

Geleentheytt van

FW 553 J
's Hertogen-Bosch

Vierde Hooft-Stadt van Brabant.

Haer oorspronck, fundatie ende vergroo-
tinge, verscheyden hare Belegeringen.

Ende eyntlijke overwinninge

Verrassinghe ende inneminghe van

W E S E L

Ende meer andere Geschiedenissen des Iaers 1629.

Alles onder't voorsichtigh wijs ende kloeck beleyt van den
Deurluchtigen Hoogh-gebooren Dozst ende Prince

FREDERICK HENRICK

Prince van Orangien, Grave van Nassau, &c. Velt-Heer
Generael van de Hoogh-Mogende Heeren Staten Gene-
rael der Vereenighde Nederlantsche Provintien.

Beschreven deur

Pieter Bor Christiaenzoon.

IN 'S GRAVEN-HAGE,
By Aert Meuris, Boeckverkooper in de Papestræet
in den Bybel/ Anno 1630.

Oorspronck.
 Gelegenheit, Fundatie ende Vergrootinge der Stadt
 VAN S'HERTOGEN BOSCH.
 Verscheyden belegeringe der selver Stadt
 ende Cijntlicke de Veroveringe vandien.
 VERRASSINGE ENDE INNEMINGE VAN WESEL.
 Ende andere geschiedenissen vanden Iare 1629.
 Beschreven door PIETER, 1630 BOR Christiaenzoon.

Geleentheynt van

'sHertogen-Bosch

Vierde Hoofst-Statd van Brabant.

Haer oorspronck, fundatie ende vergroo-
tinge, verscheyden hare Belegeringen,

Ende eyntlijcke overwinninge

Verrassinghe ende inneminghe van

Wesel

Ende meer andere Geschiedenissen des laers 1629.

Alles onder't voorsichtigh wijs ende kloeck beleyt van den
Deurluchtigen Hoogh-gebooren Vorst ende Prince

Frederick Hendrick

Prince van Orangien, Grave van Nassau, &c. Velt-Heer
Generael van de Hoogh-Mogende Heeren Staten Gene-
rael der Vereenighde Nederlandtsche Provintien.

Beschreven door

Pieter Bor Christiaenzoon.

In 'sGraven-Hage

By Aert Meuris, Boeckverkooper in de Papestraet
in den Bybel/ Anno 1630.

[I]

Beduydinge van de figure ende Plate des Tijtels.

Siet Fredrick Henrick hier, den Prince van Oraengen
Gewapent voor ons landt, tegen de macht van Spaengen,
Gebooren binnen Delf, een teed're jonge loot
Doen daer de Moordenaer sijn Heer Vader deurschoot,
Soo werd dat Edel bloedt in Hollandt opgetogen,
Hem stontd sijn Vaders moort, en 'theyl des 'sLants voor oogen,
Hy heeft van sijne jeucht voor langh en staegh betracht
te wrecken 'sVaders moort, te krencken Spaensche macht,
Bysonder als 'tbewint der Nederlantsche saecken
In sijne handen quam, in sijn beleydt te raecken,
Doe heeft hy jaer op jaer des Vyants doen belet
In sijn aenslagen groot deur sijn vroomheyt verset,
Hy neemt wat groots ter handt om den Vyandt te krencken,
Hy neemt wat groots ter handt om hem by te gedencken,
'tBeleyt van 'sHertochs-Bosch dat meermaels was besocht
Het winnen van den Bosch dat heeft hem best gedocht,
Om dat de Vyandt snel daer uyt maect veel aenslagen
Daer met hy ons veel tijt quam quellen ende plagen,
Seer moedigh heeft hy sich rondtom den Bosch geleydt
En Spaengen spijt en smaet, en hem een naem bereydt.

[II]

Tegen 'sVyants geweld heeft hy dees Stadt besprongen
En 'tonversaechde volck verweldight en gedwongen,
De Grave van den Berch die het beleggh besach
Die schrijft aen Grobbendoncq dat hy daer niet vermach,
Maer verrast d'Yssel-stroom komt op des Veluws landen,
Daer sijn Volck niet en doet, dan rooven, moorden, branden,
Cuculi met verdragh, krijggh die Stadt Amersfoort
Alwaer hy Schendigh leeft tegen 'tbeloofd' accoort.
Nu hadden sy't al vast, wilden't al ruineren,
Maer God haer doen bespot, gaet de saeck anders keeren,
Dyden den vromen Heldt komt ongenoyt te gast,
En heeft die Stadt Wesel gewonnen en verrast,
Dies Spaensch en Keyzers hoop, met de wrede Croaten
Mosten al haer voordeel weer schandelijck verlaten,
Pieter Heyn 'sjaers te voor, had Spaensche Silver-vloot
Genomen alsoo slecht, dat niemantd weer en boot.
Nu gaet de Prins besien des Lants uytterste palen,
Stelt ordre over al, doet nemen sonder dralen
Ysselburch, Ringelberch, door een vroom Frans Cornel:
Ridtmeester Stakenbroeck, die krijggh oock Burick snel.
Als dit al was bestelt, treckt den Prins om te rusten,
En komt victorieus hem in den Haegh verlusten,
Daer sijn Princesse weerdh hem blijdelijck ontfanght,
Sijn Kind'ren, en elck een, hert'lijck nae hem verlanght.

[III]

Aen de Hoogh-Mogende Heeren, mijn Heeren de Staten
Generael der Vereenighde Nederlantsche Provintien.

Aen den Doorluchtigen Hoogh-gebooren Vorst ende Prince,
Frederick Henrick Prince van Orangien, Grave van Nassau, van
Catzenellebogen, Vianden, Meurs, Lingen, Buren, Leerdam, &c.

Marquis vander Veer ende van Vlissingen, Heere ende Baron van Breda, der Stadt Grave, ende van den Lande van Cuyck, van Diest, Grimbergen, Herstal, Cranendonck, Warmeston, Arlay, Noscroy, S^t. Vijt, Daesburch, Polanen, Willemstadt, Nyer-vaert, Ysselsteyn, S^t. Martensdijck, Geertruydenberch, Chasteau Regnart, van de Hoge ende Lage Swaluwe, van Naeldwijck, &c. Erf Maerschalc van Hollandt, ErfBurch-Grave van Antwerpen, ende van Besancon, Gouverneur ende Capiteyn Generael over Gelderland, Holland, Zeeland, West-Vriesland, Zutphen, Vtrecht ende Overijssel, ende Admiraal Generael van der Zee.

MITSGADERS

Aen de Groot-mogende ende Achtbare Heeren, mijn Heeren de Staten van de particuliere Provintien van Gelderlandt, Hollandt ende Vtrecht, ende der selver Heeren ordinaris Gedeputeerde ende Gecommitteerde Raden.

Mijne Gebiedende Heeren:

Hoogh-Mogende heeren.

Deurluchtige Hoogh-gebooren Vorst ende Prince
ende

Groot-Mogende ende Achtbare Heeren.

E waarschouwinge die den Groot-machtigen Keyser Caerle de vijfde, Hoogh. mem. sijnen Sone Philips de tweede Koningh van Spaignien, ghe-noegh met de tranen in de oogen, gedaen heeft, als hy den selven sijnen Sone de t'samentlijcke Nederlanden in den Iare 1555. overgaf, hebben wy in ons eerste

[IV]

Boeck Folio 4. beschreven, ende was in effecte dit: Dat by al-dien sijnen Soon dese Landen Regeerde, ende liet genieten hare Rechten, Vryheden ende Privilegien, gelijk als hy gedaen hadde, sy tot hem alsoo genegen, ende hem in alle gehoorsaemheyten dienen, ende in geenen noot verlaten en souden: Maer soo hy oock andersints met henluyden handelde, datse ter contrarie souden wesen het verderf ende ondergangh van sijne Rijcken ende Kroone. Dit selve heeft de voornoemden Koningh noch in sijn leven eensdeels bevonden waerachtigh te zijn. Want soo lange hy de voetstappen des Keysers sijns Vaders volgende, ende die alsoo geregeert heeft, hebben de Heeren Staten ende alle de Ondersaten van de Nederlanden tot hem soodanige liefde ende genegentheyten gedragen ende be-toont, ende soodanige behoorlijcke gehoorsaemheyten bewesen, als oyt eenige Volckeren in Europa, jae in den geheelen Aerd-bodem aen hare Koningen, Princen ende Overheden souden hebben kunnen ende mogen doen. De waerheyten daer van is soo notoir ende kenlijck eenen yegelijck, dat ick de moeyten ende arbeyden, ende oock mijn penne wel mach sparen om dat te bewijzen. Ter contrarie, soo haest als de voorsz. Koningh van Spaignien de Vyanden deser Landen begonde gehoor te geven, ende dat hy dese sijne soo gehoorsame Ondersaten begonde anders te tracteren dan hy by solemnelen eeden gesworen ende beloofd hadde, soo en heeft niet alleene de liefde ende genegentheyten der Ondersaten tot den Koningh, ende des Ko-

ninghs tot sijne Ondersaten beginnen te minderen ende af te nemen: Maer sijn de herten van tijde te tijde meer ende meer van den anderen vervreemt ende verscheyden. Want al-hoe-wel de Staten van den Lande alle mis-verstanden sochten te remedieren met behoorlijcke vertooningen ende remonstrantien aen den Koningh, gelijk sy aen den voornoemden Keyser sijnen Vader plachten te doen, soo hadden de Vyanden deser Landen die des Koninghs herte (op-gheblasen zijnde in den

[V]

Spaenschen hooghmoedt) besaten, soo veele ghehoors ende machts by hem verkregen, dat de rechtvaerdige ende wel gefondeerde klachten, ootmoedige vertooningen, ende remonstrantien der voornoemde Heeren Staten geen gehoor by hem en hadden, maer rieden den Koningh dat hy hem van de Nederlanders met een volkomen gehoorsaemheyt most laten dienen, ende dat hy alle des Lants Privilegien moest te niet doen, ende de Landen doen regeren als andere nieuw geconquesteerde Landen om waer toe te lichter te komen, rieden sy den Koningh dat hy t'sijnen vertrecke naer Spaignien de Frontieren ende Kasteelen most beset laten met Spaensche Soldaten. Doch de voornaemste Heeren van de Nederlanden, ende Heeren Staten van de Lande verkregen eyntlijck van den Koningh datse vertrecken souden. Hier deur wies den haet by de heymelijcke Vyanden des Lants niet dan te meer, soo dat naer het vertreck des Koninghs uyt dese Landen (daer hy daer nae noyt sijn leven wederom in quam) het soo verde quam dat niet alleen de Gesanten, wesende van de principaelste Heeren van de Nederlanden, in Spaignien aen den Koningh gesonden, om den Koningh den Staet der Landen te kennen te geven, ende ootmoedelijck te versoecken ende bidden noodige ende sachte remedien te gebruycken, eer de sieckten de overhandt namen. Maer dese vertooningen sijn soo qualijcken genomen, datmen oock de Gesanten tegen aller Volckeren recht, qualijck ghe-tracteert ende om 'tlevens gebracht heeft: Ende men heeft daer naer te weten gekomen, dat by Sententie van die van de Inquisitie, de Heeren Edelen ende Staten van den Lande, als alle de andere Konincklijke Majesteyts Onderdanen, uytgenomen eenige, die haer met namen toegesonden sijn geweest, verklaert sijn te wesen oproerige ende afvallige Kettters ende Fauteurs der selver, ende dat sy daeromme alle bedreven hadden in den hooghsten grade Crimen laese Majestatis. Welcke Senten-

[VI]

tie by den Koningh geaprobeert zijnde, heeft gewilt dat de selve sonder aensien des Geslachts ofte der Persoonen, soude ter executie gestelt worden, ghelijck 'tselve in ons vierde boeck Folio 160. verhaelt is. Hoe de selve Sententie daer naer ter executie gestelt is tegen de Heeren Graven van Egmont, Hoorne, ende andere Heeren, Edelen ende borgeren, ende wat daer vorders al naer ghevolght is, hebben wy wijtlustigh in verscheyden onse uytgegeven Boecken verhaelt, ende beschreven. Oock mede hoe dat de Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden met den Koningh van Spaignien in Oorloge sijn geraeckt, ende naer alle goede devoiren, intercessie van de Keyseren Maximiliaen ende Rodolphus Vader ende Sone successive, ende andere Potentaten, om met den Koning

te reconcilieren, eyntlijck genootsaectt zijn geweest tot handhoudinge van hare Rechten, Privilegien ende Vryheden, den voornoemden Koningh van Spaignien te verklaren ipso jure, vervallen te zijn van sijn heerschappije, gerechticheyt ende erfennisse van de voorsz. Landen, ende van doe voortaan niet van meeninge te zijn den selven te kennen, in eenige saecken den Prince, sijne Hoogheyd, iurisdictione ende domeynen van de voorseyde Landen raeckende, sijnen Naem als Overheer meer te gebruycken, ofte by yemanden toelaten gebruyckt te werden. Verklarende voorts alle Officieren, Iusticieren, Smalheeren, Vasallen, ende alle Ingesetenen van dese Landen van wat conditie of qualiteyt de selve zijn, ontslagen van den Eed die sy den Koningh van Spaignien als Heer van de selve geweest hebbende, eenighsints gedaen mochten hebben, &c. Breeder verhaelt in het Decreet by de Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, gemaect den 26. Julij 1581. ende in ons 16. Boeck Fol. 35. ende volgens geinsereert, welck Decreet op een solemnele Vergaderinge eenstemmelijck gesloten ende gearresteert is, als de Provintien van Brabant, Vlaende-

[VII]

ren ende Mechelen, met dese tegenwoordige seven Provintien t'samen noch vereenicht waren, wesende de Walsche Provintien, als Artoys, Henegouwen, Rijnchel, Douay, Orchies, &c. te vooren by een bysonder Tractaet (terwijlen men tot Keulen van Peys ende Vrede was tracterende) met den Prince van Parma ghemaectt, haer van d'andere Provintien ghescheyden hadden. Wt dit voorsz. Decreet kondemen nu klaerlijcken sien, dat de waerschouwinge ende voorsegginge des Keyzers aen den Koningh van Spaignien gedaen, begon vervult te werden. Doch de Koningh daer op niet passende, heeft vorders de Landen gesocht soo met geweld, list ende bedrogh, ende onder deksel van aanbiedinge van Vrede, onder sijne macht ende geweld te brengen, om tot de voorsz. absolute Regieringe te komen den tijt van ontrent 33. Iaren, Daeraen hy binnen sijnen leven seer veele milioenen gouden Ducaten te koste geleyt heeft. Hy beklaghde sich in sijn uyterste op zijn sterven leggende, dat hy den getrouwen raedt ende waerschouwinge van den Keyser sijnen Vader niet gevolght en hadde: Maer den Sone geen exempel nemende aen sijn Vader, heeft geslacht Rehabeam de Sone Salomonis, de welcke verlatende den raedt des Outsten, ende volgende den raedt der Jonghsten, geseyt heeft: Heeft mijn vader uwe jock te swaer ghemaectt, soo wil ick noch meer maecken: Mijn Vader heeft u met roeden gekastijt, doch ick wil u met Schorpioenen kastijden. 'tWelck hy in't beginsel zijnder regieringe oock wel heeft laten blijcken, want desen jongen Koningh van Spaignien begon sijn Regieringe met een beswaerlijck ende generael arrest van alle de Schepen deser Landen, die den Koningh sijnen Vader toegelaten hadde by conniventie aldaer te handelen, onder den name van Franchoyzen, Oosterlingen, Eemdbenaers, ende diergelijcke neutrale, by middel ende bedeckte krom-weghen ende brieven, daer op de ouden Koningh soo scherp ondersoek niet en

[VIII]

hadde doen doen. Maer den jongen Koningh, willende sijn Heer-Vader niet toe-gheven in strengingheyd, maer te boven

gaen. Heeft last gegeven van wel scherpelijck te ondersoecken de Nederlantsche Schepen ende Koopluyden, die in de Geu-
nierde Provintien thuys hoorden, ende dede niet alleen die
Schepen, maer oock de Schippers ende goederen van dese
Landen arresteren ende aentasten in alle de Havenen van Spai-
gnien, ende boven-dien de Schippers ende Bootsgezellen van
dese Landen daermee die konde bekomen op de Galeyen smij-
ten. Welcke strengigheyt het gemeen volck aldaer selfs niet
behagende, sijnder veele deur mede-lijden los gekomen ende
ontloopen, hare Goederen ende Schepen achter latende. Vor-
ders dede dese Koningh oock tot Duynkercken toe-rusten der-
thien oft veerthien Oorlogh-schepen op vrybuyt, onder den
Vice-Admirael den Heere van Wackene, om de Hollanders
ende Zeelanders hare Visscherijen te beletten, met expresse last
van de Admiraliteyt aldaer te sincken ende te verbranden alle
de Haringh-buyssen die sy souden konnen bekomen, 'twelck
sy alsoo volbrachten, ende namen veele Visschers, eenige ver-
branden sy, ende van d'andere deden sy die arme Visschers
gaen onder in de Schepen, ende nagelde de Schepen toe, ende
hadden daer inne gaten geboort, ende dedense alsoo sincken
ende verdrincken, daer waren twee Schippers die alsoo niet
onder in den schepe en wilde gaen, om alsoo versmoort te
worden, baden datmense overboort in de Zee smijten ende
alsoo verdrincken ofte deursteecken soude. Dese twee namen
sy ende nagelden die dwers ende kruyswijs over malkanderen,
deur handen ende voeten ende lietense alsoo verdrincken, het
welck eenige van de selve quaetdoenders, korts daer naer ge-
kregen zijnde, onder de Galge staende in Zeelandt bekent heb-
ben, welcke wreede ende tyrannige daet, noch noyt in alle de-
se felle ende sware Oorlogen ghepleeght was, over de arme
weerlose Visschers.

[IX]

Doch hebben V Hoogmogentheydt daer inne terstont sulcke
ordre gestelt, dat eenige van de selve Vrybuyt-Duynkercksche-
Oorlogh-schepen bekomen, eenige gestrant ende ghekreghen
met der koorde gestraft, ende den loon haerder wreetheyt be-
komen hebben. Drie zijnder ontkomen ende binnen Duyn-
kercken geraeckt, de reste werden vervolght soo datse de Zee
niet houden en konden, ende ontzeylden deur de Hoofden
tusschen Calis ende Doeveren in de Spaensche Zee, ende de
Heere van Wackene arriveerde met vijf oft ses Oorlog-schepen
tot Bilbao in Biscayen: Maer Capiteyn de Wael van Vlissingen,
achterhaelde een van de vluchtige, daer eene Iacob Co-
laert Capiteyn op was, dien hy de Mast af schoot ende naer
veel gevecht overmeesterden, brengende daer van noch acht-
en-dertigh levende ghevanghenen, die alle binnen Vlissingen
gehangen werden, wesende de meestendeel van dien al Bal-
linghen uyt de Vereenighde Nederlanden. De Admirael van
Wackene wierde aldaer opgehouden om met een Spaensche
Vloote in Nederlandt te komen, daer-en-tusschen verliet zijn
Volck, ende mosten Broodt gaen bedelen, ende hy is van on-
genoeghten ende hertseer ghestorven, siende datmen slechte
Spaigniaerden voor hem prefereerde, eenige schrijven dat hy
van de Luys-sieckte aldaer gestorven is.

De Cardinael Andreas, de welcke gedurende het af-wesen
van den Ertz-Hertoge Albertus (als die naer Spaignien was

ghereyst om d'Infante te trouwen) het Gouvernement in Alberti plaetse bewaerde, heeft op den naem van de Infante van Spaignien alle de Ingesetenen van de Vereenighde Provincien, den handel ende trafijcke van Koopmanschap op Spaignien, ende alle Landen onder des Koninghs gebiedt, ende in d'andere Provincien van de Nederlanden op seer sware penen van confiscatie der Waren, ende extraordinarise straffen verboden, met wederroeping van alle gratien, permissien ende

[X]

cassatie van alle sauvegarden, paspoorten &c. Daer teghen V Hooghmo: oock een Placcaet deden publiceren, verbiedende de vaert ende allen handel ende negotie op Spaignien, ende de Landen onder't gebiedt van de Ertz-Hertogen, gelijk wy al 'tselve in't naervolgende seste stuck neffens veele andere gheschiedenissen verhalen sullen.

Doch den voorsz. Koningh van Spaignien Philips den derden, ende den tegenwoordigen Philips den vierden, en sullen haer niet seer te beroemen hebben van't groot voordeel, d'welck sylieden deur dese tyrannijcque wreetheyt over de arme Schippers ende Visschers gebruyckt, noch oock van't verbodt van de negotie op Spaignien gedaen, verkregen hebben, want daer deur sijn de Koopluyden die niet stil en willen sitten, ghenootsaect geweest ende vreemde Vaerten te soecken, ende frequenter naer Oost ende West-Indien, ende elders omme haren handel te drijven, wat voordeel de voorsz. Koningen van Spaignien successive daer by ghehad hebben, sijn de selve ende hare Ondersaten wel gewaer geworden, ende sullen 'tselve noch dagelijcx meer ende meer gewaer worden, soo dattet henluyden nutter ende vorderlijcker soude geweest sijn te conniveren, ghelijck den Koningh Philips de tweede gedaen hadde, dan haerlieden oorsaecke te geven omme de Landen van Oost ende West-Indien te moeten soecken ende de selve Vaerten soo bekend te maecken, gelijk die nu geworden sijn tot Spaigniens verderf ende ruine, ende tot bevestinge van de waerheyt der Prophetische waerschouwinghe van den voornoemden Keyser Caerle de vijfde, ghelijck dit alles naerder blijcken sal, by ons vervolgh der Nederlantscher Historien, die wy voorts oprechtelijck ende waerachtelijck met Godes hulpe (ghesontheyt ende verstandt behoudende) soo lange wy leven, daer in verhoppen te continueren. Doch alsoo ick somtijts van eenige Heeren van qualiteyt vermaent

[XI]

ben, dat ick oock eens wat soude laten uytgaen van desen tegenwoordigen tijt, ende dat sulcx aenghenaem wesen soude, ende hoewel ick van contrarie meeninge ben, om veele redenen by my eertijts verhaelt, soo heb ick nochtans om te betoonen dat ick bereyt ben een yegelijck naer mijn vermogen te dienen, ende bevindende dat in't voorleden jaer daer toe stof ende materie genoegh viel, soo met de wijt-beroemde Belegeringh ende veroveringh van 'sHertogen-Bosch, het overkomen der Vyanden in de Veluwe, ende het occuperen der Stadt Amersfoort, de verrassinghe ende inneminghe van Wesel, ende meer andere saecken ende geschiedenissen van merckelijcke importantie, soo heb ick voor my genomen onvermindert de continuatie van't verder vervolgh der Nederlantscher

Oorlogen, de geschiedenissen van den jare 1629. te beschrijven, ende de wonderlijcke wercken Godes ende sijne onuytspreeckelijcke weldaden die hy aen onsen Staet ende lieve Vaderlandt betoont heeft te verbreyden, tot Lof, eere ende Prijs van sijnen H. Name, ende op dat wy al t'samen hem daer voor van geheelder herten mogen behoorlijcke danckbaerheit bewijzen, ende de selve niet vergeten. Want voorwaer als men insien wil de groote macht ende ghewelt van den Koningh van Spaeignien, versterckt met soo veele krijgs-hoopen van den Keyser Ferdinand, twee de machtighste Potentaten van Christenheit, de welcke ghevallen zijnde midden in ons Landt, meenden het was nu gheheel met ons ghedaen, sy hadden het nu soo verde gebracht dat sy haest hoopten de Oorloghe ten eynde te brenghen, ende hare bittere ende tyrannigh voor-nemen te wercke te stellen, ghelijck sy wel bethoonden tegen het arme ende onghewapende Landtvolck, met rooven, moorden, branden, neusen ende ooren af te snijden, wordt noch beloften te houden, sonder aensien van personen, 'tzy of het goede Roomsche Catholijcken waren of andere, het

[XII]

was haer alleens, sy wisten daer geen onderscheyt inne, soo dat de Catholijcken binnen Amersfoort, die een groot verlangen naer henlieden hadden, sulcx de Vyanden hen selfs beroemen, als te sien is uyt seeckeren geintecipieerden brief uyt Amersfoort aen Graef Henrick van den Berge geschreven den 16. Augusti 1629. Siende datse alsoo getracteert werden tegen hare hope ende meeninghe, het meerendeel van de selve nu haerlieden immers soo vyandt zijn, als wy, ende is wel te letten dat dit kleyn Landeken der Vereenighde Nederlanden, in desen geen bystandt gehadt hebbende van eenige Potentaten, ofte hare Bondgenoten, dan alleene van den Almachtighen God, die de Heeren Staten Generael soo gheanimeert heeft, datse resolveerden, niet tegenstaende het geroep ende gekrijt van veele, soo quade Patriotten onder ons wesende, als veele flauhertige (hoewel vroom ende liefhebbers van't gemeene welvaren) het beleggh te continueren totten uyttersten toe, ende hoewel ick wel weet dat ick in dese beschrijvinge een yder niet en sal kunnen genoegh doen, bekenne gaerne ende stae het toe, dat het by andere gheleerde Mannen, die Wy in ons Landt God lof overvloedigh hebben, in beter forme ende stijle soude kunnen gedaen worden, dan ick dit ghedaen hebbe, daer toe ick haer oock vlijtigh ende ernstigh bidde datse sulcx willen doen, op dat niet alleen die geleerde in onse Landen, maer oock in alle andere Landen die wondere wercken Gods mogen kondigh werden gemaect. Maer alsoo de selve gheleerde liever schrijven voor de gheleerde ende in andere tale, soo verhope ick dat het my niet qualijck en sal kunnen afgenoemen werden, dat ick mijne Lantsluyden diene in onse tale, ick hebbe dan ghedaen 'tghene ick gekonnen hebbe, ende my moeyte noch arbeydt ontsien, omme de waerheyt te ondersoecken ende te bevragen, aen alle de gene die ick wiste kennisse van de saken behoorde te hebben, ende die ick verhoopte

[XIII]

dat ter liefde van de waerheyt ende den nakomelingen, my daer inne gaerne behulpigh souden wesen. Ick hebbe my ver-

stout dit mijn slecht werck in sulcken forme als het is, V. Hog. Mog. Vorstel. Genade, ende Groot-Mogende Heeren toe te eygenen, alsoo de selve naest God Almachtigh, die V Hog. Mog. soo manlijck ende couragieuse resolutie heeft doen nemen, V. Vorstel. Gen. die in dese soodanigen yver, wackerhey, wijs beleydt ende verstandt te wercke ghestelt ende betoont hebt, ende soodanighen onverdrotenen arbeydt ende moeyte ghedaen, soodanighe periculen, soo wel by nachte als by daghe, op de alder-periculooste plaetsen uytghestaen, ende V Vorstelijcke Genad. Persoon ghewaeght hebt, ende waer isser oyt van sulck Beleg, daermen in sulcken korten tijde van 'tWater-landt gemaect heeft, ende het water wederom rontom de gemaecte Dijcken, Schanssen, Forten ende Wercken gelyt is, tot versterckinge van dien, ende soodanighen stercken Stadt, die men ghenoech voor onwinlijck achte, bedwongen ende verover, ende daer onse Landen soo veel deur verseeckert ende verbeterd zijn, ende V Groot Mog. Heeren die soo veele laren herwaerts genoeghsaem uyt 'sHertogen-Bosch met continuele invasiën ghequelt ende in sorghe ghehouden zijt gheweest, daer van ghy nu ghenoeghsaem bevrijt zijt, waer over ghyliden oock extraordinaris boven uwe quoten neffens d'andere Vereenighde Provintien, soo liberalijcken ghecontributeert hebbet, verhopende dat v. Hooghmogende vorstelijcke Genade, ende Groot Moghende Heeren, dese mijnen goet-willighen arbeydt in dese spraecke ghedaen, ten besten sullen intepreteren ende in uwe bescherminghe nemen, op dat dese onder de selvige bescherminghe te meer ende te liever van den ghemeenen Man ghelesen mach worden, ende Gods wondere daden ende heyligen Name te meer ghelooft ende gepresen werde.

[XIV] *Hier mede*

Hoogh-Mogende Heeren, Doorluchtighe, Hoogh-ghebooren Vorst ende Prince, ende Groot-Mogende Heeren, Godt Almachtigh biddende, dat hy de selve wil beschermen ende bewaren in ghesontheyt, lanckdurighe ende voorspoedighe Regieringe, ende de selve meer ende meer met Wijshey, goeden raed, kloeckmoedighey ende macht wil segenen, tot sijne Godlijcke Majesteyts Lof, Eere ende glorie, ende behoudnisse van 'sLants ende uwer Onderdanen welvaert, rust ende eenigheyte deser Vereenighde Nederlanden daghelijcx meerder wassen ende toenemen, ende tot der Vyanden langhs soo meerder af-breuck, schande ende oneere, tot dat het sijne Godlijcke majesteyt believen sal ons te verleenen eenen oprechten vasten gedurigen ende saligen Vrede. *In Rijswijck den xvj. Augusti, Anno 1630.*

V. Hooghmog. Vorstel. Gen. ende
Groot-Mogende Heeren, onderdanigen
ende verplichte Dienaer.

Pieter Bor Christiaenszoon.

[XV]

Aen de Edele, Erentfeste, Wel-geleerde,
Eersame, Wijse ende Achtbare Heeren, Schout,
Burgemeesteren, Schepenen, ende Regeerders der Stadt
VTRECHT.

Myn Heeren naer dienstelijcke gebiedenis.

Ten tijde mijnder jeucht hebben V.E.
(neffens de Heeren Staten deser Provintien,
daer V.E. mede een Lidtmaet van zijn)
d'eerste geweest, die den Hertoge van Alba
sijne onredelijcke petitie van den thienden,
twintigsten ende hondertsten Penning hebt dorven af-slaen en-
de tegenstaen, waer deur V.E. oock van hem soo seer geplaght
ende gequelt zijt geweest met Spaensche Garnisoenen binnen
uwer E. Stadt, die soo wel de Heeren als de Ondersaten seer
moetwillighlijck getyranniseert, ghetraecteert ende verdruckt
hebben etlijcke laren langh, van de moetwilligheyt der selver
(als was ick jonck) ick noch seer goede gedachtenisse ende
memorie hebbe, ende mijne Ouders ende Vrunden hebben
daer oock haer deel neffens andere af gehadt, meenende V.E.
daer deur tot consent van sijne onbehoorlijcke begheerte te
dwingen: Maer V.E. continuerende standtvastelijck in V.E.
goet voornemen, hebt alles patientelijck verdragen. Maer hy
siende dat hy V.E. daer mede niet en konde brenghen tot
sijnen wille, heeft hy V.E. oock soo swaren Proces voor sij-
nen Bloedt-Raedt aenghedaen, ende eyntlijck met soodani-
ghen onrechtvaerdigen Sententie ghesocht gheheel te onder-
drucken, want hebbende die van de Geestelijckheyt ende Ede-
len die haer ten dien tijde oock seer couragieuselijck tegen
hem ghestelt hebben, ghepriveert van haer recht het welck

[XVI]

sylieden als eerste ende tweede Lidt in de Staten hadden, ende
verklaert datse aldaer niet meer gheroepen noch plaetse heb-
ben en souden, Soo heeft hy oock verklaert by de selve Senten-
tie, dat V.E. verbeurt hadden alle uwe Privilegien, Vryhe-
den, ende Exemptien, Goeden ende Inkomen van de voor-
schreven Stadt ende Gilden der selver. Verklarende de selve
geconfisqueert ten profijte van de Konincklijcke Majesteyt,
priverende V.E. oock (met de Steden van Amersfoort, Wijk
ende Reenen) van V.E. Stemmen ende Plaetsen, die ghy had-
det in de voorschreven Staten. Van welcke onrechtvaerdighe
Sententie V.E. couragieuselijck geappelleert hebbende, aen
den Koningh, hebben V.E. alles patientelick geleden ende ver-
dragen, alles wat V.E. ter oorsaecke van dien by de Spaensche
Garnisoenen soo langhe jaren aenghedaen is gheweest, tot dat
de Heeren Staten ende V.E. wederomme ghestelt zijn ghe-
worden in Staet daer inne sy voor date van de Sententie van

den Hertoge van Alba waren gheweest. In den Iare 1574. naer dat de Spaensche de Stadt Leyden, die sy seer swaerlijck belegerd hadden, mosten verlaten, sijn de selve Spaigniaerden omtrent tusschen ses ende seven duysent Mannen sterck, al mutinerende in't Sticht, ende voor de Stadt Vtrecht gekomen, willende aldaer hare betalinge hebben, ende alhoewel het Kasteel Vredenborch mete Spaensch Garnisoen beset was, ende dat de Borgeren niet en wisten of de Spaigniaerden daer op leggende met de gemutineerden eens waren dan niet, soo namen de Borgeren couragie om de Spaigniaerden, daer sy soo lange mede waren belast geweest, daer buyten te houden, wat daer af komen mochte, ende soo de selve gemutineerden hoop, de Poorte van S. Catrijnen, by het Kasteel ghelegghen, beklommen ende een ghedeelte in de Stadt waren, soo hebben de Borgeren malkanderen couragierende, de selve Spaigniaerden kloekmoedelijck teghen ghestaen ende af gheslagghen, veele der sel-

[XVII]

ver doot slaende, soo datse met schade ende schande, achterlatende veele dooden, ende haren Electo, verslagghen, mosten haer vertreck nemen. In den Iare 1577, als de Grave van Bossu 'tvoorschreven Kasteel met Spaigniaerden beset, belegert hadde, ende dat de selve Belegeringe soo niet en werde ghevoerdert als de Borgheren meenden, datmen doen konde ende wel behoorde, soo sijn de Borgheren voor des voorschreven Grave van Bossu logement ghekomen, ende versochten datter Bresse gheschoten soude werden, ende dat hy de drie Regimenten Duytschen, de welcke soo in als buyten de Stadt lagghen, soude een uyre van der Stadt doen vertrecken, op datse buyten suspitie ende perijckel der selver souden moghen wesen, sylieden presenteerden het voorschreven Kasteel te bestormen ende haer selven vry te maecten ende het Kasteel in te nemen, ende hoe-wel de Grave sulcx niet goet en vondt, seggende 'tselve gheen Borghers werck te wesen, soo persisterden sylieden daer by, 'twelck soodanighen schrick maecte onder den Spaigniaerden, die gheen ontset voor handen en sagen, datse het Kasteel by appointemente over-gaven, den 9. Februarij 1577. anno voorsz.

Daer naer in den selven jare in April den 27. ende 28. de Duytsche Soldaten die in de Stadt lagen, ende egheen betalinghe krijghende, maer werdende aldaer met Weeckelijcke leeninghe tot seer groote beswaernisse van de Stadt onderhouden, ende op seeckereen dagh de Leeninghe overstreecken zijnde, namen sy de plaetse voor het Stadthuys onvoorsiens inne, met een Vaendel Soldaten, wesende der Borgeren ghewoonlijcke Wacht-plaetse, ende meer andere Vaendelen voor de Poorte leggende inne te laten, maer soo haer de Poorte failgeerden, namen sy de Bolwercken aldaer omtrent inne, 'twelck de Borgheren siende, hebben haer terstondt in de Wapenen be-

[XVIII]

gheven, ende sijn met vier vliegende Vaendelen van vier zijden naer de Plaetse getogen ende deden de selve van daer vertrecken, by een andere Vaendel dat de Wacht op de Neude hadden: Twee andere Vaendelen Borghers deden de Soldaten de Bolwercken verlaten ende haer scheyden, sy namen eenighe van de Hoplyuden ghevanghen, ende des anderen daeghs de-

den sy de selve al t'samen haer gheweer af leggen ('twelck hen doch weder gherestitueert wert) uyt der Stadt vertrecken, ende alsoo de selve eenighe daghen daer naer buyten de Tollesteegh-poorte, in de Voorstadt brandt stichten) ende dat de Poorte ghesloten was, hebben de Borgheren swaerlijck konnen verkrijghen dat de Poorte gheopent werde, maer gheopent zijnde, sijn uytghevallen ende hebben dese Brandstichters bespronghen, ende met ghewelt verjaeght, ten beyden zijden eenighe dootd blijvende, ende hebben alsoo haer selven vry ghemaect van de Soldaten, daer sy wel thien jaren langh mede beswaert waren gheweest. Daer naer wederom ghekomen zijnde onder't Gouvernemen van den Prince van Orangien, hebben de Borgheren de voorsz. Stadt selve bewaert ende beschermt, noyt eenighe versaeght-heydt betoonende, wat swarigheden daer voor vielen, als oock nae de dootd van de Heere Prince van Orangien, in den tijt doe de alghemeen Vyanden tot Amerongen teghen den Heere van Villeers Stadthouder, Maerten Schenck ende andere Krijghs-Oversten slagh leverden, den slagh wonnen, alwaer haren Stadthouder ghevanghen ende veel Capiteynen ende Soldaten ten beyden zijden verslaghen werden, soo isser met Godes hulpe soo goede ordre ghestelt, dat de Vyandt haest wederomme heeft moeten vertrecken. Oock ten tijde de Vyanden de Steden van Sutphen ende Deventer inghekregen hadden, als oock de Schantse op de Veluwe, tegen Sutphen over, welcke twee laetste deur verraderije van Stanley

[XIX]

ende Iorck den Vyanden over-ghelevert werden, daer deur de Vyanden tot haren wille op de Veluwe ende in het ghestichte van Vtrecht komen konde, ende als oock op andere tijden voor en nae de Vyanden op de Veluwe ghekomen waren, hebben de Borgheren haer altoos couragieuselijcken gedraghen, sonder eenighe versaeght-heydt ofte kleynhertigheydt te toonen, waeromme ick met bedroeftheyt ende leetwesen in den voorleden jare 1629. verstondt, dat mijne Lantsluyden hare couragie alsoo lieten vallen, ghelijck geseyt werde, dat als de Vyanden nu op de Veluwe waren gekomen, ende de Stadt Amersfoort veroverd hadden, verscheyden Borgheren hare goederen begonden te vluchten, ende andere daer deur te discourageren, daer ick beleeft ende in mijn jonghe jaren dickwijls ghesien ende selfs mede betoont hadde, datmen noyt eenighe flauhertigheydt aen de selve hadde konnen bemerken, in veele meerder ende grooter swarigheden ende noodden die hen opgekomen ende over 'thoofte gehangen hadden, doch daer naer verstaende dat aldaer ghekomen zijnde de Collegien van de Heeren Staten Generael ende Raden van State, het terstont alles gheremedieert is gheweest, ende soo goede ordre ghestelt, dat de flauhertighe hare couragie hernomen hebben, soo hebbe ick my daer inne van herten wederomme veheught, sonderlinge naer dat de Stadt van Wesel, deur't beleydt van den Wel-ghebooren ende manhaften Helt den Heere van Dyden verrast, ende ten behoeve van desen Staet ingenomen was, daer deur de Vyandt gheheel buyten haer desseinen ghestelt wesende, selfs nu gheheel verflauden, daer op ghevolght is dat de gheweldighe Stadt van 'sHertogen-Bosch by sijn Excellentie den Prince van Orangien ge-

dwonghen, ende onder het ghebiedt van de Heeren Staten Generael gekomen, ende onder de Vnie gebracht is, 'twelck de Vyanden verstaende, sijn van God Almachtigh met sulc-

[XX]

ken vreesse ende verbaestheyt gheslaghen, datse niet alleen de ingenomen Stadt Amersfoort: Maer oock de Veluwe, Brugge, Schanssen, Forten, ende alle hare ghewonnen voordeel, van selfs al eer sy ghejaeght waren, met schande verlaten hebben, verlopen ende vertrocken zijn, al 'twelck ick beschreven hebbende, met andere gheschiedenisse van den selven lare 1629. als oock de ghelegheytheyt[sic] van 'sHertogen-Bosch, met de notabelste gheschiedenissen in ende omtrent 'sHertogen-Bosch, zedert den lare 1184. tot deser tijt toe, bevinde ick my verplicht ende verbonden V.E. mede te dediceren ende toe te eyghenen, dewijle ick in V.E. Stadt gebooren zijnde, in mijn jeucht opghevoedt, ghewoont ende verkeert hebbe, tot de welvaert der selver, ende van alle de Inghesetenen van dien, van gantscher herten gheneghen ben, hebbende oock aldaer noch seer veele van mijne Bloedtvrienden, ende hebbende oock tot verscheyden tijden veele gunsten ende weldaden van V.E. ontfanghen, ende verhopende dat desen by V.E. oock aengenaem wesen, ende V.E. ten goeden aen ende opghenomen sal werden.

Hier mede

Mijn Heeren, bidde ick Godt Almachtigh, dat hy V.E. Regieringe wil segenen, ende V.E. begaven met Wijsheyt ende Kloeckmoedigheyt, gesontheyt ende langhdurighe regieringe. *In Rijswijck den 17. Augusti 1630.*

*V.E. ootmoedige ende verplichte
Dienaer.*

Pieter Bor Christiaensz.

[XXI]

Aen de Edele, Erentfeste, Wel-gheleerde, Wijse ende Voorsienige Heeren, den Hooghschout, President ende Schepenen der Stadt van 'sHertogen-Bosch.

MYN HEEREN:

By my beschreven zijnde de gheleghentheyten van 'sHertoghen-Bosch vierde Hooft-Stadt van Brabant, hare Kercken, Kloosteren, Gods-huyzen van Mannen ende Vrouwen, de Gedeelten der Wijcken ofte Blocken der selver Stadt, mette Steden, Prelaten, Prelaterssen, ende namen der dorpen daer onder resorterende, met verhael van den oorspronck, fundatie ende vermeerderinge dere selver, ende verscheyden hare Privilegien, mitsgaders de notabelste gheschiedenissen der selver, zedert den lare 1184. totten lare 1579. gevallen, by my verhaelt in't Eerste Deel deser Beschrijvinge, Van gelijcken, van verscheyden Aenslaghen, de welcke by de Gouverneurs van de Nederlanden

aen de zijde van den Koningh van Spaignien uyt de voornoemde Stadt van 'sHertogen-Bosch voorghenomen zijn teghen den Staet van de Vereenighde Nederlanden, ende voornamentlijck de notabelste gheschiedenissen in de twee Belegheringhen van wegghen de Heeren Staten Generael, onder 'tbeleydt van den Deurluchtigen ende Hoogh-geboren Vorst ende Prince, Mauritius Prince van Orangien, Grave van Nassau, &c. van de voorsz. Stede van 'sHertogen-Bosch voorgevallen, de bouwinghe van de stercke Schansse van S. Andries, die by de Spaensche gheuoemt werde den Sleutel ende den Brill van Hollandt, als oock de voornaemste gheschiedenisse in de Belegeringe der selver Schansse, ende andere gheschiedenissen zedert den voorsz. Iare 1579. tot de laetste Belege-

[XXII]

ringe, alles in het Tweede Deel verhandelt, als oock van de laetste Belegeringe ende veroveringhe der selver Stadt deur de Ho. Mo. Heeren Staten Generael, onder het beleydt van den Deurluchtigen ende Hoogh-ghebooren vorst ende Prince, Frederick Henrick Prince van Oraengien, Grave van Nassau, &c. ende wat vorders ghedurende de selve Belegheringhe, ende oock daer naer op andere Plaetsen ende Steden der Vereenighde Nederlanden gheschiedt is, verhaelt in mijn Derde Deel, Ende dewijle de saecken in desen verhaelt, voornemelijck uwe Stadt zijn raeckende ende aengaende, soo docht my dat het oock redelijck was V.E. niet voor by te gaen, maer dat ick oock dese Beschrijvinghe V.E. mede behoorde toe te eyghenen ende op te offeren, ick hebbe daer inne mijn uytterste beste ghedaen omme de waerheyt wel te ondersoecken, ende de selve onpartijdelijck ende vrymoedelijck te beschrijven, op dat de Nakomelinghen met waerheyt souden moghen ghedient zijn, welcke weten den Histori-schrijveren ghegeven is, daer van ick mijns wetens niet van hebbe willen wijcken, ende soo ick nochtans ergens inne ghedooft hebbe, is het niet moetwillens gheschiedt, ende daer van onderwesen zijnde, wil het altijd gaerne verbeteren, ende het is Menschelijck te doolen: Maer in de doolinge moetwilligh te volherden, dat is qualijck gedaen, ende en betaemt sulcx den Histori-schrijvers gheensins. Men vint beschreven dat seeckere Italiaensche Histori-schrijver aenghewesen zijnde eenighe faute in zijn Beschrijvinghe, hy die niet en wilde verbeteren, maer gaf daer op in effecte dese antwoorde, 'over vijftigh laer sal het waer wesen, dan salder niemant leven die my hier in sal kunnen controlleren'. Maer dit was niet recht ghedaen, ende en stondt hem niet toe, noch en was hem (noch is niemant) niet gheoorloft sijn leugenen moetwilligh voor waerheyt uyt te gheven ende den Nakomelin-

[XXIII]

ghen te bedrieghen, maer ick segge ende weet wel dat het menschelijck is te doolen, daeromme beter onderrecht zijnde, sal ick den Aenwijser grooten danck weten ende mijne faute gaerne verbeteren, men vindt gheene Histori-schrijveren gheheel sonder eenighe faute, als alleenlijck de Historien der Bybelscher Schrift, die deur ingheven van den H. Geest gheschreven zijn, ende de Histori-schrijver Polibius seyt, datmen diens doolinge goetlijck behoort te vergeven, die welc-

ke niet moetwilligh en gheschieden. Wilt dan mijn Heeren dese mijnen arbeydt ende moeyte ten goede op ende aennemen.

Ende wil hier mede

Mijn Heeren, God Almachtigh bidden dat hy V.E. wil nemen in sijn H. bescherminghe ende hoede, ende V.E. ende V.E. Borgeren segenen, ende dagelijcx verleenen meer ghelucx, voorspoet ende welvaert in de Regieringe van der Ho. Mo. Heeren Staten Generael, ende dat ghy met uwe Nabuyren in de Geunieerde Provintien mooght leven in goeden rust, vrede ende eenigheyt, tot dat het God Almachtigh ghelieven sal ons al t'samen met d'anderen Provintien weder te vereenighen in eenen oprechten waerachtighen ende gelucksaligen vrede tot sijne Majesteyts Lof, Prijs ende Eere.
In Rijswijck by den Hage desen 17. Augusti 1630.

*V.E. dienstwillige ende bereyde
Dienaer*

Pieter Bor Christiaensz.

[XXIV]

Eer-ghedicht,

Op de Beschrijvinge van de wijt beroemde Belegeringe
VAN

'SHERTOGEN-BOSCH

In't licht gegeven door den wijt vermaerden Histori-schrijver
Pieter Christiaensz. Bor.

Het ijsre-stalen huys, daer Mavors plach te woonen,
Wt welck Bellona steeds haer manlijck quam vertoonen:
Der Bondgenoten spijt: ons' Nabuyr sonder min:
De Koopstadt van den buyt, en van't gerooft gewin:
De schrick van onsen Staet: de weechschael van ons eere:
Verslinster onversaet van meenigh Heldt en Heere:
Ons' Oudste vyandin: het eer-punt van ons' strijt,
Beschermt door Schanssen macht, en Water-poelen wijt:
Is nu met ons versoent; ende doet de Werelt weeten,
Dat alles winbaer is, 'tgeen weerbaer wort geheeten:
Dat wijsheyt krachten breeckt, dat Oorloghs-toeversicht
De hel by naer verwint, en 'tgantsche Helsch gesticht.
Hier siet ghy het patroon. Hoe 'tWater landt kan worden,
Hoe 'twater wederom de dijcken kan om-gorden;
Hoe Hemel, Aerd', en Locht, en Water t'samen spant,
En in ons' FREDERICK sijn manheyt en verstant.

[XXV]

Hier siet ghy het patroon van Godes wonder segen,
Van d'algemeene sucht en 'sVaderlants bewegen.
Ons' aller sorgh was een. een yder dee hier wat.
Hoe-wel met handen niet. ons wenschen won de Stadt.
O Romen, roemt niet meer. Carthago kont ghy branden,
Ghy wont het sterck' Alees. hier swicht voor 'sPrincen handen
'tCarthago van dees' tijt, 'tAlees van Nederlandt,
En 't tweede Tyrus hoogh, in't water neer geplant.

De Eeuwen brengen voort haer deuchden en haer helden,
En 'tgeen men eertijts plach, dat kan men nu oock melden.
Siet hier ons Scipio, ons Caesar, ons Camill,
Wiens macht te wegen brengh, niet 'tgeen hy kan, maer wil.
Siet hier ons FREDRICK, Stee-winner, Muyren-breecker,
Krijgh-listigh, 'sVyants vrees, sijns Vaders rechte wreecker,
Wtbreyder van ons Landt; die oock met rijpe sin.
En wijse lancksaemheyte besorght der Borgers min.
Wel aen dan, oude Bor, verbreydt door alle Landen
Dit wonderbaer Beleg. verjonckt u pen, en handen
In sulcken grooten werck, ververscht u eer en naem,
En set in aller ooghe der Batavieren Faem.
Schrijft: 'tKomen voor den Bos was 'twerck van stoute sinnen,
Schrijft: 'tSluyten van den Bos was d'eenig hoop van winnen,
Maer 'tBlijven voor den Bos in sulcken schijn en staet,
En Veluws ongeluck, all' Eer te boven gaet.

C. BARLAEUS.

[XXVI]

GEDICHT,

Ter eeren den wijt beroemden Histori-schrijver
PIETER BOR CHRISTIAENZON.

Wat hebt ghy nu (ô Bor!) ons wederom beschreven,
Daer door dat uwen naem by ons sal eeuwich leven?
Wat wert door uwe pen ons wederom verklaert?
Wat is dit voor een werck dat door u wert vermaert?
'tIs hoe dat FREDERICK den Prince van Oraengien
Gebroken heeft 'tgewelt, en macht van dien van Spaengien:
Hoe dat hy vromelijck met een groot-moedigheyt
Het geen onwinbaer scheen door sijn macht heeft beleyt,
En met veel ongemacx sijn Edel bloedt gingh wagen,
Daer door hy alle tijt de Lauwer-krans sal dragen.
Ghy schrijft wat dat van hem heel moedigh is gewracht,
Wanneer den Vyandt quam met over-groote macht
Op Veluws schoon Landouw, daer door hy meent te wecken
Ons Prins als uyt een slaep, en van den Bosch te trekken:
Maer al het Spaensch gewelt, sijn branden, roof en moort,
En heeft sijn edel Hert daer door niet eens bekoort,
En bleef gelijk een Leeuw den Bosch noch al beslyten,
En sond sijn Neef Graef Ernst om 'sVyants macht te stuyten:
Doch door des Wesels val in d'Heer van Dydens handt,
Soo wiert geheelijck doe bevrijt ons Vaderlandt.
Des Vyants tyranny, sijn rooven, branden, blaecken,
Begon hy doe terstont gheheelijcken te staecken:
Hy trock verbaest van daer, verlatend' Amersfoort,
Het welck hy hart geplaeght had' tegens het acoort.

[XXVII]

Nassouw die won daer nae den Bosch met noch meer Steden
Die hy gewillighlijck een goet accoort aen dede,
Liet sijn beleeftheyt steeds en sijn goet-aerdigheyt
Doe blijcken over al: dat wijt wert uytgebreyt.

O Roem van onsen tijt! ô Grave van Nassouwen!
Wat sijn wy al in u ô groote Vorst ghehouwen?
V Lof, u Naem, u Eer, (ô treffelijcken Man!)
Niemandt ter Werelt hier te recht uytspreecken kan:
Ghy zijt van Godes handt soo mildelijck besegent,
Dat u niet anders als Geluck en Heyl bejegt:
Hy stort u wijsheyt in, hy geeft u 'trecht verstandt
Te vrijden onsen Thuyn, en 't lieve Vaderlandt.
Naest God komt u den Lof, naest God moetmen u prijsen:
Men moet u soo veel Eer als men wel kan bewijsen;
Want uwe daden braef die werden wel verhaelt
Van daer dat Phoebi rijst en weer in't water daelt:
Hoe veel te meerder dan moeten de Bathavieren
V (onversaeghden Heldt!) met danckbaerheyt steeds vieren:
En spreecken van u Lof: en prijsen uwe daet:
Die boven het begriip van alle Menschen gaet.
Hier in wert het gedaen in't geen hier is beschreven,
Daer Bor u uwe Eer (soo veel hy kan) wil geven:
Die uwe wercken vroom onsterffelijcken maect
Door sijne vlugge Pen: die noyt het schrijven staect.
Gaet voort (ô braven Bor!) God geeft ghy meucht beschrijven
Wat onsen Prins Nassau noch verder sal bedrijven:
En oock de daden van sijn voorgeteelde zaet;
Maect dat sijn grooten Naem vergetelheyt ontgaet.

P. van Oostrum,

Keur baert angst.

1

Geleghentheit der Stadt

Van

'SHERTOGENBOSCH.

Met hare Kercken, Cloosteren ende Goods-
Huysen, van Mannen ende Vrouwen; de gedeelten
ende wijcken ofte Blocken der selver Stede, mette
Steden, Prelaten, Prelatersen, ende namen
der Dorpen daer onder resortierende.

Met Verhael

Vanden oorspronck, fundatie, ende vermeerderinge
der selver, ende verscheyden hare Privilegien.

Mitsgaders

De notabelste geschiedenissen aldaer sedert den Iare 1184.
tot den Iare 1579. ghevallen.

Eerste deel.

Beschreven deur Pieter Bor Christiaensz.

s'Hertogen=
bosch heeft
eertijts ghe=
staen onder
het Bisdom
van Luydick/
van daer nae
is dese Stadt
selve tot een
Bisdome ghe=
maect.

Ghelegent=
heyt der stad
van binnen
ende buyten.

Rivieren/
Dommel, Die-
se, ende Ade.

S. Jans
Kercke/ ende
de fundatie
van 30. Ca=
noniken.

Hertogenbosch is een Stadt ghelegghen inde Provincie van Brabant/ hebbende eertijts behoort onder het Bisdom van Ludick/ Maer naer 't vertreck des Conincx Philippi van Spaengien de tweede van dien Name/ uyt de Nederlanden/ als de nieuwe Bisdommen by den Paus Paulus de vierde in Nederlandt ingestelt sijn gewor=
den/ zo is de Stadt van 'sHertogenbosch selve mede tot een Bisdom ghemaect/ ende neffens vijf andere Bisdommen gestelt onder het Aertsbisdom van Mechelen/ ende is d'eerste Bisschop aldaer geweest Doctor Franciscus Sonnius. Dese is aldaer eerst ingheleyt den xvij. Novembris/ Anno 1562. deur de Geestelicheyt/ met generaele Pro=
2

cessie/ ter presentie van Niclaes Oddaert Ridder-Heere van Ranst ende de Rymenant/ ende Niclaes vander Stegen/ beyde Raedtsheeren vanden Provinciaelen Raedt van Brabant/ daer toe specialicken gecommiteert. De Schouteth/ Schepenen ende Raetsheeren vander Stadt/ geleyden den Bisschop mede inde groote kercke/ maer niemant vande schutters noch vande gemeynte en gingen mede/ deur dien sulcx geschiede sonder consent van het derde lith. Ende also de voorsz. Sonnius daer naer Bisschop van Antwerpen wert ghemaect/ zo quaaam in sijn plaetse Heere Laurentius Masius, Deecken van sinte Goedelen tot Bruyssel/ ende ten tijde vande Belegeringe/ daer wy na van sprecken sullen/ in ons derde deel/ is aldaer Bisschop geweest Fr. Michael Ophovius.

Dese Stadt heeft den vierden ende laetsten graet vande vier Hoofsteden van Brabant/ ende is ghelegen op de watervloet Diese, twee mijlen vande Mase/ vier van Ravesteyn/ drie mijlen van Bommel/ ende wat minder van Heusden/ ende twaelf van Antwerpen/ toebehoorende den Hertoge van Brabant als een eygen Patrimonie/ sonder eenich over-Heer daer in te kennen/ ofte van yemant te Leene te ontfangen. Is een Stadt seer vast ende sterck van nature/ om hare ghelegentheyte van haere laghe weyden/ die veeltijts onder water leggen/ ende bysonder des winterdaechs: Is tot verscheyden tijden vermeerderd geweest/ ende nu by naer driecantich in haer forme/ met drie wijden inde lengte uytlopende/ met zo groote omdraeyinge/ dat nauwelijc eenen veerdigen ganger die inden tijt van anderhalve uyre en soude connen omgaen: hebbende hoge ende stercke muren tegen alle onvoorsienende subijten overval ende aenstoot der vyanden/ met diepe ende wijde grachten/ deur het byvlieten vande Rivieren de Dommel/ ofte Dormal/ ende Aa/ ofte Ade. Hier plachten oock 7. poorten geopent te werden/ namentlick de Vuchterpoorte die naer Antwerpen leyt/ de Ortenpoorte/ de Hintampoorte/ de Koeypoorte/ Sint Jans Poorte/ Sinte Anthonispoorte/ ende twee Dijkpoorten/ dan nu schijnt dat ter maer vier principale poorten gebruyckt worden/ ende is met 7. Bolwercken wel voorsien. Daer sijn inde Stadt veertien wintmoulen/ een watermolen/ eenenvijftich steenen Bruggen/ 86. private/ ende 38. houten Bruggen/ meer dan 2000. schoone gerieffelicke huysen/ sonder daer in te begrijpen de middelbare ende cleyne. In dese Stadt staen oock seer schoone ende lustige Kercken ende Capellen/ ende bysonder de Opper ende Domkercke/ ghebout inde eere van Sinte Jan Apostel ende Evangelist/ daer inne gefundeert is eene Canonisie met dertich weerlijcke Canonicken/ vande welcke ick bevinde dat den eersten steen geleyt is in't Jaer ons Heeren 1280. ende naermaels vervolgende gemaect. De fundatie vande Canonicken is geschiet inden Jaere 1366. deur toedoen ende solliciteren van Heer Adam van Myerden/ die

<p>Fundatie vande Broe= derschap van ons L. Vrou= we Maria in Sint Jans Kercke.</p> <p>Cleyne Kerc= ken ofte Ca= pellen.</p> <p>Cloosteren binnen der Stadt.</p>	<p>naer het overlijden van zijn Huysvrouwe alsdoen Pastoor vande selve</p> <p>3</p> <p>Kercke was/ ende Heer Jan van Arckel Bisschop van Luydick/ die de Canonicken quijtschelde alle recht ende jurisdictie die hy daer op hadde/ ende maecktese exempt/ so datse stonden onder den Paus van Roomen. In dese Kercke is oock inden Jare 1318. gefundeert de vermaerde Broederschap/ die sy noemen vande Maget Maria: welcke Broederschap van verscheyden Pausen geconfirmeert is/ die daer toe vele aflaten hebben gegeven/ naer uytwijzen vande Bullen die daer van sijn. Int Jaer 1328. worden de twee eerste Kerckmeesteren vande selve Kercke ghestelt met namen Helias Panacida/ ende Jacobus Zulicom: namaels isser noch een derde Kerckmeester toegevoecht/ want in't Jaer 1533. bevinde ick dat aldaer tot Kerckmeesteren sijn gestelt/ Goyart Symonsz./ Willem Pijnappel/ ende Meester Gosen vander Stegen. Anno 1495. wert dat silveren beelt van Sint Jan gegoten tot Colen/ ende volmaect sijnde/ gheleyt in een ydel wijnvat/ ende dat vat werde wederom in een ander Pijpe vol wijns gedaen/ ende so werde dat Beelt met andere vaten wijns afgescheept/ ende sonder kennisse binnen den Bossche gebracht/ ende placht in alle groote Processien omgedragen te worden.</p> <p>Anno 1513. wert in S. Jans Kercke gheset aende Westzijde van ons lieve Vrouwen Choor/ dat wonderlijcke spel van het Oordeel Godts/ dat ghemaect hadde eenen Smit ghenaemt Meester Pieter Wouters/ ende is vermaert in vele Landen/ van't welck Marcus van' Varnewijck aldus schrijft: Wy hebben gesien/ schrijft hy/ int Jaer' 1556. binnen 's Hertogenbosch in S. Jans Kercke een werck als een' Orghel/ daer boven twee Enghelen staen/ 'twelck met vijsen hem roe="rende is/ eerst verthoonen hem de drie Coningen die voor ons Vrouwe" passeren hare homagie doende/ ende daer nae gaen boven twee deuren open/ ende daer sietmen ons Heere met sijn Enghelen ende Heyli="ghen/ die ten Oordeel sitten/ ende dan sietmen de twee Engelen als bo="ven hare armen opheffen ende trompen met Basuynen die sy in haer" handen hebben/ d'welck gheluyt eenlick ende Godlick int hooren is/" ende dan sietmen de dooden uyt haer graven komen/ ende ons Heere" hem keeren tot de verdoemde ende onsalighe/ ende dan gaet daer die" Helle open/ ende daer komen Duyvelen uyt/ diese metten hoofde eerst" inde Helle trecken/ ende die salighe sietmen al schoonkens oprijzen inde" lichte/ ende hoe wel men nu ter tijt wel Constenaren vint/ die verscheyden constige gaende wercken met drachten maken/ soo was dit te dien tijde seer groot gheacht/ ende voor een wonder ghehouden ende vermaert.</p> <p>In dese Stad staen noch acht andere cleyne Kercken ofte Capellen/ daer van de namen sijn/</p> <table border="0"> <tr> <td>1. S. Jacobs Capelle.</td> <td>2. S. Pieters Capelle.</td> </tr> <tr> <td>3. S. Antonis Capelle.</td> <td>4. S. Ioris Capelle.</td> </tr> <tr> <td>5. S. Loys Capelle.</td> <td>6. S. Cornelis Capelle.</td> </tr> <tr> <td>7. S. Barbara Capelle.</td> <td>8. S. Anna Capelle.</td> </tr> </table> <p>4</p> <p>Inde voorsz. Stadt staen noch veel Costelijcke schoone Cloosteren van Mannen ende Vrouwen/ sommige buyten ende sommige binnen de voorsz. Stadt/ waer van die namen die binnen de Stadt staen hier eerst volghen.</p> <table border="0"> <tr> <td>1</td> <td>Wilhelmijten, genaemt die Blaesdonck.</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>Predick Heeren.</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>Minnebroederen.</td> </tr> </table>	1. S. Jacobs Capelle.	2. S. Pieters Capelle.	3. S. Antonis Capelle.	4. S. Ioris Capelle.	5. S. Loys Capelle.	6. S. Cornelis Capelle.	7. S. Barbara Capelle.	8. S. Anna Capelle.	1	Wilhelmijten, genaemt die Blaesdonck.	2	Predick Heeren.	3	Minnebroederen.
1. S. Jacobs Capelle.	2. S. Pieters Capelle.														
3. S. Antonis Capelle.	4. S. Ioris Capelle.														
5. S. Loys Capelle.	6. S. Cornelis Capelle.														
7. S. Barbara Capelle.	8. S. Anna Capelle.														
1	Wilhelmijten, genaemt die Blaesdonck.														
2	Predick Heeren.														
3	Minnebroederen.														

<p>Cloosteren buyten de Stadt gheleghen.</p> <p>Goodshuy= sen van mannen ende vrouwen binnen 's Hertogenbosch.</p>	<p>Dat Clooster van</p> <ul style="list-style-type: none"> 4 Cruysbroederen. 5 Bomgaerden. 6 Fraters. 7 Cellebroeders. 8 Clarissen. 9 Regularissen van S. Geertruyt. 10 Regularissen opten Wintmolenberch. 11 Opten Hulenborch vanden derden regel 12 Achter de Tolbrugge vanden derden regel 13 Swesteren, ofte Swerte-susteren. 14 Nonnen int groote Groot Gasthuys. 15 Susteren van Orten. 16 De groote vergaderinge van 't Bagijnhof. <p style="text-align: right;">} van S. Franciscus.</p> <p>Dese naervolghende Cloosteren sijn buyten de Stadt ghelegghen.</p> <ul style="list-style-type: none"> 1 Dat Clooster vande Cathuyzers tot Vucht. 2 Dobbel Clooster vande Brigitten tot Coudewaer. 3 Dat Clooster van S. Annenburch. 4 Dat Clooster van Eyckendonck. <p>Hier naer volgen die Goodshuysen van Mannen ende Vrouwen binnen de voorsz. Stadt.</p> <ul style="list-style-type: none"> 1 Het groote Goodshuys ghenaemt den Heylighen Geest, staende teghen over S. Ians Kercke inde Hintamerstrate. 2 Opten Hulenborch, een Mannen Gasthuys, ghenoemt Loyaerts Gasthuys. 3 Noch aldaer, Ian Schilders Gasthuys, van seven Vrouwen. 4 By S. Barbara Capelle 'tGasthuys van Agnes vanden Broeck, van seven Vrouwen. 5 Orten straet S. Loys Gasthuys, genoemt Heer Coenraet van Driels Gasthuys, van 7. Vrouwen. 6 Noch aldaer, Arent van Aukens Gasthuys, van 7. Mannen. 7 Noch aldaer, Heer Gerrit de Weerts Gasthuys, van 7. Mannen. <p>5</p> <ul style="list-style-type: none"> 8 Hintamerstraet, 'tGasthuys van Henrick Brants, van 7. Vrouwen. 9 Noch aldaer 'tGasthuys van Heer Henrick van Meynsel, van 14. Vrouwen. 10 Noch aldaer, 'tgroot Gasthuys. 11 Noch aldaer, Ioffrou Cristina Meelmans Gasthuys, van 13. Mannen. 12 Noch aldaer, Arent Keys Gasthuys, van 12. Vrouwen. 13 Noch aldaer, S. Antonis Gasthuys, ghenoemt Anthonis van Wijn-schot, van 8. Vrouwen. 14 Opten Wintmolenberch, Deventers Gasthuys, van .... Vrouwen. 15 S. Iacobsstraet, 'tGasthuys van Roelof metten Keyse, van 8. Vrouwen. 16 Schilderstraet, 'tGasthuys van Heer Adams van Myerde, van 12. Mannen. Dit is de voorsz. Adam van Myerde, de welcke na sijn Huysvrouwen doot eerst Pastoor in S. Ians Kercke was. 17 Opten Papenhuls, 'tGasthuys van de Huysvrou van Heer Adam voorsz. van 14. Vrouwen. 18 Noch aldaer, Ian Moins Gasthuys, van ... Mannen. 19 Popelstraet, Ioffrou Margriet Spieckens Gasthuys, van .. Vrouwen. 20 Verwerstraet, 'tGasthuys van Henrick Smeets, van ... Vrouwen. 21 S. Ioris straet, Iacob Ruyter Oosterwijcx Gasthuys, van 14.
--	--

<p>Blocken ofte Wijcken van= de Stadt.</p>	<p>Mannen. 22 Noch aldaer, Arent Berwouts Gasthuys, van ... Mannen. 23 Noch aldaer, N. vanden Broecks Gasthuys, van ... Mannen. 24 Opten Vuchterendijck, Heyms Gasthuys. 25 Inde Ramen, Ians van Berckels Gasthuys, van ... Vrouwen. 26 Putstraet, Margriet Heerens Gasthuys, van ... Vrouwen. 26 Peperstrate, Brants Gasthuys, van ... Vrouwen.</p> <p>De voorsz. Stadt is ghedeelt in neghen Bloc= ken ofte Wijcken.</p> <p><i>Den eersten Block</i>, op Hyntamer eynde totte Geerlinghebrugghe/ met alle straetgens daer toe behoorende. <i>Den tweeden</i>, van Geerlinghe-brugghe tot die ghevanghen poort toe/ met oock hare toebehoorende straetgens. <i>Den derden</i>, die Kerckstraet/ Peperstraet/ Putstraet/ met haer toe= behoorte/ mette helft vande Verwerstraet. <i>Den vierden</i>, die Voorschestrategie/ die oude Diese/ die Volderstrate/ die oude Huls/ S. Joris strate/ met alle sijn straetgens/ noch die Lombaertsche Brugghe/ met noch die helft vande Verwerstraet. <i>Den vijfden</i>, de Vuchterstraet totte Heylich Cruys-poort toe/ met alle zijdelstraetgens. <i>Den sesten</i>, den Vuchterendijck tusschen beyde die poorten/ met alle zijdelstraetgens.</p> <p>6</p> <p><i>Den sevensten</i>, die Vischmarckt mette Coorenbrugh/ mette Cruys= straet/ Karrestraet/ ende andere straetgens. <i>Den achtsten Block</i>, die gheheelen Ortenstraet met hare zijdelstraet= gens rontsom. <i>Den neghensten Block</i>, die gheheelen Merckt ende Tolbrugge/ met haere omstraetgens.</p> <p>Noch behooren onder dese Stadt/ de Prelaten/ Prelaterssen/ Steden ende Dorpen hier naer volghende.</p>																														
<p>Prelaten in= den Bosch. Prelaterssen. Steden.</p>	<p>Prelaten. Florest, ende Postel. Prelaterssen. Bynderen, ende Hoydonck. Steden. Helmont, ende Eyndhoven. Ander stellen oock dat onder 'tquartier van 'sHertogenbosch behooren/ Kempenlant, Peelant, Maeslant, ende het bedrijf van Oosterwijck, 'twelck eygentlick de Meyerije wort ghenoeemt/ in welck quartier Helmont, Eyndhoven, Meghen, Ravesteyn ende Grave, ende seer veel dorpen begrepen zijn.</p> <p>Dorpen volgens de letteren A/B/C/ etc. onder 'sHertogenbosch behoorende.</p>																														
<p>Dorpen.</p>	<table border="0"> <tr> <td>Alem.</td> <td>Doorne.</td> <td>Hees.</td> </tr> <tr> <td>Arlebeke.</td> <td>Duese.</td> <td>Herpen.</td> </tr> <tr> <td>Asten.</td> <td>Dommelen.</td> <td>Hassart.</td> </tr> <tr> <td>Aelst.</td> <td>Diesen.</td> <td>Heze by Lerndt.</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Druenen.</td> <td>Haren by Megen.</td> </tr> <tr> <td>Boxtel.</td> <td></td> <td>Helvoirt.</td> </tr> <tr> <td>Beerze.</td> <td>Empel.</td> <td>Hogenmierde.</td> </tr> <tr> <td>Breugel.</td> <td>Erp.</td> <td>Haren by Oosterwijck.</td> </tr> <tr> <td>Berchem.</td> <td>Edersel.</td> <td>Hilvarenbeeck.</td> </tr> <tr> <td>Blaertem.</td> <td>Essche.</td> <td></td> </tr> </table>	Alem.	Doorne.	Hees.	Arlebeke.	Duese.	Herpen.	Asten.	Dommelen.	Hassart.	Aelst.	Diesen.	Heze by Lerndt.		Druenen.	Haren by Megen.	Boxtel.		Helvoirt.	Beerze.	Empel.	Hogenmierde.	Breugel.	Erp.	Haren by Oosterwijck.	Berchem.	Edersel.	Hilvarenbeeck.	Blaertem.	Essche.	
Alem.	Doorne.	Hees.																													
Arlebeke.	Duese.	Herpen.																													
Asten.	Dommelen.	Hassart.																													
Aelst.	Diesen.	Heze by Lerndt.																													
	Druenen.	Haren by Megen.																													
Boxtel.		Helvoirt.																													
Beerze.	Empel.	Hogenmierde.																													
Breugel.	Erp.	Haren by Oosterwijck.																													
Berchem.	Edersel.	Hilvarenbeeck.																													
Blaertem.	Essche.																														

	Boechel.		Kessel.
	Berlicom	Geffen.	Knechsel
	Bladel.	Gewonden.	Kuyck.
	Bardel.	Gemert.	
		Geldrop.	Lith.
	Cranendonck.	Gerwen.	Litthoyen.
	Cromvoyert.	Gestel by Herlaer.	Lyerop.
		Gestel by Oosterwijck.	Leent.
	Doerse.	Gestel by Eyndhoven.	Loon.
	Dennenborch.	Gemunden.	Loemel.
	Diethem.		Loon int Sant.
	Dinther.	Heswijck.	Lyemde.
	7		
	Meghen.	Poppel.	Vden.
	Macheharen.	Rosmalen.	Verchel.
	Maeren.	Ruesel.	Vlierden.
	Myerlo.	Rijtthoven.	Velthoven.
	Myerdt.	Rijcxstel.	Vdenhout.
	Maersese.	Roey.	Vucht.
	Nulandt.	Sliphout.	Woensel.
	Nystelroy.	Schayck.	Wetten.
	Nederwetten.	Schijndel.	Waelre.
	Nuenhem.	Steensel.	Weerdt.
	Nederweert.	Strijp by Eyndhoven.	Wel.
		Straten by Eyndhoven.	Wintelre.
			Waelwijck.
	Osch.	Tilburch.	
	Oyen.	Tonghelroy.	Zonne.
	Opwetten.	Teeffelen.	Zeelant.
	Oirele.		Zoenendonck.
	Oirschoten.	Vessem.	Zoemereren.
	Oosterwijck.	Volken.	Zeelst.
Vanden eer= sten oor= spronck der Stadt van sHertoghen= bosch.	<p>Inden tijde als int Hertochdom van Brabant regneerde Hertoghe Godevaert/ ghewoontlick ghenoeemt Godevaert inde Wiege/ de Derde van dien name/ welcken name van inde wieghe hy verkregen heeft overmits dat sijn Vader overleet als hy een kint zijnde inde wieghe/ succedeerde. Ten tijde van Paus Alexander de derde/ ende Keyser Frederick de eerste/ ghebynaemt Barbarossa/ soo was die plaetse/ daer op nu de Stadt van 'sHertoghenbossche ghefundeert is/ een seer lustighe ende playsante Bosschagie/ verciert met vele schoone ende lustige Boomen/ in welke Bosschagie waren veel wilde dieren/ als Wolven/ Beeren/ wilde Swijnen/ Harten/ Hynden/ Vossen/ Hasen ende Conijnen/ ende oock waren in dit Bosch Revieren ende loopende Stroomen/ daer was oock een goede ende bequame weyde voor de voorsz. Dieren/ sulcx dat Hertoghe Godevaert/ ende naer hem Hertoghe Henrick sijnen Sone dese plaetse seer besint hadden/ omme de Jacht met hare Honden daer in te hanteren ende Wiltbraet te vanghen/ ghelijck de Hertoghen plaghen int Bosch van Sonyen/ boven Brussel ghelegghen. Oock was te diertijt inden Stroom by 'tCapelleken tot Orten een vaert/ ende worde ghenoeemt de Maelstroom/ dats Merckstroom/ ende tot Rosmalen worden doe ghehouden de Paerdenmarckt/ dat is Rosmalen oft Rosmarckt: dese Marckt is naermaels binnen die Stadt gheleyt/ ende het Dorp Rosmalen heeft daer van sijnen naem behouden. Orten plach te wesen Duynen/ gheenaemt zijnde Oortduy=</p>		

Vande eerste huysen die ten Bossche ghetimmert werden.

nen. Hertoghe Henrick/ de Sone van Godevaert inde wieghe/ dede tot

8

sijnen gherieve in dit bosch timmeren een lanthuys/ op die selve plaetse daer nu dat huys staet aende Merct daer het haeswintgen uyt hangt/ op dat hy met sijn Edelen ende Jachthonden daer in mochten rusten alsse vande Jacht quamen/ ende bevrijt wesen voor reghen ende onweder. Ende soo nu die plaetse daer die stadt op staet/ ghefundeert/ zeer ghe= noechlijck ende lustigh was omcingelt ende verciert met campen ende Weyen/ ende oock niet wijt geleghen vande omliggende Steden ende Dorpen van Gelderlandt/ Kempenlandt ende Peelandt/ ende dat oock die Diese de plaetse omcingelde noch met twee stroomen/ te weten die Dommel ende Aa, die haeren course ende loop hadden na Enghelen/ daerse haer ontlaste ende vloeyde inde Mase: Soo hebben die huysluy= den daer by gheseten alder eerst door die groote bequaemheyte ende ghe= legentheyte der plaetse haer daer by een gheset/ ende aenghesien dat die Byen op de selve plaetse heel wel aerden ende toenamen/ zoo werde dit op alle contreyen wijdt ende breedt vermaert/ ende siende dat het eenen goeden voortganck hadde/ zoo is aldaer een Merct van Byen gecomen/ de welcke metter tijt toenemende/ quamen daer veele menschen by een uyt Gelderlandt/ Brabant ende andere contreyen/ met waghens/ kar= ren/ pleyten ende schuyten/ geladen met Bycorven met Byen/ met hon= derden/ jae met duysenden/ zoo dat ter oorsaecke van dien daer vele coopmanschap ende mangheling geschiede/ niet alleen van Byen/ maer oock metter tijt van Peerden/ Hoorenbeesten/ Schapen/ Verckens/ Boter/ Kaes/ Rogge/ Terwe ende andere greynen meer: in voeghen dat de selve Mercte soo toenam datse de Mercten van groote steden te boven ginck: dan also tot dier tijt daer gheene huysen noch herberghen en waren/ daer de reysende ende comende man haer gherief mochten hebben/ ofte daer sy snachts mochten blijven/ by regenachtich ende on= stuyr weder/ soo mosten sy noots halven naer huys reysen ofte blijven inde naest gelegene Dorpen ende Steden/ om aldaer te logeren ende rusten.

Waer nae ghebeurt is dat eenighe goede luyden aen Hertoghe Hen= rick van Brabant versochten/ datse tot gherief van de gheene die hier hare coopmanschap waren drijvende/ souden moghen eenighe huysen ofte herberghen aldaer timmeren ende bouwen. Den Hertoghe ghene= gen wesende tot de begeerte vande goede luyden/ heeft hen niet alleen ge= consenteert de plaetse om te moghen huysen bouwen/ maer heeftse bo= ven dien gheconsenteert datse uyt den Bossche zouden moghen af hou= den zeeckere Bomen/ om die te ghebruycken tot Balcken/ Posten/ Rib= ben ende andersints/ ende datse de plaetsen diese betimmerden/ souden ey= ghen hebben/ sy ende hare erf=ghenamen ten eeuwighen daghe. Alsoo zijnder deur dit consent eenighe huysen ende Herberghen ghebout/ ende die eerste huysen werden ghebout opte plaetse dat nu de oude Diese ge= naemt is/ ende soo voorts nae die Verwerstrate/ ende oock opten Hoo= ghen Steenwegh: Ende de wijle hier nu goet gherief was voor den ghe= nen die hier quamen om haren handel ende Coopmanschap te drijven/

9

soo waren de gene die eerst ghetimmert hadden/ hier rijck ende welva= rent/ daer deur andere aengelockt werden daer mede te timmeren/ zo dat dese plaetse vermaert wert/ zulcx dat d'een huys by d'ander ghe= set werde. De Borgeren van Heusden jalours van 'twelvaren van die vanden Bossche/ vreesende dat metter tijt hare stadt te niet raecken soude/ deur dien sy bevonden dat haere Marcte genoegh te niet ginck/ ende dat alle de handelinghe ende Coopmanschappen ten Bossche viel/ namen eene resolutie om dese huysen te ruwineren ende vernielen/ want

Die van Heusden ver=nielen de ge=timmerde huysen ten Bossche ende verdrijvense van daer.

Die vanden Bossche doen haere clachten over die van Heusden/ aen den Hertoghe ende Steden van Brabant.

Resolutie om van den Bosch een Stadt te maecken.

De drie Hooft-steden van Brabant timmeren elcx een Poorte ten Bossche.

die schepen die ten Bossche quamen/ wel eer tot Heusden plaghen te comen/ daer een Tolhuys plach te wesen. Dit voornemen by hen beslo=ten zijnde/ hebbense haeren tijt waer ghenomen/ ende sijn onvoorsiens ghecomen ende hebben dese nieuwe bouluysen overvallen/ haere ghe=timmerte ter neder gheworpen/ ende dese goede luyden verjaecht van=de plaetse: maer also dies niet teghenstaende de neeringhe ende handel daer werde ghecontinueert/ zo sijnder allenskens eenighe vande verdrevene wederom ghecomen/ ende hebben daer op nieu wederom beginnen te timmeren ende bouwen opte oude fundamenten. Maer die van Heus=den sijn ten tweeden male ghecomen ende hebben 'tghetimmerte om verre ghesmeten/ ende totte gront toe afgebroocken. Dese veronghe=lijckte luyden metten anderen raedt gehouden hebbende/ ende vindende haer te onmachtich om haer leet te wreecken/ hebben haere clachten ghedaen aen den Hertoghe van Brabant. Die Hertoghe was te dier tijt selfs metter Oorloghe beladen/ nochtans was hy gheneghen om heurluyden clachte te aenhoren ende haer bystant te doen. Dus heeft hy tot Bruyssel eene vergaderinghe ghehouden ende de Steden van Brabant te kennen ghegeven die clachten/ die hem by dese verdruckte luyden ghedaen waren over die van Heusden/ ende recommandeerde hen luyden die saecke met grooter ernste/ datse dese verdruckte souden te hulpe comen. Die Steden waren tot dese luyden oock gheneghen/ ende seyden hen hulpe toe/ ende rieden den Hertoghe dat hy die van Heusden scherpe brieven schrijven soude: 'twelck die Hertoghe dede/ ende dreychde die van Heusden/ by aldien sy die vanden Bossche wederom ee=nige molestatie aen deden/ dat hy haere stadt ende landt soude vernielen te vyere ende te sweerde/ ende tot inden gronde bederven. Hier deur wa=ren die van Heusden bevreesst/ ende en dorsten den Hertoghe niet ver=toornen.

Also begonnen dese luyden hare erven wederom aen te tasten/ opte ruwijnen/ ende voor de derde reyse te betimmeren/ ende werden allencx=kens meer ende meer huysen aldaer ghebout/ ende nam het ghebou seer toe. Sulcx dat die Hertoghe op eenen seeckeren dach binnen Bruyssel beschreven hebbende die Steden van Loven ende Antwerpen/ aldaer goet gevonden is die plaetse vanden Bossche tot een Stadt te maecken/ op dat Brabant van dier zijde soude beschermt wesen teghen die Gel=dersche/ teghen de welcke die van Brabant vele Oorloghen hadde.

10

Ende op dat dit te beter zijnen voort-ganck hebben soude/ zo hebben die dry Hooft-steden van Brabant/ als Loven/ Bruyssel ende Ant=werpen/ daer elcx een Poorte ghebout inden jaere 1185. Die van Lo=ven hebben ghebout de Poorte dat nu die ghevanghen-poorte is aende marckt/ die van Bruyssel timmerden die H. Cruyspoorte inde Orten=strate/ ende die van Antwerpen deden timmeren onse lieve Vrouwen Poorte/ die naermaels int vergrooten vande Stadt afghebroken ende wech ghenomen is.

De Hertoge Henrick voorsz. siende ende merckende dat die Borgeren zeer toenamen en vermeerderden/ ende datse sware ende groote kosten hadden gedaen met verbeteren der plaetse/ so om de plaetse met sant te verhogen/ die morasschen te vullen ende stoppen/ die wateren te leyden/ heeft die voorsz. drie Hooft-steden daer toe gehouden/ datse dese plaetse die soo zeer toeghenomen hadde/ tot een bemuyrde stadt souden helpen voorderen. 'Twelck oock zo gheschiede/ waer toe ghehuyrt werden veele werck=luyden. Die inwoonders vanden Bossche arbeyden hier toe selfs zeer/ hieuwen het hout van het Bosch af/ ende hielpent bereyden/ brochten groote hoopen sants aen daer die moerassen lagen/ 'twelck zy haelden vande duynen tot Orten/ Vucht ende Rosmalen: die andere holpen

De Stadt vanden Bosch wert be= muyrt.

Die van s'Hertogen= bossche Tol= vry opden Rijnstroom opwaerts.

Hertoghe Henrick geeft de Bor= gers van s'Hertogen= bosch wetten ende statuten.

Grave Die= rick van Hol= landt neemt s'Hertogen= bosch met geweld in/ den 6. Septem= bris 1198.

Het Min= rebroeders Clooster

die muyren opmetsen/ de materialen aenbrengen/ ende alle hulpe doen diese mochten/ zo dat het een bemuyrde Stadt werde/ diemen niet onbequaem noch sonder reden den name gaf van s'Hertoghenbossche/ zo het noch opten dach van huynen genoemt wort. De Hertoghe verleende hen oock eenige goede privilegien ende vrydommen/ ende betoonde in allen manieren dat hy de plaetse beminde/ ende om dat beter te doen blijcken dede hy daer selve opte marckt oock twee playsante huysen bouwen: te weten Rodenburch ende 'tCasteel op de Moeriaen. In dese twee huysen woonden twee rijke jonckers ende waren Borgeren/ den eenen was ghenoeemt Jacob Coppetijn ende woonde op de Moeriaen/ den andere was genoemt Henrick Barckerdijn ende woonde op Rodenburch: tusschen dese twee Jonckheren was int eerste groote eendracht/ ende onderhielen groote vrientschap/ aten ende droncken dickwils te samen zeer vruntlijck ende in groote vreuchde: maer naermaels is tusschen hen beyde grooten twist ghereesen/ ende de wijle sy de twee voornaemste ende principaelste vander Stadt waren/ zo gheraecte die Stadt in groote tweedacht/ d'eene hieldent metten eenen/ ende de andere metten anderen/ ende de gheheele stad geraecte in sulcke tweedracht dat daer dootslaghen deur gheschieden: doch Hertoghe Henrick vereenichdese wederomme ende maecte vrede tusschen beyden/ ende wert van dese tweedracht jaerlicx gheheughenisse binnen der stad gehouden op Va= stelavont/ met ghevecht van Hanen opt Stedehuys/ welck Hanenspel oft ghevecht ghecontinueert heeft totten jaere 1567. toe.

Int jaer 1196. heeft Keyser Henrick de seste/ die van s'Hertogen= bossche/ ter begeerte van Hertoch Henrick/ d'ingesetenen deser stad ghe=

11

gheven dat sy Tolvry souden mogen reysen met haer goet ende Coop= manschap lanx den Rijn opwaerts/ waer sy wilden Tolvry.

Ende zo nu die Borgers ende ingesetenen deser Stadt seer toena= men ende vermeerderden/ ende datter vele luyden van diversche plaetsen quamen wonen/ zo heeft hy de Stadt seeckere wetten/ statuten/ ordina= tien ende Privilegien ghegheven.

By tijden van desen voornoemden Hertoghe Henrick van Brabant namentlick inden jaeren 1198. so heeft de Grave Dierick van Hol= landt de 7. van dien name/ met hulpe van Grave Otto van Gelre/ de Stadt van s'Hertoghenbossche gheweldelick inghenomen/ opten zesten dach van September/ ende heeft daer binnen ghevanghen ghecregen Willem den eersten heere van Parwijs/ ende Henrick heere van Cuyck des Hertogen van Brabants broederen/ ende eenighe andere ridders/ ende meende die ghevangenen mede in Hollandt te voeren/ dan de Hertoghe van Brabant 't selve gewaer werdende is hem haestelijck gevolcht met grooter macht van volck/ om hem de gevangenen wederom af te nemen/ ende achterhaelde hem in een Dorp ghenaeemt Outheusden/ by Heusden/ ende sette hem te weere: maer also de Hertoghe van Brabant in zijn hulpe hadde den Aertsbisschop van Colen/ den Bisschop van Luydick/ den Hertoghe van Limborch metten Grave van Vlaende= ren/ was hy veel stercker van volcke: sulcx dat hy den Grave van Hol= landt ende den Grave van Gelderlandt ghevanghen creech: ende is daer na den peys ghemaect/ ende de Grave gaf de Hertoghe de Stadt van den Bossche wederom/ ende daer toe noch twee duysent marck silvers voor die schade die hy hem ghedaen hadde/ ende met dit geldt heeft die Hertoghe de Stadt s'Hertoghenbosch zeer verbetert/ want hy dese Stadt lief hadde/ ende haer voordeel sochte in alle manieren.

By tijden ende 't leven van desen Hertoghe int jaer 1206. wert eerst begrepen ende begonnen binnen 'sHertoghenbosch het Clooster vande Min= rebroederen/ Hertoghe Henrick gaf hen die plaetse achter het huys inde

<p>wert getim= mert in s'Hertogen= bosch.</p> <p>Fondatie van het Cloo= ster ten Boo= gaerden.</p> <p>Hertoghe Henrick den eersten tim= mert twee Palleysen inden Bosch.</p> <p>Heeft de Stadt met verscheyden Privilegien voorsien. Dood van Hertoghe Henrick van Brabant.</p> <p>Vergroot= tinghe van de Stadt van s'Hertoghen= bosch.</p> <p>Fundatie van 't Cloo= ster vande Predicaren. Theylighe Geesthuys ghefundeert.</p>	<p>Swaen/ dat doe des Hertochs Palleys was/ ende door hulpe vande Borgers timmerden sy die Clooster-Kercke/ ende de selve Kercke was een wijle de Parochie Kercke der Stadt/ want te vooren was die Or= tensche Kerck/ staende by de Diese, eerst voor de Parochie Kercke ge= houden/ aldaer sy haere Kerckelijcke rechten ende Sacramenten hael= den naer der Roomscher Catholijcken maniere/ ende was doe een cley n Capelleken.</p> <p>Het Clooster vanden Boomgaerden werde begrepen ende ghefun= deert in de Verwerstrate/ dat doe noch al buyten die Stadt was/ dit waren al leecke broeders ende wonnen hare cost met weven ende dra= penieren/ sy hadden eenen weerlijcken Priester tot een Capellaen. Die haer Misse deden/ ende Predickten/ ende haer de Sacramenten uytdeel= den/ stonden doe onder de Parochie van Orten.</p> <p>12</p> <p>Dese Hertoghe Henrick den eersten van dien name beminde die voorsz. Stadt zeer/ gelijk gheseyt is/ om datse door sijn toedoen ende neersticheyt haeren oorspronck genomen hadde: hy timmerde aldaer twee schoone Pallaysen/ een Palleys tot sijn wooninghe ende optreck als hy daer quam/ dat nu die Swane genoemt is/ tegen dat Vleesch= huys over/ ende een Hof omme daer inne te tracteren sijne domeynen/ 'twelck noch staet inde Gasthuysstrate buyten die ghevangen Poorte/ ende nu ghenaeemt wort het Hof van Brabant. Ende op costen vander Stadt werde daer oock ghetimmert een Raedthuys/ dat noch ghe= noemt is het oude Raedthuys.</p> <p>Ende Hertoghe versach de Stadt met verscheyden Privilegien/ daer deur die Stadt toenam in menichte van volck ende rijckdom.</p> <p>Int jaer 1235. is dese Hertoghe Henrick van Brabant met een sieck= te bevanghen gheworden binnen Colen/ daer van hy storf ende werde ghebracht tot Loven/ daer hy begraven wert in sinte Pieters Kercke inden hoghen Choor/ hebbende het Hertochdom over de 50. jaren ghe= regeert/ ende int selve jaer werde Henrick de tweede zijnen zoone tot een Hertoghe van Brabant in sijn vaders plaetse ghehult.</p> <p>laerdicht op 't overlijden van Hertoghe Henrick van Brabant/ zone van Godevaert inde wiech/ stichter van 'sHertoghenbosch.</p> <p>Henrick (HertoCh GodeVaerts zoon) Van Brabant, de VVelCk Van 'sHertoChs-bosCh een nieVVVe stadt heeft geplAnt, Is tot Ceulen oVerleden bullten sIn Vader-lant: VVert tot LoVen ghehaelt In sInt pleters KerCk geset te pant.</p> <p>Int jaer 1250. by tijden van Hertoch Henrick den derden/ diemen den Vreedtsamen noemde/ wert de Stadt van 'sHertoghenbosch ver= groot ende vermeerdt: te weten vande gevangen Poorte totte Pijn= appelsche Poorte toe/ ende vande Marckt totte Cruyspoorte toe inde Vuchterstrate/ ende daer werden groote costen toe gedaen/ met hulpe van den Hertoghe: daer werden vele nieuwe straten ende brugghen ghe= maeckt/ ende dat stroomwater die Aa wert oock met graven inde Stadt ghebracht.</p> <p>Int jaer 1251. werde het Clooster vande Predicaren binnen de Stadt ghefundeert ende ghemaect.</p> <p>Int jaer 1267. is binnen den Bosch ghefundeert het Huys vanden H. Geest/ tot behoef vande arme menschen/ ende is naderhandt zeer rijckelijck ghedoteert gheworden.</p>
---	--

<p>Het groote Gasthuys gefundeert.</p> <p>De plaetse van het Bagijnhof wert begrepen.</p> <p>Die vanden Bosch tolvry deur Brabant ende Limborch.</p> <p>Ordonnantie vande Waghe.</p> <p>Hertoch Jan van Brabant in Engelandt deursteecken.</p> <p>Vryheyden der Poorters in haer huysen.</p> <p>Vryheyd der weeckmarcten binnen 's Hertogenbosch.</p> <p>Privilegie van het Ingeboth.</p> <p>Dat de Schepenen die afgaen het naeste jaer daer aen Gesworens blijven.</p> <p>Privilegie van Laken te maken.</p> <p>Privilegie vande Heemraden van Kessel/ Aleynde Maren.</p> <p>Stads-Wapen.</p> <p>Nonnen int Gasthuys om de siecken te dienen.</p> <p>Fundatie van het Clarissen Clooster ten Bosch.</p>	<p>Int jaer 1277. werde binnen den Bosch het groote Gasthuys tot behoef vande arme crancken ende ghebreckelijcke menschen ghefundeert</p> <p>13</p> <p>by S. Anna Capelle/ het welcke namaels by toedoen van eenen rijcken borger/ genaemt Jan van Neynsel/ ghetransfereert is ter plaetsen daert nu staet.</p> <p>Int jaer 1280. oft daer ontrent/ werde een plaetse begrepen aende zuytsijde van sint Jans Kercke/ om daer het Bagijn-hof te timmeren/ zo het oock naermaels vervolgende is gemaect.</p> <p>Daer naer werden oock in verscheyden plaetsen ende straten/ diverse Gasthuysen ghesticht ende ghemaect tot behoef vanden armen ende ghebreckelijcke persoonen van mans ende vrouwen.</p> <p>Int jaer 1284. verclaerde Hertoghe Jan van Brabant/ die een broeder was van Hertoghe Henrick de simpele (de welcke hem het Hertochdom gheresigneert hadde/ ende was een Monick gheworden in een Clooster in Bourgondien) dat de Borgeren vanden Bosch souden Tolvry wesen met haere goederen al het landt van Brabant ende Limborch door.</p> <p>Int jaer 1286. heeft Hertoghe Jan voorsz. inghestelt de groote Waghe/ ordonnerende watmen tot elcke kiste oft packgoet/ van wat goet het sy/ gheven zoude.</p> <p>Int jaer 1294. wert dese Hertoghe in Engelandt doorsteecken/ ende daer naer tot Bruyssel ghebracht/ ende aldaer int Minrebroeders Clooster begraven.</p> <p>Int jaer 1318. heeft Hertoghe Jan/ de zone vanden Hertoghe voorsz. geschreven/ die Poorters vanden Bossche ghegheven datse in haer huysen zo vry sijn/ als ofse inde Kercke of andere gewijde plaetsen waren/ ende als de Doore ende Venster naerster Doore gesloten sijn/ zo en mach de Schoutet de selfde Poorter in sijnen huysen noch vangen noch spannen/ ofte yemants uytten huysen gheweldelick halen.</p> <p>Item int jaer 1323. heeft Hertoghe Jan die vanden Bosch gegunt dat haer weeckmarct vry ende vranck sal wesen/ sonder yemants te mogen arresteren/ te weten van swoonsdaghs af nae middach/ tot vrydaghs toe voor de noen.</p> <p>Int jaer 1330. heeft Hertoghe Jan van Brabant die vanden Bossche gegeven het Privilegie van het Ingeboth.</p> <p>Int jaer 1334. den 18. Junij is by Hertoch Jan ghegheven ende verleent/ dat die Schepenen die afgaen/ het naeste jaer Gesworen sullen blijven.</p> <p>Int jaer 1335. heeft Hertoch Jan die vanden Bossche ghegheven het Privilegie van Lakenen te maecten.</p> <p>Int jaer 1349. op sint Jansdach/ heeft Hertoch Jan ghegeven het Privilegie vande Heemraden van Kessel/ Aleynde Maren.</p> <p>Int jaer 1355. heeft vrouwe Johanna Hertoginne van Brabant/ die van 's Hertogenbosch beschoncken datse mogen voeren inder Stadt-Wapenen vanden Bosch vier Leeuwen metten Boom.</p> <p>Int selve jaer waren/ binnen den Bosch gheset 7. ghewijde Nonnen</p> <p>14</p> <p>met een clerck tot dienst van de siecke ende ghebreckelijcke menschen int Gasthuys leggende.</p> <p>Int jaer 1357. Joncheer Geerling vanden Bosch/ woonde op een Borcht oft Casteel/ ende storf sonder kinderen/ ende sijn broeder Jan erfde dat Casteel/ ende heefter af ghemaect een Jonckvrouwen Clooster/ ende assigneerde groote renten ende goederen tot onderhout van</p>
---	---

<p>Ordonnantie vande uytgeseten poorteren ende geboeren poorteren. Meester Adam van Myerde fundeert een mannen Gasthuys. Sijn huysvrou fundeert een vrouwen Gasthuys.</p> <p>Grave Willem van Oosterbant vlucht uyt Hollant binnen den Bosch. Bossche sloot.</p> <p>Fundatie van ^thuys der Bonefant. Fundatie van ^tClooster op den Hulenborch. Hertoghe Antonis van Brabant wert tot s'Hertoghenbosch ghehult.</p> <p>Brandt binnen den Bosch. Fundatie van het Fraterhuys. Die Cellebroers comen ten Bosch</p> <p>Groote dierte ten Bosch. Groote sterfte.</p> <p>Die Crane wort ghe</p>	<p>'tselfe Clooster/ ende het voorsz. Clooster is in dit jaer eerst begonnen op sint Matheys dach in de eere van sint Clara/ ende is geworden een scherp besloten Clooster/ ende d'eerste Clarissen waren ghecomen uyt het Clarissen Clooster tot Bruyssel. Na desen Joncker Geerling is noch de Geerling-brugge genoemd.</p> <p>Anno 1360. is by Hertoghe Jan ende Hertoginne Johanna die van den Bosch verleent die Ordonnantie vande uytgheseten poorteren ende gheboren poorteren.</p> <p>Ontrent den jaere 1361. woonde binnen den Bosch eenen ghe-naemt Adam van Myerde/ ende was Secretaris vande Stadt/ hy ende sijn huysvrou fundeerden elcx een Gasthuys/ binnen den Bosch: hy fundeert de een Mannen Gasthuys inde Schilderstrate/ over die Geerlinxe brugge/ ende sijn huysvrou fundeert een vrouwen Gasthuys/ by den Heeren kelder op de Papenhuls.</p> <p>Naer doode van sijn huysvrou/ wert Adam van Myerde Priester ende Pastoor van sint Jans Kercke/ ende doe arbeyde hy voorts met groote costen dat in sint Jans Kercke int jaer 1366. werde ghefundeert een Canonisie van dertich Canonicken/ ghelijck ick voor verhaelt hebbe/ ende Adam van Myerde was aldaer den eersten Deken.</p> <p>Int jaer 1392. vluchte uyt Hollandt Willem Grave van Oosterbant den zone van Hertoghe Aelbrecht van Beyeren/ die dootghesteken hadde Joufvrou Alidt van Poelgeest boelschap van sijn vader/ ende quam tot 'sHertoghenbosch/ daer hy eerlijck ontfanghen ende een wijl tijts onderhouden wert vande Heeren vander Stadt.</p> <p>Opten 13. Decembris 1396. heeft die Heere van Venloon van vrouwe Johanna Hertoginne vercregen Privilegie/ om door die Stadts erven een Turfvaert te maken/ die nu noch genoemd wort de Bosschesloot.</p> <p>Anno 1403. wert het huys vande Bonefant ghefundeert/ van eenen Canonick ghe-naemt Heer Henrick Buck/ daer hy tot behoef ende alimentatie van thien jongeren/ seeckere renten ende erffenisse toe beset heeft/ ende onderlinge eene schoone Hoeve ghelegen tot Soedenrey.</p> <p>Int voorsz. jaer is oock gefundeert dat Convent van Hulenborch/ ende sijn Susteren vanden derden regel van S. Franciscus/ ende anno 1503. op de vier gecroonde Martelaren dach wert dat convent een besloten Clooster/ ende die Susteren begonnen wielen te draghen.</p> <p>Int jaer 1406. wert Hertoch Antonis zone van Philips van Bourgoengnien binnen 'sHertoghenbosch ghehult/ ende was de 58. Hertoghe van Brabant.</p> <p>15</p> <p>Int jaer 1419. in Mey was binnen den Bosch eenen grooten brant/ zo dat de Hintamerstrate gants afbrande mettet dack van sint Jans Kercke/ ende desen brant gingh eerst op inde Valck.</p> <p>Anno 1425. werde eerst ghefundeert het Fraterhuys.</p> <p>Anno 1434. quamen die Cellebroeders eerst ten Bossche wonen teghen sint Jacobs strate over/ daer na quamen zy wonen inden Nootboom/ by de Geerlinxe brugge op de Claren Clooster sijde/ ende daer na quamen sy wonen op de Triniteyt/ ende het Clooster werde ghe-wijt ter eeren vande Dryvuldicheyt.</p> <p>Int jaer 1436. was een groote dierte van Coren binnen den Bosch/ zo datter veel volcx bedorf van honger.</p> <p>Anno 1439. was inden Bosch een groote sterfte vande Peste/ ende duyrdte van 'teen jaer tot int andere/ ende de sterft was zo groot/ dat die Stadt zo ledich stont dattet gras in alle straten wies/ gelijk in campen ende beemden.</p> <p>Anno 1442. worde op de Vischmarckt die Crane ghemaect om alle goederen uytter Diese op strate te brenghen/ ende een Ordonnantie</p>
---	---

<p>maeckt.</p> <p>Groot opwater.</p> <p>Oorspronc vande susteren achter die Tolbrugge.</p> <p>Sielmis-clock gegoten.</p> <p>Den Boom wort getim= mert.</p> <p>Vuchteren dijck wort volmaeckt.</p> <p>Grooten brandt binnen /sHertoghen= bosch.</p> <p>Fundatie van het Clooster van de Swersteren.</p> <p>Die vande Bomgaerden werden Cruysbroe= deren.</p> <p>Twist tus= schen die Cruysbroe= deren ende Boomgaerden.</p>	<p>ghemaeckt watmen van Craengelt geven soude.</p> <p>Anno 1445. was binnen s'Hertogenbosch zo grooten op-water/ dat alle de straten vol water stonden/ ende men voer met schuyten na sint Jans Kercke.</p> <p>Int jaer 1447. is het Convent vande Susteren achter die Tolbrugh eerst ghefundeert by sint Jacobs Kercke op de Wijntmolenberch/ al= waer zy veel jaren ghewoont hebben: maer doe die regularise susteren daer quamen wonen/ die daer noch woonachtich sijn/ doen hebben die susteren een plaetse ghecocht over die Tolbrugh anno 1448. daer sy noch wonen.</p> <p>Anno 1447. is op sint Jans Kerck-hof gegoten een sielmis-Clock/ dit gheschieden den 17. Julij.</p> <p>Int voorsz. jaer groefmen de Diese tot Enghelen toe/ ende doe wert ghetimmert den Boom/ daer die schepen door passeren om binnen de Stadt te comen.</p> <p>Int jaer 1451. was de Vuchteren dijck gants volmaeckt ende ghe= steenwecht.</p> <p>Int jaer 1463. den 13. Junij was grooten brandt inde Stadt van 'sHertoghenbosch/ ende onstack eerst inde Verwerstrate/ ontrent die Boomgaerden Clooster/ ten huysse vande Ketel/ mits versuymenisse van een verwer: daer branden dat Raethuys ende die schrijf-camer/ met alle die Prothocollen/ ende branden meer dan 4000. huysen/ met veel cleederen/ cleynnodien/ ende beesten/ ende oock vele menschen: ende die schade die daer gheschiede werde geestimeert op vijf tonnen schats: ende daer naer werde die Stadt allenskens wederom op ghetimmert/ met schoone lustige huysen/ ende die neringe sloech seer by/ zo dat haer= der sommighe binnencorten tijde wederom wonnen/ datse inden brant</p> <p>16</p> <p>verloren hadden: ende die huysen werden meest al met hart dack ghe= maeckt/ die meest al te voren met stroo ghedeckt waren.</p> <p>Anno 1464. is inden Bosch een heerstellinghe gheschiet/ ende in dese tijt wert dat Clooster vande Cellesusteren/ diemen noemt die Swer= steren/ eerst getimmert ende ghefundeert.</p> <p>Anno 1466. waren int Convent vanden Boomgaerden xvj. ghepro= fesside broeders/ te weten 6. clercken/ ende 10. leecken. Dese reysden by den Bisschop van Luyck Heer Lodewijck van Bourbon/ ende heb= ben aen hem ootmoedelijck versocht/ dat hy den Prior generael vande Cruysbroederen tot Hoy daer toe brenghen wilde/ dat sy staen moch= tenn onder die Cruysbroederen-ordre/ ende werden Cruysbroeders. Die Bomgaerde broeders worden verhoort/ ende haer quam den Prior generael van Hoyer met vier andere Prioren uyt de Stadt van 'sHer= togenbosch/ ende sy ontvingen de voorsz. Bomgaerden totten orden van= de Cruysbroederen/ te weten/ Albertus van Hamont/ broeder Hen= rick van Zutphen/ broeder Lieven van Ravesteyn: ende broeder Ael= brecht voorsz. worde die eerste Prior.</p> <p>Anno 1469. isser twist ghevallen tusschen die Cruysbroederen ende die vanden Bomgaerden/ wie van hen beyden dat Clooster behouden soudent: maer die Cruysbroeders sijn gheweken/ ende hebben 'tCloo= ster vanden Bomgaerden verlaten opten 7. December/ ende namen een schamel huys inne/ daerse schamelijck leefden tot inde Somer toe: Doe hebben sy een stuck erfs begrepen/ ter plaetse daerse noch woo= nen/ ende begonnen met consent ende hulpe vanden Hertoghe te tim= meren een nieu Convente: ende een borgher ghehaemt Jan Moninx/ ende meer andere goede vrienden/ deden daer goet behulp toe/ ende de plaetse vant voorsz. Convente wert ghericht om 1614. goude Rijns= guldens.</p>
--	---

<p>Fundatie van ^tClooster vande Regularissen van S. Geertruyt.</p> <p>^tClooster vande Cathuysers tot Vucht gefundeert.</p> <p>Oproerte binnen den Bosch/ ende d'oproerders ghestraft.</p> <p>Pardoen</p> <p>Hertoghe Maximiliaen ende sijn huysvrouw ten Bosch Ghehult.</p> <p>Confirmatie van Tolvryhey van Hollandt ende Zeelandt.</p> <p>Feeste van den gulden Vliese binnen ^sHertogenbosch gehouden.</p> <p>Fundatie van ^tClooster van sint Annenborch.</p> <p>De Capelle van sint Anna wort ghe-timmert.</p> <p>Visbrugge vermaeckt ende vergroot.</p> <p>Groote dierte van Sout.</p> <p>Die van</p>	<p>Int jaer 1470. wert begrepen ^tClooster van S. Geertruyden/ in de Orten strate/ ende sy waren int eerste Preeckers van den derden Regel van S. Dominicus: maer namaels int jaer 1497. namen die Susteren die orden vande Regularissen/ staende onder den reghel van S. Augustijn/ ende tot dien Convente waren gheschickt zes oft zeven Susteren Regularissen uytter Stadt van Maseyck/ de welke dat voorsz. Convente ende Clooster brachten in goede manieren van leven nae die ordre vande Regulieren.</p> <p>Int selfde jaer 1470. is ghefundeert het Clooster vande Cathuysers tot Vucht.</p> <p>Anno 1476. den 18. Martij was binnen ^sHertogenbosch een groote oproer onder die borghers/ teghen de Heeren vander Stadt: ende desen oproer eynde eerst den 26. Mey. Daer werden veel Heeren inden oploop gevangen/ ende zeer qualick getracteert: De ghevangen Heeren waren dese/ Willem van Gent/ Jan vande Berckel/ Jan van Erp/ Ludolph Buck/ Symon van Geel/ Goossen van Hosacker/ ende</p> <p>17</p> <p>Reynier van Heuvel: daer werde hert tegen henlieden geprocedeert ende wildense ^tlijf nemen/ dan deur behendicheyt vande Heeren vanden Hove quamen sy los/ ende die borghers die dit spel ghespeelt hadden/ werden namaels ter doot ghebracht.</p> <p>Int jaer 1477. den 20. Junij heeft vrou Maria van Bourgondien verleent die vanden Bosch pardoen van die voorsz. commotie.</p> <p>Die voorsz. vrouwe ghehouwelickt sijnde met Maximiliaen van Oostenrijck soone van Keyser Frederick/ werden ten Bossche gehult opten lesten December int voorsz. jaer.</p> <p>Anno 1480. heeft Hertoghe Maximiliaen gheconfirmeert het Privilegie van die vanden Bosch vande Tolvryhey in Hollandt ende Zeelandt/ ende declaratie hoemen die soude ghebruycken.</p> <p>Anno 1481. heeft Hertoghe Maximiliaen binnen ^sHertogenbosch ghehouden de feeste van d'ordre van ^tgulden Vliesch/ ende daer werden Ridders ghemaect/ Jan Baenderheer van Ligne/ Glaude Heer van Thoulion/ Peter Heer van Bossu/ Boudewijn Heer van Molem-bays/ Willem van Baulmo/ Heer van Arlant/ Jan van Berghen/ Heer van Wallaing/ ende Marten Heer van Polhelm/ ende Heer Adolph van Ravesteyn/ heeft deur bevel van Hertoch Maximiliaen/ den jonghen Prince Philips out wesende dry jaren Ridder ghemaect in sint Jans Kercken voor den Hoghen Autaer/ dat gheschiet wesende/ werdt hy mede aenghenomen onder de Ridders vander ordre vanden gulden Vliesch: ghedyrende dese feeste werde groote triumphen van Tournoyen ende andere Ridderlijcke spelen ghehouden ende vreuchde bedreven.</p> <p>Int jaer 1505. fundeerde Heer Jan Back Ridder/ een Clooster tot Rosmalen vande Regularissen/ ghenoeemt sint Annenborch: ende sommige Susteren uytten Wijntmolenberch hebben die ordre vande Regulieren in dit Clooster bestaen/ ende Heer Jan Backs suster was die eerste Mater oft Priorinne.</p> <p>Anno 1520. is begonnen te timmeren aen sint Anna Capelle by de ghevanghenpoort.</p> <p>Anno 1522. is de Visbrugge vermaect ende grooter/ noch ghemaeckt een groote steenen brugge aen der Heeren Kelder/ ende noch een achter de Fraters met eenighe nieuwe straten.</p> <p>Anno 1524. in Augusto heeft een sack souts binnen ^sHertogenbosch gegolden neghen gulden twaelf stuyvers/ ende inde Veemaent oft slachtijt daer na int selve jaer cochtmen een sack souts om twee gulden thien stuyver.</p>
---	--

'sHertogen=
bosch doen
voetval aen
Margareta
van Oosten=
rijck Gouver=
nante.

Neghen
Schepenen
binnen den
Bosch.

Negen per=
soonen om
het Lutersche
geloove tot
Penitentie
gecondem=
neert.

Anno 1525. den vijfden Augusti wesende vrijdag/ zo mosten all die Dekenen vanden Ambachten ende d'oude Schepenen/ ende voorts die het te loote vielen tot hondert ende vijftich toe/ elcx ghecleet met swerte tabbaerden/ ende elck een brandende toortse inde handt/ comen mette Heeren vanden Raedt buyten die Vuchtpoorte totten laetsten Boom

18

toe/ alwaer vrouwe Margareta Stadthouderse vanden Keyser Ca=
rel/ die te dier tijt in Spaengien was/ metten Grave van Buyren
ende meer andere Heeren ghecomen waren/ ende daer vielen die Hee=
ren mette borgeren op haer knijen/ houdende die brandende toortsen
in haer handt/ ende bleven also legghen totter tijdt ende wijlen toe/ dat
vrouwe Margareta een teecken dede datse souden opstaen/ ende opge=
staen wesende/ leyden sy vrouwe Margareta mette brandende toortsen
binnen der Stadt in haer Logijs/ ende van daer voorts die brandende
toortsen brengen in sint Jans Kercke voor het Sacrament/ ende die daer
latende/ ende mosten bovendien gheven tot een Amende/ twaelf duy=
sent Rijns gulden/ ende dit voor afcoop van twaelf borghers die vrouwe
Margareta wilde hebben ende kiesen uyt den borgeren om de selve te
straffen nae haer beliefte/ ter saecke van dat die ghemeene borgheren
gewapender handt de Magistraet ghedwonghen hadden af te stellen
seecker accijsen/ ende hadden boven dien groote moetwillicheyden ghe=
pleecht inde Cloosteren vande Predicaren/ Cathusers tot Vucht/ ende
Baselaers buyten sinte Antonis-poorte/ ende hadden voorts die Hee=
ren die te Hooff ontboden waren ghedwonghen niet te Hove te mogen
trecken/ waeromme vrou Margareta mette voorsz. Heeren met veel
Ruyteren ende Knechten ghecomen waren aldaer vande Stadt tot
Vucht/ ende wert het accoort als voorsz. is ghemaect deur tusschen=
spreecken vande Grave van Buyren/ de President van Mechelen/ ende
den Audencier Montmorancy.

Anno 1525. voorsz. werdt geordineert dat voortaan soude wesen alle
jaer neghen Schepenen/ 2. oude ende 7. nieuwe/ de welcke 'tHof al=
tijt setten soude Bamisse.

Anno 1526. op sinte Marcus dach den 7. October sijn int S. Jans
Kercke binnen den Bosch gecomen twee Commissarissen van 'tHof/
ende twee Heeren vander Stadt by 'tHof mede ghecommitteert. Den
eenen was Meester Jan Baert Doctor ende Preeckheer/ ende den an=
deren was Meester Henrick vander Molen Canonick in sint Jans
Kercke: dese hebben 14. dagen lanck negen personen die men doe Lu=
trianen noemde/ gheexamineert/ ende dat dach op dach/ inde huysinge
ghenoemt den ouden Heeren kelder/ staende op den Papenhuls/ in
presentie van den hoghen ende laghen Schoutet/ 2. Raedtsheeren van=
der Stadt/ ende den Notaris van 'tCapittel/ ende hebben dese neghen
persoonen gecondemneert inde navolgende correctie: Meester Wil=
lem Glaesmaker/ Jan de Maelder/ Willem de Orgelmaker/ Jan van
Roye Spelmaker/ Ancem Michielsz. van Hemert/ Janneken wedu=
we Lambertsz. vande Kerckhove/ Ida Willems dochter vande Gra=
ve/ Heylken/ Henrick Snoecx dochter Bagijn/ ende Alijt Bul Jans
dochter Bagijn/ te weten: Datse souden moeten comen in persoon (ge=
lijck sy deden) in presentie van alle Heeren/ zo Geestelick als werelt=
lick/ op het Oxaele in maniere van een schavot/ voor de Processie (die

19

doe oock inde Kercke ghereet stont om omme te gaen) ende als zy daer
een wijle gestaen hadden/ sijn sy Luthers gheloove afgegaen/ ende ge=
bleven aen het Catholijcke Roomsche geloove/ belovende aldaer voor
alle de Heeren ende ommestanderen/ op dat H. Evangelie-boeck dat hen

<p>Herstellin= ghe in Bra= bant.</p> <p>Nieu vyer- Mannen ten Bosch verco= ren. Twee Bou= meesters oft repareerders van Stadts wercken. Drie Abten comen ten Bosch om de kermisse te sien. Houten Toorn vol= maeckt ende verbrant.</p> <p>Marten van Rossen comt inden Bosch.</p> <p>Daniel Schoenlap=</p>	<p>voorgeleyt worde/ ende op pene van metten vyere gheexecuteert te wer= den/nemmermeer haer leefdaghe Lutere ghelove wederom aen te gaen. Al het welcke sy oock in een cedulle hebben doen schrijven/ ende met hunne eygene handen onderteyckent: voorders dat sy elcx noch moesten gaen met een brandende Waskeerse voor het H. Sacrament: gaende daer mede om dat Gewanhuys/ ende commende voor dat Raethuys/ sijn daer ghebracht alle haere Luteraensche boecken/ ende die in presen= tie vande Heeren metten Processie ende Sacramentstick houdende/ verbrant werden by Meester Jan den dief hancker/ daer die neghen persoonen by stonden/ ende mosten dat aensien. Hier en boven mosten die vijf Manspersoonen op haer opperste cleet een jaer langh draghen een geel Cruys/ ende de vier Vrouwen een geel Cruys een half jaer langh/ ende mosten haer verbinden binnen een jaer haer persoonen noch goederen niet te verporren om uyt der Stadt te trecken oft wijc= ken: maer oock te comen in alle groote Processien/ ende aldaer te dra= ghen een Wassen brandende toortse voor dat Sacrament.</p> <p>Anno voorsz. nae Paesschen is inde vier Hooft-Steden van Bra= bant gheschiet een herstellinghe/ ende hier toe waren ghecoren vande Stadt ende Meyerye/ Meester Dirick de Borchgrave/ Meester Goossen vander Steghen/ Herman van Deventer als Schepen/ Evert van Dorn/ ende Christiaen Coenen. Vande platte Landen we= ghen als Raetsheeren/ Jan van Kessel Schoutet tot Boxtel/ Goyart vande Grave. Oock vande platte Landen Meester Merten de Grove/ ende Jan Lamberts Secretarissen. Daniel van Vlierden/ ende Goy= art Grovarts als Clercken.</p> <p>In dit jaer sijn ghecoren de nieuwe vier-mannen/ ende twee repa= reermeesters der Stadt/ te weten: Dirck Scheurcop/ Dirck van Creult/ Henrick van Boxtel/ ende Jan Pijnappel. Repareer oft Bou= meesters/ Ambrosius van Hanenborgh/ ende Herman Pelgrims Dircxsz.</p> <p>Anno 1527. op Boschkermisse/ quamen ten Bossche om den Om= ganck te sien/ drie Prelaten ende Abten uyt de Stadt van Luyck/ den Abt van sint Jacob tot Luyck/ den Abt van sinte Laurents/ ende den Abt van Bern. Den Abt van sint Jacob dede die Hoochmisse/ ende droech het Sacrament inde Processie.</p> <p>Anno 1529. den eerste Julij als den houten Toorn/ staende op sint Jans Kerckhof/ volmaeckt was/ zo heeftmen het beelt van S. Jan/ wesende van Coper ghemaeckt/ weghende anderhalfhondert pondt/ ende die yseren spille daer het beelt in staen soude/ weeghde mede ander= halfhondert pont/ werden daerop ghewonden ende ghestelt/ ende int</p> <p>20 jaer 1584. is den voorsz. Toorn op sint Jacobs dach/ 'snachts te elf uren inder nacht/ vanden blixem ontsteecken ende verbrant.</p> <p>Anno 1529. voorsz. is Joncker Marten van Rossum met een Bende Ruyteren ghecomen/ sterck deraldalfhondert Paerden/ binnen den Bosch met haer Banieren ende Trompetten/ ter Ortenpoort binnen. Ende de Heeren vander Stadt hebben hem inde Rodepoorte gheschoncken 20. stadts stopen Wijns/ welcke Bende voorts is ghe= toghen naer Vilvoorden/ in dienst vanden Keyser/ ende dat door trac= taet tusschen den Keyser ende den Hertoch van Gelder ghemaeckt/ den 6. October anno 1528. binnen Gorcum: de Peysmakers waren die Grave van Bueren/ de Heer van Hoochstraten/ ende den Audiencier met sommighe Schepenen vanden Bosch ter eenre/ ende Collaert cum socijs vande Geldersche ter andere sijden.</p> <p>Anno 1529. in Julio is binnen den Bosch int groot Gasthuys ge= storven eenen ghenoeemt Daniel den Schoenlapper/ ende ghestorven</p>
--	---

per ten Bosch
ghestorven/
laet over
1300. gul=
den aen oude
schoen ende
oude leersen
achter.

Menichte
van Salm ten
Bosch te
coop.

Nieu poor=
te binnen den
Bosch ghe=
maeckt.

Verscheyden
borgeren ende
ingeseten ge=
bannen/ ont=
hooft/ gebrant
ende andere tot
diversche pe=
nitentien ende
in geltboeten
om de Luter=
sche religie
ghecondem=
neert.

sijnde/ zijn uyt sijn Huysken staende inde oude Gasthuysstrate ghe=
haelt/ tien ofte twaelf waghene vol oude schoenen ende laerssen/ wel
geladen met twee Paerden/die hy den H. Geest/ ende het groot Gast=
huys ghemaect hadde/ ende hebben vercocht sijnde/ uytggebracht
ende gegouden over dertienhondert guldens.

Anno 1530. is van Paesschen tot Bamis zo veel Salms binnen den
Bosch ghecomen als men oyt ghesien heeft/ zo dat den roeper vande
Stadt voor sijn roepen creech eenen geheelen Salm.

Anno voorsz. heeftmen ghemaect een nieuwe schoone Poorte/ ende
een nieuwe Haven met een nieuwen Dijck/ om te varen/ reysen/ ende gaen
van sint Janspoorte ter slinckerhandt naer Vlijmen/ de Langstraet/
Heusden/ etc. zoot noch blijckt.

Anno 1533. smaendaeghs naer Paesschen waren tusschen Vucht
ende Harlam vergadert een groote menichte van volck/ meer dan 200.
persoonen/ ende daer was een jong geselle/ wesende een droochscheerder
van sijn ambacht/ die las aldaer een Evangelie 'twelck hy uytleyde/
't welck die Hoochschoutet vernemende/ heeft eenighe doen in rechte
roepen/ van dieder gheweest waren: Maer daer quamen Commissa=
rissen uytten Hove binnen den Bosch/ metten Procureur generael/ om
haer te informeren opte voorsz. vergadering/ ende daer werden som=
mige ghevangen/ sommige ginghen loopen/ ende die worden ghe=
daecht in persoon voor recht te comen/ op verbeurte van lijf ende goet/ ende
ghebannen te worden ten eeuwighen daghen uyt Brabant/ ende de
landen van Overmase: ende zose niet en compareerden/ so werden daer
na gebannen dese navolgende personen. Gerrit Goortsz. hantschoen=
maker/ Henrick Lepper Coorncooper/ Willem inden naem Jesus/
Arent int guldenaensicht/ Daniel Goossenssz. stoelmaker/ ende
Meester Willem Glaesmaker/ Reynier de Lepper tot Herlair/ ende
Claes inde Spiegel.

21

Anno voorsz. sijn by den Hove gheordonneert neghen personen/ zo
Schepenen/ Raetsheeren/ als Gesworens vanden Bossche/ om met=
ten voorsz. Commissarissen te besoigneren/ int stuck vande Luteranen
binnen der selver stede befaemt wesende/ te weten: Adriaen vanden
Eynthouts/ Willem Pijnappel Schepenen/ Meester Dirck die
Borchgrave/ Willem van Os/ Mathijs Stoters Ghesworens/ Jan
van Erp van Berse/ Goyert Symonsz./ Henrick Dachverlies/
Arent Heym/ desen t'samen mette Commissarissen hebben sommi=
ghe verwesen/ ten vyer ende ten sweerde/ ende noch vele die penitentie
hebben ghedaen/ met brandende tortsen te draghen ende gelt te gheven/
zo hier na volcht:

Den derden Julij wert Joost Gerritsz. Leppertsz. onthooft om
die voorsz. secte van Luter/ terstont daer na wert Peter Hoors We=
ver tot Vucht geworcht aen eenen staeck opte Marckt/ ende doen ghe=
heel verbrant.

Den 7. Augusti anno voorsz. heeftet Gilde van sint Catrina de le=
gende van sint Catrina gespeelt.

Donderdaechs na sint Catrina/ werde Emont de snijder onthooft/
ende Meester Willem Glaesmaker/ eerst gheworcht/ ende daer na
ghebrant.

Donderdach na Lichtmisse anno 1534. werde Joost de Potbacker
tot Vucht woonende/ op de Marct binnen den Bosch om de Luterye
onthooft/ ende hy hadde omtrent gevangen geseten drie vyerdeljaers/
hy seyde hy hadde nieuwers niet omgegaen/ dan mettet woort gods.

Binnen dese voorsz. tijden werdender veele tot diversche penitentien
gewesen/ als opt schavot staen/ een cruys op haer aensicht te bran=

De Aa bin=
nen den Bosch
ghegraven.

Eenighe
Herdoopers
ghedoot.

den/ een tortse te draghen voort Sacrament/ vant Stadthuys tot bin=
nen sint Jans Kercke/ ende binnen der Stadt ghebannen zes jaren/
ende te gaen hooren Predicken/ seeckeren tijt met rode roeyen in haer
handt/ andere een tortse/ in haer clederen te draghen een geel cruys een
vierndeel lang/ andere tot gelt te geven/ ende noch most elck noch gelt
toe geven: D'een tachtich gulden/ d'ander vijftich/ twintich/ twaelf/
zo voorts elck na dat hy Rijck was.

Anno 1534. in Junio heeftmen bestaen te graven de Aa/ loopende
deur die Stadt/ beginnende achter die siecken totte Hekelen toe/ by
S. Antonis-poorte totte Susteren van Orthen toe/ ende noch ghegra=
ven achter die Mandemakers totter Coornbrugge toe/ noch achter
die Minnebroeders tot onder 'tRaedthuys toe.

Anno 1538. in Augusto worden binnen der Stadt ghevangen 16.
oft 17. Mannen ende Vrouwen/ diemen seyde dat herdoopt waren/
waren al schamele luyden/ als Wevers/ Schoenlappers/ ende Mes=
makers/ ende daer was een Goutsmit onder/ ghenamt Pauwels
van Druenen/ diemen seyde dat Bisschop was/ dese Pauwels werde
tot Vucht met noch dry Manspersoonen op een schavot levendich

22

verworcht/ ende voorts verbrant opten negenden September/ d'an=
der dry waren ghenomt Michiel Stevens van Oosterhout Potbac=
ker/ Jan Block van Gent Linnewever/ ende Adriaen van 'sGra=
venhaghe Linnewever: men hadse elck een zeel oft tou/ met eenen
knoop inden mont ghebonden/ om datse niet luyde sprecken oft roe=
pen souden: daer waren twee Minrebroeders/ ende twee Preecheeren
by/ die haer veel segghen wilden/ ende toonden haer een houten Cruy=
cefix/ dan sy wildent niet aensien/ende seyden zy hadden Godt int her=
te/ wilden hout noch steen aenbidden. Oock baden sy voor de geene
die haer de doot aendeden/ seyden de knecht was niet beter dan de
Meester/ ende in diens naem storven sy willich/ wilden na de Monic=
ken niet thooren. Ende dit dede een Commissaris vanden Hove/ aldoen
ghenaemt Meester Adriaen van Grave/ Licentiaet in beyden rechten/
ende die hadde een Manspersoon by hem vande selve secte/ die sijn mis=
daet was vergeven/ ende die wees waer datse woonden. Tot den
voorsz. Commissaris worden seven Schepenen byghevoecht die dese
t'samen veroordeelden/ te weten: Meester Goossen vander Stegen/
Ghijsbrecht Heym/ ende Matijs Stooters inden rinck: Ende die vier
andere Schepenen waren/ Henrick Pelgrom anders Ketelaer/ Mee=
ster Henrick Kuysten/ Jan vander Stegen Heyligeestmeester/ ende
Goyart Symonsz. Kerckmeester. Den 11. Septembris wor=
den ter plaetsen voorsz. dry Vrouwen gheworcht ende een Man/ die=
men oock seyde dat verdoopt waren/ daer van d'een was Pauwels des
Bisschops huysvrou: daer waren oock Monicken by. Pauwels huys=
vrou seyde: O Heere/ wilt doch die ooghen verlichten van die ons dit
doen/ om datse moghen sien watse doen: Ick dancke u o God dat ghy
my weerdich kent/ te lijden om ws naems wille. Die Preeckaer seyde
tot een ander vrouwe/ blijft ghy niet by de H. Kercke? Sy seyde ick
blijve by God/ is dat niet H. Kercke ghenoech? De Preker seyde tot
die Manspersoon Jan van Capelle/ Bid God dat hy u vergheve/ dat
ghy anderen quaet exempel ghegeven hebt. Hy seyde: Ick heb niet ge=
dooft/ maer met Gods woort omghegaen/ ende my is leet dat ick zo
langhe in duysternisse gheweest heb. Ick bid u borghers wilt doch
het Evangelie lesen/ ende daer na leven/ wilt u droncken drincken/
boeverye/ vloecken ende kijven laten. Die derde vrouwe seyde: God
almachtich/ wilt my niet meer oplegghen dan ick draghen mach/ ende
storven alsoo blijdelick. De voorsz. Pauwels ende sijn huysvrou had=

<p>Wtvaert vande Keyserinne ten Bosch ghehouden.</p> <p>Vrou Maria des Keyzers Suster comt ten Bosch.</p> <p>De Keyser Carel comt binnen den Bosch.</p> <p>De Rijnse Wijnen hoe men die sal tappen.</p> <p>Eerste steen aen de nieu Ortenpoorte gheleyt. Marten van Rossen comt voor den Bosch die hy opeyscht.</p>	<p>den een kindt van drie vierendeel jaers dat noch ongedoopt was/ dat namen sy de moeder uytte ghevanckenisse af/ ende dedent doopen: ende Heer Philips van Dorn Deken van sint Jans ende Postoluyn/ Meester Jan vander Stegens huysvrouw/ ende Anna Meester Goossen vanden Steghens huysvrouw waren Peeter ende Peeten van het kindt.</p> <p>Opten 14. September 'smorghens te zes uren wert noch een jong-ghesel vanden selven gelove onthooft.</p> <p>23</p> <p>Anno 1539. den 1. Mey is die Keyserinne Isabella van kinde ghescheyden ende ghestorven in Spaengien/ ende den 16. Junij daer na wert haer uytvaert ghehouden ten Bossche op 'thoghe Choor dat al behanghen was met swart Laken: daer waren teghenwoordich de Schoutet/ Schepenen/ Raetsheeren: De vier Schutteryen/ de Vrouwen-Broeders/ ende de Deeckens vande Ambachten/ droeghen 24. Toortsen.</p> <p>Den 11. Julij anno voorsz. quam vrou Maria des Keyzers Suster/ met grooten State binnen den Bosch/ ende was Gouvernante vande Neerlanden: sy hadde by haer den Bisschop van Palermen/ den Marckgraef van Bergen/ Hertoch Philips van Aerschot/ den Cancelier Heer Adolph vander Noot met sijn huysvrouwe/ den Grave van Espinoch/ de Prince van Chimey/ de Hertoghe van Milanen/ de jonge Heer van Egmont/ de Ambassadeurs van Vranckrijck ende Enghelandt/ de Heer van Molenbays/ den Abt van sinte Geertruyt/ den Abt van Viles/ den Abt van Tongerlo/ den Abt van Bern/ den Abt van sinte Bernaerts/ den Abt van Perck/ den Commandeur van Hemert/ den Archdiaken van Luyck/ etc. Ende met dese sijn inghecomen veel ghebannen persoonen aen een lange coorde houdende/ ende ten selven tijde saten op de Ghevangenpoorte noch dry vrouwen/ ende een Manspersoon ghevanghen/ vande selve secte/ die Manspersoon was gestorven de natuyrlijcke doot/ die dry vrouwen werden vrygelaten ende verbeden. De Stadt schoncken vrou Maria een beurse met duysent guldens ende een Voeder Wijns/ ende elcke Heer vander Ordre schoncken de Stadt een Aem Wijns/ ende die vant platte Landt elck een Aem Wijns.</p> <p>Anno 1541. quam de Keyser Caerle binnen 'sHertoghenbosch met grooten Staet/ ende de Stadt beschonck hem twee Voeder Wijns/ twee vette Ossen/ ende hondert Malt Haver/ hy worde feestelijck ingehaelt met ghewapende borghers.</p> <p>Anno voorsz. in November is byde dry Leden besloten datmen alle Rijnsche Wijnen oude ende nieuwe soude tappen om 2. stuyvers een oort.</p> <p>Opten 3. December anno voorsz. heeft Meester Jan vander Steghen/ wesende vande dry Leden/ oorlof ghenomen van sijn Meesterschap/ door dien dat sijn huysvrouw die hy 18. jaren ghehadt hadde/ corts inde Craem was ghelegen van een jonghe dochter.</p> <p>Anno 1542. den 23. Mey/ is den eersten steen gheleyt aen die nieuwe Ortenpoorte.</p> <p>Anno 1543. Is Marten van Rossem als Veltheer vande Coninck van Vranckrijck op sint Jacobs avont den 24. Julij met Ruyteren ende knechten ghecomen in Brabant/ over Berchem/ Osch/ Verchel/ ende Bocxtel/ ende die van Boxtel maecten verding met hem voor seven duysent goutgulden: behalven alle plonderinghe/ hebben die Kercke gespolieert van alle ornamenten: sijn voorts gecomen voor</p> <p>24</p> <p>den Bosch/ dwelck hy op eyschte/ dan die ghene die het op eyschte wert doot gheschoten/ ende Marten van Rossum verliet de Stadt/ en=</p>
---	---

<p>Eenige om de Religie ghedoot.</p> <p>Een borger vanden Bosch reyst met zijn huysvrou tot Jerusalem.</p> <p>Die vanden Bosch executeren haer Privilegie van Ingeboth.</p> <p>De Keyser Caerle de vijfde comt inden Bosch.</p> <p>Coninck Philippus wert tot ^fsHertogenbosch gehult.</p>	<p>de brande alle die huysen tot Vucht tot aende Halsche brugge toe.</p> <p>Ten selven tijde is Helmont verdingt voor thien duysent guldens: Hy bracht oock onder verding Oosterwijck/ Helmont/ Essche: nam in Eyndhoven/ ende bracht oock in verding tseventich Dorpen in Peellandt ende Kempelandt/ ende naer 't vertreck van Marten van Rossum/ worde deur bevel vanden Hove alle die huysen buyten rontom die Stadt buyten alle die Poorten afghebroocken 2500. voeten van der Stadt.</p> <p>Anno 1543. den eersten April des Woonsdaechs inde goede Weeck/ worde tot Vucht twee vrouwen ende een man levendich gebrandt/ ende noch een man ghericht/ ende een vrou levendich ghedolven/ waren woonachtich gheweest by Valenciyn/ ende vlieden naer Wesel metter woon: sy en condon geen duytsch/ sy moesten sterven om datse het Sacrament wilden ontfangen in twee specien/ gelijkmen dat in sommige steden in Duytslandt ende Oostlandt dat ghebruyckte/ sy gaven haer willich ter doot met vreuchden.</p> <p>Int selfde Jaer 1543. in Julio is bestaen te graven ende te maecken een grooter Wal aen de Pickepoort tot sint Jans poort toe.</p> <p>Anno 1544. is Joost Knoode met sijn huysvrou/ dochter van Willem Raedt/ opten vijften Mey gereden uyt de Stadt van 'sHertogenbosch/ met noch een burger van Antwerpen/ oock met sijn huysvrou/ ende reysden t'samen naer Jerusalem/ ende quamen van 't selve Jaer den 27. December gesont wederom binnen den Bosch/ vergeselschapt met omtrent tsestich Paerden.</p> <p>Anno voorsz. zijn Schout/ Schepenen/ Raetsheeren/ Dekenen/ ende veel vande vyer Schutteryen inden Avont omtrent tien uren/ met acht waghens ende omtrent 50. Paerden uyt de Stadt ghereden int landt van Ravesteyn tot Herpen/ ende hebben daer vanden bedde gehaelt eenen genaemt Carel Brunen/ ende eenen Opschayck/ wesende onwillighe personen aengaende den Ingeboth/ ende hebbense beyde op de Ghevanghenpoorte ghebracht.</p> <p>Anno 1545. den 4. Decembris quam de Keyser Caerle/ des avonts omtrent 4. uren binnen 'sHertoghenbosch/ met verscheyden Hertoghen/ Princen/ Graven/ ende Bisschoppen/ ende twee duysent Paerden/ ende meer dan twee hondert geladen Muylen met Bagagie/ ende bleeff aldaer tot Alderkinderen dach. Den 28. der selver Maent/ dat hy weder van daer reysde/ met alle sijn voorschreven Heeren ende Bagagie op Bommel/ ende van daer op Buyren/ ende so voorts naer Vucht/ alwaer hy zijn Feeste hielt vanden gulden Vliese/ ende maeckte aldaer twaelf nieuwe Heeren vander Ordre.</p> <p>Anno 1549. den 22. Septembris wesende Sondach/ is Philippus de sone van Keyser Caerle ghecomen binnen 'sHertoghenbosch/</p> <p>25</p> <p>ende werde vande Borgeren inghehaelt/ in haer wapenen/ met rode sluyers ende Velteyckenen/ omtrent 2200. int getal/ ende hondert Ruyters te Paerde: ende alle de borgers die boven haer t'sestich jaren waren/ hadden elcx een tortse inde handen/ ende die van Orthen/ ende die van Dungen desgelijcken/ ende stonden daer mede vande Vuchtpoorte af tot de huysinghe van Henrick van Deventer daer Philippus Logeerede. Oock waren daer mede die Geestelijcke Heeren vanden Capittelle/ die Predicaren/ die Minbroeders/ Cruysbroederen/ Boomgarden/ Baseldonck/ ende alle die Bagijnen met haer witte Falien: ende des Maendaechs wert hy openbaer voor dat Raedthuys ghehult/ voor toecomende Hertoghe van Brabant. Hy werdt vande Heeren vande Stadt beschoncken met zes voederen Rijnsche Wijnen/ 200. Malden Haver/ ende 2. groote schoone Ossen met silvere Hoornen: hy</p>
--	--

<p>Negen Clocken binnen den Bosch ghebenediceert. Groot onweder.</p> <p>Voorslach in sint Jans Kerck.</p> <p>Graven aen de Stadts wercken.</p> <p>Vier Capellanen in sint Jans Kercke aenghenomen.</p> <p>Vryheydt van Tol in Gelderlant.</p> <p>Groote sterfte binnen den Bosch.</p> <p>Hertoghe Erich van Bruynswijck comt met swerte Ruyteren inden Bosch.</p> <p>Joncker Johan van Brecht resigneert het Schoutamp op sijnen soon. Die van 'sHertoghenbossche Rethorosijns winnen den höchsten Prijs t'Antwerpen op t'Lantjuweel.</p>	<p>reysde des anderen daechs na Heusden/ ende voorts naer Hollandt toe.</p> <p>Anno 1552. den 12. April zo werden in sint Jans Kercke binnen den Bosch ghebenediceert/ neghen Clocken zo groot als cleyn tot een voorslach/ van Meester Jan Capellaen van Orten.</p> <p>Anno 1553. den 12. Januarij was een groot tempeest van donder/ blixem ende wint/ den geheelen dach ende nachte/ dat veel huysen omwaeyden/ ende metten water wechdrevē/ ende was het water zo groot datmen op veel plaetsen met schuyten most varen.</p> <p>Anno 1553. op Pincxterdach speelde aldereerst het voorslach in sint Jans Kercke/ 'twelck ghemaect hadde Meester Mathijs van Maerchees/ een Constenaer ende groot Meester.</p> <p>Anno 1554. omtrent sint Bartholomeus dach heeft men bestaen te graven der Stadt Diese/ beginnende aen die Heecele aen die plaetse. Ende eerst bestonden te graven die Dorpen Vucht/ Cromvoirt ende Orten: des anderen daechs Gestel/ ende zo voorts alle die Dorpen/ elck sterck vijftich of 'tsestich mannen/ ende groeven zo voorts naer die Baseldoncx Poorte. Is oock bestaen te graven achter die Minrebroeders tottet oude Raethuys toe.</p> <p>Anno voorsz. sijnder aenghenomen vier Capellanen int sint Jans Kercke/ te weten: Meester Jan Hels/ Meester Jan van Orten/ Meester Matheus van Berlicom/ ende Meester Antonis van Hempt/ want daer twee Capellanen gestorven waren.</p> <p>Den 27. Augusti des selven jaers werde ten Bossche afgelesen/ die vryheydt vanden Tolle/ voor alle die borgers int landt van Gelder te passeren.</p> <p>Anno 1557. sterf het zeer vande Peste binnen den Bosch/ zo datter dickwils 50. Lijcken op eenen dach waren/ ende daer storven binnen 'sjaers 4. Capellanen van sint Jans Kercke/ ende men seyde datter binnen 'sjaers ghestorven waren meer dan 16000. menschen/ zo Mannen/ Vrouwen/ ende Kinderen.</p> <p>Inden selven jare quam Hertoch Erich van Bruynswijck/ ende</p> <p>26</p> <p>de Hertoghe van Lauwenburch binnen 'sHertoghenbosch/ met 1600. oft 1700. swerte Ruyters/ die teghen de Franchoyen aenghenomen waren/ sy worden op de borgers gefoereert/ de Stadt dede lancx die straten sware ysere ketenen maken ende hangen/ diemen 'snachts toesluyten conde/ ende de borgeren waecten des nachts wel 200. ende 300. sterc/ ende spanden die ketenen/ want die Ruyters zeer moetwillich waren. Als nu de tijt quam datse soudē te Velde trecken/ zo meendense uyt die Stadt te trecken/ sonder te betalen: Maer de Magistraet deden die Poorten toesluyten/ ende die borgers spanden die ketenen/ ende brachten in sommighe huysen wapenen/ Bussen/ Roers/ halve Haecken/ etc. Ende en wilden niemant laten passeren/ zy en mosten quitancie tonen dat se haere Weerden betaelt hadden.</p> <p>Anno voorsz. heeft Joncker Jan van Brecht Schout van 'sHertoghenbosch/ de welcke anno 1540. vanden Keyser binnen Bruyssel Ridder gheslaghen was/ zijn Offtie van het Hoorschoutschap verlaten/ ende sijnen zoon Jacob van Brecht quam in sijn plaetse.</p> <p>Anno 1561. in Augusto werde het groot Lantjuweel van 14. Cameren Rethorosijns binnen Antwerpen ghehouden/ daer die Rethorosijns van 'sHertoghenbosch wonnen den höchsten Prijs/ 'twelck waren zeven silveren Schalen/ wegende elcx zes oncen/ daer mede zy in September zeer triumphantelick 'thuys quamen/ ende werden 'savonts verscheyden batamentspelen ghespeelt/ Pectonnen ghebrant/ Vyerpijlen inde locht gheschoten/ ende ander Vreuchde ende genoechelicke exercitien ghedaen.</p>
---	---

<p>Eerste Predicatie vande gereformeerde de buyten den Bosch gedaen.</p> <p>Eerste Beelstorie rijn binnen den Bosch.</p> <p>De Hertoghinne van Parma seynt den Cancelier van Brabant ende den Ban derheere van Merode inden Bosch.</p> <p>Die vanden Bosch nemen vier Vaendelen voetknechten aen.</p> <p>De Grave van Meghen comt voor den Bosch.</p> <p>Anthonis van Bombergen Commandeert inden Bosch.</p> <p>Anthonis van Bombergen doet den Cancelier van Brabant ende de Heer van Merode Arresteren.</p> <p>De Grave van Meghen trect vanden Bosch.</p> <p>De hertoghinne van Parma laet een Placcaet uytgaen tegen die van den Bosch.</p>	<p>Anno 1566. opten eersten Sondach naer Boschkermisse/ is de eerste Predicatie vande gereformeerde ghedaen buyten der Stadt by Engelen in een vlack Velt oft Weyde/ onder sommige Boomen/ alwaer veele menschen uytter Stadt toeghelopen sijn omme die te hooren.</p> <p>Anno voorsz. inde weecke voor sint Jans Kerckwijdinghe sijn binnen 'sHertoghenbosch/ de eerstemael de Beelden inde Kercken onstucken ghesmeten/ ende afgheworpen/ waer deur een groote beroerte binnen de voorsz. Stadt ghecomen is.</p> <p>In October daer naer heeft die Hertoginne van Parma Gouvernante vande Nederlanden/ binnen 'sHertoghenbosch ghesonden Heer Jan Scheyff ridder/ Heer van sint Achten-Roode/ Cancelier van Brabant/ ende den Baenreheere van Merode/ Heere van Petersem/ met brieven vanden 20. Octobris/ inhoudende dat sy aldaer sondet de voornoemde Heeren/ om aldaer die Stadt ende borgeren in rust/ vrede ende eenicheyt wederom te brengen/ begeerende dat syluyden (de Magistraet) henlieden gelove souden geven/ ende haerlieden gehoorsaementlick toonen/ ende de selve alle moghelijcke hulpe/ bystant/ ende assistentie doen souden.</p> <p>Die vanden Bosch verstaen hebbende/ dat de voornoemde Hertoginne/ de Grave Commissie hadde ghegheven om thien Vaendelen</p> <p>27</p> <p>Voetknechten aen te nemen/ die geseyt werden dat hy binnen den Bosch wilde brenghen/ namen die vanden Bosch oock vier Vaendelen Voetknechten/ waer van Capiteynen waren Jan Maessen/ Peter de Gruyter/ Middelaer/ ende Willem Cloet. Waer naer die Grave van Meghen in Februario daer naer met sijn aenghenomen Voetknechten tot Vucht ghecomen is/ ende heeft die Stadt beleggen. Herman Ruyter werde ghesonden van die vande Religie/ die doe seer sterck binnen den Bosch waren/ aenden Heere van Brederode binnen Antwerpen/ om raedt wat sy doen souden: die aldaer sont eenen Anthonis van Bombergen. Dese aldaer ghecomen sijnde/ maeckten sy Capiteyn ghenerael oft Gouverneur vander Stadt/ namen noch een Vendel borgeren aen/ die gheen gagie en begeerden/ waer van Capiteyn ofte overste was Steven van Ceulen.</p> <p>Anthonis van Bombergen nam het Gouvernement vander Stadt aen/nam die sleutelen vander Stadt/ gheschut ende Amonitie in handen/ ende Arresteerden den Cancelier ende Merode/ ende dedese met borgeren vande Religie bewaren/ desghelijcx meende hy oock eenighe vande Magistraten die hen meest suspect waren te doen/ maer sy werden sulcx ghewaer ende vluchten secretelick.</p> <p>De Grave van Meghen nu omtrent 14. daghen voor den Bosch gheleggen hebbende/ ende niet connende inde Stadt comen/ noch de voorsz. Heeren Cancelier ende Meroden uytter Stadt krijghen/ zo quamen aldaer twee Canonicken van Wtrecht/ d'eeene ghenaeemt Wouter van Coddenoort/ ende den anderen .... Pijl/ metten Secretaris Jaques la Torre/ die den voorsz. Grave van Meghen met sijn aenghenomen thien Vendelen knechten van daer haelden/ deur last vande Hertoginne van Parma/ ende brachtse binnen Wtrecht.</p> <p>De Hertoginne van Parma zeer ghestoort sijnde op die van 'sHertoghenbosch om de voorsz. redenen: Heeft teghen de selve een Placcaet opten naem des Coninx laeten uytgaen/ in date den 18. Martij 1566. (dat is na gemeen schrijven 1567.) onderteyckent J. de Faruez/ welck Placcaet in het derde boeck van mijne beschrijvinge der Nederlantsche Oorloghe folio 107. te vinden is. By dit Placcaet wert verclaert de redenen daer in verhaelt/ dat alle de personen/ Poorters/ Borghers/ Coopluyden ende ingesetenen vande voornoemde Stadt van 'sHerto-</p>
---	--

<p>Die vanden Bosch werden benaut.</p> <p>Die vande Religie soecken te vertrecken uyt den Bosch.</p> <p>Die Predicanten der gereformeerde vertrecken uyt den Bosch/ als oock die vande Religie.</p>	<p>genbossche/ tot wat plaetsen de selve bevonden soudē worden/ midts= gaders henne goederen roerende ende onroerende actien ende schulden/ terstont ende sonder vertreck ghearresteert soudē worden/ schorsende ende suspēdeerende voorts alle haere Privilegien/ vrydommen van Tolle ende andere vrydommen ende exemptien die sy in des coninck landen hebben/ mitsgaders oock allen Octroyen/ Gratien/ etc. Ordonneren den Procureur ghenerael van Brabant/ teghen de voornoemde van 'sHertoghenbosch te procederen/ zo int generael als particulier/ breder als int voorsz. Placcaet/ zo langhe ende ter tijt toe die voorsz.</p> <p>28</p> <p>gearresteerde Commissarissen uyt 'sHertoghenbossche ende Haere de= tentie op haer vryvoeten ende in verseeckerde plaetsen ghestelt soudē sijn/ daermen vrylijck totte selve toegaen ende wederkeeren mach/ ende tot dat daer inne anders geordonneert soude worden.</p> <p>Dit placcaet werde den eersten April binnen Antwerpen ghepubliceert/ ende voorts alomme/ uytghenomen binnen Amsterdam/ daer de Heere van Brederode binnen was/ daer het de Magistraet niet en dorsten publiceren.</p> <p>Naer de Publicatie van dit Placcaet/ heeft de Hertoginne de Stadt zeer doen benauwen/ zo datter geen victuali binnen comen en mocht: ende naer dat den Heere van Beauvoys metten Drossaert van Brabant de Soldaten die de Heere van Tholouse tot Ousterwele voor die vande Religie vergadert ende aenghenomen/ verslaghen hadden/ ende dat die vande Religie binnen den Bosch verstonden dat de Hertoginne van Parma de wapenen in handen ghenomen hadde/ vreesden sy dattet met haer oock niet wel aflopen en soude. So sijn opten sevensten April voor noen/ by de drie leden vande Stadt/ de ghedeputeerde vande Schutterye/ ende die vande Religie in notabel ghetal by den anderen vergadert/ ende eendrachtelijck gheaccordeert/ datmen uyt den naem vande ghemeene Stadt/ zo van d'een als d'ander Religie aende Gouvernante soude suppliceren om generael Pardon van 'tgene eenichsins ghecommitteert was/ des soudē hen die vande nieuwe Religie/ zo zy die doe noemden/ ghehouden sijn haer te reguleren in alle behoorlijcke saecken als goede ondersaten van zijne Majesteyt/ ende dat oock die geene die daer niet en wilden blijven/ met haere goederen vrylijck soudē moghen vertrecken/ ende dat middelretijt datmen om het Pardon soude solliciteren/ niemant eenighe seditie/ commotie ofte beroerte bin= nen der selver stadt maecten en soude/ nochte datmen binnen dien tijt daer geen ruyteren noch soldaten inder Stadt laten en soudē: Van dit accoort soudē ghemaect worden twee acten/ een voor die vande Stadt/ ende het ander voor die vande Religie.</p> <p>Dit accoort ghemaect sijnde/ hebben die vande Religie haer meestendeel ghereet ghemaect om met haer goederen te vertrecken. Den 11. April toghen de Predicanten ende de meestendeel vande ghereformeerde Religie uyt 'sHertoghenbosch/ met henne ghereetste goederen naer het landt van Cleef toe/ mette voorsz. vyer Vaendelen Soldaten/ ende de Schepenen/ Ghesworen/ Raetsheeren/ Deeckenen vanden Ambachten: ende eenighe vande vier Schutteryen/ gaven haer acte van Certificatie datse niet vertrocken uytter Stadt/ uyt oorsaecke van datse eenighe seditie oft ongehoorsaemheyt aldaer hadden ghepleecht/ maer datse binnen der selver Stadt haer hadden ghedraghen als goede ende getrouwe ondersaten vanden Coninck van Spaengien/ als Hertoge van Brabant/ ende datmense over al oversulcx vrylijck ende onverhindert met hare goederen soude laten passeren ende repasseren: welcke acten met</p>
---	--

De Cancelier van Brabant ende de Heere van Merode werden op haer vrye voeten gestelt.

De Hertoghinne van Parma seynt 4. Vaendelen Hoochduytsen binnen den Bosch.

De Hertoghinne van Parma doet het Placcaet tegen die van den Bosch weer te niet.

Daer comen Commissarissen van 't Hof binnen den Bosch om informatie te nemen.

De Hertoghinne schrijft om het vorder vertreck vande ghereformeerde te beletten.

De borgeren vanden Bosch werden van haer gheweert ontbloot.

Den Hertog van Alba comt in 't land.

D'eerste apprehentie binnen den Bosch daer veel borgeren van 's Hertogenbosch van haer bedden werden ghehaelt.

Daer comen acht Vaendelen Spaenjaerden inden Bosch.

De Hertoghe van Alba doet bevel datmen alle 't ghene men de ghevluchte schuldich is

29

het Segel ad legatē besegelt/ ende ter ordonnantie vande drie leden onder=teyckent/ H. Gooswijn/ elcx gegeven werde. De Cancelier ende de Heere van Merode werden oock op haere vrye voeten gestelt ende los gelaten/ ende de Magistraten excuseerden haer teghen de selve Heeren datse verheert waren gheweest/ ende tracteerdense wel/ zo datse met goet ghe=noeghen vertrocken.

Den eersten Mey 1567. heeft de Hertoginne van Parma vier Vendelen Duytsche voetknechten/ elck Vendel van vierdalfhondert man onder den oversten Bernhart van Schauberch daer binnen ghe=sonden/ ende daer naer sijnder noch twee Vendelen sterck als vooren/ binnen ghesonden.

Opten laetsten Mey heeft de voorsz. Hertoginne van Parma een ander Placcaet laeten uytgaen/ daer by verclarende dat alsoo die van 's Hertogenbosch de voorsz. Commissarissen hadden volgende 't be=vel op hare vrye voeten ghestelt/ het voorsz. Placcaet van arrest opte voorsz. persoonen ende goederen van die van 's Hertogenbosch gerevo=ceert ende te niet gedaen werde/ ende datse van 't selve arrest ontslaghen werden. Ende was 't voorsz. Placcaet ghegeven binnen Antwerpen/ onder 't contresegel des Coninx/ onderteyckent Boote.

Int eerste van Junio sijnder twee Commissarissen van 't Hof van Brabant binnen 's Hertogenbosch ghecomen/ de welcke informa= tie ghenomen hebben op alle 't ghene daer binnen inde voorsz. trouble gheschiet was.

Den derden Julij daer naer heeft de voorsz. Hertoginne van Parma aende voorsz. Commissarissen ghesonden seeckeren brief/ vanden in=houden gelijck sy *Mutatis mutandis* aen alle de Steden van Nederlandt om 't vorder vertreck van die vande Religie te beletten/ gesonden ende gheschreven heeft/ daer van het inhouden van dien in voorsz. der=de boeck der Nederlantscher Oorloge folio 121. verso te lesen is.

Inde voorsz. Maent van Julio heeft de voornoemde Beernt van Schamberch de Borgers van 's Hertogenbosch ontbloot van haer ge=weer ende wapenen.

Inde maent van Augusto deses jaers is de Hertoghe van Alba met veel Spaens ende ander Crijchsvolck int Nederlandt gecomen.

Den 14. Augusti gheschiede de eerste apprehentie binnen 's Hertogenbosch inder nacht/ daer vele borgeren die haer opt voorsz. schrijven vande Hertoginne betrouet hadden/ ende daer op inde Stadt ghebleven waren/ van haer bedde werden gehaelt tusschen den woensdach ende Donderdach 'snachts.

Den 3. Novembris des selven jaers sijn acht Vendelen Spaenjaerts binnen 's Hertogenbosch ghecomen/ daer overste af was Don Gon=sala Braquemont/ ende die Duytsche vertrocken daer uyt.

Den 24. Martij 1568. is by Clockgeslach binnen den Bosch afgelesen/ dat alle de geene die eenighe personen die voorvluchtich waren ter sake

30

van troublen of die inghedaecht waren yet schuldich mochten wesen/ het waren van Renten/ Chijnsen/ Pachten ofte anders/ 't selve binnen acht daghen by specificatie soudē aenbrengen/aende Commissarissen des Coninx ghelogeert ten huysē van Jacob Bacx Rentmeester van=de Staten slants van Brabant/ woonende inde Verwerstrate/ ende gheen betalinghe aende selve doen op peene van andermael te betalen/

sal aenbren=
ghen.

55. borgeren
van 'sHerto=
genbosch ge=
bannen ende
haer goederen
gheconfis=
queert.

Meer dan
noch 40. bor=
geren inghe=
daecht.

De 8. Vaen=
delen Spaen=
jaerden trec=
ken uyt den
Bosch/ ende
daer comen
weder vyer
Vaendelen
Hoochduyt=
schen inde
plaetse.

De Herto=
ge van Alba
comt inden
Bosch.

4. borgeren
vanden Bosch
ghehanghen

Daer wer=
den noch an=
dere borgeren
geexecuteert.

Groot on=
weder binnen
den Bosch

Noch twee
borgeren ge=
hanghen.

Twee sol=
daten gehan=
ghen.

Noch eenige
borgeren ge=
executeert.

Namen der
borgeren die
op een nieu
ingheroepen
ende gheban=
nen worden.

ende arbitrale correctie/ ende gehouden te worden als faulters ende on=
derhouders der selve persoonen/ etc.

Ten selven daghe ende jaere sijnder met vonnisse vande selve Com=
missarissen ende Schepenen vanden Bosch Lv. borgeren ende poorters
vanden Bossche om de Religie ende voorleden trouble wille uyte landen
van Brabant gebannen/ ende hare goederen geconfisqueert/ ten behoe=
ve vande Conincklijcke Maejesteyt.

Noch sijn ten selven daeghe over die veertich borgeren inghemaent,
daer teghen d'eerste default is versocht/ ende ten selven daghe is Mi=
chiel Rombouts ter scherper examen gheweesen.

Den 30. Aprilis 1568. sijn die voorsz. acht Vaendelen Spaenjaer=
den uyt 'sHertoghenbosch vertrocken naer Vrieslant/ al waer Graef
Lodewijck van Nassou/ ende Graef Joost van Schouwenburch met
ettelijcke Ruyteren ende Voetknechten ghecomen waren/ alwaer die
voorsz. Spaenjaerden meest verslaghen werden/ ende den selven dach
quamen wederom binnen den Bosch vyer Vaendelen Duytsche sol=
daten die binnen Antwerpen hadden ghelegen.

In Julio des selven jaers is den Hertoghe van Alba met grooten
Staten binnen 'sHertoghenbosch ghecomen/ alwaer hy drie oft vyer
daghen ghebleven is/ ende vertrock voorts deur Wtrecht naer Graef
Lodewijck toe.

Den 16. Julij werden aldaer binnen den Bosch/ vyer borgeren
ghehangen/ namentlijck Schaepken sonder wol/ Antonis Hermansz.
Laurens int sevingesterte Herbergier/ ende noch eenen sackendrager.

Den 20. Julij werden noch voor het Stadthuys ghehanghen Mi=
chiel Rombouts voorsz. ende Joris Coenen wever/ ende also de
jongers seer liepen om d'executie te sien doen/ zo hebben de Duytschen
die daer de wacht hadden/ de jongers ghestoten/ gheslaghen/ ende met
steenen gheworpen/ zo datter veel ghequetst werden: waer deur een
groot gheloop ende ghedrangh ghecomen is/ in welck ghedrangh
Arent Antonisz. Verwer doot ghedronghen is. Daer na sijn Jan
Maessen/ ende Peter de Gruyter op het Schavot onthooft/ de licha=
men sijn de vrouwen t'huys gesonden/ ende de hoofden sijn buyten op
staecken gheset.

Naer dat dese executie gheschiet was/ isser zo grooten onweder
van wint/ haghel/ donder ende blixem op-ghestaen/ dat naulicx
oyt dierghelijcken meer ghesien en was. Als het onweder ghecesseert
was/ hebben de vrunden van Jan Maessen/ ende Peter de Gruy=
ter de lichamen der selver eerlijck doen begraven.

31

ter de lichamen der selver eerlijck doen begraven.

Den 14. Augusti zijnder noch 2. borgheren met namen Ghijsbert
Claesz. inde witte voet/ ende de knecht vande Vischcopers gehangen.

Den 19. Augusti sijnder twee Crijsknechten die de geusen ghe=
dient hadden gehangen.

Den 28. Augusti des morghens vroeck omtrent zes uren sijn Jan
Joosten Trijts/ ende Adriaen Gommersz. ghehanghen/ ende Go=
vert van Bulken onthooft/ ende hem daer na onder sijn armen opghe=
schort ende mede gehanghen binnen de Stadt.

Ten voorsz. dage sijn vant Stadthuys noch by clockgheslach in=
gheroepen ende ghedaecht dese naervolgende personen/ om binnen drie
weecken te compareeren voor den hertoge van Alba/ ofte voor den gee=
nen die hy daer toe ghecommitteert hadde/ ende haer aldaer te comen
verantwoorden van 'tghene hen te laste gheleyt soude worden. De per=
sonen die inghedaecht waren/ waren dese naervolghende/

Adriaen Timmerman inden Ha-

Dirck Dircksz. Veltblutter,

	<p>mer. Antonis Neyts Aert Thijsz. tot Orten, Antonis van Zeelstwever, Aert vande Steen, Alexander Tesmaker, Anna Marcelis, Abraham Peter Lenaertsz. Andries Francken Spelmaker, Antonis Francken tot Orten,</p> <p>Buyser, Weert inde Croon, Barbara Buysen, Blom van Erp, Baltasar de Schoenlapper,</p> <p>Cornelis Gelden Spelmaecker, Christiaen Beeltnijder, Cornelis het Schoenlapperken, Cornelis van Thorn, Cornelis Cornelisz. van Beeck,</p> <p>Den Valen Adriaen VVeever, Donijs Schermmeester, Dirck den Bult, Daniel de Metselaer, Dirck Ongael,</p> <p>32 Henrick de Snijder, Henrick van Tulden, Henrick inde Oliemolen, Henrick Schoelwenckel, Hans van Herentals, Hubert de Schoenlapper. Henrick van Rijn, Henrick Mannekens, Hansken van Helvoirt, Henrick Gabriel Vleyshouwer, Henrick Lambertsz. Henrick Loeckemans,</p> <p>Iacob Cloot loachimsz. Ian int Vyerstael, Ian Strijck, Ian de Coldermaker, Ian Hoet, Ian Somnans, Ian Frecerycxen Cuyper, Ian Heerlincx Wever, Ian van Goch Cremer, Ian van Heel Cordewagencruyer, loost diemen noemt quade Lijs, Ian Maessen Spelmaecker, Ienneken Buysen, Ian de Hoefsmid, Ian de Cort,</p>	<p>Dirck van Nyemegen, Daniel de Hertdrager Dirck den ouden Sprenaert, Dirck den Leydecker,</p> <p>Eygom Michielsz.</p> <p>Frans Florisz. Frans de Cordewagencruyer,</p> <p>Gillis Henricxsz. Snijder, Gerart de Coldermaker, Gillis Cangieter loyer Gerrit ghenamert Lepperken son- der Leer, Gerrit Hoedemaker, Goyaert inde gulde Salmsnijder, Gerrit Claesz.</p> <p>Goyaert van Spoerdonck, Goyaert Strijck, Ghijsbrecht van Nyemegen, Ghijsbrecht den Dapper, Geraert van Thulden, Ghijsbrecht de Boie, Goyaert de Schoenmaker,</p> <p>Hansken van Buyren,</p> <p>loost den langhen Timmerman,</p> <p>Lambert de Smit, Lambert Beyens, Laureyns Ianssen, Laureyns van S. Truyen.</p> <p>Marten de Schrijnwercker, Matijs Sloomaker int Guldeslot, Marten den langhen Metser,</p> <p>Pauwels Iansz. Pauwels van Cleef Sackdrager, Peter Mathijsz. Peter Dircxz. Peter Ceris Cuyper, Peter Pinxten, Peter Geerlincx, Peter op het Orteneynt,</p> <p>Ruth Meester Dircxz.</p> <p>ilverschoon, [sic] Sobert Iansz. alias Muynen,</p> <p>Tomas Boes, Tomas Morie, Tijts Petersz. Metser,</p>
--	---	--

<p>Noch eeni= ghe gheexecu= teert.</p> <p>Een Men= nist verbrant.</p> <p>Noch drie Parochie= Kercken bin= nen den Bosch geordonneert. Een Hoy= ken vande Roderoede spelt ghehan= ghen. Pardon by= den Hertoge van Alba doen vercondigen.</p> <p>De Herto= ghe van Alba comt weder binnen den Bosch.</p> <p>Eenige ge= vangen deur de comste van de Coningin= ne verlost.</p> <p>De nieu Coningin= ne van Spaen= gien des Key= sers dochter comt ten Bosch.</p>	<p>loost int Schaepshoofd, Ian Cloet Spelmaker, Iacob Colen inden Pantoffel, Ian Reynen Spelmaecker, Ian die Leydecker, loost de Lintwercker, Ian van Achten, Ian de Richterhorne, Ian van Wamel, Iacob de Post Sackdrager, Iacob de Ketelaer, Iacob van Mijnen, Ian van Os alias Blokken,</p> <p>Willem Remmen, Wouter Kielinck, Willem Ysvogel, Willem de Leyter alias den groo- ten Meyster, Wouter de Lijneweever, Wouter de Leydecker, Willem de Drager, Willem de Zeeldraeyer, Willem Peters alias Musken, Willem Ploecxken, Willem de Haerwasscher met sijn broeder.</p> <p>Anno 1569. is binnen den Bosch een Potbacker van Orten ghe= hanghen: ende een vrouwe ghenaeamt Neel Symons/ woonende opt</p> <p>33</p> <p>Orteynde/ is tenselven daghe openbaerlick ghegeesselt/ om datse ghe= seyt hadde datse zo goet was als de Hertoginne van Parma.</p> <p>Int selve jaer den 26. April worde binnen der Stadt een Menno= nist tot pulver verbrandt/ ende was eerst met een gloeyende priem door sijn tong gesteecken/ om dat hy niet en soude spreecken.</p> <p>Int selve jaer zijn door den Bisschop Sonnius noch drie Parochie Kercken binnen 'sHertoghenbosch gheordonneert/ te weten: De Cruysbroederen/ sint Jacobs Kercke/ ende sint Pieters Kercke.</p> <p>Anno 1570. isser een borger vander Stadt ghenaeamt Hoy Hoy= ken/ vande Roderoede spelt gehanghen/ buyten der Stadt tusschen Helvoirt ende Vucht.</p> <p>Anno voorsz. den 27. Julij hadde den hertoghe van Alba binnen Antwerpen een Pardon laten uytgaen/ 'twelck binnen 'sHertoghen= bosch ter Puyen af gepubliceert is in presentie van Goossen Pijnappel Stadthouder/ Meester Goyart Loef/ ende Jan van Hedel Schepe= nen. De substantie ende het inhoud van 'tselve Pardon salmen vin= den/ in mijn vijfde boeck vande Nederlantsche Oorloghe folio 230. verso.</p> <p>Int selve jaer den 5. Augusti is de Hertoghe van Alba wederom binnen 'sHertoghenbosch ghecomen/ des naermiddaechs te vijf uren/ met alle zijnen Staedt/ omme de Princesse Anna/ dochter vanden Key= ser Maximiliaen/ die de Coninck Philips van Spaengien tot een huysvrouwe soude hebben/ van Nimmegen te halen ende te gheleyden.</p> <p>Anno voorsz. tusschen den 6. ende 12. Augusti zijnder binnen 'sHertoghenbosch vande Ghevanghenpoorte afghelaten vele borghe= ren die langhe ghevanghen gheseten hadden/ te weten: Willem Mi= chielsson/ Jeronymus Gevers/ Thomas Lootgieter/ Jacob int Schaepshoofd/ Thomas Goyartsz. ende meer anderen/ ende dit deur de gunste vande Coninginne van Spaengien voornoemt.</p> <p>Den 19. Augusti anno voorsz. omtrent 5. uren na middach/ is de voornoemde Coninginne binnen de voorsz. Stadt van 'sHertoghen= bosch ghecomen met haer twee broederen/ Albertus ende Wenceslaus Aertshertogen van Oostenrijck/ ende een suster/ die met haer overto= ghen naer Spaengien: die Gheestelijckheyt haelden haer inne met Processie/ ende de Magistraet met brandende tortsen seer triumphan= telijck/ ende gheleydense eerst in sint Jans Kercke/ daer sy voor 't Sa= crament een Voetval dede/ metten voorsz. Hertoghe van Alba/ ende vele andere groote Heeren/ ende wert daer na ghebracht inde huysinge van Wouter Bouwens. Des sanderendaechs 'smorghens omtrent</p>
--	--

<p>De Groot= meester van Pruysen comt binnen den Bosch.</p> <p>Vorst ende sneeu ende groot onwe= der met hooch water.</p> <p>Herman Ruyter van sHertogen= bosch neemt het huys te Louvesteyn inne.</p> <p>Groote moetwillige stoutheyt van Gerrit Lap= perken van sHertogen= bosch/ ende sijn straffe.</p> <p>Groote vorst.</p> <p>Chiapin Vitel voor den Bosch met Switsers</p>	<p>7. uren hoorde de voorsz. Coninginne de Misse in sint Joris Capelle/ alwaer de Magistraet vander Stadt haer byvoechden/ haer beschenc= kende met een Kofferken met drie oft vier stucken van het alderfijnste Lywaet/ ende daer na vertrock sy uytter Stadt/ ende quam des avonts tot Breda.</p> <p>34</p> <p>Den 23. Augusti daer na quam binnen de voorsz. Stadt van 'sHertogenbosch den oversten Heere ende grootmeester vander Duyt= scher oorden uyt Pruysen/ met omtrent hondert wel ghemonteerde Paerden/ hadden meest al gouden ketenen over haer schouderen ende onder haer armen hanghen: des anderen daechs toghen sy wederom deur na de Coninginne toe.</p> <p>Anno voorsz. beghon het op sint Niclaes avont te vriesen/ ende duyrde tot Lichtmis dach toe/ behoudelijc datter in alle dien tijt maer twee wacke daghen en waren: ende op nieu Jaers avont vielder zo grooten sneeu binnen der Stadt/ dat in 15. jaren te voren zodanigen sneeu noyt en was ghevallen/ van welcken sneeu den 11. ende 12. Fe= bruarij daer na alsulcken groten water inde Stadt viel/ datmen met schuyten over de straten most varen/ dat noyt diesghelijcken ghe= sien was.</p> <p>Opten 8. Decembris anno voorsz. heeft Herman Ruyter ghebo= ren van 'sHertoghenbosch/ het Huys oft Casteel van Loevesteyn ghe= legghen in Bommelreweert inghenomen/ met assistentie van eenighe meer borgeren van 'sHertoghenbosch die uytte Stadt waren gheban= nen/ maer de Hertoghe van Alba heeft daer terstont drie hondert Spaenjaerden voor ghesonden met gheschut/ ende hebbent wederom inghecreghen: Herman Ruyter bleef daer doot/ de andere weerden haer oock cloeckelijck/ wijckende in seeckere Camer die sy met buspoe= der besprenght hadden. De Spaenjaerden creghen 17. borghers ghe= vanghen/ ende brachtense binnen 'sHertogenbosch/ mettet hoofd van Herman de Ruyter/ datse daer opte galge setten: de ghevangene wer= den naer Antwerpen ghevoert/ alwaer zy omgebracht werden/ te we= ten: Michiel Schamel levendich gheraybraeck/ Henrick Gijsselen/ Truyffelken Lijn 'tvoelwijfs sone/ ende d'ander werden t'samen ge= hanghen.</p> <p>Gerrit Lapperken sonder Leer/ uyt den Bosch ghebannen sijnde/ ghecleet wesende op sijn Oosters/ is anno 1571. inde Somer/ met een clepper commen rijden inden Bosch/ ende opte Marct wesende riep hy Vive le Geus: daer naer van Paerde ghetreden sijnde/ is hy in een Herberghe ghegaen/ ende aldaer goet chiere ghemaectt hebbende/ is weder opgheseten ende sint Janspoorte uytgereden/ ende inde Poort sijnde onder de Spaensche wacht gheschoten/ ende 'tPaert de sporen ghegeven hebbende/ is voorts uytgereden/ dan hebbende omtrent een boochscheut ghereden/ is het Paert blijven stil staen/ ende wat hy dede en condet niet voort krijghen/ 'twelck de Spaensche wacht siende/ sijn met spiesen ende gheweer na hem toeghelopen/ hebben hem vant Paert ghestoten ende ghevanckelijck binnen ghebracht/ ende is eeni= ghe daghen daer na ghehanghen.</p> <p>Anno 72. naer Lichtmisse dach begonst het eerst te vriesen/ ende vroos datmen den tienden Meert noch reedt met Waghen ende Paer= den over de Mase/ Wale ende Rijn.</p> <p>Int voorsz. jaer in Julij lach Monseur Havrees volck tot Rosma= len ende Hintem/ ende deden daer veel quaets met branden/ rooven/ plonderen/ ende den Huysman te bederven: ende tot Vucht laghen et=</p>
--	---

<p>trecken naer Bommel.</p> <p>DenHer= toge van Holst comt met volck voor den Bosch/ ende treckt voort naer Bommel.</p> <p>Den Her= toghe van Holst als hy t 10. Mijlen om den Bosch berooft heeft vertreckt weder.</p> <p>Hooch wa= ter binnen den Bosch.</p> <p>Den Hertog= ge van Alba comt voor de leste reyse ten Bosch/ ende treckt voort uyt het landt.</p> <p>Pardon binnen den Bosch ghe= publiceert.</p> <p>Placcaet datmen het jaer altijd sal beginnen op Jaers dach.</p> <p>Schrickelic= ke moort bin= nen den Bosch bedreven.</p> <p>Placcaet vande Blijde Incomst ge= publiceert/ ende eenighe uyt het Procu= reurschap ge= destitueert.</p> <p>Aenslach op ^sHertoghen= bosch ghe= maeckt deur Capiteyn</p>	<p>lijcke duysent Switsers/ onder den oversten Chiapin Vitelli/ som= mige hadden in haer Vaendels een Crucifix/ andere onse L. Vrouwe/ andere S. Pieter/ S. Jan/ etc. sy vertogen naer Bommel dat de Spaen= jaerts aen d'een zijde belegert hadden/ dan en rechten daer niet uyt.</p> <p>Opten 15. September des selven jaers is de Hertoch van Holst met 1500. Paerden om den Bosch comen legghen/ ende hy quam daer binnen met anderhalf hondert Waghens/ sy deden veel quaets opten Huysman/ sy namen Heusden ende plonderden dat/ daer naer den 3. Octobris toghen zes hondert Paerden vanden voorsz. Grave ende etlijcke Walen ende schutten uyt den Bosch naer Bommel/ ende meenden dat te overvallen/ dan de Capiteyn vande Walen/ ende 10. oft 12. Soldaten werden daer voor gheschoten/ ende zo toghen sy we= der aff.</p> <p>Den 9. November tooch de Hertoghe van Holst wederom vanden Bosch/ naer dat hijt omtrent 10. Mijlen int ronde alles bedorven/ ghe= plondert/ ende berooft hadde.</p> <p>Den 14. Januarij 1573. wast binnen den Bosch zo hoghen wa= ter/ datmen met schuyten over alle de straten voer/ uytghenomen die Marct/ sint Jans Kercke/ ende een deel vande Hintemer strate.</p> <p>Den 7. November quam den hertoghe van Alba wederom binnen den Bosch voor sijn leste reyse. ende tooch des sanderen daechs we= derom van daer naer Bruyssel/ ende van daer den 2. December naer Spaengien/ ende in sijn plaetse comt den Groot Commandeur int lant als Gouverneur Generael.</p> <p>Anno 1574. is binnen 'sHertoghenbosch ghelijck oock in ander Ste= den ghepubliceert Pardon generael ende absolute gratie/ zo wel vande Staten/ Landen/ Steden/ communiteyten ende ghemeenten/ als par= ticuliere persoonen/ midtsgaders oock voor de gheene die al uytte Lan= den ghebannen waren ter saecke vande voorleden troublen/ veel breder als het Pardon dat by tijden vanden Hertoge van Alba was ghepubli= ceert/ 'tinhout van welck Pardon te vinden is/ in mijn sevende boeck vande Nederlantsche Oorloge folio 27. verso.</p> <p>Anno 1575. is binnen 'sHertoghenbosch ghepubliceert seecker Placcaet ende ordonnantie van datmen voortaan het jaer alle de Ne= derlanden deur soude beginnen den eersten dach Januarij/ 'twelck se= dert also achter volcht is. Hier van vintmen breder bescheyt in mijn achtste boeck fol. 120. verso.</p> <p>Anno 1576. heeft eenen Niclaes/ zoone van Pieter van Empel/ sijn= nen Vader met een Bijle dootgeslaghen/ ghelijck hy oock sijn Stief= moeder die swaer van kinde was doot geslagen heeft op haer bedde/</p> <p>36</p> <p>ende sijn Moeye is van rouwe ghestorven/ dan en vinde niet of hyt ont= comen is/ of wat straffe hy gheleden heeft.</p> <p>Anno voorsz. is binnen 'sHertoghenbosch inde maent van Mey ghepubliceert de Blijde-Incomsten van Brabant/ ende het point van 'tbedienen van d'offitien van Brabant/ ende werden ten selven tijde alle de Procureurs vande Stadt gedestitueert tot dat sy by behoorlijcke certificatie souden betoonen datse van wettigen bedde waren/ ende al= so drie Procureurs/ te weten: N. Bamelroy/ Goyart de Leuts/ ende Meester Jan van Dieten gheen behoorlijcke certificatie en conden be= toonen/ bleven sy gedestitueert/ d'ander werden weder gheadmitteert.</p> <p>Int selve jaer in Octobri sijnder verscheyden soldaten/ ende eenige be= velhebberen binnen 'shertoghenbosch in boeren clederen ghecomen/ met Capiteyn Coenen/ Drost van Hoochstraten: De welcke met haer adherenten die sy binnen der Stadt hadden/ende van buyten noch ver= wachtende waren/ de Stadt meenden te incorporeren / ende 't Gar=</p>
---	--

<p>Coene/ ende misluckt.</p> <p>Eenige gevangen geexecuteert.</p> <p>Die vanden Bosch met Hoochduytsche Garnisoen beswaert by tijden van Don Jan van Oostenrijck.</p> <p>Don Jan hout correspondentie mette Hoochduytsche binnen sHertogenbosch.</p> <p>De Grave van Hohenlo mette Heere van Schampaengny comen voor den Bosch/ presenteren de Hoochduytsche afreeceninge te doen ende eenighe betalinghe/ daer toe sy niet en willen verstaen.</p>	<p>nisoen om te brenghen/ volghende 'tconcept datse ghemaect hadden: maer die van't Garnisoen daer binnen legghende/ hadden daer af kennisse ghecreghen/ zo dat haren aenslach miste: ende daer werden den 15. October 18. Soldaten also in boeren clederen inghecomen/ ghevanghen/ Capiteyn Coenen werde versteecken ende ontquamt. Den 18. October werden drie vande selve Soldaten opte Marckt ghevanghen/ ende een levendich ghequartiert die van Baerl was/ ende die 4. quartieren aen Crucken buyten der Stadt ghehanghen. Den 24. October werden daer noch drie opte marckt ghehanghen/ ende drie onder de galghe onthooft/ ende den 27. November werter noch een ghehanghen ende zeven onthooft.</p> <p>Anno 1577. by tijden van Don Jan van Oostenrijck/ waren die vanden Bosch met Hoochduyts Garnisoen beswaert: dese waren byde gherebelleerde Spaenjaerden gesolliciteert om haer de Stadt over te leveren/ ende sochten den Lieutenant met groot gelt ende schoone beloften te corrumpen/ maer hy was vroom ende en wilde naer hen niet hooren/ zo dat de Spaenjaerden wederom vertoghen sonder yet uyt te rechten. De selve Lieutenant sterf binnen den Bosch/ ende wert in sint Jans Kercke begraven/ ende wert boven sijn graf een schoone memorietafel ghehanghen/ want hy de Stadt eenen goeden dienst gedaen hadde/ anders soude die Stadt vande Spaenjaerden gheplondert hebben gheweest.</p> <p>Daer naer als Don Jan vyantlijcker wijze inghenomen hadde het Casteel ende Stadt van Namen/ zo hielt Don Jan correspondentie mette Hoochduytsche overste ende Capiteynen (de Spaenjaerden waren doe uytten lande verrocken) ende binnen 'sHertoghenbosch laghen vier stercke Compaengien Hoochduytschen/ onder den Grave van Oversteyn/ mette welcke hy oock heymelicke correspondentie hielt/ beloofden hen te doen betalinghe binnen seeckere termijnen/ maer de</p> <p>37</p> <p>Staten sonden voor 'sHertoghenbosch de Heere van Schampaengny metten Grave van Hohenlo/ de Heere van Schampaengny schreef aende Duytsche Capiteynen dat de Heeren Staten ter liefde van den Grave van Oversteyn (die inden dienst der Staten sijnde binnen Antwerpen/ verdroncken was/ ten tijde als de Spaenjaerden de Stadt deur 'tCasteel in namen) met henluyden beleefdlick wilden handelen/ ende met henluyden doen afreecenen/ ende datmen henluyden soude ghereet betalen twee maenden in gelde/ ende een maent in Laken/ ende de reste op redelijcke termijnen/ ghelijckmen de Soldaten ghedient hebbende onder den Grave van Bossu/ ghedaen hadde: De welcke altijd ghelegghen hadden op Dijcken ende in Schantsen/ ende zeer qualick gheaccomodeert/ daer syluyden in goet Garnisoen ghelegghen hadden/ mits datse souden eedt doen teghen de Staten in zes maenden niet te dienen. Sy antwoorden daer op zy wilden haer wel in alle redelijckheit laten vinden/ maer niet op sulcker wijze als de Bossusche dat lantsaten waren/ zy daer-en-teghen waren vande vrye Duytsche natie/ niemant dan alleen den H. Rijcke onderworpen/ ende zomen henluyden meende te dwinghen souden thoonen dat sy de wapenen niet als kinderen en souden gebruycken/ zy wilden also de Stadt niet ruymen. Ende als sy sagen datmen hen wilde dwingen/ bolwerckten sy de Poorten toe/ hielden scharpe wacht/ ende deden ghestadich ronden/ om dat sy de borgeren niet en betrouden. Sy hadden oock secretelijcken een van hare Vendrichs met een schrijver aen Don Jan tot Namen afgheveerdicht/ hem te kennen ghevende de ghelegentheyth haerder saecken/ ende presenteerden hem haren dienste. Hy gafse goet ghehoor/ beloofde dese te betalen ende te onsetten/ ende dat seer cortelijcken: met dese tijdin=</p>
---	---

<p>Het Duytsche Garne=soen binnen den Bosch stercken haer.</p> <p>De Hoochduytsche nemen haer Capiteynen ende Officierien gevangen/ ende doen de borgheren groot ghewelt.</p> <p>Groote moetwil der Hoochduytsche binnen den Bosch.</p> <p>Brieven binneden den Bosch ghesonden.</p> <p>Commissarissen gheor=donneert om mette Hoochduytsche te handelen.</p>	<p>ghe wederom binnen den Bosch ghecomen sijnde/ hebbense haer van binnen beginnen te stercken/ ende groeven rontsom de Marckt op met graften van thien voeten wijd/ ende van 'tgheen sy uytgroeven maecten sy haer borstweringen vijf voeten hooghe ende zo dick/ ende alle de keyen vande straten daer in gheset ende ghemetst/ ende die borstwerin=ghen beset met haeckebusschen vande Gildens/ ende Collegien vanden Ambachten wel gheladen: desgelijcx deden sy oock in de principale straten. Die borghers siende alle dit/ waren in groote vreesse ende verslaghenthey/ ende saghen wel dat de Soldaten niet goets inden sin hadden.</p> <p>Den 9. Septembris 'smorghens omtrent vier uren sijn alle de Soldaten in haer gheweer gheweest/ ende hebben hare Capiteynen ende principale Officierien ghevanghen ghestelt/ ende op de Marckt met goede wacht beset: desghelijcken beletten sy alle Poorten ende principale straten ende hoeckhuysen met wachte. Daer na hebben sy omtrent 200. sterck ten huysen vanden Rentmeester Bax inde Postelstrate die Deure oft Poorte vanden huysen opghelopen met ghewelt/ ende het gheweer uyt den huysen ghehaelt/ ende mede ghenomen meer</p> <p>38</p> <p>andere dinghen: ende dit deden sy oock in alle andere huysen daer sy suspitie op hadden datse haer niet toegedaen en waren/ maer niet inde Gheestelijcke huysen ofte die sy meenden dat haer toegedaen waren/ doende de borgheren groot ghewelt met slaen ende stooten/ ghelijck of zijse hadden willen ombrenghen.</p> <p>Comende inde oude schutters Doelen/ worpen sy de boghen/ pijl=koockers ende pijlen buyten huysen op strate/ de selve ontstucken slaende/ ende namen die Vaendels ende stelden die opte Vesten/ in welcke fortse ende gewelt drie borghers doot gebleven sijn/ ende wel 300. gequetst. Die buyten laghen en sagen gheen roock op gaen inde Stadt/ meenden dat alle de borgheren die haer toegedaen waren al om hals ghebrocht waren.</p> <p>Opten thienden September zijnder deur een Duyts Soldaet brieven inde Stadt ghecomen/ segghende: datse van Don Johan quamen/ het inhout was dat hy haer ontsloech vanden eedt/ diese den Coninck gedaen hadden/ ende datse de Staten vande landen souden obedieren/ maer zy sustineerden dattet gefabriceerde brieven waren vanden Grave van Hohenlo: noch creghen sy brieven vande Staten Ghene=rael/ datmen met henluyden handelen wilde van haer betalinghe/ ende souden Commissarissen uyt seynden/ men soude daer gijsselaers teghen binnen seynden.</p> <p>Den 11. Septembris worde gheseyt dat de Soldaten der borgheren huysen wilden plonderen ende beroven op sijn Antwerps/ maer dat het selve by eenighe noch belet was.</p> <p>Den 12. Septembris zijnder Commissarissen inde Stadt geordonneert om met Champaenguy die byden Grave van Hohenlo was/ te Parlementeren/ maer also die Soldaten de handelinge binnen der Stadt niet en wilden hebben/ sijn de gheordineerde Commissarissen/ te weten: Jan vander Steghen/ Willem Monicx/ ende Laeckemans Pensionaris/ met twee Duytsche bevelhebbers buyten ghegaen/ maer buyten comende cregen voor antwoorde datse alleen metten Soldaten hadden te handelen die daer binnen laghen/ ende dat sy wel mochten wederom gaen. Met dit bescheyt binnen ghecomen sijnde/ sijn ten selven dage uytgecomen Capiteyn Enghelbrecht met noch vijf andere bevelhebbere/ ende daer sijn wederom binnen ghecomen zeven oft acht Ostagiers/ onder de welcke Capiteyn Coenen een was.</p> <p>Den 15. Septembris zijnder wederom ghyselaers binnen ende</p>
---	--

Die van
sHertogen=
bosch wor=
den van het
Hoochduyts
Garnisoen
verlost.

uytgecomen/ ende ten selven daghe ist accoort ghetreff. In deser ma=
nieren datse souden hebben acht maenden betalinghe/ zes in gelde ende
twee in laecken/ des souden die borgheren twee maenden verschieten:
daer teghen souden de borgers haer corten/ dat sy den borgheren schul=
dich waren/ ende 't ander souden die Staten betalen/ ende daer voor
haer ghyseleers gheven tot datse daer van betaelt souden wesen/ ende
men soude haer 'tghene haer meerder quam binnen den rijcke/ buyten

39

hare costen betalen: voorts soudemen haer afdancken ende geven be=
hoorlijcke Pasporten/ ende aen yder Capiteyn oft Hopman een rest=
cedul voor 'tghheheel Vaendel/ ende men soudese convoyeren over Maes
aen een seecker plaetse daerse haer dan selfs souden scheidende ende uyt=
ten lande trecken: daer teghen souden sy goet regiment houden/ ende
voor haer gelt haer nooddrufft copen/ ende niemanden vanden ondersa=
ten beschadighen/ ende dit aldus ghesloten ende gheeffectueert sijnde/
sy zijn den 21. Septembris met haer gheweer ende bagagie/ na dat
zy eerst den borgheren haer gheweer gerestitueert hadden/ uytter Stadt
vertoghen/ ende werden door den Commissaris Marcq de Ocoche
uyt den lande gheconvoyeert/ ende also werden die van 'sHertoghen=
bosch van dit Hoochduytsch Garnisoen/ daer zy veel moetwillicheyf af
hadden moeten lijden ende verdraghen/ ontlast/ tot groote blijchap
vanden borgheren.

Die Soldaten uyt der Stadt sijnde/ is de Grave van Hohenlo ende
sommighe Heeren ende Capiteynen binnen der Stadt ghecomen/ dan
de borgheren en wilden gheene Soldaten daer binnen laten/ 'twelck oock
de meeninge niet en was. Van daer tooch de Grave van Hohenlo met=
ten Heere van Champaenguy ende al het volck naer Breda/ om met=
ten Duytsen aldaer leggende/ oock te handelen.

Jaerdicht.

die Van 'sHertoghenbosch VVaren Lang Van HooChdVIIsChen geqVelt
Maer VVerden deVr hVLp Vande Staten VVeer in VriIhelt ghestelt.

De Prior vande Conventen vande Predicaren ordre tot Antwer=
pen/ hadden in Novembri 1577. alle de beste ornamenten vanden
Convente met alle de selve brieven by den anderen ghepackt in twee
Kofferen/ ende de selve ghesonden op 'sHertogenbosch aenden Prior
vanden Convente aldaer/ ten eynde omme de selve Kofferen voorts te be=
stellen op Niemegen in de Predicaren Convente aldaer/ van waer de
selve voorts souden ghesonden worden in een schip tot Colen/ om al=
daer bewaert te werden. De Prior ende Procurator van 'sHertoghen=
bosch/ hadden van ghelijcken daer by ghevoecht in een ander Koffer
hare beste ornamenten/ ende alle de brieven vanden selven Convente
ten selven eynde/ ende de selve drie Kofferen gedaen hebbende in een schip/
zo was het selve ten ooren ghecomen vande jonghe Schutters van
'sHertoghenbosch/ de welke aenghedient was dat de selve Kofferen
mette kerckelijcke ornamenten gesonden werden aen Don Jan/ om
daer mede volck aen te nemen teghen dese landen/ waerom dese daer
op hebben toegheleyt datse de voorsz. drie Kofferen uytten schepe ghe=
haelt hebben/ sustinerende de selve verbeurt te sijn. De Priors vande
voorsz. Conventen sijn hier over ghenootsaeckt gheworden omme re=

40

queste aende ghedeputeerde vande Staten Ghenerael te presenteren/
ende te kennen gevende datse gesien ende verstaen hadden/ dat verschey=
den Coopluyden binnen Antwerpen haere goederen ghevlucht had=

Die vanden
Predicaren
vanden Bosch
willende haer
beste orna=
menten wech
seynden/ wer=
den genomen/
ende hoe sy
daer mede
voort voeren.

<p>Die vanden Bosch trecken voor 'thuys te Hedel.</p> <p>Comen opt huys te Hedel. Twee Rondeelen van aerde by die van den Bosch ghemaect.</p> <p>Die Gheestelijckheyden vanden Bosch doen eedt met te borgeren te leven ende sterven. Den Grave van Bossu ende van Swartsenburch binnen den Bosch. Ordonnantien vande Wacht binnen</p>	<p>den/ waer deur sy uyt vervaernisse hare beste ornamenten van gout ende silver/ neffens alle hare Conventsbriefen ghepact hadden/ om de selve in eenighe haerder Conventen te seynden/ daer de selve best versekert ende bewaert souden wesen/ sonder eenighe andere meeninghe daer in ghehadt te hebben/ 'twelck daer uyt clerlijck bleeck datse alle haere brieven daer by ghevoecht hadden/ daer mede Don Jan gheen profijt doen conde. Versochten daerom dat de Heeren Staten Ghene= rael soude believe te ordonneren dat de voorsz. Coffers sonder eenighe verminderinghe henluyden soude worden gerestitueert/ ende henluyden toegelaten de selve te vervoeren in eenighe van hare Conventen/ daer sy souden moghen best bewaert ende versekert sijn: presenterende in tijden ende wijlen certificatie te brengen/ met insertie vande plaetse daer sy de selve Koffers mette voorsz. ornamenten ende brieven souden hebben ghebracht ende ghelaten.</p> <p>Op welck versoeck de Heeren Staten voornoemt by appostille ver= claert hebben/ dat in consideratie vande lasteringe ende achterdeel/ die by dieghelijcke maniere van doen de Geestelijcke personen ende der ghemynder saken vanden Vaderlande mochte geschieden/ als ofmen die vanden Gheestelijcken state oorsake gave sulcke vervaernissen aen te nemen/ contrarie de pacificatie van Gent/ datse daerom ordonneren dat de voorsz. Kofferen metten ornamenten ende brieven daerin wesen= de/ kosteloos ende schadeloos soude worden gherestitueert/ ende de geene die tot Antwerpen toe comen/ ghetransporteert worden inden Con= vente aldaer/ ende d'andere inden Convente van 'sHertoghenbosch/ sonder de selve elders binnen of buytens lants te moghen vervoeren. Ende also creghen zy de voorsz. ornamenten ende goederen wederom/ wel blijde sijnde datse byden anderen gebleven waren/ ende die also wederom bequamen.</p> <p>Opten 18. Januarij 1578. zijn de Schutters vanden ouden Voet= booch van 'sHertoghenbosch/ daer Capiteyn af was Lieven Jansz. uyt de Stadt ghetoghen met een half Vaendel voor 'thuys te Hedel/ dat belegen was met een Compaignye van sinte Michiels Gilde/ die int voorleden jaer binnen der Stadt waren aenghenomen/ ende daer eerst voor laghen.</p> <p>Opten 5. Februarij daer na sijn een partije vande Schutters van= den Hantboghe/ een partije vande oude Schutters/ ende een partije van sint Michiels Gilde voorsz. opt huys te Hedel ghecomen met de Heere van Cloetingen/ ende heer Jacob van Brecht Schout van= den Bosch.</p> <p>Int eerste vande Vasten anno voorsz. hebben die vanden Bosch/ tusschen die Hekel vande Cruysbroederen/ ende die Papenhuls twee</p> <p>41 Blockhuysen oft Rondeelen van aerde doen maken/ ende met groote graften om doen graven.</p> <p>In Mey anno voorsz. hebben alle de Gheestelijcke personen inden Bosch eedt ghedaen/ omme metten borgeren te leven ende te sterven/ ende malcanderen ghehou ende ghetrou te sijn.</p> <p>Opten 8. Junij anno voorsz. is de Grave Maximiliaen van Bossu/ Veltheer vande Staten Generael/ binnen den Bosch gheco= men/ ende den 15. quam de Grave van Swartsenburch met een groo= te Staet binnen den Bosch/ ende twee daghen daer na heeft de selve Grave een groote menichte van Ruytery ende Voetknechten inde Meyerije vanden Bosch ghebracht/ ende den 16. Junij quam de Marquis van Havre mede binnen den Bosch.</p> <p>Den 17. is binnen den Bosch ghepubliceert een ordonnantie vande Wacht by de Stadt in haer drie Leden ghemaect/ ende de 15. Capi=</p>
--	--

den Bosch ge= maeckt.

Hertoghe Johan Casimir met veel volcx in de Meyerije van den Bosch. tAccoort tusschen de Staten Generael ende den Hertog van Anjou ten Bosch gepubliceert.

Die vande gereformeerde Religie nemen twee Kercken binnen den Bosch in om haer predicatie ende exercitie in te doen.

Nemen noch een Kercke in.

Die vande gereformeerde slaen de Poorte open/ om Soldaten daer in te brengen/ het welck qualick geluckt.

Groote droochte.

De Religions-vrede binnen 'sHertoghenbosch aengenomen ende beedicht.

Mistrouwen tusschen die van beyde religien binnen den Bosch.

Gerardt Breuckelaer Pastoor vande Cruysbroederen binnen den Bosch doet oproeri=

teynen eendrachtelijck ghesloten tot verseeckeringe vande ingheseten der selver Stadt.

In Julio daer naer is Hertog Johan Casimir met veel Paerden ende Voetvolck inde Meyerije vanden Bosch ghecomen.

De Heere Staten Generael hebben in Augusto seecker accoort ghesloten metten Hertog van Anjou/ eenich broeder vanden Coninck van Vranckrijck/ dat hy de Staten met sijne machten soude Assisteren/ tot verlossinge vande ondraechlijcke tyrannye der Spaenjaerden/ ende onredelijcke invasie ende overvallinge van Don Johan/ ende sijne aenhangheren: mits onderhoudende tot zijne costen thien duysent Voetknechten/ ende twee duysent Paerden/ daer op de Heeren Staten hem gheaccordeert hebben den tijtel/ *van Bescherm-Heer van de liberteyt vande Nederlanden, teghen de tyrannye vande Spaenjaerden ende hare aenhangeren*. Welck accoort binnen 'sHertoghenbosch gepublicert is. Dit accoort comt int 12. boeck van mijn beschrijvinghe vande Nederlantsche Oorloge/ fol. 43.

Opten 7. September anno voorsz. na dat die vande ghereformeerde Religie/ langhen tijt binnen der Stadt in huysen ghepredickt hadden/ hebben sy met cloeckheynt sint Peters Capelle opt Orteneynd innegenomen/ ende daer ghepredickt ende hare diensten ghedaen.

Den 8. Septembris hebben sy oock sint Jacobs Kercke inghenomen ende opgheslaghen/ ende aldaer oock ghepredickt.

Opten 11. September worden by sommige vande ghereformeerde Religie/ ende eenighe van sint Michiels Gilde/ de Stadts Poorten met ghewelt opgheslaghen/ meynende eenighe Soldaten uyt Hollandt inde Stadt te brengen: maer die borghers waren daer zeer tegens/ ende met namen eenen genaemt Herman Colen/ die namaels Capiteyn vander Stadt worde gemaect/ zo datter eenighe vande ghereformeerde doot bleven/ ende een deel gequetst: welck opstaen vande Poorten een zeer quade consequentie maeckte onder de borghers.

42

Anno voorsz. heeftet also grooten droochte gheweest/ datmen overal binnen der Stadt droochsvoet deur de Diese was gaende.

Opten derden Octobris anno voorsz. hebben die oude Schutters van 'sHertoghenbosch in presentie van doctor Elbertus Leoninus/ met noch een Commissaris uyt den Hove/ ende de Heere van Bocxtel als Gouverneur vander Stadt/ eedt ghedaen om de Religions-vrede te onderhouden/ ende dat inde huysinge van Wouter Bouwensz. staende by sint Joris Capelle: Ende is inde selve Religions-vrede/ die vande ghereformeerde religie toeghelaten omme vrylijck te moghen Predicken/ Dopen/ Nachtmael uytdeylen/ Trouwen/ de begravenissen te doen inde voorsz. twee inghenomen Kercken/ mitsgaders in sinte Cornelis ende sint Anna Capelle/ die hen mede werden toeghelaten/ ende werden alle voorgaende gheschiedenissen ende commotien vergeven.

Geduyrende de beleringe van Maestricht/ by den Prince van Parma belegert/ zo sijn eenighe vande Magistraet van 'sHertoghenbosch/ ende een deel vande borgheren met die Gheestelijckheynt seer twistich geworden/ teghen die vande ghereformeerde Religie/ malcanderen niet met allen betrouwende/ alles contrarie henne belofte ende ghesworene eede/ die sy den anderen als voorsz. staet/ ghedaen hebben.

Binnen 'sHertoghenbosch was eenen ghenoeft Heer Gerardt Breuckelaer/ wesende Pastoor vande Parochie vande Cruysbroeders/ ende was van gheboorte van Aernhem: dese was zeer oproerich in sijne Predicatie teghen die vande gereformeerde Religie/ ende hadde op onser Vrouwen dach den 25. Meert openbaerlijck opte stoel ghepredickt dat alle de geene die tot de nieuwe Predicanten liepen om haer du=

<p>ghe Predica= tien.</p> <p>De Heere van Bocxtel Gouverneur vanden Bosch.</p> <p>Den Heere van Locxe ende Schepenen doen den Pa= stoor Breuc= kelaer uyt der Stadt ver= trecken: den Schoutet ende andere helpen hem weder= om inne. Resolutie genomen dat die van sint Michiels Gilde soudent uyttrecken om eenighe brug= gen af te wer= pen.</p> <p>die vande Religie willen niet datse uyt trecken.</p> <p>.. Publica= „tie nopende „de naerder „Unie van „Wtrecht.</p> <p>Wert daer na int gheheel afgecondichts.</p>	<p>velarye (zo noemde hy de Predicatie der gereformeerde) te hooren/ ten eeuwighen daghen verdoemt sijn: ende alle de geene die daer in con= senteren/ het ware hoghe ofte laghe Overheyt/ die soudent qualick va= ren/ ende meer andere noch oproeriger propoosten. Ende als hy daer op vande Magistraet ontboden werde/ heeft hy al 'tselve bekent/ ende daer by ghepersisteert: verclarende mede of hem schoon sulcx verboden werde op den Predickstoel te segghen/ en soude hyt niet laten/ ende wilde sulcx segghen/ overmidts hy niet en was die daer sprack/ maer den geest des Heeren: ende heeft dese sijne verclaringe den vierden Aprilis onderteyckent neffens Jonckheer Johan Monincx/ ende Reynier van Everswijn/ Schepenen van 'sHertoghenbosch.</p> <p>De Heere Johan de Hornes Heer van Bocxtel/ was voor particu= lier Gouverneur aldaer gesonden/ met last omme op alles goede ordre tot slants verseeckerighe te stellen/ ghelijck hy daer in alle goet de= voir ghedaen hadde/ hebbende daerinne de Religions-vrede doen inwil= ligen ende besweeren: maer sieck gheworden sijnde/ was hy van daer vertrocken/ ende hadde zynen zoone Maximiliaen de Hornes Heere van Locxen/ aldaer in sijn plaetse ghelaten/ de voorsz. Heere van Lo= cxe was teghenwoordich/ als de voornoemde Gerrit Breuckelaer de</p> <p>43</p> <p>voorsz. confessie van sijne oproerige Predicatie gedaen/ bekende/ ende daer by persisterende verclaerde sulcx niet te willen laten/ waeromme de voorsz. Heere van Locxe met consent vande Schepenen/ den voorsz. Pastoor met sijne Hellebardiers uytter Stadt dede leyden. Maer Jonc= ker Jacob van Brecht Schoutet aldaer/ met die vande Catholijcke Roomsche Religie dit vernemende/ hebben den voorsz. Heere Gerardt wederom inder Stadt met ghewelt ghehaelt: In sijn incomste wast verscheert datter eenen oploop binnen der Stadt tusschen den borgeren ghecomen soude hebben/ dan sulcx werde voorkomen deur eenighe vreedsame personen.</p> <p>Opten eersten Julij des selven jaers quam de tijdinghe binnen 'sHertoghenbosch dat de Spaenjaerden de Stadt van Maestricht in= ghenomen hadden/ 'twelck een groote verslaghentheyte aldaer veroor= saecte. De drie Leden vander Stadt met die vande gereformeerde Re= ligie t'samen vergadert sijnde/ vonden raetsaem dat die Compaengnye van sint Michiels Gilde uytter Stadt soudent trecken met hunne wa= penen/ omme tot Hallen/ Heerlair ende andere plaetsen die bruggen af te werpen/ ten eynde die Spaenjaerden daer metter haest niet en sou= den connen overcomen. Die van sint Michiels Gilde alsoo inde wa= penen ghecomen sijnde/ en hebben die vande ghereformeerde Religie niet goet ghevonden/ dat die van sint Michiels Gilde uytter Stadt trecken soudent: maer is daer naer by de voorsz. drie Leden/ ende die vande gereformeerde religie besloten datmen die naerder Unie soude aennemen/ om datse in noot sijnde van haer gebuyren bystant krijgen soudent. Hier= om was groot geschil/ d'ene vondet goet/ d'andere niet: entlick de Ma= gistraet om de gemeente te paeyen/ ende tot stilte te krijghen/ dedent presentie van eenige van haer/ vande Puye aflesen/ in effecte dese woorden:</p> <p>Men vercondicht eenen yeghelijcken/ dat de Stadt in haer Leden aenneemt/ de naerder Unie van Wtrecht/ ghepubliceert den 29. Janua= rij deses jaers/ ende men vermaent dat een yeghelijck/ hem daer na sal hebben te reguleren.</p> <p>Dese publicatie werde by veele voor spotternye ghehouden/ an= dere meenden dat het ghenoech was: evenwel sijnder verscheydene ghe= weest/ bysonder vande gereformeerde Religie/ ende onder andere Mee= ster Henrick Agileus/ de welcke seer aenhielden byden Capiteynen ende bevelhebberen/ ende bysonder van 'tVaendel vande Schermers-</p>
--	---

Groote op=
roerichedyt
binnen 'sHer=
toghensbosch/
daer in veele
doot blijven
ende ghequetst
werden.

Die vande
Religie willen
Garnisoen in
hebben/ de
Catholijcke
niet.

Publicatie
dat alle die
ghene die be=
gheeren met
haer goederen
te vertrecken/
datse dat vry
mogen doen.

Gilde/ 'twelck vande jonghe ghesellen was/ dat de voorsz. naerder Unie geheelick werde afgecondicht/ omtrent drie uren naer noen/ ende alsdoen is Herman Coene met sijn adherenten naer 'tRaedthuys ghe=
gaen/ ende oversiende die van sint Michiels Gilde die voor de Reghen=
boghe stonden: ende alsdoen isser terstont een Roer met scherp los ghe=
gaen/ ende sijn terstont hantsgemeen teghen den anderen gheworden/
met sulcken furte ende bitterheyt/ datter binnen min dan een halve ure
ten beyden sijden omtrent veertich borgeren doot bleven/ ende wel 120.

44

ghequetst ende ghewont/ ende sy waren zo verhit op malcanderen/ dat de Gouverneur Locken ende andere goede luyden ghenoech te doen hadden eermense conde bevredighen. Ende alhoe wel de saecke ter neder gheleyt scheen/ zo en vertroude de eene partije den anderen niet/ waer=
omme voorgeslaghen werde datmen tot verseeckertheyt vande Stadt/
ende ruste vande partijen ten beyden sijden/ eenigh Garnisoen inne=
men soude: maer die vande Roomsche Religie seyden dat sy langhe ghenoech vant Garnisoen vermeestert ende verdruckt waren gheweest/
zy en wilden gheen Garnisoen in hebben/ niet teghenstaende dat dit ghenoech gheaccordeert was datmen vierhondert man in nemen soude: oock waren daer al twee Hollantsche Vaendelen tot dien eynde gheco=
men voor de Poorten/ namentlijck Capiteyn Niclaes de Leur uyt den Briel/ ende Capiteyn Cater uyt Geertruydenberghe/ dan alsomense niet en wilde inlaten/ ende dat die vande Religie saghen dat zo daer gheen Garnisoen in en quam/ datse daer niet verseeckert en conden le=
ven/ zo wel ten respecte van hare medeborghers die haer partijen ende de sterckste waren/ als datse daer blijvende/ deur de ghemeene vyanden de Spaenjaerden ende hare adherenten/ licht souden overvallen werden: ende oversulcx en wilden zy aldaer niet langher in alsulck perijckel met wijf ende kinderen blijven/ zo datter eenige verrocken/ ende werde des an=
deren daechs geconcipteert seecker acte/ daer op een yder die wilde/ zou=
de moghen vertrecken/ met haer persoonen ende goederen/ ende oock alst hen beliefdede wederkeeren: welcke acte aldaer den achtsten Julij ge=
publiceert is/ in forma als de selve in mijn derthiende boeck vande Ne=
derelantsche Oorloge folio 119. verso/ verhaelt staet/ ende wy alhier me=
de sullen stellen.

Alsoo seeckere alteratien ende misverstanden opghestaen ende verresen waren, tusschen den borgheren ende inghesetenen der Stadt van 'sHertoghenbossche, ter saecke van t'ontfanghen ende innemen van seecker Garnisoen binnen der selver Stadt, sustinerende die vande Religie dat teenemaele van noode ware sonder eenich dilaey oft vertreck die voorsz. Stadt met Garnisoen te besetten, ende die andere borgerye ter contrarie sustineerde, dat den noot sulcx noch ter tijt niet vereyschende en ware: maer datmen 'tGarnisoen alhier omtrent die Stadt tot hare behoef ende verseekertheyt terstont ontbieden, legghen ende houden soude om die passagie open te houden, ende inden ghewissen noot, als den vyant yet soude willen attenteren, op ofte teghens der selver Stadt, ontfanghen te worden, ter ordonnantien ende met consent vanden drie Leden, ende den ghemeynen borgeren: ende dat die vande Religie in hen pretense voornemen persisterende (niet teghenstaende allen inductien, onderrichtinghen ende beden aen hen ghedaen) versochten instantelick vanden drie Leden der voorsz. Stadt, midts der weygeringhe van het voorsz. Garnisoen promptelick t'ontfanghen, dat hen gheaccordeert ende gheoorloft soude worden, uytte voorsz. Stadt met

45

haere goederen ende familien te moghen vertrecken. So ist dat opten

Die vande
gereformeerde
Religie
vluchten met
haer goederen
uyt 'sHerto-
genbosch.

7. ende 8. der maent van Iulio anno 1579. die voorsz. Stadt van 'sHertoghenbossche, in haren drie Leden vergadert sijnde, heeft op 'tghene des voorsz. is, gheresolveert ende ghesloten, datmen een yeghelijck wie hy sy, soude vermanen tot goede vrientschappe, eendracht, ende liefde onder malcanderen te houden, versoekende, ende begerende seer vriendelijck een yeghelijck diet belijft, hem binnen der Stadt te houden ende blijven wonen, doende malcanderen ter eenre ende ter andere zijden goede gheloften, om den ghemeynen vyandt ten uyttersten toe te wederstaen, hebbende alnoch de voorsz. drie Leden eendrachtelijcken ghesloten ende gheaccordeert, dat indien daer eenighe ware, 'tsy Gheestelijcke oft wereltlijcke, die uyt deser Stadt, met heure familien ende goedt, soude begeeren te vertrecken, dat die selve sulcx sonder ghewapender handt, altijt alst hen believen sal, vry ende onbehindert sullen moghen doen, ende dat sy altijt, alst hen believen sal, vry ende vranck wederom binnen der voorsz. Stadt sullen moghen comen, mits levende in alder stilheyt, ende eendrachticheyt onder den ghemeynen borgheren.

Ende op conditie dat die geene die sullen vertrecken, den anderen borgheren ende inghesetenen, begerende binnen der Stadt te blijven, niet en sullen moghen behinderen, beswaren oft beschadighen aen lijf ende goet, in wat manieren ofte tot wat plaetsen dattet zoude moghen wesen: wel verstaende dat die gene die haer goet alhier uyt deser Stadt begeeren te vluchten ende te voeren, dat die selve oock selver in persoon nefens heur goederen sullen mede uyttrecken. Ende op dat een yegelijck van dese resolutie ende slot goede kennisse soude moghen hebben, is by den voorseyden drie Leden ghesloten, dat de selve soude worden ghepubliceert, ghelijck de publicatie daer af oock ter Puyen af binnen der Stadt van 'sHertoghenbossche opten voorseyden achtsten Iulij ghedaen is gheweest, in presentie van den Stadthouder, van mijn Heere den Schoutet, Ieronymus Wynants, Ian vander Steghen, Ioncheer Willem van Lier, ende Gerard van Deventer respectie Schepenen der selver Stadt, ende my, aldaer present Secretaris onderteyckent: I. Donck.

Naer dat dese publicatie ghedaen was/ is de vlucht ende het vertreck om 'tseerste gheweest/ zulcx datter opten 8. 9. ende 10. Julij etelijcke duysent menschen uyt de Stadt van 'sHertoghenbossche vertrocken/ met hunne Mobile goederen/ zo wel van d'eene Religie als van d'andere/ de sommighe naer Bommel/ ander naer Gorcum/ sommighe naer Worcum/ Dordrecht/ Haerlem/ Wtrecht als elders. Oock sijnder ter selver tijt drie vande Magistraet mede vertrocken/ ende de vierde was binnen de twee maenden ghestorven/ alsoo dat de Magistraten malcanderen scheyden/ ende die principaelste vande Catholijcken/ bleven met haren aenhanck inde Stadt. Ende als nu die

46

vande Catholijcke Roomsche Religie saghen/ datter zoo vele uytter Stadt waren vertrocken (dat sy niet ghemeent en hadden) ende datter noch al meer ghereet waren om te vertrecken/ oock sommighe vande Magistraet: So hebben sommighe vande drie Leden vander Stadt/ die daer noch ghebleven waren/ een ander concept ende acte onder hen luyden ghemaect/ ende 'tselve daer naer opten 15. Julij ter Puyen afghepubliceert/ luydende aldus:

Alsoo byde publicatie opten achtsten dach deser teghenwoordighe Maent van Iulio, van wegghen de drie Leden deser Stadt ghedaen, onder anderen alle ende een yegelijck diet belijft vande borgheren ende ingesetenen deser Stadt, geoorloft ende geconsenteert is geweest, met hunne goederen uyt deser Stadt te mogen vertrecken, ende weromme innecomen alst hun

belieft, onder nochtans meer andere expresse conditien, dat die geene die uyt die Stadt begeeren te vluchten ende te varen, dat die oock selver in persoon neffens heure goederen mede soudent uyttrecken: ende datmen bevint dat vele in alsulcken schijn verrocken sijnde, alsnu terstont alleenlijck in heure persoonen weder hen vervorderen in te comen, achterlatende hen gevluichte ende uytgevoerde goederen, ende dit al onder dexel dat byde voorsz. publicatie geconsenteert soude wesen, dat zy alst alst hun believen soude, vry ende vranck wederomme binnen der voorschreven Stadt soudent moghen comen. Alles met groot misverstant daer uyt spruytende, ende onder den goeden borgeren causerende groote murmuratie, diffidentie ende onrusten, als men dagelicx bevindt, dat die voorsz. uytgeweekene persoonen hen niet en draghen in alle stillicheyt, ende eendrachticheyt, volgende die voorsz. publicatie. Stroyende op nieu twist ende tweedracht onder de voorsz. borgeren, So ist dat die voorsz. drie Leden hier op rijpelicx gelet hebbende, mits desen verclaren hare meeninge, ende intentie gheweest te sijn, ende noch tegenwoordelicx te wesen, dat sy niet en verstaen dat die voorsz. uytgeweekene persoonen, also slechtelicx na haer believen soudent weromme binnen der voorsz. Stadt mogen comen ende ontvangen worden, dan oock mits oock wederomme inbrengende haere goederen, daer mede sy verrocken sijn geweest. Welverstaende nochtans datmen regardt nemen sal, ende discretie gebruycken over den geenen die van vreedsamiger conditie sijn, ende in alle eendrachticheyt ende stillicheyt hun begheeren te dragen, om die binnen der voorsz. Stadt ontfanghen te worden: maer dat die moewillighe, ende autheurs vande opgeresene troublen, sullen noch ter tijt uyt de voorsz. Stadt moeten vertrecken ende blijven, omme alle nieuwe ende meerdere inconvenienten ende disordenen, die apparentelijck gheschepen waeren onder die borgeren op te staen, te voorkomen ende te verhoeden. Ordinerende voorts dat alle die gheenen die binnen der voorsz. Stadt weder te comen gesint sijn, schuldich sullen wesen aende Wachte vande Poorten, haere namen ende toenamen te laten opteeckenen, met verclaernisse vanden logyse daer sy willen op-

47

trecken, ende des avonts hare namen overbrenghen opten Stadthuysse, ende daerinne continueren ter tijt toe anders sal wesen geordineert ende versien. Ende dit op ordinarise pene van zes gulden te verbeuren t'elcke reyse. Ordonneren ende bevelen voorts die vande Wachten aende Poorten deser Stadt, dat sy gheen Soldaten ende anderen elders in dienste oft Garnisoen wesende, en sullen laten comen ofte ontfangen binnen der Stadt, dan mit expres bevele, consent ende wille, vande Capiteynen de Wachte ter selver tijt hebbende, op de peene van drie Carolus gulden te verbeuren by den Bevelhebberen, ende Corporalen die de voorsz. Wachte alsdan aende voorsz. Poorte sullen hebben. Aldus gepubliceert ter Puyen af binnen der Stadt van 'sHertoghenbossche, in presentie van mijn Heere den Schoutet, ende Schepenen hier onder geschreven, opten 16. Iulij anno voorsz. Ieronymus Wynants, Goyart Lambarts, Ian van Steghen, Ioncheer Ian Heym, ende Ioncker Ian Monincx.

Die vande ghereformeerde Religie/ ende andere/ alsoo uyt 'sHertoghenbossche verrocken sijnde/ heeft de Prince van Parma/ aen die van 'sHertogenbosch geschreven/ haer aanbiedende ghelijcken vrede als hy in onderhandelinghe was mette Provintien van Arthoys ende Hene= gouwe: maer Heer Jan vander Linde/ Abt van sinte Geertruyt/ wese= sende een vande gecommiteerde van den Aertshertoge Mathias/ ende Staten Generael totten vredehandel die binnen Colen getraceert wer= de/ byde Commissarissen vanden Keyser Rodolphus als onderhande=

laers/ tusschen den Heere Karel van Arragon Prince van Castrean/ Hertog van Terra Nova, des Coninx van Spaengien Mandataris ter eenre/ ende de voorsz. gedeputeerde vande voornoemde Aertshertog/ ende Staten Generael ter andere sijden/ schreef twee brieven aen die van 'sHertogbosch/ henluyden zeer aenprijende/ ende radende tot aenneminghe vande voorsz. Ceulschen vrede/ wesende de voorsz. brieven van date den 17. ende 24. Julij deses jaers 1579. waer deur die van 'sHertogbosch/ alleene voor hun selven/ ende sonder te verwachten de resolutie, van Brabant hun vaderlandt/ waer af dat sy een lidt sijn/ ende oock, uyt welcker commissie/ de ghesanten der Staten tot Colen besich waren de articulen aenvaert/ ende aen den Hertoghe van Terra nova, verclaert hebben dat sy de vrede begeerden/ ende mette selve conditie wel tevreden waren. Alsoo hebben die van 'sHertogbosch/ de partye, vande Staten Generael ende van Brabant verlaten/ ende sijn vande selve ghescheyden/ ende bleven also onder den selven Peys/ die d'andere verworpen/ om de redenen die daer van in druck uytghegaen sijn/ alleen sitten. De voorsz. vrede-articulen werden in mijn dertiende boec/ vande beschrijvinghe der Nederlantscher Oorloghe folio 109. verso/ verhaelt: als oock de Cathegorijcque antwoorde/ ende articulen die byde Heeren Staten Generael daer op ghegeven sijn/ ende de articulen by gemeene resolutie van alle de Provintien daerop ghegeven/ werden verhaelt int

48

voorsz. derthiende boec folio 143. Doch zo yemant curieus is/ alle de acten vanden selven vredehandel gheschiet binnen Colen/ verciert mette nodige annotatien tot naerder ende volcomender onderrichtinghe van dien te sien/ sal die in druck moghen sien ende lesen/ zo die door bevel der Heeren Staten van Hollandt ghedruckt sijn tot Leyden by Charles Sylvius.

Die binnen ghebleven borgheren hebben een Justificatie van desen laetsten handel/ oproer ende scheidinghe der borgheren/ laten uytgaen in druck. Daer tegen die uytgeweekene/ ende gevluichte weder eene Apologie hebben laten uytgaen/ daer in syluyden de voorsz. Justificatie wederlegghen. Dese Justificatie ende Apologie sijn beyde ghedruckt/ daer toe ick den curieusen leser seynde/ ende my referere.

Voorts willen wy hier niet ondersoecken wat voordeel die van 'sHertogbosch/ met dese scheidinghe vande generaliteyt/ ende 'tverdrieven voor hare medeborgheren/ haer selven ghedaen hebben/ want sy de smerte daer van selfs ghedraghen/ ende ghenoech ghevoelt hebben: ghelijck oock de vereenichde landen de schade int ghenerael/ ende haere verdreven borgheren int particulier/ haer des niet seer en hebben te bedancken: maer want dit buyten ons voornemen is/ willen wy van dit eerste deel een eynde maecten/ ende dit beslyuten mette woorden van Philippe de Comines/ seggende:

*'Tis een waer teecken van verderffnisse voor Stadt of Landt:
Als die scheyden, die t'saem moeten houden, breecken 't verbant.*

Ende Thucidides zeyt:

*Daer en is op aerden Elend', noch quaet voorwaer,
Ten werd' ten tijd' van Oorloch ende oproer wel openbaer.*

Eynde van het Eerste derde deel.

Van

'SHERTOGENBOSSCHE,

Van verscheyden aenslaghen, de welcke by die Gouverneurs vande Nederlanden, aende zijde vanden Coningh van Spaengnien zijn voorghenomen tegen den staet vande vereenichde Nederlanden, uyt de Stadt van 'sHertoghenbosch.

Mitsgaders oock de aenslaghen, by ende van vveghen de Heeren Staten Generael voorgenomen op de Stadt van 'sHertoghenbosch, om die weder te brenghen onder de vereenichde Nederlanden:

Ende voornamentlijck/

De Notabelste gheschiedenisse inde twee belegeringhe die van wegghen de voornoemde Heeren Staten Generael, onder 'tbeleyt vanden Deurluchtigen, ende Hoochgeboren Vorst Mauritius Prince van Oraengien, Grave van Nassau &c. Vande voorschreven Stede van 'sHertoghenbosch, ende de belegeringhe vande Schantse van sint Andries toeghedraghen, ende andere gheschiedenissen, zoo binnen als omtrent de zelve Stadt ende Schantsen, zedert dat die van 'sHertoghenbosch haer van die van Brabant, ende d'andere vereenichde Nederlanden ghescheyden, ende de selve verlaten hebben.

Het tweede deel.

Beschreven door Pieter Bor Christiaensz.

le van 'sHertoghenbosch haer also ghescheyden hebende van die van Brabant/ ende d'andere vereenichde Provincien/ ende aenghenomen hebbende de Ceulsche vredehandel/ ghelijck wy int eerste deel verhaelt hebben/ zijn daer na oock metten Prince van Parma gheacordeert/ datse opten aenghenomen Ceulschen vrede

onder den Coninck blijven souden gereconcilieert/ ende datmense met geen Garnisoen en soude beswaren/ nochte dwinghen om in te nemen/ sonder haeren believeen ende consente: Evenwel sijn sy langhen

50

tijdt zeer benaut ghebleven/ ende leden groote schade in haer goederen/ waren ende Coopmanschappen/ want sy en conden by naer niet binnen krijghen/ dan met convoy van Soldaten/ welck convoy menichmael gheslaghen is. Int jaer 1581. hebben de Staten van Brabant/ den Colonnell la Garde met etlijcke Cornette Paerden ende Voetknechten ghelicht uytte bylegghende Garnisoenen/ ende een cleyn Veltleger ghemaect int beghin van Junio/ om in te nemen de Casteelen ende stercke huysen te landewaert inde Kempen/ ende daer omtrent gheleghen: hy hadde by hem twee ofte drie stucken gheschuts/ ende quam voor 'thuys te Barle/ daer omtrent 40. Soldaten in Garnisoen op

Die van 'sHertoghenbosch accorderen metten Prince van Parma.

1581.

1581.

1581.
Aenslach op
sHertogen=
bosch gefael=
geert.

1585
Aenslach van
den Grave
van Hohenlo
op sHerto=
ghenbosch.

laghen/ het was redelijck sterck ende omwatert/ de Maelcontenten hadden 'tselve deur de dorplieden daer omlegghende/ doen stercken om te behouden/ deden daer uyt veel quaets/ ende hielden een goet deel lants daer omtrent in contributie/ (de Drossart van Breda/ namentlijck de Heere Roelof vvan Staeckenbroeck hadde voor desen daer voor ghe= weest/ ende met twee stucken gheschuts daer op omtent 40. scheuten ghedaen/ dan also de selve niet volcx ghenoech en hadde om daerop te stormen/ is hy sonder yet uyt te rechten/ weder afghetoghen) maer de voorsz. la Garde nu daer 'tgheschut voor ghebracht/ ende 'tselve wat naeder ghestelt hebbende/ heeftet selve beschoten: de Soldaten daerop legghende/ hebben 'tselve gheplondert ende in brande ghesteec= ken. Daer na trock hy op Tilborch/ ende nam beyde de Casteelkens inne/ ende voorts meer cleyne plaetsen/ ende hadde oock het ooghe op 'sHertoghenbosch/ alwaer eenighe alteratie ofte oproer van binnen ge= resen was/ ende hadden hope om deur eenighe correspondentie die sy daer binnen hadden/ de selve Stadt te krijghen/ doch daer werde niet uytgherecht/ overmits de Heere van Haultepenne metten oversten Marten Schenck van Nideck/ die doe aende Spaensche sijde diende/ met veel volcx quamen om eenen aenslach diese gemaectt hadden/ deur correspondentie secretelijck ghehouden metten Heere van Fresin/ die op het Casteel van Breda ghevanghen lach: welcke voorsz. aenslach hen gheluckte/ zulcx dat sy 'tvoorsz. Casteel/ ende oock de Stadt van Breda in creghen/ 't welck een groote verslaghentheyten aen der Sta= ten zijde maeckte.

Daer naer in Augusto hebben die Staten van Brabant/ anderwerf een aenslach op 'sHertoghenbosch ghehad/ daer van de Heere Johan Junius/ Ridder ende Burgemeester van Antwerpen/ de voornaemste beleyder was: dan door eenighe verhinderinge ende retardementen van Paerden en conde den selven niet int werck ghestelt werden: ende hebben oversulcx Eyndoven met het Casteel/ ende eenighe Schantsen om= trent 'sHertoghenbosch inghenomen: meenden oock de selve deur bele= geringhe in haer ghewelt te krijghen/ maer siende datse niet conden wachten/ hebben sy den legher opghebroocken/ ende zonder yet anders

51

uytgherecht te hebben/ is raetsaem ghevonden het Brabantse Crijchs= volck wederom in Garnisoen te seynden/ dewijle de Colonnell Stuart met sijn Schotten/ ende la Garde mette Franchoyzen naer Vlaende= ren ghesonden werden.

Inden jaere 1585 hebbende de Grave van Hohenlo veel volcx by= den anderen vergadert ondert 'tdexel van preparatie te maken/ tot ont= settinghe vande Stadt van Antwerpen/ byden Prince van Parma be= legert/ ofte tot bevrijdinghe vande Reviere de Schelde/ hadde eenen se= creten aenslach ghemaectt met eenen Capiteyn Juliaen Cleerhaghen van Bruyssel (de welke een huysvrouwe van 'sHertoghenbosch ghe= trout hadde van het gheslacht van Erpe) op 'sHertoghenbosch. Desen aenslach was wel ende secretelijck beleyt/ deur den voornoemden Cleer= hage/ die alle ghelegentheyten der selver Stadt bekent was. De Grave van Hohenlo is den 19. Januarij des nachts met omtrent 4000. man= nen te voet/ ende etlijcke Paerden/ daer na toe ghetoghen/ alwaer de voornoemde Cleerhaghen selver met omtrent 60. mannen logeerde dicht aende Vuchtpoorte/ ende is met sijn volck secretelijck over de Hameye geclommen/ hen verbergende inde twee Wachthuyskens/ die opte brugghe vande Poorte stonden.

Des morgkens te acht uren/ als de Poorte gheopent/ ende de val= brugghe nederghelaten was/ hebben sy terstont de Wacht overvallen/ ende dootghesmeten/ alsoo de Poorte lichtelick inghenomen: eenighe

vande ingecomene/ zijn boven opte Poorte ghelopen/ om te beletten dat den Rooster ofte Schofpoorte niet neder ghelaten en soude worden/ ende vonden den Poortier oft Wachte daer toe ghestelt/ wesende een out man/ daer mede alrede doende: Den selven wonden ofte sloegen zy seer/ niet wetende oft hy was ghenoechsaem doot/ maer hy ontcroopt noch in een duyster gat tot datse wech waren: ondertusschen quamen die Soldaten van buyten zo te Voet als te Paerde vast binnen trecken/ roepende victorie/ victorie/ de Stadt is ghewonnen/ ende maeckten hen selve meester van het gheschut ende Amonitie/ besetten de Poorte/ ende toghen nae de Marckt toe/ ende saghen aldaer eenighe Paerden ghereet staen/ de welcke daechs te vooren/ eenich goet convoyerende/ daer binnen ghecomen waren/ ende meenden weder uyt te trecken. Ende eenige borghers inde wapenen die haer resisteerden/ schoten een vande incomende Paerden doot/ daer door sodanighe vreesse haer overviel/ meenden dat den aenslach ondeckt was/ dat de voorste ende die diepste inde Stadt waren/ begonden te vluchten/ ende joegen de aen ende incomende oock een groote vreesse aen/ zo datse met groote onordeninghe/ zonder merckelijcke oorsaecke over malcanderen liepen/ elck om 'tseerste. Dit gaf den borgeren moet/ die hen alomme inde wapenen begaven/ ende aldus dapper onder den Soldaten schoten ende aenvielen. De Grave van Hohenlo buyten der Poorten sijnde/ ende 'tvolck doende binnen trecken/ siende dese onordeninghe int weder uytcomen ende vluchten/ was

52

seer ontstelt/ vermaendense/ sloechse ende quentstender eenige om haer te houden staen/ maer 'twas al om niet/ de vreesse wasser zo seer inne dat ter gheen houden aen en was: dit deden de borgheren oock den moet wassen ende vermeerderen/ zoo datse dapper aenvielen/ ende drevense na de Poorte toe. Den gewonden Poortier ofte Wachter hem vinden= de alleen ende verlaten/ dede sijn beste/ croop op handen ende voeten/ creech de clinck vanden Rooster oft Schofpoorte los/ ende dedese neder vallen/ zo dat beyde het uytvluchten ende incomen verhindert werden/ daer deur veele van verbaestheyte om hen te salveren vande wallen inde Vesten spronghen/ daer van het merendeel verdronck/ eenighe ontquamt met swemmen/ de andere worden gheslaghen oft gevangen/ daer blevender over de driehondert doot/ zo verslaghen als verdroncken/ ende onder andere Ferdinand des ghewesen Bisschop van Ceulens broeder/ Justinus van Nassau ontquamt/ de Capiteyn Juliaen Cleerhaghen diese seer coragieuselijck daer in ende aenghevoert hadde/ hebbende al sijn beste ghedaen om het vluchten te beletten/ siende datter gheen houden noch helpen aen en was/ vindende oock de Schofpoorte neder/ is oock ghenootsaect gheweest om sijn selven te salveren vande Cruys toorn int water te springen/ ende heeft sich met hulpe van een Schots Soldaet met grooter moeyte ghesalveert: Vande borgheren blevender omtrent vijftich oft 'tseestich doot ende eenighe ghequetst/ alsoo liep desen aenslach die zoo wel was aengheleyt/ te niet deur haer eyghen onordeninghe/ ende datse gheen beter toesicht op de Poorte ende Wachte ghestelt en hadden. De Grave van Hohenlo was zeer qualick te vreden dat dit also mislucht was/ toech naer Geertruydenberch/ ende schickte het volck hier ende daer wederom by der handt.

Int laetste van November/ ofte begin van December anno 1585. is de Grave Carel van Mansvelt met omtrent 3000. (sommighe seggen van 4000.) mannen meest oude ende vande beste ende geoeffentste Soldaten haestelijck ende onverdacht uyt 'tlant van Ravesteyn overgescheept/ ende ghevallen int eylant van Bommelreweert/ ghelegen tusschen Maes ende Wael/ op wat voornemen en wistmen doe niet/ anders dan dat

1585
Spaenjaerden
vallen in Bom=
melreweerd
daer sy ten
uytstersten be=
naut sijnde/

wonderbaer=
lijck deur
hulpe van die
van 'sHerto-
genbosch ver-
lost werden.

gheseyt werde dattet was deur aenradinghe van die van 'sHertoghenbosch/ ende hebben haer ghelogeert tot Herwerden/ Herwijnen ende Driel: De Heeren Staten van Hollandt dit verstaen hebbende/ ende vresende dat sy niet alleen de voorsz. Bommelreweert en souden inden gront bederven maer meer andere plaetsen/ hebben inder haeste doen toemaken een groot getal Schepen/ Heuden/ Pleyten/ Galeykens ende Schuyten/ voorsien met volck ende alle nootdruft/ ende den Grave van Hohenlo daer na toeghestiert/ ende 'tgheheel Eylandt doen besetten mette selve Schepen/ ende hebbende deurgesteecken eenighe Dijcken/ zo dat het gheheele Eylandt ghenoechsaem onder water liep/ ende daer de Spaensche niet en wisten haer te berghen ofte te onthouden/ dan op

53

eenighe hoochten ende Dijcken/ zo tot Empel ende daer omtrent/ oock onder den blauwen Hemel/ in grooter coude/ armoede ende hongersnoot/ daerinne zy vyer daghen lanck waeren/ gheen hope van verlossinghe siende/ maer souden hen nootelijck aen den Grave van Hohenlo hebben moeten overgeven/ ofte mosten van honger ende commer/ van coude ende alle onghemack vergaen: als sy nu in desen uyttersten noot waren/ ende buyten alle hope/ soo is het weder haestelijck verandert/ ende begon seer sterck te vriesen/ met eenen Noortoosten wint/ waer deur den Grave van Hohenlo bevreest werdt/ dat de Schepen ende Schuyten aldaer met het ijs beset souden werden/ ende dat de Spaenjaerden de Schepen over het ijs/ zo haest het zo sterck was datmen te voet daer op zoude mogen gaen ende overdragen/ souden commen bespringhen ende overvallen/ waeromme hy aldaer sich niet en dorst langer mette Schepen onthouden/ so dat hy voort sekerste achte de Schepen ende 'tvolck in verseeckerheyt van daer te doen vertrecken eer het te laet viel/ 'twelck ghedaen hebbende begon het wederom te doyen. Die van 'sHertoghenbosch dit siende/ sijn terstont dese half doode ende benaude Spaenjaerden met vele schuyten te hulpe gecomen/ ende met spijse ende andersints verquict/ ende uyt dese benautheyt verlost: veele vande selve waren zo gestelt dat hare teenen vande voeten/ ende de vingeren vande handen vervrosen sijnde/ afvielen/ eenighe storven oock daer naer/ niet tegenstaende zy ghelaeft ende verwarmt waren/ andere behielden noch verscheyden ghebreecken/ ende alsoo verginck desen aenslach/ die de Spaensche op de Bommelreweert ghedaen hadden. De Prince van Parma de tijdinghe hoorende dat dit volck aldus Miraculeuselijck verlost was/ ende dat die van 'sHertoghenbosch daer zo veele toe ghedaen hadde/ heeft de selve zeer hoochlick bedanckt/ ende de Stadt vereert met eenen seer schoonen vergulden Cop/ ende de arme gemeente beschenckende met tachtentich Ossen/ zo vastelijck gheseyt ende by eenighe gheschreven wort: hoe wel Adriaen van Meerbeeck van Antwerpen/ van dese vereeringhe gheene mentie en is maeckende. De Roomsche Catholijcken aen des Coninx sijde hielden dese verlossinghe voor een groot Mirakel ende wonder werck Godes/ zo het doch was/ ende seyden dat sy 'tselve deur hare ernstighe ghebeden vercreghen hadden/ want het de bloeme was van des Coninx van Spaengien Crijchsvolck dat hy in dese Nederlanden hadde: wat daer van sy/ dat willen wy Gode bevelen/ die moghelijck dat volck heeft willen sparen/ om sijn volck om hare sonden wille/ daer mede noch meer te castijden/ want 'tginck hier by nae toe/ ghelijckmen seyt:

*Selfs in eenen oghenblick somtijts men siet geschien
'tGeen datmen in een uyr, ghehoopt en had' te sien.*

De Grave
van Hohenlo
comt inde
Meyerye van
den Bosch.

De Heere
van Haulte=
pen geslagen.

54

ren zeer hart belegert hadde/ hebben de Heeren Staten ende sijn Ex= celentie goet ghevonden dat de Grave van Hohenlo met veele Ruyters ende Voetvolck in Brabant trecken soude/ om aldaer met branden/ blaecken ende brandtschatten het gheheele landt in roere te stellen/ ende eenen grooten alarme te maecken/ ghelijck oock gheschiet is/ want hy int beginsel van Julio 1587. in Brabant gheplondert/ ende ghebrandt hebbende verscheyden Dorpen ende twee Stedekens/ om deur dien middele den voornoemden Prince van Parma van Sluys te diverte= ren: Soo is de voorsz. Grave van Hohenlo mettet voorsz. volck inde Meyerye vanden Bosch ghecomen/ sich ghelaetende als oft hy 'sHer= togenbosch woude gaen belegeren/ ende heeft aldaer belegert eene stercke Schantse die de vyanden tot Enghelen hadden ghemaect/ een ure vanden Bosch ghelegen/ maeckende een brugge over de Mase. De Prince van Parma dit verstaende/ hebbende noch een tamelijck legher gereet onder 'tbeleyt van Glaude van Borlaymont/ Heere van Haulte= penne/ zoone vanden Heere van Borlaymont (die anno 1566. die Ede= len die de requeste aende Hertoginne van Parma hadden ghepresen= teert/ uyt verachtinghe Geux hadde ghehaemt/ welcken name zy ter eeren namen ende wilden also ghenoeemt sijn/ segghende datse ghetrou= we dienaers waren vanden Coninck totten bedelsack toe.) heeft die daer teghen derwaerts ghesonden met 25. Vanen Ruyteren/ ende 42. Vaendelen Soldaten/ ende legherde hem tot Bocxtel/ van waer hy over Vliemen ghecomen is/ ende is in 'tleger vanden Grave van Ho= henlo ghevallen/ meenende 'tselve te overvallen ende op te slaen/ dan sy hebben den anderen zo bejegt/ datter aen beyde zijden veele doot ghe= bleven sijn ende veele ghequetst: aende zijde vande Grave van Hohenlo bleven over de drie hondert dooden/ behalven de ghequetste: ende aende zijde van Haultepenne seydemer datter niet min en bleef/ maer eer meer= der: ende hy selve wert vanden Paerde gheschoten/ ende ghebracht sijn= de binnen 'sHertogenbosch/ is aldaer den 14. Julij van sijne quetsuyre ghestorven. De voornoemde Haultepenne was een goet Soldaet/ had= de den Coninck van Spaengien goede diensten ghedaen/ ende was van het Crijchsvolck wel bemint: hy hadde den tijtel van Stadthou= der van Gelderlant/ ende 'Tgraefschap van Sutphen/ dan 'twas ge= lijckmen seyt:

*Het sy wie dat wy sijn, van hoogh' oft laege staet
Het graft dat is ons deel, niemant de doot ontgaet.*

Op sijn afsterven is dit Jaerdicht ghemaect.

GLaVde Van BarLalMont/ Heer Van HaVLtepen kLoeCk Soldaet
VVerde 'tEngelEn ghesChoten/ daer hi 'tLeVen Laet.

De Grave van Hohenlo heeft de Schantse te Engelen met ghewelt aengetast ende veroverd/ ende afgeworpen. De Heeren Staten hebben daer omtrent/ daer dese Schermutsinghe ghevallen is/ eene stercke

55

Schantse teghen die vanden Bosch ghemaect/ die die vanden Bosch den naem van Creveceur/ dat is herten leet/ ter ghedachtenisse van dat de Heer van Haultepen aldaer gheschoten was/ hebben ghenoeemt/ welke Schantse zedert den selven name altijd behouden heeft.

De Grave van Hohenlo/ wachte noch veel volcx uyt Gelderlandt/ Sticht van Wtrecht ende Vrieslant/ ende meende die Stadt vanden Bosch te beleggen/ ende hy hoopte de selve wel te gecrijgen ende vermeer= steren/ deur dien hy verstont dat de selve niet wel en was gheprovi=

1593.
Grave Pie=
ter Ernst van
Mansvelt
comt met een
leger voor de
Schantse van
Creveceur.

Sijn Excel=
lentie Mau=
ritius van
Nassau be=
geeft sich sel=
ven binnen
Creveceur.

Schermut=
singe tusschen
sijn Excellen=
tie ende het
leger vanden
Grave van
Mansvelt.

De Grave
van Mans=
velt breekt
sijn beleghe=
ringe op.

deert/ ende datter groote dierte ende ghebreck van Coorne binnen was/ ende dat de wateren zeer hoog waren: maer also het volck dat hy ver=
wachte niet en quam/ en conde hy aldaer niet veel uytrechten met zoo weynich volcx als hy hadde/ ghelijck hy 'tselfe in sijne verantwoordin=
ge teghen de remonstrantie vanden Grave van Leycester verhaelt/ seg=
ghende 'tselfe alsoo deur nijdicheyte van eenighe quade Patriotten be=
steecken te sijn/ die sijne eere ende dienst vanden lande waren benijdende:
andersints sustineert hy/ soude 'sHertogenbosch wel veroverd hebben/
ofte de Prince van Parma/ soude ghenootsaeckt sijn gheweest/ sijn be=
leg voor Sluys te moeten opbreecken.

Inden jaere 1593. als sijn Excellentie Mauritius Prince van Oraengien G.M. de Stadt van Geertruydenberch/ in aensien van Graef Pieter Ernst van Mansfelt/ die met sijn legher daer omtrent lach om 'tselfe t'ontsetten/ veroverd hadde/ zo is de Grave van Mans=
felt/ siende daer gheen voordeel meer te doen/ met sijn leger opghebrooc=
ken/ ende naer drie daghen marcerens is hy den 29. Junij 1593. ghe=
comen onder 'tfort van Creveceur/ ende heeft sich gelegert tot Boeck=
hoven. Sijn Excellentie hadde voor henen naer Creveceur ghesonden Joncker Floris van Brederode/ Heere van Cloetinghen met eenich volck/ tot meerder besettinge van 'tselfe fort/ ende om eenige retrenche=
menten aende Vleugels van 'tfort ende aende hedische Maes te doen maecken. Joncker Floris van Brederode heeft sijn Excellentie den 30. Junij/ de comste van Graef Pieter Ernst van Mansfelt verad=
verteert/ ende dat hy veele Pleyten met artillerye gheladen by hem hadde. Sijn Excellentie dit verstaende/ heeft terstont/ eenighe ordre binnen Geertruydenberge ghestelt hebbende/ sich met een deel volcx naer Creveceur begheven/ ende is den eersten Julij des avonts selfs binnen de Schanse ghecomen/ ende hadde noch zo veel dachs dat hy besach die bequamicheyden die de vyandt hadde om de Schantse ofte 'tfort te benauwen. Des anderen daechs dede hy het volck aen 'twerck stellen/ ende de wercken zo seer voorderen/ dat de vyandt alle de voordelen weder most verlopen/ ende maeckte sijn Excellentie die wercken zo sterck/ dat hy hoopte dat Mansvelt daer gheen cantse en soude hebben. Mans=
velt hadde twee stucken gheschuts tot Boeckhoven gheplant/ mette welcke hy lichtelijck conde beletten de aencomste vande Schepen met Vivres ende Amonitie/ ghelijck hy alrede een Oorloechschip/ aldaer

56

legghende/ hadde doen vertrecken: welcke twee stucken hy wechghe=
nomen heeft zo haest als hy verstont de tijdinghe vande comste van sijn Excellentie, ende verlegerde hem te Engelen ende Vliemen/ daer hy sich stil hielt/ ende voor een Canonscheut/ die hy naer Creveceur schoot/ schooten zijder wel twee wederom in sijn leger.

Als nu sijn Excellentie te Creveceur ghecomen was/ heeft hy op al=
les goede ordre ghestelt/ ende heeft mette artillerye van 'tFort/ ende vande andere zijde vande Mase begonnen het leger van Mansvelt te quellen/ ende dat te tergen tot schermutsel/ 'twelck zeer hert aengegaen is mette doot ende quetsure van vele van beyde zijden: ende aende zijde van Mansvelt bleven onder andere doot/ de Capiteyn Francisco de Castro/ vant Regiment van Don Alonso/ ende twee andere Walsche Capiteynen van het Regiment van Monseur de Frest.

De Grave van Mansvelt siende dat hy niet veel profijts met dat be=
leg doen en soude/ heeft alle sijn practijcke aengewent/ om met eenighe listicheyt eenich Garnisoen inde Stadt van 'sHertoghenbosch te bren=
ghen: maer de borgerye hielden te scherpe wacht/ ende namen de Gee=
stelijcke ende andere daer zy eenighe quade suspitie op hadden/ de wa=
penen af/ daer naer brack Mansvelt zijnen leger op/ ende victuaelgeer=
deert/ ende datter groote dierte ende ghebreck van Coorne binnen was/ ende dat de wateren zeer hoog waren: maer also het volck dat hy ver=
wachte niet en quam/ en conde hy aldaer niet veel uytrechten met zoo weynich volcx als hy hadde/ ghelijck hy 'tselfe in sijne verantwoordin=
ge teghen de remonstrantie vanden Grave van Leycester verhaelt/ seg=
ghende 'tselfe alsoo deur nijdicheyte van eenighe quade Patriotten be=
steecken te sijn/ die sijne eere ende dienst vanden lande waren benijdende:
andersints sustineert hy/ soude 'sHertogenbosch wel veroverd hebben/
ofte de Prince van Parma/ soude ghenootsaeckt sijn gheweest/ sijn be=
leg voor Sluys te moeten opbreecken.

1594.
Aenslach by
Prins Mauri-
tius op
's Hertogen-
bosch te ver-
geefs.

de 's Hertogenbosch sonder dat hy daer Garnisoen conde binnen krij-
ghen: sy laghen eenighe daghen met vijfthien Vaendelen stille tot Or-
ten/ dan die vanden Bosch en wilden niet lijden datse daer eenighe be-
schansinghen doen souden.

Sijn Excellentie is oock de Frontieren van Bommelreweert wel
beset hebbende/ mede van daer vertrocken.

Sijn Excellentie Mauritius van Nassou nu langhen tijt overleyt
hebbende/ zo by sijn selven als oock by Capiteyn Juliaen Cleerhagen
ende anderen/ oftmen niet wel een surprinse op de Stadt 's Hertoghen-
bosch in Brabant en soude connen doen ende te weghe brenghen/ ende
daer toe wel eenighe vordelijcke middelen verstaende/ die wel meriteer-
den de saecken te tenteren/ heeft uyt verscheyden Garnisoen van Hol-
landt/ Wtrecht ende Gelderlandt by een ontboden ende beschreven
teghen den 27. Februarij 1594. te commen tot Gorichem omtrent
2300. man te voet: heeft mede beschreven uyt Bergen opten Soom ende
Breda/ omtrent 1000. man te voet ende 500. Paerden/ ende ghelast die
te comen teghen den lesten Februarij des avonts omtrent 9. uren tot
Vucht voor 's Hertoghenbosch voornoemt/ dienvolgende is zelfs met
sijn Garde den 25. uyt den Haghe vertoghen naer Rotterdam/ van
waer hy naer Gorcum sant eenighe Petars/ Bylen/ Wintasen/
Wiggen/ Booren/ Beytels/ Saghen/ Ladders/ ende andere dierghe-
lijck ghereetschap meer/ oock met eenich Cruyt/ Looten/ Lonten/
Spiessen/ ende anders tot een surprinse te doen nodich/ ende is den 26.
selfs naer Gorcum gevolcht/ van waer hy des anderen daechs alle het
volck dede voorts de Mase opvaren naer Heusden toe/ ende is selfs den

57

lesten derwaerts getrocken/ alwaer hy tijdelijck by een vont de voorsz.
2300. man/ metten welcken hy op den avont vertoghen is naer den
Bosch/ mede nemende die twee Vanen Ruyteren die binnen Heusden
laghen/ ende hebbende de Petars/ Schuppen/ Spaeyen/ Ladders en-
de ander ghereetschap van Breeckysers op Waghens doen laden/ ende
is daer mede omtrent 9. uren inden avont tot Vucht ghecomen/ alwaer
niet langhe daer na mede quamen de Heyde over/ de 1000. mannen ende
5. Cornetten Paerden van Breda ende Bergenoptensoom. Terstont
dede sijn Excellentie alle de Ruyteren op de advenuen in ordre stellen/
ende alle ghereetschap totten aenslach maecten/ om die te vorderen/ so
haest de Mane zoude onder gegaen zijn/ welck op den naer middernacht
gheschiedende/ is Cleerhaghen mette Hopluyden Langhevelt/
Schaeff ende Wingaerden (die tot hem vercosen waren) na de Vucht-
schepoorte toegegaen: ende ghecomen sijnde aen 't Wachthuys aldaer
(waer uyt de Grave van Hohenlo wel eer een aenslach gemaect had-
de) hebben gheen schiltwacht daeromtrent ghevonden/ noch yemant
vande Stadt (die henluyden sach) vernamen/ waer na sy ghebroocken
hebben een gat int wachthuys voornoemt/ ende daer in ghecomen sijn-
de/ hebben alle ding wel ghevonden/ ende sijn Excellentie daer van ge-
advertteert/ rapport ghedaen/ die terstont daerinne heeft doen brenghen
de Petars ende ander breeckghereetschap/ om daer na de Embuscade
oock te brenghen.

Dit exploit was beraemt te doen in voegen als volcht: Men soude
met de voorsz. vyer Capiteynen int voorsz. wachthuys in Embuscade
legghen omtrent 80. manne/ daer toe verkosen uytte Compaengnien
Langevelt/ Schaeft ende Wingaerden voornoemt/ die daer blijven
souden tot dat de Sergeant Maior vande Stadt de Hameye soude com-
men openen/ ende alsdan souden 20. van dien den selven Sergeant ende
die by hem waren/ dootslaen/ ende d'andere 60. hen terstont meester
maecten vande Poorte/ zo sy conden/ zo niet/ terstont de Petars daer

aen setten ende die doen springen: middelertijt zouden eenighe anderen met Ladders de Poorte van ter zijden beclimmen/ om also van bin=nen doot te slaen/ den geenen die noch binnen de Poorte souden blijven: ende oock op de Poorten souden sien te comen/ om te beletten het val= len vande Schotdeure/ ende daer op soude sijn Excellentie met 'tgantsche leger volgen/ ende inde Stadt comen. Dit aldus beraemt sijnde/ is alle 'tghereetschap int Wachthuys voornoemt/ ghebracht: dan somen daer na de 80. mannen derwaerts soude brenghen/ soo begonst het zeer te sneeuwen/ daer over men wat verbeyde: dan eyntelijck vresende dat den dach soude aencomen/ heeftmen 'tvolck doen voort rucken/ die over de sneeu onder 'tfaveur van een dicke Wolcke/ meest int Wachthuys quamen. In dit aencomen heeft by ongeluck een van henluyden getreden op eenen lossen steen/ die vanden Dijck af int water viel/ de welke de Schiltwacht vande Stadt hebbende hooren plompen/ heeft begonnen

58

te roepen/ ende soo hem niet gheantwoort en werde/ meer geluyts te maecken/ daer over eenighe andere by hem ghecomen sijn/ die haer lie= ten duncken dat sy volck saghen/ ende hebben doen den Vendrich van= de Wacht geroepen/ die boven commende 6. oft 7. scheuten met Roers dede doen/ derwaerts dat sy meynden volck te sien/ ende nochtans nie= mant en saghen. Dit rumoer aldus ontstaen sijnde/ hoe wel men an= ders daer op gheen gheluyt en hoorde volghen/ is een vande Capi= teynen uyt het Wachthuys ghegaen naer sijn Excellentie/ die hy alle 'tselve verhaelt heeft: de welke achtende seer periculeus te wesen den aenslach te beginnen/ dewijle die van binnen zoo veel advertentie had= den/ ende middel om alles op haer hoede te wesen/ heeft goet ghevon= den/ dat 'tvolck mette Petars ende alle 'tgereetschap wederom soude comen/ op dat hy hem selven niet en benam den middel/ om de saecke te moghen hervatten/ om dat in allen ghevalle die van binnen niet en soudon connen weten waer sijn meeninghe was de Stadt te beclim= men/ 'twelck hy achte 'tvoornaemste middel van zijn exploit. Vol= ghende dese resolutie is 'tvolck uyt het Wachthuys te rugghe gheco= men/ ende hebben alle de ghereetschap met hen gebracht/ ende die we= der op Waghens gheladen sijnde/ is sijn Excellentie noch dien selven nacht weder naer Heusden vertoghen/ mettet volck die van daer met hem ghecomen waren. Ende heeft de andere wederom naer Bergen op Soom ende Breda ghesonden: Ende hier mede faelgeerde 'tvoorsz. beraemde exploit op 'sHertoghenbosch/ daer sijn Excellentie anders gheen profijt en dede/ dan die Stadt ende ghelegentheynt vant landt daer rontsomme/ ende hoe diep 'tselve onder 'twater stont/ (uytgheseyt al= leen die twee Dijcken/) te besien: 't welke geen cleyne verseeckertheydt voor hem en was/ overmits hy daer nu sach 'twelck veele niet en had= den willen gheloven/ te weten: dat die Stadt alomme gantsch int wa= ter stont/ midts 'tstoppen vande Diese aen Creveceur/ sulcx datse by belegeringhe seer goet soude sijn te besetten/ ende vast te beleggghen. Op dit exploit en werde oock niemant ghequetst/ dan hadde 't Voetvolck meest moeten deur 'twater derwaerts gaen/ die tot Heusden ghecom= men sijnde/ eenighe goede vyeren ghemaectt werden om haer te droo= ghen/ ende gingen daer naer weder 'tscheep/ om elcx naer haer Gar= nisoen te varen.

In Martio 1595. sijn alle de stromen/ Rijn/ Maes/ Wael ende an= dere stromen overgelopen/ veele Dijcken braecken deur/ de Betu/ Bommelreweert/ 'tlandt te Altena/ den Dijck van Gorcum ende vele meer andere plaetsen. In Junio daer naer waren veele Dijcken gere= pareert ende werden ghemaectt/ dan die van 'sHertoghenbosch deden den 16. Junij de Savegarde aen alle de Dijckers/ int landt van Al=

1595.
Die van
'sHertoghen=
bosch wilden
het repareren
vande deur=
ghebroocken
Dijcken be=
letten/ ende
wat de Hee=

ren Staten
Ghenerael
daer teghens
doen.

1595.
Die van den
Bosch hielden
aen dat Mons=
dragon Cre=
veceur soude
belegeren.

1595.
De Ruyterye
van Nimme=
gen comen in
de Meyerye
vanden Bosch
ende slaen daer
een deel Ruy=
teren van
sHertogen=
bosch.

tena/ Bommelreweert/ Tiereweert/ ende andere plaetsen op segghen/
ter tijt toe den Dam/ gheslaghen aen Creveceur/ soude opgheno=
men wesen: Meynende daer mede te weghe te brenghen dat de Dijc=

59

ken alomme onghemaect souden blijven legghen/ ofte dat den voorsz.
Dam/ wegghenomen soude moeten werden.

Daer teghen werde inde Staten Generael gheresolveert datmen
inde vrydom vanden Bosch/ ende voorts aen alle de Bossche Hoeven/
waer die ghelegghen mochten sijn/ oock soude opsegghen alle de Sau=
vegarden: 'twelck terstont ghedaen werde/ om te sien of men haer daer
toe soude connen dwingen/ om wederom Sauvegarde aende Dijckers
te vergunnen/ ende soo niet/ datmense alle by het Crijchsvolck soude la=
ten bederven/ ende de Dijckers met Soldaten assisteren ende defende=
ren. Hier deur werden de Dijckers wederom Sauvegarde vergunt/
ende alsoo de Dijcken werden gherepareert.

Zijn Princelijcke Excellentie Mauritz van Nassau/ in Julio 1595.
met sijn leger voor Grol ghecomen sijnde om dat te belegeren/ so dede
Monsdragon een deel volcx vergaderen omtrent Turnhout in Bra=
bant/ ende men was bevreesd dat hy op Tortolen oft op Bommelre=
weert mochte invallen/ maer de meeste vreesse was dat hy Creveceur
soude aentasten/ hebbende by hem vier stucken gheschuts/ daer die van
den Bosch zeer om aenhielden/ zo de Heer van Cloetinghen uyt Heus=
den aende Heeren gecommiteerde Raden vande Staten van Hollandt
uyt schreef/ den 16. Julij 1595. maer Monsdragon het volck dat hy
bescheyden hadde by den anderen hebbende/ is hy haestelijck opgheto=
gen naer sijn Excellentie/ om Grol te ontsetten.

Den 24. Decembris anno 1595. waren drie Vanen Ruyteren uyt
Nimmegen vertogen naer 'tlandt van Valckenburch/ om te gaen slaen
'tRegiment van Tyseling/ maer verstaende dat Colomario lach inde
Voorstadt van Remunde/ hebben sy de Voorstadt des nachts ten 11.
uren beclommen met Ladderden/ ende daer inne ghecomen sijnde cre=
ghen 38. Sadelpaerden/ ende sloegen 8. Ruyteren doot/ ende hebben
eenighe huysen vande inwoonders gheplundert/ ende goeden buyt be=
commen/ waerom sy trachten haeren buyt daer van te brenghen/ ende
namen haren pas naer Maseyck/ om daer over de Mase te passeeren/
ende naer Heusden te comen: 'twelck sy den 26. December deden: en=
de comende den 27. Decembris inde Meyerye vanden Bosch omtrent
sint Oedenrode/ hebben ontmoet Monseur Cochel/ Gouverneur van=
den Bosch/ metten Procureur Generael vanden Coninck die naer
Bruyssel wilde/ gheconvoyeert by de Vane Ruyteren vanden Bosch/
ende omtrent 100. mannen te Voet/ daer op sy terstont Cercheerden/
ende sloegen een goet deel vande Voetknechten doot/ nemende den Capiteyn
ghevanghen/ ende dreven veel Ruyteren met Cochel op een Huysken
daer by staende/ 'twelck de Nimmeechsche Ruyteren terstont belegerden/
ende namen het Nederhof inne/ daerse meest al de Paerden ende eeni=
ghe Ruyteren vande Vane vanden Bosch/ ende de Bagagie van Cochel
creghen: maer om dat Cochel/ metten Procureur Generael ende an=
deren op een Toorn waren ghewecken/ die de voorsz. Ruyteren niet

60

en condon forceeren/ zoo om de sterckte van dien/ als om dattet haer
niet ghelegen en was lang daer te blijven/ sijn de Ruyteren/ hem ver=
latende door ghetoghen naer Heusden/ hebbende van die Vane wel 60.
seer goede Paerden becomen. Dese Vane van Cochel/ was zeer wel
bereden ende ghewapent/ ende hadde nu eenigen tijt veel victorien ende
avantagien becomen op der Staten volck/ zoo datse wel ontsien

1597.
De Heere van
Merwe soec=
kende die
Ruyteren van
'sHertogen=
bosch in een
Embuscade
uyt te locken/
werden selfs
in een Em=
buscade ghe=
bracht/ ende
veele vande
hare dootge=
slaghen ende
ghevanghen.

Aenslach
van Grobben=
donck ende
Don Augu=
stijn Mexia
op Breda.

was. Dese Ruyteren van Nimmegen hadden meest langhe Pistolen op de Fransche maniere/ die haer in dese Cherge zeer veel voordels deden. Ende sy brachten desen buyt ongheschent in haer Garnisoen.

In Mey 1597. hadde de Heere van Merwe voorghenomen met eenighe Paerden/ een Embuscade voor 'sHertoghenbosch te maecken/ ende alsoo de Ruyteren uyt te locken/ dan overmits hy 'tselve exploict naer sijn appetijt wilde beleyden/ en wilden d'ander Ritmeesters van Breda heur volck niet seynden/ Louys Laurens tot Geertruydenberge leggende/ ende niet anders wetende/ of alle oft immers het meeren= deel vande Ruyterye uyt Breda soude mede gaen: heeft sijnen Lieutenant ende Cornet/ ende meest alle de Ruyteren den 4. Mey uytghesonden/ ende sijn des morghens opte Heyde by de Ruyteren vanden Heere van Merwen ghecome/ ende daer mede voorts ghereden naer Bocx= tel/ ende aldaer over de Dommel ghepasseert/ ende so naer de Stadt vanden Bosch ghereden/ daer sy't met heure Paerden onverdachtelick hielen/ van 'smorgens den 5. Mey tot op den middach toe. Die vande Stadt merckende datse niet sterck en waren/ ende sonder Voetvolck/ sonden eenich Voetvolck uyt om een Embuscade te maecken/ ende deden doen haer Ruyteren in cleyn ghetal naer die vander Merwen gaen/ daer op Merwede treffende/ ende d'ander wijckende/ quamen inde Embuscade/ die zo wel adresseerde/ datse veele vande Ruyteren doot= schoten/ ende onder dien den Lieutenant van Louys: ende zo daer op aenquamen de Ruyteren vanden Bosch/ ende van Grobbendonck daer legghende/ mosten de andere vluchten ende sien te ontcomen/ of te betalen de straffe van hare lichtveerdighe sotticheyt/ die haer zo verde hadde doen engageren/ datter niet veel middels te salveren overbleef: waer over de Heere van Merwe selfs ghequetst ende ghevangen werde/ met sijn Lieutenant ende den Cornet van Louys. Ende vande Vane van den selven Louys die voor uyt reedt/ bleven elf Ruyteren doot/ ende 23. ghevanghen/ ende 46. Paerden/ ende vande Vane vande Heere vander Merwen bleven omtrent 30. Paerden/ ende eenighe Ruyteren doot/ ende eenighe ghevanghen/ sijn Cornet mette reste ontcomen wesende: ende de vyandt bracht de Heere van Merwe/ metten anderen ghevanghenen binnen den Bosch/ ende dreychden de Ruyteren van Grobbendonck dat meest Berchvercopers waren/ den Heere vander Merwe niet te sullen laten gaen/ ofte de Staten souden haer quartier toeschrijven.

Inden jaere 1599. int eynde van Januarij hebben eenighe Vanen

61

Ruyteren der Vereenichde Nederlanden/ met eenich Voetvolck/ onder 'tbeleyt vanden Ritmeester Edmont ende andere/ eenen tocht ghedaen int landt van Limborch ende Lutsenborch/ om datse hare contributie niet behoerlijck op en brachten/ alwaer sy groote schade ghedaen hadden/ hebben int wederkeeren den Heere van Grobbendonck eenighe Paerden afghenomen: verstoorden ende versloeghen een vergaderinghe/ daer mede men een aenslach op Breda voorhanden hadde.

Den voorsz. aenslach op Breda hadde evenwel sijnen voortganck/ deur eenen Soldaet ghenoeft la Roche/ die vanden Gouverneur van 'sHertoghenbosch/ den Heere van Grobbendonck/ ende Don Augu= stijn Mexia Casteleyn van Antwerpen beweecht was/ om des Conincx volck binnen Breda te brengen/ midts belofte van 2000. Croonen aen gelde/ ende andere vereeringhe hem te doen: Dan hy heeft sulcx den Prince Mauritius van Nassau ontdeckt/ die 'tselve met den Borghemeester Heere Govert Montens/ ende den Gouverneur Heraugiere ghecommuniceert heeft/ ende daer op toegeleyt om de aenvan=

gers in attrappee ofte valle te brenghen/ waerinne desen la Roche sijn personagie seer wel ghespeelt heeft. Den 16. Februarij heeft den Gouverneur/ ende de voornoemde Burghemeester/ inder stilte veele soldaten ende borgers opt Casteel doen comen/ die haer opt binnen Hof verborghen hielden: De voorsz. la Roche is met twee andere vanden vyandt deur den Chargeant des nachts achter opt Casteel ghelaten/ ende de voorsz. Chargeant ende de drie anderen hebben verscheyden Rondens opt Casteel ghedaen/ in voeghen dat die twee die by la Roche waren/ gheen bedroch en conden mercken/ ende meenden het soude alles wel gaen: de Chargeant hadde de sleutel vande buytenste brugge vande halve Maen. Den tijt ghecomen sijnde/ datmen den aenslach int werck stellen soude/ 'twelck was des morghens ten 4. uren die daer toe bestemt was/ heeftmense af ghelaten om den vyandt/ die daer omtrent ghecomen was sterck 4000. man te Voet/ ende 10. oft 11. Vanen Ruyteren in te halen. De Gouverneur ende Montens middelertijt bevindende dat de borgers ende eenighe soldaten wel beschoncken waren/ creghen achterdencken deur 'tgroot ghevaer dat in dat stuck ghelegghen was/ want daer was gheordonneert datmen daer 300. opt Casteel laten soude/ ende dan soudemen de valbrugghe op trecken/ ende het vierwerck laten springhen dat daer toe geprepareert was/ zo dat sy nu in beraet waren soo veele niet op te laten om alle de inconvenienten te voorkomen. Een vande drie die opghelaten waren dat een Hoochduytsch was/ smeeet de hangsloten vande brugge int water. De vyant nu ghecomen wesende lietmen eenige in/ maer sy vielen soo stoutelick aen datmen de eerste brugghe niet op krijghen en conde/ ende 'tgingh met sulcken desordre toe/ datmen het vierwerck dat aende brugghe voor de Poorte ghereet ghemaect was/ naulix aensteecken en conde/ ende de=

62

de oock soo weynigh effects/ dat niet dan vier oft vijf plancken wech sprongen. De Spaenjaerden wesende meest al oude ervaren Soldaten/ siende datse bedroghen waren/ weecken eerst achterwaerts/ maer hen herhalende/ vielen met sulcken furie aen/ roepende victorie/ victorie/ ende meenden met ghewelt daer aen te comen/ dan daer werde soo onder gheschoten/ datse ghenootsaectt waren te wijcken/ ende deur den furieusen aenval diese deden/ werden ooc die van binnen wederhouden dat sy inden aftocht niet uyt en vielen: maer daer worde onder henluyden dap=perlijck met grof gheschut ende musquetten gheschoten/ ende des morghens vroech vontmen niet dan 4. doden buyten het Casteel legghen/ daer onder gheseyt werde dat een Lieutenant was/ doch eenighe huysluyden die binnen de Stadt quamen/ verclaerden datse seshien wagens zo met doden als ghequetsten ghesien hadden/ ende men hielt seker dat=ter wel hondert doot ghebleven waeren: men seyt dat Grobbendonck/ Mexia ende Barlotte/ persoonlijck by de troupen gheweest sijn.

Inden selven jaere 1599. als de Cardinael Albertus van Oostenrijk noch in Spaengnien was/ daer hy des Coninx van Spaengnien dochter tot sijn huysvrouw troude/ soo viel de Oorloghe meest omtrent Bommel ende 'sHertoghenbosch: twee Steden/ d'een ghelegghen int Hertochdom van Gelderlandt/ ende d'ander in Brabant/ niet verder dan omtrent twee Mijlen vanden anderen ghelegghen/ ende de om ende by legghende quartieren: doch onse meeninghe en is niet om alle 'tselve alhier te beschrijven/ alsoo het alles 'sHertogenbosch eygentlijck niet aen en gaet/ maer willen alleen sommighe saecken aenroeren. De Cardinael Albertus van Oostenrijk/ verseeckert sijnde vant Huw=lick mette Infante Isabella Clara Eugenia/ dochter vanden Coninx van Spaengnien/ ende ontfanghen hebbende het transport vande Nederlanden/ ende Graefschappe van Bourgondien/ tot vorderinghe

<p>Den vyandt comt inde Bommelre= waerd.</p> <p>Kreveedor wort den Ad= mirant over= ghegeven.</p>	<p>van desen houwelijcke: heeft zijnen Cardinaels hoet ende habijt afge= leyt/ ende opgeoffert aen onse lieve Vrouwe van Halle boven Bruyssel/ ende sijn Aertsbisdom van Toledo aen eenen Garcia Loyasa ghetrans= porteert/ daer uyt behoudende een pensioen van vijfhondert duysent du= caten jaerlijcx: ende willende vertrecken naer Spaengnien by zijne bruyt/ heeft hy gheduerende sijn afwesen/ tot Gouverneur Generael van dese Nederlanden ghestelt/ den Cardinael Andreas van Oostenrijck sijnen Neve. Ende tot Veltheer Generael Don Francisco de Mendosa Ad= mirante van Arragon/ ende den Grave Frederick vanden Berghe/ als veltmaerschalc/ ende andere Officieren: ende op alles ordre ghestelt hebbende naer sijn goetduncken/ is hy vertrocken omtrent half Sep= tembris 1598. Inden naevolgenden jaere heeft den Admirant met groo= ter haest besorcht vele Schuyten/ ende ghereetschap op Waghens van 'sHertoghenbosch/ om opte Voorne ofte Bommelreweert te vallen/ eer de Prince Mauritius (die oock niet en sliep/ maer wel acht sloech wat den vyandt ter handt soude moghen trecken/ ende waer hy hem</p> <p>63</p> <p>waer te nemen hadde) soude moghen gereet sijn/ om sijn voornemen so veele moghelijk is/ te stuten. Den 4. Mey na den noene is La Bour= lotte tusschen Kessel ende Maren over in Bommelreweerd ge= comen/ 'tsy om de Stadt Bommel aen te tasten/ ofte om over de Wael in Tielrewaert te gheraecken tot inde Betuwe/ ende also beyde de Rivie= ren ende Dijcken te behouden: ende hier op zo is den gantschen legher allenskens opgebroocken/ ende nae Bommelrewaert ghetrocken. Den Cardinael Andreas van Oostenrijck is selve den 11. Mey tot 'sHertoghenbosch ghecomen/ om by der handt te wesen/ ende op alles ordre te moghen stellen ende gheven. De Prince Mauritius verstaen hebbende den inval van Bourlotte in Bommelrewaert/ is den 5. Mey 'snachts met 3. Vaendelen Soldaten/ ende 7. Cornetten Ruyteren na de Stadt Bommel ghetoghen om ordre te stellen/ ende de Stadt ende plaetsen te stercken/ latende sijn principalen legher by den anderen inde Betuwe in het Dorp van Aert/ ende daer het voorts daer omtrent verdeelt lach/ houdende oock thien Compaengien in Schepen ghe= reet/ omtrent Sgravenwaert ofte Schencken Schants/ ende noch thien Compaegnien tot Doesborch ende eenighe Vanen Ruyte= ren/ tot bewaringhe vande Stadt ende Weerd: hadde oock brug= gen doen slaen over de Waele/ den Rijn/ ende Arme des Rijns/ omtrent out Setenaer/ om sijnen legher by een te brengen: ontboot oock by hem seeckere neghen stucken gheschuts/ sterckte ende fortificeerde de Stadt van binnen ende buyten/ ende stelde op alles goede ordre ende toesicht tot defensie/ overslaende veele particulariteyten tot ons voornemen niet dienstelijck. De wijle de Prince Mauritius alsoo doende was/ bleef den Admirante van Arragon met sijn legher in Brabant/ de Bommelre= waerd/ ende rontomme Creveedor/ 'twelck sijn Excellentie dede vermoeden of hy het ooghe wel mocht hebben op Heusden/ sijnde een sterck ende wel gelegen Stadt/ omtrent twee mijlen van Bommel/ der= halve sijn Excellentie den 11. Mey met thien Vaendelen selfs derwaerts getogen is/ ende dede rontomme den Hemertschenwaert met Tren= cheen beschantsen. Den Admirant is met alle sijn macht voor Creve= ceur ghebleven/ ende 'tselve beschietende met drie stucken/ heeft 'tselve Hopman Sprong/ (die daer met sijn Vaendel in lach/ ende noch t'se= stich schutten/ die hem die van Heusden tot hulpe ghesonden hadde/) den 11. Mey des naer middaechs overghegeven/ met conditie dat hy daer met volle wapenen soude moghen uyttrecken naer Hemert. By Creveedor dede den Admirant een brugghe maken/ ende aende Heelsche sijde een halve Mane tot bewaringhe der selver. Daer na heeft sijnen</p>
---	--

Den Admi=
rant comt
voor Bom=
mel.

Beraetsla-
ginge by den
Admirant ende
sijn raet ghe-
nomen watse
souden voor=
nemen/ sien=
de geen vor=
del op Bom=
mel te doen.

De vyant
breect sijn le-
ger voor Bom=
mel op.

leger alomme geswerft ende gelopen int Eylandt/ pogende van omtrent Rossum (over de Wale) inden Thielschenwaert te comen/ dan eyntelijck is hy den 15. voor de Stadt Bommel ghevallen/ die selve wel sterck belegghende aende eene sijde alleen tot Oensel/ ende op den Oen= sendijck daer hy minst van 'tgheschut uytter Stadt beschadicht conde

64

worden: wat aldaer omgegaen is int voorsz. beleg willen wy hier niet/ maer in onse generale beschrijvinge vande Nederlantsche Oorlogen ver= halen: 'tis hier genoeg geseyt dat hy aldaer niet alleen geen eere noch voor= deel en heeft behaelt/ maer dat hy eyntelijc 'tbeleg most opbreecken/ heb= bende daer voor gelaten zeer veel volcx/ ende eenige treffelicke Capiteynen/ gelijc die van 'sHertogenbosch dat wel gewaer geworden sijn/ dewijle daer daghelicx wagens met doden ende gequetsten in gebracht werden.

Als nu den Admirant wel sach ende merckte dat hy hier gheen eere behalen en soude/ versocht hy advijs aen die hoofden ende principaelste Officiers van 'tleger/ inghevalle daer gheen hope en was om de Stadt te bekommen/ met het leger ende de toerustinge die zijn Hoocheyt (den Cardinael Andreas) daer hadde/ watmen dan mettet leger doen soude om de reputatie te bewaren: hier waren de opinien seer divers/ dan het advijs van Don Carlos Caloma/ ende 'twelck ghevolcht werde was dit/ te weten: Datmen desen aenslach latende varen/ men het leger tot wat anders soude ghebruycken/ daer men goet succes af hoopte te ghe= krijghen: 'twelck wel geluckende/ en soude de reputatie geen last lijden: ende tot dien eynde/ meende hy/ en soudet niet quaet sijn Breda te belegeren/ want al hoe wel de plaetse sterck is/ soo wast buyten twijf= fel datmen 'tsecours soude connen af snijden/ ende dat sijn excellentie Mauritius daer gheen Garnisoen meer en soude connen binnen seyn= den/ dan daer nu was: 'twelck voorkomen soude worden/ indien men de Ruyterye plotselick derwerts sont ende dede berunnen; maer by al= dien daer last was van alle de somer niet van het eylant te wijcken/ so hem gheseyt was/ ende datmen om redenen van Staet niet gheraden en vont Brabant te beswaren met sulcke belegeringhe/ soo werde hem indachtich dat hy Grave Carel van Mansfelt over thien jaren hadde hooren segghen/ dat indien men een Fort maeckte op het nauste vande Waert/ tusschen de Maes ende Wael/ men gheheel Hollandt den toom inde mont soude legghen. Naer vele beraetslagingen is dit goet gevon= den/ ende men maeckte ghereetschap om het beleg op te breecken: Doch eer dit gheschiede/ hadde de Prince Mauritius van Nassau/ alle sijn gheschut naer den Spaenschen legher toe ghestelt/ soo wel uyt alle de Bolwercken/ Catten ende Bateryen/ als uyt den Tielschenwaert/ over d'ander zijde vande Wale/ ende dede den 3. Junij van alle sijden teffens op hunnen leger schieten omtrent een ure lanck/ daer deur ende deur de ghenomen voorgaende resolutie/ braecken sy den legher terstont op/ steeckende het vyer inde hutten/ ende hebben alsoo de belegeringhe van Bommel verlaten ende opghetrocken: Daer op sijn die vander Stadt in hunnen legher ghevallen/ vele Wapenen/ Bagagie/ dode ende ghe= quetste vindende/ met veel vrouwen ende jonghe kinderen diemen hun na sont: de dode dedemen begraven/ de gequetste dedemen binnen der Stadt brenghen ende ghenesen/ ende daer na rantsoeneren/ ende des vyants beschanssinghen dedemen slechten. De vyant vertrock met sijn

65

legher omtrent Rossum opt uytterste vant Eylandt/ ende heeft sijn brugghe voor Creveceur doen af nemen/ ende doen hogher leggen tus= schen de Dorpen Alem ende Maren: Hier sijnde is den Cardinael An= dreas selfs ghecomen met den Admirant/ Graef Frederick vanden

Het fort van
sint Andries
wert begon=
nen te maec=
ken.

Den In=
genieur Hans
Hancker wort
sijn slincker
been af ghe=
schoten.

Berghe/ alle de Colonnellen ende alle sijnen raedt/ ende hebben de plaetse daermen dit Fort leggen soude/ besichticht/ ende waren daer wel twee uren langhe: alle ghelegentheyte wel besichtigende/ ende met malcanderen confererende te Paerde sittende/ niet sonder perijckel/ deur dien sijn Excellentie van d'ander zijde vande Wael ghestadelijck schoot/ doch en werde niemant ghequetst: des avonts is den Raedt vergadert/ ende daer worde gheresolveert datmen daer een Royael fort maecten soude/ groot van begrip met vijf Bolwercken/ twee op de Wale/ twee op de Mase/ ende een naer Herwerden toe/ ende datmen daer deur bewaren soude beyde de passagien vande Wale ende Mase: ende dat die Staten Generael daer deur ghenootsaeckt souden worden ghestadichlijck daer teghen over te moeten houden ten minsten vier ofte vijf duysent man/ ofte in perijckel staen datmen de voet soude moghen krijghen aen d'ander zijde vande Riviere/ als men daer minst soude op dencken/ ende daer mede half Hollandt onder contributie brenghen: ende als men een vertrouwt persoon daer op tot Gouverneur stelde met 800. man/ syluyden (zo hun niet ontbrack tot ordinaris onderhout) hen selven souden connen beschermen teghen alle forcen vande Staten: te meer indien men een Reduyte maecte aende zijde van de Mase/ soo na by datmen het beschieten conde mette artillerye van het principaele fort/ om te conserveren den handel ende ghemeenschap met 'sHertoghenbosch/ ende de Grave. Mits dese soo eenstemmige ende universele approbatie heeft den Cardinael gheresolveert/ datmen 'sanderendaechs sijnde den 8. Junij/ het fort ontwerpen soude. Het welck des smorghens deur Meester Hans Hancker Ingenieur/ de welcke van dese zijde aenden vyant overgelopen was/ wesende een persoon die hem sonderlinghe ende uytermaten wel op de Const was verstaende/ met Don Louys de Velasco/ ende Grave Frederick vanden Berghe/ sich ter plaetse voegende/ begonnen werde/ met 500. mannen eensdeels Soldaten/ ende eensdeels Pioniers/ maeckende rontsomme eene groeve van vier palmen wijt/ af teyckenende de graft ende Gaelderye met alle de reeste/ als of het op pampier gheweest ware (overmits daer niet anders en waren dan vlacke weyden) op dat het den Cardinael des avonts sien mochte/ ghelijck hy ghedaen heeft/ vergheselschap met alle die van sijnen Rade/ met een sonderlinghe ghenoeghen van te sien dat het soo wel was ontworpen. Dan alsoo zijn Excellentie Maurits van Nassau. 14. Canons overghestelt hadde die op het Spaensche leggher schooten: soo comt een Cogel ende trefte soo wel dat hy in henluyden aler presentie wech nam het slincker been van den voornoemden Ingenieur tot aende knye toe af/ het welck gheen cleyne schrick en maecte/

66

dewijle hy stont int midden van alle de Hoofden van 'tLeger/ doch hy werde daer van soo wel genesen/ dat hy binnen twee maenden ghesont ende wel te passe was/ ende aldaer weder presideerde in het werck/ doch met een houten been. Den Cardinael heeft Don Louys de Velasco/ het bewint vant werck ghegeven/ assignerende hem alle nachts 3000. man tot Wacht/ ende hem ordonnerende dat hy met sijn gheschut/ het geschut van sijn Excellentie soude sien te verdrijven. Het Gouvernementschap vande Schants wert ghegeven aen Niclaes Catriz/ Lieutenant vande artillerye/ een vande braefste Soldaten vande Walsche natie: Dit ghedaen sijnde is den Cardinael wederom na den Bosch ghekeert: Don Louys gingh neffens den Dijck legghen/ om het werck te beginnen/ ende het leger een vierndel Mijs daer van daen/ om hem op te scherpen/ behalven de vivres ende treyn vande artillerye/ de welke in het Dorp van Rossum gheleyt sijn: De Ruyterye is aen d'ander zijde vande Mase gheleyt/ te weten: Don Ambrosio te Grote Lit ende

<p>Den Marquis van Burgau comt tot 's Hertogenbosch.</p> <p>1599.</p> <p>De Heere van Roone vande Staten Ruyteren gevanghen.</p>	<p>Littoyen/ ende Conteras mette reste int landt van Meghen/ inde Dorpen van Tefel/ Oyen ende Maerharen. Dit ghedaen sijnde is de brugge gheleyt tusschen de Dorpen van Alem ende Maren ghelijck gheseyt is/ door welckers middel de Ruyterye ende Voetvolck by een conden comen/ ende wert bewaert by den Capiteyn Zapata met sijn Compaengnie/ ende twee Compaengnyen Duytsen van het Regiment van Barbanson. Sijn Excellentie verstaende de resolutie van het bouwen van 'tvoorsz. Fort/ ende bemerckende hoe veel den staet der veerenichde Provintien daer aen ghelegghen was/ is met sijn legher comen legghen tusschen het Dorp van Varick/ ende den dijck aende rechter sijde vander Waelen/ tegens over de plaetse tot het fort ghedestineert/ al waer hy heeft begonnen te maecken een groote platte forme/ ruym genoeg om 24. stucken daer op te stellen/ sonder dat even wel de zes die op den Dijck stonden/ lieten te schieten. Don Louys en was niet minder becommert/ om het selve te doen aende Spaensche sijde/ ende nae dat hy ses stucken op den Dijck geplant hadde met meerder moeyte/ overmits dat den Dijck aende oversijde wat hogher was/ heeft hy een Trensee van rijssbosschen ende sooden begonst/ breet 24. voeten/ ende de soo langhe datse de gordyne ende twee bolwercken die aende Riviere ghemaectt werden/ bedecte/ met eene platte forme aent eynde/ daer 18. stucken op ghestelt werden/ ende speelde dit gheschut aen beyden zijden alsoo/ dat in 15. daghen tijts die het aenliep eer de eene ende de andere sich middelmatichlijck ghedeckt hadden/ doot ghebleven sijn van het gheschut ende musquetten van beyde de leghers/ meer dan 1200. man: ondertusschen ging het bouwen van 'tfort vast voort/ deurgaens daer aen werckende 1000. Soldaten ende 2000. Pioniers. Vier dagen nae datmen het fort hadde beginnen te bouwen/ is den Marquis van Burgau/ broeder vanden Cardinael/ ten Bosch ghecomen/ begeerende hem gheselschap te houden/ ende den Coninck van Spaengnien te</p> <p>67</p> <p>dienen/ ghelijck hy t'anderen tijden ghedaen hadde.</p> <p>Den 25. Junij is Don Louys de Velasco met 10. Paerden rijdende over den Dijck na Bommel toe/ om te sien of hy door middel vande cromte die de Reviere maectt/ eenighe stucken soude moghen planten/ om de quartieren vande Staten legher van achteren ofte ter zijden te beledighen/ op eenen hoeck vanden Dijck ghevallen is in eene Embuscade van 30. Paerden vant Staten volck/ de welcke uyt Bommel gecommen waren om Contschap te halen/ de welcke aenvallende op Don Louys/ die sich dien dach op een cleyn Paerdeken vont/ ende ten schilde niet veel of sy souden hem gecreghen hebben/ evenwel creghen sy Claude de Satugny/ Heere van Roone/ soone van Mons de Roone/ ende schoten doot den Capiteyn Daniel de Gavre/ een vande beste Soldaten te Paerde die in het leger waren.</p> <p>Desen geheelen Somer ende een stuck vande Winter hebben beyde de legers in dese quartieren toeghebracht om malcanderen een voordeel af te sien/ ende daer vielen daghelicx verscheyden schermutsinghen/ daer inne veel volcx doot bleef van beyden zijden. Evenwel en conde de Prince Mauritius niet beletten of den vyant en heeft eyntelijck de voorsz. Schantse ofte fort van sint Andries ten vollen opghemaectt/ om dat het begrepen was op een plaetse die niet dan eenen toeganck en hadde van Bommel langs een stuck Dijcx/ daer voor ende op sy alle hun legher logeerden/ ofte men most over de Rivieren passeeren/ ende die als een Eylandt bespringen/ 'twelck quaet ende swaerlijck om doen was: ende voorwaer het scheen een onverwinlick fort te wesen. Den Cardinael Andreas gaf het gheheel fort den naem van sint Andries/ soo naer sijnen naem als voornamelijck soo hy seyde ter eeren vanden Apostel</p>
--	---

1600.

sint Andries/ sijnen voorspraeck ende Patroon van het Huys van Bourgondien: hy dede inde selve Schantse een Kercke bouwen inde eere vanden selven Apostel/ daer van hy self den eersten steen leyde/ ende naermaels als die volmaect was/ wijde hy de selve: die vijf bolwercken gaf hy de namen van Austria/ Borgau/ Sassem/ Arragon/ ende Velasco: daer sijn brieven geintercipieert/ daer inne de Spaensche hen roemden datse deur middel van dit fort/ haest hoopten 'tmeerendeel van Hollant/ mitsgaders 'tSticht van Wtrecht/ ende de principaelste deelen van Gelderlandt onder Contributie te sullen brenghen/ noemen= de dit fort van sint Andreas/ den sleutel ende den Bril van Hollandt.

In Januario 1600. was eenen Cornelis Verhaem by sijn Excel= lentie inden Haege gheweest/ de welcke voorsloech om eenen gheveyns= den aenslach op Heusden te maecken/ om Grobbendonck inden val te moghen brenghen/ welcken aenslach hy met voorweten ende behulp vanden Sergeant Maior van Heusden soude drijven. Sijn Excellen= tie bewillichde daer toe/ ende seyde indien Grobbendonck soude swa= richeyte daer in maecken om de sake te gheloven/ dat hy dan eenen tot Heusden mocht senden om de ghelegentheyte te moghen besichtighen/

68

ende hy soude ordre stellen by den Gouverneur datmen den selven daer deur de Stadt soude laten gaen: Dit dede sijn Excellentie daerom/ op dat hy hoopte dat Grobbendonck daer toe weder employeren soude/ den Ruyter Jan die hy te vooren binnen Breda gheschickt hadde/ tot directie vanden aenslach aldaer/ om soo den selven Jan by den cop te krijghen/ ende schreef daerom aenden Heere van Loeren/ indien Jan daer quame/ dat hy hem by den cop soude doen nemen/ ende terstont doen pijnigen/ om te weten wat aenslaghen Grobbendonck noch mocht dry= ven: ende indien hy een ander sont/ dat hy op den selven wel acht soude doen slaen/ maer heur laten begaen. Hier op sont Grobbendonck den 25. Januarij een man binnen Heusden die Jan ghenaemt was/ de welcke meynende dat het den selven Jan was/ daer sijn Excellentie hen van had= de geschreven/ dede hem saiseren ende pijnigen op sijn vorder wetenschap: Maer hy persisteerde daer by dat hy binnen Breda niet gheweest had= de/ ende van anders gheen aenslach dan van desen te weten: daerom men sach dattet een mislach was/ dat nu niet en was te repareren/ en= de daerom werde hy eenighe daghen hier na ter doot gheexecuteert. Grobbendonck hadde eenighen tijt te vooren eenen Jan den Ruytger dat een Berchvercoper/ ende Grobbendoncx knecht was/ gesonden binnen Breda/ die met een Sergeant van 'tCasteel (doch met voorweten van sijn Excellentie den Sergeant getrou wesende) kennisse gemaect hadde.

1600.

Heere van Briaute vecht in beroep tegen Lecker= beetgen op de Vuchtsche Heyde by 'sHertogen= bosch.

De Heere van Briaute zijnde Ritmeester in dienst vande Heeren Staten Generael/ zijnde een Frans Edelman uyt Normandien/ seer moedich ende stout ende van grooter coragie: dese hadde een Lieutenant van sijn Compaengnye/ die met 20. Ruyters uytghetoghen was van= de selve Compaengnye/ meest Francoysen diese Meesters noemen/ om datse eenspannigers ende selfs meesters vande Paerden sijn: dese haer selven onvoorsichtichelick van malcanderen gescheyden hebbende in tween/ waren by den Ruyteren van Grobbendonck uyt Diest overvallen ende ghevanghen/ ende binnen 'sHertogenbosch ghevanghen ghebracht: Den Lieutenant aen sijnen Ritmeester den voornoemden Heere van Bri= aute geschreven hebbende om Rantsoen/ heeft de Heere van Bri= aute desen brief ontfanghen/ hem 't Rantsoen ghesonden hebben= de aen sijnen Lieutenant/ ende onder andere geschreven/ *le suis bien esbahy que vous avecq, vingt Maistres, vous estés laissé battre de quarant coquins*, dat is: Ick ben seer verwondert dat ghy met twintich Meesters/ u hebt laten slaen van 40. coquins ofte fielen. Desen brief co=

mende in handen van Gerard Abrahams alias Leckerbeetgen/ Lieu=tenant vanden Heere Antoni Schets Heere van Grobbendonck/ schreef de selve wederom aen den Heere van Briaute dat hy daer af niet en behoefde verwondert te wesen/ dewijle sulcke Coquins so goede Soldaten waren/ datse niet alleen in meerder getal jegens sulcke Meesters en soldaten derven gaen/ maer oock wel in gelijk getal/ ende soo hy Briaute des wilde beproeven met 20. Meesters/ teghen hem Leckerbeetgen

69

met 20. Ruyteren van sijn Compaengnye/ soo soude hy plaetse ende tijt noemen/ sy souden hem daer inne goet commen. Briaute en conde dat niet verdraghen/ ende neemt de conditie aen/ ende daer gaen Trompetters over ende weder over/ ende werde de plaetse ghenomen op de Vuchtsche Heyde (mits Leckerbeetgen hem als een gheproscibeerde nergens en dorst vertrouwen) op belofte ten beyden sijden datmen sonder bedroch vechten soude/ ende dat de vechtende gheene moeyte als vande gedestineerde partye en soude geschieden. Sijn Excellentie hadde dit geerne ontraden/ segghende: dat de partye te onghelijck was/ want hy wesende een Edelman van goeden huuse/ en conde gheen eere nocthe reputatie begaen teghen eenen gheproscibeerden verrader ende schelm/ ende van gheen Edel bloet sijnde: dan 'twas te vergheefs/ het Edele France jonge bloet was te heet/ hy wilde daer mede deur. Hier op ver=tooch hy uyt Geertruydenberch met sijn partye/ ende sliep den vierden Februarij des 'snachts te Loon op 'tsant/ alwaer hy/ Roomsche Catolijck sijnde/ des morghens vroech hem biechte ende Misse dede doen/ ende reedt doe voorts na de Vucht/ alwaer Grobbendonck haer sont Spaensche wijn broot ende kase/ daer af Briaute niet en nutte/ maer wel sijn volck/ ende naer dat Leckerbeetgen voorts gecomen was tot op de Heyde voornoemt/ hebben de Trompetters ten beyden sijden elcx anders haer partye gaen tellen/ 'twelck gheschiede te een ure naer noen: ende daer naer haer van beyde sijden by malcanderen gevoecht om de Charge te slaen: ende naer dat hem de persoon ende Paert van Leckerbeetgen wel gedecifreert was/ sloegen de Trompetten/ waer op de voorsz. partyen malcanderen met grooter furie Chargeerden: in welke eerste Charge de voornoemde Leckerbeetgen van Briaute selfs dootgescho=ten werde in sijn cop dat hy doot vanden Paerde viel: ende van anderen oock Leckerbeetgens broeder/ genaemt Anthonis Abraham/ ende sijnen swager. Ende van Briautees zijde bleven doot sijn quartiermeester *Plisson*, ende noch een Francoys *Beau Hubert* gheenaemt: hier deur hadde Briaute groot voordeel/ indien hy dat wel waergenomen hadde/ midts de Commandeurs van sijn vyanden ghebleven waren: maer hy was soo haestich ende furieus/ dat hy sijn volck noyt wederom t'samen en bont/ 'twelck hem int verdriet bracht/ want of wel de Commandeurs van sijn vyandt ghebleven waren/ soo deden d'andere als oude ervaren Soldaten/ ende sloten hen selve weder in een soo vele mogelijck was. *Briaute* d'eerste reyse deur den vyant ghepasseert wesende/ wende hem terstont wederom naer sijn vyanden/ sonder na sijn volck om te sien/ ende chargeerde wederom/ in 'twelcke sijn Paert gheschoten werde: ende doen werden vande sijne geschoten 3. Ruyteren met namen *Cajou*, *Morcau* ende le *Coing*: hy dede daer naer van sijn Paert af sitten een ander Ruyter *Figure* gheenaemt/ ende quam soo weder te Paerde/ ende ging daer derdemaal aende Charge/ in welke sijn Paert weder gheschoten werde/ ende vanden sijnen noch eenen

70

doot bleef/ gheenaemt *la Rilliere*. In dese Charge waren mede te voet geraeckt noch drie van sijne Ruyteren/ *la Rose*, *de Noyer*, ende *Bre=*

De Heere
van Briaute
ghevanghen
sijnde werdt
vermoort.

mont, ende vochten alles te voet/ ende midts de quade ordre die hy had=
de ghehouden/ was de vyant hem nu te stijf gheworden/ daer deur de
couragie van eenige vanden sijnen begonst te faelgeren/ in voeghen dat
eenen *la Piere* ende een ander *du Lyon* ghe-naemt/ met volle carrire wech
reden/ ende hem abandonneerden. Eenen ghe-naemt uytten *Eng*, de
welcke ghequetst was/ reedt mede wech/ mitsgaders oock *sint Amont*,
die beyde de armen aen stucken gheschoten waren. Een ander ghe-naemt
la Tarte, reedt daer na oock daer van/ hem excuserende op sijn Paerd/
dat verschrickt was/ ende hem teghen sijnen wille wech ghedraghen
hadde. Van ghelijcken werden beschuldicht van hem verlaten te hebben
Compaengne ende *Barou*, die doch heur daer naer van sulcx hebben wil=
len excuseren: nietemin hy aldus verlaten wesende/ ende mette andere
te voet een wijle coragieuselijck ghevochten hebbende/ gaf hem ten
laetsten ghevanghen/ op toesegginghe van goet quartier/ ghelijck me=
de deden *la Rosen*, *de Noyer* ende *Bremont*, ende ten laetsten oock sijn
neef *Thibau*, die langhe ghevochten hebbende/ noch te Paerde sat.
Briaute werde daer na ghelast te sitten op't Paerd van sijn Trompet=
ter/ ende naer den Bosch ghebracht/ daerse doen bevonden dat Grob=
bendonck een Embuscade van Voetvolck hadde doen houden: midde=
lertijt advertentie van sijn ghevanckenisse aen Grobbendonck gedaen
wesende/ ende dat sijn Lieutenant doot was/ laste de selve (somen daer
naer seyde) datmen Briaute metten sijnen mede soude dootslaen/ 'twel=
ke schandelick ende teghen sijn gheschreven beloften was: maer dat en
mochte Briaute niet helpen/ want ghecomeen wesende inde wech ofte
strate vande galge/ werde ghedaen af sitten/ ende aldaer schandelick/
met de gene die met hem gevangen waren/ vermoort met coelen bloede/
teghen 'tgheloof van 'tquartier hem toegheseyt/ ende teghen Grobben=
doncx eyghen beloften te voren ghedaen. Den Cornet van Grobben=
donck ende Grobbendoncx dienaers/ ende meer andere holpen den on=
gheluckighen Briaute/ ende de zijne vermoorden. Aldus liep dit ge=
vecht voor Briaute qualijck af/ daer af niemant te vooren hem en
hadde connen afkeeren.

Hy was een Edelman van groote couragie/ daer wert van hem ge=
seyt/ dat ten tijde de Peys tusschen de Coningen van Vranckrijck en=
de Spaengnien was ghesloten/ hy by den Coninck van Vranckrijck
te Hove quam inden rouwe ghecleet zijnde: De Coninck vraechde hem
wat sulcx beduyde/ nademael niemant van sijne vrunden overleden
was. Daer op hy antwoorde dat hy leedt droech/ overmits hy verloren
hadde d'occasie om sijn vromicheyt te betoonen/ ende eenighen naem
int handelen van wapenen te vercrijghen. De Coninck seyde hem: In=
dien hy anders geen oorsaeck en hadde/ dat hy sijn rou wel mocht laten
varen/ want hoe wel d'oorloghe in Vranckrijck cesseerde/ dat Neder=
71

landt hem wel oorsake soude gheven om sijn vromicheyt te moghen la=
ten blijcken. In dien hy daer toe ghesint was/ soude hem geerne aende
Heeren Staten Generael ende sijn Excellentie recommandeeren .
Daerover hy verblijft sijnde/ de selve danckelick aen nam/ ende in Ne=
derlandt quam/ ende by de Heeren Staten ende zijne Excellentie voor=
noemt tot een Ritmeesterschap geavanceert was gheworden.

Het lichaem wert tot Dordrecht ghesonden/ ende aldaer uytgeschil=
dert met 30. wonden/ ende ghebalsemt sijnde is voorts na Vranck=
rijck gheschicht. Hem is dit Epitaphie ter eeren ghestelt:

*Mijn onvertsaechte hert, en al te fieren moet,
Ghedreven door mijn jeucht beleyd' en heere bloet,
Die my niet luyst'ren liet na 'theylsame vermaen*

*En de bevelen my, by mijn VeltHeer ghedaen,
 Heeft my doen treden in een onbedachte strijt
 Met luyden, die heur Eer, en goede name quijt,
 Als valsche schelmen, end' verraders van het landt
 Veroordeelt waren tot de galge, vol van schandt,
 Alwaer ick vromelick als een Soldaet my queet
 End' in het eerst ghetreft, doot neer ter aerden smeeet
 D'aenvoerder van de geen, die tegens my te Velt,
 Ghecomen waren: end' ben voorts met groot ghewelt
 Gevallen op de rest: maer mijn volck my verliet
 Met bloden moede, dies geraeckt ick int verdriet.
 Ghevanghen sijnde, heeft men my met wreed' bedrijf
 Met coelen bloed' ontsielt, en mijn ontbloote lijf
 Onmenschelick ghetracteert, so dat niet eenich deel
 Van boven tot beneen, en bleef in sijn gheheel
 Tot dat ick was geschent, met wonden driemael thien,
 Noyt was so fellen doot, in eenighen crijch ghesien.*

Jaerdicht op sijn overlijden:

De Heer Van BrlaVte een CLoeCk VVliis Edel Heer/
 sChoot LeCkerbeetgen doot/ dles hi VerMoort VVert VVeer.

Meester Adriaen van Meerbeeck/ Chronijcschrijver T'antwerpen/
 heeft dit gevecht in sijn Chronijck pag. 954. oock beschreven/ sijn ge=
 woonlijcke partijdicheydt wat te veel toegevende: ontschuldicht oock den
 Heere Grobbendonck gheheel/ seyt dat Leckerbeetgens broeder Bri=
 aute dootgheschoten heeft/ 'twelck onwaerachtich is/ ende beroept sich
 op de ghetuygenis van een hoop lantlieden diet ghesien souden hebben:
 dan en can niet een persoon noemen: hy stelt oock een grafscrift ter
 eeren van eenen geproscribeerden Geertruydenberchvercoper/ int La=
 tijt by eenen Joannes Bochius 'tsijnder eeren ghemaect/ 'twelck wy

72

„ hier/ so hy't selfs verduytst heeft/ mede sullen stellen. D'eeuwich=
 „ heyt toegheeygent: Gerardus Abraham vanden Bossche Lieutenant
 „ vande Bende van Antonius/ Baron van Grobbendonck/ beroepen van
 „ sijnen vyandt den Heere van Briaute/ Capiteyn van een Bende Fran=
 „ sche Ruyters/ die was Edel van geslachte/ ende vroom in sijne jeucht/
 „ met twintich sijne mede-Soldaten/ teghen soo veel Franchoyzen/ na=
 „ volghende het oudt exempel van de Heere Horatij/ 17. vande vyanden
 „ met eene wonderlijcke vromicheydt ende gheluck gheslaghen hebben=
 „ de/ is int ghesichte van sijn Vaderlandt/ ende voor de glorie van 'tselve
 „ cloecklijck vechtende/ met sijnen broeder Antonius ende twee andere
 „ Soldaten/ geslagen. Welcke hier vanden Capiteyn van hunne Bende
 „ heerlijcken begraven sijnde/ verwacht mette doot/ die hy niet glorieuser
 „ en soude hebben connen vercrijghen/ eene glorieuse verrijsenisse. Anno
 „ CIO. IO. C.

Dit eene is in dit grafscrift waerachtich: te weten: Dat hy gheen
 glorieuser doot en soude hebben connen vercrijghen: want soo hy t'eeni=
 gher tijt van de sijde der Heeren Saten Generael ware ghecregen ghe=
 worden/ soudemen hem als een schelmschen landtverrader aende galghe
 ghehanghen hebben. Den 18. Martij vergaf sijn Excellentie de Va=
 ne Ruyteren van Briaute aen Lambert vander Wel van Delft.

In Martio hier naer quam in Hollandt een Frans Edelman ghe=
 naemt Hauckincourt/ neef vanden vermoorden Heere Briaute/ om
 Grobbendonck uyt te daghen ende te bevechten/ ende soo te wreacken

De Heere van Hauquin=
court seynt
een Cartel
aen de Heer
van Grobben=
donck/ ende wil
de doot van
Briaute
wreecken.

Mutinatie
der Soldaten
inde Forten
van Creveceur

de doot van Briaute: Hy seyde dat noch veele edelluyden in Vranck=
rijk waren/ die gants ghesint waren die doot vanden Heere Briaute
te wreecken/ metende 'tselfe a la Francoyse wat breet af. Hy leverde
aen sijn Excellentie een brief vanden ouden Heere van Briaute/ daer by
hy sijne Excellentie seer bedanckte vande eere sijnen soone hier bewe=
sen: daer beneffens beclaechde hy t'onrecht den selven van Grobben=
donck aenghedaen/ ende schreef dat hy sijn ander soon/ uyt Italiën ont=
boden hadde/ om de doot van sijnen broeder te comen wreecken/ oft
dat hy hem voor sijnen soon niet en conde houden. Een Exempel van een
heete vader: Dese Hauquincourt versocht van sijn Excellentie assistentie
van een Trompetter/ om een Cartel aen Grobbendonck te mogen senden/
daer by hy hem scholt voor een oneerlijck man/ indien hy teghen hem
niet en quam vechten/ ende presenteerde te vechten/ een teghen een/
thien teghen thien/ ofte twintich teghen twintich/ ofte met een partye
van hondert ofte meer teghen ghelijck ghetal. Sijn Excellentie liet met
desen Cartel sijn eyghen Trompetter naer 'sHertoghenbosch gaen/
ende schreef aen Grobbendonck dat desen Edelman hem tot assistentie
van een Trompet hadde ghebeden/ dat hy dies niet hadde connen wey=
geren/ ende dat hy daer op antwoorden mochte 'tghene hem gheliefde.
'Twelcke hy alsoo schreef/ om hem de saecke niet te schijnen aen te ne=
men/ ende den Trompetter vryer te doen gaen ende keeren. Maer

73

Grobbendonck verclaerde/ naer/ hem onghelighen te wesen met alle de
Franchoyzen te vechten/ ende om dat hy Gouverneur was/ in sijn
particuliere querelen niet te moghen uyt gaen vechten/ sonder expres
consent vande Eertshertogen/ die hy daer af soude veradverteren/ ende
naer lange beydenen quam daer af anders niet dan dat Hauquincourt/
sonder yet te doen/ ten laetsten weder vertooch.

Sijn Excellentie daer na getogen sijnde/ om te belegeren de Schantse
van sint Andries/ was de voornoemde Hauquincourt sijn Excellentie
aldaer na den leger ghevolcht/ ende eenige dage antwoorde op sijn Car=
tel ontfanghen hebbende/ is uytte landen vertoghen/ willende soo hy
seyde naer Bruyssel gaen om daer beter sijn beroep teghen Grobben=
donck te vervolghen. Maer niet langhe naer sijn vertreck quam hier
noch een ander Frans edelman vanden huysen van Gaumerij/ de
welcke aen Grobbendonck schreef/ dat hem leet was dat Hauquin=
court hem int beroep had geprevenueert/ dewijle hy oock om de selve
querele hier ghecomen was/ daerom hy versocht dat Grobbendonck
in 'tselfe ghevecht een adjonct wilde nemen/ ende hy soude hem by
Hauquincourt voeghen: Daer op Grobbendonck antwoorde/ dat hy
bedacht was gheweest teghen Hauquincourt in partye te vechten/ en=
de met dat gevecht te volstaen/ sonder yemants cartellen meer te accep=
teren: Maer dewijle den Eertshertoghe hem des expresselijck verbo=
den hadde/ en const hy't niet doen/ excuserende hem daerom/ ende ver=
claerde voortsien geen Cartellen meer te sullen ontfangen/ ende sont daer
by over de Coppe vanden brief vande Eertshertoghe/ daer mede Mon=
gommery mede vertooch.

De Winter van 'tjaer 1600. was seer streng/ soo dat alle de Stroo=
men ende Rivieren hart toeghevroren waren/ datmen met Waghnen
ende Paerden over al over mocht: doch sijn Excellentie hadde met sijn
Chrijchsvolck over al daerinne soo voorsien/ dat de vyandt niet en dorst
yet attenteren/ ende in Februario soo begonden de soldaten inde forten
ofte Schantsen van Creveceur ende sint Andries te muyten. Dit be=
nam die van 'tSticht van Wtrecht de vreesse die sy hadden/ van dat die
vande Schantse van sint Andries in hare Provintie een inval doen/
ende daer uyt eenen roof halen soudent/ maer deur de Mutinatie conden

ende sint Andries.

sy niet veel uytrechten: eenighe waren in 20. Maenden/ andere noch meer Maenden niet betaelt: zy namen haer Capiteyns ende bevelhebbers ghevanghen/ daer na sonden sy alle haer Officicrs met veel vrouwen ende kinderen naer den Bosch. In sint Andries Schans eyschten sy dertich Maenden betalinghe/ ende seyden het gheschut ende Amunitie vande Schantse soo veele waerdich te wesen: sy plunderden des Gouverneurs huys (die absent was) ende vonden daer omtrent 1700. Philips Daelders/ ende 300. croonen aen gelt/ ende stelden haer om plat uyt te deghen te Muyten. Die van Creveceur dit verstaende/ begonden den 17. Februarij mede te Muyten. De Colonnell la Bourc=

74

lotte hadde begonst een deel volcx in Brabant te vergaderen/ te weten: sijn Regiment/ 'tRegiment vande Grave van Bucquoy ende anderen/ ende meenden oock deur schoone beloften een deel vanden ghemutineerde tot Hamont by haer te krijghen: maer alst quam op het uyt trecken/ maeckten sy daer inne swaricheydt/ ende weygherden het plat uyt: 'tscheen dat het desseyne van Barlotte was/ met dit volck te trecken voor by de Schantse van sint Andries/ ende van daer een goet deel volcx mede te nemen/ ende soo in Tielrewaert te comen. In dier meeninghe quam hy nae de Stadt van den Bosch toe: maer die vande Spaensche weygherden het uyt trecken sonder gelt/ ende Muytten gheelijck gheseyt is. Dese schricklijcke Muyterye ende refuys van die van Hamont/ heeft Barlotte van sijne meeninghe doen af staen. De Heeren Staten ende sijn Excellentie hebben goet gevonden dese occasie waer te nemen/ om dese Schantsen soo diep int landt legghende/ in te krijghen/ ende de vereenichde Provintien van soo quade nabuyschap te bevrijden: waeromme sijn Excellentie de Heere van Sidensky voor heenen naer Bommel sondt/ om aldaer te commanderen ende op alle voorvallende saecken wel te letten/ ghelijck als hy wesende een erbare ende verstandich Chrijchsoverste/ sijn Excellentie gestadich van alles advertteerde/ soo dat om 'tghene tot ons voornemen dient/ is alleen om cortelick te verhalen/ dat sijn Excellentie tegen den 19. ende 20. Martij tachtentich Vaendelen Soldaten voor Dordrecht verschreef op Schepen/ ende is self met sijn Guarden den 19. naer Dordrecht ghetoghen/ alwaer comende/ hy/ alle dinghen meest gereet ende op 'tancker vont/ het was als doe heel cout weder ende vrees sterck: maer om dat eenighe naer gelegentheyt haerder Garnisoenen Bommelreweerdte voor by waren ghetrocken/ soo en conden dese Muytende niet gissen/ dattet op haer gelden soude/ over dus wert Creveceur haestelijck te water ende te lande beset: want den 21. Martij sneudet ende stormdet seer: sijn Excellentie tooch voort met alle de Schepen naer Bockhoven/ ende daer comende sont Graef Ernst met thien Vaendelen naer Heel: de Grave van Solms met thien Vaendelen knechten over de andere sijde vande Dese/ om daer te blijven ende de Schantse te besluyten/ het Regiment Franchoyzen ging leggen te Enghelen/ ende retrencheerden heur daer: de Engelsche bleven tot Bockhoven by sijn Excellentie. De Schantse van Creveceur was ghebleven op sijn oude forme/ maer de vyandt hadde een vergrootinghe aen de Bockhovense zijde daerom doen trecken van drie Bolwercken/ die alles massijf waren begonnen te maecken/ in welcke vergrootinghe 'tvolck (hoe wel die noch niet volmaect en was) meest logheerden/ te weten: twee Vaendelen vande Schantse/ ende noch 200. man ten selven daghe van sint Andries daer in ghecomen.

Den 22. Martij vertogen na 'tleger de Ruyteren van Breda/ deur last van sijn Excellentie/ ende de vijf Vanen van Berghen/ togen mede uyt

Die van Creveceur seyn=
den ghedepu=
teerden aen
sijn Excellentie=

Die van
Creveceur ac=
corderen met
sijn Excellentie=
ende gheven
hem 'tFort
over.

75

deur ghelijcke last/ om eens deur 'tlandt om te rijden/ ende vernemen wat de vyant dede/ ende of hy eenighe ghereetschap van by een te comen maeckte: 'tvolck van sijn Excellentie begonden naer de Schantse van Creveceur te approcheren/ meest noch vande sijde van Enghelen/ daer de gront wat sandich ende hooch was: aende sijde van Bockhoven werde oock een Baterye ghemaect niet wijt vande Mase/ ende by sijn Excellentie quamen noch ses Vaendelen Vriesen/ die in Schepen bleven legghen.

Den 24. Martij soo 'tgheschut te Creveceur ghereet was om te schieten/ quamen te 4. uren drie ghedepueteerden uytte Schantse/ die sijn Excellentie presenteerde uyt te moghen trecken met Vaendelen/ Wapenen ende Bogagie/ ende geconvoyeert te worden naer den Bosch/ uytgheseyt die ghecomen waren uyt sint Andries Schantse/ die wederom daer souden moghen gaen: 'twelck sijn Excellentie haer consenteerde/ ende voechde daer by soo eenighe ghesint waren/ aen der Staten sijde te dienen/ dat die aengenomen souden worden/ ende elcx twee Maenden solts op de handt krijgen/ oft soo sy alleen wilden blijven dat hyse soude stellen onder Vaendelen/ ende Officiers uytten haren daer over stellen/ ende van ghelijcken twee Maenden solts genieten. Indien eenighe andere daer heen wilden gaen/ datse des mochten doen: maer indien die van sint Andries hier na beloofd werde een stuck gelts/ datse daer af niet souden mogen participeren oft mede deelen: Die souden willen naer huys gaen/ soudemen Paspoort gheven ende een stuck gelts: indien den Electo ende Sergeant Maior inder Staten dienst wilden comen/ soudemen haer eerlijck tractement geven/ daer mede hy haer weder ten 8. uren na de Schantse sont/ met last terstont te verclaren/ of sy het appointment wilden aennemen ofte niet/ ende datse binnen twee uren daer na souden moeten uyt trecken. Omtrent thien uren quamen sy wederom uyt/ aennemende het appointment/ ende togen voorts op de naer noen uyt. Die uyt sint Andries ghecomen waren/ ginghen daer weder na toe/ sterck omtrent 130. mannen: daer naer lietense van sijn Excellentie volck inne comen inde cleyne Schantse 200. man/ ende de twee resterende Vaendelen knechten vande vyant bleven inde buyten Schantse/ daer d'eene af was van Graef Christoffel van Embden/ die consent versochten om aen haer Overheyt te moghen senden om pardon/ ende soo sy des krijghen conden/ souden derwaerts gaen/ ende soo niet wilden alles debanderen: 'tander wesende een out Vaendel van 'tRegiment van Achicourt/ ging in dienst vande Staten op de Paeye ende voet vant landt: mits ghenietende op de handt twee Maenden solts/ ende was sterck omtrent 100. man. Sijn Excellentie nam dese soo liberalijcken aen/ om te sien of hy daer mede die van sint Andries soude connen locken.

Eenighe uytten Bosch hadden naer Helmont ende Eyndoven gheschreven/ om eenighe Soldaten die niet ghemutineert en waren/ naer

76

Creveceur te doen comen/ tot ontset van de Schantse/ ende scheen of heur meeninghe was of sijse binnen den Bosch hadden connen brengen. De vyant dede op omtrent 500. uytghelesen Soldaten Marcheren/ Spaengjaerden/ Italianen ende Walen/ onder 'tbeleyt van eenighe Capiteyns. Dese quamen den 24. vroech voor den Bosch/ maeckende de semblant als ofse deur den Bosch naer Creveceur wilden trecken van de Ortense sijde. De borgers was dit suspect/ ende wilden de Poorte niet openen/ maer seyden dattet nu te late was binnen Creveceur te comen/ om dat sijn Excellentie 'tfort veel te nau hadde beset: Hier op keerden ten lesten wederom na Helmont/ ende recontreerden tusschen

De Ruyte=
ren van Ber=
gen op Soom
slaan eenich
volck vanden
vyant.

1600.
Sijn Excellen=
tie comt voor
tFort van sint
Andries.

weghen de vijf Vanen Ruyteren van Berghen/ die om alomme den Staet vanden vyandt te ontdekken uytghereden waren: dese vielen t'voetvolck terstont over tlijf/ sloeghen wel 250. daer van doot/ creghen wel 150. ghevanghen/ daer onder twee Capiteynen/ ende een Sergeant Maior van een Spaens Regiment/ sy lieten de ghevanghen Soldaten alles gaen/ op de voorsz. 2. Capiteynen/ Maior ende 7. Officiers naer/ die voor trantsoen vande selve Soldaten spraecken/ ende sy reden noch dien nacht nae Breda toe/ om daer omtrent te blijven/ daerse noch eenige Ruyteren van Grobbendonc recontreerden diese meest alle dootsloegen in wraecke vanden Heere van Briaute/ ende legerden voorts dien nacht ter Heyde om vry te wesen: hoe wel dese victorie cleyn was/ werdese nochtans van importantie gerekent/ naer de tegenwoordige gelegenthey van des vyants volck/ die voor een groot deel Mutineerden.

Den 25. Martij bleef zijn Excellentie mettet leger stille leggen/ om ordre opte Schantse van Creveceur te stellen: dede inde Schantse comen de Compaengnye van Capiteyn Sprong/ Keerweer/ ende Helmduynen: Hy dede de quartieren vande retranchementen alomme afwerpen/ ende reet een stuck weeghs naer den Bosch toe/ om de gelegenthey te besichtigen: hy was oock vast delibererende of hy de vergrootinge vande Schantse tot Creveceur soude nemen/ of die anders doen maecken/ mits de forme hem niet aen en stont van t'volck vanden vyant die in Creveceur geweest waren/ omtrent 43. die niet dienen en wouden: dese cregen elcx een croon/ ende werden in een Schip naer Dordrecht gesonden/ om voorts na Cales ghebracht te worden: d'ander Walen scheurden heur Vaendel/ ende gingen tot omtrent 100. toe in dienste van zijn Excellentie/ daer over tot Capiteyn ghestelt wert Jan Gilsen/ die als Sergeant Maior int fort was gheweest/ ende t'anderen tijden een Vaendel ghedraghen hadde: De Compaengnye vanden Grave van Eemdden/ tooch met omtrent 40. man na Bockhoven/ om op bescheyt te wachten/ doch ginghen daer na mede in dienst vande Staten: werden onder andere Vaendelen verdeelt. Sijn Excellentie siende dat hy mette Waghenen int leger gheen profijt en conde doen/ om dat de weggen alomme even quaet waren/ dede hy die voor een groot deel casseren/ ghelijck oock de treckpaerden. De Ruyters van Bergen op Soom reden desen dach

77

weder naer Bergen/ ende recontreerden noch eenige Soldaten van Wou/ die sy mede dootsloegen.

Den 26. Martij sont zijn Excellentie den Colonnell Huchtenbroeck/ met de Vriesen vroech na Alem/ met twee veltstucxkens ende een halve Canon/ om thuysken te Alem in te nemen/ daer eenighe vanden vyant op laghen: dese daer ghecomen sijnde/ deden den vyant sommeren ende tgheschut toonen/ die terstont de plaetse als niet houbaer wesende/ overgaven: ende trocken daer af met 20. mannen/ ende ginghen na de Schantse toe. Hier na dede zijn Excellentie alle zijn legher gaen na sint Andries/ ende by Alem logeren in Schepen/ hy sont eenighe Compaengnyen na Rossum om aldaer wacht te houden aenden Dijck/ dewijle mits de hoochte van twater daer weynich vreesse was/ ende dat die vande Schantse daer niet dan met Schuyten en condon comen: hy dede oock noch 300. mannen gaen ten selven daghe opte Weert tusschen Maren ende de Schantse/ om aldaer de approchen te beginnen/ ende een Bateria te maecken/ ende op de Schantse te moghen schieten/ daer over den Lieutenant van Quirijn de Blas ghequetst werde.

Den 27. Martij wies het water soo hooch inde Rivieren ende inde Mase/ dat zijn Excellentie de begonnen Aprochen op de Weerd t voor Maren most doen verlaten/ waerom hy terstont drie Batterien dede maecken op den Dijck van Maren/ de twee recht boven

Die van
sHertogen-
bosch schrijven
aen den Eerts-
hertoghe.

Lijste die die
vanden Bosch
sonden aenden
Eertshertoghe
van tgene sy
versochten
haer gesonden
te worden.

de Kercke/ ende de derde beneden de Kercke/ omme daer inne ghe= schut te moghen planten/ ende inde Schantse naer de huysen ende rosmolen te moghen schieten/ tot bewaringhe van welcke stucken sy deden eenige Compaengnye knechten op den selven Dijck op de Wacht gaen. Hy sont een Trompetter aende selve Schantse om haer appoin= tement aen te bieden/ maer die vande Schantse schooten naer hem/ niet willende hem hooren spreecken/ waerom hy wederom af= keerde. Ende om datmen eenighe advertentie creech dat den vy= ant eenich volck versamelde omtrent de Mase/ sont sijn Excellentie den Colonnell Gistelles met sijn Regiment naer Littoyen/ om daer voorts deur te steecken den Dijck/ ende twater alsoo int lant van Brabant te laten loopen/ op t'gat te schantsen ende te logeren/ om den vyant daer te stutten ende te beletten dat niemant t'gat wederom en stopte: 'snachts dede sijn Excellentie op den Dijck by Maren planten 12. stucken ghe= schuts/ te weten: op elke Baterye vier/ om nade Schantse te schieten.

Die van sHertoghenbosch heur bevindende in groote swaricheyt/ schreven desen dach aende Eertshertoghe/ dat heur leedt was dat haer saken soo jammerlijck stonden/ datse tot noch toe aen hem niet en had= den connen schrijven/ dan van swaricheden ende elenden/ daerinne sy ende die vande Meyerye waren: dat sy nu noch meer subjects hadden te clagen aen hem als haren Heere/ om dat sy naer soo veele gheledene schaden vande Mutinatie der Soldaten/ noch hadden verloren de Schantse van Creveceur den 24. deser/ ende dat den vyant voorts was ghevallen

78

voor de groote Schantse van sint Andries/ met soo veel Schepen ende Oorlochs ghereetschap/ dat sy niet en wisten wat van die plaetse sou= de vallen/ te meer soo den vyant om t'secours te beletten/ vast deurstack de Dijcken tot Littoyen/ twelck van sulcken importantie is/ dat hy/ indien den Eertshertoghe niet promptelick daer in en voorsie/ het hier naer t'secours te doen seer diffijl sal vallen/ onaenghesien men seyt dat die van binnen haer seer wel houden/ hoe wel sy hoopten dat den Eertshertoghe volghende sijne brieven van den 24. Martij/ daer teghen soo soude voorsien/ dat den vyant soude belet worden: waer toe ende om heur in tijts te voorsien tot resistentie/ sy hem bedanckten van gheschre= ven te hebben datse hem soudent adviseren/ van t'ghene sy daer toe van noode mochten hebben/ ende hebbende daer op ghedelibereert met Grobbendonck/ hadden ghestelt de by gaende lijste/ versoeckende datse haest daer af goede vrucht mochten vernemen/ om heur selven te beter te moghen beschermen/ twelcke sy tot den uyttersten gheresolveert waren te doen.

1. De lijste hielt datse volghende de ordre vanden Eertshertoghe mochten wederom krijgen de 15675. ponden cruyts, 1350. scherpen, gheleent aen den Cardinael van Oostenrijck, ende om gherepareert ende ghemonteert te hebben de stucken die de selve Cardinael ghere= stitueert heeft, meest verlopen ende sonder affuyten. Item 192. schup= pen, 150. piecken, 150. houwelen, alles den voorleden somer gheleent.

2. Dat hy in voorraet na de Stadt wilde senden 3. heele ende 3. hal= ve Canons, om dat heur gheschut meest vervoert ende ontrocken is.

3. Daer toe cruyt, scherpen, dubbelde affuyten ende raden, mits dat Eertshertoghe hem daer mede altijts sal moghen dienen 12. Canoniers, boven de ghene die inde Stadt sijn, ende gelt tot heur onderhout, ende van de Ruyteren ende Knechten inde Stadt legghende, ende nu veel ten achteren wesende, daer deur confusie soude moghen comen.

4. Noch eenighe Ingenieurs, ende middelen tot heur onderhout.

5. Een goede somme gelts in voorraedt, om in occurrentie van noot ende armoede te moghen aensprecken ter ordonnantie van Grobben=

donck.

6. Dat hy heur wilde authoriseren om af te moghen breecken omtrent de Stadt alle preiudicable plaetsen, 'tsy Gheestelijck oft waerlijck, ende om de hoochten te moghen beschantsen, ofte in Stadt voeren, mits redelijcke recompense in tijden ende wijlen te doen: Voorraedt van Coorn om de armoede te subvenieren, (mits de Meyerye is bedurven, ende haer Coren midden uyt Brabant moet comen, diemen niet en sal aentasten, dan inde uysterste noot, ende ten dienst van sijne Hoocheyt sal blijven.

Dese brieven werden gheintercipieert ende aen sijn Excellentie gebracht/ daer uyt men sien conden den deplorablen staet van die Stadt/

79

die gheconsumeert werde met een seer cleyn vyer/ ende langer handt.

Den 28. Martij dede sijn Excellentie eenige scheuten na des vyants fort schieten/ daer teghen die van 'tfort mede schoten: daer naer wilde hy een tamborijn naer de Schantse seynden: maer sy lieten hem niet aencomen/ ende schooten wederom naer hem: waer over sijn Excellentie wel 300. schooten op de huysen van 'tfort dede doen/ om die metten rosmolen waert mogelijck te incommoderen/ welcke schooten wel meer operatie deden dan sijn Excellentie wel wiste/ om datse meest met een vallende cogel inde Schantse quamen/ deur dien de Batteryen soo verre af stonden: ende men heeft na verstaen dat by aldien sijn Excellentie infurie hadde laten voort schieten/ dat hy dien dagh bedorven soude hebben alle heur amonitie/ rosmolen/ cruyt/ ende dat anders tot behoudenisse vande plaetse van noode is/ om dat geen plaetsen binnen inde Schantse bewalt oft verseeckert waren teghen 'tschieten vande zijde van Brabant/ maer alleen teghen 'tschieten vande Tielrewaerdt/ soo verre dat niemant inde Schantse hadde connen blijven/ maer hadden heur alles inde contrescherpen moeten begheven/ ende datse noch dien dach souden hebben moeten beter coop gheven: maer om dat sijn Excellentie niet en wiste dat 'tschieten soo veel schade dede/ liet hy daer van op houden: waer deur die van 'tfort tijt ende ghelegentheyte creghen om heur rosmolen ende amunitie-huysen met aerde wallen teghen 'tschieten aende zijde van Brabant te voorsien ende wapenen/ ende heur selven middel te geven langer te connen houden. Sijn Excellentie dede mede de Kercke van Alem beschantsen/ ende eenighe vande hoochste huysen van 'tDorp binnen 'sDijcx/ om voor sijn persoon ende stalle met eenighe Heeren daer te logeren. Daer en tusschen werde 'twater inde Mase soo seer hooch/ dat alle de uytterlanden ende binnen landen onder water liepen/ soo verre datmen niet dan de dijcken ende Schantse en sach boven water leggen/ daeromme sijn Excellentie noch alle 'tcrijchsvolck most inde Schepen laten/ te weten: de Regimenten van den Grave van Solms/ Franchoy's Veer/ Horatio Veer/ La Nove/ Edmond/ Graef Ernst/ ende Huchtenbroeck/ om datse na de veroveringe van Creveceur vast meer volcx beschreven/ ende tot hem doen comen hadden: De Ruyteren van Breda hadde hy na sijn vertreck van Creveceur wederom ghesonden/ ende inde Bommelreweert laten comen/ ende tot Amelroy wel logeeren. De Vanen van Graef Frederick Henrick ende Contelier/ om Wacht te houden. Voorts liet sijn Excellentie altemet naer 'tfort schieten/ ende die van 'tfort schoten wederom in 'twelcke sy in een Schip legghende recht beneden Maren/ quetsten 7. Soldaten/ waerom veel vande Schepen wat lager afdreven: maer 'twater werde soo hooch datmen niet en wist/ waer mette Schepen te blijven/ om datse rontsomme op 'tlandt dreven/ ende men daer mede geen diep en conste houden/ dan teghen de Schoordijcken.

Sijn Excellentie siende dat nu alle 'tplattelandt onder water stont/

Neerstich=
heyt van zijn
Excellentie.

80

van Os ende Geffen af tot voor by den Bosch/ Vlimen ende Bock=
hoven toe/ ende dat daerom de vyant tot hem niet en soude connen co=
men als over de Dijcken/ nam voor de selve alomme wel te vernage=
len ende besetten/ dede daeromme seer arbeyden aende begonnen fortifi=
catie te Littoyen: dede mede weder op maecken 'tSchantsken vande
vyant te Kessel/ alles om de antwoorde te difficulteren/ waeromme hy
oock liet besichtighen de Kercke van Empel/ ende de ghewanden oft
Sluysen een half Mijle boven Empel legghende/ om daer mede te
schantsen/ ende de vervallen knolschantse dede hy wederom opmaec=
ken/ om soo 'tontset tot dese Schantse te beletten: hy belaste alle daghe
alle uyren 4. schoten op de Schantse te doen/ ende by nachte alle ure
een. Den lesten Martij most sijn Excellentie noch stille legghen/ advan=
cerende alleen de begonnen wercken op de Dijcken/ ende om dat wey=
nich vorders inde Bommelrewaert was te krijghen/ sont hy de Ruy=
terye van Grave Frederick Henrick weder naer Garnisoen/ ende de
nieuwe Compaengnye Walen van Capiteyn Gilsen sont hy in Garni=
soen tot Emmerick/ ende sijn Excellentie dede sijn begonnen wercken
seer vorderen/ om den Dijk alomme wel te besetten.

Den 6. Aprilis sont sijn Excellentie sijn Trompetter met twee
brieven/ d'eene in Franchoy's ende d'ander in Duytsch aende Schant=
se/ om haer te vertoonen den sobren staet daer inne sy waren/ ende de
cleyne ofte onmogelijcke hope van ontset/ ende te versoecken datse daer=
om tijdelijck met hem wilden handelen/ hy soude heur met billijcke
conditien/ ende verseeckeringhe van betalinghe bejegenen: sy lieten den
Trompetter tot aen't water comen/ vraechden wat hy begeerde: ende
soo hy seyde brieven te hebben/ riepen sy datse gheen brieven en wilden
ontfangen/ maer hadde hy mondelinghe last hy mocht het segghen: hy
antwoorde anders niet dan dat sijn Excellentie de Schantse begeerde
te hebben/ ende daer op met haer te handelen: sy riepen wederom het
was noch 8. oft 10. daghen te vroech/ ende als hy Trompetter oft ye=
mants anders weder naer heur soude comen/ dat hy dan most comen
vande sijde van Herwerden/ want sy en souden voortaan niemant
meer hooren vande sijde van Rossum: Sommighe hielden dit voor
een goet teycken/ om datse nu voorts aenspraecke schenen te sullen hou=
den/ in plaetse datse te vorens altoos hadden gheschoten/ ende niet wil=
len spreekken. Den 7. Aprilis begonnen de tijdinghen te lopen dat de
vyant vast hier ende daer begon te vergaderen/ als of hy eenich ontset hen
wilde doen: ende om dat sulcx onmogelijck scheen/ indien maer sijn
Excellentie de Dijcken wel dede beletten ende bewaren/ beval hy de
wercken te Littoyen ende te Kessel wel te vorderen/ ghelijck mede te
Empel ende aende ghewanden/ ende om dat de beschantsinghe te Alem
cleynghenomen was/ alleen op de hoochte van 'tKerckhof/ dede sijn
Excellentie noch eene ander Trenchee maecken/ om alle de huysen van
Alem daer inne te besluuten/ ende by noot sijn leggher daer te moghen

81

houden/ dede voorts altemet op de Schantse schieten/ daer teghen die
van binnen wederom schoten: hy dede mede een Batterye tot Rossum
maecken/ wesende de nieuwe Batterye/ omtrent 200. roeden van 'tfort/
ende laste met eenen den Dijk boven Rossum (daerse vande Mase
aende Wale loopt/) aende cop te scharperen/ ende met borstweringhen
op te setten: hy dede oock maken een corps du garde achter de Kerc=
ke van Rossum by forme van Redoute/ breed 6. ende lang 9. roeden:
dede noch een corps du garde maecken achter den Dijk/ omtrent
130. roeden boven de Kercke aende Maes sijde/ ende noch een ghelijck

Sijn Excellentie doet het huys te Batenburch in nemen.

Oproer in zijn Excellentie legher.

corps du garde wat cleynder in begrip/ op den dijck aende Wale sijde/ tusschen welcke twee laetste corps du garden recht op de cop vanden Dijck de voorsz. nieuwe Batterye ghemaectt werde. Hy gaf oock last aen Gistelles om met eenighe stucken gheschuts te trecken naer 'thuys te Batenburch/ ende dat inne te nemen.

Den Colonnell Gistelles gingh den 8. Aprilis vroech met 5. Vaen= delen knechten naer Batenburch/ ende dede noch drie Compaengnyen ende twee stucken geschuts volgen/ die van 'thuys geen middel om houden hebbende/ gaven 'thuys over/ midts uyt te moghen trecken naer de Graef/ ende toghen daer af 24. mannen/ Gistelles leyde op 'thuys de Compaengnye Soldaten van Swits/ ende tooch wederom naer Littoyen: Snachts dede sijn Excellentie 2. halve Canons planten inde vierde Bateria by Rossum gemaectt/ om op morghen daer mede te schieten.

Den 9. Aprilis wast seer cout weder/ sijn Excellentie dede mette 2. stucken van Rossum naerde Schantse schieten: daer op die vande Schantse wederom soo dapper schoten datse 'teene stuck demonteerden ende inde mont raecten/ anders dede sijn Excellentie alomme seer wercken: Des avonts quam de Heere Foack int legher met 64000. gulden/ daer van 50. duysent gulden waren tot betalinge vande onge= repartieerde Soldaten/ ende extraordinaris lasten.

Ende alsoo de tijdingen continuuerden/ vande versamelinghe vanden vyant/ diemen seyde dat totten ontsette quam/ dede sijn Excellentie de wercken alomme vorderen/ ende vreesende of den vyant wederom naer Creveceur mochte comen/ dede hy souseren een hoochte over de Diese/ omtrent 150. roeden van 'tfort/ op den hoeck vanden Dijck/ ende laste datmen daer een Redoute beginnen ende maken soude/ om te beletten dat de vyant van over de Diese geen aproche teghen 'tfort en soude moghen doen/ ende voor hem selven te behouden/ om altoos by noot sonder pe= ricule sijn volck over de Diese teghen Creveceur over te moghen logeren/ 'twelck hy de eenighe behoudenisse vande plaetse achte te wesen: Hy beschreef voorts eenighe Ruyteren uyt Gelderlandt na den legher te comen/ om by de hant te wesen/ latende als noch die Brabantse in Garnisoen.

Den 12. Aprilis creech sijn Excellentie tijdinghe dat den vyant met vier Regimenten Soldaten te Geldrop was ghecomen/ ende een par=

82

tye gelts by hem hadde/ om binnen sint Andries te brenghen/ daer om hy te meer alle wercken dede verhaesten/ hoe wel het ghenoech onmoghelijck scheen/ dese Schantse te ontsetten of gelt daer in te brenghen/ mits 'tgansche lant van Brabant tusschen den Maes-Dijck van Os ende Geffen/ langs nieulandt/ ende den Bosch tot achter Vlimen ende Bockhoven/ ende aende Heeckhuysen toe int water stondt/ hebbende gheen binnen-weghen nocte landen die te ghebruycken waren/ om ergens aen te moghen comen/ ende dat de dijcken soo wel beset ende gheretrencheert waren/ dat niet moghelijck en scheen daer over te connen comen/ 'twater inde Riviere begonst allenxkens te vallen/ waer= om sijn Excellentie voornam metten eersten sijn legher ('twelck boven Driel inde Schepen te veel over malcanderen lach) te scheyden/ ende naer Herwerden te seynden/ de Regimenten van Graef Ernst/ Edmont ende Huchtenbroeck/ ende moghelijck oock de Switsers/ om d'aprochen van dier sijden te beginnen/ ende hy meende vande sijde van Rossum te doen aprocheren by de Engelsens/ Franchoysen ende Vriesens/ mettet Regiment van Solms.

'Tsavonts op 'tbegin van 'tduyster ontstont een groot rumoer tusschen de Franchoysen ende Vriesen/ ter sake van twee persoonen die metten anderen ghespeelt hadden/ ende moghelick den anderen onghespeelt

lijck doende begonden te vechten/ by wien terstont 8. oft 10. Franchoy= sen/ heur vande partye maeckten/ ende aen d'andere sijde eenighe Vrie= sen/ ende mits veele mitten toeloop daer by quamen/ ende van beyden sijden starck worden/ begonsten sy malcanderen met rappieren/ stocken ende steenen aen te vallen/ daer deur 'trumoer soo groot werde/ dat vele arm begonnen te roepen/ ende heur lang gheweer uytte Schepen te ha= len/ ende sprongen soo van beyde partyen teghen wille ende danck van heur Officiers uytte Schepen aen landt/ soo dattet schrickelijck om sien was. Onder de Vriesen was dat misverstant dat by naest gheen Capiteynen uytte Schepen aen landt quamen om heur volck te hou= den/ maer bleven 'tSchepe om de rest van 'tvolck inde Schepen te houden. Vande Franchoyen ging den oversten Lieutenant *Dommarville* deur/ sonder hem by 'tvolck te laten vinden: den Grave van Solms quam te Paerdt/ ende dede met groot gevaer veel om heur te scheidten: ghe= lijk mede deden de France Capiteyns Cormires ende Brusse/ die selfs verscheyden persoonen van heur natie quetsten/ om datse niet te rugghe en ginghen: Brusse werde inde furie onder de voeten ghelopen/ ende met een Piecke inden hals ghequetst: Cormires creech mede drie cley= ne quetsuren: den Graef creech verscheyden stocken ende steenen naer 'tlijf/ doch brachten soo veele te weghe datse 'tvolck vanden anderen cre= ghen. Daer over sijn Excellentie met sijn garde oock aencomende/ de selve voorts vanden anderen dede scheidten ende 'tSchepe gaen/ ende scherpelick verbieden niet meer te vechten. Vande Franchoyen was doot ghebleven een Edelman/ Page vanden Coninck gheweest sijnde/

83

ghenaemt Rerack/ ende noch 10. gequetst/ ende vande Vriesen 3. per= soonen doot ende 7. oft 8. ghequetst/ naderhant op 'tfeyt informatie genomen sijnde/ en constmen niet ontdekken/ dan dattet onverhoets toeghecomen was/ ende al eer de Officiers dachten dattet soo verre gaen soude/ daer toe veel hadden geholpen/ datse met de Schepen soo seer onder malcanderen laghen/ daerom sijn Excellentie besloot des sanderen daechs alles van malcanderen te doen legghen/ om ghelijcke swaricheyden te voorcomen. Snachts deden die vande Schantse een sig= nael ofte vyerteycken/ daer teghen ten Bosch 2. schooten ghedaen wer= den/ ende doen deden die vande Schantse wederom twee schooten/ 'twelcke men nae verstont te wesen/ om dat seecker vier Soldaten die= se uytghesonden hadden/ om medicamenten ende Chirurgen te hebben/ wederom inghecomen waren/ ende met-ghebracht hadden eenige me= dicamenten/ maer gheen Chirurgijns/ om dat niemant mede en hadde willen gaen.

Den 13. Decembris schootmen al te met/ ende sijn Excellentie creech tijdinge dat den vyant voorseecker Marcheerde naer Ravesteyn/ waerom hy niet goet en vondt sijn aprochen noch te beginnen/ om dat de selve een goet deel van sijn leger verletten soude/ ende sonder oneere niet en souden connen verlaten werden/ daerom hy beter achte sijn le= leger fris ende by een te houden/ ende noch eenighe daghen te sien wat den vyandt van buyten soude willen doen/ scheidte niettemin die Regi= menten wat van malcanderen/ ende hieltse noch al in Schepen by A= lem: doch vresende voor Creveceur/ sont noch des nachts derwaerts de Compaengnye van Dirck de jonge ende van Calf/ om de Redoute al= daer begonnen/ te beter op te maecken/ ende hy dede voorts dapper al= omme wercken. Ende alsoo het Marcheren van den vyant noch bleef continuerende/ is sijn Excellentie mette ghedeputeerde vanden Raedt/ selfs de wercken naer Creveceur gaen besichtighen/ ende comende aen= de gewanten vondt hy de Redoute aldaer noch weynich geavanceert/ ende de Trensee naer de Mase toe noch naulix begonnen/ daerinne hy niet

Sijn Excel= lenties grote neersticheydt ende voor= sichtigheyt.

<p>Den Gra=ve van Hohen=lo comt sijn Excellentie besoecken.</p> <p>Tijdinghe vande vyant.</p>	<p>wel te vreden en was/ ende laste datmen in aller haeste daer aen arbe=den soude/ om dat hyt daer vast ghenoech achte/ als maer de wercken daer ghemaect waren: hy ginck voorts naer Empel/ daer 'tschants=ken aende Kercke tamelijck gheavanceert was/ maer 'tquartier bene=den de kercke was naulicx begonnen. Boven de Kercke aenden Dijck lach een hoochte van een Molenwerf/ die sijn Excellentie achte bedenc=kelijck voor de wercken aldaer/ om datse op de Kercke seer conde com=manderen/ achte daer nodich de selve te doen wech karren: maer so na overlegginge geacht werde dat minder costen soude/ die te beschants=sen/ soo werde geordonneert daer af te maken een half Bolwerck/ om voor flancke aende Kercke te dienen/ ende den Dijck van daer af totte Schantse lang omtrent 46. roeden te scerperen/ ende met een borstwe=ring op te setten/ daermen terstont mede aen dede vallen: hy gingh</p> <p>84</p> <p>noch naer Creveceur/ daer hem de meeste nieuwe vergrotinghe vanden vyant niet aen en stont/ daerom hy op de hoochde besuyden een Bol=werck wilde doen beginnen by forme van Ravelijn/ soo nochtans dat=ment metter tijt soude connen aentrecken/ ende de ander wercken daer naer approprieren: hy hadde mede geerne doen beginnen de twee Bol=wercken over de Diese beraemt te maken/ maer om datse veel costen souden/ liet hy des te rugghe: hy dede die twee Compaengnyen Calf ende de Jonge/ gaen logeeren aende Redoute daer begonnen/ om die te beter ende eer op te trecken/ ende sulcx heur Schepen inde Diese op te brenghen/ met 'tOorloch-Schip van Capiteyn Haerst/ om d'ander Schepen te bewaren: hy hadde geerne de Diese doen stoppen/ om dattet water dapper daer uyt schoot/ maer en hadde gheen rijs by de handt om dat te doen/ 'twelck hy daerom dede ontbieden: hy tooch voort na de Heeckhuys-Mase/ om die te besichtighen/ ende gingh op 'tlandt tot aende Kercke van Heeckhuys/ dan en vont niet dat den vy=ant van daer yet bysonders soude connen doen/ ende midts dien onno=dich eenighe wercken te beginnen: waer naer hy wederom naer 'tleger keerde/ daer 'tsavonts by hem quam den Grave van Hohenlo/ die de Wale op was comen seylen tot by Rossum toe/ daer die vande Andries Schantse na de Jachte schietende/ de selve haest gheraecht hadden.</p> <p>Den 15. Aprilis al hoe wel het alle den dach seer reghende/ gingh sijn Excellentie besichtighen alle de wercken te Maren/ daermen de Kercke bestont te beschantsen/ ende noch een Redoute int velt maecte/ ende te Kessel daermen 'thuys beschantste/ ende de voorighe Schantse vanden vyant op maecte/ ende in een swaer werck veranderde/ ende te Littoyen daermen de gantse beneden cante van 'tgat beschantste/ om 'tselve te bewaren ende open te houden.</p> <p>Tot Alem quam een tambourijn vanden vyant/ willende naer Heus=den om eenighe ghevangen gaen/ ende soomen vermoede om de ghe=legentheyte van ons leger te besien: dese seyde van heur volck tot Lies=hout ghescheyden te wesen/ ende dat se daer omtrent vergaderden/ en=de noch wachten de Regementen uyt Lutsenburch/ mette helft vande ghemutineerden van Diest/ datse noch niet veel Ruyteren by haer en hadden: dat Louys de Velasco soude Commanderen/ ende la Bour=lotte als Maerschalck soude wesen. Men verstont van andere oorden mede dat den vyant tot Lieshout ghecomen was/ ende wel 6000. man te Paerde ende te voet by een hadde. Men schoot al te met naer de Schantse/ die des naer noens tot bravade inde halve Mane aende Maes syde een scheeps Vlagge lieten vliegghen/ wesende een Princen Vlagge/ die den voorleden Winter van een Jachte/ de Wale afcomen=de/ by heur ghenomen/ ghecreghen was.</p> <p>Den 16. Aprilis was sijn Excellentie even seer doende omme de</p>
---	--

<p>De Diese wort gestopt.</p> <p>Twee Wa= len uyt de An= dries Schant= se comende/ werden ghe= vangen ende by sijn Excel= lentie ghe= bracht.</p>	<p>wercken alomme te doen vorderen: Ende horende dat tot Kessel noch een binnenwech was/ ghe-naemt de Mollerwech/ die maer ghebruycet</p> <p>85</p> <p>werde om de thienden ende 'thoy inne te halen/ de welke hooch ende vast was/ daer over den vyandt soude connen aencomen/ ging hy de selve besichtighen/ ende bevontse te legghen beneden de Schantse by hem daer doen maecken: doch op datse daer over niet souden connen comen/ ende doen trachten over 'tuyterlandt tusschen de Mase ende Kessel deur te comen/ laste hy eenighe groote gaten daerinne te maecken/ om den wech die onder water lach incommodieuser te maken/ ende ordonneerde opt uytcomen vanden wech een Redoute te legghen/ by forme van corps du garde: laste noch een ander Schantsken te maken tusschen daer ende Kessel/ ende noch twee andere Schantskens/ tusschen den selven Nolderwech ende Maren/ om soo dien pas/ ende alle andere overcomste over 'tlandt te verhinderen. In sijn leger quamen de Ruyteren van Onsta/ Hamilton/ Veere ende Parker/ ende die van Smeltsing volchden mede/ ontboden sijnde om inde Bommelreweert Wacht te houden/ indien de vyant naer Creveceur ende de Heeckhuysen Mase mocht trachten te comen/ ende ginghen daer toe logeeren tot Wel ende Amelroye/ daermen by noot lichtelijck conde krijghen de Vanden die te Heusden ende te Tyel laghen. Die vande Schantse schoten desen daghe veel/ ende doden by Rossum 4. mannen/ ende een werter 'tbeen afgheschoten. Twee Franchoyzen te Paerde dienende quamen vanden vyant over/ segghende datse op wech wesende om herwaerts over te comen/ gevallen waren in handen vanden Grave van Busquoy/ ende hen soo wel hadden bereddert dat hyse by hem hadde ghehouden/ ende elcx met een Paerdt voorsien hadde/ daer mede sy nu overquamen: seyden dat daer vergaderden de Regimenten van Zapena/ van Warenbon/ van La Bourlotte/ van Busquoy/ ende van Barlaymont: dat Velasco soude Commanderen/ ende La Bourlotte Marschal wesen: datse noch meer volcx verwachten/ ende daer en tusschen haer tot Lieshout ende daer omtrent hielden/ ende de advenuen na dese sijde beschantsten/ om datse vreese hadden van overvallen te worden.</p> <p>Den 17. Aprilis/ was sijn Excellentie noch al doende om de wercken te vorderen/ hy dede besteden 'topdelven vande Nollerwech/ ende de Redouten daer gheordonneert: ende om by Kessel meerder volcx by de hant te hebben/ soo tot vorderinghe vande wercken als de bewarighe van dien/ seyndt hy 'tsavonts om daer te logeeren/ 'tRegiment vanden Colonnell Edmonde/ met last omme oock 'tuyterlandt vanden Dijk van Kessel af tot de Mase toe te beschantsen ende bewaren/ ende de Kesselsche Kreecke ende andere wateren daer te brugghen/ ende als die wateren ophemaect souden wesen/ soude hy de andere Regimenten naer Herwerden senden/ om van die sijde de aprochen te beginnen. Desen dach begonst men oock de Diese te stoppen ende met rijs toe te sincken/ om 'twater te beter int landt te houden/ daerom men eerst de Schepen uyt de Diese inde Mase liet comen/ wesende de Redoute aldaer by naest in defentie. Snachts ten thien uren quamen twee Wa-</p> <p>86</p> <p>len/ daer af den eenen een Corporael was uyt de Schantse/ met een brief om naer den Bosch te gaen: dese quamen swemmen over de Mase/ ende deen was al overgecomen aenden uytter-Weert voor Maren/ ende sijfelde om den anderen te doen derwaerts comen: de Matrosen van Frans den Duyst hoorden dit/ ende quamen naer hem toe/ eenige langes de Weerdt/ ende andere met een cleyn Schuytgen: daeren tusschen den anderen Wale noch inde Riviere wesende/ werde be-</p>
---	---

De Heere
van Beveren
wort naer den
Hage geson=
den.

vanghen vande coude/ ende en const niet meer swemmen/ daerom hy om hulpe riep/ ende by 'tSchuytgen naer ghevaren sijnde/ werde half doot ghevischt/ sy waren beyde in 'themde/ hadden een Poen= gaert op den rugghe/ daer een briefgen in was besloten: die over ghe= comen was wilde hem te weere stellen/ daer deur ende deur 'troepen vanden anderen 'trumoer ghemaectt werde/ 'twelck den alarme inde Schantse maecte: men brachtse beyde by sijn Excellentie noch snachts/ die den brief op brack ende las/ ende langhe met heur alleen sprack: sy seyden/ ende den brief hielt datse de Schantse hielen voor Godt ende heur betalinghe/ ende daerom begeerden daer van verseeckert te wesen/ ende te weten of zy ontset souden werden of niet: ende dese persoonen waren gelast te sien/ ende wel te letten wat hope ofte apparentie daer by de handt mocht wesen/ om daer na resolutie te nemen: sy seyden noch niets ghebrecks te hebben/ ende niet lievers te sullen sien dan dat mense met ghewelt aentaste/ om datse dan tonen mochten datse Soldaten wa= ren. Naer veel handelinghe met sijn Excellentie/ presenteerden sy ha= ren dienst om 'tleven te behouden/ ende den Corporael nam aen metten brief voorts te gaen naer den Bosch/ om antwoord daer op te halen/ ende mede aen sijn Excellentie te brenghen/ ende dat voor de versee= kertheyt den anderen by sijn Excellentie soude blyven/ die heur beyde beloften van gelt ende avancement toeseide/ indien sy die vande Schant= se tot handelen met sijn Excellentie conden brenghen. Den Corporael was in dit stuck animeus: maer den anderen hielt hem meer achter= waerts/ ende scheen te veynsen/ doch liet hem ghesegghen/ als soude hy metten Corporael dit stuck wel beleyden. Den Corporael begeer= de eenich gelt om tusschen weggen te moghen geven/ om den wech te doen wijsen: daer op sijn Excellentie hem dede geven 8. croonen/ waer= om hy al voor den dach wederom wechgebracht werde naer Geffen/ ende zoo in 'themde laten gaen naer den Bosch toe.

Sijn Excellentie hoorende dat uytte handelinghe met dese ghevan= genen wat soude volghen/ heeft den Heere Beveren naer den Haghe ghesonden/ om vande Heeren Staten te verstaen/ hoe veele gelts men by noot dit volck soude moghen beloven/ ende of de penningen ghereet souden wesen/ ende om te vertoonnen de notelijckheit ende menichte van de wercken/ ende daer toe mede de betalinghe te vorderen: andersints arbeydemen seer omme den Nollerwech met groote gaten open te graven/ 'twelck te moeyelijcker was/ om dat den wech onder water

87

lach/ in voegen datmen eerst cleyne Dammekens most maecken/ dan 'twater uytoosen ende soo op te graven: men arbeyde mede seer aen alle de wercken tot Kessel. Die vande Schantse schoten seer naer Rossum/ om datse scheenen te sien/ datmen daer een stuck in een oude affuyt set= te/ ende daer toe daer treck-paerden mette affuyte hadden sien comen/ maer en raeckten niemant: men hoorde des savonts etlijcke malen ten Bosch schieten/ 'twelcke men achte te wesen omme 'tincommen van= de man metten brief: anders verstontmen dat den Eertshertoge aen die vanden Bosch geschreven hadde/ dat hy Velasco sont/ om de Schantse van sint Andries te ontsetten/ ende heur Stadt te versekeren/ ten eynde die niet belegert en werde/ nochte aenslaggen daer op ghemaectt: daer mede vele ten Bosch niet ten besten te vreden en waren.

Den 19. Aprilis arbeydemen alomme even seer/ ende sonderlinghe te Kessel: tusschen Empel ende de ghewanden werde ghevanghen een Timmerman/ de welcke van Empel naer Alem quam/ met noch een ander die doot gheschoten werde. Savonts inde voornacht quam den Corporael die ten Bosch gheweest was/ weder int leger/ ende by sijn Excellentie/ wesende met een Schuyte ghebracht tot dicht achter de

De gevan= ghen Walen werden weder naer de Schantse van sint Andries laten gaen.

Kercke van Maren/ ende hy quam tot aenden Dijck sonder dat yemant hem ghewaer werdt/ ende hadde een brief van Don Louys de Velasco/ houdende dat hy sijn volck vast versamelde/ ende voorseker de Schantse soude comen ontsetten/ datse daerom moet houden wilden/ men soude haer alles vol op betalen. Sijn Excellentie instrueerde hem ende den anderen Soldaet/ om weder na de Schantse te gaen/ ende daer te segghen/ dat niet teghenstaende dien brief/ sy wel hadden ghesien/ dat gansch gheen hope noch apparentie en was/ datse ontset souden connen worden/ ende datse sien souden met dien pretext 'tvolck vande Schantse te induceren met sijn Excellentie te handelen. Voorts dede hy haer veel belofte van gelt ende advancement/ ende beloofde aen den Corporael een Compaengnye Voetknechten/ indien hy goet officie dede/ ende lietse t'samen daer mede wederkeeren naer de Schantse: hy hadde geerne ghesien dat den Corporael alleen hadde weder ghekeert/ ende dat sijn camerade ware int uytcomen ghevanghen geworden/ om dat sijn Excellentie den anderen Soldaet niet al te wel en betroude: maer den Corporael begeerde hem eyntlijck mede te hebben/ ende was soo heet int stuck/ dat hy meynde dat hy den Soldaten sonder swaricheyt soude connen diets maecken/ datter gheen ontset en was/ ende dat hyse tot handelen met sijn Excellentie soude connen brengghen/ ende indien sy des niet doen en wilden/ soo soude hy sien heur te persuaderen/ om den Gouverneur wederom te ontbieden/ ende dat hy den last mocht krijgen hem te gaen halen/ waer na sy den selven in handen van sijn Excellentie soude leveren. Op 'twech gaen seyde hy/ dat hy plat uyt soude segghen/ hier ghevanghen gheweest te sijn/ ende dat sijn Excellentie haer vrylijck hadde laten voorts trecken/ om te sien de apparentie vant ontset/

88

ende weder te moghen keeren: dat hy met sijn Excellentie hadde gesproken/ ende dat die ghepresenteert hadde heur vol op te betalen. Ende of wel sijn Excellentie hem seyde sulcx vol pericule te wesen/ bleef hy even heftich/ segghende versekert te wesen vande Soldaten/ ende wel ghenoech gehoort te hebben/ wat in alle corps de garden ommeginck. Ende daerom begeerde hy oock dat sijn Excellentie des anderen daechs voor de middach een Trompetter aende Schantse wilde senden/ 'twelck sijn Excellentie mede te precipitant meende te wesen/ maer de hitticheyt van den man was te groot: hy openbaerde aen sijn Excellentie meest alle de secreten vande Schantse/ ende waerse ghemeenlijck haer boden uyt lieten gaen/ ende meende de Soldaten van binnen wel soo veel te segghen/ datse wel sien souden datter gheen hope van ontset en was/ waer mede sy van sijn Excellentie scheyden/ hebbende den Soldaet die hier was ghebleven/ vande selve een pack cleren ghecreghen/ om dat hy in 'thembe was. Maer sose snachts inde Schantse gecomen waren/ hoordemen daer terstont een groot rumoer/ 'twelck een goede wijle tijts duyrde/ ende gingh soo verre/ dat eenighe riepen slae doot.

Den 20. Aprilis heeft sijn Excellentie om naer te comen dat mette voorsz. Soldaten besloten was/ omtrent 8. uren aen alle Bateryen doen verbieden niet meer naer 'tfort te schieten/ ende sont daer naer sijn Trompetter vande sijde van Rossum/ naer de Schantse met brieven/ daer by hy heur schreef/ dat Don Louys de Velasco 4. oft 5000. man in Brabant hadde/ dat gheen apparentie en was dat de selve heur soude connen ontsetten: dat hy oock hier alomme soo wel versekert ende begraven was/ dat niet moghelicken was haer te ontsetten/ datse daerom op een ydele hope bedroghen souden wesen/ ende ten lesten alle heur achterwesen quijt wesen: dat de Schantse verloren most gaen/ ende datmen heur dan altoos wijten soude/ datse met heur alteratie 'tverlies van dien hadden veroorsaect. Indien sy daerom wilden versekert

Sijn Excellentie schrijft aen die van sint Andries.

Schriftelijc=
ke antwoor=
de by die van
sint Andries
Schantse aen
sijn Excellen=
tie.

Den Cor=
porael die by
sijn Excellen=
tie was ghe=
vanghen ghe=
weest/ wert
geharquebu=
seert van die
van sint An=
dries Schan=
se.

Sijn Excel=
lentie seynt
weder aen die
van sint An=
dries brieven/
ende presen=
teert te han=
delen.

wesen van heur betalinghe/ datse wel souden doen met hem te hande=
len/ ende hy soude heur sulcke satisfactie ende contentement geven/ als
sy souden moghen begeeren.

Den Trompetter comende aende Schantse/ scheen vol apparentie
datse souden willen handelen/ om dat ten eersten/ alle de Soldaten meest
boven op de contrescharpe quamen staen/ of wel sy hem buyten lieten
blyven/ seyde nochtans den Sergeant Maior tot hem/ dat hy Trom=
petter sijn Excellentie wilde segghen/ dat hy sijn beste totte sake doen
soude/ ende vraechde wat Traicement men den Officiers doen soude.
Eenighe Bootsghesellen tot hem uytcomende/ seyden/ dat sijt daer
moede waren/ en datmen in Hollandt soo goeden broot bieck als daer.
Sy ontvinghen t'samen de brieven/ ende hielden langhe ghemeyn met=
ten anderen/ daerinne de resolutie soo liep/ datse de Schantse voor den
Coning wilden houden.

Den Corporael die heet in dit stuck was/ wert verraden vanden an=

89

deren Soldaet/ die met hem was gheweest ende ghevanghen: Sy de=
den den Trompetter buyten tracteren/ ende gaven hem ten lesten een
brief wederom aen sijn Excellentie/ houdende dat sy sijn Excellentie
seer bedancten van sijne presentatie/ dat hy heur niet schuldich en was/
ende datse hem niet te eyschen en hadden: dat den Coninck aen wien sy
met eede verplicht waren/ haer schuldich/ ende rijck ghenoech was om
haer te betalen: datse totten lesten toe de Schantse voor hem wilden
houden. Neffens dese brieven gaven sy den Trompetter wederom 5.
croonen over den Corporael gevonden (de reste apparentelijck wesen=
de verteert) ende de clederen die sijn Excellentie den anderen ghegheven
hadde: naer 'tvertreck vanden Trompetter/ schooten sy binnen int
fort met Musquetten/ als of sy yemant harquebuseerden/ ende daer
naer rontsomme met heur gheschut/ daer men vermoede datse den
Corporael depesceerden/ 'twelcke waerachtich was: want sy lieten
hem savonts doot met een quade schuyte afdryven/ ende een briefken
daer by dat hy aldaer soo lach/ om sint Andries te hebben willen verra=
den/ ende datse hem naer sijn Excellentie sonden om te ontfanghen de
Compaengnye hem beloofd. Dit aldus afghelopen wesende/ ende dat
sijn Excellentie sach dat hy dit beleg soo haest noch niet ten eynde soude
connen brengen/ ende dat de vyant alle dage meer volcx by hem crech/
om het ontset te tenteren/ heeft sijn Excellentie de wercken tegghen den
vyant seer doen verhaesten/ ende aen alle orden ende plaetsen soo voor=
sien/ besetten ende bewaren met Redouten/ Trenseen/ Flanckeringen
ende Bateryen/ dat de vyandt nergens door en conde. Hoe wel hy alte=
mets 'tselve hier ende daer besocht/ meer met sijn schade dan voordel.
Want sijn Excellentie hadde het niet alleen op alle advenue te lande/
maer oock te water wel voorsien/ want hy hadde eenighe Jachten over
den Dijck doen trecken omtrent de Alemse sluyse/ daer mede hy de
diepte oft kille deurvoer tot by sint Annenberch toe/ ende bemerkende
datmen daer deur met Pleyten vanden Bosch bequamelijck soude mo=
ghen aencomen/ hadde op die sluyse oock een Redoute doen maecken
tot bewaringhe van dien pas/ ghelijck mede op alle andere plaetsen
daer eenigh vermoeden was.

Den 28. Aprilis sont sijn Excellentie weder een tromslagher aende
Schantse met 2. brieven/ deen in Francoys ende dander in Duyts/ van
eenen inhout/ daer by heur aenschreef: dewijle den dach van heur be=
loofd ontset overstreecken was/ datse wel saghen dat gheen ontset haer
helpen conde nocte comen soude: soose daerom nu noch ghesint waren
met hem te handelen/ dat hyse goet contentement op haer betalinge soude
doen/ volgens 'tgeen sy met souden connen accorderen/ daer toe sy

De Heere
van Chastillon
comt by sijn
Excellentie
int leger.

Den Advo=
caet Olden=
barnevelt comt
int legher.

yemandt uytzenden mochten/ met vermaninghe dat sy op heur stuck
mosten letten ende tijdelijck handelen/ oft souden ten lesten niet met al=
len cryghen. Sy ontvingen de brieven van den Tamborijn/ die sy buy=
ten lieten/ hem goede chiere maeckende/ ende hielden lange ghemeyn.

90

naer den middach gaven sy hem weder 2. brieven wederom/ houdende
dat sijn Excellentie met bedroch omme gingh/ om henlieden te verley=
den/ ende te persuaderen datter gheen ontset voorhanden waer/ daerse
ter contrarie wel wisten ende verseeckert waren/ dattet ontset naer by
was/ ende datse eerstdaechs hoopten de Spaensche Trommelen ende
Trompetten te hooren. Sijn Excellentie hier op deliberatie ghenomen
hebbende/ vont goet den Tromslager noch eens aen de Schantse te seyn=
den/ met brieven dat hy met geen bedroch om en gingh/ maer henlieden
de waerheyt verclaerde/ ende soo yemant begeerde buyten te comen/
dat hy haer sulcx soude toonen/ ende met ooghen laten sien: oft soo sy
yemant uytseynden wilden/ om met hem te accorderen ofte handelen/
dat hy wel te vreden was 'taccoort soo te maken/ dat sy daer na een be=
quaemen tijt souden hebben/ om in des vyants leger te gaen/ om naer
het ontset te vernemen ende 'tselve te solliciteren/ ende so het binnen den
gestelden tijt heur conden ontsetten/ soude 'taccoort afwesen/ ende in=
dien niet/ souden hem de Schantse op de ghestelde conditien overghe=
ven. Den Tamborijn ghecomen sijnde/ gaven voor antwoorde dat
hy wel wederom mocht gaen/ datse haer daer op naerder beraetslaghen
mosten/ ende morghen oft overmorghen antwoorde souden laten
weten.

Des nachts vierden die vande Schantse lang/ ende schoten ten lesten
5. schooten/ soomen vermoede om signael te doen/ maer die van
'sHertoghenbosch schoten niet weder. Den 29. quam int leger by
sijn Excellentie de Heere van Chastillon/ Admirael van Guienne/
d'outste van dien huuse/ om dese landen te besien/ ende den Chrijch wat
te hanteeren/ hy was een jonghman van 16. oft 17. jaren/ tamelijck
lang van persoon/ van blyden gelate/ ende cousijn Germain van Graef
Frederick Henrick broeder van sijn Excellentie.

Den eersten Mey 1600. quam de Heere van Oldenbarnevelt int le=
ger by sijn Excellentie/ ende bracht 60000. gulden mede/ tot vervallinge
vande ordinaris lasten vanden leger/ daer toe die van Hollandt seer ge=
solliciteert waren/ om datter seer groot gebreck van gelt int leger was/
ende wel voor 50. duysent gulden aen wercken al gemaect/ ende maer 18000.
gulde op betaelt waren: hy ging over al met sijn Excellentie al de werc=
ken besien/ ende sijn Excellentie nam voor/ dien avont de aprochen te be=
ginnen (dewijle die vande Schantse op sijn leste brieven niet en antwoor=
den) ende dat met een groot ghetal van volck/ om de eerste Aprochen
soo naer te stellen als moghelijck was/ ordonneerde daer om 900. man=
nen tot gravers om d'aprochen te beginnen/ te weten: 360. aende sijde
van Rossum/ uyt de Engelse ende Vriesen/ ende de reste aende sijde van
Herwerden/ uyt de Regimenten van la Nove/ Graef Ernst/ Ed=
mond/ Huchtenbroeck/ Gistelles ende de Switsers/ welck ghetal soo
groot was/ dat sy voor desen voor eenighe plaetse met gelijk getal van
gravers noyt geapprocheert hadden: hy ordonneerde omtrent 1200. man=

91

nen/ om op beyde sijde inde wapenen te houden tot bescherminghe van
de gravers: des achter noens/ sont Gistelles 8. van sijne Vaendels te
Kessel/ hebbende van elcx 10. mannen tot Littoyen doen blyven/ daer
by hy noch selfs bleef. Sijn Excellentie dede die ghemaecte Schans=
kens/ teghen de aencomste van buyten met ordinaris wachten alomme

besetten/ ende sont sulcx inde Schantse te Kessel/ die van Cotwis inde Vriesche Schantse aende Noller-wech: die van Weincom inde Swit= sers Schantse bet naer Maren/ die van Hames inde France Schant= se by Maren: ende die van Hans Meyer om te besetten 'tSchantsken aen de Molenberch ten zuytwesten van Maren/ ende de Redoute opte Alemse sluys. 'Savonts gingmen aende aprochen/ daerinne de gravers dat voordeel hadden dattet seer quaet ende regenachtich weder was/ ende die van binnen consequentelijck te minder op heur gheweer ende Wachten pasten. Die van Rossum eerste begonnen/ deden ver= scheidten sentinellen op 'tvelt voeren/ daerinne een Sergeant ende vier Soldaten by den vyant overvallen/ ende ghevanghen ghenomen wer= den ende naer 'tfort ghevoert/ ende daer mede weeck den vyant daer van 'tvelt/ dit maecte eenich retardement: maer weder ander sentinel= len uytghevoert sijnde/ begonstmen even wel de aprochen/ diemen ten eersten sette met een linie na de Wale/ ende met een ander treckende naer de Mase/ tot op 20. vadem naer aende grachte ofte Lorrevaert/ die daer buyten de contrescharpe leyt/ 'twelcke sy daerom te beter hadden te doen/ om datse eenen vasten rugghe hadden aende sijde van Rossum/ die al lang te vooren beschantst was/ ende daer desen nacht noch vier heele Canons gheplant werden/ niet wijt vande twee halve Canons/ daer staende om dese aprochen beter te defenderen. Die van binnen scho= ten weynich/ ende quetsten aen die syde maer twee persoonen: Aende syde van Herwerden en hadden de gravers geenen rug soo naer/ daer= om sy oock soo naer niet en conden aprocheren/ maer beraemden heur vast te maecten omtrent 160. roeden van 'tfort/ op de Mase ende Wa= le/ ende om 'tselve met meerder verseeckeringe te doen/ was Graef Ernst van Nassou zelfs den heelen nacht by 'tChrijchsvolck: doende een linie beginnen om 'tlandt vande Wale/ totte Mase af te snijden: sy hadden aen die sijde buyten veel sentinellen perdu/ die metten eersten alle die gravers ende arbeyders vervaert maecten/ ende op de vlucht brachten: maer Graef Ernst mettet Chrijchsvolck hieltse staende/ ende dede de aprochen versekeren/ sonder datter yemant ghequetst werden/ mits 'tweder quaet ende sy noch verre af waren.

Het leger vanden vyant 'twelck ghecomen was om de Schantse te ontsetten/ mocht sterck wesen omtrent 6000. man soo te Voet als te Paerde: daer by noch ghecomen waren 'tRegiment van del Villar/ met eenighe Garnisoenen uyt Vlaenderen ende Brabant/ ende noch 8. Vanen Ruyteren uyt Lutsenburch/ sulcx datmen meende datse nu wel sterck waren 8000. man te voet ende 1000. Paerden: ende siende datse

92

niet en conden uytrechten om de Schantse te ontsetten/ sijnse naerder den Bosch comen logeren te sint Oeden-Roye/ ende om onder de Stadt vanden Bosch te comen/ om die te verseeckeren voor 'tbeleg/ ende quam daer na te Berlicom/ ende sont eenige Compaengnyen naer den Bosch/ om deur den Bosch naer Orten te trecken ende daer te Schantsen. Maer die vande Stadt en wildense niet deur laten/ om datse daer geen Schant= se noch Casteel en begeerden. Eyntelijck vertoghense wederom van Berlicom na sint Oeden-Roye/ ende voorts nae Asten ende Someren/ hebbende naer den Bosch ghesonden een deel gheschut ende Amu= nitie.

Die vande Schantse van sint Andries siende dat sijn Excellentie haer vast naderde/ ende datse de hope van ontset verloren/ begonden te vreesen dat sijn Excellentie haer soo goede conditie int lest niet gheven en soude/ als hy haer aengheboden hadde/ sochten te Parlementeren/ ende stel= den eenighe conditien voor/ als namentlijck/ onder anderen/ volle be= talinghe van haer verachterde soldye/ datse mochten doen innen ende

Die van
'tfort van sint
Andries be=
ginnen te par=
lementeren.

Wat sijn
Excellentie
op haer ey=
schen presen=
teert.

ontfanghen alle de contributien/ by heur met consent van heur Hooch=
heyden uytgheschreven/ ende deur dit beleg oft anders onbetaelt gheble=
ven/ monterende alle de selve sommen wel tot 204. duysent Philippen/
tot 50. stuyvers 'tstuck: dat alle de geen die in dienst van sijn Excellentie
souden blyven/ souden gheredigeert werden in Compaengnyen by Ca=
piteynen ende Officiers uytten heuren daer over te stellen/ ende datse sou=
den werden ghetracteert op den selven voet/ ende soo hooghe gagie als
sy by den Coninck waren ghetracteert gheweest/ ende datmense een ge=
heel jaer soude legghen in Garnisoen sonder te velde ghebruyckt te wer=
den: dat syn Excellentie Paspoort soude gheven/ aen alle de geene die
souden willen vertrecken oft wech gaen: dat de Soldaten van Creve=
ceur ghecomen/ soo wel souden werden betaelt van haren dienst ende
contributie als anderen: dat de weduwen van de geene die ghestorven
waren/ geduyrende de Mutinatie/ mede souden betaelt worden: dat Par=
don soude ghegeven werden aen alle de overlopers onder den heuren ge=
comen/ van wat saecken het waren/ etc. Sijn Excellentie daer op ge=
delibereert hebbende/ sloech verscheyden articulen af/ ende bysonder dat
vande contributien/ als buyten reden sijnde: ende nopende 'tpoint van
haer achterstal van haere soldye/ dat die reeckeninghe voor hem te seer
intraect/ ende verwert soude sijn/ als geen bescheyt hebbende van heu=
re diensten/ nochte vande betalinghe van dien/ ende daerom/ om alle
dispute te ontgaen was te vreden voor alle hare pretensien haer te ghe=
ven eens hondert ende vijf ende twintich duysent guldens/ die syluyden
onder malcanderen souden moghen verdeylen/ soos y souden vinden te
behooren/ aenghesien syluyden onderlinge daer van veel beter repartitie
souden connen doen maken als hy: nopende 'tgene sy versochten/ voor de
gene die in dienst blyven souden/ werde haer ten vollen geaccordeert/
mits datse ghetracteert souden werden/ als andere Compaengnyen in

93

dienste vande vereenichde landen wesende/ dewijle hy heur om de conse=
quentie wille niet anders en wist te tracteeren/ noch te exempteeren van
te velde te gaen by noot/ maer was wel te vreden haer te favoriseren soo
veel moghelijk sal wesen: eenighe andere articulen by haer ghestelt/
accordeerde haer sijn Excellentie/ ende sontse soo wederom om haer te
beraden/ of sy die wilden accepteren of niet: sy bleven persisterende by
haer versoeck/ ende bysonder heur volle betalinghe van heur soldie/ be=
geerende dat sijn Excellentie wilde letten/ dat de Schantse een vaste
plaetse was/ ende sy coragieus Chrijchsvolck/ die ghesint waren liever
op malcanderen te sterven/ als heur betalinghen niet te hebben. Sijn
Excellentie dede daer op segghen/ dat hy heur sijn eyntelijcke meenin=
ghe hadde verclaert/ dat hy meer niet en conde/ nochte begeerde te doen/
datse daer om heur eyntelijck mosten verclaren/ of sijt eyntelijck wil=
den aennemen ofte niet. De ghedeputeerde hier van rapport aende ghe=
meene Soldaten ghedaen hebbende/ deputeerden sy om self sijn Excel=
lentie noch eens te spreekken/ den Gouverneur met drie andere Offi=
ciers/ die veel vande sterckte der Schantse ende van 'tvolck spraecken/
ende insisterden alsnoch op 'tversoecken by gheschifte ghedaen. Sijn
Excellentie seyde dat hy niet ghesint en was langhe te dinghen/ sy wi=
sten wel dat hy haer niet schuldich was/ daerom hy haer sijn meeninge
ront uyt hadde verclaert/ ende dat hy niet meer en conste noch begeerde
te gheven: dat 'tghene hy heur boodt/ maer een schenck was/ ende dat
den Prince van Parma t'anderen tijde geen grooter voor Geertruyden=
berge (een onbelegerde ende onwinlijcke plaetse/) en hadde gedaen: datse be=
dencken mosten dat veelen vanden heuren noch souden geavanceert wer=
den/ ende nopende het traicement/ verclaerde om de consequentie wille heur
niet anders te connen tracteren als andere/ ofte heur meer in garni=

Brieven geschreven by den vyant/ aent Garnisoen van sint Andries.

Poincten ende articulen die sijn Excellentie gheaccordeert heeft/ aende Officiers ende Soldaten van tfort van sint Andries.

soen houden: maer dat hyse in alles favoriseren wilde/ soo vele doenlijc ware/ ende dat hy selfs niet en sochte sijn volck te haserderen ofte verliesen/ maer in sijn dienst te conserveren ende te behouden. Seyde mede dat hy den ghesanten t'samen int perticulier soude bedencken/ ende datse daer mede weder keeren mochten in tfort/ raet nemen ende hem terstont antwoord laten weten/ om dat hy niet en dacht desen nacht te verliesen/ maer indien sy mette ghepresenteerde penninghen te vreden waren/ mochten sy ghedeputeerde by hem schicken/ hy soude heur de articulen in forma doen depesceren ende teyckenen/ ende sy souden in tfort blyven/ tot datse haer betalinghe souden ontfanghen. Dese gingen hier mede wederom in tfort ofte Schantse/ ende omtrent half acht uren/ quamen eenighe uyt/ segghende datse de presentatie aennamen/ ende daer mede te vreden waren/ ende gingen voorts met sijn Excellentie int quartier om de articulen int net te ontfanghen: die sijn Excellentie eerst den volghenden dach depesceerde/ om dat hy eerst gelt uyt Hollandt moste hebben: daer toe hy terstont in Poste naer den Haage schreef.

94

Gheduyrende dese onderhandelinghe werden by sijn Excellentie gebracht eenighe brieven ghevonden/ over een verdroncken man geschreven/ aende Garnisoenen van sint Andries/ opten 27. Aprilis van Don Louys de Velasco ende la Bourlotte elcx apart/ ende houdende/ datse wilden betrachten die eere vande Walsche ende Duytsche natie/ ende de plaetse vromelijc houden/ dat sijse voorseker souden ontsetten/ sonder daer toe tijt te noemen: van die van sHertoghenbosch waren gelijcke brieven vanden 28. Aprilis/ maer met soo sobere termen geschreven/ datse selfs schenen vande sake te dissideren.

Den 9. Mey heeft sijne Excellentie de articulen van tverdrach doen instellen/ ende expedieren opten dach vanden achtsten Mey/ alsoo het doe veraccordeert ende ghesloten was/ waer mede de ghedeputeerde naer de Schantse sijn vertoghen/ de articulen luydende als volcht:

In den eersten heeft sijn Excellentie gheaccordeert de somme van hondert ende vijftwintich duysent Carolus guldens, tot twintich stuyvers t'stuck, welcke somme sal ghedistribueert ende ghedeylt werden, naer advenant haerder gagien, ende een yeghelijcx achterstel, oft op alsulcken anderen voet, als sy onder sich sullen over een comen.

2. De siecke ende ghequetste sullen ghesonden worden in eenighe steden des Lants, tot datse sullen ghenesen sijn, ende sullen haer deel ontfanghen uyt die voorgenoemde somme.

3. De Weduwen sullen ghegheven werden eenighe gratuiteyt ofte vereeringhe uyt de voorseide somme, ende dat naer tadvijts ofte goetduncken der Officieren.

4. Alle Soldaten die sijn Excellentie ghedient hebbende, sullen haer pardoen hebben, ende betaelt werden van gene haer comt, by soo verre de paye ghenomen werde uyt de voorgenoemde somme.

5. Dat alle Soldaten die sich sullen willen vertrecken, sullen uyt de voorgenoemde somme betaelt ende voldaan worden, ende hen sal verloff ende passepoort ghegheven worden van sijn Excellentie. Wel verstaende dat de ghene die sich sullen willen vertrecken by den Coninck, ofte Aertshertoghe, en sullen gheen betalinghe ontfanghen.

6. Dat de voorseide Officieren ende Soldaten ghetraecteert sullen werden, als de beste des Lants, ende ghefavoriseert van sijn Excellentie, in al het geene hem moghelijc wesen sal.

7. Dat alle de genen die van Creveceur ghecomen sijn, sullen als de andere betaelt ende voldaan werden, uyt de voorgenoemde somme.

8. Dat alle de Soldaten die inden dienst van sijn Excellentie sullen gheweest sijn, onder eenighe Compaengnyen gedient hebbende, ende hare Passepoorten sullen begeeren, en sal haer niet geweygert werden, indien sy die buyten propooste niet en versoecken oft eysschen.

9. Datmen henlyuden geen verwijt ofte reproche sal doen van 'tgene dat ghepasseert is.

95

10. De Soldaten sullen mogen kiezen met advijs van sijn Excellentie' acht Walsche Capiteynen vande Regimenten d'Hachicourt, ende des Marcgraven, ende drie der Hoochduytschen.

11. Dat alle Commissarisen, soo wel vander oorloghen, als van de Vivres oft eet-waren, Prevosten, Brouwers, Soetelaers, Backers, Meulenaers ende andere in 'tselfe fort sijnde, die sich sullen willen vertrecken, sullen vry gheley hebben van syner Excellentie, ende soot noodich is, sullen gheconvoyeert ende gheleyt werden, met Trommelslager ofte Trompetter.

12. Dat de Priester sich sal moghen vertrecken met allen sijn Ornamenten der Kercken, ghereetschap ende bagagie, met vry gheley ende convoy, als de voorghenoemde.

13. Dat de Sergeanten ende Corporaels ghereformeert (ofte in beter ordonnantie ghestelt zijnde) de welcke eenich voordeel ghetrocken hebben, inden dienst des Conincx, sullen het selfde tractement ghenieten inden dienst van sijn Excellentie.

14. Dat op morghen sijn Excellentie derwaerts Commissarisen sal senden, om de Compagnyen te reformeren ende verstellen, van de welke de Capiteynen sullen ghecosen worden by de Soldaten, als gheseyt is, met consent ende raedt van sijn Excellentie. Welcke Capiteynen met de Soldaten, eedt van ghetrouwicheyt sullen doen, ende het fort te bewaren, ten dienste van sijn Excellentie, de voorsz. Officiers onderdanich zijnde, tot datse de betalinghe vande voorsz. hondert ende vijftientwintich duysent gulden ontfangen sullen hebben: Ende sal de voorsz. betalinghe ghedaen worden, aen een yeghelijcke vande voorsz. Compaengnyen, alsoo sy d'eeene voor ende d'andere naer, uyt het fort trecken sullen. Welverstaende, dat voor yeghelijcke Compaengnye die uyt trecken sal, sijn Excellentie daer terstont een ander in plaetse sal stellen.

15. Dat de Commissarisen sullen assisteren ende bystaen, die voorge-noemde Capiteynen ende Officieren tot de liquidatie, ende effeninghe van 'tghene een yeghelijcken, der voornoemde Soldaten sal comen, uyt de voorverhaelde hondert ende vijftientwintich duysent guldens.

16. Dat sijn Excellentie op morghen daer oock Commissarisen sal senden, om het gheschut, munitie ende krijchs ghereetschap, ende de provanden te inventariseren, op dattet by de Officiers des Conincx niet vermindert en werde.

17. Wt het fort ghetrocken zijnde, sullen Eedt doen als alle andere Soldaten, die in der Heeren Staten dienst sijn, ende nae datse in monsteringhe sullen sijn gepasseert, soo sal hun een Maent gagie op de hant ghegheven werden.

Ghedaen inden Legher tot Alem, den 8. Mey 1600.

Wy sweeren, dat terwijlen wy in het fort van S. Andries sullen wesen, dat wy het sullen bewaren, voor den dienst van mijn Heeren de

96

Staten, der vereenichde Nederlantsche Provincien, ende sijner Excellentie, tot dat wy 'tghelt sullen ontfanghen hebben, dat sijn Excellentie ons belooft heeft, ende sullen onse Capiteynen ende Officieren gehoor-

Eedt by het voorsz. Oor=lochsvolc ge=daen/ daer op sy in 'tfort blyven tot dat sy 'tbeloofde gelt ontfan=ghen soudén hebben.

Joncker
Johan van
Huchtenbroec
wort by pro=
visie Gouver=
neur van 'tfort
van sint An=
dries gestelt.

Geschut ende
ammunitie in
'tfort bevon=
den.

*saem zijn, die ons sullen werden ghestelt ende gheordineert, Renon-
cierende ende versakende den Eedt die wy den Coninc van Sapengnyen[sic]
ofte den Eertshertoghe soudén moghen ghedaen hebben.*

De Colonnell Joncker Johan van Huchtenbroeck/ werde by pro=
visie by sijn Excellentie ghestelt tot Gouverneur van 'tfort: de welke
om hare sake irreparabel te maken/ sont uyt de Schantse/ den Paep/
de Coster/ Backers/ Brouwers/ Houtwerckers/ de Bootsghesellen/
ende anderen die inder Staten dienst niet en wilden treden. Hy dede
mede vertrecken de Commisen vande Magasijnen/ ende die opnemen by
personen uytten legheer. Die van binnen cosen hier na elf Capiteynen/
te weten: acht uytte Walen van Achicourt ende den Marckgraef/ ende
drie uyt alle de Duytsche Vaendelen/ diese zyn Excellentie voorstel=
den: uytte Walen met namen: Anthoine de Sancijs (die electo was ge=
weest) Gabriel de Nouvel (die Sergeant Maior was gheweest/) Jo=
nas Durant/ Francoys Mareschal/ Francoys Matlye/ Philippe
la Lou/ Jean Nemmery/ ende Jan de Bon: uyt den Duytschen
Andries Breder/ (die Gouverneur was gheweest) Jurich Wecker=
ley/ ende Lucas Reser: dese waren de selve die int beleg 'tcommande=
ment ghedefereert was gheweest. Sijn Excellentie aggreerde/ ende
lietse oock toe Lieutenants ende Vendrichs te kiezen: de Walen versoch=
ten boven dien/ een regiment te moghen blyven/ mette Compaengnye
van Gilsen uyt Creveceur ghecomen: ende tot Colonnell te moghen
hebben sijn Excellenties broeder/ Graef Frederick Henrick van Nas=
sau/ om beter teghen alle injurien ghegarandeert te wesen: 'twelck sijn
Excellentie haer oock accordeerde/ om haer geen naerdencken te ghe=
ven: ende wert de Heere van Marquette tot sijn overste Lieutenant
ghestelt. Sy hadden te voren niet connen bewillighen/ dat de ghepresen=
teerde penningen in capita soudén verdeylt werden/ ende hadden daer=
om eenen des sustinerende geharqebuseert/ maer dat was nu deur de
gemeene Soldaten deurgedrongen/ sy waren anders seer kitteloorich.

In 'tfort waren 4. heele Canons/ 2. France Canons/ 4. halve Ca=
nons/ 1. Slanghe/ 2. halve ende drie cleyne stucken van Metael/ met
1. Mortier/ ende 4. yseren stucken/ ende omtrent 13000. pont Cruyts/
5000. Scharpen/ ende 40. lasten Rogge/ Garste ende Mout. Maer
'tfort was van binnen wonderlijck ontramponneert met schieten/ om
dat de Wallen naer de Mase toe/ nergens op de hoochte ophemaect
en waren. Snachts vierden ende Triumpheerden alle de omlegghen=
de plaetsen seer over de Victorie: die van 'tfort versochten dat sy des an=
deren daechs savonts mede mochten vieren ende schieten/ 'twelck sijn
Excellentie des avonts consenteerde: doe den Commis Johan spronsen
mette 125000. gulden gecomen was/ daerinne die van Hollant een uyt=
97

nemende neerstichheyt hadden ghedaen/ om 'tselve naer 'tleger te senden/
ende alsoo 'tlandt van vreesse van dese plaetse te bevrijden. 'tSavonts
schoten die vande Schantse selfs over heur selven van Triumphe drie
salven met Musquetten/ ende daer naer alle haer gheschut met scharp
gheladen/ 'twelck die van den Bosch hoorende/ meenden dattet accoort
weder ghebroocken was/ soo datse mede begonnen te vieren ende sig=
nael schoten te doen.

Den 11. Mey was het schoon weder/ ende werde het gelt/ in sijn
Excellentie jachte tot voor de Schantse ghesonden/ ende henlyuden aen=
gheseyt dattet gelt daer was/ ende is ten selven daghe overghetelt/ ende
sijn daer uytghetoghen/ de leste Compaengnye omtrent 4. uren naer
noen/ ende trocken op de Schantse 40. Musquettiers vande garde
van sijn Excellentie/ mette Compaengnyen vanden Grave van Ho=
henlo/ ende vande Grave van Solms. Daer werden betaelt 1110.

mannen/ die elck trocken 106. gulden/ ende 27. Weduwen/ die elck half gelt trocken: de reste die aende 125000. gulden ontbrack dat niet veel was/ beloopende elcx noch omtrent 5. gulden 5. stuyvers/ wert hen des anderen daechs voorts aengetelt; sy werden dien nacht in 6. samo= reusen/ die sijn Excellentie daer toe hadde doen comen/ gheleyt: ende alle de vrouwen ende bagagie in 4. Ponten ende eenighe jachten/ ende sijn daer naer in Garnisoen ghesonden/ te weten/ 8. Vaendelen Walen bin= nen Gorcum/ Rotterdam/ Delft ende Leyden/ ende 2. Vaendelen Duytsen tot Dordrecht. Sijn Excellentie dede inde Schantse trecken die Compaengnye van Huchtenbrouck/ Buth ende Weyncom/ ende gaf last aen Capiteyn Haesten om daer mede te comen. Alsoo is dese plaet= se/ die den vyant hielt alleen ghenoechsaem te wesen om de vereenichde Nederlanden te verdrucken wesende de eenighe reste van sijn voordeel/ 'twelck hy vercreghen hadde/ met soo grooten machtighen leger/ ende tot soo groote costen in twee jaren tijds/ ende daerom hy hem soo in schulde hadde verlopen/ dat hy nu met Mutinieren aen alle canten ge= quelt werde: een plaetse daer deur hy altoos den Staten de wet conde setten/ ende beletten ergens leger te brenghen/ om dat de selve ghelegen was op beyde de Rivieren/ daer hy een ghereet oversetten hadde/ ende doende marcheren vier oft 5000. mannen deur dese plaetse/ by naest midden in heur landt quam/ ende eygentlijck scheen te dienen om daer deur inneeckende/ alle de Provintien van malcanderen te scheyden: de welcke oock om die redenen de Staten soo veel importeerden/ als eenige andere frontieren vanden lande/ om datse oock beyde de stromen conste sluyten ende dwinghen. Sulcx dat de Spaensche/ teghen hare meeninghe tot voordeel van hare vyanden/ dese Schantse ghebout/ ende den Hollantschen Tuyn daer mede recht besloten hebben.

*Soo gaet het met het nest, het welck de vogel bout:
Maer selver het ghenut, van dien niet lang behout.*

98

Jaerdicht van't timmeren van dese Schantse:

De SChantse Van sint Andries daer de Vr Men 'tLandt Const qVeLlen
Is VVeder gheVVonnen de Vr VLIIt/ en goet geLt te teLlen.

Dit overgheven quam seer wonderlijck ende wel ten rechten tijt te passe/ want het water inde Rivieren soo begonst te wassen/ dat de laechste loopgraven/ al in 'twater stonden/ 'twelck t'aprocheren won= derlijck gheincommodeert soude hebben.

Sijn Excellentie daer naer ordre gestelt hebbende in beyde de Schant= sen/ te weten/ Creveceur ende sint Andries/ ende hebbende verscheyden wercken daer omtrent alomme eenighe noch doen bouwen/ ende ande= re doen afwerpen ende slechten/ ordonneerde dat Graef Ernst van Nassau noch met 22. Vendel Soldaten inde Bommelreweerd sou= de blyven: heeft oock de gront van sint Andries 4. voeten doen verho= ghen/ de gaeten daer in gheschoten doen stoppen/ de borstweringhen by den vyant in haeste ghemaect/ doen afwerpen/ om daer na de selve behoorlijck te doen maken/ ende is daer naer den 19. Mey vroech van Bommel met schoon weder/ wederom na den Haghe ghereyst/ om metten Heeren Staten te beraetslaghen watmen vorder soude moghen aangrijpen.

Eer ick hier van scheyde/ moet ick verhalen dat ten tijde de vyant dese Schantse eerst ghebout hadde/ ick op een sekeren dach geweest ben int geselschap van meer andere by den Heere Advocaet Oldenbarnevelt/ dat aldaer ghediscoureert werde op het bouwen van dese Schantse/ en= de de groote schade die de landen daer uyt hadden te verwachten: dat de

1601.
Wat de Sta=
ten voorne=
men om den
vyant vande
belegeringhe
van Oosten=
de te diverte=
ren.

Eerste be=
legeringhe van
sHertogen=
bosch inden
jaere 1601. by
den Prince
Mauritius
van Nassau
ghedaen.

voornoemde Oldenbarnevelt daer op antwoorde/ dat de vyant die voor dese landen hadde ghebout/ ende ons ghewesen de plaetse die ons best diende te bewaren/ daer op niemant voor desen en hadde gelet/ niet teghenstaende die soo veel importeerde.

Den Eertshertoge Albertus inden jaere 1601. de Stadt van Oost=
ende sterck belegert hebbende/ was sijn Excellentie de Prince Mau=
ritius van Nassau ghecomen in Zeelandt/ omme te sien watmen voor=
nemen soude om Oostende te moghen ontsetten/ het ware by divertie
oft andersints/ ende hadde sijn Excellentie aen Heere Francoys Veer
Commanderende tot Oostende den 14. October 1601. geschreven/ dat
hy goet vont alle 'tGarnisoen van Oostende te veranderen/ dewijle hy
nu in Zeelandt 'tvolck by een hadde/ om soo versch Chrijchsvolck inde
Stadt te hebben/ ende d'andere te verrisschen: daer op de voorsz. Vee=
re gheantwoort hadde dat de Stadt daer mede niet en was te houden/
dat hy noch volcx ghenoech inde Stadt hadde/ maer datmen soude
moeten voornemen een degelijcke diversie/ oft de Staten souden de
Stadt noch voor den Winter voorseker verliesen. De Staten dit hoo=
rende/ hebben met sijne Excellentie int langhe hier op ghedelibereert

99

ende ghelijckelijck gheacht/ datmen wat groots most voornemen: ende
werde voor best ende gheradenste ghevonden datmen de Stadt van
'sHertoghenbosch soude aentasten/ maer aleermen dit bestaen soude/
vontmen goet eerst te ondersoecken ofmen vande ghemutineerde Ruy=
teren vande vyant/ binnen Weerdt legghende/ soude connen trecken as=
seurantie datse de Staten niet en souden teghen dienen eer sy betaelt wa=
ren/ daeromme geresolveert werde dat sijn Excellentie met 73. Vaen=
delen knechten te voet/ ende 33. Cornetten Paerden soude trecken naer
Weerdt/ ende de plaetse aen tasten/ ende soo met ghewelt totte voorsz.
assurantie/ ofte devalisatie te brenghen: dan alsoo ons voornemen niet
en is alhier te verhalen wat op desen tocht gheschiet is/ maer alleen dat
sijn Excellentie soo vele verhindert worde deur die saecke/ dat hy de be=
legeringhe vanden Bosch soo veel laeter int jaer most beginnen/ sulcx
dat hy den 30. Octobris ghecomen sijnde mettet legher vanden selven
tocht tot Eyndhoven ende daer omtrent/ 5. Ruyteren sont naer Heus=
den/ met brieven aende Staten die doen daer waren/ en liet weten dat
hy naer den Bosch ging/ met last om alle de Schepen te doen comen voor
Hemert aenden Heeckhuysse-Mase. Den lesten Octobris was het tem=
lijck weder met weynich reghens/ (veel min dan voorgaende daghen)
ende tooch sijn Excellentie naer Bocxtel/ sonder 'thuys te Eyndhoven
noch te besetten. Grave Willem Lodewich van Nassau Gouverneur
van Vrieslandt ende Groeninghen mette Vriesen ende Schotten/ ende
11. Vanen Ruyteren hadde de Avantgaerde/ ende ging logeren tot Ge=
munde/ de reste alles te Bocxtel/ 'twelck een groot Dorp is. Te Bocx=
tel sijde werde ghedelibereert op 'tbelegeren ende besetten van 'sHer=
toghenbosch/ ende goet ghevonden dat Graef Willem met 26. Vaen=
delen Voetvolcx/ ende 14. Vanen Ruyteren soude gaen logeren te Hin=
tum/ om de Stadt daer te besluyten/ ende dat sijn Excellentie mette reste
soude gaen logeren tot Vucht. Des snachts quamen eenighe Soldaten
vanden Bosch/ ende namen daer eenighe Waghen-Paerden.

Den eersten November 1601. wesende temlijck weder/ maer alte=
met wat reghenende/ tooch Grave Willem van Nassau voornoemt
smorgens vroech met 13. Vaendelen Vriesen/ 7. Vaendelen Schotten/
6. Vaendelen Zeeuwen/ ende 14. Vanen Ruyteren/ onder den Drost
van Zallandt/ du Boys/ Cloet ende Ryhoven met 4. halve Canons
ende Amunitie daer toebehoorende/ met Vivres ende anders/ naer Ber=
licom ende Hintem. Ende sijn Excellentie tooch met alle de reste naer

De vyant
maeckt een
halve Mane
buyten de
Vuchtpoor=
te.

Vucht/ ging selfs logeren op 'thuys te Hem/ de Grave van Solms op out Heerlaer/ ende alle 'tvolck ende Officiers in ende om het Dorp: Sy begonnen noch dien selven avont aen beyde sijden te aprocheren: Aende Vuchtsche sijde was den vyant sterck te Paert ende te voet uyt=ghetoghen/ schermutseerden lang/ in 'twelck een Trompetter van Grobbendonck ghevanghen werde: Maer na dede sijn Excellentie mette Walen daer op Chargeren/ om te beletten datse gheen hinder en

100

deden aende logerende Soldaten. Dese dreven den vyant te rugge naer de Stadt toe/ ende sayseerde een groote cromte vanden Dijck aen de Cooltuynen/ daerse snachts logeerden ende heur begroeven ende aprocheerden/ sulcx tot deur den slachtboom op omtrent 80. roeden naer aen de Stadt/ ende soudent noch voorder hebben connen doen/ hadde sijn Excellentie heur meer gravers willen bysetten: dan de vyant mercken=de datse niet verder en quamen/ hielt hem voor de Poorte/ ende begonst daer op te werpen een halve Mane.

Aende Hintamerpoorte aprocheerde Grave Willem van Nassau oock/ ende die vande Stadt meynden daer mede een buytenwerck te maecken/ maer de onse vielen snachts te Paerde ende te Voet daer op/ dreven de werckers wech ende sloegen eenighe doot/ joeghen d'andere inde gracht/ ende creghen ghevangen den Lieutenant van Goris vander Meer ende eenighe anderen/ ende aprocheerden selfs heel naer. Op 'thuys te nieu Haerlaer lach mede eenich volck vanden vyant/ die accordeerden af te trecken/ ende op dit eerste aencomen schoten die vande Stadt van alle canten veel met grof gheschut.

De Soldaten vande vyant toghen den 2. Novembris van Nieu-Haerlaer naer Eyndhoven/ die vande Stadt schooten veel met geschut/ ende schooten doot Capiteyn Packe Lieutenant vande Ruyteren van Heraugiere in sijn logement/ quetsten den Lieutenant van Marquette/ ende noch eenighe Soldaten: sijn Excellentie liet de aprochen verseeckeren: Den vyant arbeyde seer aende Vuchtschepoorte/ om de halve Mane daer te maecken/ 'twelck men te min conde beletten om datmen daer geen gheschut gheplant en hadde/ sommighe waren van advijs datmen altoos een stuck ofte twee soude planten inde cromte vanden Dijck/ maer om dat geen gabions gemaect nochte swalpen noch balcken by de hant waren/ en wilde sijn Excellentie geen gheschut doen planten/ vreesende dattet gedemonteert soude werden/ 'twelcke veele dochte een pernitieusen raedt te wesen. Die vande Stadt begonnen alle ordre op heur defentie te stellen/ lasten de borgeren by de handt te hebben alle brandtgereetschap/ snachts uyt alle huysen licht uyt te steecken/ ende voorts om aerde rontsomme aende muyren ende Wallen te dragen tot verstijvinghe van dien. Doende Grobbendonck de soldaten meest buyten wercken/ resolveerden mede inde Stadt aen te nemen twee Compaengnyen Borgeren tot versterckinge van hare Wachten. Sijn Excellentie vreesende metter tijt ghebreck van voeragie/ sonderlinghe indien de vyant in Brabant quame/ beschreef een groote menichte van Hoy uytte Langestraet/ Bommelreweert/ Tielreweert ende Masenwael: desen dach werde een Trompetter aende Stadt ghesonden/ om eenighe ghevangens die daer saten: Grobbendonck was te vreden die los te laten/ mits latende sijn Trompetter gaen: naer noen ging sijn Excellentie besien den wech naer 'tClooster te Baseldonck ende Petler/ ende quam doen wederom ende ging besien den wech naer Vlie-

101

men: den Trompetter die inde Stadt gheweest was/ seyde datse daer ghepubliceert hadden dat Oostende over was/ ende dat den Hertoghe

Die vanden
Bosch nemen
twee Vaen=
delen Bor=
gers in Sol=
dye aen.

heur ten ontsette quam/ om den Borgeren in devotie te houden. Sijn Excellentie gaf last om af te werpen alle de brugghen over de Runne ende Dommele tot boven Bocxtel toe/ hoe wel 'tselve terstont niet gedaen en werde. Snachts begondet seer te regenen/ doch men aproceerde op beyden sijden seer: die vande Stadt hadden eenen heeten alarm/ soo verre/ datse den Trommel sloeghen/ sonder datmen wiste waeromme.

Den 3. Novembris wast seer regenachtich vuyl weder/ zijn Excellentie sont naer Heusden alle de Querenmolens/ ende dede van daer comen noch 2. halve Canons/ daer toe hy convoy ghesonden hadde/ die snachts wederom int leger quamen: de Schepen waren doe noch alles meest naer Hemert/ die sijn Excellentie ontboot datse naer Bockhoven ende Creveceur souden comen/ ende overmits sijn Excellentie sach dat hem niet meer hinderlijck en soude wesen dan hooch water/ soo heeft hy doen stoppen 'tgat te Littoyen ende 'tgat te Empel/ ende te openen de Diese: heeft voorts eenighe Compaengnyen ghesonden om een Schansken te maecken op de Petler/ ende aen 'tCloooster te Basel=donck/ oock tot Orthen de quartierien doen beginnen te retrancheren/ 'twelck om 'tquade weder weynich vorderde: heeft oock doen maecken een Batterye op den Vuchtschendijck aende slachtboom/ tot 4. stukken/ ende belaste een ander te maecken ten Westen van dien int velt/ om op de Poorte te schieten/ maer men en cost noch 'tgeschut niet planten/ om 'tghebreck van swalpen en Balcken. Die vande Stadt begonden aen te nemen/ die twee Vaendelen Borgrs/ ende arbeijden seer van binnen om aerden aen haer muiren te brenghen/ schoten noch veel/ maer met cleyne stucken/ 'tsy by ghebreck van cruyt ofte anders. Sy joeghen veele boeren/ inde Stadt ghevlucht/ aende Hintumsche sijde uyt/ mette magre beesten/ maer hielden de vette inde Stadt. Sijn Excellentie liet alle de boeren naer huys gaen/ ende verstont van heur dat Grobbendonck inde handt ghequetst was/ snachts aprocheerdemen noch veel aen beyden sijden/ ende Grave Willem hadde aen sijn sijde desen dach doen planten 2. halve Canons/ om te beletten dat den vyant daer niet uyt en rechte.

Den 14. Novembris regende het uyttermaten seer/ daerom men geen volck int werck conde krijghen/ noch totte Schanskens/ noch totte trancheen van 'tquartier/ 'twelck de wercken veel retardeerde. Sijn Excellentie schreef naer Hollandt om gelt/ ende om ghedeputeerde vande Staten int leger te hebben/ laste mede dat Capiteyn Gijselaer/ met vijf Vaendelen knechten/ daer toe hy patenten sant/ soude comen tot Deuteren ende Treut/ om daer te Schantsen: de Heere van Locren quam int leger om dat te besien/ ende ging 'tsavonts naer Bocxtel: noch hadde sijn Excellentie gelast een Schantsken te maecken tusschen

102

Engelen ende den Bosch om daer geschut te planten/ ende de halve Mane van de Vuchtschepoorte van achteren in te beschieten/ indien de vyant die wilde houden/ overmits dat sy de occasie siende datmen daer noch geen geschut en plante/ de begonnen halve Mane met Rijs ende aerde heel volmaeckt/ ende de brug vande Stadt aen deen sijde geblint hadde/ 'twelcke wel hadde te beletten gheweest indien men eenich geschut tijdelijck gheplant hadde: aende Hintumsche sijde begonst Graef Willem altemet op de Stadt te schieten/ ende die vande Stadt schoten veel wederom/ daer mede een Vriesen Vendrich beyde de beenen afgeschoten werde: die van Creveceur quamen te Enghelen/ ende begonden daer te Schantsen om de Stadt aldaer mede te beslyuten: men en const aende Vuchtse zijde noch geen gheschut planten/ om datmen balcken noch swalpen en hadde/ maer men maecte noch een derde Batterye

opten Vuchtschen Dijck tot 2. stucken achter de eerste: inde Stadt de= de Grobbendonck noch een halve Mane maecken/ voor de binnen Poor= te van Vucht/ om de Stadt daer uyt te beschermen/ indien de buyten Poorte ende halve Mane aldaer geforcheert mochte werden: sy en lieten om 'tbeleg 'tClockslaen ende luyen niet achter/ maer de Geestelicke liepen seer ter Kercken om Letanyen ende anders te singhen: aen 'tHintam= sche eynde werden drie Borghers met eenen schoot doot gheschoten/ snachts aprocheerdemen noch aende Vuchtsijde van buyten/ met een groote linie tot op 80. passen naer aende halve Maen. Voor de brug aende Hintamerpoorte soudense noch veel naerder ghecome hebben/ hadde Graef Willem des willen lyden/ die niet en wilde datmen hem verhaesten/ maer seecker gaen soude.

Den vijfdn November wast beter weer/ sijn Excellentie dede vast wercken om sijn leger te retrancheren/ ende om de Schantskens te ma= ken/ soo opte Petler/ Baseldonck/ als anders: hy sont een Convoy naer Creveceur om te halen swalpen ende balcken om 'tgheschut te moghen planten/ ende om met eenen te besichtigen de vaert vande Heeckhuuse= Mase/ ende van Creveceur langes de Bossche-sloot/ om te weten welcke vaert bequamer ende ghereder was. Die vande Stadt schoo= ten seer met stucken ende musquetten/ ende hadden desen dach al eens verlaten het retranchement voor de buytenpoort/ doch trocken snachts daer wederom in/ sy stopten de Hintamschepoorte van binnen met aerde toe/ ende begonnen daer achter te schantsen/ sy brachten mede een Schuyt vol tackbusschen onder de brug aldaer/ ende staecken die aen/ daer mede sy de brug meest afbranden/ om dat de ketenen vande val= brug afgeschoten waren. Inde Stadt worden noch 3. Borghers dootge= schooten/ sy deden den meesten weer teghen ende op de trencheen aende Vuchtschepoorte/ om dat daer noch geen geschut en stont/ daer deur onse Musquettiers nergens en mochten schieten nochte haer ontdekken: Capi= teyn Slandre werde met een Musquet inde borst gheschoten/ niet son= der pericule: een boer comende uytte Stadt/ seyde datter wel 20. per=

103

soonen dootgheschoten waren/ ende dat onder de vrouwen een groote verslagentheyt was/ ende dat den vyant aende Vuchtsepoorte eenighe huysen afbrack/ ende vullen wilde met aerde/ 'twelck men meende te wesen het retranchement datse voor de binnenpoorte bestonden te maec= ken. Daer na quam 'tconvoy van Creveceur wederom/ seggende dat den wech derwaerts seer quaet was/ ende datte gereetste water om te va= ren was van Creveceur langes de Bossesloot/ mits 'twater vande Heecksche-Mase onghelegghen ende verre om was: sy brochten met heur swalpen/ ende seyden dat aen Creveceur noch laghen/ twaelf hee= le Canons/ ende datmen daer noch verwachtte eenighe stucken van der Goude ende Gorichem/ daerom dat sijn Excellentie goet vont datmen hier noch 9. heele Canons halen soude metten eersten/ ende drie voor Graef Willem laten blyven/ ende datmen te nacht planten soude de 8. halve Canons hier wesende.

Den Capiteyn Gyselaer quam desen dach met vier Compaengnyen en een half te Deuteren/ maer om dattet te laet was om daer te schans= sen/ tooch hy weder af na Vlimeren. Sijn Excellentie schreef aen die van Sprangen ende Loon datse herwaerts seynden souden alle haer Pleyten/ onder belofte van restitutie/ op peene datmense prijs maken soude: snachts werde aende Vuchtsche zijde gheplant de 8. halve Canons: maer om dat de aprochen soo naer niet ghebracht waeren tot daer den Dijck afghekarret was/ ende geen spijs meer en was om verder loop= graven te maecken/ werden de resterende aprochen aenbestedet te setten met Schantskorven/ elcken Corve om 6. guldens/ daer af desen nacht

Een Inge=
nieur gescho=
ten.

Die van
sHertogen=
bosch krijgen
volck binnen.

Donder en=
de blixem in
November.

ghestelt werden 18. gabions/ doch niet alles ghevult/ anders bestondet
snachts seer te stormen ende wat te regenen.

Den sesten Novembris was het tamelijck weder/ maer stormde
seer/ heel vroech werde voor de Vuchtschepoorte gheschooten een van
onse Ingenieurs ghenaeamt Meester Symon/ daer naer begonstmen
mette 8. halve Canons te schieten op de Catte/ op de Poorte/ ende op
de halve Mane voor de Stadt: waerom die van binnen de Poorte toe=
hielen ende scheenen te stoppen. Sijn Excellentie sont den Boumeester
ende Commijs vande treckpaerden vroech naer Creveceur/ van daer
noch te halen eenige heele Canons/ ende veltstukken met een deel Schup=
pen ende Spaden: die vande Stadt schooten altemet wederom: maer
d'onse veel stercker/ doch veel seer qualijcken ende veel te cort/ anders
worde aende Vuchtsche sijde noch een vierde Battarye ghemaect in=
den Dijck/ veel voordr als de andere mede tot twee stukken. Sijn Ex=
cellentie tooch naer Hintem om te sien hoe de saecken daer stonden/ ende
wat geschut daer meest van noode mocht wesen/ ende bevont daer datse
heel naer aende grachte geaprocheert waren.

Den Capiteyn Gyselaer quam met sijn volck op Deuteren/ mey=
nende daer de 3. Schantskens te beginnen/ maer om dat Meester Sy=
mon den Ingenieur gheschoten was/ dien last ghegeven was hoe hy

104

die maken soude/ ende sijn Excellentie naer 'tander quartier was/ most
hy wederom aftrecken naer Vlymen om daer te logeren. Ons ghe=
schut schoot desen dach veel op de Stadt/ ende die van binnen deden so
weynich wederstants daer teghen/ dattet scheen of sy moedeloos waren
gheweest: sijn Excellentie vreesde meest voor 'twater/ ende laste daerom
datmen alle d'aprochen opsetten soude met gabions/ ende soo verhogen
dat de Soldaten daerinne drooch mochten wesen. De besettinghe van
dese Stadt was groot/ ende qualijcker te doen/ om dat alle de lage lan=
den ende wegen onder 'twater stonden/ 'twelck die vande Stadt merc=
kende/ hadden de voorleden nacht 3. personen naer de Grave gheson=
den/ om van daer te hebben assistentie van volck: den Gouverneur heeft
uyt alle de 8. Compaengnyen daer leggende/ genomen tusschen 200. ende
300. mannen/ daer af de 100. Pijckeniers waren/ ende de reste Musquet=
tiers/ de welcke hy met 2. vande personen uyt dese Stadt ghecomen
onder 'tbeleyt van drie Capiteynen/ ghesonden heeft naer dese Stadt:
sy togen savonts uytte Grave te ses uren/ marcheerden alle den nacht/
ende namen den wech naer Heeswijck/ ende van daer over eenighe ghe=
broocken landen naer Eyckendonck/ ende quamen soo smorghens inde
Stadt omtrent 260. mannen/ over een wech die laech ende onder wa=
ter leyt/ comende van Dungen by Eyckendonck heenen naer sint An=
thonispoorte/ sonder datmen daer af eenich ghewach soude verno=
men hebben/ indien niet twee Soldaten vande andere verdoolt/ gevan=
gen waren geworden/ ende sulcx te kennen gaven: desen nacht quamen
noch uyt Brabant inde Stadt 3. Soldaten/ verseeckerende dat heur
ontset marcheerde/ ende dat die gemutineerde gheconsenteert hadden
heur daer toe te laten ghebruycken/ anders werden snachts noch ghe=
aprocheert/ ende aende Vuchtsche sijde de gabions met rijs ghevult/
ende noch 10. daer by gheset/ ende die vande Stadt arbeyden seer aen
haer halve Mane/ hebbende tijt. Grave Willem plante noch twee
stukken.

Den 7. Novembris wast voor noen schoon weder/ maer bestont
naer noen seer te donderen ende blixemen/ ende daer naer te regenen/ en=
de regende den heelen nacht over: ons gheschut schoot veel op de Stadt
hier ende daer op de defentien/ maer van binnen werde soo weynich ge=
schoten dattet te verwonderen was. Sijn Excellentie was van mee=

ninghe gheweest desen nacht een aenval te doen op des vyants halve Mane: maer deur de 2. ghevanghenen by hem ghebracht/ verstaende datter volck inde Stadt gecomen was/ vont hy niet goet sulcx te tenteren/ maer te nemen den sekersten wech/ende met aprochen daer aen te comen/ daerentusschen en lieten die vander Stadt niet aen haer halve Mane te wercken/ ende die te verdicken/ ende oock met palisaden te beslaen. Sijn Excellentie was mede in langhe deliberatie/ ofmen dese Stadt noch naerder soude connen besluyten/ midts men sach dat mittet beschantsen vande hoochten/ de Stadt niet ghesloten en conde worden/

105

maer en vont anders gheen middel dan de Ruyter-Wacht breeder af te doen houden/ ende op den wech daer over het volck in Stadt was gecomen 2. cleyne Redouten te doen legghen/ ende om dat hy sach dat hy 'tvolck van doen hadde tot dese groote besettinghe/ beschreef hy noch 2. Vaendelen Soldaten uyt Nieuwmegen/ een van Berck/ een van Grol/ ende een van Brevoort/ om mede in 'tlegher te comen. Den Capiteyn Gysselaer begonst op Deuteren ende Treut te Schantsen: teghen den avont was eenighen brant inde Stadt/ men aprocheerde snachts weynich om den regens wille/ soo dat maer eenighe gabions gheplant werden/ ende begonsten ons volck veele excusen te maecken/ waeromme men weynich aprocheerde/ dan om den regen dan om 'tlichte weders wille/ daerentusschen arbeyde de vyant seer aen sijne halve Mane/ ende schoot veel met Musquetten/ snachts werden by Treut in 'tvelt soo diep men conde/ twee France Canons gheplant/ om de halve Mane voor de Poorte vande Westsijde te beschieten: die van binnen inde Stadt dat merckende/ planten in hare halve Mane een stuck om daer teghen wederom te schieten/ de aprochen naerderden aende Hintamsche sijde beter/ daerse heel naerder aende grachte quamen.

Den 8. Novembris wast schoon weder/ ons gheschut begonst weder vroech op de Stadt te schieten/ daerse eenighe vrouwen quetsten/ ende die vande Stadt deden aende Vuchtsijde met vijf stucken dapper uyt schieten/ daerom de Canoniers op malcanderen begonden te verhiteten. Sijn Excellentie reet na Deuteren ende Petler om de wercken te besichtigen/ was oock inde aprochen aende Vuchtse sijde: men sach van daghe dat die vande Stadt die brug aende Vuchtsche poorte meest afgeworpen hadden/ ende een deurganck daer onder ghemaect/ om vry vant schieten inde halve Mane te comen: sy besteden oock buyten de selve halve Mane een insnijdinghe te maecken/ deur een Capiteyn Jeronymo Nobile: aende Hintamsche sijde sneden sy inne den Rosmalen-Toren/ omme daer onder inne Musquettiers tot incommodatie vande aprochen te logeren: de drie Leden vande Stadt resolveerden meer volcx tot heur bescherminghe in te nemen/ ende creghen brieven vanden Hertoghe dat Graef Frederick met macht ten ontsette quam/ men bemerkte oock dat 'twater seer afsacte deur de gaten tot Creveceur inde Diese ghesneden/ 'twelck sijn Excellentie goeden moet totte aprochen gaf/ hadden die maer by de Commandeurs van 't Chrijchsvolck met sulcken ernst ghevoordert gheweest/ als die ghelegentheydt vanden tijdt wel vereyschte/ maer in ons legher waren veele nieuwe Commandeurs ghestelt/ niet ten besten inden krijch ervaren/ oock niet yverich ghenoech/ nochte hertich/ de welcke meer occasien sochten om pretexten te vinden/ waerom men weynich dede als om eere te capteren/ danse wel deden/ niettemin men wasser inne ende moster soo mede deur/ om te verseeckeren den pas van Creveceur: nae Hintam was een cleyne Schantsken ghemaect achter Orten/ daer van desen daghe 2. Vaen=

106

delen knechten gheleyt werden. Ende op den wech van daer naer Rosmale was mede een retranchement ghemaect op den hoeck daer de wech naer Coudwater keert/ ende daer waren oock ingeleyt 4. Vaendelen knechten/ 4. andere Vaendelen waren in 'tClooster te Eyckendonc geleyt/ om de wegghen daer te besetten/ ende te Coudewater lagen Ruyteren: deur dese besettinge van Schantskens was Graef Willem in sijn quartier seer swack geworden van 'tVoetvolck. Sijn Excellentie creech tot Vucht noch 4. heele Canons ende twee halve Slanghen/ daer van hy dese nacht de selve heele Canons dede planten/ in plaetse vande 4. halve Canons/ de nieu/ ende hem toecomende/ die hy hadde doen gieten om naer Meurs te seynden/ ende by ghebreck van gheschut op desen tocht mede ghenomen waren: des nachts werde seer weynich aende Vuchtsijde ghenaedert/ om dattet licht was ende den vyant veel schoot/ soo 'tChrijchvolck pretexeerde.

Den 9. Novembris schootmen veel hier ende daer op de Stadt/ ende die vande Stadt schooten veel wederom/ ende om dat sijn Excellentie sach die groote swaricheyt die int aprocheren viel/ ende datmen soo weynich vorderde/ liet hy eenighe blinden maecten vry teghen de Musquet om daer mede te aprocheren/ dan en werden daer naer niet ghebruyckt/ om dat die van binnen terstont met heur gheschut daer op souden gheschooten hebben/ dewijle de muyre ende Walle vande Stadt schuyns aflopende/ flancke gaf teghen den Vuchtschen Dijck aen/ anders werde 'tquartier te Vucht meest beschantst ende volmaect: ende om dat de Westzijde vanden Vuchtschen Dijck resondeerde naer de Heyde van Cromvoirt/ ende de galghe vande Stadt/ dede sijn Excellentie een trenchee trecken van sijn quartier af bewesten dien tot aende aprochen toe/ om soo alle aencomste daer heen te besetten. De Heeren Beveren ende Eysinga gedeputeerden uyt den Raedt van Staten quamen inden leger by sijn Excellentie/ diese wel gheresolveert vonden tot dit beleg/ indien hy maer bequaem weder mocht houden/ ende togghen savonts wederom nae Creveceur. Op den naerhoen laste sijn Excellentie datmen te nacht soude beginnen met de sappe te gaen naer de halve Mane voor de Vuchtsepoorte/ maer dat en gheschiede mede niet/ om dat 'tweder soo licht was/ ende dat den vyant met 7. oft 8. man was uytghevallen/ ende eenighe gabions omgheruckt hadden/ ende een sentinelle dootgheslaghen/ 'twelck ten eersten excuse ghenoech was om niet te doen/ ende de tijt te laten voorby gaen: men maecte anders een Oven aende eerste Batterye vande 2. heele Canons/ om met gloeyende cogels inde Stadt te schieten/ ende men begonst snachts een seste Batterye inde aprochen voor de Vuchtschepoorte/ al tamelijck naer aende Stadt/ diemen meende te maecten op 8. stucken om op de Poorte te schieten/ maer dat werck ging langsaem voort/ ende al eer de selve ghemaect was/ soo waren soo veel aprochen daer weder voor gemaect/ met eenighe verheven corps du gardien/ dat de selve naer ghewoonten

107

meest onnut werde/ al eerse volmaect was: aende sijde van Hintem quamen sy aen de grachte/ recht teghen den hoeck van Hintem mereynde aen/ maer om dat die Poorte verleyt was/ naer de Paus torn toe/ besloot Grave Willem deur den wech ter sijden uyt te doen graven/ om tot voor de Poorte te comen/ niet merckende dat hy beter de grachte soude kunnen passeren aen 'tHintemereynde/ als voor de Poorte die meer flancke hadde: hy dede anders een Batterye maken tot 6. stucken op 150. passen naer aende Stadt/ de welcke wel gheplaceert werde/ om goede operatie te doen. Ende om dat soo wel die van Hintem als Vucht daghelix van Creveceur haer behoefden mosten halen/

Geinterci=
pieerde brie=
ven geschreven
by den Raede
van State tot
Bruyssel/ aen=
de Magi=
straet vanden
Bosch/ ende
vanden Mar=
quis van Ha=
vre aen Grob=
bendonck.

Wtval van
die van ^sHer=
toghensbosch.

ende den wech lang ende periculeus was/ werde dien dach den Drost van Zallant met 4. Vanen Ruyteren ghelogeert te Enghelen/ om den passerenden man te verseeckeren.

Den 10. Novembris dede zijn Excellentie besichtigen den wech ende landen achter de Petler/ om te weten ofmen daer gheschut soude connen brenghen ende met avantagie teghen de Stadt planten: desen dach creegh zijn Excellentie eenighe geintercipieerde brieven vanden Raedt van State te Bruessel aende Magistraet vanden Bosch/ ende vande Marquis van Havre aen Grobbendonck. Den Raedt schreef datse haeren Heeren souden ghetrou blyven/ ende betrachten den eedt diese hem ghedaen hadden/ ende datse haer niet en souden laten verleyden met schoone persuasien om van haeren Heere af te vallen/ als die van Groeninghen ende Berck hadden ghedaen/ maer datse wilden volharden/ ende heur verseeckert houden datmense met een levendich secours soude commen ontsetten. Havre schreef aen Grobbendonck dat hy nu thoonen soude de couragie ende affectie tot zijn Heere/ diemen altoos gheacht heeft in hem te wesen/ dat hy de plaetse wilde beschermen ende houden/ ende hem verseeckerende datmen hem soude comen ontsetten: uyt dese brieven sachmen wel datse van meeninghe waren yet voor dese Stadt te doen: die vande Stadt branden desen dach voorts af de brugge aende Hintamerpoorte/ te weten 'tgene vanden laetsten brant geheel gebleven was/ ende om den schrick die de dooden onder de Borgerye maecte/ wert verboden datmen geen dootbaren en soude moghen stellen voor de huysen daer een doode was. Den Canonier van ons liep over uytten leger/ die sy terstont op heure stucken stelden/ ende daer na veel quaets met schieten dede.

Den 11. Novembris om dat eenige Ruyteren snachts te voren uytte Graef waren ghecomen naer ons leger/ toeghen eenighe Ruyteren van by Hintum op/ om de selve te besetten/ maer bevonden dat de vyant op Heeswijck ghewecken was: daerentusschen quam den brandt te Hintum int quartier van Clout/ ende verbrande zijn heele quartier: vande vyant van buyten liep tijdinghe dat hy in Brabant vergaderde/ dat de Grave van Busquoy daer by was/ ende datse naer Bocxtel wilden comen: waerom zijn Excellentie last gaf aen Staeckenbroeck/ om sanderen daechs naer Bocxtel te gaen/ om van daer de Heeren van Bocxtel ende Lo=

108

cxen die daechs te voren int legher by zijn Excellentie waren gheweest ende voorts te Bocxtel (daer sy in eenighe jaren niet gheweest waren) te convoyeren/ ende met eenen 'tGarnisoen van 'thuys daer te lichten/ ende in 'twederkeeren af te breecken alle de bruggen van Bocxtel af/ ende de soo neerwaerts aen tot by Vucht toe/ over de Dommele ende Runne legghende.

Desen dach werde te Hintum noch 6. heele Canons ghebracht/ ende den selven nacht inde nieu Batterye aldaer gheplant/ anders aprobeerden sy daer noch al nae de Poorte toe: die van binnen dat siende quamen met een Schuyte deur de Heeckel by de Paustoorne uytte/ ende worpen eenich volck op 'tlandt/ niet wijt van de aprochen/ de welke de arbeyders aldaer/ om dat den schiltwacht niet wel toe en sach/ overliepen/ ende sloegender wel 14. doot/ ende daer onder een conducteur vande wercken ghehaemt Charles de la Fonteyne/ ende dreven de reste in 'twater: maer onse Wacht des ghewaer werdende/ viel soo dapper op hen aen/ dat vele de Schuyt niet weder krijghen en conden/ maer mosten in 'twater springhen/ ende quamen soo daer af: die vande Stadt siende datmense daer seer naerderde/ soncken twee stucken by den Paus-toorn om op de aprochen te schieten.

Aende Vuchtschesijde werde ten laetsten de sappe begonnen/ doch met cleyne voortgang/ 'tsy dat de faute was aende werckmeesters/ ofte

Vroeghe vorst anno 1601. als sijn Excellentie voor den Bosch lach.

Brant in 'tlegher tot Vucht.

Tijdinghe van vergade= ringe der vy= anden om 'sHertogen= bosch te ont= setten.

in 'tvolck dat in dese coude nachten gheen groote luste en hadden om te wercken.

Den 12. Novembris begonst het seer te vriesen/ 'twelck gheen cleyn bedencken en gaf van swaricheyt in desen aenslach/ indien de vorst con= tinueerde.

Staeckenbroeck reedt met 3. Vanen Ruyteren ende een deel Tim= merluyden vroegh naer Bocxtel/ van waer de Heeren van Bocxtel en= de Locken/ mettet Garnisoen van 'thuys quamen naer den legher toe/ ende daer na bestont Staeckenbroec alle de bruggen alomme af te breecken/ doende de Jockpalen totte gront toe uytwigghen ende trecken. Graef Willem dede vroegh seer schieten op de defentien vander Stadt/ ende sonderlinge om te verletten die 2. gesoncken stucken/ die hy ten lesten dede swijgen. Aende Vuchtschesijde ging de sappe noch al slappelijck voort.

Sijn Excellentie verstaende dat Graef Willem tot op de grachte ge= comen was/ ging selfs naer Hintem om snachts daer te blyven/ ende te adviseeren hoemen daer best inde gracht soude moghen wercken. Staeckenbroeck 'tsavonts wederom in 'tleger comende/ bracht 10. ge= vangen Soldaten van Helmont by Bocxtel ghecreghen.

Snachts hoordemen drie schooten te Graef schieten/ soomen ver= moede tot een signael van 'tuytcomen van seeckere 2. Boden/ desen avont uytghesonden: De aprochen aende Vuchtschesijde ginghen nu tamelijck voort/ om dat die vande Stadt weynich schooten ende maer een man dooden.

109

Te Hintem was men beraetslaghende hoemen best deur de gracht soude connen comen/ daerinne de Gaelderye den seeckersten wech scheen/ maer om datter loopende water was/ werde gevreesd dat 'tselve belet soude doen/ 'tsy int wechdringhen van 'twerck oft int steygeren van 'twater/ doch werde even wel ten laetsten doenlijck gheacht een Gaelderye te maecken onder de jocken vande brugghe heen/ ende de sel= ve in 'tmidden onder deur eenighe openinghe te gheven/ om 'twater te doen schieten.

Den 13. Novembris vroost noch seer/ ende hoe wel het op den avont wat begonst te regenen/ soo droech evenwel den vorst deur/ ende scheen te willen continueren: int legher te Vucht was driemael brant in heur hutten/ oft eenighe huysen/ of om dat de Soldaten mits de conde alom= me veel vyers maeckten/ ende by versuym den brandt in haer hutten creghen.

'tSavonts quam sijn Excellentie wederom te Vucht/ daer hy tij= dinge creech dat omtrent 1800. man te Voet vanden vyant deur Diest ghepasseert waren/ ende deur Vilvoorden 11. Vanen Ruyteren/ sterck 500. Paerden/ ende dat Graef Frederick te overpeelt was met noch omtrent 3000. man van verscheyden troupen ende nieu ghelicht volck.

Snachts schootmen veel met gloeyende Cogels inde Stadt sonder brant te maken: men aprocheerde vast mette sappe aende Vuchtschesijde/ en= de aende Hintemschesijde begonstmen een corps de garde op de grachte te maecken/ om besijden dien inde gracht te mogen gaen/ ende de Gael= derye te beginnen.

Inde Stadt storte onder een vack muys doot 13. Borgers daermen aen was werckende/ ende een vrouwe werde dootgheschoten: sy ordon= neerden oock dat elck in sijn huysen gereet most hebben eenighe ketels om de gloeyende Coghels daer in te rollen/ eer de selve brant quamen te maecken.

Den 14. Novembris vroost noch seer: daer quam een Soldaet by sijn Excellentie/ segghende dat de vyant te overpeelt was/ ende naer Hees ende Lyemde soude comen/ datse geen gheschut by haer hadden/

De vyant
brengt weder
volck binnen
sHertogen=
bosch.

maer datse onder haer seyden dattet gheschut van Maestricht soude comen. Sijn Excellentie hadde al op 'teerste gheluyt dat vanden vyandt quam buyten 'tquartier te Vucht eenighe Redouten doen beginnen/ om 'tquartier beter te bevryden/ maer soo hy nu dese tijdinghe creech belaste hy noch meer Redouten te maecken/ ende die met een trensee aen malcanderen te trecken/ om daer achter te mogen vechten: die vande Stadt creghen tijdinghe dat 'tontset voorhanden was: sy schooten desen dach met veel stucken na de aproches aende Vuchtsijde/ soo datter eenighe doot bleven: binnen der Stadt werden oock twee dootgheschoten.

Aende sijde van Graef Willem van Nassau werde de Gaelderye aenbesteeet te maecken deur de gracht binnen acht daghen voor 2200. gulden: des snachts gingen d'aprochen tamelijck wel voort: maer den

110

roep die tot Helmont was gheweest/ bestont daerinne dat tot Helmont ghecomen waren 1000. mannen/ soo van 'tregiment van Achicourt/ als uyt de Garnisoenen van Hulst/ ende de Schantsen daer omtrent/ ende van omtrent Antwerpen onder 'tbeleyt van eenen Blyleven/ Lieutenant Colonnell van Achicourt/ om te trachten in dese Stadt te comen/ die des avonts van daer uyt toghen/ ende waren gheconvoyeert by de ghemutineerde Ruyteren tot voor by Dungen toe/ ende namen soo den wech voor by 't Clooster te Eyckendonck/ ghelijck de voorgaende ghedaen hadden om inde Stadt te comen: op dien wech laghen twee cleyne Redouten elcx met omtrent 30. mannen beset: den Ritmeester vander Wel/ hebbende tijdinghe hier van gecreghen/ deur een Ruyter/ ende datse naer Dungen quamen/ ging 'tsavonts ten 9. uren Graef Willem daer van verwittighen/ de welcke terstont ordre stelde in zijn quartier om de Wacht te verswaren/ maer vergat om op de voorsz. wech te versien ofte van meer volcx inde Redouten te seynden/ waer deur den vyant min belets vont/ ende quam omtrent 3. uren des morgens aende Redouten/ ende sont daer tegen een partye volcx als of hy de Redouten wilde aentasten ende aflopen/ waer mede die van binnen verlet wesende/ tooch hy voorby/ beleyt by Michiel vander Steene/ ende noch een persoon/ ende quamen soo meest deur na de Stadt toe. De Ruyteren van Arthur een stuck weechs van daen daer op de Wacht wesende/ quamen daer na toe ende charcheerden de leste/ daer af eenighe Soldaten uyt de Redouten ghevallen/ ghevanghen creghen 2. Lieutenanten ende omtrent 30. Soldaten/ weynich werter dootgheslaghen: men vernam daer naer dat van dese troupe inde Stadt ghecomen waren tusschen 8. ende 900. man/ veele tot den halse deurt water ghecomen eer sy aende sint Antonispoorte conden comen: die Ruyteren die haer gheconvoyeert hadden/ keerden wederomme soo haest sy haer aen 'tlegher ghebrocht hadden.

Den 15. November wast noch al schoon vriesend' cout weder. Sijn Excellentie hoorende dat den vyant weder eenich volck inde Stadt gheworpen hadde/ ende meenende dat veele waren beset in te comen/ dede voor den dach opsitten alle de Ruyteren van zijn quartier/ die op de Wacht niet en waren/ ende dede marcheren 12. Vaendelen Voetknechten/ naer Dungen toe/ meenende de ontcomende te cryghen/ ende te doen dootslaen/ maer wijt ende sijt rijdende en vonden niet dan 7. ofte 8. jongers/ ende een man oft twee die 'tniet ontloopen en waren/ na dien die niet en hadden connen volghen/ sulcx datmen doe meenden datse alle mosten inghecomen wesen/ om dat niemant te rugghe en was gekeert: ende consequentelijck wert dit bemerckt dattet een groote faute was geweest datmen op de eerste advertentie die plaetse niet beter en had beset.

Snachts begonstmen te Hintem 'tgat aende grachte deur te snijden

Wtval uyt
sHertogen=
bosch.

Continua=
tie van vorst
ende uytval
uyt sHerto=
ghebosch.

daermen mette Gaelderye soude ingaen: ende aende Vuchtsche sijde

111

hadde de vyant buyten de grachte vande halve Maen noch deur ghesne= den den Dijck/ ende 'twater daer deur laten loopen/ aen welck gat de= sen nacht de sappe ghebracht werde.

Den 16. Novembris wast noch schoon vriesend' weder: daer quam een Italiaen uyt de Stadt overloopen/ die seyde dat de troupe des nachts inghecomen/ niet veel over de 800. mannen en was gheweest: zijn Excellentie was doende omme alle de advenuen wel te voorsien/ ende sijn Redouten ende andere buytenwercken te doen verhaesten: die vande Stadt vielen uyt op den wech van Deuteren/ namen daer eeni= ghe eetwaren naer den leger comende/ oock 2. cleyne stucckens met 2. tonnen cruyts/ ende wel 30. tonnen biers. In Stadt werde ghequetst een Italiaens Capiteyn Francisco More ghenaeamt: Snachts quamen inde Stadt noch 3. Capiteynen derwaerts ghesonden/ ende van buy= ten weder 'tgat inden Dijck aende Vuchtsijde ghevult/ ende de sappe ghebracht tot deur den slachtboom aldaer: ende aende Hintemschesijde werde een bint vande Gaelderye gheset/ dwelcke qualijck begonnen was midden deur de jocken vande brugghe om dat die op drie palen stonden/ ende niet alomme even wijt en waren.

Den 17. Novembris vroost uytermaten seer/ waerom sijn Excel= lentie beginnende te apprehenderen de swaricheyt die hem de vorst in de toevoer van sijn Vivres soude moghen maecken/ seer ghestoort was dat de aprochen niet beter voort en gingen/ ende aldus getreyneert wer= de/ nietemin om dat den vyandt snachts aende Vuchterpoort weynich schoot/ midts dat sy haer gheschut van daer wech ghetoghen hadden/ ging de sappe daer nu wat beter voort: de Gaelderye te Hintem scheen mede wel te avanceren/ 'twelck die vande Stadt siende/ soncken een stuck heel laech inde muyre om daer mede op de Gaelderye te schieten.

Den 18. Novembris wast soo seer ghevroosen dat gheene waghens meer deur comen en conden naer Creveceur/ tot dat sijn Excellentie 'tys met ghewelt dede breecken/ 'twelck gheen cleyne bedencken in dit beleg en gaf. Aende Vuchtschesijde was de vyant gants stille: maer op naer noen ten 4. uren begonsten sy met 9. stucken op de aproches te schie= ten/ ende vielen daer op uyt met omtrent 360. man/ creghen een sappeur ghevanghen/ quetsten ende dooden eenighe andere ende oock Soldaten/ om dat de Soldaten die in 'tcorps de garde daer omtrent waren/ mits de groote vercleumtheyt vande coude geen groot devoor en conden doen: maer de andere vande Wacht aencomende werden sy weder te rugghe ghedreven: inde Stadt worde een Canonier dootgheschoten.

Aende sijde van Hintem begon de vyandt vroech met sijn ghesoncken stuck op de Gaelderye te schieten/ ende maeckte dat niemant daer in en conde wercken/ waeromme Graef Willem in haeste een Batterye de= de maecken besijden de Gaelderye/ om inde grachte te mogen schieten/ ende meende snachts 2. Canons daer in te planten/ maer in 'taenbren= ghen viel d'eene in een gat daer mede men den heelen nacht ghenoech te

112

doen hadde om die uyt te krijghen/ soo dat de stucken ongheplant ble= ven: oock was in 'tquartier van Hintem desen dach eens ende des nachts tweemaal brandt/ soo datter veel hutten ende eenighe huysen verbranden.

Sijn Excellentie was van meeninghe een aenval te doen/ op de halve Mane voor de Vuchtschepoorte/ maer om datter die nacht een nieu Colonnell de Wacht hadde/ en dorst sijn Excellentie hem het stuck niet

<p>Brandt in sijn Excellen= tie legher tot Vught.</p> <p>Aenval op de halve Maen voor de Vuchtsche= poorte.</p> <p>Continua= tie van vorst/</p>	<p>betrouwen/ ende wert oock de sappe alwillens wat geretardeert/ om sijn Wacht te doen overgaen.</p> <p>Snachts quam inde Stadt over 'tys den Capiteyn Barroets/ met noch een Capiteyn/ om aldaer te handelen hoemen de Stadt best soude connen ontsetten.</p> <p>Den 19. Novembris vroost noch uytermaten seer/ soo datmen al= omme over tys liep/ 'twelck geen cleyne becommeringe en gaf/ soo om dattet den wech opende voor de vyant/ om aen allen canten inde Stadt te connen comen/ so dickwils als sy souden willen op dese lange nachten/ als om dat den wech ende toevoert vande Vivres ende behoeften alle daghe meer ende meer benaut werde/ soo verre oock datmen dien dach oock moste doen byten om naer Creveceur/ daer alle de Schepen meest la= ghen/ te moghen comen: doch om dat de vorst soo vroech int jaer quam/ hooptemen altoos datse niet duyren en soude: aende Vuchtsche= sijde dedemen de sappe met twee armen van een scheyden/ ende daer aen seer arbeypden/ om aen de halve Mane te comen: daer op sijn Ex= cellentie beraemde des anderen daechs een aenval te doen doen/ by de Capiteynen Caluaert ende Antonie Mahu elcx met 60. mannen/ om dat hy niet veel volcx en wilde hasaerden/ dewijle sijn legher swack was/ ende daer toe belaste hy dien nacht inde naeste ofte seste Batterye te planten 2. heele/ 2. halve ende 2. France Canons/ om den aenval daer mede te seconderen. Dese stucken werden der snachts inghebracht: maer daer wesende een werter niet raedsaem ghevonden die te ontdekken/ om dat de Batterye niet gheacht en werde ghenoech ghewapent ende be= waert te wesen.</p> <p>Des snachts brande te Vucht een huys/ daer veel Compaengnyen van Hohenlo/ Solms/ Tempel ende Wingaerden in laghen/ ende noch een huys daer veel Ruyteren van sijn Excellentie laghen/ daer af veele saedelen ende pistolen inden brandt bleven: aende Hintamsijde branden desen dach 'thalve Clooster te Eyckendonck/ ende snachts werde inde Batterye op de grachte aldaer gheplant 2. heele Canons om de Gaelderye te defenderen ende favoriseren.</p> <p>Den 20. Novembris vroost noch seer/ sijn Excellentie ging vroech na de aprochen op den Vuchtschendiick/ om den voorsz. aenval te doen doen/ de welcke voor dach gheschiede by den Capiteyn Caluart van deen sijde/ ende Capiteyn Mahu aen dander sijde/ dan de halve Mane was soo hart ende glat om op te climmen/ dat niet dan 4. oft 5. persoo= nen daer op en quamen/ Mahu wert gequetst al eer men aende halve Maen begonst te comen/ Caluart quam so hooch dat hy met een pistole over= schoot/ ende de reste en conde niet opcomen: de vyant was oock sterck inde halve Maen/ ende keerde den onsen terstont af/ die daer naer weder af= toghen/ hebbende verloren een Fransch Edelman de L'essart ghe= naemt/ met drie Soldaten/ ende Mahu met den Lieutenant van Ca= luart/ een Frans Sergeant ende eenen anderen gequetst/ daerom sijn Ex= cellentie de sappe liet voorts gaen/ om so aende Walle te comen/ ende die te mogen doen Mineren: anders werde desen dach aende Vuchtsche sij= de weynich gheschoten/ maer dapper aende Hintemsche sijde/ om 'tge= soncken stuck te doen swijghen/ daer mede inde Stadt twee Spaen= jaerden dootgheschoten werden.</p> <p>Desen nacht gingh Capiteyn Bervoets weder over tys uyt der Stadt/ om 'tontset te doen verhaesten/ met ordre waer ende hoemen best aen soude moghen comen: inden legher ginghen d'aprochen tame= lijck voort.</p> <p>Den 21. vroost noch uytermaten seer/ in voegen datmen met seer grootte becommering den toevoer van Creveceur creech/ daer toe men</p>
---	--

ende tijdinge
vande versamelinge
der vyanden tot
ontset.

Grote swaricheden in
tlegher van
sijn Excellentie
ter saecke
vande stercke
vorst.

alle daghe 'twater van Deuteren af tot Vlimes toe moste op byten/
'twelck seer veel bedencken in dit beleg by de Hoofden begonst te maec=
ken/ te meer soomen tijdinghe creech dat voorseker den vyandt hem
tot Peer versamelde/ om dese plaetse te ontsetten/ ende dat Graef Fre=
derick niet alleen en handelde mette ghemutineerden om dien tocht te
helpen doen/ maer oock ontboden hadde alle de Ruyteren uyt het over=
quartier Gelder/ ende soo veel Voetvolcx als sy daer uyt het quartier
derven mochten.

Wtten leger werde altemet inde Stadt nade huysen/ ende inde groo=
te Kercke gheschoten: voorders ginghen de aprocents al voorts/ ende
midts de twee armen vande sappe ghecomen waren tot aende grachte
vande halve Mane/ werden de selve aanbestedet elcx voor 400. guldens/
om met een Gaelderye te brenghen tot aende Walle/ om de halve Ma=
ne te Mineren: daer toe de Mineurs te dien dage wel te passe int leger
quamen: de aennemers van dese Gaelderyen deden van desen nacht
weynich/ om eenighe cleyne uytvallen ende gheluyt by den vyant ghe=
maect.

Aende Hintemschesijde bevonden sy desen dach datse de Gaelderye
qualijck aengeslagen hadden/ om datse verscheyden Palen vande jock=
ken vonden/ die nu recht teghen haer werck aen quamen: daerom al=
daer ontboden werde den Timmerman Meester Ulcken/ ende andere
die mede verstant van Gaelderyen te maken hadden/ ende met der sel=
ver advijs worde goet ghevonden/ datmen 'voorgaende werck verlaten
soude/ ende Gaelderyen van nieuws beginnen ter sijden de jocken om recht
uyt te moghen wercken: waer aen de reste vanden dach ende nacht ge=
arbeyt werde.

114

Den 22. Novembris continueerde den vorst even sterck/ 'twelck hoe
langher hoe meer becommeninghe maecte. Graef Willem van Nas=
sau/ siende dat alle 'tgene tot noch toe aen sijn sijde gearbeyt was/ meest
te vergeefs was/ ende dat 'thervatten van dien langsaem soude loopen
al eer over de gracht te comen/ dat hy mede in sijn quartier swack van
volc was/ ende dat alle de wateren ende moerassen so toegevrozen waren/ datse
alomme te Paert ende te Voet overdroegen/ indier voegen dat niet alleen te
bevreesen was dat hy voortaan qualijc toevoer van Vivres soude connen
crijghen: maer oock dat de vyant soude moghen aencomen/ ende hem
af snijden van 'tquartier van sijn Excellentie/ ende also inde uytterste extre=
mityt brengen/ oft ten minsten dat den vyant soo veel volcx inde Stadt
soude connen brenghen/ datmen daer op niet en soude connen voorde=
ren/ maer met dit beleg de naest ghelegghen landen meer schade als voor=
deel soude connen doen: midts dat sy alsdan alderhande starcke aenslagen
uyt dese Stadt souden hebben te wachten/ is desen dach by sijn Excellen=
tie heeft ghecomen/ heeft den selven alle dese swaricheden ghemoveert/
ende sonderlinghe dat gheen apparentie en was datmen noch in langhe
aen Stadts Walle soude connen comen/ ende dat daerentusschen de vorst
'tlegher in alderhande swaricheyt soude connen brenghen. Sijn Ex=
cellentie alle de swaricheden seer wel gheapprehendeert/ ende sonderlinge
beginnen te pondereren 'tsedert hy verstaen hadde de versamelinghe van=
den vyandt/ dan hopende dattet wederom beginnen soude te doyen/ om
dattet noch soo vroech int jaer was/ en wilde hy tottet opbrecken van
'tlegher/ daer op Graef Willem soo hart aendrong niet verstaen: maer
seyden den tijdt noch te willen innesien/ ende wat contentie den vyant
soude willen houden. De swaricheden vanden legher worden seer ver=
meerdert deur de cleyne couragie vant Chrijchsvolck/ die op de Wacht
van coude vercleumt wesende/ gheen lust en hadden om te vechten/
nochte om te wercken/ daer deur des naernoens aende Vuchtschesijde

Wtval van
die van ^sHer=
togenbosch.

Graef Wil=
lem van Nas=
sau/ hout seer
aen om de be=
legeringe op
te breecken ende
wat daer op
gheresolveert
wordt.

by quam dat 6. oft 7. man vande vyandt met een resolutie uytcomende/
niet alleen de werckers vande Gaelderyhe ende sappe verdreven/ maer oock
op de vlucht brachten een corps du garde van 40. mannen vande
Duytschen/ daer by legghende/ hoe wel de selve den moet hervattende
ende by anderen ghesecundeert/ terstont den vyant weder afdreven/ die
met heur ghevanghen inde Stadt brachten een Engelsman. Sijn Ex=
cellentie was daerom soo ghestoort dat hy eenighe daerom wilde doen
hanghen: maer de Officiers (moghelijck soo schuldich als de Solda=
ten) excuseerden 'tstück op de groote coude/ ende meenden voortaan
beter toe te doen sien.

Desen dach vertoghen uyt den legher de Raedtsheeren Bruynings
ende Weresteyn/ ende in 'tlegher werde uyt Hollandt ghebrocht 25000.
guldens totte extraordinaris lasten/ ende 23000. guldens tot betalen=
ghe vande Engelsche ende onghereparticeerden tot laste van die van
Hollandt ghedestineert. De ghecommitteerde van den Raedt van

115

State bleven legghen tot Creveceur.

Den 23. Novembris vroost noch even hert: die vande Stadt wa=
ren tamelijcken stille tot op den naer noen/ ende doen vielen sy wel met
100. man aende Vuchtschesijde uyt/ meenende de saecke daer te vinden
als daechs te voren/ maer daer was beter ordre ghestelt/ soo dat nie=
mant uyt het corps du garde opweeck/ maer staen bleven/ ende heur re=
sisteerden: daerom sy seer haestich wederom mosten wijcken naer heur
halve Mane/ latende 2. oft 3. dooden vanden heuren legghen/ ende niet
hebbende gedaen als een sappeur doot te slaen/ ende creghen een Mi=
neur ghevanghen/ die haer advertteerde datmen daer ghereetschap
maeckte om te Mineren: ghedyrende desen uytval werde dapper van
beyde sijden gheschoten/ waer deur eenighe vande uytghevallene van
heur eyghen gheschut ghequetst werden. Snachts arbeydemen tame=
lijck aende sappe ende Gaelderyen aldaer/ ende men hoorde den vyant
etlijcke malen rumoer maken/ dan en quem niet uyt.

Aende sijde van Hintem hadde de vyant weder een stuck ghesoncken
recht teghen de Gaelderye aen/ ende schoot daer mede soo seer/ dat het
alle 'twerck ontramponeerde: waerom sijn Excellentie den contreleur
vande wercken derwaerts sont/ om de Gaelderye van nieuws te besteden
scheutvry teghen de Canon: dan Graef Willem en stonden alle dese
saecken niet aen/ ende bleef even seer aendryvende datmen met meer re=
denen 'tlegher soude opbreecken/ als langer houden/ daerom hy op mor=
ghen weder by sijn Excellentie wilde comen: hebbende doen versoeken
de ghecommitteerde vanden Raet daer mede te comen.

Den 24. Novembris vroost immer soos eer als te vooren. Graef
Willem quam by sijn Excellentie heel vroech/ noch remonstrerende die
swaricheyden/ die hy seyde dat alle daghen vermeerderde/ daer doch
geen apparentie en was/ datmen aen deen ofte dander sijde in langhe
aende Walle noch niet soude connen comen/ ende drong daerom even seer
tottet opbreecken vanden legher. Sijn Excellentie hadde altijd ver=
hoopt veranderinghe van weder mette nieuwe Mane/ maer sien=
de dat desen dach jeghens de nieuwe Mane gheen veranderinghe en
viel/ ende meer ende meer hoorende vande vergaderinghe vanden vy=
ant/ daermen seyde dat d'Eertshertoghe selfs by was: oock hoorende
dat het ys heel sterck begon te gaen inde Rivieren/ soo dat apparentie
gaf dat het soude moghen comen te steecken/ ende dan alle de landen sou=
de alomme bloots legghen ende schrick van inval cryghen: dat hen
oock gheen toevoer meer soude connen ghedaen worden/ ende in allen
ghevalle dat hy niet en soude connen beletten/ of den vyandt soude in
Stadt altoos connen comen/ ende dan middel vinden om sijn legher te

Resolutie
by sijn Ex=
cellentie ghe=
nomen om
het leger voor
sHertogen=
bosch op te
breecken.

Brandt in
tlegher ende
vermeerde=
ringhe van
swaricheyden
in de conti=
nuatie van
dese beleghe=
ringhe.

separeren: dat hy ooc niet en sach hoe voortsien sijn geschut te sullen con=
nen afbrengen/ ende dat jegens allen dien geen raedt en was als den vyant
tegen te trecken ende te slaen/ ofte 'tleger in tijts op te breecken/ eere den
vyandt meer volcx in Stadt wierp/ heeft ten laetsten besloten 'tleger op

116

te breecken/ ende op sanderen daechs alle 'tgheschut uyt Graef Wil=
lems quartier te doen brenghen naer Creveceur/ ende 'tselve daer toe
dien nacht vande Stadt te doen afhalen/ dat dan Graef Willem met
sijn heele leger te Vucht soude comen/ om dan t'samen naer Heusden te
trecken/ ende stelde sulcx ordre dat alle de treckpaerden noch dien avont
naer Hintem ghebracht souden werden.

Dese resolutie werde aldus by sijn Excellentie ghenomen/ ter wij=
len die van Hollandt (die haer desen brock niet geerne en hadden laten
ontsitten) doende waren om 3000. bootsghesellen/ comende vande Oor=
lochscheppen/ diemen afdanckte/ in dienst te houden/ te doen wapenen
uyt het magazijn/ om die naer 'tlegher te schicken/ ende opt ys te ghe=
bruycken/ achtende de selve daer toe seer bequaem/ ende voorts inde
Steden noch 2000. man aen te nemen om inde Garnisoenen te leggen/
ende de Soldaten daer teghen in 'tlegher te doen gaen/ ende om te voor=
sien opt stuck vande toevoer vande Vivres/ ende ordre ghegheven had=
den om aen te nemen duysent sleden/ om den toevoer te doen/ daer me=
de sy ghemeent hadden alle dese swaricheyden te connen remedieren.
'twelck deur dese resolutie alles achter ghelaten werde: Want al hoe wel
sijn Excellentie ten dele wiste van 'tvoornemen van die van Hollandt in
dese saecke/ vondt hy evenwel goet om de voornoemde andere redenen/
liever den tijt te wijcken/ als fortune van meerder swaricheyt te loopen/
doch altoos met die reserve/ soo het quam te doyen voor 'tvertreck/ dat
hy dan blyven ende niet opbreecken en soude/ ende daerom liet hy noch
even seer teghen de halve Mane wercken/ om de Gaelderyen daer te
maecken/ ende aende Mine te moghen comen. 'tSavonts werde alle
'tgheschut te Hintem vande Stadt afghehaelt: ende te Vucht was dien
dach int quartier van Dort driemael brant/ ende noch eens op de Petler.
Grobendonck Gouverneur van binnen de Stadt/ wandelende metten
Raedtsheer Bardoul op de wallen/ werden desen dach beyde ghequetst/
ende en conden niet anders oordeelen oft ten geschiede hunlyuden van
heur eyghen volck/ die onverdachtelijck schooten.

Den 25. Novembris vroost noch even seer/ ende soo bleef de resolu=
tie van 'tbreecken des legers. Te Hintem wasmen doende aen 'tgeschut
af te brenghen naer Enghelen/ daer de Ponten lagen/ ende op naer noen
dede sijn Excellentie de heele Diese byten van Enghelen af tot Creve=
ceur toe/ daer mede de Ponten snachts aen Creveceur quamen/ anders
werde uyt het quartier van Graef Willem/ ende oock van Vucht seer
veel amunitie ende bagagie naer Creveceur gebracht/ om op 'tvertreck
min verladen te wesen: de Gaelderyen aende Vuchtschesijde werde de=
sen dach aende Walle ghebracht/ waeromme sijn Excellentie noch de=
sen nacht de Mine inde halve Mane dede beginnen/ ende evenwel op den
avont van daer afhalen 4. Canons/ om mede te doen wech brenghen.
Snachts brande alle 'tSchotse quartier te Hintem/ in voeghen dat
Graef Willem selfs sijn loghement most ruymen/ vreesende voor den

117

brandt/ hoe wel 'tselve noch beschut werde. Vanden vyandt quamen
alle uren meer tijdinge/ dat hy naer Eynhoven scheen te comen/ soomen
seyde met 3000. Paerden ende 5000. man te voet/ ende 2000. nieu ghe=
licht volck: daer af sijn Excellentie anders gheen vreesse en hadde/ dan
datse soo veel volcx inde Stadt souden werpen/ datse de selve souden ver=

Sijn Excel= lentie breekt het leger voor 's Hertogen= bosch op.

Grote swa= richeyden ende moeyten in het opbreecken vanden leger vermidts de quade wegen ende ander= sints.

De Raets= heer Bardoul ende Capiteyn More sterven binnen den Bosch van hare quetsuy= ren.

meesteren/ ende dat hy daer mede alle zijne frontieren in meerder ghe= vaer van surprinse soude brenghen.

Den 26. Novembris vroost noch uytermaten seer/ zijn Excellen= tie dede de 4. afghehaelde Canons met veel amunitie ende bagagie naer Creveceur brenghen/ daer toe men tys most breecken tot Vliemen toe/ wesende den wech soo quaet om rijden dat wel 40. Waghenen onder wegghen braecken/ ende onder dien veele met Cogels gheladen die inde wech bleven staen/ doch naer afghebracht werden met eenige boeren= Wagens van Vlimen/ ende om dat de wech so seer quaet om gebruyc= ken was/ ende sijn Excellentie sach dat niet moghelijck en was alle de amunitie af te brenghen/ heeft hy last ghegeven alle de Cordewagens/ Palisaden tot 50000. Delen/ Swalpen/ Balcken/ Horden ende andere houtwercken/ mette Schuppen/ Spaden/ Bylen ende anderes datmen niet en soude connen afbrenghen/ te branden/ over welcke materialen desen helen dach ende volghende nacht by naest ghebrant werde/ behal= ven dat noch veele Cogels inde slooten gheworpen werden/ diemen mede niet en cost afbrenghen. Die vande Stadt siende de groote be= commertheyt vande wech van Creveceur/ vielen over tys met eenich volck uyt/ sloeghen een voerman doot/ maer werden terstont soo ghe= volcht by eenige van onse Ruyteren datse afwijcken mosten. Sijn Ex= cellentie was den heelen dach meest doende om ordre opt vertrecken van den leggher te stellen/ ende vreesende dat de overcomste tot Worcum seer periculeus soude vallen/ vont goet dat Graef Willem naer Vucht niet comen en soude/ maer desen dach noch blijven leggen/ ende des sanderen daechs vroech met alle sijn troupen opbreecken/ ende gaen naer Creveceur daer hy een brugh van Ponten liet maecken/ om bequamelijc over te co= men. Oock liet sijn Excellentie de bruggen over de Aa ende Dommele gemaect/ opbreecken/ om de Schuyten naer Creveceur te doen bren= ghen: dede snachts mede afhalen alle 'tgheschut aende Vuchtschesijde/ daer mede hy dien dach noch veel had doen schieten/ ende 'tselve ghereet maecken op blockwagens om af te brenghen/ belastende voorts sande= ren dachs vroech te vertrecken naer Heusden: doch liet evenwel de Mi= ne voorts gaen/ ende op den avont de kelder maecken/ ende daer in leg= ghen 2000. ponden Cruyts/ om smorgens vroech voor 'tvertreck de halve Mane te doen springhen/ ende heur te toonen dat hy meester daer af ware als hy wilde. Desen dach crech hy wederom tijdinghe dat de Eertshertoge selver by de troupen was/ ende daechs te vooren te Diest was gheweest/ ende datse van Mechelen eenich gheschut te water had= den willen brenghen naer Diest/ maer mits den vorst niet hadden con=

118

nen doen/ ende sulcx 'tselve weder te lande hadden moeten doen bren= ghen ende soo voorts halen/ 'twelck hen wat ghetardert hadde: dit wer= de soo vast gheseyt dat sijn Excellentie 'tselve gheloofde/ hoe wel het an= ders bevonden werde dat den Eertshertoge by de troupen niet en was.

Inde Stadt storven van heur quetsuren de Raedtsheer Bardoult ende den Capiteyn More/ ende creghen brieven vanden Eertshertoge/ hou= dende van heur ontset/ ende dat hy tot betalinghe van heur Chrijchs= volck 12000. gulden sont.

Den 27. Novembris vroost noch even hert/ sijn Excellentie dede als= doen noch eenighe valsche aenlopen op de halve Mane voor de Vucht= schepoorte doen/ doch men merckte terstont dat de vyant meest daer uyt was/ doch om dat het vertreck gheschiede/ dedemen evenwel de Mine springhen/ die de halve Mane opsloech ende bleef soo legghen/ sonder dat yemandt van buyten ofte van binnen daerinne quam tot dat de Wacht alomme af tooch ende de Stadt verliet: mettet kriecken van= den daghe toghen de legghers van beyde sijden vande Stadt op: Graef

Willem ging mette Vriesen/ Schotten ende de Ruyterye naer Creve= ceur/ ende passeerden daer de Mase/ lastende 'tvolck alles te gaen naer Bommel om daer te passeren/ ende hy quam selve teghen den avont tot Heusden om by sijn Excellentie te wesen. In 'toptrecken branden de Soldaten alle hare hutten/ daer deur eenige huysen mede inden brant quamen/ oock quam den brandt mede inde Kercke tot Orten.

Tregiment vande Zeeuwen quam heel vroeck naer Vucht/ daer sijn Excellentie mede optoock met alle 'tlegher naer de Heyde/ doende een deel Ruyteren met Graef Lodewijck houden voor de Vuchtschepoor= te/ teghen het uytcomen van die van binnen/ tot dat alle 'tlegher wech was/ de welcke doen mede volchden: hy hadde Gijsselaer gelast op Deu= teren te blyven tot dat Graef Lodewijck mette Ruyteren te Vlimen soude comen/ maer om dat die vande Stadt met twee partyen al aen sijn Schanskens waren gheweest/ ende scheenen met meerder macht te willen comen/ tooch hy omtrent de middach uyt/ ende nam den wech naer Vlimen/ ende soo ende om de voorsz. redenen brack 'tgheheele le= gher voor 'sHertoghenbosch op/ daert nu 26. dagen gelegen ende men seer veel wercken ghemaect hadde. Die vande Stadt schooten seer op den aftocht naer de Wacht inde aprochen/ doch met weynich vruchts. 'tLeger tooch alsoo alles op de Heyde daer sijn Excellentie die in slach= ordre brachte ende hielt/ tot dat sijn cariage meest voor heen naer Heus= den ware ende datter niemant en volchde/ ende tooch doen mettet Chrijchs= volck langhes den Cuyckschen hoeck heen mede naer Heusden/ ende scheidten heur aldus. Alle de Brabantsche Ruyteren reden nae Breda/ ende de Regimenten van Zeelant/ vande Walen/ ende van Dort/ togen metten Heere van Tempel naer de Langhestrate/ de reste van 'tVoet= volck tooch met sijn Excellentie naer Heusden/ ende voorts terstont deur naer Woudrechem/ de resterende overrijnsche Ruyteren toghen naer

119

Graef Lodewijck achter den Kuyckschen hoeck omme naer Vliemen ende Creveceur toe/ omme inde Bommelreweert te comen: Sijn Ex= cellentie bleef dien dach selfs tot Heusden/ van waer hy sont naer Wou= drechem/ om te weten wat middel daer was om over de Wale te co= men/ daer in groote swaricheyt was/ om de menichte vant ys dat inde Riviere dreef.

Ende alsoo liep ongheluckich af dese belegering van 'sHertoghen= bosch/ om dat de selve naer veeler oordeel/ te laet int jaer voorgenomen was/ naer datmen dubbel over daer toe tijt ghehadt hadde/ ende ver= suymt/ tot groote schade vanden Staedt vande landen: want indien men de plaetse terstont naer de veroveringhe van Rijnberck aengetast hadde/ doen 'tGarnisoen tot Oosteynde noch versch ende sterck was/ ende eer de leghers daer soo swaer gheretrancheert waren/ soude den vyant dese Stadt ofte Oostende hebben moeten abandoneeren/ maer nu men dit soo laet by de handt nam/ conden de belegghers van Oostende/ nu wel beschantst wesende/ volck tot dit secours derven/ eenighe van sijn Ex= cellentie volck lieten te Vucht gheschreven:

*Non ducis obsessae servavit Moenia silvae,
Alberti Gladius, frigida sed glacies.*

Dat is:

*Den Bosch, niet Alberts sweert, heeft vant beleg bevrijt:
Maer een seer felle vorst ghecomen voor den tijt.*

Dit was op de maniere ghelijck als Baldeus Veltheer des Conincx van Spaengnien by geschrifte achterliet/ als hy van Leyden scheidde/ welcke Stadt hy belegert hebbende/ most verlaten deur het opcomen van het water/ dat Godt tot ontsettinge der belegerden liet vloeyen.

Maer Samuel Ampzing Predicant tot Haerlem van dese beleghe=

Hy meent niet teghen Godes handt soomen dat op onse maniere soude segghen.

An. 1603.
Staten Ruyteren werden vande Ruyterye vanden Bosch geslaghen.

Brief vanden Heere van Kessel aende Heere Advocaet van Hollandt.

ring ende ontijdighe felle vorst verhael maeckende/ seyt beter in dese woorden:

*Soo dat den Prins wel sach dat hy niet sou uytrechten,
En daerom wilde hy met Godes hant niet vechten,
Noch Gode wederstaen, en nam die felle kou,
Voor Godts bevel en last, dat hy vertrecken sou.*

Maer de ander pertye niet siende op Godes werck/ hebben de voorschreven veerskens aldus ghestelt:

*Tam Ducis obsessa servavit moenia Sylvae
Alberti gladius, frigida quam glacies.*

Dat is:

Den Bosch soo wel door't swaert van Aelbert is bevrijt
Als door de felle vorst, ghecomen voor den tijt.

120

Naer 'tvertreck des leghers isser alomme onder des Eertshertogen ghebiet/ groote vreuchde bedreven/ ende bysonder binnen 'sHertogenbosch ende de Dorpen daer omtrent/ de welke soo wel van deen als dander sijde groote swaricheydt ende schade gheleden hadden: binnen den den Bosch bleven daer naer niet dan 500. man van 'tRegiment van Achicourt/ ende d'ordinaris Ruyterye.

In April 1603. waren een deel vander Staten Ruyteren vande Compaengnye van sijn Excellentie/ Graef Frederick Henrick van Nassau/ Graef van Hohenlo/ Graven Lodewijck ende Ernst van Nassau getogen in Brabant op de Kempen/ ende hadden de boeren daer seer beswaert/ 'twelck vernomen wesende by Grobbendonck/ Gouverneur vanden Bosch/ is mette Ruyteren vanden Bosch uytghetoghen ende met een deel Musquetiers/ ende heeft heur waer genomen omtrent Gemert/ alwaer hy op heur dede charcheren/ ende de selve inde vlucht bracht/ inde welke de voorste na de achterste niet en wilden ommesien/ ende hoe wel zy veel stercker waren dan de vyant/ lieten sy heur schandelijck verslaen/ ende naer jagen by den selven vyant/ die over de 100. Sadelpaerden van haer creech/ ende binnen den Bosch brachte/ mette Lieutenant van Graef Lodewijck ende Graef Ernst/ ende veel andere ghevanghenen/ wesende den Cornet van sijn Excellentie doot ghebleven.

Ick hebbe een brief ghesien gheschreven uyt Heusden by den Heere van Kessel vanden 7. April 1603. aen den Heere van Oudenbarneveldt daer in hy schrijft van dese saecke: dat hy ghelooft dat hy (Barneveldt) alrede de tijdinghe heeft vande neerlage van omtrent 300. Paerden van den onsen/ ghedaen by den neghentienden/ Baron van Brabant. Ick meene/ schrijft hy/ die Plautijnschen snorckachtighen Crijchsman/ ende rechten Terentsianen Traso/ te weten dien Grobbendonck/ wiens poccheryen onverdraechlijck sijn/ hebbende in sijn logijs doen oprechten eene Camer van sijne Tropheen/ waer in hy rechtevoort heeft doen hanghen de wapenen vande Officiers/ die dese ongheluckighe ontmoetinghe hebben ghehad/ ende tot meerder vertooch/ heeft hy inde selve Camer op de verhevenste plaetse doen stellen de Trompetten mette wapenen van sijn Excellentie ende van andere Heeren ende Ridders: hier-en-boven soo haest als hy wederghecomen was/ gaf hy sanderen daechs een maeltijt/ stellende alle sijn silverwerck ten tooch/ op dat sijne ghevanghen Officiers/ de pracht van sijn huys sien/ ende sich daer over verwonderen soudent/ als over die van Salomon/ ende daer en ghebraken gheen nabootsers vande oude Romeynen/ om op de wijze vande oude Gauloisen te singhen de doorluchtighe daden van desen huylighen ende nieu geboren Heldt. Tot besluyt van dese materie/ v.l. verseeckere my dat in sijnen aensien warachtich bevonden sal werden de oude spraecke: Dat de gene die de fortune gerichlijck inslockt/ de selve niet

<p>Aenslach op Bommel faelgeert.</p> <p>De gemuti=neerden vande vyant nemen tCasteel van Boxtel inne ende doen grote schade aen die vanden Bosch.</p>	<p>wel en sal connen verduwen. Aengaende de particulariteyten van dese ontmoetinghe/ sy hebben te</p> <p>121 ‘sHertogenbosch ghebracht omtrent 125. Paerden/ ende na datmen tot ‘sHertoghenbosch sey/ zijnder vanden onsen doot ghebleven omtrent 30. ende maer 2. van die van Grobbendonck/ die gisteren ten Bosch begraven sijn. Den Capiteyn Cade/ de Lieutenant Moris/ Grave Ernst ende eenighe andere Officiers sijn ghevanghen. Aengaende d’occasie van dit ongeluck ick gheloove dat u E. daer al van verwit= ticht sijn sal etc. Onder stont uwen volcomen vriendt om u te dienen/ ende was onderteyckent. Maximiliaen de Hornes.</p> <p>Den 3. Mey haelden die vanden Bosch eenige boeren omtrent Har= duxfelt vanden Dijck/ ende brachtense wech naer den Bosch sonder by yemant belet te wesen.</p> <p>Den 4. Junij waren tot Bockhoven ghecomen 1200. man vanden vyandt ende 300. Paerden die met 5. Schuyten op Waghens mede ghebracht/ meynden de Riviere te passeren/ ende int opcomen vanden dach een aenslach op Bommel te maken/ daer doen een oort van de gracht drooch/ ende de Walle vervallen was: maer alsoo een partye Voet= knechten uyt Geertruydenberch omtrent Hedel gecomen waren/ om= me op hasard te gaen/ die omtrent elf uyren inde nacht ghewaer wer= den datter tot Bockhoven eenich onraet was/ derhalven sy haer daer omtrent stil hielden/ ende merckten daer naer dat den vyant eenich volck over de Riviere sette met 5. schuyten: waerom sy met malcanderen spraecken ende voornamen daer op te chargeren/ twelck sy oock deden/ quetsten eenige vanden vyandt/ ende werden eenige vande hare ghe= quetst/ ende brachten den vyant daer mede in sulcken bedencken ende strick/ dat hy wederom over voer ende wech tooch/ verlatende zyn voornemen.</p> <p>Sijn Excellentie hier van verwitticht sijnde/ dede de wercken ende wallen tot Bommel besichtighen/ ende werde bevonden uytermaten seer vervallen te zyn/ ende sulcx vol perijckels voor de Stadt/ daer inne de Magistraet al veel schults hadden/ als selfs oorsaecke van tervallen vande wercken gevende/ mittet toelaten vande beesten daer op te wey= den/ waerom zyn Excellentie aenden Rade van State daer op dede aenhouden om die metten eersten te repareren.</p> <p>De gemutineerde vanden vyandt/ namen omtrent in midden van Junio/ het Casteel tot Bocxtel inne/ ende bleven daer leggen/ niet wil= lende dat de Boeren daer omtrent eenige toevoer binnen den Bosch de= den/ ofte wilden eerst van die vanden Bosch een merckelijcke somme gelts hebben/ daer en boven branden sy oock af eenighe Huysen ende Pachthoven vande principaelste vander Stadt.</p> <p>Den 4. Julij cregen de Staten inden Hage een brief by die vanden Bosch geschreven aenden Ontfanger vande Contributien tot Heusden/ daer by seer claechden over de gemutineerden/ datse ‘tplatte landt ront= somme heur Stadt seer bedorven/ ende ongetwijfelt de geheele contri= butie vande Staten oock daer mede infructueus souden maken/ ende</p> <p>122 versochten hem by de Heeren Staten daer toe te willen aenhouden/ dat de selve met heur auctoriteyt de gemutineerden van daer deden ver= trecken/ ende ‘tplatte Landt rontsomme heur verschonen. De Sta= ten leyden desen in deliberatie/ ende besloten ten lesten datmen aen die vanden Bosch soude schrijven/ dat den vyant van aenbegin deser Oor= logen/ niet getracht en hadde/ als alle de Landen te verwoesten ende te bederven/ ende dat hy daer toe zyn volck expresselick ende telcken</p>
---	--

Graef Henrick vanden Berch treckt tegen de gemutineerde van Hoochstraten.

Graef Frederick beleert de gemutineerde

tot Hoochstraten/ ende de gemutineerde verzoeken hulpe aen zijn Excellentie.

dede mutineren: dat de Staten geen gesach over de gemutineerden en hadden: maer indien die vanden Bosch/ souden willen aennemen de partye vande Staten ende henluyden met haer voegen/ dat de selve machts genoeg hadden heur soo te beschermen/ dat niemant heur en soude kunnen ofte derven fouleren/ dan waren noch onseker/ of men 't selve deur den Ontfanger voornoemt/ oft deur zijn Excellentie/ oft selfs aen die vanden Bosch souden doen schrijven.

Den 13. Julij hadden die gemutineerden die tot Boxtel gelegen hadden ontdeckt dat eenige heurluyden heymelick verstant metten vyandt hadden/ daerom sy nu weder ghekeert wesende tot Hoochstraten/ verscheyden persoonen gevangen hebbende/ deden harquebuseren 4. Spaengaerden ende een Duyts.

Omtrent den 23. oft 24. Julij liep de tijdinge seer sterck dat de Spaensche int marcheren waren/ ende de Demere wilden passeren/ daerom oock zijn Excellentie ordre stelde om terstont oock te velde te comen. Den 25. Julij creech zijn Excellentie tijdinghe dat Graef Frederick metten gheheelen Leger/ sterck wel 12000. man te voet/ ende 3000. peerden/ met 9. stucken geschuts ghecomen was te Turhout/ ende dat de gemutineerde heur geresolveert hadden op tHuys te Hoochstraten hen te wederstaen/ ende sulcx daer op gelaten hadden 500. Musquettiers/ ende 300. Piecken metten Electo ende heur Zamar ofte buyt/ ende dat de meeste alles vertogen waren/ ende gheweecken naer Oosterhout/ hebbende beloofd den anderen te ontsetten. Den 26. was Capiteyn Mario metten Trompetter van zijn Excellentie noch op Hoochstraten: dan die gemutineerden/ siende Graef Frederick met zijn geheele Leger op hen aencomen/ verlieten de vryheyt/ besetten alleen 'tCasteel/ ende deden Mario ende den Trompetter mette reste van heur Cavallerien die daer noch waren mede vertrecken naer Oosterhout/ van waer sy terstont aen zijn Excellentie schreven om secours. Graef Frederick ingenomen hebbende de vryheyt om daer te logeren/ sont terstont volck teghen het Casteel/ tegen de welcke die vant Casteel uytvielen ende schermutseerden/ in welcke over beyden sijden eenige doot bleven/ ende soo begonst de hostiliteyt onder heur in te gaen.

Den 27. Julij was Graef Frederick voor Hoochstraten doende om de plaetse wel te besichtigen ende te besetten/ daer inne veel schermutsingen gheschieden/ edne inden Hage quamen eerst de Capiteyn

123

Mario ende den Trompetter van zijn Excellentie/ relaterende de belegeringhe vande plaetse/ ende naer noen quamen daer brieven vande gemutineerde aen zijn Excellentie versoekende secours ende hulpe/ waer op terstont by een quamen zijn Excellentie/ Graef Willem van Nassau/ de Staten generael/ ende raet van State: ende naer deliberatie op de saecke resolveerden henluyden secours te doen/ waerom zijn Excellentie noch dien dach alle de Patenten uytsond aen 'tcrijchsvolck te peerde ende te voet om te marcheren/ ende te comen naer Geertruydenberge ende Heusden: hy dede mede ordre stellen om met te nemen 12. heele Canons ende Amonitie daer toe/ ende tottet Crijchsvolck nodich/ ende resolveerde een slach te waghden/ indien hy d'occasie daer toe krijgen conde.

Den 29. Julij quamen tsavonts inden Haghe ses vande gemutineerde/ verthoonden haere saecken/ ende versochten secours: dan verstonden van zijn Excellencie/ dat alrede resolutie genomen/ ende ordre op haer secours ghestelt was/ doch dat hy begeerde te weten op wat voet hy met heur soude staen/ ende hielt hen daerom eenige articulen voor/ daer mede sy noch snachts weder naer haer esquadron sonden

Conditien
mette gemu=
tineerde van
Hoochstraten
gemaectt.

een vanden heuren met een Trompetter/ om 't selve den heuren aen te geven/ daer op antwoord te hebben ende te besorgen/ datse by een ende in ordre bleven/ ende dat hy terstont weder comen soude mette antwoorde: Des anderen daechs quamen de troupen vande gemutineerde den meest alles op de Swaluwe.

Den 1. Augusti quam de Trompetter vande gemutineerde wederom inden Hage met d'articulen van 't esquadron/ daer by sy verclaerden te vreden te wesen tegen ende op de aenstaende tocht eedt van getrouwicheyt te doen aen sijn Excellentie/ ende van met hem tegen den vyandt met alle yver te sullen vechten/ dan aengesien den vyant met heur geen quartier en hielt/ en waren sy niet ghesint/ nochte en wilden niet ghehouden wesen in 't quartier op 'tvangen ende rantsoeneren vanden Crijchsvolcke genaectt/ ende of den vyant quame op te breecken ende te vertrecken/ so souden sy mede beloven den selven te helpen vervolgen/ mits datmen heur belofte soude doen/ indien de vyant geslagen worde/ ende dat deur een revolte generael in 't Nederlandt gheschiede/ dat sijn Excellentie ende de Staten haer souden ten vollen doen betalen van heur achterwesen van de Provintien ende Landen die althans onder de Eertshertogen staen: doch indien sijn Excellentie naer 'tontset van Hoochstraten soude willen voornemen eenigh beleg te maecken/ so souden sy ongehouden wesen daer toe te assisteren/ ten ware men met heur eerst nieuwe conditien maeckte/ ten opsien sy geen ander middelen en hebben van heur te onderhouden/ dan 'tgene sy halen ende wtschrijven/ ende datse daerom tot geen beleg en connen stil leggen. Ende datse oock niet en begeerden te volgen over Zee/ ofte groote wateren: welcke conditien by sijn Excellentie ende de Staten

124

aengenomen wierden. Sijn Excellentie hadde middelertijt alle preparatien ende ordre op sijn vertreck ghemaectt/ ende tooch den tweeden Augusti met sijn Guarde naer Rotterdam/ daer alreede vele comen paengnyen Engelschen ende Franchoysen uyte omlegghende Steden gecomen waren/ onder welcke Natien/ deur een cleyn misverstant/ een beroerte ende gevecht geviel/ ende eenige gequetst werden/ dan werden deur de Officiers ghescheyden.

Den 3. Augusti quam sijn Excellentie tot Dordrecht/ alwaer wederom eenich cleyn misverstant tusschen de Engelsche ende Francoysen geviel/ ende quamen wederom aen malcanderen aende poorte vande Stadt/ soose veele ingecomen waren om provisie te coopen/ maer mits de Borgeren de Poorte toesloten/ werden sy lichtelick vanden anderen ghescheyden.

Den 4. Augusti tooch sijn Excellentie al voor dach na Geertruydenberch/ daer 'trende vous was van alle 'tCrijchsvolck/ te weten van 95. vendelen voetknechten/ ende van alle de Ruyterye: doch de overrijnsche Ruyteren quamen tot Oosterhout: In voegen dat sijn Excellentie den 7. Augusti mettet gheheele Leger/ Geschut/ ende Amunitie/ optrock/ ende vindende tot Oosterhout de voorsz. overrijnsche Ruyteren/ nam den wech voor by Breda naer Gilzen toe: daer by hem quamen/ alle de troupen vande gemutineerden/ die wel in ordre ende braef waren/ ende alles met groene Vendelen/ Cornetten/ ende Leveryen: over de welcke als Commandeur ghestelt was den Heere van Tempel President vanden Crijchstraet/ ende waren sterck omtrent elf hondert man te voet/ ende omtrent 1500. te Paerde/ alle seer fraeye ende cloecke mannen.

Den 8. Augusti quam sijn Excellentie metten Leger logeren tusschen Boolen ende Hoochstraten/ op een Heyde daer een beecxken voor liep/ daer over sijn Excellentie een brugge dede maecken/ ende sont daer

De gemutineerde comen
int Leger van
sijn Excellentie/
de welcke treckt
om de gemutineerde
die opt Casteel
van Hoochstraten
belegert waren/
'ontsetten.

over een deel van sijne Ruyteren mette ruyteren vande gemutineerde/ om tegen den vyant te schermutsen/ die omtrent 1000. peerden uyt zijn trencheen sont/ maer niet toeliet dat de selve verre vande trencheen uyt reeden/ daer deur oock de schermutsinghe te minder conde aen= gaen. De gemutineerden toonden haer seer furieus/ ende waren op den vyant seer gebeten/ soo verre datmense qualick conde ophouden van den vyandt te chergeren/ al eer de reste van zijn Excellentie Leger in or= dre was: doch dede zijn Excellentie de selve met vermaninge ter neder setten om seecker te gaen/ ende in geen inconuenienten te vallen/ ende daer mede passeerde dien dach/ sonder dat den vyant scheen te willen wijc= ken: De gemutineerden op 't Casteel/ deden snachts een groot salve van blijschap dat heur ontset quam.

Den ix. Augusti wesende heet ende schoon weder/ liet zijn Excellen= tie eerst over die beeck trecken de gemutineerde Ruyteren/ ende mid= delretijt volmaeckt hebbende de Brugge/ sont alle zijn wagens over/

125

om op de Heyde een Wagenburch te slaen/ ende eer die geslagen was/ sondt de vyant wederom een troupe peerden tegen de gemutineerde uyt/ daer deur zijn Excellentie meynde dat theele Legher vanden vyant wtcomen soude/ ende dede sulcx verhaesten om alle zijn Infanterye en= de Cavillary te doen overtrecken/ ende al advenant die over quam/ de= de hy de selve buyten den wagenburch in slachordre stellen/ tot op een half ure gaens naer aende trencheen vande vyandt/ die meest gelogeert ende gerebrancheert was buyten de vryheydt van Hoochstraten/ heb= bende alleen een partye volcx daer inne gelogeert. Sijn Excellentie alles over ende in ordre van battalie wesende/ wort sterck bevonden om= trent elf duysent man te voet/ ende vijf ende veertich hondert peerden/ hoe wel veele gemeynt hadden dat hy so sterck niet en soude gheweest hebben. Terwijle zijn Excellentie also verwachte die aencomste van= den vyant/ en viel anders niet dan dat den vyant met eenighe troupen dede schermutsen/ meenende 'tLeger van zijn Excellentie te trecken onder zijn trencheen ende geschut/ want hy boven 'tCasteel aen een en= gen wech gheplant hadde drie stucken geschuts/ daer mede hy dapper zijn vordel meende te doen: maer siende dat zijn Excellentie niet en ad= vanceerde/ dede hy op den naeruoen daer mede 12. schoten doen/ doch sonder merckelijcke schade vanden onsen/ mits maer 2. peerden ghe= raect en werden/ ende in deser forme de Legers also op den anderen siende/ liep oock dien dach voorby/ ende op den avont ging zijn Excel= lentie met zijn Legher logeren achter zijn wagenburch op de Heyde/ sonder dat yet anders dan cleyne schermutselen was geschiet.

Des middernachts heeft den vyandt zijn bagagie doen wechvoeren naer Herentals toe/ ende dede zijn troupen daer op stillekens/ ende son= der trompetten/ oft trommels te slaen/ oft groot rumoer te maken/ op= trecken/ deur de strate van Hoochstraten: ende om zijn Excellentie te abu= sieren/ hielt zijn arrieregarde vast teghen 'tCasteel van Hoochstraten/ ende tegen 'tLeger van zijn Excellentie/ in voegen dat zijn Excellentie eerst omtrent 6. uyren inde morgenstont de tijdinghe daer af creegh/ als wanneer hy alle sijne Cavalerie ende Infanterie naer 't Leger van= den vyant dede marcheren: de welcke sulcx siende/ zijn arrier garde in haeste dede optrecken deur Hoochstraten/ latende achter om de retraicte te doen/ eenighe peerden/ ondere 'tcommandement vanden Heere van Rhosne/ ende op 'tincomen vande strate eenige Musquettiers: die van 'tCasteel dat siende/ vielen uyt/ ende schotender eenighe doot/ daer on= der mede was Claude de Savigni Heere van Rhosne: (de welke in sijn eerste Cryge Anno 1599. als het Fort van Sint Andries gebout werde/ gevangen/ ende nu doot ghebleven was:) De Ruyteren vande

De vyant
breeckt zijn
Leger op van
Hoochstraten.

De Heere van
Rhosne wort
dootgeschoten.

gemutineerde wesende ghecomen int Dorp van Hoochstraten/ wilden met een furie den vyant vervolghen inde strate: maer zijn Excellentie vreesende datter Embuscade van Musquetiers mocht wesen/ vont sulcx niet goet te bestaen/ al eer zijn voetvolck by der handt waer/ de

126

welcke so haest niet voort en conden comen om dattet gestadelick soo wonderlick sterck regende/ datmen qualick marcheren mochte/ ende soo die begonnen aen te comen alles marcherende in slachordre/ liet zijn Excellentie de Cavalerie de strate inne gaen/ van waer doe de Musquettiers al opgeweecken ende vertogen waeren: De strate was lang/ hol/ ende seer quaet om in haeste deur te comen/ 'teynde de strate lach een Heyde/ streckende naer Sint Lenerts toe/ daer den vyandt doen met alle zijn troupen al verre op gecomen was/ ende eer de Cavalerie van zijn Excellentie deur de strate conde comen/ was den vyandt by naest over de Heyde/ niettemin deurgecomen wesende/ druckten eenige Ruyteren van zijn Excellentie/ ende vande gemutineerde/ so seer op den vyant aen (die in goede ordre ende sonder eenighe confusie tooch) datse stille mosten staen ende 'thoofte keeren/ heur aenstellende/ als ofse hadden willen bijten. Zijn Excellentie dit siende/ viel in groot bedencken wat hy doen soude. De vyandt hadde alle zijn Ruytertye ende alle zijn voetvolck in slachordre/ versien met geschut/ ende stont stille: Zijn Excellentie hadde by hem meest al zijn eygen Ruyteren/ ende de Ruytereye vande gemutineerde/ maer zijn voetvolck was noch seer verre achter/ belemmert inde holle ende moerassige strate/ ende so vele belet metten regen/ datse qualijck conden voortcomen: den wech was oock verre/ om dat den vyandt so veel voor heen gehadt/ ende tijt gewonnen hadde. De gemutineerde Ruyteren jeuckten de vuysten wonderlick/ ende hadden geerne aende handt gheweest/ meynden datse den vyandt ontwijfelick in desordre soudren brengen/ andere meynden dat de gemutineerde licht te wagen waren/ rieden datmense soude laten aengaen: maer zijn Excellentie vreesde so de gemutineerde in desordre quamen te gheraecken/ dat hy dan met zijn Cavalerie sonder steunsel van zijn voetvolck/ de desordre qualick soude connen remedieren: ende dat niet connende doen/ zijn voetvolck/ die inde holle strate belemmert waren/ in een groot gevaer soude brengen/ ende met eenen oock de staet vant landt/ die voor al in dese conjuncture van tijt/ geen verlies ofte route soude connen lijden ofte verdragen/ sonder 'tuyterste pericule van dien/ behalven dat de continantie vande vyandt/ houdende alles in ordre ende geschut by der handt/ hem suspect was/ waerom hy niet gheraden en vondt den vyandt aen te vallen met zijn Ruyterye alleen/ sonder zijn voetvolck/ die hy was verwachtende. De vyandt dat merckende/ dede zijn Regimenten allenskens voort trecken/ houdende altoos goede ordre: 'Tvoetvolck quam ten laetsten deur de strate op de Heyde/ ende thoonde eene wonderlicke Couragie ende genegentheyt om aen den vyant te comen/ ende te overwinnen de quade wegen/ ende 't gestadige quade weder/ dat met een uytnemende abundantie uytten Hemel storte met donder ende blixem: in voeghen dat eer 'tvoetvolck over de Heyde conde comen/ den vyandt met zijn achterste troupen al ghevonnen hadden een anderen engen wech die hy al langhe ingetogen

127

was/ so dat zijn Excellentie de selve noch gevolcht hebbende/ tot ontrent Sint Lenaerts toe/ ende merckende dat den vyandt altoos veel avantagie hiel/ niet gheraden en vont zijn volck meer te vermoeyen ende af te mennem om te vergeefs te vervolghen/ maer keerde van daer wederom/ ende also ontquam den vyandt dat gevaer daer hy inne was:

Sijn Excel=
lenties voor=
nemen om
voor den
Bosch te
vallen.

Gelegent=
heydt van
tCasteel van
Hoochstraten.

vele meenden dat by aldien zijn Excellentie met zijn Cavalerye te recht hadde laten aendrukken/datse sonder twijfel gevaren souden hebben als den Grave van Varacx buyten Tournout voer inden Jare 1597. om datse meenden dat een Leger dat in dier voeghen met vertrecken/ den moet meest al verloren heeft: maer zijn Excellentie nemende een seker voor een waen/ ende meest lettende op den soberen staet vant Landt/ die gheen ongeval en diende/ ende dat hy noch noyt in route gheweest sijnde/ ende daerom tot sulcx geen oorsake geven ofte nemen willende/ heeft goet ghevonden de saecke alsvoren te beleyden/ daer inne hem de verstandichste groot ghelijck gaven/ ende presen zijn Excellenties resolutie/ ende als wijselick ghenomen/ om de seeckerheyte van dien/ tegen donseeckerheyte van tander.

Sijn Excellentie meynende dattet voor de staet vande Landen ten hoogsten gelegen was/ datmen den vyandt in Brabant op sijn eygen bodem hielt/ ende also belette van te trachten naer den Rijn te gaen/ liet hem beduncken datmen naer soo een beschaemt optrecken/ ende al eer hy sijn saken quame te redderen/ behoorde in haest voor den Bosch te vallen/ ende de advenuen te saiseren/ ende sien wat vordel op die Stadt was te ghecrijgen/ dewijle gheen garnisoen daer inne en was: maer daer toe niet gelast wesende/ ende wel wetende dat eenighe vande Staten dat wat tegen de borst was/ heeft noch inden nacht een brief aende Staten ghesonden/ met verhael vande redenen die hem daer toe beweechden/ ende versocht op de selve prompte antwoorde om geen tijt te verliesen/ ende den vyandt geen tijt te geven om sijn leger te veras=seureren/ geresolveert op de antwoorde te verwachten. De sake scheen vol apparentie om datmen tvordel soude connen versekeren eer den vyandt soude connen antwoorden/ indien maer de resolutie haestelick ghenomen worden.

Den 11. Augusti wast wat beter weder/ ende sijn Excellentie bleef met sijn Leger tot Minderhout stille legghen/ wachtende op d'ant=woorde vande Staten: Den vyant siende dat sijn Excellentie hem niet meer en vervolchde/ sloech hem metten Leger by Westmael neder om sijn volck te rusten: Middelertijt ging sijn Excellentie thuys te Hooch=straten besichtigen/ ende sondt daer op twee halve Canons/ met diverse amunitie van cruyt/ loot/ lonten/ schuppen/ spaden/ ende anders. tCasteel is een tamelicke vaste plaetse/ gesepareert vande vryheydt/ voorsien met 3. grachten/ gelegen in laech Moerassich landt/ hebben=de maer een eenighe advenue/ daer moeyelick is op aen te approcheren/ te meer soo die van binnen op de selve advenue/ ende tot beter defentie

128

van dien een halve Maen hadden ghemaect/ den vyant en hadde daer teghens noch niet veel ghedaen/ ende souden noch min hebben connen doen/ hadden die van binnen geschut ghehad/ tgebreck van twelcke/ ende datse oock weynich buscruyt hadden/ hadde haer seer in hare defentie belet: De vyant vertreckende/ hadde een deel amunitie in Hooch=straten ghelaten/ twelck die vanden Casteele ghehaelt hadden.

De Staten generael de brieven van sijn Excellentie nopende de be=geringhe vanden Bosch/ in deliberatie gheleyt hebbende/ brachten die van Hollandt alrehande difficulteyten voor/ ende hoe wel eenige Pro=vintien daer toe wel ghenegen waren/ soo seyde de Heere van Olden=barnevelt plat uyt dattet costen te vergeefs sijn souden/ daer mede so veel te wege ghebracht werde/ datter aen sijn Excellentie gheschreven/ ende eenigen vanden Raedt gecommiteert werden om naer sijn Excel=lentie te trecken/ om hem het beleggen vanden Bosch af te raden/ ende dat hy metten Leger soude trecken omtrent Bergen opten Soom/ daer men lichtelick yet soude connen voornemen tot verlichtinghe van

Grobben=
donck comt
inden Bosch.

1603.
Tweede be=
legeringe van
sHertogen=
bosch begon=
nen by Prin=
ce Maurits
van Nassou.

die van Zeelandt: maer also zijn Excellentie/ al eer hy schrijvens/ oft dat de gecommiteerde by hem quamen/ wederom aende Staten schreef ten tweeden ende ten derdenmale/ seer instanelick op de belegeringe vanden Bosch aenhoudende/ met vele redenen die hem dochten dese reyse noodich ende dienstelick metten Leger voor den Bosch te gaen/ mits de Stadt sonder volck ende garnisoen was/ ende de Burgeren ten besten niet verseeckert/ versocht dat de Staten doch promptelick daer op wilden resorteren/ al eer meer tijts te verliesen/ ende d'occasie ende ghelegentheyte van desen soude laten verlopen: Hier op werde voorgaende resolutie geresumeert/ ende hoe wel daer vele difficulteyten worden vooregebracht om 'tselve geen voortganck te doen hebben/ so is eyn telick geresolveert/ datmen 'tselve stuck soude stellen tot discretie van zijn Excellentie/ of hy dienstich ende ghelegen vont voor den Bosch te gaen oft niet.

Den 16. Augusti lach zijn Excellentie noch tot Minderhout stille/ alwaer hy den brief ontving dat het stuck tot sijnder discretie werde ghestelt/ ende hy resolveert terstont mettet Legher naer den Bosch te gaen/ ende sont noch dien dach naer Hollandt twee gedeputeerde uyt den rade van State met een lijste van alle de behoeften tot de belegeringe van node sijnde om die in alder haest te vorderen/ sondt oock de Commissen naer Dordrecht om 'tgeschut ende amunitie tott selve beleg ghereet te maken. De vyandt 'tbeleg vanden Bosch vresende/ sonden den Heere Grobbendonck met sijn vane Ruyteren/ ende mette Ruyteren van Graef Adolph vanden Berch/ naer den Bosch/ daer hy dien nacht binnen quam/ ende daer mede verloormen d'occasie vande absentie vanden Gouverneur/ diemen soude hebben mogen genieten/ in dien sijn Excellentie promptelick naer 'tvertreck van den vyant/ dit beleg hadde vermogen aen te grijpen/ maer terwijlen men die saecke

129

met resolveren traineerden/ gafmen den vyant oock grooten tijt om op zijn stuck te letten.

Den 18. Augusti toech sijn Excellentie metten Leger vroech op/ ende quam daer mede te logeren tot Loon opt Somt/ ende de gemutineerden quamen met heur esquadron logeren tot Oirschot/ in meeninge daer eenighe dagen te blijven/ om tstick van heure contributien vande Dorpen in te vorderen.

Den 19. Augusti regende ende donderde het seer/ sijn Excellentie toech evenwel mettet Leger voort/ ende quamen logeren te Vucht/ dicht by 'sHertogenbosch/ opte aencomste schooten die vande Stadt vande Poorten/ ende hielden eenighe Ruyteren buyten: sijn Excellentie hielt sijn Legher daer alles by een/ ende bestelde scherpe wachten/ besichtigende het quartier/ om 'tselve bequamelick te nemen ende te beschansen.

Die gemutineerden die tot Oirschot lagen/ ende daer meenden wat te blijven/ cregen tijdinge dat Graef Frederick metten Leger vanden vyandt in haeste opgetogen was/ achterghelaten hebbende 'tgeschut ende bagagie/ ende dat hy ghesint scheen te wesen om heur op't lijf te vallen/ ende tot Oirschot te benauwen/ daerom sy resolveerden daer op te breecken ende te gaen naer Bocxtel/ daer de plaetse vaster ende tegegen een haestigh aenloop beter versekert was/ ende togen dien selven dage noch naer Bocxtel: sijn Excellentie vande aencomste des vyants verstaende/ dede de wachten van sijn Leger verswaren/ naderhant verstontmen dat Grobbendonck dien nacht omtrent dertich peerden uytte stadt ghesonden hadde/ om den vyant somen vermoede te doen met sijnen Leger naerderen/ ende moghelick om volck inde Stadt te krijghen.

De gemuti=
neerde inter=
cipieren twee
brieven uytten
Bosch co=
mende.

De vyant
neemt de
Kercke ende
Clooster te
Eyckendonck
inne.

Sijn Excel=
lentie neemt
de groote
Petler inne
daer hy sich
retrancheert.

Den 20. dede zijn Excellentie terstont zijn Leger tot Vucht afsteec=
ken daer het over twee Jaren ghelegen hadde/ maer 'tselve wat groo=
ter begrijpende/ daer aen hy in aller haest ende macht dede arbeyden
om 'tselve te beschantsen/ daer inne sulcke neersticheyt ghedaen werde/
dat 'tselve dien dach meest alomme werde geretrancheert ende in de=
fentie ghebracht/ uytgenomen alleen aen 'tquartier vande Franchoy=
sen/ die niet soo vlijtelick en hadden gearbeyt/ ende om dattet gheheele
Leger daer mede besich was/ soo en werde dien dach anders niet gedaen
dan dat zijn Excellentie ende de Heeren meest al logeerden inde selve
Huysen/ daer sy over 2. Jaren ghelegen hadden. De gemutineerden
leggende noch tot Bocxtel/ intercipieerden eenen brief vanden Bisschop
vanden Bosch aen Richardot/ daer in hy den selven opt hevichste ver=
maent van te willen aenhouden/ dattet secours doch mochte verhaest
worden/ om heur in desen grooten noot niet te verlaten/ met eenen
brief van Grobbendonck aen den selven/ daer in hy seer braveerde ende
meende niet alleen de plaetse te sullen konnen beschermen/ maer de on=
se noch te sullen groten afbreuck doen: zijn Excellentie verstaende de

130

aencomste vanden vyant/ ende wel hebbende doen voorsien op alle de
trenchen vanden Leger/ verswaerde sijne wachten/ ende liet hem aen=
comen: De gemutineerden om oock te verseeckerder te zijn/ togen van
Bocxtel/ naer Cromvoirt/ ende voorts naer Vlymen toe/ daer sy se=
dert bleven leggen.

Den vyant diemen meende dat naer Bocxtel toequam/ nam zijnen
wech over de Heyde naer Dongen/ Gistel/ ende Schijndel/ van waer
hy inden nacht een groote pertye van zijn Leger sont naer 'tclooster
te Eyckendonck om de plaetse te sayseren/ alwaer stillekens ende son=
der belet gecomen wesende/ ende de Kercke ende Clooster met een alarm
ingenomen hebbende/ begon hy hem daer terstont te begraven/ in mee=
ninge den volgenden dach ofte nacht te sayseren den grooten Petler/ en=
de dan zijn Excellentie van Vucht te verdrijven. Sijn Excellentie
noch snachts verstaende dat den vyandt tot Eyckendonck was geco=
men/ ende hem also afsneet/ ende belette te comen aen de Hintemsche
sijde/ ende vreesende voor de Petler: dede ordre stellen om inde morgen=
stont den Petler selfs te sayseren: Mette comste des vyants tot Eyc=
kendonck was zijn Excellentie benomen een groot deel vande hope om
dese Stadt te connen veroveren/ ende gaf aen alle de werelt te kennen
die faute die men hadde begaen/ van datmen naer 'toptrecken van
Hoochstraten/ met disputeren acht dagen tijt hadde verloren/ ende den
vyant die gegeven/ om het te vermaken ende renforcieren/ daer deur
hy moet ende middel hadde ghecregen om zijn Excellentie also op de
hielen te volgen/ ende dit voornemen gantsch te veranderen/ niettemin
wilde zijn uysterste devoir betoonen.

Den 22. Augusti sont zijn Excellentie vroeck/ niet jegenstaende
het regenachtich weder was/ seer veel volcx te peerde en te voet op de
groote Petler om die te sayseren ende in te houden/ daer inne sy mede
geen resistentie en vonden/ hoewel sy den vyant op Eyckendonck/ en=
de den vyant heur condon sien: hy ging terstont selfs de plaetse besien/
ende dedese af steecken/ ende viel mette schup int werck om de selve te
retrancheren/ daer in hy so veel neersticheyt dede/ dat 'tgantse werck
tegen de aencomste vanden vyant meest in defentie ende buyten sorge
was gebracht/ ende voorquam/ daer mede den vyant in zijn voorne=
men/ die alle dien dach seer neerstich tot Eyckendonck dede wercken.
Sijn Excellentie dede noch sayseren ende beschantsen met een schans=
ken de hoochte van Deuteren/ om te conserveren den pas van zijn Le=
ger naer Vlymen ende die gemutineerden toe/ ende brachten soo die

De vyant
versoect volc
in den Bosch
te brengen/
twelc de bor=
gers weigeren.

Graef Fre=
derick Hen=
rick van Nas=
sau slaet
een deel Ruyteren
vanden vyant.

Graef Fre=
derick vanden
Berch schrijft
aende gemu=
tineerde.

nacht deur met wercken/ ende malcanderen lelick aen te sien. Des anderen daechs dede zijn Excellentie noch even seer arbeyden om den grooten Petler vast te maken/ ende in volle defentie te brengen/ te meer also hy den vyant daer mede van zijn sterckte verset hadde: hy hielt evenwel zijn Leger te Vucht/ ende sont meer stercke wachten te peerde ende te voet op den Petler. Den vyant hadde desen nacht met eenich

131

volck gheweest voor de Hintemerpoorte vande Stadt/ ende versocht die inde Stadt te brengen/ maer die Borgers hadden des geweyhgert.

Tegen de Stadt en werde van zijn Excellentie noch niet met allen ghedaen/ soo/ om dat de vyandt hem so naer opten hals lach/ als om die vande Stadt niet te veroorsaecken/ om volck in te nemen/ hopen=de dat des vyants Leger daer niet lange soude connen blijven/ by ge=breck van vivres/ hoe wel andere meynden dat hy uytte Dorpen van Maeslandt/ die alles voor hem open laghen/ seer veel commoditeyts soude connen becomen/ ghelijck hy dede.

Desen dach was Graef Frederick Henrick van Nassau met eenige Ruyteren uytghetogen boven nieu Herlaer/ op de Heyde daer den vyandt zijn wacht hadde/ ende overviel aldaer de Compaengnye Harquebusiers van Lodovico Coreno die hy meest versloech/ blijvende de Commandeur van dien doot.

De quartiermeester vande gemutineerden/ rijdende met eenighe Ruyteren vande gemutineerde om voor de Stadt te schermutseren/ vont daer een brief op een stock steecken/ houdende aen 't esquadron electo ende consul/ gheschreven by Graef Frederick vanden Berge/ die hy afnam/ ende by den Heere vanden Tympel brachte/ ende met des selfs advijs gheopent wesende/ hielt inne dat hy verstaen hadde dat syluyden begeerich waren hen wederom te stellen onder de ghehoor=saemheyte vanden Coninck ende de Eertshertogen/ heur consenterende eenighe by hem te mogen seynden/ ende voor te dragen 'tgene sy ten dien eynde souden willen aengeven/ dat hy hebbende de eere ghehadt van heur te commanderen/ nu gaerne heur hier toe dienen soude als vader ende vrunt/ ende daer voor verbinden 'twoort vande principael=ste Heeren diese wisten dat met hem daer in't Leger waren/ die alles begerich waren om yet te mogen doen theuren beste ende conservatie/ die sy souden willen meer in achtginge nemen/ als eenighe andere saec=ke: wenschende haer goeden avont.

De gemutineerde waren met desen Brief niet wel ghepast/ om datse maer generale ende onseekere woorden inne hielt/ sonden niettemin de selve aen zijn Excellentie ende met des selfs advijs heur antwoorde te beramen. De Heere vanden Tympel hadde mette gemutineerde diverselick getracteert tot noch toe/ loopende alle heur begeerte daer op/ dat indien de Heeren Staten haer wilden inruymen een plaetse om heur te mogen houden/ ende heur ordre ende discipline te exerceren/ datse dan souden eedt doen/ de selve plaetsen tot allen tijden aen zijn Excellentie ende de Staten te sullen restitueren/ ende in alle voorvallende occasien haer te laeten gebruycken/ sonder anders gagie vande selve Heeren Staten te trecken. Dan op het inruymen van een stad/ daer in liep alle de swaricheyt/ om dat geen Provintie dat gesinde in heur palen en begeerde: hoe wel datmen hoopte met heur middel den vyandt in een groote vreesse te sullen connen houden.

132

Sijn Excellentie hebbende de Petler nu wel vast gemaect/ ende ge=delibereert wesende de selve te behouden/ heeft den 24. Augusti daer op ghebracht 4. halve Canons/ ende de selve doen planten teghen de

De gemuti=
neerden schrij=
ven antwoor=
de aen Graef
Frederick
vanden Barge.

aencomste des vyants. De vyandt marcheerde met eenighe troupen naer een hoochte omtrent nieu Herlaert/ ende was daer langhe om die plaetse te besichtigen/ ende vertooch wederom naer zijn Leger. Zijn Excellentie ging daer naer de selve plaetse mede besichtigen/ ende bevindende dat de selve een tamelick hoochte hadde/ van waermen met gheschut zijn Leger veel soude incommoderen/ heeft terstont de plaetse doen afsteecken/ ende daer naer retrancheren/ om den vyandt gheen advantagie op hem te laten/ anders werde aende Petler ende ander advenuen dapper ghearbeyt.

De gemutineerden antwoorden met believen van zijn Excellentie aen Graef Frederick vanden Berch/ daer by sy verclaerden dat heur ghenegentheyt noyt anders gheweest was als weder te keeren inden dienst van heur Hoocheyden/ indien men met heur wilde handelen als met andere gemutineerdens was ghedaen gheweest/ indien hy nu daer toe last vande Eertshertogen hadde/ dat hy heur de selve promptelick wilde overseynden/ wesende anders heure resolutie te ghenieten ende ontfangen 'tgene sy ghetroulick aenden Coninck ende Eertshertogen hadden verdient/ of by den eysch van dien te sterven. Desen brief staecten sy wederom op 'tselve stoccken/ ende ter plaetse daer sy d'andere ghevonden hadden: ende hoe wel de selve by de vyant afgehaelt werde/ volchde daer op anders niet.

De Heeren Staten sonden uyt den Hage naer 'tLeger den Commis Jan Spronsen met 130. duysent guldens aen gelde voor 'tCrijchs=volck/ ende de wercken. De Leghers lagen beyde stillekens/ arbeydende ten beyden sijden even seer om heure quartieren wel te beschantsen ende verseeckeren/ ende malcanderen altemet tergende met een Canonade. De gemutineerde ontfingen den 27. Augusti vande Staten/ by ghebreck van voeragie 1248. schepelen Havers. Den vyant ging uyt ende inden Bosch/ sonder mijne te maecken van heur met garnisoen te besetten/ maer lietense alles copen datse wilden. Den 29. Augusti handelden Graef Frederick vanden Berge met die vande Stadt/ om een partye volcx deur de Stadt te laten trecken tot op den Vuchtschen dijk/ ende haer daer te beschansen/ ende de Stadt te beter te mogen verseeckeren/ ende daer toe consent ghecregen hebbende/ zijn den 29. snachts deur de Stadt gepasseert drie duysent man/ de welke gecomen sijnde omtrent een Musquet schoot vande halve Mane aende brugge/ ende hebben haer so verre buyten de selve poorte beginnen te retrancheren/ daer aen sy dien nacht seer arbeyden/ ende brachten 'twerck heel verre/ sonder dat zijn Excellentie des ghewaer werde/ tot dat den dach aenquam: met desen verren uytsteek op den Vuchtschen dijk/ prepareerde den vyandt een seer groote incommoditeyt aen ons volck/

133

indien sy naerder souden meenen te approcheren. Metten opcomen vanden dach werde zijn Excellentie ghewaer 'tvordel dat den vyandt op den Vuchtschendidjck hadde ghecreghen/ ende bracht terstont eenich gheschut daer omtrent/ mettet welke hy dapper op 'tselve werck dede schieten: maer sy hadden alreede so veel vordels/ datse opt schieten niet en pasten/ ende gingen even seer voorts/ ja in spijt van dien 'twerck scheen op te maken: De Legers aldus voor den Bosch blijvende leggen/ merckten de Staten wel dat des vyants meeninghe niet en was daer van daen te scheyden/ ende despereerden van veel voordeels op de Stadt te doen/ vonden evenwel gheraden heur Leger aldaer totten winter te houden/ om also den vyandt in Brabant op zijn eygen bodem te houden/ ende te beletten van aen den Rhijn te gaen.

De vyant siende dat het Leger vande Heeren Staten de meeste toevoer creech van 'tHuys te Hemert over Vlijmen/ namen voor hen

dien pas te beletten waert moghelijck/ derhalven sy dachten in te nemen een plaetsken ghenaeamt 'tReut/ leggende buyten Sint Jans Poort vanden Bosch/ aende steenen wech/ daermen naer Heusden gaet: Dit was een seeckere hoochte daer Boeren huysen ghestaen hadden/ die vernielt waren/ ende daer legerende conden sy de gemutineerden van 'tLeger te Vucht scheyden/ ende den heelen pas van Heusden ende Hemert beletten: Om dit te doen/ namen sy omtrent 3500. man uyt alle Regimenten/ gecommandeert by den Marquis de la Belle/ ende anderen/ de welcke des avonts deur de Stadt passeerden/ ende den steenen wech langes quamen met den duyster tot op 'tReut/ sonder vendels ofte trommelen/ ende op de plaetse gecomen wesende sonder resistentie/ overmits daer geen wacht en was/ maer op Deuteren/ hebben terstont de schuppe inde eerde ghestecken/ ende met alle macht beginnen te schantsen om heur daer te versekeren: in 't beginne en creech zijn Excellentie daer van gheen tijdinge/ maer eerst ten 3. uyren naer middernacht/ als wanneer het werck al seer toegenomen hadde/ so vande neersticheyt van 'twerck/ als vande menichte vande Rijsbossen die hare Soldaten mede genomen hadden/ wesende zijn Excellentie besich aenden Vuchtschen Dijck/ om daer eenighe pallisaden te slaen teghen de uytcomste van die vande Stadt. Zijn Excellentie dan gewaerschout wesende dat de vyandt hem op 't Reut beschanste/ heeft voorghenomen hem van daer te verdrijven/ al eer 'twerck in defentie soude wesen/ ende zijn Leger naer gewoonte inde naer middernacht inde wapenen gebracht hebbende inder stilte/ heeft met hem ghenomen omtrent 2000. mannen vande Francoysen/ Engelschen ende Schotten/ met eenighe Ruyterye die daer omtrent in slachtordre te wesen waren gedestineert: ende de Commandeur gecommuniceert hebbende zijn meeninghe om den vyant van daer te slaen/ heeft de Franchoyzen ende Engelsche vermaent alle particuliere querellen aen d'een sijde te willen stellen/ ende in dit exploit malcanderen als ghetrouwe Soldaten te willen helpen se=

134

coureren/ ende naer datse malcanderen de handt daer op gegeven hadden/ heeft hy de Engelsche ende Schotten van een sijde/ ende de Franchoyzen van een ander sijde op den vyant ende zijn werck (dwelck by naer een mans lengde hooch was) doen aengaen omtrent een uyre voor den dach/ te weten den 2. Septembris/ de welcke 'tselve met groote couragie deden: ende ghecomen wesende aen 'twerck/ vochten metten vyandt lang handt aen handt: die haer bravelick defendeerden om de plaetse te behouden/ maer naer 'tgevecht van een cleyn uyre/ bestont den vyant den moet te beswijcken/ ende flauwer int vechtente worden: 'twelck de onse bemerckende/ druckten met meerder furie aen/ soo dat eenighe over de begonnen trancheen geraeckten/ die de vyandt/ so deden schricken/datse ten lesten alles de vlucht namen/ ende heur werck ende voordeel verlieten/ heur salverende onder de Poorte vande Stadt: daer was op beyde sijden seer furieuselicken ghevochten/ ende daerom veel doot ende ghequetst ghebleven: vanden vyant isser doot ghebleven omtrent 400. ende wel 200. gevangen/ meest int leste alse de vlucht namen: onder de dooden lach mede al naeck uytgetogen ende gequetst den Marquis de la Belle/ de welcke naderhandt bekent werdende/ op een wagen gheleyt/ ende na 'tLeger ghevoert werde/ dan storf onder wegen: daer waren onder de dooden noch veel Edellieden ende Officers/ daer af men geen recht bescheyt hadde: Aende zijde van zijn Excellentie en was soo groote schade niet/ ende daer bleef niemant doot van qualiteyt/ maer diversche ghequetst. Dit exploit aldus geluckt wesende/ heeft zijn Excellentie op't aencomen vanden dach/ de Engelse/ Schotten ende Frachoyzen doen aftrecken/ ende zijn Compaengnye vande

Sijn Excellentie valt op den vyant/ ende verdrijft hem met geweld van 'tReut.

De Marquis de la Belle blijft doot.

garde in 'tselve retranchement gelogeert/ ende daer aen doen wercken met macht om 'tselve op te maecken/ ende so in defentie te brengen/ dat hy geen ghevaer daer van meer en creghe: ende om de saecke staende te houden/ hadde noch eenige andere troupen daer recht achter/ onder een hoochte doen comen/ om 'tvolck by der handt te hebben/ of den vyandt weder mocht trachten aen te comen: daer by de gemutineerden al van snachts ontboden/ op den dageraet mede quamen/ ende een wijle bleven. Soo haest den dach was aenghegaen/ begonst den vyant uyt de Stadt/ vande Vuchter poorte/ ende vande halve Maen/ opten Vuchtschen dijck met gheschut op 'tselve retranchement te schieten/ soo dick/ dat niemant vande ghene die daer binnen waren een neus op steecken mochten/ ende continueerden dat met furie tot op den middach toe: maer zijn Excellentie dede evenwel soo seer daer aen wercken/ dat hy 't desen dach in defentie bracht/ oock tegen 'tgeschut: ende vresende of den vyandt op den volgenden nacht daer op wat mocht trachten te doen/ dede hy 'tgeschut daer in brengen/ ende veel volcx daer omtrent/ met een stercke pertye van gemutineerden in ordre houden/ ende bleef selfs den gheheelen nacht daer in 't velt/ maer en vernamen niemant: ende hier mede voorquam zijn Excellentie dit ongeval hem by den vyant bereyt/

135

'twelck so groot was/ dat indien den vyant daer hadde connen blijven/ hy ontwijfelic terstont hadde moeten delogeren/ om zijn Leger te salveren. De vyandt sondt desen dach eenige trompetters int Leger/ vragende naer versheyden gevangenen die daer niet en waren/ om soo te mogen hooren/ wie ende hoe veel daer ghevangen waren.

Den derden Septembris/ waren alle saken in 't Legher stille. Den vyant ontset van soo te rugge ghedreven te wesen/ ende zijn Excellentie becommert om wel toe te sien/ dat den vyant geen occasie en name om ghelijcke aenslagen meer te maecken/ nam voor hem om tot Deuren een retranchement te maecken/ daer hy tot noch toe niet dan wacht gehouden hadde. De Grave van Bucquoy hadde by expresse last vande Eertshertoge voor Oostende twaelf van onse Soldaten doen hangen/ omdatse in Oostende hadden willen trekken/ 'twelck zijn Excellentie sustineerde gheschiet te wesen tegen 'tquartier/ nam daerom nu voor/ uyt dese gevangenen/ die hy in menichte hadde/ wederom eenighe te doen hangen/ ende soo hem daer van te revengeren/ ende d'anderen niet te laten gaen/ ten ware mits nieuwe confirmatie van 'tquartier.

Den 6. Septembris/ was in elcx inde Legers voor den Bosch stille/ elcx gravende ende delvende tot zijn adventagie/ zijn Excellentie hadde de Heeckhuysse Mase ghestopt om 'tLandt daer omtrent vol waters te houden/ hadde den dijck voor vlijmen deurghesteecken/ ende op de advenuen retranchementen doen maecken om te verhinderen de comst vanden vyant naer Vlijmen/ ende sulcx zijn pas naer Hemert tot zijn vivres onbecommert te houden. Den vyandt maeckte een retranchement tot Orten/ daer de Borgers eerst tegen waren gheweest/ om dat den Hertoghe van Alva t'anderen tijden daer een Casteel hadde willen leggen: maer op belofte datter mer een retranchement/ ende gheen sterck Fort en soude ghemaect worden/ lieten sy 'twerck voortgaen: inde Stadt waren gedeputeerde van 'tHof gecomen/ om heur te bewegen tot inneming van garnisoen/ die daer toe noch weynich hope cregen/ soo datse meenden dattet niet te doen en soude wesen/ ten ware d'Eertshertoge selfs quame/ ende met zijn achoriteyt heur daer toe brachte/ ende daerom liep oock 'tgeluyt dat d'Eertshertoge na 'tLeger quam met 3. maenden gagie voor 'tvolck: gefineert so uyte remisen van Spaengien/ als uytte seeckere consenten van Antwerpen/ Bruyssel ende andere Steden.

Sijn Excellentie doet eenige Soldaten vanden vyandt tot Vucht ophangen.

Swaricheyt mette gemutineerde.

Den 7. Septembris liet zijn Excellentie te Vucht ophanghen elf Soldaten vanden vyandt in revenge van die voor Oosteynde ghehangen waren: verclarende niet te min het quartier te willen onderhouden/ inde reste/ indien de vyant sulcx mede wilden doen/ altoos mosten dese arme gasten sulcx ten weder sijden lijden van de disputen vande Heeren.

Den 9. Decembris [sic] laghen de Leghers al stille/ elck gravende ende werckende even seer/ te Orten ende te Vlijmen/ ende also zijn Excellentie

136

lentie onderricht was dat de vyandt met seer groote troupen alle dage om voeragie reedt inde Dorpen van Maeslandt/ nam hy voor hem die eens te stooren/ ende liet daerom desen avont uyt zijn Leger gaen 800. Ruyteren/ ende voechde daer by 400. gemutineerden/ die des nachts by Creveceur de Dese passeerden/ ende soo naer Maeslandt reeden/ om de selve te betrappen/ wesende het Dessein dat zijn Excellentie des anderen daechs smiddaechs een alarme soude maken naer Dongen toe/ om den vyant soo te abuseren. De vyant/ 'tsy of hy hier of verwitticht was/ of dat hy om andere saken zijn volck niet en liet uytrijden/ hielt sanderen daechs zijn volck inne/ in vougen datse geen merckelijcke schade en conden doen/ anders dan datse omtrent 100. man vande vyant hier ende daer doot sloegen/ ende 12. vande heure verloren/ die te diep wech waren ghereden: De Ruyteren quamen des anderen daechs savonts wederom/ ende zijn Excellentie van Creveceur veradverteert sijnde/ dat den vyandt niet uyt en was ghecomen/ en dede oock die valsche alarme niet maecken/ maer hadde de Ruyteren van zijn wacht wat doen naerderen het Leger vanden vyandt/ die eenige scheuten daer naer dede.

De legersche lagen noch al stille tegen den anderen/ elcx werckende ende sich versekerende tegen den anderen. Den 20. Septembris savonts laet quam den Hertoge van Nemours in 't Leger van zijn Excellentie om 'tselve Leger te besien/ ende zijn Excellentie te besoecken/ tot welcken eynde mede in 't Leger waren ghecomen den Prince van Anhalt/ ende noch een Prince uyt Lituanie/ die uytte Phalts waren ghecomen.

De gemutineerden hielden seer aen om een plaetse tot heur vertreck te hebben/ daer mede men seer mede becommert was/ want men hadde haer Wachtendonck ghepresenteert/ 'twelck sy seyden haer te cleyn te wesen. De Staten waren daer in oock seer becommert/ want sy haer geen groote ende stercke plaetse en dorsten betrouwen/ daerse geen verseeckertheyt af en conden hebben: sy versochten de Stadt van Rijnberck/ met presentatie van beloften te doen/ datse over Rijn niet comen/ nochte 'tRijck niet beschadigen en souden. De Staten maeckten grote swaricheyt in dit stuck/ ende de Bisschop van Ceulen employeerde mede man ende maech/ so men seydt/ datmen de Stadt van Berck aen haer niet en soude overgeven. Daer waren onder de gemutineerden veel Spaengiaerden (siende datse geen plaetse en conden krijgen/ nochte geen versekeringhe in heur sake sien) verlopen/ 'twelck de andere soo verdacht gemaect hadde/ datse eens oft twee mael opt point geweest waren van alle de andere Spaengiaerden doot te slaen/ hoe wel sulcx noch was ghestilt; eenige vande verlopene waren inden Bosch gelopen ende wel onthaelt. Dese schreven een brief/ ende staecken die op een stock daer der gemutineerden schiltwacht stont/ daer by sy verhaelden datse ten Bosch seer wellecom waren geweest/ ende datmen haer daer de een

137

helft van haer achterwesen hadde betaelt/ vermanende de andere om mede over te comen/ maer sy spotten meest daer mede. Sijn Excellentie

Den Marquis van Malespina ghevanghen vande gemutineerden.

De Marquis van Malespina/ ende de Heere van Tempel werden elcx beyden hare beenen afgescho-

lentie hadde geerne ghesien datmen de gemutineerde hadde connen contentement geven: maer om datse seer insisterden om Berck in handen te hebben/ ofte eenighe andere plaetse aende Riviere gelegen/ te hebben/ om bequaem toevoer te moghen krijgen/ hadden sy daer toe eenige articulen by geschrifte bewillicht ende voorghestelt/ daer mede zijn Excellentie den Commissaris van Eyck aende Staten sont/ om waert mogelick haer consent daer toe te hebben/ ende verclaerde voor zijn advies/ datmen Berck haer mette minste periculen inruymen conde/ indien men vaste beloften van heur tooch/ vande Duytschen ofte het Rijck niet te beschadigen.

Den 24. Septembris vertooch uyt het Leger van zijn Excellentie den Hertoge van Nemours/ nemende den wech recht over de Heyde naer Brabant: des avonts creech zijn Excellentie tijdinge/ dat een groot deel vande Cavalerye vanden vyant uyt zijn Leger vertrocken was naer Helmont/ om te bejegenen den eertshertoghe/ om den selven naer 't Leger te brengen: Hier op dede zijn Excellentie terstont gereeten 21. vanen Ruyteren/ met 2000. Musquettiers/ ende een groot getal wagenen ende Pioniers/ ende vertooch des middernachts daer mede om een embuscade op die comste te maecken/ ende te sien of hy de selve een affronte conde doen/ ofte in route slaen.

Den 25. quam zijn Excellentie voor den dach met zijn troupen in een plaetse ghenaemt de Vleet/ tusschen Oedenroye ende Oirschot/ daer hy omtrent 5. uyren in Embuscade bleef/ seyndende diverschelick uyt op de strate van Helmont/ om te vernemen of den vyant uyt quam/ maer niemant vernemende/ 'tsy dat den vyandt niet uyt quam/ oft dat zijn Ruyteren verder gereden waren/ quam hy op den naer noen weder in 't Leger/ sonder yet uytgerecht te hebben.

Den 28. Septembris een partye Ruyteren vande ghemutineerde uytghereden wesende/ recontreerde 45. peerden vande Compaengnye Ruyteren van Grobbendonck/ ende Graef Henrick vanden Berch/ tusschen de Grave ende Venlo/ die Convoy deden aende Marquis de Malespina/ met een Lieutenant Ritmeester/ ende een Capiteyn/ die naer 'tLeger van den vyandt ginghen/ met seeckere instructie vanden Eertshertoge: sy chargeerden daer op/ brachten d'anderen inde vlucht/ sloegen eenige van henlyuden doot/ ende cregen den marquis van Malespina/ met den Lieutenant/ ende twee Dienaers ghevangen/ vonden by heur de voorsz. instructie/ die sy naer zijn Excellentie sonden/ ende brachten de gevangene binnen de Grave.

Den tweeden ende derden Octobris lagen de Legers noch al stille/ ende deden niet anders dan den anderen wat quellende met schieten: die vande Stadt schoten meest naer de waghens die af ende aen 'tLeger van zijn Excellentie reden/ tusschen Deuteren ende Vucht/ daerse al-

138

temet een waghens ofte Voerman treften: zijn Excellentie dede den derden Octobris by hem comen eten den Marquis van Malespina voorsz. by de gemutineerde ghevangen/ die by hem ghebracht werde vanden Heere Olivier van Tympel Heere van Corbeeck/ Commandeur vande gemutineerde/ ende so sy op naer noen wederom reden nae heur quartier/ langs den ghemeynen wech om Deuteren/ ontmoede hem den Commis vande vivres Wygans/ die den voornoemden Tempel aensprack/ ende daer deur een weynich stil houdende/ wert een cogel uytte Stadt naer haer gheschoten/ de welcke trefte beyde de Heeren/ te weten/ den Marquis/ ende Tempel/ wechnemende van elcx beyde de beenen/ ende hun perden op de plaetse doot blijvende: sy werden terstont elcx op een wagen gheleyt/ ende werden weder naer 'tquartier van zijn Excellentie ghevoert ende ghebracht inde Tenten vande Staten/ al-

ten/ twelck
Tempel be=
sterft.

waer de chirurgijns by heur quamen/ om de beenen voorts af te set=
ten/ ende 'tbloet te stempen: maer mijn Heer van Tempel hebbende
'tongheluck dat zijn beenen hooger af waren/ ende was onder weeghen
seer vele bloets quijt gheworden/ wesende oock by sijn 60. Jaren out/
begonst terstont seer flau te werden. Den Marquis wesende omtrent
50. Jaren/ was couragieuser/ ende zijn beenen waren oock heel laech
af/ 'teen beneden de enclau/ ende 'tander recht boven die enclauwe: sijn
Excellentie quamse beyde besoecken/ ende vermanende den voornoem=
den Heere vanden Tempel goede moet te hebben/ antwoorde dat hy
zijn eynde gevoelde/ ende dat hem leet was dat hy zijn Excellentie geen
meer dienst en soude connen doen: naer 'twechgaen van zijn Excellentie
werde hy noch flauwer/ ende dewijle men liep na yemant die schrijven
conde/ overmits hy yet wilde disponeren/ ende oock om een Predicant
om hem te vertroosten/ bleef hy teghen den avont doot/ ende sterf van=
de schoote/ tot groot leetwesen van zijn Excellentie ende veele anderen/
om dattet een fraey ende couragieus man was/ die vande Jaren 1573.
inde Oorloge van dese Landen de Staten gedient hadde/ ende al Anno
1574. Capiteyn/ ende Anno 1576. Colonnell was gheweest/ ende die
hem insonderheyt nu in dese gelegentheyt des tijts by de gemutineerde
seer wel wist te onderhouden/ ende was by henluyden seer aengenaem/
ende wel bemint/ hy hadde by tijde vanden ouden Prince van Oraen=
gien Gouverneur van Bruyssel gheweest: hadde daer uyt vele aensla=
gen ghemaect/ die wel geluckt waren: hy dreef uytte selve Stadt de
Grave Philips van Egmont/ als hy de selve Stadt/ ingenomen had=
de: maer naer het overgaen der selver Stadt inden Jare 1585. was hy
in een quaet gherucht ghecomen deur zijn benijders/ ende eerst gevan=
gen: maer ontschuldich bevonden zijnde/ wert hy ontslagen/ ende ver=
tooch naer Ceulen/ ende hebbende eenige voyagien als Overste in Vranc=
rijck ghedaen/ is daer naer wederom hier int Landt ghecomen/ ende
werdt Ritmeester van een Compaengnye Ruyteren/ ende Capiteyn
van een Compaengnye voetknechten/ ende om zijne ervarentheyt/ oock

139

Hoofte ende President vanden Crijchsraet gemaect/ ende in die quali=
teyt heeft hy hem in diverse exploicten met eere ende reputatie laten
ghebruycken tot dese sijne ongheluckige doot toe: op den middach als
dit gheschiede/ waren de gedeputeerde vande gemutineerde inden Hage
wesende/ te gaste tot mijn Vrou van Corbeek sijn Huysvrouw/ ende
droncken aldaer op hem veel gesontheyden/ ende mogelick noch op de
selve uyre als hy geschoten werde/ so naer treedt dickwils de droefheyt
op de vreuchde inne.

Jaerdicht op't overlijden vande heer van Corbeek:

*OLIVier Vanden tIIMpeL Heer Van CorbeeCk stoVt SoLdaet/
VVierd bell zIIn beenen afghesChoten/ dles hII hIer 'tLeVen VerLaet.*

De Marquis van Malespina werde zijn beenen afgheset/ ende be=
hielt het leven: ick hebben hem daer naer wel te passe sien draghen by
een persoon/ want hy niet swaer lijvich en was.

Den vierden Octobris savonts laet/ quam den Eertshertoge selfs
in zijn Leger voor den Bosch/ aenhebbende een Busselsche Colder/ en=
de een Rijncrage/ ende bracht met hem 2000. nieu ghelicht volck/ ende
so men seyde omtrent 200000. croonen aen gelde/ om zijn Crijchsvolc
eenighe betalinge te doen/ ende seer veel Muylen die zijn bagagie droe=
gen/ ende werde ghesien by een Trompetter van zijn Excellentie die
daer in 't Leger was/ terstont naer zijn comste werde alle zijn Leger

De Aerts her=
toghe Alber=
tus comt in
zijn Legher
voor den
Bosch met
nieu volck
ende gelt.

Mette ghe=
mutineerde
wert geaccor=
deert datmen
henluyden de
Stadt vande
Grave soude
inruymen.

De Eerts=
hertoge wil
het schansken
tot Deuteren
innemen.

deur vele salve gheschoten met Musquetten/ Roers/ ende Gheschut: daer 'tgeschut van zijn Excellentie dapper mede onder speelde. Den Bisschop vanden Bosch/ ende de Magistraet waren den geheelen naer noen in 'tLeger gheweest/ zijn aencomste verwachtende/ maer mits hy wat laet aenquam/ waren sy voor zijn comste weder naer de Stadt ghegaen.

Des anderen daechs schootmen weder soo int Legher als uytte Stadt veele salven: die vande Stadt luyden oock seer met alle de Cloc=ken: De Eertshertoge wilde de ghelegentheyte van zijn Legher self gaen besichtigen/ dan comende op een plaetse wat naer onse wercken/ werde daer van d'onse/ om datse soo vele volcx saghen/ seer daer na toe geschoten/ waerom dat hy wederom reedt.

De Heere van Grijsse die mette gedeputeerde vande ghemutineerde inden Hage was gheweest aende Heeren Staten/ quamen den 12. Octobris wederom int Leger/ mette resolutie vande Staten/ ende last om mette gemutineerde te mogen handelen om henluyden in te ruymen de Stadt vande Grave/ ende hoewel zijn Excellentie 'tselfe niet naer zijn sinne en was/ ende niet wel en smaecte/ heeft hy 'tselfe seer gedissimuleert/ ende begon terstont met henluyden daer op te handelen/ ghe=lijck naer vele moeyten 'tselfe veraccordeert werde/ ghelijck wy 'tselfe (zoo 't Godt belieft) in 'tvervolch van onse beschrijvinghe vande Ne=

140

derlantsche Oorloghe int langhe verhalen sullen.

Middelertijt was de Eerts hertoghe daghelicx binnen 'sHertogenbosch/ gaende alomme besichtigen/ ende versocht seer ernstelick om daer garnisoen in te mogen brengen/ daer toe sy seer qualick conden verstaen: Doch op zijn woort ging zijn volck ghestadelick daer in ende uyt/ ende zijn Excellentie creech advertentie/ dat de Eertshertoge groote preparatie binnen de Stadt dede maecken/ van Pleyten/ Schans korven/ Horden ende Rijs/ ende dat hy voor hadde het Schansken te Deuteren wech te nemen/ waerom hy oock den 13. Octobris snachts veel volcx uyt zijn Legher inde Stadt dede comen: dede mede inden donckeren nacht in haeste een Batterye maecken op 'thoge velt buyten Sint Jans poorte/ ende daer 6. stucken geschuts/ met veel cruyts/ scharpen ende ander gereetschap: dede oock veel pleyten brengen int water dat op't Moeras stont/ tusschen de Stadt ende Deuteren/ ende die voor den dach met Crijchsvolck vullen/ ende soo alles gereet maecken/ om 'tSchansken van Deuteren te overvallen.

Den xiiij. Octobris vroech voor den dach werden drie schooten uytte Stadt gedaen/ waer naer in sijnen Leger/ ende by zijne naeste wachten by nieu Herlaer geschoten werde/ om zijn Excellentie te abuseren/ die terstont mede een aenloop deden op de wachten van zijn Excellentie/ daerom den alarme in 't Leger quam/ ende zijn Excellentie prepareerde hem om derwerts te gaen: maer soo den vyant gheen groot effort en dede/ ende dat een vierteecken van Deuteren gedaen worde/ sach de selve wel dattet op Deuteren te doen was/ daerom hy terstont in persoon derwerts ging/ doende diversche troupen te voet ende te peerde volgen/ ende sendende aende gemutineerde om derwerts mede te comen: dan eer zijn Excellentie aldaer conde comen/ begonst den dach te lichten/ ende doen ontdecketemen de Gaelderye buyten Sint Jans Poorte ghemaect/ die terstont in alle furie met 6. stucken op 'tschansken van Deuteren/ dat in effect maer een trenchee en was/ begonst te schieten/ openende 'tselfe alle scheuten deur ende deur/ van vooren tot achteren/ in voeghen dat de wachten haer inde laechten mosten begraven/ om vry te wesen. Sijn Excellentie met eenighe troupen by hem wesende/ trock evenwel voorts onder de misericordie van 'tgeschut uyt

de Stadt/ ende vande halve Mane op den Vuchtschen dijck/ die mede seer schooten/ ging plaetse nemen achter seeckere hoochte/ recht achter Deuteren leggende/ om het Canon soo veel mogelick te schouwen/ verwachtende des vyants aencomste ende stormen/ die daer toe in pleyten al ghereet lach op 't water: daer quamen mede by zijn Excellentie de troupen vande gemutineerde: ende om de saecken beter te voorsien/ dede zijn Excellentie die mede derwerts comen/ ende terstont op 't velt neder planten 3. veltstukken; dan al eer die daer ende gereet waren om te schieten/ hadde den vyant/ die in gestadige batterye schoot al 176. schoten gheschoten/ ende daer mede 'tSchansken heel ende al verplettert.

141

Sijn Excellentie en hadde mette selve veltstukken niet soo haest drie voleen op des vyants batterye/ die in haest op 'tvelt sonder groote defentie ghemaect was/ geschoten/ of des vyants geschut en begonst te swijgen/ ende gheheel van schieten op te houden/ ende soo zijn Excellentie even seer dede voort schieten/ is den vyant verschrickt geworden/ ende met eene onghehoorde confusie naer de Stadt ghelopen ende ghevluht/ abandonneerde Canon ende alles/ die in handen van zijn Excellentie soude hebben ghecomen/ indien 'tMoeras niet tusschen beyden en hadde ghelegen/ niettemin vercloeckte den vyant hem daer naer weder/ ende trock zijn geschut in haeste weder na de Stadt/ abandonnende daer noch veel Cogels/ Plancken/ Swalpen ende andere Amunitie/ die daer naer by 'tvolck van zijn Excellentie noch wech ghehaelt werden/ loopende de sommighe totten hals toe deur 'twater/ ende anderen met schuytgens overvarende/ die 't alles overhaelden met rijs ende schanskorven daer wesende/ ende brochtent naer Deuteren/ ende hoewel sy sulcx haelden dicht onder de Stadt/ en deden die vande Stadt niet eenen scheut/ noch met Geschut/ noch met Musquetten/ om sulcx te beletten. Mette materialen also vanden vyant gehaelt/ ende diemen anders metter haest by de handt brachte/ werde 'tselve schansken terstont weder opgemaect ende in defentie gebracht: Ende heeft zijn Excellentie noch een halve Mane daer by doen maecken met een batterye om 'tselve beter te mogen defenderen/ ende dede met 4. stukken vanden Vuchtschen dijck/ ende 2. vande Petler totten middach toe gestadich/ ende meer als oyt te vooren in de Stadt opte huysen schieten. Des nachts waeydet een soor grooten ende uytnemenden storm/ die des avonts tusschen 9. ende 10. uyren opstont/ die veel schade aende daecken vande huysen in Hollandt dede/ ende veel Visschers die t'savonts met het goede weder in Zee ghevaren waren/ verdroncken/ wel ten ghetale van 54. alleen vande Dorpen van Catwijck/ Schevelinge/ ende ter Heyde/ derhalven aldaer een seer groote ellende/ gecrijt ende gecarm was/ van vrouwen ende kinderen/ die haer Mans ende Vaders ende vrunden verlooren hadden.

Den 16. 17. ende 18. Octobris wast redelick schoon weder/ ende de Legers lagen stille/ ende elck arbeyde naer ghewoonte tot zijn advantage: zijn Excellentie creech tijdinge dat den Eertshertoge onder pretext van een aenslach wederom een deel volcx inde Stadt doen comen hebbende/ die meest Duytschen waren/ daer selfs was uytghetogen/ hebbende Patente ghelaten aende selve om inde Stadt in garnisoen te blijven/ ende aen een van zijne Raden last om de Magistraet te doen vergaderen/ ende de selve aen te segghen/ ende tot excuse daer by te voegen/ dat den Eertshertoge tot behoudenisse vande Stadt sulcx hadde moeten doen/ ende heur van zijnent wegen te versoecken/ 'tselve voor desen tijdt niet tegen te wesene/ ende 'tvolck te doen logeren ende onder brengen: dat de Burgeren daer op wel seer murmureerden/ maer dat nie=

De Eerts=
hertoge brengt
garnisoen
binnen 'sHer=
togenbosch/
onder dexel
van dat hy
yet wilde doen
tegen 'tleger
van zijn Ex=
cellentie.

Begraefnisse
vanden Hee=
re van Cor-
beeck.

Sijn Excel=
lentie breeckt
den Legher
vanden Bosch
ende treckt
wech.

142

mant yet doen dorste. Hier mede was nu geheel wechgenomen de hope van zijn Excellentie van op die Stadt yet te kunnen vorderen/ soo dat nu niet meer in consideratie quam/ dan den winter voorts te winnen/ hoewel 't selve garnisoen geen cleyne vreesse en soude maken/ aende aenpalende garnisoenen/ soo sy die in ghestadighe alarme sullen connen houden.

Den 20. Octobris werde 't lichaem vanden Heere van Corbeeck tot Heusden ghebracht/ ende aldaer met een groote pompe begraven/ daer toe uyt den Legher aldaer quamen zijn Excellencie/ Grave Willem van Nassau/ den Prince van Anhalt/ met seer veel Colonnellen/ Capiteynen/ Heeren/ ende Officiers/ ende vele vande principaelste vande gemutineerde: hy werde ghedragen by Colonnellen ende Capiteynen/ ende inde Kercke aldaer begraven/ voor de leste eere van zijn leven ende diensten: zijn Excellentie mette andere Heeren bleven smiddaechs inder Stadt/ ende keerden op den avont wederom naer 't Leger.

Den 21. 22. ende 23. Octobris lagen de Legers noch al stille/ siende op malcanderen wie eerst vertrecken soude/ 'twelck zijn Excellentie meende dat des Eertshertogen Legher eerst doen soude/ nademaal hy nu garnisoen inde Stadt ghebracht hadde: maer siende dat de vyandt geen ghereetschap en maeckte/ ende datter geen hopen meer en was om aldaer yet uyt te rechten/ ende dat het seer diep int Legher werde: dat oock de Heeren Staten generael Commissarissen int Leger gesonden hadden aen zijn Excellentie/ ende seer aendrongen om 't Leger te breecken/ ende 't sparen van groote costen van dien/ resolveerde met gemak te vertrecken/ ende 't Leger te breecken/ stellende ordre om alle 't swaerste goet ende bagagie te voeren naer Hemert/ om van daer te schepe nuts vervoert te worden/ 'twelck soo allencxkens gedaen werde.

Den 5. Novembris vroeck voor den dach/ dede zijn Excellentie alle de Trommelen ende Trompetten vanden Leger slaen/ ende zijn volck in ordre brengen/ ende so alle de troupen in slachtordre gereet stonden/ dede hy eerst verlaten alle de buyten wercken ende redouten naer nieu Herlair/ ende des vyants Leger toe/ ende alle de troupen by een comen aende Petteler: daer naer togen die vande Petteler mede af met het Geschut dat daer gestaen hadde/ ende quamen alles by een te Vucht/ daer naer dede zijn Excellentie alle de bruggen op de Dommel breecken/ dat ghedaen zijnde/ dede hy de wachten mede verlaten ende aftrecken opten Vuchtendijck/ ende middelertijt alle de wagens bagagie/ ammunitie ende geschut gheschickt hebbende op de Heyde/ tooch met alle het volck in een vaste slachtordre op de Heyde een groot half Mijle vande Stadt/ daer hy soo langhe stille bleef staen tot dat de wachten van 't Reut ende Deuteren mede afgetogen waren/ ende seyndende de Cariage sachtelick voor henen/ tooch seer lancksam/ ende met volcomen slachtordre af/ in voeghen dattet by haer middach was/ eer hy een mijle vande Stadt was ghecomen/ daer hy alle de gemutineerde mede in slacht=

143

ordre vont op hem wachtende/ ende quam alsoo stillekens/ ende seer lancksam marcherende tegen den avont tot op den Cuyckschen hoeck/ sonder dat hy op den aftocht yemant vanden vyant vernam/ dan alleen 40. oft 50. Ruyteren die van verre volchden om wat te schermutseren/ ende eenighe Fransche Edelen van zijn Excellentie int leger wat te oeffenen/ die de handen branden: Ende om hem selven wel te bewaren/ ende niet te schijnen voor den vyant te vluchten/ bleef hy dien nacht loeren aenden Cuyckschen hoeck aende Heyde op 't bloote velt neer/ wessende cout/ maer anders temlick weder/ ende des anderen daechs bleef hy metten Leger noch den gheheelen dach aen den Cuyckschen hoeck

<p>1604. Eenige nieu= we troupen voetvolcx uyt Italien ghe= comen/ wer= den gesonden om binnen sHertogen= bosch garni= soen te hou= den.</p> <p>1605.</p> <p>Aenslach van Grobben= donck op de Stadt Gra= ve te ver= geefs.</p> <p>De Vane Ruyteren van Grobben= donck gesla= ghen vande Ruyterye vande Staten.</p> <p>1606. Vergaderin= ge van volck omtrent sHertogen= bosch.</p>	<p>stille leggen/ om den vyant tijt te geven om hem noch te mogen comen vinden/ ende de selve te betoonen dat hyse niet en vreesde/ maer also het tegen den avont begon te regenen/ tooch hy inde naeste huysen diese daer vonden: Ende hier mede eynde dit beleggh/ met soo groote hoope by zijn Excellentie voorgenomen: maer deur het retardement int begin ge= heel infructueus ghemaect. Den vyandt verblijt wesende van tver= treck van zijn Excellentie heeft oock preparatie om te vertrecken ghe= maect/ ende begon des nachts te vertrecken/ marcherende recht deur naer Helmont toe/ daer hy den 7. Novembris vroech quam met zijn gheheele leger/ ende daer mede waren die van sHertogenbosch ont= last van beyde de Legers: doch bleven beswaert met een garnisoen van drie duysent man/ die de Burgers niet en hadden willen ordentelick logeren/ soo datse meest by desordre oft van selfs gelogeert waren/ oft in groote plaetsen noch over hoop lagen.</p> <p>Den 20. Julij 1604. waren voor den Bosch eenighe troupen uyt Italien ghecomen/ met last om binnen den Bosch in Garni= soen te gaen/ ende dat het Crijchsvolck aldaer leggende/ van daer sou= den trecken/ ende naer Vlaenderen comen; maer die vanden Bosch en wilden haer niet in laten: so datse naer Berlicom togen/ om aldaer an= der last van tHof te verwachten. Dit maecte een vreemt bedencken onder die Commandeurs an Creveceur/ Hemert/ Heusden ende Wou= drichem/ ende meenden dat de vyant op haer plaetsen een aenslach voor mosten hebben/ derhalven syluyden (overmits sy seer gheswackt wa= ren metten Legertocht naer Vlaenderen) claechden ende schreven om assistentie. Die Staten van Hollandt/ de welcke geresolveert waren aen te nemen 2000. Waertgelders/ al lange te vorens geconsenteert/ verstaen hebbende vande comste der voorsz. Italianen/ hebben terstont ordre ghestelt/ dat de voorsz. Waertgelders aengenomen/ ende hier en= de daer in de Steden geleyt/ ende de voorsz. plaetsen voorsien werden. Doch werden die voorsz. Italiaensche troupen corts daer na belast na Vlaenderen te comen/ ende also werden niet alleen die vanden Bosch/ maer oock de omleggende plaetsen van hare vreesse verlost.</p> <p>Den 20. Augusti 1605. hadde de Heere van Grobbendonck een aen= slach voorghenomen op de Stadt Grave/ ghelegen vier mijlen vande</p> <p>144</p> <p>voorsz. Stadt vanden Bosch/ daer toe hy 1600. mannen by der handt hadde/ met vele wagenen ende schuyten/ ende meenden mette schuyten omtrent twee hondert mannen op een Bolwerck te brenghen: Hadde oock een brugge met vaten ghereet om aende Wallen te brengen/ maer also de ghestelde uyre verlopen was/ soo werden sy ontdeckt/ ende mo= sten wederom vertrecken sonder yet te connen uytrechten/ want die vande Grave terstont inde wapenen waren/ soo datse niet en dorsten aencomen.</p> <p>Den 25. Decembris des selven jaers/ wesende Kersdach/ is de Va= ne Ruyteren van Grobbendonck Gouverneur van sHertogenbosch/ den voorsz. Grobbendonck tot Brussel geconvoyeert hebbende/ int we= derom comen ontmoet 12. Compaengnien Ruyteren vande Staten/ de welcke die aenvallende/ hebbense geslagen/ ende hebben wel 50. Ruy= teren ghevangen ghecregen/ ende wel hondert 20. Peerden/ so gingen/ als die inde Morassen ghebleven zijn.</p> <p>Anno 1606. in Januario sterck vriesende dat de stromen begonden te leggen/ vergaderden omtrent sHertogenbosch veel volcx/ sterck om= trent 3000. Man/ meenende een inval te doen op d'een of d'andere plaet= se/ daer tegen den 9. Januarij eenige Vendelen Soldaten naer Gor= cum ghesonden werden/ ende Grave Ernst van Nassau volghde met eenige wagens met Amunitie/ sijn Excellentie oock al ghereet sijnde/</p>
---	---

Garnisoen
in 'sHerto=
genbosch ge=
leyt naer den
Trevis.

Anno 1609.
Van het Glas
datmen seyt
dat de Bis=
schop Masius
tot 'sHerto=
genbosch
heeft laten
maecken.

om op te trecken/ soo veranderde het weder/ ende begon te doyen/ soo dat de vyant wederom scheidde/ ende d'onse quamen oock wederom.

Die van 'sHertogenbosch zijn inden Jare 1609. naer dat dien 12. Jarigen Treves den 9. Aprilis besloten was/ ende sy meenden datse nu van alle Garnisoenen ontlast souden worden/ zijn deur de Ruyterye van Grobbendonck bedroghen/ deur dien de selve daer binnen holpen eerst vier hondert voetknechten/ ende in novembris daer naer noch ses hondert/ ende alhoewel de Borgers daer inne niet wel te vreden waren/ ende de selve in hare huysen niet en wilden logeren/ heeftmense met goede woorden te vreden ghestelt/ ende haer beloofd datse daer by niet en souden werden beswaert/ ende dat de selve uytte contributie vande Meyerye van 'sHertogenbosch souden betaelt werden.

Omtrent desen tijt heeft *Gijsbertus Masius*, Bisschop binnen 'sHertogenbosch een Glas laten maecken/ ende stellen binnen 'sHertogenbosch in S. Catharina Kercke/ gheenaemt de *Cruysbroeders*, in het welke hy heeft laten schilderen *Christum* ende *Mariam*, ende hem selven wat lager in het midden/ *Christum* aen het Cruyce hangende/ met de doornen Croone op het Hooft/ *Maria* als in een Sonne met een Croone op het hooft/ als een Hemelsche Coninginne/ by het bloedt/ 'twelck uyt die sijde *Christi* tot desen Bisschop schijnt aen te vloeyen/ staen dese woorden: *Hic a sanguine pascor*, dat is/ *Hier wordt ick met bloedt gevoedet*. Nevens de Melck/ die uyt de borsten *Mariae* schijnt te stralen/ staen dese woorden: *Hic ab ubere lacto*. Dat is: *Hier wert my*

145

uyt de borste te suygen gegeven, ofte/ Hier werde ick met Melck gespijset. Naest den Bisschop/ die ten naeste by tusschen *Christum* ende *Mariam* knielt/ staen dese woorden/ *positus in medio quo me vertam nescio*, dat is/ *Ick hier int midden tusschen beyden ghestelt, en weet niet tot welke vanbeyden ick my keeren sal*: Daer wort geseyt ende geschreven/ dat yemant by tijde vanden Trevis met roode aerde op de Muure daer onder soude geschreven hebben/ dese woorden: *O arme sot*, keert u tot Godt.

Een Jesuijt/ gheenaemt *Carolus Scribanus* oft *Bonarstius*, heeft de voorgaende schilderije ende woorden/ die oock tot Padua staet/ met Latijnsche veersen/ aldus afgemaelt:

*Haereo lac inter meditans, interque cruorem,
Inter delicias Vberus & lateris.
Et dico (si forte oculos super ubera tendo)
Diva Parens, mamma gaudia posco tuae.
Sed dico (si deinde oculos in vulnera verto)
O Iesu, lateris gaudiamalo tui.
Rem scio, prensabo, si fase rit, ubera dextra.
Leva prensabo vulnera, si dabitur.
Lac matris miscere volo cum sanguine nati,
Non possem Antidoto nobiliore frui.*

Dat is:

*Ick sit vast en bedenck' my tusschen melck en bloet
Wat vreucht daer meerder is, der sijd' of borsten vloedt.
Sie ick de borsten aen, so spreek ick, heyl'ge Moeder,
Verleent my doch de vreucht van uwer borsten voeder.
Sie ick de wonden aen, so spreek ick, heyl'lich kindt,
tot uwer wonden vreucht ben ick veel meer gesint.
ick weet wat ick sal doen (ist anders toegelaten)*

*Met mijne rechter handt wil ick de borsten vaten.
Krijch ick dan noch verlof, so grijp ick oock daer by
Met mijne slincker handt de wonde vande sy.
ick wil des Moeders melck, en 'tbloet des Soons vermengen,
Geen beter Medecijn kan yemant my toebrengen.*

Die vande Roomsche Religie binnen 'sHertogenbosch/ willende den voornoemden haren ghewesen Bisschop/ ende de saecke verschoonen/ seggen/ dat het Sint Bernardus/ een out Leeraer der Kercken soude gheschreven hebben: Doch wat daer af sy of met/ 'tsy of 'tBernardus oft des Bisschops woorden zijn/ soo en mach dit deur de monste=

146

ringe niet passeren/ want Christus seyt/ niemant en comt totten Va= der dan door my/ Joan. 14.6. Ende Matth. 11.28. seyt Christus: Comt tot my alle die belast ende beladen sijt/ ende ick sal u verquicken/ ende Sint Jan in zijn eerste Sentbrief int 2. cap. seyt: Ist dat ye= mant gesondicht heeft/ wy hebben Jesum Christum/ eenen rechtveer= digen voorbidder by den Vader/ etc. Siet of wy hier tot Christum/ of tot Maria werden ghesonden.

Voor het twaelfjarige bestant gemaect tusschen den Coninck van Spaengien/ ende de Eertshertogen ter eenre/ ende de hooch-Mogen= de Heeren Staten generael der vereenichde Nederlanden ter andere zijden/ heeft de Heere van Grobbendonck/ Correspondentie gehouden met verscheyden persoonen van deser sijde/ namentlick met Jacob Mom ghewesene Amptman in Maes ende Wael/ Adriaen Eynt= houts/ die des selfs Moms Stadthouder gheweest was/ Gerart Preys Commandeur in 'sHeeren Loo/ Elbert van Boetbergen/ Willem van Steenhuys/ ende eenige andere/ de welcke aen den voorsz. Grobbendonck ghepresenteert hadden/ de Stadt van Thiel deur eeni= ghe aenslagen over te leveren/ welcke Stadt van Thiel is gelegen op= te rechte sijde vande Wale/ twee mijlen oft drie uyren gaens van Bom= mel te lande/ ende vier uyren te water/ alwaer de Schans van Sint Andries tusschen beyden leyt/ de welcke de Maes/ Wael/ ende Bom= melreweert van den anderen scheyt: Is een stercke Stadt/ ende heeft heerschappye over 'tLandt datmen naer den selven naem Tielreweerd noemt/ is ses uyren van 'sHertogenbosch ghelegen/ ende oock soo veel vande Stadt Graef/ 4. mijlen van Utrecht/ ten Noortwesten van Tiel leyt de Stadt van Buyren/ een mijle van daer/ Cuylenborch twee mijlen: Dan also dese saecke mede gecommuniceert was metten Grave Buckoy/ de welcke (tot dier tijdt met een Legher tot Mook was) hier van schreef aen den Marquis Spinola/ soo werdt den selven brief geintercipieert/ waer deur daer twee Compaengnyen voetknech= ten gesonden werden binnen Thiel/ daer deur den voorsz. aenslach niet int werck en conde werden ghestelt/ hoe wel by de voorsz. Mom ende zijne Complicen voorgheslagen was/ dat Mom tot zijnen huysen bin= nen Thiel de Officieren vande soldaten soude ten ontbijten noden/ ende dat aldaer zijne complicen mede souden wesen/ ende de voorsz. Officie= ren daer naer aen een kant helpen/ oft in een kelder sluyten/ ende den aenslach evenwel int werck stellen souden/ maer waren deur d'incom= ste vant voorsz. garnisoen/ soo vertsaecht gheworden/ dat sy't voor die tijt te periculeus achten/ ende niet en dorsten bestaen/ sedert welcken tijt de saecke so bleef staen/ om ter ghelegender tijdt noch int werck te stellen: maer want de voorsz. Mom ende zijne complicen/ ter saecke vanden selven aenslach sustineerden omtrent vijf duysent gulden aen oncosten gedaen te hebben/ die syluyden ontijdelick sochten te becomen/ daer deur ten lesten de saecke ontdeckt werde/ zijn de voorsz. Jacob

Aenslach op Thiel ende cor= respondentie dies aengaen= de by eenighe gehouden met= ten Heere van Grobben= donck.

1623.
De Eertsher=
togninne sent
aenden Heere
van Kessel een
geestelic man
ende Prior
om hem te
induceren tot
overleverin=
ghe vande
Stadt ende
Casteel van
Heusden.

Michiel van
Ophoven
Prior vande

147

Mom/ Adriaen van Eynthouts/ ende Elbert van Boetbergen/ inden Jare 1621. daer over gevangen geworden/ ende 'tfeyt bekent hebben= de/ zijn daer over alle drie opten 17. April gecondemneert/ om geexe= cuteert te worden metten swaerde/ datter de doot naer volghen soude/ met confiscatie haerder goederen/ ghelijck de selve sententie oock ten selven daghe vande selve ter executie ghestelt is in 'sGravenhage/ daer van de sententien in druck uytgegaen zijn.

Inden Jare 1623. heeft de Eerts hertoginne van Brabant Isabel= le Clara Eugenia/ een Geestelick Man Prior vande Preeckheeren tot Antwerpen/ ghenoeemt Michiel van Ophoven/ out omtrent 48. Jaer/ gheboren van 'sHertogenbosch/ (de welcke wilde reysen naer 'sHertogenbosch/ om de saecken van zijn afghestorven broeders sterf= huys te verrichten) last ghegeven/ om vorders te reysen tot Heusden omme metten Heere van Kessel Gouverneur vande selve Stadt te be= sluyten seeckeren aenslach/ dat de Heere Willem de Hornes Baron van Kessel de voorsz. Stadt ende het Casteel van Heusden soude overleve= ren in handen van hare Hoocheyt/ volgende het gene dat Monseur de Hornes een bastaert neve vanden Heere van Kessel/ die langhe tijt on= der hem binnen Geertruydenberge gelegen/ ende nu tot Geldorp woon= de/ mette Eertshertoginne ghehandelt hadde/ als of hy daer toe last vanden voornoemden Heere van Kessel hadde ghehad/ daer toe hy ee= nighen brieven (maer waren gecontrefeyt) hadde verthoont/ sulcx dat hy de Eertshertoginne wijsgemaect hadde/ dat de Heere van Kessel wel te induceren was om soo een stuck int werck te leggen/ ende dat hy hem selfs sulcx dickwils hadde hooren segghen/ soo datter niet resteerde dan hem de belooninge ende vereeringhe te verseeckeren/ ende den han= del te besluyten. De voorsz. Prior dan vande Eerts hertoginne desen last hebbende om hier van een vast ende eyntelick beslyt te maecken/ ende binnen 'sHertogenbosch ghecomen zijnde/ heeft Paspoorte ver= socht om tot Heusden voor vijf of ses daghen te comen/ omme zijne particuliere affairen aldaer te verrichten/ de welcke vercregen hebben= de in sulcker forme als die anderen verleent wert/ is derwerts gereyst/ ende heeft den Heere van Kessel aengesproocken in presentie van eenen anderen/ vande vercopinghe van seeckere Hoeve lants/ omtrent het Landeken Kessel ghelegen: Doch daer van ophoudende/ seyde hy yet wat te hebben met den voorsz. Heere Gouverneur apart te hande= len/ daerom met den selven in een ander Camer alleen veretrocken zyn= de/ heeft de voorsz. Prior/ sonder eenich lang discours te maecken/ den voornoemden Heere Baron van Kessel gheseyt last te hebben vande Eerts hertoginne/ om met hem af te handelen 'tgene Monseur de Hor= nes zijnen Cousijn haer Hoocheyt voorghehouden hadde op den voet om het Casteel ende Stadt van Heusden te restitueren aen hare natuyr= licke Princen/ mits datmen hem soude vereeren metten tijtel van het Graefschap van Hoorn/ ende hem maecken Heere vande ordre des

148

gulden Vlies/ ende hondert duysent Croonen/ (oft so sommige seggen 300000. Croonen) tot een vereeringe/ ende datmen oock zijne kinderen tot hooge staten soude promoveren. De Heere van Kessel dese pro= positie ghehoort hebbende/ onstack in gramschap/ ende seyde met hef= tighen woorden/ dat hy ten respecte zijns ampts ende jegenwoordigen staet/ die Eerts hertoginne/ op 'thoohste vyant was/ ende al waert dat hem alle de Schatten des Coninx van Spaengien voorgedragen en= de gepresenteert werden/ datmen hem tot ghenen verrader maken en soude/ seggende hem voorts aen dat hy zijn gevangen blijven most. De

Predicaren tot Antwerpen/ werdt vande Heer van Kessel gevangen gehouden/ ende inden Hage gesonden.

Wert uytte gevanckenisse ontslagen/ ende is daer naer Bisschop van Hertogenbosch geworden.

1625.
Eenige Soldaten van Hertogenbosch int Sticht van Utrecht gecommen zijnde/ werden gehangen.

1627.
Die van Hertogenbosch willen een inval doen over de bevrozen stromen/ dan door de subitane vorst connen niet uytbrechten.

Prior was hier van seer verwondert/ protesteerde hier teghens dat hy met goede Paspoorte aldaer ghecome was/ ende dat hy vande saecke niet anders en wist dan hem by de Eerts hertoginne gheseyt was/ met zijn Cousijn/ volgende des selves aengeven/ gehandelt te hebben/ dies niet jegenstaende most hy daer ghevangen blijven/ ende is voorts naer den Hage ghesonden/ ende aldaer op de voorpoorte ghevangen gheleyt. De Eerts hertoginne dit verstaende/ heeft den voorsz. Monseur de Hornes/ die alles valschelick ghepractiseert hadde/ oock ghevangen doen nemen/ ende naer Vilvoorden doen brengen/ alwaer hy vanden Cance- lier Petro Peckio/ ende twee andere Commissarissen geexamineert zijnde/ is in groot pericule gheweest van aenden lijve gestraft te worden/ dan werde opgehouden/ omme te sien hoe het met den Prior aflopen soude/ de welcke hier oock in geen cleyn pericule gheweest is/ maer eyntelick is hy ende noch een oft twee andere geestelicke persoonen los gelaten tegen seer vele gevangenen/ die van dese sijde/ so tot Duynkercken als elders gevangen saten: naer dat de voorsz. Prior over de ander half jaer inden Hage opte voorpoorte gevangen gheseten hadde/ daer hy seer wel/ tot sijnen costen getracteert is gheweest/ ende naer zijne ontslaginge/ is hy tot Bruyssel by de Eerts hertoginne gheweest/ hare Hoocheyt bedanckende van 'tgene de selve in zijn faveur ghedaen hadde: daer naer badt hy oock/ dewijle zijn persoon nu bevrijt ende van alle periculen verlost was/ dat haer Hoocheyt beliefd den gevangen Hornes 'tleven te schencken/ ende oock te verlossen van zijn lanckduyrige gevanckenisse/ 'twelck haer Hoocheyt hem mede accordeerde/ ende is de voorsz. Prior Michiel Ophoven/ daer naer gheworden Bisschop van Hertogenbosch/ ende sulcx gebleven/ tot dat zijn Excellentie de jegenwoordige Prince van Oraengien de voorsz. Stadt verovert heeft/ ghe- lijk wy int derde deel verhalen sullen.

In Mey 1625. hebben vijf soldaten van Hertogenbosch haer be- geven over de leck/ in een dorp 'tGoy ghenamt int sticht van Utrecht gelegen/ aldaer sy eenige rijcke Huysluyden meenden te lichten/maer de Huysluyden crijgende eenige soldaten te hulpe/ mosten sy den buyt verlaten/ daer warender twee dootgeslagen ende drie gevangen/ de welke volgende het placcaet tegen de struyckroovers gemaect/ terstont op- gehangen worden/ gelijk oock die twee dooden mede opgehangen werden.

149

Den 29. Januarij 1627. hebbende eenige dagen seer sterck gevoren soo dat den Rhijn ende Mase/ seer vast van ijs lagen/ zijn uyt Hertogenbosch getogen 4. compagnien Ruyters/ namentlijk: De Com- paengnie van den Heere van Grobbendonck/ mijn Heer van Ribbe- court/ in wiens plaetse daer over Commandeerde den Lieutenant van Sr. Adriaen van wijck/ die meenige jaren ende in veele aenslaghen seer geoeffent was/ welke Lieutenant oock Commandeerde over de drie andere Compaengnye peerden/ te weten/ over de Compaengnye vanden Baron van Weesmael/ van Adriaen Dircxsz. ende vanden Marquis van Baeden/ ende noch ses Compaengnye voet-volck/ daer over de Capi- teynen/ Jan van Erp/ Jan de Tellig/ Sr. de Martignol/ Bervoets/ Cornelis Dobbremont Heer van Deldonck/ Cornelis Baltijn/ ende Dorgeau/ ende eenich ander Chrijsvolck/ in meeninge om een inval te doen over de stromen/ maer alsoo het tegen den avont begon te ontlaten ende des nachts te doyen/ ende continuerende/ is haer voornemen ghe- broocken ende en hebben niet connen uytbrechten.

Daer sijn verscheyden andere aenslaghen op Steden ende plaetsen ofte Forten vande vereenichde provintien by den voorsz. Heere van Grobbendonck ende andere uyt Hertogenbosch ghepractiseert/ hoe wel die altijts geen effecten hebben ghesorteert (als onder anderen oock

op de Schantse van Nassau/ opte Voorn/ daer de Heere van Swieten Commandeerde/ die groote toeseegginge ende belofte gedaen werde van veel gelts ende grooten staet/ mits de selve Schantse overleverende/ 'twelck hy beloofde te doen/ doch de Heere van Swieten continueerde dese correspondentie lange met voorweten van zijn Excellentie/ om den vyant te abuseren) daer van ick in mijn generale beschrijvinghe vande Nederlantsche Oorloge/ tot sijnder plaetse breder verhael sal doen alsoo ick in dit tweede deel ghenoech geschreven hebbe tot mijn voorne= men dienstich/ sullen oock int derde deel noch te passe brengen eenige veranderinge byde Eertshertogen binnen 'Shertogenbosch gedaen by forme van additie/ op seeckere Statuyt ende ordonnantie vanden Key= ser Karel den vijfden inden jaere 1525. binnen S'hertogenbosch ghe= maeckt/ nopende den voet ofte middel om inde vergaderinge vande drie leden representerende 'tcorpus der selver Stadt van alsdan voorts on= derhouden te worden/ by saecken van consent en heure Princen ende Staten slants ende Hertochdoms van Brabant aengaende rechten/ ende willen daer verhandelen vande derde belegeringhe by de Heeren Staten generael voor de Stadt van S'hertogenbosch/ onder 'tbeleyt vanden Doorluchtigen ende Hoochgebooren Prince Frederick hen= rick Prince van Oraengien is ghedaen doen/ om de Provintien eens te bevrijden vande vreesse/ quellinge ende invasie/ daer mede verschey= den Provintien ende lantschappen van desen Staet veel jaren her= waerts ghequelt ende ghestadich in sorghe sijn gehouden geweest/ be=

150

sluytende daerom dit tweede deel met spreekwoorden inde navolgen= de veersen begrepen:

*Die sijn werck ghestadich maeckt, van andre te quellen;
En haere saecken in onrusticheyt te stellen;
Wert eyntlick meestendeel met even sulcke munt
Betaelt, gelijk hy eerst sijn buyren heeft gegunt,
End' also na veel spels, veel woelen, en veel draven,
Valt inden Cuyl die hy voor anderen had gegraven.*

Ende noch:

*Het is waerachtich, dat die yegelick stricken set
Gemeenlick int laetst raeckt selver int net.*

Byvoechsel van het Tweede Deel

Ick hebbe goet ghevonden by dit tweede Deel noch te voegen die Commissie die de Eertshertogen inden jaere 1599. ghegheven hebben aen Jonckheer Philips van Brecht/ van het hooch ende leech Schou= tethampt van de Stadt ende Meyerye vanden Bosch/ vacerende door aflijvicheyt van wijlen Heere Jacob van Brecht sijnen vader: tot be= thoon van dat het Hoochschoutampt vande Meyerye van S'hertogen= bosch oock noch by tijde van de voorsz. Eertshertogen mede bedient is gheweest by den Hoochschout vande voorsz. Stadt van S'hertogen= bosch/ contrarie t'gene by den Coninck van Spaengien nu gesustineert wert door sijne Placcaten/ dat de vier quartieren als Oosterwijck/ Kempelandt/ Maeslandt ende Peelandt niet gemeens en hebben mette voorsz. Stadt van S'hertogenbosch/ maer daer van gantsch sijn ver=

Commissie
by de Eerts=
hertogen ge-
geven aen
Philips van
Brecht/ van
het hooch ende
leech Schout=
ampt vande
Stadt ende
Meyerye van
s'Hertogen=
bosch/ ende
de Eeden daer
op gedaen.

scheyden/ gelijk de selve Placcaten in het naervolgende derdendeel ver-
haelt sullen werden: De voorsz. Commissie was luydende aldus:

*Albert en Isabel Clara Eugenia Infante van Spaengnien by der
gratie Godts Ertshertogen van Oostenrijk, Hertogen van Bourgoen-
gnien, van Lotrijck, van Brabant, van Limbourch, van Luxemborch,
ende van Gelre, Graven van Habsburch, van Vlaenderen, van Artois,
van Bourgoengnien, van Thiol, Palsgraven ende van Henegouwe, van
Hollant, van Zeelant, van Namen ende van Zutphen, Marckgraven des
heylichs Rijcx van Rome, Heere ende Vrouwe van Vrieslandt, van
Salins, van Mechelen, vande stadt, steden ende landen van Vtrecht,
Over-Issel ende Groeningen. Allen den genen dese jetgenwoordige
sullen sien, Saluyt. Doen te wetene dat om 'tgoet aenbrengen ons gege-
ven vanden persoon van onsen wel beminden Philips van Brecht, jegen-*

151

*woordelijck Schepen van onse Stadt van s'Hertogenbossche ende van
zijnder wijshey, discretie, nutheyt, ende experientie int stuck van lu-
stitie, wy ons volcomelijck betrouwende zijne ghetrouwicheyt ende
goede ernsticheyt, hebben den selven Philips van Brecht onthouden,
gestelt, ende gecommitteert, Onthouden, stelle ende committeren by
desen inden staet ende Officie van hooch ende leech Schouteth onser
voornoemde stadt ende Meyerye van s'Hertogenbossche, vacerende
door aflijvicheyt van wijlen Heere Iacob van Brecht sijnen Vader, ge-
vende den voornoemden Philips van Brecht volcommen macht, au-
toriteyt ende sonderlingh bevel den voorsz. staet ende officie van
hooch ende leech Schoutet voortaan in sijnen eyghen persoon te hou-
den, exerceren, ende bedienen, ende by zijnen ghecommitteerden daer
toe nut ende bequaem zijnd tot sijnen perijculen ende fortuynen
nochtans te doen houden, exerceren, ende bedienen onse rechten, hooch-
hey, ende heerlijckhey daer inne te bewaren Recht, Wet, ende lusti-
tie doen ende administreren allen den ghenen dient behooren sal in
saecken t'zijnder kennisse behoorende, ende daeromme onse Schepe-
nen, Wethouders ende anderen Rechteren te manen, goet regard, ende
toesicht te nemen op de onderhoudenisse van onse Placcaten ende or-
donnantien gepubliceert ende te publiceren opt feyt van Religie, onse
keuren, breucken, amenden, ende fourfeytueren te voorderen, innen
ende ontfanghen, ende tot betalinge van dien te bedwingen allen den
ghenen dient behooren sal, ende voorts te doen al 'tghene des een goet
ende ghetrouwe hooch ende leech Schoutet voorsz. schuldich is ende
behoort te doen, totten wedden, eeren, rechten, vryheyden, ende profij-
ten ende vervallen daer toe staende ende behoorende, Alles inder vor-
me ende maniere, ende op de lasten, voorwaerden, ende condities ver-
claert ende begrepen inder instructie die wy hem by onsen lieven ende
getrouwen die President ende luyden van onser Camere van Rekenin-
gen in Brabant sullen doen gheven ende overleveren, soo lange als ons
believen sal, waer op ende van hem daer inne wel ende ghetrouwelijck
te quijten recht weten ende iustitie t'administreren de voornoemde
Philips van Brecht ghehouden wort den behoorlijcken eedt te doen,
ende voorts te sweeren, dat hy om den voorsz. staet te vercrijgene geen
gelt noch eenige andere dingen hoedanich die souden mogen zijn, nie-
manden gheboden, ghelooft noch gegeven en heeft, noch doen bieden,
beloven, noch gheven en sal wien dattet oock zy directtelijck of indi-
recttelijck noch andersins in eeniger manieren, behalven ende uytge-
nomen 'tgene datmen gewoonlijck is te gheven door d'expeditie ende
despesche, ende dat in handen van onsen lieven ende getrouwen Ridder
Cancellier van onsen Rade in Brabant, Heere Niclaessen Damant van*

ons Raede van State &c. ende van jaerlijcx vanden exploiten van 'tselfde officie goede ende rechtveerdige rekeninghe bewijs ende reliqua te doen, gelijk eedt te doen, cautie, ende borchtocht te stellen in han-

152

den van de voorsz. luyden van onse rekeninghe in Brabant, die wy daer toe respectivelijck committeren ende hen bevelen dat de voorsz. eeden gedaen, cautie ende borchtocchte ghestelt zijnde by den voorsz. Philips van Brecht als voorsz. is, sy hem stellen ende institueren van onsen wegghen inde possessie van 'tvoornomde officie van hooch ende leech Schoutet vanden Bossche ende van dien, mitgsgaders van eenige rechten, vryheyden, profijten, ende vervallen voorsz. oock op de conditien ende voorwaerden begrepen inde voorsz. instructie sy onse schepen en raedt ende inwoonders van onser voorsz. stadt ende Meyerye vanden Bossche ende alle andere onse Rechteren, Officieren, ende ondersaeten dien dit aengaen sal, doen laten ende gedoogen den voorsz. Philips van Brecht rustelijck ende vredelijck genieten ende gebruycken, Cesserende alle beletten ende wederseggen ter contrarien, ontbieden voorts den voorsz. van onse rekeninghen in Brabant, dat inde rekeninghen die de voorsz. Philips van Brecht voor hen jaerlijcx doen sal ter cause vande exploicten vallende int voorsz. officie, sy hem lijden ende passeren de wedden daer toe behoorende, sonder eenige swaricheyt, mits overbrengende desen onsen brief, vidimus oft copie autentijcke van dien vooreens ende voor d'eerste reyse alleenlijck, want ons alsoo ghelieft, Des t'oirconde hebben wy hier aen doen hanghen den zeghel van wijlen hoochloffelijcker ghedachten den Coninck Philips, den tweeden van dien naem onsen lieven Heere ende vader, wiens ziele Godt genadich zy die wy als noch sijn gebruyckende. Gegeven in onser stadt van Brusselse, den twaelfsten dach van Novemb. int jaer ons Heeren duysent vijf hondert neghen ende tnegentich, Op de plijcke stont gheschreven, By de Eertshertoghen, Onderteekent Verreycken. Buyten op den rugghe stont aldus: Op heden den 23. Novembris 1599. heeft Philips van Brecht int witte van desen ghenoeemt, ghedaen den behoorlijcken eedt tot het ampt van hooghe ende leege Schoutet der stadt ende Meyerye van s'Hertoghenbossche breeder int selve wit begreepen, ende dat in handen van Heere Niclaessen Damant Ridder Cancellier van Brabant, Raet van State, &c. by 'tselve witte daer toe ghecommitteert, Ondergheschreven My present, Onderteekent P. Berthem, Daer nae stont gheschreven aldus: Les Chieff, Tresorier generael & Commis des Finances des Archiducqz consentent en tant qu'en eulx est que le contenu au blancq de cestes soit furny & accomply, tout ainsi en la mesme forme & maniere, que leurs Althezes le veuillent & mandent estre faict par iceluy blancq. Fait à Bruxelles au bureau de ses Finances le xxij. jour de Novembre 1500. quatre-vintz dix neuf, Soubsigne Charles Philippes de Croy, I. Drencwaert, G. de Merode, C. de Grobbendonck, Sterck, Als noch ondergeschreven tnaer volgende. Op heden den derden Decembris anno 1599. heeft lonckheer Philips van Brecht int witte van desen ghenoeemt, ghedaen den behoorlijcken eedt, cautie ende borchtocchte ghestelt van den Staet ende officie van hooghe ende leege Schouteth der stadt ende Meyerye van s'Her-

153

togenbossche, daer van int voorsz. witte breeder mentie ghemaect is, ende dat in handen van mijnen Heeren de President ende luyden van de Cameren vande rekeninghen in Brabant by den selven witte daer toe gecommitteert. Onder stont gheschreven, My daer by zijnde. Onderteekent, Bocxhorn. Als noch onder gheschreven, Op huyden den 18. dach der maendt Decembris, anno 1599. heeft loncker Philips van Brecht hooghe ende

leege Schoutet der stadt van s'Hertogenbossche ende haerder Meyerye vande voorsz. officien ende opt bedienen van dien, volgende den Privilegien, hercomen, costumen, ende rechten deser Stadt, ende opt onderhouden der selver, mitsgaders der blijder incomste van Brabant ghe- daen den behoerlijcken eedt in presentie Henricx Franssz. van Ghestel President, Meester Goyaert Loeff, M^r. Herman van Heumen, Andries van Ludick, M^r. Gerart van den Berge, Willem Oliviers, ende M^r. Henrich van Hoorenbeeck Schepenen der Stadt voorsz. Aldaer teghen- woordich, Ende onderteckient, G.I. van den Velde.

Wt cracht van welcke Commissie de voorsz. Jonckheer Philips van Brecht ghecommitteert heeft Jannen vanden Bossche tot zij- nen Stadthouder omme het voorsz. Officie van Stadthouderschap te bedienen/ volgende de commissie hier naer volghende:

Alsoo onse alder ghenadichste Heere Prince ende Princesse Ael- brecht ende Isabel Clara Eugenia Infante van Spaengnien by der gra- tie Godts Eertshertogen van Oostenrijck, Hertoghen van Brabant, &c. belieft heeft inden iaere duysent vijfhondert neghen ende tnegentich den 12. dach van Novembri by haere hoocheden openen ende bese- gelde brieven van Commissien te onthouden, stellen ende committeren lo. Philips van Brecht, soone saligher Heeren Jacobs van Brecht. In sijnen tijt Riddere hooch ende leech Schoutet der stadt ende Meyerye van s'Hertoghenbossche totten voorsz. staet ende officie van hooch ende leech Schoutentschap: Den selven daer by ghevende volcomen macht, autoriteyt ende sonderlingh bevel den voorseyden staet ende officie in zijnre persoon te houden, exerceren, ende bedienen, ende by sijnen ghecommitteerden daer toe nut ende bequaem zijnde doen hou- den, exerceren ende bedienen, die rechten, hoocheyt ende heerlijcheyt van hare hoocheden daer inne te bewaren recht, wet ende lustitie te doen, ende administreren allen den genen diet behooren sal, heure Hoocheden Schepenen, Wethouderen, ende andere Rechteren te ma- nen, alles onder eedt, borchtchte, ende voorts nae breeder inhouden vande voorsz. opene brieven. Doen te weten dat ick Philips van Brecht voorgenoemt, overmits de getrouwicheyt, nutheyt, ende bequaemheyt van lannen vanden Bossche, wettich soone wijlen M^r. Willems vanden Bossche, Notaris openbaer ende verscheyde jaeren inden dienste ende Stadthouder vanden voorsz. saliger mijnen Heer vader geweest zijnde,

154

hebbe daeromme ende gebruyckende de machte my by de voorsz. heure hoocheden opene brieven van Commissien gegeven, gestelt ende geccommitteert, stelle ende committere by desen by provisie, ende soo lange my gelieft, den voorsz. lannen vanden Bossche, omme het voorsz. Officie van Stadthouderschappe van mijnentwegen te bedie- nen, ende voorts alles te doen des daer toe staet, ende een getrou ge- committeerde behoort ende schuldich is te doen. Den selven vanden Bossche daer toe by desen authoriserende, met alsulcken macht als my by de voorsz. opene brieven is gegeven ende niet vorder, 'tsy in mijne absentie oft presentie. Alles insgelijcx onder behoerlijcken eedt, by den voorsz, vanden Bossche daer over aen my te doen van 'tvoorsz. officie wel ende getrouwelick te bedienen, ende van sijnen ontfanck dien aengaende aen my te doen wittige rekeninge, bewijs ende reliqua, ende in conformiteyt van dien hebbe ick desen met mijnen naem ende handtteecken onderteckent ende daer toe mijnen zegel in rooden wassche doen aenhangen opten twintichsten Decembris, anno 1599. voorsz. Onderteckent Philippe de Brecht. Opten rugge stont al=

<p>Eedt vande legen Schou= teth.</p> <p>Eedt die de Heeren Sche= penen doen inde Raet= camer.</p> <p>Eedt die de Schepenen doen opt H. Cruys voor inden Sadel vanden Stadt= huyse.</p> <p>Den Eedt vande Secre= tarissen.</p> <p>Eedt die de drie groene roeden doen.</p>	<p>duſ gheſchreven/ <i>Op huyden den twintichſten dach Decembris, anno 1599. heeft Ian vanden Boſſche ſone Meester Willems vanden Boſſche ter manisse van mijnen Heere den hooch ende leege Schoutet deser ſtadt ende Meyerye van 'sHertogenboſſche ende inne presentie van mijnen Heeren Schepenen der ſelver ſtadt gedaen den behoerlijcken eedt opt bedienen vanden Stadthouderschappe volgende de Commisſie van mijnen Heere de Schoutet voorsz. aen d'ander zijde van desen begrepen. Actum ut ſupra. Ondergheſchreven/ Aldaer tegenwoordich. Ondergeteeckent/ G.I. vanden Velde.</i></p> <p>Hier naer volgen oock verſcheyden formen van eeden diemen van outs ghewoon is gheweest te doen byde officieren ende perſoonen als hier naer volgen/ oft ſo die by tijden des Conincx van Spaengnien of by d'Eertshertogen eensdeels geordonneert ſijn/ ende tot het veroveren deser Stadt ghebruyckt ſijn eerst den Eedt die de leghe Schouteth doet of ſijnen Stadthouder/ by verſcheyden vande ſelve eeden oock blijkt dat de ſtadt ende Meyerye niet verſcheyden en ſijn.</p> <p><i>Dat ghy mijns genadichs Heeren hoocheyt ende deser Stadts rechten wel ende getrouwelijck onderhouden sult. Soo moet u Godt helpen ende zijne heyligen.</i></p> <p><i>Dat ghy om d'Bergermeesterschap, Schependom oft Raedtschap deser ſtadt, goet, gelt, gifte, of miede, geenderhande dienste noch goet doen gegeven, gelooft noch geboden en hebt, noch doen geloven, geven noch bieden yemandt van uwen wegen, noch oock daeromme gebeden, noch doen bidden in geenre manieren.</i></p> <p>155</p> <p><i>Ick sweere inden eerſten, dat ick ben ende begeere te blijven inde Catholijcque, Apostolijcque, Roomsche Religie, ende de ſelve ſal voorſtaen na mijn beſt vermogen, ende sweere noch, dat als ick in den Schepenſtoel gheſtaen ende gheſeten ſal zijn, ende my ghemaent ſal hebben, die van rechts wegen my ſchuldich is te maenen, Ick als dan recht vonniſſe geven ſal, tussche partijen tael, gherechte getuycheniſſe draghen ſal: Ons genadichs Heeren Hoocheyt ende heerlickheyd, ende deser Stadt Rechten, met oock de nieuwe ordinantien opt bedienen vande luſtitie binnen deser Stadt gepubliceert, wel ende getrouwelick onderhouden ſal; Dat en ſal ick niet laten om Vader, noch om Moeder, om Suster, noch om Broeder, om Nicht, noch om Neve, noch om egeenderhanden noot, noch om vreesse vander doot. Soo waerlick helpe my Godt ende zijne Heyligen.</i></p> <p><i>Dat ghy dese Stadt in heuren saecken goet ende ghetrouwe sult weſen, ende deser Stadt noch der Schepenen Raedt niet melden, dat ghy die Contracten ende Voorwaerden vande goeden luyden deuchtelick nae uwen beſten verſtandt ende vijf ſinnen ontfanghen, die brieven daer af ghemaect, getrouwelick ende rechtveerdelick uytreycken, die ghetuycheniſſe tusschen parthyen rechtveerdelick ſchrijven, ende uwen dienst vande Secretariſchappen getrouwelick ende wel bewaeren sult, ende voort doen alles dat een getrouwe Secretaris ſchuldich is te doen. Soo helpt my Godt ende allen ſijnen Heylighen.</i></p> <p><i>Op den 12. dach der Maent van September 1610. heeft Meester Ioris Petersz. de Greue (als by mijn Heeren Schepenen ghecoſen ende aenghenomen Groenroede in plaetse van za: Wernaert Grenenraet) ghe-daen den behoerlicken eedt aen Iannen vanden Boſſche Stadthouder</i></p>
---	--

<p>Eedt vanden Wachtmeester.</p>	<p>van mijn Heere den Schouteth deser Stadt op 'tonderhouden vande leste Instructie van 'tbedienen van 'tselve Officie hem Meesteren Iorissen voorghelesen ten aenhooren van Wouteren Bormans, ende Gerarden van Asten, oock Groenroeden, ende voorts op alsulcke andere Instructie als mijn Heeren Schepenen na gelegentheyt des tijts soudén mogen ramen, zijnde mede aenden voorsz. Meesteren Iorissen op datum voorsz. overgelevert een lange ende een corte Groenroeden, mitsgaders vier slotelen, ende den selven daer mede by mijne Heeren Schepenen inde possessie van 'tvoorsz. Groenroedeschap gestelt: Ter presentie van ons als Pensionaris ende Greffier onderschreven. Actum als boven, ende was onderteekent aldus: W. van Reys, G.I. vanden Velde.</p> <p>Ick N. gelove Godt Almachtich, Maria zijnder gebenedijder Moeder, allen lieven Goods Heylighen, onse ghenadigen Heere zijne Conincklike Majesteyt van Hispanien, als Hertoge van Brabant zijnen</p>
<p>Eedt vande Dekenen vanden Ambachte.</p>	<p>156</p> <p>rechten oire ende erfgenamen, deser Stadt van 'sHertogenbossche, ende allen den Ingesetenen der selver soo geestelick als weerlijck, houw ende getrouw te wesen, ende den selven, mitsgaders de Heylige Catholijcke Apostolijcke Roomsche Religie na mijnen besten vermogen ende verheysch mijns offitie van allen geweld ende oppressien te helpen defenderen ende voorstaen, 'twelc ick niet laten en sal om gelt oft om goet, om vader noch om moeder, om vrienden, noch om magen, noch om egeenrehande andere saecken, noch om vreesse vanden doot. Soo moet my Godt helpen, ende alle zijne Heyligen.</p> <p>Dat ghy tot allen tijden als ghy vande Schepenen tot haren Raedt geroepen ende ontboden wordt, willichlick compareren sult, ende getrouwelicken na uwen besten verstande helpen raden, in alle saecken die u vande Schepenen voorgehouden ende te kennen gegeven sullen worden, ter eeren van zijne Conincklike Majesteyt van Spaingnen, als Hertoge van Brabant, tot prouffijit ende welvaren deser Stadt ende der gemeyne Landen, na Inhoudt der nieuwer ordinantie, dat en sult ghy niet laten om gifte, hate, oft nijdt, om vrienden ofte magen, noch om egeenrehande saecken, ende dat ghy alle Keuren, boeten ende breucken aen sult brengen, al na Inhoudt van uwer chaerten. Soo moet my Godt helpen, ende alle Heyligen.</p>
<p>Eedt vande gesworenen vanden Ambachte.</p>	<p>Dat ghy tot allen tijden, als ghy van uwe dekens tot haeren raedt geroepen ende ontboden wort, willichlijck compareren sult ende getrouwelijck nae uwen besten verstande helpen raden in allen saecken die u vanden voorsz. dekens voorgehouden ende te kennen gegeven sullen worden, ter eeren van sijne Conincklijcke Majesteyt van Hispanien als Hertoge van Brabant, tot profijit ende welvaren deser Stadt ende den gemeynen lande nae inhoudt der nieuwer ordonnantie, dat en sult ghy niet laeten om giften, haet, oft nijt, om vrienden, oft maegen om geenrehande saecken. So moet my Godt helpen, ende alle zijne Heyligen.</p>
<p>Eedt vande Capiteynen ende Lieutenanten vande Schutteryen als wijcken.</p>	<p>Ick N. geloove ende sweere Godt alles machtich, mijnen Schepper ende verlosser, Marye zijnder gebenedijde moeder ende maeght allen lieven Godts Heyligen sijne Conincklijcke Majesteyt van Hispanien als Hertoge van Brabant, dese sijne Majesteyts Stadt van 'tShertogenbossche haere Borgeren ende inneghesetenen, soo gheestelijck als weerlijck onder heylicher Catholijcker Apostolijcker Roomscher geloove ende Religie hou ende trouw te sijn, allen 'tselve met goet ende bloet</p>

Extract uytte
nieuwe or=
donnantie/
op de dra=
perye ende
wolwerck in=
den jaere
1530. gheor=
donneert.

Den eedt
vanden Kie=
ser ende Ze=
gelers.

Den eedt die
de Zegelers
opten goeden
vrijdach doen.

*te helpen vorderen, beschermen ende voorstaen nae alle mijn vermo-
gen, ende wes dien eenichsins soude mogen wesen contrarie, te weeren
ende te keeren, sonder dat te laten om gelt ofte om goet, om vrienden
of om maegen, oft om geenderhande noot, noch om vreesse vanden
doot. Soo moet my Godt helpen ende alle zijn Heyligen.*

157

*Inden eersten: Dat voortaan die drie Leden deser Stadt kiezen sul-
len van jaer te jaer ses goede mannen uytten selven drie leden, te weten,
Schepen, Gesworenen ende Raedtsluyden, t'samen twee goede mannen
uytten ambachten, item Schepenen, Gesworen, ende Deeckenen van-
den Ambachten, twee goede mannen uytten Raetsluyden. Item die
Raetsluyden ende Dekenen t'samen twee goede mannen uytten Sche-
penen ende Gesworen, ende die voorsz. ses goede mannen alsoo geco-
ren sijnde, sullen sy terstont lijflijck aen de Heyligen houden, dat sy eer
sy eeten oft drincken sullen, op haren eede kiezen sullen twee nieuwe
zegelers de eenen nieuwen comsegelaer, die hen der stadt ende dien
gemeynen ambachten, alder outsten sullen duncken wesen, ende van-
den voorsz. vier segelaers sullen altijd van jaer te jaer, die twee oudtste
inder officien af moeten gaen, ende desgelijcx die een oudtste comsege-
laer, ende soo wie zegelaer of comsegelaer af gaet, die sal twee jaeren
daer nae stille sitten, sonder segelaer oft comsegelaer te wesen oft te
zijne,*

*Item die voorsz. vier zegelers, sullen van jaer te jaeren kiezen twee
nieuwe bollaerts.*

*Item inder manieren hier nae volgende, soo sullen die voorsz. ses
Kiesers voortaan alle jaer des dijnsdaechs nae Palmsondach haer eedt
doen; ende opten selven dach sullen altijd die twee oudtste segelers ende
een oudtste comsegeler afgaen, behoudelijcken dat haren eedt altijd in
weerden blijven sal ter tijt toe dat die nieuwe segelers voorsz. haren eedt
gedaen sullen hebben, ende des goeden vrijdaechs daer nae, soo sullen
die twee nieuwe segelers, ende die een nieuwe comsegeler haren eedt
oock doen inder selver manieren, behoudelijck oock dien oft der ghe-
meyne Stadt in haere drie leden beliefdn meer segelers te setten, ofte
in alles dat voorsz. is yet te augmenteren, te diminueren, amplieren, re-
stringeren, reformeren ofte modereren, dat die selve stadt dat altijd sal
mogen doen.*

*Item dit is die forme vanden eeden dien die voorsz. Kiesers ende se-
gelers ende comsegelers sullen moeten ende schuldich sijn te doen. Item
die Schoutet oft sijnen Stadthouder sal hen aldus segghen: Des men u
van mijns genadichs Heeren wegen ende des sijnre stadt wegen bevelen
sal, dat suldy nae uwen besten verstant ende vijf sinnen wel ende ghe-
trouwelijck doen, als een goet man schuldich is te doen, ende dat en
suldy niet laten om Vader noch om Moeder, om Suster noch om Broe-
der, om Neve noch om Nichte, om mye, noch om gifte, om haet noch
om nijt, om gunste noch ongunste, om geenrehande noot, noch om
vreesse vander doot, soo u Godt helpe ende zijn Heylighen.*

*Des men u van mijns genadichs Heeren wegen ende deses sijne stadts
wegen bevelen sal, dat suldy nae uwen besten verstant ende vijf sinnen*

158

*wel ende ghetrouwelijck doen, als een goet man schuldich is te doen,
ende dat en suldy niet laten om vader noch om moedeer, om suster noch
om broeder, om neve noch om nichte, om mye noch om gifte, om haet
noch om nijt, om gunste noch om ongunste, om geenderhande noot,*

<p>Resolutie der drie leden op= ten 12. ende 15. respective daghen der maent Fe=bruarij 1613. ghenomen o=ver de vier Keurmee=sters vanden visch ende herinck/ ins=gelijck over het branden vanden he=rinck/ mitsga=ders van het setten vande marckt/ van den rogge ende terwe.</p> <p>Den Eedt vande vier Keurmee=sters.</p> <p>Den Eedt vande onder=weechmee=sters.</p> <p>Eedt die ge=daen ende by</p>	<p>noch om vreesse vander doot. Soo moet u Godt helpen ende sijnen Heylighen.</p> <p><i>Opten 12. ende 15. respective dagen der maent van Februario 1613. is by de drie leden deser stadt van 'sHertogenbossche geresolveert ende geordonneert datmen in het stellen vande Dekens vande Vischcoopers (gelijck volgende haere Chaerte alle jaer gewoonlijck is te geschieden) oock mede uytte selve Vischcoopers sal stellen ende veranderen eenen Ceurmeester, die met eenen ouden Ceurmeester voor dien jaere d'officie als Ceurmeester mede bedienen sal, ende dat uyt de Borgerye (geene Vischcoopers wesende) twee bequame persoonen sullen worden genomen die sonder veranderinghe sullen dienen tot dat de drie Leden anders daer over quamen te disponeren, welcke vier personen oock be hoorlijck sullen worden geeedt, dat sy int bedienen van hen officie, in het keuren vanden visch, harinck, &c. Insgelijck in het branden vanden harinck, mitsgaders in het setten vande marckt vande rogghe ende tarwe hen getrouwelijcken quijten sullen, sondere eenige gunste, haet, oft dissimulatie, welcke vier personen metten jonghsten Schepen oft door zijn beleth d'outste Groen-Roede de voorsz. Ceuringe ende settinghe doen sullen, sonder dat den visch sal worden afgeslaghen, hy en zy eerst (als voor) ghekeurt, sonder dat oock de Dekens oft yemant anders vanden ambacht vande Backers hen en sullen hebben t'onderwinden 'tselve setten, noch hen by oft omtrent den selven setters te moghen laten vinden,maer sullen den voorsz. setters daer mede simpelijck laten gheworden, ende welcke setters het cooren, soo rogge als tarwe op ende af sul len setten nae gelegentheyt des tijts, niet minder het mud rogge oft malder terwen, dan met twee ende eenen halve stuyver t'seffens, sijnde uyt de Borgerye tot 'tghene voorsz. is by de drie Leden gheordonneert ende geauthoriseert Albert Ianssz. Cuyper, ende Peter Alarts van Herpen meermaels Deken en geweest, zijnde vande ambachten deser Stadt, welcke onder hen vijven gelijckelijcken sullen deylen ende genieten de profijten daer toe staende, ende dit alles by provisie ende forme van proeve, sonder prejuditie vande vischcoopers Chaerte, ende tot dat anders by de drie leden soude wesen geordineert. Inden verstande oock, dat om te doen de visitatie van het broodt by den Weeghmeesters oock tusschen tijde eenige vande setteren vanden rogge ende terwe mede sul len hebbe omme te gaen, ende dat by provisie, niet tegenstaende seec kere andere acte vanden 16. November 1605. by mijne Heeren Sche penen derhalven oock verleent. Actum als hier boven int hooft van desen.</i></p> <p>159</p> <p><i>Dat ghy om dit Officie, gelt, goet, gifte, dienste, noch eenigerhande goet doen, gheboden, gheloofte, noch ghegeven en hebt, noch doen bieden, gheloven, noch gevenby yemanden in uwen name, ende dat ghy in het bedienen van het Officie van Ceurmeester vanden visch, ha rinck, ende branden vanden harinck, mitsgaders in het setten vande merckt vande rogge ende terwe u getrouwelick sult quijten sondere ee nighe gunste, haet, oft dissimulatie: Soo moet ons Godt helpen ende al le zijne lieve Heyligen.</i></p> <p><i>Dat sy niemanden en sullen waerschouwen, oft doen waerschouwen wanneer sy omme gaen sullen, ende dat dese Weeghmeesters egheene wegghen en sullen haelen in eenighe sterfhuysen.</i></p> <p><i>Ick N. sweere ende ghelove Godt Almachtich mijnen Schepper en de verlosser, Marie zijne gebenedijde Moedere ende Maget, ende alle</i></p>
--	--

den Officier
gestaeft wort
aende gecoch=
te Poorters
deser Stadt.

Eedt die de
Procureurs
ende andere
willende po=
stilleren/ ghe=
houden zijn
te doen.

Eedt die ge=
houden sijn
te doen de
personen die
met behoor=
lijck consent
binnen de
Stadt van
sHertogen=
bosch residen=
tie gepermit=
teert worden.

Eedt vande
Hellebar=
diers ende
Dienaers
vande Justi=
tie.

Godts lieve Heyligen altijd te eeren, de Catholijcke Apostolijcke Roomsche Religie voor te staen met goet ende bloet.

Dese Stadt van 'sHertogenbossche mijne medepoorters ende medepoorterssen, soo geestelick als weerlick altijd houwe ende ghetrouwe te blijven tot der doot toe: Soo moet my Godt helpen, ende alle zijne Heylighen.

Ick N. geloove, sekere ende sweere, dat ick draghen ende bewijsen sal den Heere van desen gherechte alle eere, reverentie ende weerdicheydt inder bancken ende gerichten van lustitien sittende, ende oock daer buyten, dat ick niet dienen en sal in eenige saecke die ick weet onrechtveerdich te zijne, noch oock daer inne eenighe partijen, directelick noch indirectelick stercken, het zy my vanden onrechtveerdicheyt blijcke int beginsele oft naer dien de saecke begonst is, maer soo wanneer 'tselve tot mijnder kennisse commen sal, soo sal ick my der selver saecken verdraghen, dat ick mijne Meesteren, my te werck als Procureur stellende, ghetrouwelick dienen sal naer mijnen verstande, kennisse ende vermoghen, ende my te vreden houden met redelicken salaris, ende met alsulcken loone als op 't stuck vande procedure ende dese reformatie gemaect, getaxeert ende geordineert is: Item dat ick egeen onbehoorlick vertreck oft uytset en sal soecken om mijn wederparty te prejudicieren, dat ick met egeene partijen eenige conventien, oft voorwaarden maecken en sal, om te hebben eenich paert oft deel vander saecke oft querelle daer inne ick dienen sal: Item dat ick niet dienen en sal in eenighe saecken, die by mijnen welweten zijn teghen die privilegien ende rechten der voorsz. Stadt van 'sHertogenbossche, noch daer toe raet noch daet geven, dat ick de nieuwe ordinantie vanden lare 1530. ende dese reformatie naer mijnen besten vermogen ende wetentheynt in allen heuren poincten ende articulen, so verre die my oft mijnen mee-

160

steren eenichsins aengaen, sal onderhouden ende achtervolghen, ende voorts generalicken in ende van al my dragen ende voegen sal, gelijk den staet van eenen goeden eerlicken ende ghetrouwen Procureur ende voorsprake toebehoort: Soo moet my Godt helpen, ende allen sijn Heylighen.

Ick swere ende geloove, dat ick sal draeghen ende bewijsen behoorlijcke getrouwicheyt aen haere doorluchtichste Hoocheyt, als Hertogh ende Hertoginne van Brabant, ende met gewoonlijcker eere, reverentie, ende onderdanicheyt helpen mainteneren, defenderen, ende verantwoorden met alle mijn cracht ende macht die heylige Catholijcque ende Apostolijcque Roomsche Religie, ende daer toe deser stadt met allen d'ingesetenen der selver, soo gheestelijck als weerlijck ghehouw ende trouw blijven totter doot toe. Soo moet my Godt helpen ende alle sijn Heylighen.

Dat ghy de heylige Catholijcke, Apostolijcke Roomsche Religie hunne doorluchtichste hoocheden altijd houwe ende ghetrouw sult blijven totter doot toe, van ghelijcken mijn Heere de hooch ende leech Schouteth deser stadt ende Meyerye van 'sHertoghenbossche ende sijn Stadhouder, ende u altijd gereet houden inden dienste ende exploiten van lustitie, ende in 'tgene daer toe ghy by de selve sult worden versocht ende ghecommandeert, ende voorts de Heeren vanden Magistraet behoorlijcke eere ende respect draegen. Oock alle keuren ende breucken, ende wes u eenichsins tot kennisse sal comen, daer toe 'tvoorsz. officie eenich recht oft actie soude mogen competeren, terstont

<p>Eedt vanden Scherpreech=ter.</p>	<p>aenden voorsz. Heere Hoochschouteth oft sijnen Stadthoudere aen te brengen ende parthyen getrouwelijck dienen op behoerlijcken salaris, ende voorts u in alles dragen ende quijten, qelijck een vroom ende ghetrouw dienaer van lustitie schuldich is. Soo helpe my Godt ende alle sijne Heylighen.</p> <p>Dat ghy ende dese stadt van 'sHertoghenbossche houw ende trouw sult zijn, d'executie administreren met bermherticheydt binnen deser stadt ende haerder Meyerye op den loon van oudts daer toe staende, &c.</p>
<p>Eedt vanden Wisselaer.</p>	<p>Op heden den tiensten Decembris anno 1619. heeft Aernt lanssz. van Meurs goudt ende silversmit inwonende borger deser stadt 'sHertoghenbossche aen handen loncker Philips van Brecht, hooch ende leech Schouteth der voorsz. Stadt ende haerder Meyerye ghedaen den eedt om hem als gheswooren wisselaer binnen der selver Stadt behoerlijcken ende getrouwelicken te dragen ende quijten, ghelijck een goet ende ghetrouw wisselaer schuldich is te doen, volghens d'instructie dien aengaende hem ghegheven. Actum als boven in 'tcollegie van mijne</p>
<p>Acte van vrydom voor den Wisselaer ende trackement.</p>	<p>161</p> <p>Eerweerdige Heeren Schepenen der voorsz. Stadt. Onder stont: My aldaer teghenwoordich, ende onderteekent/ A. van Hees.</p> <p>Mijn Heeren Schepenen gesien de bovengheschreven acte ende eedt daer op ghedaen, hebben ter ootmoedige instantie vanden voorsz. Aerden lanssz. van Meurs, als Wisselaer binnen dese stadt den selven by provisie ende gheduerende sijn officie van Wisselaer gheexcuseert ende bevrijdt, excuseren ende bevrijden midts desen vande ghemeyne burgerlijcke wachthoudege binnen dese Stadt, ende daerenboven uyt goede consideratien den selven Aerden lanssz. als Wisselaer tot eenige gra-tuiteyt toegevoeght twaelf Carolus gulden, laerlijcx sijn officie ende langer niet geduerende, Inne te gaen den eersten dach van Ianuario toecomende, anno 1620. Geloovende de voorsz. Aert van Meurs dat hy boven 'tghene voorsz. staet ter cause van het Wisselerschap op dese Stadt voordere oft andersins niet en sal pretenderen in eenighe manieren. Actum den elfsten Decembris, anno 1619. in het Collegie van mijnen Eerweerdigen Heeren Schepenen deser Stadt. Leeger staet gheschreven/ My aldaer teghenwoordich Secretaris der voorsz. stadt 'sHertoghenbossche. Onderteekent/ A. van Hees.</p>
<p>Nieu ordonnantien by forme van additie daer by de Eerts= hertogen ver= anderen de forme van seecker Sta= tuijt ende ordonnantie by Keyser Kaerle/ ghe= maeckt op den voet om inde vergade= ringhe vande drie leden re= presenteren= de 'tcorpus der selver stadt onder=</p>	<p>Copie.</p> <p>Albert ende Isabel Clara Eugenia, Infante van Spaengnien, by der gratie Godts Eertshertoghen van Oostenrijck, Hertoghen van Bourgon-dien, van Lothrijck, van Brabant, van Lijmborch, van Luxemborch ende van Gelre, Graven van Habsborch, van Vlaenderen, van Arthois, van Burgundien, van Tirol Pals-Graven ende van Henegouwe, van Hollant, Zeelant, van Namen ende van Zutphen, Marckgraven des heylichs Rijcx van Rome, Heere ende Vrouwe van Vrieslandt, van Salins, van Mechelen, vande stadt steden ende Landen van Vtrecht, Overijssel ende van Groeningen: Allen den genen die dese jegenwoor-dige sien sullen Saluyt: Alsoo by seecker Statuyt ende ordonnantie hier voormaels ghedecreteert by wijlen hoochloflijcker ghedachten den Keyser Kaerle den vijfsten van dien naem onser seer lieven Heer ende Groot-vader, wiens siele Godt ghenadich zy, Inden iaere 1525. in onse stadt van 'sHertoghenbossche gestelt is geweest sekeren voet oft middel, om inde vergaderinghe vande drie Ledenen representerende 'tcorpus</p>

houden te wer=
den in saken
van consenten
van heure
Princen ende
Staten
sHertoch=
doms van
Brabant
aengaende.

der selver Stadt van alsdoen voorts onderhouden te werden in saecken van consenten, heure Princen ende Staten 'slants ende Hertochdoms van Brabant aengaende, alles by provisie ende tot dat daer inne anders soude worden gheordineert, Welcken achtervolgende het derde lith oft membre van onse voorsz. stadt van 'sHertoghenbossche ghedeult is in seventhien Ambachten gheregeert ende gegouverneert deur tweenvijf-

162

tich Dekens ende hondert sevenentseventich Gesworens,maeckende t'samen tweehondert negenentwintich persoonen, Welcke forme tot nu toe alsoo is gecontinueert geweest, Maer alsoo d'experientie heeft bewesen dat mits de menichfuldicheyt vande voorsz. Dekens ende Gesworens als andersins, uyt de maniere diemen tot noch toe heeft ghebruyckt in het maecken vande opinien in 'tstuck van dusdanige consenten opghecommen sijn verscheyden abuysen, beletselen ende inconvenienten in onser voorsz. stadt, tot onsen merckelijcken ondienst, ende ongerief van onsen gemeynen lande van Brabant, Soo ist dat wy wilende daer inne versien, hebben by goede ende rijpe deliberatie van Raede gheordineert ende ghestatueert, ordineren ende statueren by desen by forme van additie ende declaratie op de voorsz. ordinantie soo veele aengaet de Dekens ende Ghesworens vande seshien resterende ambachten aldaer teghenwoordelick wesende, dat de selve voortaan in sulckengetal sullen gestelt worden als hier nae volght, te weten, de smeden sullen voortaan hebben drie Dekens ende vier Gesworens, de Mulders, twee Dekens, ende drie gesworens, de Coorencopers oock twee Dekens ende drie gesworens, de Vleeshouwers oock twee Dekens ende drie geswoorens, de Vischcoopers drie Dekens ende vier gheswoorens, de Louwers oock drie Dekens ende vier gheswoorens, de Wollen ververs twee Dekens ende drie Ghesvvoorens, de Cremers drie Dekens ende vier Ghesvvoorens, de ghevvantsnijders oock drie Dekens ende vier Ghesvvoorens, de bontvverckers twee Dekens ende drie Ghesvvoorens, de spelmakers drie Dekens ende vier Ghesvvoorens, de Schrijnmaeckers twee Dekens ende drie Ghesvvoorens, de Vervvers oock twee Dekens ende drie Ghesvvoorens, de Hoedemaeckers oock twee Dekens ende drie Ghesvvoorens, Welcke Dekens ghehouden sullen vvesen te raede te commen op sulcke plaetsen als hen gheordineert sal vvorden, mette andere twee leden, als sy by den Magistraet aldaer gheroepen sullen vvesen, sonder ordre vanden vvelcken sy niet en sullen moghen vergaderen, om vvat oorsaecke dattet zy, de selve Dekens ende Ghesvvoorens sullen t'samen ghecosen vvorden, op eenen tijdt ende binnen acht daeghen nae de vernieuvinge vande Weth oft Magistraet, ende voor dese eerste reyse, sullen die vanden voorsz. Magistraet kiezen de voorghenoemde Dekens ende Ghesvvoorens uyt het Corpus vande voorsz. ambachten, sulcke als sy meest bequaem vinden sullen, ende daer nae voor de toecomende jaeren de Dekens sullen nomineren binnen den termijn vande voorsz. acht dagen een getal van viermaels soo vele persoonen alsser Dekens sijn dienende, vvaer uyt sullen ghecosen vvorden de nieuwe Dekens, de vvelcke daer nae presenteren sullen hunne ghesvvoorens de nutste ende bequaemste in gelijcken ghetal van vier dobbel als boven, Om by den voorschreven Magistraet daer uyt gecosen te vvorden de

163

gene, die gheduerende dat jaer sullen moeten dienen, de ambachten die by gebreecke van Suppoosten geen middel en sullen hebben om te no-

mineren personen ten effecte als vooren en sullen niet eer inden Raedt gheadmitteert vvorden voor sy en hebben 'tvoorsz. ghetal: Sullen oock die vanden voorsz. ambachten ontfanghen vvesende by diversche ambachten gehouden zijn te noemen een vande selve, vvaer van zy alleenlick voor suppoosten sullen ghehouden vvorden, om Dekens oft Ghesvvoorens ghenomineert te vvorden, dat voortaan men niet en sal ghehouden vvesen te vergaderen die van het voorsz. derde lith, ten zy om saecken raeckende de beden oft lasten van onse voorsz. stadt ofte de gemeynte der selver excederende de somme van duysent guldens eens, dat de voorschreven Dekens hebbende doen roepen heure gesvvoorenen ghehouden sullen vvesen al eer te vraeghen opinien vande selve, eerst ende voor al te maecken de heure, om alsdan by de voorsz. Ghesvvoorens by pluraliteyt van stemmen te maecken eene conforme opinie, ende de selve te rapporteren aende tvvee eerste ledenen, ende dat by geschifte, om geregistreert te vvorden: Wel verstaende dat overbrengende heure voorsz. opinien niet toeghelaten en sal vvesen aende voorsz. Dekens daer inne te stellen eenige andere saecken, niet raeckende 'tghene dat hen voorgehouden is ghevveest, maer hebbende yet anders dat van importantie is sullen 'tselve mogen aengeven ende verthoonen aen dien vanden Magistraet apart ende in hun Collegie, ende sullen oock niet mogen gheexhibeert vvorden inde vergaderinghe vande voorsz. drie ledenen eenighe Requesten oft Remonstrantien, maer sullen de selve eerst ende voor de voorsz. vergaderinge gestelt vvorden in handen van die vande voornoemde Magistraet: Ende soo vvanneer de voorsz. Dekens geroepen sullen vvesen by den voornoemden Magistraet om eenighe andere redenen, sullen gehouden vvesen daer op te stemmen, ende resolveren sonder te nemen achterraedt van heure Ghesvvoorens, 'tzy dat de opinien vande tvvee eerste ledenen over een comen oft niet, Blijvende de reste van het inhoud vande voorsz. ordinantie vanden jaere duysent vijfhondert ende vijftentvintich in heur gheheel, voor soo vele die niet en contrariere noch vermindere de voorsz. poincten. Alles oock by provisie ende tot andere ordonnantie, Ontbieden daeromme ende bevelen onsen seer lieven ende ghetrouvven die Cancellier ende luyden van onsen Rade van Brabant, Gouverneur, Schoutheth, ende Wethouders van 'sHertoghenbossche ende alle andere onse rechteren, lusticieren, Officieren, ende ondersaten dien dit aengaen sal, dat sy dese onse ordonnantie ende statuyt by forme van additie ende declaratie inder vougen ende manieren so voorschreven is onderhouden ende doen onderhouden sonder daer tegens te doen, noch laten geschieden in eeniger manieren: Alles by provisie ende tot andere ordonnantie soo voorsz. is, vvant ons also gelieft. Des toirconde hebben vvy dese,

164

onse tegenvvoordige onderteyckent met onse eygene handen ende onsen segel hier aen doen hanghen, Segelen in onse Stadt van Brussel den 29. dach van Martio, 1610. geparapheert N.D. vt Onderteyckent, Albert Isabel, op de plicque stont, By de Eertshertogen, ende onderteyckent, Verreycken.

Wy voegen hier noch by tot meerder confirmatie by 'tghene verhaelt is/ seeckere sententie geextendeert mette middelen ende allegatien van beyder partyen/ ghewesen inden Rade van wijlen Hoochlofflijcker memorien den Eertshertoge Albert ende van Mevrouw Isabella Clara Eugenia/ Infante van Spaengien/ ende nu tegenwoordelijck Eertshertoginne van Brabant/ &c. luydende de selve als volcht:

Sententie

Alsoo inden Raede van wijlen Hoochlofflijcker Memorien den

tusschen den
Hoochschou=
teth ende
vier Schou=
tissen vande
Meyerie
vanden
Bosch/ dato
14. Novem=
ber/ 1623.

Eertshertoghe Aelbert (wiens ziele Godt ghenadich zy) ende van Mevrouw Isabel Clara Eugenia Infante van Spaignien, ende nu teghenwoordichlijck van onsen genadichsten Heere die Coninck Philips den vierden van dien naeme Coninck van Castillien, van Arragon, van Leon, van beyde Sicilien, van Ierusalem, van Portugael, van Navarre, ende Eertshertoghe van Oostenrijck, Hertoghe van Burgoingen, van Lothrijck, van Brabant, van Limborgh, &c. Grave van Habsburch, van Vlaenderen, van Arthoys &c. geordonneert in desen sijns Majesteys lande ende Hertochdomme van Brabandt waeren veerthien dagen inde Maent van December anno duysent ses hondert ende seven by ende van wegen die Schoutethen vanden quartieren van Peelandt, Kempelandt ende Oosterwijck, by hunne Supplicatie verthoont ende te kennen gegeven gheweest in substantie, hoe dat also Ioncker Philips van Brecht Hoochschouteth der Stadt van 'sHertogenbossche hem met groote nieuwigheden hadde vervordert tot de Stadthouere die hy inde voorsz. Stadt waere hebbende, te stellen eenen tweeden ende nieuwen Stadthouere, ten platten lande, ende dat hy den selven hadde gegeven brieven van commissie om inde voorsz. quartieren alle preeminentien ende gherechtigheden van hunne Hoogheden t'administreren, ende alle keuren ende breucken ende criminele saecken die aldaer souden occurreren, gade te slaen, ende t'ontfangen, tot profijte vande selve hunne Hoogheyden, ende dat de selve Stadthouere alle bevelen ende placcaten soude publiceren, ende daerenboven in alle Vergaderinghen vanden platten lande zijnen Persoon representeren, niet teghenstaende die voorsz. Schouteth aldaer noyt plaetse en hadde ghadt, mits de separatie vanden platten lande vande Stadt, soo hadden de voorsz. Supplianten hun inde Maent van Iulio sestienhondert sesse inden voorsz. Raede daer af by Requeste beclaecht ghadt, ende dat doende versocht die pretense commissie vanden voorsz. tweeden ende nieuwen Stadt-

165

houere te mogen debatteren van subreptien ende obreptien daer toe sy gebruyckt hadden d'acte vanden 21 Iulij vijftienhondert vierenveertich, by den welcken den Officieren vande voorsz. quartieren soo wel als den voorsz. Schoutet gepermitteert ware te vangen ende t'apprehenderen d'inghesetene vanden selven quartieren, ende oock de vreemdelingen ende vagabonden die lijf ende goet souden verbeurt hebben, met macht ende faculteyt van die te moghen vervoeren naer 'sHertogenbossche, ofte die te betichten in plaetse van apprehensie, behoudelijck dat de voornoemde Officieren, soo wel als den voorsz. Schoutet, in regarde vanden genen die eenighe delicten ghecommitteert hadden daer aen lijf ende goet niet soude verbeurt zijn, by de selve acte bevolen werde, ticht ende aenspraecke te moeten doen ten Landtrechte, soo dat de voorsz. Suppliante uyt crachte vande voorschrevene acte hebbende gelijcke macht als de voorsz. Schoutet, ende daerenboven het civijl alleen, volgende d'instructie van wijlen Hertoghe Maximiliaen, Hertoghe van Oostenrijck, van Brabandt, &c. vanden jaere veerthienhondert acht en t'seventich mette voorsz. acte by extracte aende voorsz. Requeste gehecht, hun seer hadden geintresseert gevonden van het uytgheven vande voorsz. nieuwe Commissie, daer de voorsz. Schouteth zijnen nieuwen Stadthouere inde voorsz. quartieren pretenselijck waere gevende de kennisse van alle civile ende criminele breucken, om die alleen te hebben ende oock te mogen doen alle publicatien van placcaten vanden Prince, ende om plaetse te hebben in alle Vergaderinghen ten platten Lande, niet teghenstaende 'tselve noyt en ware geuseert ghelijck de voorsz. Supplianten dat al nader hadden gededucert inden processe inden voorsz. Raede dien aengaende gheresen, daer inne de voorsz.

Supplianten dien niet teghenstaende op den veerthienden Septembris doen lestleden in hunnen voorsz. versoeck waren verclaert niet ontfangbaer, ende tot dien ghecondemneert inde costen: Ende hoe wel den voorsz. Raede soude moghen verstaen hebben dat de voorsz Supplianten by het uytgeven vande voorsz. Commissie niet en soude benomen zijn, maer dat sy evenwel souden gheheel blijven, om hunne Officien t'exerceren, als voor op den voet vande voorsz. acte ende instructie: Soo pretendeerde die voorsz. Schoutet nochtans de kennisse ende ontfanck van alle criminele ende arbitrale saecken, penen, delicten, ende mesusen inde voorsz. Meyerie van 'sHertogenbossche alleen te hebben ende de Supplianteren te assubjecteren, aen hem daer af te moeten Rekeninghe doen, naer uytwijzen vande Missive in date den derden Octobris doen lestleden, ende van ghelijcken oock het civil naer uytwijzen van seeckere andere Missive in date den 26. Aprilis daer te voorens, by copien aende voorsz. Supplicatien ghehecht, welcken aenghemerckt, en dat hun voorsz. Supplianten d'exercitien ende emolumenten van hunne Officien, (die altijd seer sober waren geweest) by sulcken middele gantschelijck souden benomen worden, des zy verhoopten dat de voorsz.

166

Schoutet uyt crachte vanden voorsz. vonnisse oft andersints niet en consten ghepretenderen, ende dat de sobere emolumenten van hunne Officien oock niet en verdroegen daeromme van nieuws proces aen te nemen, soo ware de Supplianten ernstich versoeck, dat den voorsz. Raede ghelieven wilde by maniere van Interpretatie te verklaren, dat de voorsz. Schoutet uyt crachte vande voorsz. Vonnisse het in d'exercitie van hunne Officien niet en conste benemen ofte beletten, 'tghene des sy uyt crachte vande voorsz. acte ende instructie tot doen toe, sonder contradictie van yemanden vermocht hadden te doen, oft hun andersints sonder eenighe vordere procedure sulcken reglement te stellen, daer naer sy Supplianten soo wel als de voorsz. Schoutet ende sijnen Stadthouder hun respective souden schuldich zijn te reguleren: Welcke supplicatie wel ende int lange inden voorsz. Raede gesien ende gevisiteert wesende was by appointemente op de Marge der selver ghestelt, gheseght, dat de voorsz. Supplianten souden overgeven by pertinente declaratie ende specificatie alle de rechten die sy pretendeerden hunne Officien toe staen; Om die gesien voorts gheordonneert te worden nae behooren, in conformiteyt van welcken appointemente ende voldoevinge vandien de voorsz. Supplianten exhiberende seecker schriftelijcke declaratie, seyden daer by dat sy pretendeerden hunne officien te competeren alle civile breucken die met gelde mochten gequeten worden, ende dat met seclusie vanden Schoutet van 'sHertogenbossche, ghelijck sy ende hunne voorsaten die altijd ghewoonlijck waren te ghenieten met seclusie vanden selven Schoutet ende sijne Voorsaten, ghelijck sy oock daer af ghehouden waren te doen Reekeninghe, ten behoeve vanden Hertoghe van Brabant, volgende d'inhout vanden xi. articule ghetrocken uyt d'instructie beginnende, Maximiliaen in date den 29. November, veerthienhondert achtentseventich mette voorsz. Requeste by Copie geexhibeert. Ende aengaende het crimineel hadden de voorsz. Supplianten met hunne Requeste by copie auctenticq overgegeven d'acte vanden 21. Iulij, 1544. daer by den voorsz. supplianten ende hunnen Officien by pretentie waere gegeven de kennisse van het crimineel, gelijc 'telve by hunne voorsz. Requeste naerder ware verhaelt ende promptelijck ware blijckende by de voorsz. acte daer by oock getuycht. Ende voor soo veele als aenginghe de politijcke saecken als van 'taen ende afsetten vande Schepenen ende Burgemeesters, ende andere die dienst waren vuerende inde Vryheden, Dorpen ende plaet-

sen onder die districten van hunne respective Officien, Item van beschrijvinghe vande selve Vryheden, ende Dorpen die ghedaen mosten worden ten dienste vande Princen ende Staten vanden Lande, ende die Propositionen die aldaer vielen te doen, ende 'tverhooren van Reeckeninge vande gemeynte ende dierghelijcke saecken, seyden de voorsz. Supplianten dat 't selve hun ende hunne Officien altijd alleen hadde gecompeteert, met seclusie van Schoutet van 'sHertogenbossche ende

167

alle andere, daer mede sy Supplianten verhoopten den voorsz. appointementen vanden Raede voldaan te hebben, ende oversulcx baden dat den selfden geliefden hun Supplianten sonder eenige forme van procedure 't accorderen 't versoek van hunne voorsz. Requeste, welcke declaratie ghesien zijnde was op de Marge der selver ghestelt dat die mette voorsz. Requeste daer by ghevoeght, soude worden gecorrigeert aende Hoochschoutet der stadt van 'sHertoghenbossche, om daer op binnen veerthien daghen de communicatie ghedaen zijnde aenden voorsz. Hoochschouteth, hadde den selven daer tegens gedient van sijne schriftelijke antwoorde, ende daer by ghesecht waerachtich te zijn dat de voorsz. punten die de Supplianten wederomme pretendeerden in debat ende questie te brenghen, moesten ghehouden worden by den voorsz. voorgeallegerde in vonnisse gedecideert te zijn, so dat te verwonderen waere dat de selve supplianten hun niet en vermijden daer mede als doen wederomme voorts te comen, want ghelijck sy int beginsele van't voorsz. hunne Requeste selver bekenden, ende oock naerder blijcken soude uyt de voorgaende procedure, waert noot, soo waere waerachtich dat de voorsz. Supplianten onder pretext van dat de selve punten competeerden toe stonden hun Officien hadden gepretendeert by verscheyden hunne Requesten daer op de voorgaende saecke waere begonst, ende versocht de Commissie by den Rescribent zijne respective Stadthouders ghegeven, met aggregatie vanden voorsz. Raede te mogen debatteren van subreptie ende obreptie, seggende ende te kennen gevende, wel expresselijck dat sy het crimineel per concursum oft preventie soudent hebben vermoghen te exerceren, alle preeminentien ende gherechtigheyden van hunne hoogheyden t'administreren, keuren ende breucken t'ontfangen, Placcaten vanden Prince te publiceren, ende in alle vergaderinghe ten platten Lande den Persoon des selfs te representeren met seclusie des Rescribents, Sustinerende daeromme dat de voorsz. respective Commissien soudent verclaert worden subreptis, overmits de selve Stadthouders om de selve saecken inden naem des Rescribents aldaer t'exerceren naer vermogen van sijn Officie als Hooffofficier der stadt ende Meyerye van 'sHertoghenbossche, d'welck van wegen des Rescribents inden voorsz. Processe volcomelijck bewesen sijnde, ende alsoo de voorsz. supplianten oversulcx in hunne voorsz. Versoek absolutelijck by den voorsz. Vonnisse diffinitijf verclaert waeren niet ontfangbaer als het contrarie van hun aenbrenghen by behoorlijke documenten van wegen des voorsz. Rescribents bewesen, mosten de voorsz. punten gesecht worden te sijn ghediffinieert, soo dat desen aengaende hun in desen waere obsterende exceptio rei judicatae, daer by expresselijck protesterende, ende sonder prejudicie, vande welcke nochtans ende om desen, behalvens int besondere te deduceren uyt de stucken, inde voorsz. gewesen saecke overgegeven, het vorder onghelijck ende ongefondeertheit der voorsz. Sup-

168

plianten, ende dat den voorsz. raede soude gelieven te verstaen, dat de voorsz. acte vanden 21. Iulij, de anno 1544. int minste niet en ware die-

nende ter intentie, der voorsz. Supplianten, daer op sy nochtans hun eenich fundament waeren nemende, want voor soo veele aengonge het punct oft different van het crimineel daer van de voorsz. Supplianten by hunne voorsz. specificatie pretendeerden te hebben de kennisse met seclusie des voorsz. Rescribents, oft daer over Iurisdiction by preventie, Ontkende hy Rescribent wel expresselijck dat den selven Supplianten byde voorsz. acte sulcken recht oft auctoriteyt soude sijn gegeven, ghelijck sy oock noyt eenige Iurisdiction crimineel en hebben gheexerceert, noch mogen exerceren, zijnde alleenlijck by de voorsz. acte hun ghepermitteert, in absentie des voorsz. Rescribents, de Vagabonde Persoonen, ende Delinquanten te apprehenderen oft aen te tasten, eensamentlijck gheordonneert de selve te moeten vervueren binnen de voorsz. Stadt, om teghens hun aldaer gheprocedeert te worden soo't behooren soude, d'welck notoorlijck moste verstaen worden dat de selve delinquanten behoorden overghelevert te worden in handen des voorsz. Rescribents, om by hem teghens hun voor Schepenen van 'sHertogenbosche gheprocedeert te worden naer exigentie van hunne delicten, aengesien de voorsz. Supplianten gheen Iurisdiction aldaer en vermochten te exerceren, noch criminele conclusien te nemen, gelijk sy oock noyt en hadden gedaen, soo ende inder voegen, dat sy hun mette permissie van aentasten ende apprehenderen inde selve acte geruert gheensints in desen en consten behelpen tot achterdeel des Rescribents ter Materie subiect, alwaert oock soo dat die by vonnisse waren beslicht geweest, des jae, aengesien sy insghelijcx tot hunnen voordeele de selve acte hadden inde voorgaende saecken overgegeven om pretenselijck daer mede te bethoonen, dat hun het crimineel competeerde, ende dat alsoo de voorsz. Commissie vanden Stadthoudere des Rescribents in zijnen Name het crimineel ten platten lande inde voorsz. Meyerye te bewaeren soude verclaert worden subreptis ende obreptis, daer inne sy met goeden fundamente verclaert waeren niet ontfangbaer, ghelijck zy 'tselve mette voorsz. hunne Requeste uytdruckelijck hadden te kennen ghegeven, Gheconsidereert opentlijck bleke uyt d'instructie by hooger ghedachten, Hertoch Maximiliaen den xxix. dach van Novembri, inden jare veerthienhondert acht en tzeventich uytghegeven by forme van Instructie op d'Officiers ende d'exerceren vande Iurisdictionen des Lants ende Hertochdoms van Brabant overgegeven dat den Suppliant gheen kennisse ter werelt oft correctie van criminele saecken en hadden, d'welck oversulcx met seclusie van hun competeerde den voorsz. Rescribent als Hoofschoutet der voorsz. Stadt ende Meyerye van 'sHertogenbosche, maer dat sy Supplianten, aengaende 'tcrimineel vande Persoon criem ghecommitteert hebbende ende die sy souden vangen, ende ghebeurde dat de selve crimineele Persoonen quamen tot

169

compositie, dat de selve compositien souden worden gemaect by den Hoof-Officier, te weten, den Rescribent, in zijn Quartier als Stat ende Meyerye, ende dat die voorsz. Supplianten als particuliere Officiere daer onder resorterende, maer en souden hebben voor hun vangen ende apprehenderen vande compositien den thiensten penninck, welcken conformelijck de voorsz. acte vanden xxj. Julij, 1544, moste worden gheinterpreteert, waer uyt lichtelijck ware te colligeren dat sy mette selve acte hun in desen geensints en consten behelpen, noch de selve tot hunne intentie appliceren, van dat sy by preventie souden mogen kennis nemen over de crimineele saecken, ghelijck sy pretendeerden, hoe wel te seer te merairlijck ende buyten verstant oft apparentie: Te meer, mits de Schepenen ende Richters van hunne respectieve quartieren ten platten lande niet en hadden eenighe judicature over de criminele saec-

ken, noch oock de Supplianten oyt eenige correctie oft iurisdictie daer van geexerceert, noch oock eenige reeckeninge daer van gedaen, jae dat meer waere hadden hunne voorsaeten wel expresselijck inden beginsele van hunne Reeckeninge bekent, dat den voorsz. Rescribent ende zijne Voorsaten als Hoofschoutet toequame ende competeerde het bewindt voor de crimineele saecken, als van dieften, dootslagen, Schaecken ende diergelijcke, ghelijck by de selve reeckeninge inden voorgaenden Pro-cesse hadden gebleecken by Extract auctentijcq daer uyt overgegeven. Alwaer sy ter cause van dien geen en hadden ghemaect, maer inne plaetse van yet daer voore te reekenen hadden ghebrocht, niet waer op hun de selve hunne reeckeninge ware gepasseert ende geslooten, d'welck in desen volcomen probatie moste geven, gelijk inde voorsz. voorgaende processe hadde gedaen, daer op de decisie van desen puncte ghelijck inde voorsz. voorgaende behoorden ghenomen te worden. Aenghesien die voorsz. voorgaende saecke van wegghen der voorsz. Suppliante: Insgelijcx begonst op gelijcke questie, van dat den Supplianten soude competere de kennisse oft exercitie vande crimineele saecken by preventie oft per concursus, ghelijck dat wel soude blijcken, uytte stucken vanden selven processe, soo verre die voorsz. Supplianten de selve Stucken met hunne Requeste nochtans overgegeven hadden d'erffuen den Rescribent communiceren, ende inden voorsz. processe laten berusten des sy niet en hadden gedaen, maer de selve achtergehouden, vresende dat sy daer by soud en achterhaelt worden in desen van quaden trouwe, ende gheconvinceert wederomme voorts te brengen het geene d'welck eens is gedisputeert ende ghedecideert tot hunne achterdeele, Geconsidereert hier toe, dat by certificatie van Schepen der stadt van 's Hertogenbossche turbsche wijze ghegeven den twintichsten Februarij, 1550. daer by wel claerlijck bleke, dat den voorsz. Rescribent, volgende de costuyme aldaer onverbreeckelijck al- tijt onderhouden van alle criminele saecken, als van dootslaghen, fort- sen, ghewelt, quade eeden, lemnisse ende alle andere saecken, daer toe

170

criminele oft arbitrale correcte waere staende, die vielen ende gheschieden so binnen der voorsz. Meyerye als stadt vanden Bossche die kennisse alleen competeerde ende toestonde ter correctie vanden Hoofschoutet der selver Stadt ende Meyerye, ende niet ter correctie vande leege Officiers der voorsz. Meyerye, daer mede volcomelijck waere ende wierde bewesen het groot ongelijck ende onghefondeertheit der voorsz. Supplianten voor d'eerste desen puncte aengaende, te meer ghemerckt daerenboven noch bevonden werde by seecker acte vanden Raede, den zevenden Julij, inden jaere 1544. in effecte terstont daer naer ghegheven, ghestatueert te zijn, ende den Hoofschoutet vanden Bossche des Rescribents voorsaet te dier tijt ghepermitteert, alle delinquanten ende quaetdoenders van Officie wegen aen te tasten ende te apprehenderen, ende uyt de voorsz. Meyerye vervoeren ende te transporteren binnen de voorsz. Stadt op de poorte. Om aldaer teghens de selve te procederen naer qualificatie ende gelegentheit vande delicten, ende dat alle subalterne officiers als waeren de voorsz. Supplianten gehouden waren de voorsz. Hoofschoutet als hun Overhoofd te obedieren ende assisteren, ende dat op seecker debat tusschen hem ende dene Heere van Oirschot voor date vande beleeninge der selver Heerlicheyt geresen, waer uyt oock wel waere te colligeren dat den voorsz. Rescribent soo wel buyten de voorsz. Stadt ten platten lande als binnen der selver, alleenlijck van't voorsz. crimineel de kennisse competeerde met seclusie der voorsz. Supplianten ende dat de selve Supplianten, geensints en consten pretenderen eenighe kennisse van het selve crimineel

tware by preventie oft andersints met seclusie des voorsz. Rescribents, want andersints ten voorsz. tijde die Schoutet des quartiers van Kempelandt, daer onder die voorsz. heerlijkheit waere ghelegen, hem wel zoude hebben ghemoeyt met de selve delinquanten van Oirschot oft daer van ghepretendeert kennisse ende correctie te hebben, des neen, waeromme grootelijcx te verwonderen waere, dat de voorsz. Supplianten hunnen Officien pretendeerden te esgaleren met het Officie des Rescribents, voorbrengende tot dien eynde dat de voorsz. Meyerye vande Stadt zoude zijn gescheyden ende afgesneden, d'welck waere onwaerachtich immers in regarde vanden Officier, gelijk zulcx oock lichtelijck te bemercken ware uytte commissie des selfs Rescribents daer by bleke dat hem ghegeven ware het Hooft-Schoutetampt, niet alleen over de voorsz. Stadt, maer mede over de Meyerye, volgende den ouden voet, als bleke by de Copie oock inden voorgaenden processe geexhibeert, mits allen d'welcken aende aengemerckt de voorsz. Supplianten in dese conjuncture van tijde als de Rescribent door vreesse van Vyant niet vryelijcken mochte ten platten lande verkeereren, hunne autoriteyt meer hadden gheextendeert als behoorde, ende verscheyden compositien van criminele ende arbitrale saecken, ghemaect sonder hem Rescribent daer van bewijs ende Reliqua te doen: Soo hadde hy

171

met goeden fundamente by zijne Missive vanden derden Octobris 1607. versocht van hun Supplianten daer af reeckeninghe bewijs ende reliqua, die de selve Supplianten oock wel gehouden waeren te doen ende daeromme te verwonderen waere dat sy hun daer over quamen beclaegen, ende waere oock van ghelijcke te verwonderen dat sy hun beclaechden over het verboth inden Missive by oft van weghen des Rescribents aenden Vorster van Oosterwijck den xxvj. Aprilis, inden voorsz. jaere 1607. geschreven, begrepen van geen Meyboomen af te houwen, aengesien soodanighe ander liedens boomen teghens wil ende danck vande proprietarissen af te houden, notoirlijck moste ghehouden worden voor crime, daer toe arbitrale correctie waere staende, ende alsoo geensints eenige civile breucken competerende den voorsz. Supplianten, die den voorsz. Rescribent ten platten Lande hem niet en begeerden aen te dragen, maer de selve liete ten profijte ende ter dispositie der voorsz. Supplianten, die alsoo gheen oorsaecke hadden over hem Rescribent hun te beclaeghen: Ende voor soo veele als aengonge, dat de voorsz. Supplianten pretendeerden henne officie te competeren, ende hunne voorsaten ghewoonlijck gheweest te zijn, te ghenieten alle breucken die met gelde, souden mogen gequeten worden met seclusie des voorsz. Rescribents, daer op seyden de selve Rescribenten wel expresselijck t'ontkennen dat hun Supplianten indistinctelijck alle keuren ende breucken souden toecomen die met gelde souden zijn te quijten oft mogen gequeten worden: In dien verstande gelijk sy dat allegeren, ende dat sy daer van schuldich souden zijn Reeckeninghe te doen aenden Reeckencamere in Brabandt d'welck ware buyten appaerentie: Aengesien de selve jaerlijcx met negen oft twaelf gulden quamen te ghestaen, oft en brochten niet meer in ontfanck tot behoef vanden Prince vanden Lande, ter cause van breucken toestaende hunne respective officien, d'welck waren alleenlijck keuren ende breucken, die op seecker gelt gestelt waren, als van vuysten slagen, messen te trecken, ende diergelijcke: In conformiteyt van welcke verstaen moste worden het extract, ghetrocken uytte instructie daer op d'Officiers van lustitien in Brabandt schuldich waeren te bedienen hunne Officien by hooger gedachten Hertoch Maximiliaen uytghegeven den xxix. Novembris, anno veerthienhondert achtentseventich articulo xj. maer geensints die

ghene die ter arbitrage vanden Richters stonden oft van onseeckere compositien van arbitrale delicten, de welcke als het crimineel soo wel competeerde binnen de voorsz. Meyerye als Stadt, den voorsz. Rescribent, met seclusie der voorsz. Supplianten gelijk te speuren waere uytten extracte ghetrocken uytter voorsz. ordonnantie oft instructie van Hertoch Maximiliaen by oft van wegen des Rescribents, inde voorgeoerde saecke overgegeven, articulo xxij. alwaer worde bevonden den particulieren officieren van justitie gheordonneert te zijn t'allen tijde ernstelijck ende sonder vertreck over te brenghen ter kennisse vande

172

[princi]palen oft Hooft-officier alle saecken ende breucken, aengaende lijf ofte lith, op pene van hunne Officien te verbeuren, ende waere uyt den selfden artijckele ende naervolgende vijftwintichsten der voorsz. instructie oft ordonnantie lichtelijck te colligeren, dat den voorsz. Rescribent werde gehouden voor den principalen Officier soo wel binnen der voorsz. stadt als daer buyten inde Meyerye van 'sHertogenbossche, ende die voorsz. Supplianten voor particuliere Officiers gheen vorder kennisse hebbende dan van civile gelijk 'tselve daer by expresse woorden werde bevonden uytghedruckt te zijn, met besondere nominatie van der voorsz. Supplianten Officien, ende dat hun ghelijck andere van ghelijcke auctoriteyt aldaer verhaelt verboden werde eenighe compositien te maecken van crimineele saecken, alwaert oock soo, dat sy die delinquanten hadden gevangen: In welcken ghevalle waeren sy gehouden den Gevangen over te geven den Principalen Officier, om by hem de compositien daer van gemaect te worden, ende dat sy voor hun moeyten vande selve te vanghen maer en mochten hebben den thiensten penninck, daer op de voorsz. Raede int decideren deser saecke sougelieven sonderlinge regard te nemen, daer by bleke dat de voorsz. Supplianten niet alleen en competeerde de kennisse van het crimineel 'tware by preventie oft concursus, maer mede oock niet de breucken die met gelde mochten gequeten worden met seclusie des voorsz. Rescribents, waer toe dienende noch geconsidereert datter bleke uytte costuyme der voorsz. Stadt ende Meyerye byde Wethouders aldaer te Ordonnantie van haere hoocheden inden voorsz. Raede overghesenden, dat alle criminele saecken als van dootslagen, fortse, geweld, quade eeden, lemnisse ende andere diergelijcke, daer toe crimineele ofte arbitrale correctie waere staende, die vielen ende geschieden soo binnere voorsz. Stadt als Meyerye onder de groote Roede, stonden ter kennisse ende correctie vanden Hoochschoutet aldaer, d'welck ware desen Rescribent ende niet van de leege Officiers als waeren de voorsz. Supplianten, daer van oversulcx copye wordt geexhibeert by extract conform der voorsz. Schepenen Ceretificatie vanden jaere vijftienhondert vijftich. ende belangende het af ende aensetten vande Schepenen ende Borghemeesteren ende andere dienstvoerende inde Vrijheden, dorpen ende Plaetsen onder het district vande Supplianten respectieve officien, seyde de voorsz. Rescribent dat hy hem daer mede niet en was moeyende, noch d'auctoriteyt daer van immediate tot hem nemende, soo dat de selve Supplianten te vergeefs hem daer over quamen beclagen, ghelijck de Commissie der Stadthouderschap by hem Rescribent aen Ian van Hoevele ten platten Lande gegeven, daer van geen mentie ter werelt en maeckte, soo oock niet en dede van eenige civile breucken die op seecker gelt waeren gheset, maer voor soo veele aengonge de beschrijvinghe vande selve quartieren ende propositien, die mosten ghehouden ende ghedaen worden ten dienste vanden Prince ende Staten

173

vanden Lande ende het publiceren vande Placcaten, daer op seyde de voorsz. Rescribent dat 't selve raecte de souveraniteyt, ende alsoo hem als hooft ende principael Officier, soo wel binnen de voorsz. Meyerye als Stadt competeerde, ende hem geoorloft behoorde te zijn daerinne te compareren, 'tware by hem selven oft zijnen Stadthouder, sonder dat d' selve Supplianten ghepermitteert behoorden te worden, soo veele beschrijvinghe te doen ende dachvaerden te houden, als hem goet soude duncken, niet tegenstaende zy 't selve in trouble tijden hadden inneghedronghen ende gheusurpeert, aenghesien 't selve tendeerde tot groote belastinge van d' ondersaten, geconsideereert de voorsz. Supplanten beschreven die quartieren soo dickwils als't hen gheliefde, ende oock wel sonder pregnante redenen, maeckende ende uytseyndendeverscheydene groote taxen ende particuliere smaeldeydinghen daer van over de ghemeynte naer hunne fantasye ende seer onbehoorlijcke ende oversulcx wel redelijck waere dat de voorsz. Rescribent over soodanighe saecken zijne auctoriteyt interponeerde, daer by de ghemeynte soude worden meer verlicht als beswaert, ghelijck dat inde voorgaende saecke volcomelijck waere ende in dese wierde bewesen, ghelijck sy Supplianten met hunne voorsz. Requeste ghenoech bekenden ende daeromme de Commissie van zijns Rescribents Stadthouder waere by den voorsz. Vonnisse nopende dit punct onder andere gheconfirmeert, daer by desen aengaende wel expresselijck persisterende, van ghelijcken nopende het staen over de Reeckeninghe vande ghegenerale quartieren, ghelijck ghepermitteert waere te doen nopende het punct van Reeckeninghe der voorsz. Stadt, gheconsidereert de ghemeynte daer by gheen beswaernisse en gheschiede, maer daer door beter toesicht soude worden ghenomen, dat der ghemeynte penningen wel ende te recht worden gheemployeert sonder dat te letten stonde op de corruptele by de selve Supplianten 't sedert ettelijcke jaeren doen herwarts binnen dese quade tijden dien aengaende gheusurpeert, aenghesien sulcx niet en conste ghetrocken worden in consequentie, noch daer op eenich recht van prescriptie oft andersints gefondeert: Ontkennende wel expresselijck dat sy Supplianten gheduerende de trouble tijden niet en souden geexcedeert hebben in compositien te maecken ende diergelijcke handelinge ende saecken d' auctoriteyt ende jurisdictie van hunne officien, de welcke hy Rescribent hun gheensints en begeerde te benemen oft d' exercitie van dien te beletten, hoe wel sy hun daer over sachen te beclaeghen, want en soude by de voorsz. acte vanden xxj. Iulij 1544. niet bevonden worden hun officien te competeren de kennisse oft correctie vande puncten by de voorsz. hunne specificatie gepretendeert ende overgegeven, emmers niet voordere dan den voorsz. Rescribent en hadde verclaert, volghende de voorschrevene instructie van Hertoch Maximiliaen: Verclaeren van Steden van 's Hertoghenbossche ende

174

henne Voorsaten Reeckeninghen conform de commissie by hem aen zijnen Stadthouder gegeven by Vonnis diffinitijf geconfirmeert, welken volghende hy sustineerde sijn officie te moghen bedienen oft doen bedienen, ende daer mede den voorsz. appointementen voldoen te hebben, ende dat de voorsz. Supplianten om gepretendeert te hebben indistinctelijck de kennisse ende correctie vanden voorsz. puncten hunne officien te competeren, ende andersints int versoeck byden dispositive hunder voorsz. Requeste ghedaen soudent verclaert werden, emmers in voeghen ende maeten soo sy dat hadden ghedaen, niet ontfangbaer, ende ghecondemneert inde costen: Van welcke rescriptie die voorsz.

Supplianten communicatie gehadt hebbende, hebbende daer tegens overgegeven gehadt hunne schriftuere van Replijcke, ende mits de redenen daer inne geallegeert, gepersisteert byden dispositive van hunne voorsz. Requeste, ende dat den voorsz. Rescribent om hem voorder in d'officien vande voorsz. Supplianten te willen intruderen, als nopende de voorsz. kennisse van crimineele saecken per concursum ende d'een by preventie van d'ander verclaert souden worden niet ontfangbaer met condemnatie van costen: Op welcke Replijcke de voorsz. Rescribent naer versoeck van expeditie vande Requeste ende replijcke inde voorgaende saecke bedinght ende voldoeninge der Rescribenten heeft ghedient ghehad van zijn duplijcque, ende daer by insgelijcx als noch gepersisteert by de voorsz. sijne conclusie rescriberende ghenomen, mitsgaders by den voorsz. versoecke van exhibitie, overmits 'tselve niet ten vollen en ware voldaan: ende naer dien appointementen ware gegeven daer by ware gheordonneert dat de voorsz. duplijcke des Rescribents soude worden gecommuniceert de voorsz. Supplianten om daer op te dienen van triplijcke, ende met eenen te voldoen den voorsz. versoecke des Rescribents, aengaende d'exhibitie van seeckere replijcque, is by de voorsz. Supplianten dien aengaende voldaan geweest met hunne voorsz. triplijcke, waer opden voorsz. Rescribent hebbende gequadrupliceert, hadden pertijen overmits de persisteringe byde voorsz. hunne Schriftueren, ende mits de redenen middelen ende Motijven daer inne geallegeert, ghedaen versocht datmen hun soude recht doen ende expeditie van justitie, welck proces alsoo geïnstrueert ende wel int langhe inden voorsz. Raede ghesien ende ghevisiteert zijnde waeren de voorschrevene parthyen by vonnisse vanden sesten Octobris 1622. geadmitteert geweest ten thone op de feyten by hun ten wederzijden in hunne respectie schriftueren gheposeert om den selven thoon ghesien ende de saecke wederomme in staete van wijsen ghestelt zijnde, voorts recht ghedaen te worden naer behooren: Volghens welcken vonnisse sy den voorsz. parthijen ghegeven gheweest zijne Commissarissen de welcke overghenomen ende ontfanghen hebbende de Schriftueren der selver parthijen hebben hun wel ende getrouwelijck geïnformeert ghedient op de feyten daer inne begrepen, ende tot dien eynde verhoort

175

alle alsulcke getuygen, als sy voor hun hebben willen produceren, ende hunne depositien gestelt ende geredigeert in geschrifte, mede oock ontfangen alle alsulcke stucken, titulen ende munimenten als sy in forme van thoon hebben willen overgeven, ende naer dien de voorsz. parthyen hebben gherenuncieert van voorderen thoon, ende gehadt copye van elcks anders thoon, hebben de Supplianten ghedient van Reprochen, ende den Rescribent van saluatien, daer mede in saecke gheslooten ende recht versocht zijnde 'tselve proces alsoo wederomme geïnstrueert, ende wel hersien ende herghevisiteert is by vonnisse vanden negenentwintichsten Octobris 1619. den voorsz. parthijen geordineert gheweest te compareren voor de Commissarissen inde saecke ghedeputeert, Om van hunne differenten vergeleucken te worden soo verre het doelijck waere, ende in ghevalle van geenen accoorde dat eerst ende voor al souden worden gedaen seekere devoiren by den voorsz. Raede geresolveert, om de selve ghesien ende de saecke naerder geïnstrueert zijnde, voorts recht ghedaen te worden naer behooren: In conformiteyt van welcken Vonnisse die voorsz. parthyen gecompareert zijnde voor de voorsz. Commissarissen hebben d'selve ghedaen hunnen uytterste devoir om die te vergelijcken, ende tot dien eynde hun gheproponeert diversche middelen, ende mits der niet acceptatie van s'een s'anderen presentatie, hebben partyen versocht de voorsz. Commissarissen zou-

den gelieven te procederen volgens den tweeden leede vanden voorsz. Vonnisse, d'welck by de selve Commissarissen alsoo ghedaen zijnde ende den voorsz. Raede daer af Rapport ghedaen geweest zijnde, hadden de voorsz. partyen seer instantelijck versocht ende ghebeden om recht ende expeditie van justicie, Ghesien ende gevisiteert wel ende int lange inden voorsz. Raede van Brabandt 'tproces der voorsz. partyen, soo 'tselve aldaer is begonst by Requeste vanden xiiij. Decembris 1607 ende voorts geïnstrueert totter quadruplicque toe incluys, mette stucken by parthyen ten wederzijden daer by ghevoeght: Ghesien tot dien 'tVonnis interlocutoir vanden sesten Octobris 1612. daer op gevolcht. Thoon dien volgende voor Commissarissen vanden voorsz. Raede by de voorsz. parthyen geleydt, schriftelijck? Reprochen der voorsz. Supplianten ende Saluatien des Rescribents daer tegens gedient, met oock 'tghene vorder van Officie wegghen daer inne is gedaen ende ghebesoigneert ende op al wel ende rijpelijk gelet, met oock geconsidereert 'tgene desmen in desen behoorde te considereren, ende wes eenichsins souden hebben connen oft mogen gemoveren Die Coninck onse ghenadichste Heere, als Hertoge van Brabant, seght ende verclaert voor recht dat den voorsz. Supplianten van wegghen hunder Officien competeren de civile breucken het aen ende af setten vande Schepenen ende Burgemeesters ende andere die dienst zijn voerende: In vryheden, Dorpen, ende plaetsen gelegen onder de districten van hunne respective Officien, dat hun oock competeren de publicatien van alle placcaten, de beschrijvinghe

176

van voorsz. Dorpen, het staen over de settingen, ende over 'tverhooren van Reeckeningen der selver, alles met seclusie vanden Rescribent ende van sijnen Stadthouder: Verclarende de voorsz. Supplianten om vorder oft andersints geconcludeert te hebben soos y dat hebben ghedaen niet ontfangbaer: ende hun voorts condemnerende inde twee derden-deelen vande costen, d'ander derdendeel om redenen compenserende. Aldus ghedaen ende uytghesproocken binnen der stadt Brussele veertien daghen inde Maent van November, int jaer ons Heeren duysent ses hondert ende dryentwintich, Onderteyckent Wijtfliet, onder stont als noch/ Gecollationneert tegens den originelen Vonnisse, onderteyckent als boven: Is dese daer mede accorderende bevonden by my Gillis Ketgen, openbaer Notaris by den Raede van Brabandt gheadmitteert 'sHertogenbossche residerende. T'oirconde, &c. Onderteyckent A. Ketgen Notarius Publicus admissus.

Dese na by ghevoechde stucken heb ick nodich gheacht alhier in dit tweede deel te laeten volgen/ als gevallen voor de derde belegeringe/ ende dienen voornamelick tot beter verstant van't leste van het derdendeel/ ende tot gerief vanden goetwilligen leeser/ nemet alles ten besten ende goede/ van

V.E. alder Dienstschuldighe

Pieter Bor Christiaenssz.

[deel 3 – I]

Erentfeste, Achtbare, Wijse ende seer Voor-sienige Heeren, mijn Heeren Burgermeesteren ende Regeerders der seer wijt beroemde Koopstadt Amsterdam.

Mijn Heeren, naer presentatie van mijnen goetwilligen ende onderdanigen dienst:

Voor my ghenomen hebbende te beschrijven in dit mijn Derde deel, de wijt-beroemde Belegeringe van 'sHertogen-Bosch, die de Ho.Mo. Heeren Staeten Generael, onder het beleyt van den Deurluchtigen ende Hoogh-geboren Vorst ende Prince, Frederick Henrick, Prince van Orangien in den Iare 1629. aengevangen, ende God lof, geluckelijck ten eynde gebracht hebben. Oock mede hoe dat Grave Henrick vanden Berge als Generael Velt-Heer over de Armade van den Koningh van Spaignien ende d'Eertzhertoginne van Brabandt, met een geweldigh Leger sterck ontrent 7000. Ruyteren, ende 24000. oft 25000. Voetvolck, voorsien met veel Geschuts, Amunitie van Oorloge, Vivres ende anders, van al 'tgene tot soodanigen Leger nodigh was, ghekomen is om de selve Stadt te ontsetten, ende sijn Excel. te doen delogeren: maer bevindende sijn Excel. alsoo in sijnen voordeel begraven leggende, dat hy geen kantse sag om daer deur te breken, is weder vertrocken, om hem te voeghen by de troupen des Keysers Ferdinandi, die in

[deel 3 – II]

groote menichte aenquaemen, om onsen geheelen onderganck te bevorderen, van meeninge wesende deur divertie sijn Excel. sijnen Leger voor den Bosch te doen opbreken, daer van hy den Heere van Grobbendoncq met sijn schrijven veradvertteert heeft, doch quam het schrijven te vallen in sijn Excel. handen. Opgetogen zijnde, nam sijnen wegh dan herwaerts dan derwaerts, dan sich veynsende als of hy nae de Stadt Grave, dan of hy naer Nimmegen, Gennip, oft elders wilde, dan of hy in de Betuwe, ofte elders soch deur te breken, om sijn Excel. alsoo in onseeckerheit te houden ende te abuseren. Want sijn Excel. kennisse hebbende van sijn vertreck, sondet den Heere Grave van Stirum met een deel volcx, ende daer nae oock sijn Gen. Grave Ernst Casimier van Nassau sijnen Neve hem na, met soo veele volcx soo te voet als te paerde, als hy eenigsins uyt het Leger konde missen, ende om de Belegeringe evenwel te continueren ende vorderen, ende alhoewel sijn Excel. alomme sodanige ordre gestelt hadde, dat by aldien de selve ordre wel ware gevolgt geweest, de Vyant niet veel bysonders en soude hebben konnen uytrecten, so heeft hy nochtans een goet deel volcx soo te voet als te paerde, met vyerroers ende anders gesonden naer Westervoort beneden Yssel-oort, al waer de selve met Sloepen ende Schuytgens, die hy mede gebracht hadde, de Yssel gepasseert, ende

[deel 3 – III]

op de Veluwe gekomen is, met weynigh tegenstant. Dit maecte een groote verslagentheyt, niet alleen binnen Aernhem, Doesburch, ende voorts in allen den Steden op de Yssel-kant, de Veluwe ende daer ontrent gelegen, ende bysonder oock binnen Amersfoort, jae mede binnen Utrecht, ende waren de voorgenoemde plaetsen ende Steden op d'Yssel ende Veluwe meest genoeg onvoorsien van Oorlogsvolck, Vivres, Geschut, ende Amunitie, de Fortificatien waren veele vervallen, ende lagen by naer open voor den Vyandt, ende ten ware den goeden bystandt die U.E. in der haest goetwilligh ende oock op't versoeck van eenige der selver Steden gedaen hadden, eenige met Volck, andere met Vivres, Geschut ende Amunitie aldaer te senden, so binnen Amersfoort, Hattum, Doesburch, Deventer, Campen, Swol, Hasselt, Harderwijck, ende der Elburch, de selve vorders animerende, met U.E. schrijven: Den Vyandt soude apparentelijck veel meer quaets aengerecht, ende sijn selven met inneminge van meer plaetsen veel vaster geset hebben, ende men en soude hem soo licht de Veluwe niet weder hebben doen verlatgen. Vorders hebben U.E. in alles helpen goede ordren stellen, dat tot conservatie des Vaderlants was streckende, sol met raet als daet, dat sommige penningen voor 'tLand eensdeels verschietende, 'slants Credit sterckende, ende oock te helpen beleyden, ende goet devoir doen dat die

[deel 3 – IV]

van de West ende Oost-Indische Compagnien, 'tLand in den noot met Volck, Gelt ende Vivres te leenen, geassisteert, ende in der haest bygestaen hebben, daer deur middelertijt de E. Heeren Staten Generael, ende sijne Excel. tijt hadden om op alle 'tgene dat tot 'slants welvaert ende tegenstandt van den Vyandt nodigh was te beter ordre te kunnen stellen, gelijck ick dit alles daer het te passe gekomen ende gelegen is geweest in mijn Derde Deel verhaelt hebbe. d'Welck my oorsaeck gegeven heeft dit Derde Deel U.E. mede toe te eygenen ende te dediceren, biddende dat het U.E. gelieven willen desen tot getuygenisse van mijnen goetwilligen ende onderdanigen dienst aen te nemen, ende te ontfangen in uwe E. protexie.

Hier mede
Erentfeste, Achtbare, Wijse ende seer Voorsienige
Heeren, God Almachtigh biddende, dat hy U.E. wil
nemen in sijne H. hoede ende bescherminghe, de selve
verleenende in lanckdurige gesontheit, een gelucksa-
lige Regieringe, tot rust, vrede, eenigheyt, voorspoet
ende welvaren van U.E. ende U.E. Ondersaten.
In Rijswijck den 17. Augusti 1630.

U.E. dienstwilligen ende bereyden Dienaer
Pieter Bor Christiaensz.

Vande Belegeringhe
Ende veroveringhe der machtige Stadt
Van

'sHertogenbosch,

in **B R A B A N T,**

Gheschiet in den jaere 1629.

Deur de Hoochmoghende Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, onder het cloeck ende voorsichtich beleyt vanden Deurluchtighen ende Hoochgeboren Vorst ende Prince **F R E D E R I C K H E N R I C K** Prince van Oraengien, Grave van Nassau, &c. ende wat vorder gheduyrende de selve Belegheringhe op andere plaetsen ende in andere steden der Vereenichde Nederlanden, ende haerder nagebuyren geschiet is.

Het derde deel.

Beschreven deur Pieter Bor Christiaenssz.

Y hebben int eerste deel int corte beschreven de gelegentheyte der stadt van 'sHertogenbosch/ met hare kercken/ Cloosteren ende Godtshuysen: Oock den oorspronck/ fundatie/ toeneminge ende vermeerderinge der selver/ mette notabelste gheschiedenissen/ zedert den jaere elf hondert vier ende tachtich/ tot den jaere 1579. dat die van 'sHertogenbosch/ die parthye vande Heeren Staten hebben verlaten/ ende die vredehandel tot Ceulen/ by den Coninck van Spaengien/ den Nederlanden aengeboden/ hebben aengenomen/ ende die vande religie genootsaectt sijn gheweest die Stadt te verlaten.

Int tweede deel hebben wy verhaelt de notabelste gheschiedenissen/ ende aenslagghen/ ende die twee merckelijcke belegeringen die van we-

178

gen de Hoochmoghende Heeren Staten generael/ voorghenomen sijn/ onder 'tbeleyt vanden Deurluchtighen ende Hooch geboren Vorst ende Heere Mauritius Prince van Orangien/ Grave van Nassou/ etc. H.L.G. ende wat vorders aldaer ende daer omtrent geschiet is tot de derde belegeringe escluys.

'Twelck afghenadelt hebbende/ sullen alsnu ter eeren Godes/ ende Grootmaeckinge van sijnen H. Name ende ghedachtenisse der naecomelingen voor de handt nemen de derde belegeringe vande voornomde stadt van 'sHertogenbosch mette veroveringhe van dien/ ende 'tgundt Godt almachtich/ geduyrende de selve belegeringe/ onverwacht op andere plaetsen/ de Nederlanden te goeden/ gheluckelijck heeft laeten gheschieden.

Wy sullen hier int voorby gaen alleen aenroeren dat inden voorleden jare 1628. De Nederlantsche geotroyeerde West-Indische Compagnye/ uytgesonden hebbende een Vloote Schepen van Oorloghe/ onder het beleyt vande E. Manhafte Zeehelden Pieter Pieterssz. Heyn/ van Delfs-haven Generael/ ende Heyndrick Cornelissz. Koninck van Amsterdam Admirael/ naer West-Indien om den Coninck van

	<p>Spaengien afbreck te doen/ den 8^{en}. Semptembris des selven jaers/ deur hulpe vanden Almachtighen Godt/ verover heeft/ des Spaenschen Conincx Silvervloote van Nova Hispania inde Baeye van Matanca/ aen het eylandt Cuba/ die sy luyden sonder groote teghenstant vercregen hebben/ bestaende de voorsz. silvere vloote in vijftien Schepen/ daer onder 4. Galions/ noch 2. Schepen/ die hy aende gront heeft gebracht/ met hem brengende de vier voornoemde Galioens ende een schip/ de reste verbrandt: De lijst van 't Silver ende de waren die syluyden verover hebben/ sijn dese naer volgende:</p>
--	--

Lijste vande waren by den Generael Pieter Pieterssz. Heyn/ voor de gheoctroyeerde West-Indische Compagnie in de Baeye van Matanca/ aen het Eylandt Cuba verover.

Voor de Kamer van Amsterdam.

Op 't schip Amsterdam, 't Schip vanden Generael.

- 30616 $\frac{3}{4}$ pont Silver.
- 2 Kisten gemaect Silver.
- 3 Kassen gemaect Silver.
- 45 Kassen Cochenille.
- 12 Balen Cochenille.
- 25 Kassen Silvester.
- 94 Kasse Indigo.
- 6 Balen Syde.
- 5 Kisten Syde.

- 1 Koffer Syde.
- 1 Kas Syde
- 2 Kassen Syde stoffen.
- 3 Koffers Syde stoffen.
- 1 Kist daer in twee ingheleyde Comptoiren, ende 1. Schrijf-Comptoir.
- 1 Kasjen met Porcelleyn.
- 2 Sacken Peper.
- 1 Koffer met Boecken.
- 1 Kruys van Schild-pads-been
- 1 Kas sonder te weten wat daer in is.
- 1 Lange kas mede onbekent.
- 8 Kisten met plunderagie.
- 6 Koffers plunderagie.
- 1 Koffer met geborduerde hengh-

179

sels met plunderagie.
 1 Koffer met oude plunderagie.
 2 Koffers met hang-kleeden.
 2 Koffers met kostelijcke kleeden.
 1 Koffer met kostelijckste kleeden
 1 Koffer met Ledekant-werck.
 1 Koffer met Dekens ende hang-
 kleeden.

*Hollantsche Thuyn, 'tship van
 den Admirael.*

24280½ pont Silver.
 4 Cocos-noten met silveren voeten.
 2 Silveren Coppren.
 1 Silveren overdeckte Kelck.
 1 Silveren Com.
 1 Silveren schotel.
 5 Silveren sloten.
 1 Silveren Kandelaer.
 1 Silveren Schuytjen.
 2 Silveren Lepels
 208 ⅓ Realen van achten
 16 Packen Cochenille.
 60 Packen Silvester.
 248 Kassen Indigo.
 7 Balen Syde.
 1 Kasjen Nagelen.
 2 Casjens Benjoin.
 1 Pijp met Touback.
 2 Casjens Stijfsel.
 50 Kasjens, kistjens, vaetjens, als
 packjens Drogen.
 15 Kisten Drogen.
 9 Kassen Tocolati.
 166 Halve potisen Oly.
 1 Silververguld Crucifix.
 2 Pater nosters.
 1 Doosjen met steenen.
 2 Gouden oor-hangsels.
 1 Gouden guargantille met witte
 steenen.
 2 Braseletten met Granaden.

1 Kopjen van Elandts-hoorn.
 1 Krip met een silveren Brill.
 1 Hayr-doeck.
 1 Kistjen ende een kasjen met
 plunderage.

Haerlem.

8 Kassen Cochenille.
 16 Matten Cochenille.
 10 Balen Cochenille.
 74 Kassen Indigo.
 49 Kasjens Indigo.
 23 Balen Indigo.
 4 Balen Syde.
 12 Kassen Zeep.
 1 Kistjen dito.
 2046 Stucx Huyden.

Gelderlant.

5922. Pont Silver.
 2 Packen Cochenille.
 89 Kassen Indigo.
 7 Kassen Syde stoffen.
 622 Stucken Brasilien-hout.
 1 Kas roo verw.
 110 Potisen Oly, Wijn ende Asijn
 6 Pijpen Wijn.
 1 Oxhooft dito.
 3 Packen Perpetuaen.
 1 Pack ongevulde wollen lakenen
 296 Stucx Huyden.
 8 Kisten ende twee houten kassen
 met Spaens Leer.

Hollandt.

7397 Pont Silver.
 4 Packen Cochenille.
 126 Kasse Indigo.
 2 Kasjens het een met Zeep, ende
 het ander onbekent.

180

34 Stucken root-hout
10 Sacken Meel.
2 Vaetjens blick.
1999 Stucx Huyden.
11 Bos Bocken-vellen.
130 Stucx dito.
15 Pijpen Suycker.
7 Ysere Stucken.

Svvarte Leeu.

2864½ Pont Silver.
24 Balen Couchenille.
68 Kassen Indigo.
7 Balen Syde.
1 Bael Lijnwaed.

Roo Leeuw.

5 Balen Cochenille.
26 Canasters dito.
46 Kassen Indigo.
14 Balen Syde.
1 Bael Lijnwaed.

Provintie van Wtrecht.

10382 Pont Silver.
18 Kassen Cochenille.
137 Kassen Indigo.
28 Kassen sonder te weten wat
Waren.
1 Kist sonder te weten wat Waren.
1796 Stucx ende
24 Packen Huyden.

Vergulde Valck.

8 Balen Cochenille.
72 Kassen Indigo.

Swarte Ruyter.

3 Vaetjens Amandelen.
3 Tonnetjes Peper.
3 Tonnetjens Blaeusel.
3 Pypen Wijn.
21 Rollen Canefas.
9 Kassen Kaes.
1 Kist Boecken.

Witte Leeuw.

10436 Pondt Silver.
43 So Casjens als Baeltjens Co-
Chenille.
8 Baeltjens Syde.
1 Kasjen Syde.
2 Packen Salsaparilla.
3 Kassen Schildery.
2 Boecken Schildery.
1 Kas oudt Koper.
2 Packskens Paternosters.
2 Packskens Linnen.
916 stucx Huyden.
39 Pypen met Suycker.

**Voor de Camer in
Zeelandt,***Neptunus, Vice-Admirael.*

238 Cassen Silver.
5 Staven Silver.
71 Baren Silver.
1 Silveren Lampet-vat.
35 Balen Cochenille.
104 Kassen Indigo.
23 Balen Syde.
18 Kisten Suycker, Blancos.
24 Kisten Moscovados
4 Kisten Panelen.

181

1 Dito ongemerckt.
1 Rhinoceros Hoorn.

Gouden Son.

14765½ Pont Silver.
70 Balen en 50 Matten Cochenilla.
4 Kassen gehouden voor Cochenilla.
109 Kassen Indigo.
2 Kassen ende 5 Balen Syde.
1 Bael Sas-safras.
160 Balen Salsaparilla.
57 Bossen dito.
20 Ronde Cransen dito.
10 Kassen ende 2 Balen Boecken.
500 Huyden.

Post-Paert.

9 Balen Cochenilla.
229 Kassen Indigo.

Voor de Kamer op de Maes,*'Tschip Wtrecht.*

4174 Pondt Silver.
773 Stucken van achten.
5 Stuckjes gemaectt silver.
1 Koffertjen met silveren beslach.
61 Balen Cochenille.
49 Kasten Cochenille.
1 Kist Cochenille.
149 Kassen Indigo.
13 Balen Syde.
4 Kassen Syde.

'Tschip de Neptunus.

5446 Pont Silver.
18 Kassen Cochenille.
14 Baeltjens Cochenille.
38 Kassen Indigo.
5 Baeltjens Syde.
1 Casjen met Peper.
3280 Huyden.
5 Cassen Corduaen.
1 Baeltjen Anijis.
16 Cassen Tocolattos.
2 Kassen spaensche Zeep.
2 Baeltjes Papier.
5 Sacxkens Cacao.
14 Balen Picotten.
9 Balen slecht Laken.
25 Balen Dekens.
1 Kist met dekens, boecken ende anders.
1 Kist met boecken.
1 Kist met Amacken.
1 Kist met Chineesche schilderyen.
1 Kas met gebreyde witte kousen.
1 Kasjen met bylen ende anders.
6 Iseren stucken.
4 Cruysen.
1 Papen Casuffel, ende anders.
3 Kisten met allerley rommeling.

'Tschip Dordrecht.

9567½ Pont Silver.
30 Kassen Cochenille.
3 Balen Cochenille.
24 Kassen Indigo.
9 Balen Syde.
3 Kassen Syde.
1 Kistjen Rhabarbar.
1740 Stucken Campesche-hout.
10 Balcken Timmer-hout

182

**Voor de Kamer van
Groeningen.**

'Tschip de Gouden Leeuw.

11236 Pont Silver.
10 Balen Cochenilla.
9 Kassen Cochenilla.
93 Kassen Indigo.
4 Balen Indigo.
4 Balen Syde.
20 Kasjens Seep.
8 kassen Marmelad.
2 kassen ende 1 Canaster komijn.
3 Baeltjens Cottoen.
8 kasjens cleyn ende groot on-
bekent.
675 Stucks Huyden.
100 kisten Suycker.

Vergulden Dolfijn.

6054 Pont Silver.
400 Huyden.
50 kisten Suycker.

**Voor de Kamer in't
Noorder quartier.**

'Tschip de Griffioen.

6655 Pondt Silver.
100 kassen Indigo.
39 kassen dito.
1525 Stucx Campeche-hout.

Munnekedam.

6702½ Pondt Silver.
53 kassen Indigo.

60 Baeltjens als kassen, Syde, In-
digo, als Couchenille.

1800 Stucx Campechehout.

67 Stucx Huyden.

4 Ysere stucken.

'tlacht de Oyevaer.

500 Stuckx Huyden.

Noch komt in 'tSchip

*Oudt Vlissinghen voor de Ca-
mer in Zeelandt.*

16 kisten Suycker.

*Ende in't Schip de Tyger, me-
de voor de Kamer in Zeelant.*

40 kisten Suycker.

1 Mand met Roo Doosjens.

1 Casjen met roo doosjens.

2 Potysen Honigh.

1 Stuck Canefas.

1 Fock, Zeyl, en Besaen.

50 Riemen.

Nota.

Op de 4 Galioens sijn:

55 Metale stucken.

40 Ysere stucken.

En daer in sijn ghebleven so veel
huyden dt het getal met de voor-
gaende monteert 37375 stucx.

Noch inden Spaenschen Admirael
300 kassen, so Indigo, Couche-
nille als andere onbekende en
niet geopent.

Ende in een vande veroverde Sche-
pen menichte van Campeche-
hout.

<p>Pieter Pieterssz. Heyn wert Lieutenant Admiral van Hollandt.</p> <p>Des Princen van Orangien voornemen om den vyandt een notabel afbreuck te doen.</p>	<p>381[sic, =183]</p> <p>Naer de voorsz. veroveringe/ is den voorsz. Generael naer veelderhande moeyten ende contrarie winden/ ten lesten metten Admiraal Lonck in Engelant inde haven van Vaelmuyden ingelopen ende hem daer een wyl ververscht hebbende/ is hy den 9. Januarij met elf Schepen in Zeelandt ende in Goeree gearriveert: In Zeelandt was de Vice-Admiraal met 4. Schepen ende inde Mase een/ ende waren in Pleymuyden noch 8. Schepen gearriveert/ die na 'tvertreck vanden Generael daer noch lagen/ ende verstaende dat de Heere Generael veretrocken was/ quamen sy alle op haer gedestineerde plaetsen/ ende meest in Tessel. Den voorsz. Generael metten Admiraal sijn persoonlijk in den Hage gecomen op sondach den 14. Januarij 1629. nemende haer Logijs int Noorteynde te huysen van Sr. Groelaert. De Heeren Staten Generael vergaderden terstont/ ende sonden twee Coetswagens om henluyden in hare vergaderinghe te halen/ dewijle sy andersints/ deur het volck/ 'twelck in sulcker menichte overhoop liep om hen te sien/ niet en soude hebben connen comen/ haerluyder rapport ghedaen hebbende/ ginghen by sijn Excellentie eeten/ ende veretrocken des anderen daechs mette wagen naer Leyden/ ende daer na op Haerlem/ ende voort naer Amsterdam: werden over al seer feestelijck ontfangen/ onthaelt/ ende getrackteert/ ende werde noch dien selven sondach inden Hage alle de clocken geluyt ende menichte van Pecktonnen ghebrant ende met 50. cleyne stucxkens gheschut tot driemael toe losgheschoten/ ende vierwercken ende anders alle teecken van blyschappe getoont/ ende dancksegginghe inde Kercken ghedaen/ ende is daer na voorts in alle andere Steden ende frontierplaetsen mede geviert.</p> <p>Den 26. Martij/ also het Lieutenantschap Generael van het Admiralschap vande Zee vacerende was/ deur de doot van Joncker Willem van Nassau Heere vander Leck natuerlijcke soone van Mauritijs Prince van Orangien H.L.G. de welke in 'tbeleghe voor Grol den 18. Augusti geschoten was/ so is de voorsz. Pieter Pieterssz. Heyn deur sijne vroomicheyt van selfs vereert door sijne voorsz. Princelijcke Excellentie/ tot groot genoeg van allen ingesetenen ende traficanten met den voorsz. vacerenden staet van Lieutenant Admiraal van Hollandt/ wesende eene vande Honorabelste Staten vanden Lande/ ende is in dier qualite den 28. Mey uyt Goeree in Zee gelopen.</p> <p>Dit aldus maer aengeroert hebbende/ willen nu tot onse voorgenomen saecke comen. Den Deurluchtigen/ Hoochgeboren Vorst ende Heere Frederick Henrick Prince van Orangien/ Grave van Nassau/ &c. Gouverneur ende Capiteyn Generael van Gelderlandt/ Hollandt/ Zeelandt met West-Vrieslant/ Zutphen/ Utrecht ende Overijssel/ Admiraal Generael vande Zee deser Vereenichde Nederlanden/ voor oogen hebbende om den welstandt des Vaderlants te vorderen ende de</p> <p>184</p> <p>vyanden der selver te crencken/ by sich selve wel overleyt ende bedacht hebbende 'tgene hy achte daer toe alder vorderlicxte te wesen/ heeft de Hooch Mo. Heeren Staten Generael ter bequamer tijt aengedient/ dat hy goet ende geraden vondt/ ende datmen behoorde teghens den vyandt yet sensibels ende van Importantie byder handt te nemen/ daer toe van noode was de consenten daer toe vereyschende so ordinaris als extraordinaris by tijts te dragen ende inbrenghen/ ende oock vroech ghereetschap te maecken ende te velde te comen/ omme den vyandt notabel afbreuck te doen. De Heeren Staeten Generael hebben naer rijpen raede ende deliberatie haer mettet voorsz. advijs van sijn Vorstelicke</p>
---	---

Radinghe
van ^tvoor=
nemen van
sijn Excel=
lentie.

Den Bis=
schop van
^tsHertogen=
bosch reyst
by de Eerts=
hertoginne/
ende adver=
teert de selve
dat het voor=
nemen van
sijn Excellen=
tie is om
^tsHertogen=
bosch te bele=
geren.

Genade gheconformeert/ ende is dien volgende ordre gestelt/ niet alleen tot versterckinghe vande oude Compaengnyen te voet ende te paerde/ maer om noch een notabel ghetal van Crijchsvolck te lichten/ ende dat met alsulcken stilte als eenichsins mogelijk was: boven desen heeft zijn vorstelicke Genade noch aen drie Provintien/ als Gelderlant/ Hollandt ende Wtrecht/ deur Gedeputeerde doen versoecken dat syluyden boven hare Quote die sy mette andere Provintien souden draeghen ende alrede geconsenteert hadden/ noch extraordinaris so veele consenten souden datmen daer mede twaelf duysent mannen aennemen ende onderhouden soude voor ettelijcke maenden/ also hy/ 'tgene voor hem genomen hadde/ nu met Godes hulpe hoopte te verrichten/ dattet strecken soude niet alleen ten dienste van alle de Gheunieerde Provintien/ maer voornementlijck tot bevrijdinge ende meeste vordel der selver drie Provintien/ de welke willende oock betoonen den goeden yver ende wille die sy waren dragende so ten dienste ende welvaren van de gemeene vereenichde Nederlanden/ ende mede tot haer eygen dienste/ hebben boven de consenten die by alle de Provintien generalijck waren gedragen/ als noch bewillicht so veele te contribuieren/ daer mede soude aenghenomen ende voor eenige maenden tot henluyder lasten alleen onderhouden worden de voorsz. versochte twaelf duysent Soldaten te voet/ naer welke gedragen consenten/ zijn V.F.G. sodanige sorge gedragen ende ordre gestelt heeft dat een yder sijn devoir gedaen heeft/ omme niet te faelgeren gereet te maecken 'tgene hen belast ende bevolen werde: Ende hoe wel alles so wel ende secretelick werde beschickt/ so en heeftet nochtans so heymelick niet connen geschieden/ oft den vyandt is gewaer geworden dat sijn Excellentie yet besonders voor hadde/ maer en conden niet weten waer het gelden soude/ eenighe meenden op Antwerpen/ andere op Breda/ andere op Maestricht/ sommighe op Hulst/ andere op Lingen ende die quartieren/ de minste op 'sHertogenbosch/ ende de meeste op Breda/ andere oock op andere plaetsen: doch waren niet dan conjecturen ende raetsels. Dan den Bisschop van 'sHertogenbosch scheen alleen vastelijck te geloven dat alle dese preparatien tegen die van 'sHertogenbosch gelden soude/ ende dattet daer op ghemunt was. Waeromme hy in Januario in persone by de Eertshertoginne gereyst is/ ende de selve

185

aengedient dat hy voor seker verstaen hadde dat die Prince van Oraenien voor hadde mettet Leger vande Staten voor 'sHertogenbosch te comen/ ende dat sy't nodich achte dat daer in by tijts worde voorsien ende de Stadt van alles geprovideert: dan hare Hoocheyt hadde hen gerenvoyeert aenden Cardinael van Toledo/ dat hy den selve sulcx oock aendien soude/ die hem voor antwoorde gaf/ dat hy wel beter wist/ ende dat sijn Excellentie wel wijser soude wesen dan dat hy eenige belegeringe voor den Bosch maecken soude. Den Bisschop sich latende beduncken dat men meenen nochte dattet sijn professie niet en was hem mette saecke der Oorloge veele te moeyen/ liet sich beduncken dattet geenoch was sulcx claerlick aengedient te hebben/ heeft nochtans sijn opinie ende wat hy verstaen hadde eenige andere vande principaelste Heeren te kennen gegeven/ de welke sijn redenen verstaen hebbende/ geloofden ooc dat het op 'sHertogenbosch vallen soude/ ende rieden hem dat hy haere Hoocheyt sulcx noch ernstelijck te kennen gheven ende op nieuws aendien soude/ gelijc hy dede. de Eertshertoginne sijn redenen verstaen hebbende/ vraechde de Bisschop onder andere wat sijne Eerwaerdicheyt meende datmen tot conservatie vande Stadt behoorde te doen. Den Bisschop meende datmen behoorde tot provisie vande arme Borgerye/ die de macht niet en hadden haer met Coorn te provideren/ vijftich duysent gulden aldaer te bestellen om sulcke provisie te doen/ want van pro=

De Heeren
Staten Ge=nerael Com=
mitteren ee=nige Heeren
om by sijn
Excellentie
te wesen ende
de selve met
Raet ende
daet te assi=
steren/ ende
met gemeen
advijs sonder
ruggespraeck
te resolveren.

visie van Cruyt amonitie ende 'tgunt ter Oorloge diende/ meende hy dat hem niet paste daer van te vermanen/ ende en wist oock anders niet of het Magasijn was daer van genoeg voorsien. Haere Hoocheyt seyde daer op dat sy ordre soude stellen dat hem sodanige somme in handen soude gestelt werden/ ende dat hy daer van te verantwoorden soude hebben. Ick sal hier noch by verhalen dat seecker Borger van 'sHertogenbosch/ hebbende Paspoorte vercregen van beyde zijden omme in Hollandt te mogen sijne affairen verrichten/ by den Heere van Grobben=donck voor sijn vertreck gegaen is/ vertoonende de selve sijne Paspoort=brieven onder anderen/ tegen den selven Heere van Grobbendonck seyde/ gehoort te hebben dat in Hollandt groote ghereetschap ten oorloge gemaect werde/ ende datmen mompelde dat sy 'sHertogenbosch van meeninge waren te belegeren/ seggende voorts dat so hy wiste dat sulcx geschieden soude/ hy sijn reyse opsetten soude/ want hy sich niet geerne buyten der Stadt van sijn huysvrouwe ende kinderen en soude willen laten sluyten: Daer op Grobbendonck seyde/ dat hy wel reysen mochte ende hem daer mede niet becommeren/ sijn Excellentie ofte de Geusen souden wijser wesen/ dat dat sy die Stadt belegeren souden/ of diergelijcke woorden. Daer op den voorsz. Borger verreyt ende inden Haghe gekomen sijnde/ als sijn Excellentie een dach oft twee van daer vertrocken was/ teghen eenighe vertelt heeft/ segghende dat Grobbendonck gantschelijck geene meeninghe noch ghedachte en hadde datmen voor den Bosch comen soude.

186

Weder keerende tot ons voornemen/ als sijn Excellentie nu alles dat Hy meende nodich te wesen om sijn voornemen wel uyt te rechten gheprepareert ende gereed hadde/ so hebben de Heeren Staten Generael opten 20. Aprilis 1629. gecommitteert den Edele Gestrengen Erntfesten ende Hoochgeleerden Heeren Hendrick van Essen Raedt extraordinaris des Furstendoms Gelre ende Graefschaps Zutphen/ Richter tot Aernhem ende in Veluwenzoom/ Niclaes van Bouckhorst/ Heere van Noortwijck ende Wimmenum/ Eeuwout vander Dussen Ridder/ out Burgemeester der stede Delft: Een vande aenwesene Heeren gedeputeerde van Zeelandt/ die de selve successivelick souden noemen/ (de welcke geweest zijn de Heeren Symon van Beaumont/ ende Casper van Vosberghen) Adriaen Ploos Ridder-Heer van Oudegein/ Coenhoven ende Gheyn/ een vande aenwesende gedeputeerde van Vrieslandt/ die de selve successivelick souden nomineren/ (de welcke successivelick geweest zijn de Heeren Eysinga ende Veldriël) Sweer van Harsolte/ Landt-Rentmeester Generael van Sallandt/ ende Goossen Schaffer tho Wthuysen ender der Meden hovelinc/ respectie Gecommitteerde ter vergaderinghe van hare Ho.Mo. mitsgaders Olphaert Barenz. out Burgemeester tot Hoorn/ Jacob van Berchem/ Rembt Jensema Joncker ende Hovelinc in Homsterlandt/ ende Johan van Goch Ridder ende Tresorier Generael/ Raden van State/ omme sijn Hoochgemelte Excellentie ofte voorghenomene Crijchsexpeditie/ die tot bescherminge van wegen desen staedt ende tot krenckinge vanden grooten hoochmoet/ macht ende geweld des vyants byder hant ghenomen souden worden te accompaengeren/ ende den selven met raedt ende daet by te wesen/ ende te assisteren/ ende met gemeen advijs sonder ruggespraeck te resolveren/ ende te doen effectueren/ 'tgene na gelegentheyte ende vereysch der voorvallende saecken int Leger ten dienste/ welstandt ende verseekeringhe vanden staet ende afbreuck vanden vyandt bevonden sal worden te behooren: Daer naer sijn oock noch Gecommitteerde geweest de Heeren Popeus de Rovere Heere van Herdincxfelt/ Meester Jacob van Broeckhoven/ Dirck Bas Ridder/ Henrick Nobel out Burgemeester

Sijn Excellentie ver= treckt uytten Hage naer Aernhem.

Sijn Excellentie seynt de Heere van Staecken= brouck om de Advenuen van ¹sHertogenbosch te besetten.

van Rotterdam/ ende Mr. N. van Foreest/ ende eenige andere Heeren die hier ende daer gecommitteert sullen werden tot gelegender plaetsen.

Als nu sijn Excellentie gereet was/ ende dat hy alomme sijne paten= ten uytghesonden ende de vergaderplaetse gheordonneert hadde om den vyant te abuseren aen 'sGraveweert ofte Schenckenschans/ al waer oock alle de Schepen met amunitie gesonden sijn gheweest. Den 24. April is sijn F.G. des morgens vroech te ses uren uyt 'sGraven= hage gereyst met goeder couragie ende met een schoone Suite/ ende sijn= nen wech nemende over Wtrecht/ is den 25. ghecome tot Aernhem/ alwaer niet vindende d'Infanterye t'samen aengecome/ sonderlinghe die d'Yssel mosten opcomen (daer by ghebreck van lijnen ende treck=

187

peerden/ meer retardements is gevallen als opte andere stromen) heeft ordre gestelt dat alle de Compaengnyen die den 27. niet en conden t'Y= seloort schepe sijn/ souden te lande gaen om t'Aernhem ter selver tijt te wesen/ gelijk gheschiede: Op vrijdag den 27. April sijn de wagens ende tochtpaerden van Aernhem aengecome tot Nimmegen: Den 28. April smorgens vroech sijn tot Nimmegen aen landt gedaen Lxiii. stucken geschuts/ te weten/ 6. Camerstucken schietende 24. pont yzers/ noch ses Camerstucken schiedende elcx 12. pont yzers/ drie Veltstucken 6. pont yzers/ 24. Draecken of Camerstucken schietende 6. pont yzers/ ende noch 24. Draecken oft Camerstucken schietende drie pont yzers/ yder stuck voorsien met hondert ende 30. schoten als 90. Cogels ende 40. blicke dosen/ de reste van 'tgeschut bleef te Schepe ende sijn des mid= daechs (sijn Excellentie aengecome sijnde gemarcheert door de poorte naer de Mockerheyde toe: Het voetvolck dat tot Aernhem ende Ysel= oort was gekome marcheerde deur de Betuwe tot Nimmegen: desge= lijcx de Ruyterye marcheerden uytte Veluwe deur de Betuwe over de brugge die geslegen was beneden Nimmegen/ de reste van 'tvoetvolck hadde sijn Excellentie doen opseylen tot boven 'sGravenwaert aende Peppelen omtrent Eltenberch/ al waer de selve inde schepen bleven legghen tot dat sijn Excellentie die nu dede afsacken ende seylen naer Nimmegen/ alwaer de selve boven de Stadt te lande gingen/ waer toe God de Heere gaf den besten Oosten wint diemen soude hebben con= nen wenschen/ so datse in ses uren alle vande voorsz. plaetse tot Nim= megen aen lant waren/ hebbende den Colonnell Pinsen met eenighe Compaengnien aen Schenckenschants doen blijven/ omme op alle oc= curentie daer mede op den dienst vant landt te passen. Sijn Excellentie dede al 'tvolck dien nacht opte Mockerheyde logeren onder den blaue= wen Hemel/ ende dedese des anderen daechs smorghens metten Crieck vanden daege marcheeren over de brugge by de Grave om snachts te Vellep te wesen/ sendende den Heere Staeckenbroeck met 40. Com= paengnyen Ruyteren vooruyt naer den Bosch om den 29. alle d'ave= nuen te besetten.

Die vyanden horende dat sijn Excellentie met alle 'tvolck/ schepen/ amunitie/ Ruyterye naer boven ghetogen waren/ meenden of de mee= ninge was om het overquartier van Gelderlandt aen te tasten/ derhal= ven sonden terstont binnen Venlo 16. Compaengnien Spaengaerden/ ende binnen Ruremonde 7 Compaengnyen Italianen/ ende hadmen advertentie dat Graef Henrick vanden Berch binnen 2. daghen stille binnen Gelder was gheweest: oock kreech sijn Excellentie advijs/ dat den Gouverneur vanden Bosch de Dorpen rontom de Stadt hadde doen taxeren een seecker quantiteyt Rijs daer binnen te brengen/ ende oock met eenige Coopluyden geaccordeert om uyt Hollandt ten spoe= dichsten te brengen een goede quantiteyt vivres: dan sijn Excellentie

<p>Hoe veel volcx binnen ^tsHertogenbosch was/ als het bele= gert werde.</p> <p>Sijn Excel= lentie comt met het Leger voor ^tsHer= togenbosch/ ende neemt zijn quartier tot Vucht.</p> <p>Wtdeylinge vande quar= tieren.</p> <p>Sijn Genade Graef Ernst quartier tot Hintum.</p> <p>Quartier van zijn Genade Graef Wil= lem tot Orten.</p> <p>^tQuartier vanden Heere van Brede= rode te Eyc= kendonck omtrent Petler/ ende het Quartier vanden over=</p>	<p>heeft de Commandeur te Creveceur ghelast de selve niet te laten passe=</p> <p>188 ren: voorts danckten de gedeputeerde vande Heeren Staten Generael omtrent 500. Schepen so groot als cleyne af/ daer mede het volck op= waerts gecomen was.</p> <p>Binnen den Bosch verstontmen dat waren 4. Compaignyen te Peerde/ ende 18. te voet so Walen als Duytschen: Daer van een ghe= deelte inde forten is geleyt/ werden gheesstimeert t'samen sterck te we= sen omtrent drie duysent man/ sijnde het oude garnisoen/ sonder datter op nieu eenich volck was inghebracht: men verstont oock datse wel versien waren van Provisie van Coorn ende Proviande/ want daer binnen corten tijt veel Coorns in was gecomen/ so datse voor een goede geruyme tijt wel geprovideert waren.</p> <p>Den lesten April is sijn Excellentie metten gheheelen Armeye ghe= marcheert naer 'sHertoghenbosch toe/ ende is des achtermiddaechs omtrent drie uren daer voor gecomen/ nemende sijn quartier met 134. Vendelen tot Vucht/ ende voor sijn Logement het Huys Heyms: D'ammunitie/ vivres/ schuppen/ spaden/ houwelen/ bijlen/ deelen/ spar= ren/ balcken/ swalpen ende alle andere ghereetschap ende Crijchsaecken sijn tot Creveceur aenghecomen/ ende hebben des anderen daechs een brugge boven 'tfort over de Mase geleyt. Onder wegens tusschen Sint Andries ende Creveceur sagen sy elf samareusen met rijs gheladen leg= gen/ daer sy des anderen daechs naer toe sonden/ om die te besien ende arresteren/ by aldien het niet en was vanden Rijs/ die tot behoef vande belegeringe was gedaen coopen. Den Gecommitteerden neffens sijn Excellentie/ souden voorts tot Vucht by sijn Excellentie gecomen heb= ben/ dan en vonden die passagie niet bequaem ende haer logementen niet geaccommodeert/ derhalven sy sijn excellentie adverteerden van ha= re comste/ ende datse haer ghereet daer toe hielden om so haest de passa= gie bequaem/ ende de logementen geaccommodeert souden zijn/ datmense soude mogen gebruycken: ondertusschen stelden sy ordre op de ladinghe van 'teen ende 'tander/ ende de ledige ende onnodige af te dancken.</p> <p>Sijn Excellentie hadde oock int aencomen naer den Bosch het Huys te Heeswijck omtrent 2. uyren vanden Bosch gelegen/ daer op omtrent 60. man vanden vyant tot besettinge lach/ doen innemen. Opten eersten Mey heeft sijn Excellentie sijn Genade Graef Ernst van Nassau sijn quartier geordonneert te nemen met 50. Compaignyen tot Hintum met 3. Camerstucken/ schietende 12. pont yser/ 3. van 6. pont ende 3. van 3. ponden.</p> <p>Sijn Genade Grave Willem van Nassau Gouverneur van Heus= den met 32. Compaignien tot Orten/ met 6. Camerstucken van 6. pont yser/ ende 3. van drie ponden yser.</p> <p>189 Sijn Genade Heere van Brederode die den vijfdien Mey gemar= cheert is uyt het quartier van sijn Excellentie met 26. Compaignyen ende vijf Camerstucken van 6. pont ende 5. van 3. pont yser heeft sijn quartier genomen tot Eyckendonck omtrent de Petler. De Colonnell Pinsen Gouverneur van Rees die sijn Excellentie noch voor eenighe dagen met eenen goeden hoop Soldaten omtrent Schenckenschans gelaten hadde is den 11. mede naer 't Leger gecomen/ ende is hem aen=</p>
---	---

sten Pinsen
te Deuteren.

Daer comt
eenich volck
uyt Breda
binnen
sHertogen=
bosch.

gewesen Deuteren/ om aldaer sijn Quartier te maecken.

Voorts heeftmen terstont van den 1. Mey af doende gheweest om de Quartieren af te steecken ende met graven te verseeckeren/ daer toe den derden Mey int Leger quamen omtrent 1500. Boeren uyt Gelder= landt om t'arbeyden/ die voorts deur de Gedeputeerde naer het Quar= tier van sijn Excellentie gesonden werden. Gelijk sy daer ooc derwaerts deden gaen den Comijs de jonge met eenighe penningen tot betalinghe vande wercken die veel souden costen/ ten aensien vande menichte der wercken/ ende de groote circumferentie van ten minsten acht uren gaens ende meer/ ende vanden incoop vande menichte van 'trijs dat daer ghe= cocht werde/ dat te verwonderen was waer datmen so grooten me= nichte ende overvloed souden mogen van daen gecrijgen: Ende overmits de wegen tusschen de quartieren noch onvry ende seer qualijck ghecon= ditioneert waeren/ 'twelck den toevoer naer de quartieren van sijn Ex= cellentie ende van Graef Ernst seer empecheerden/ ende dierte int Leger causeerde/ so hebben die Gedeputeerde tot Creveceur wesende/ den der= den Mey dertien wagens met broot dat te Emmerick was gebacken/ gesonden int quartier van sijn Excellentie/ ende deden tot Heusden noch backen 50. duysent ponden broots/ ende so veele meer als daer te becomen mochte wesen. Stelden ooc ordre datter wagens so uyt Bommelerweert ende elders van daen quamen om de vivandiers te dienen tot transport vande vivres na 'tLeger/ ende dat de quade wegen gemaectt werden; Die vande Stadt arbeyden oock seer boven ende beneden de Stadt/ ende verhoogden ende soncken hare Baterye naer de gelegenthey vande plaetse/ connende schieten in ende over alle de drie quartieren: dan men wist den derden Mey noch niet dan van acht ofte negen persoonen die ghebleven waren. Tusschen den derden ende vierden Mey heeft den vyant eenich volck uyt Breda voorby Deuteren by de Koe-Schants door de wateren inde Stadt gebracht/ ende quamen Sint Jans Poort binnen/ gaende by na op eenige plaetsen tot haer middel toe int water: sy namen de Sauvegarde die tot Vlijmen was met haer/ ende de sel= ve in Grobbendoncx huys wel getracteert sijnde/ sonden die wederom te rugge/ om te rapporteren wat sy ghesien hadden/ de selve verclaerden datse omtrent 500. man gecommandeert volck sterck geweest waren: maer andere diese getelt hadden/ segghen datse sterck geweest sijn 834. mannen/ 'twelc seecker ende waerachtich is. Sijn Excell. dede den vijfden 5. de plaetse van Deuteren occuperen/ ende heeft aldaer eenige wercken

190

doen maecken/ omme 'tvorder uyt ende innecomen te beter te verhinde= ren: sijn Excellentie creech oock advertentie dat de vyant eenige verga= deringe maeckte int overquartier van Gelderlandt/ tusschen Ruremon= de ende Venlo op Rovers Heyde/ ende oock by Diest: dan men hoopte dat eer die soude connen aen 'tmarcheren comen die quartieren al greeet ende in defentie wesen souden/ gelijk de selve quartieren oock den sesten Mey al in tamelijcke defentie waren/ ende men maeckte nu de prepa= ratie met maecken vande linie om de quartieren aen malcanderen te brengen: In sijn Excellentie quartier was int beginsel al wat dierte ge= weest/ vermits de wegen seer quaet waren/ ende de vivandiers so verde niet en sochten te gaen/ waeromme sy den Sommijs Conincx hadden gesonden tot Heusden om aldaer uyt het Magasijn te lichten 20. lasten rogge/ ende die te doen backen/ daer van sy daer naer pertinenten staet overgesonden hebben aende Heeren Staten Generael om die weder te doen suppleren/ hebben oock eenige Steden by brieven versocht de pu= blicatie van een vry Leger te willen renoveren. Desen dach sijn aldaer gecomen 344. boeren uyt Hollant/ werdende noch veele meer verwacht: De Heeren van Hesmenzoelen ende den Drost Apeldorn brachten

oock wel 300. boeren uyt de Veluwe ende Veluwezoom/ oock neffens haer spaden ende schoppen met vierroers voorsien/ sulcx de wercken in dese dagen seer geavanceert werden/ want niet alleen de Boeren/ maer oock neffens de Boeren werden oock de Soldaten ghecomman= deert te wercken/ so datmen niet dan op alle kanten en sach wercken ende arbeyden/ ende de Boeren uytte Neder-betuwe ende Hollant oock veele in ghetal sijnde/ waren seer neerstich besich int maecken van den wech/ ende den borstwering die van Vucht op Deuteren neffens de vogelkoy van Grobbendonck henen/ ende van daer op Engelen voorby Vliemen werde gebracht/ 'twelck meest al onder water lach/ ende met rijs most werden deurgebracht ende verhooght/ voorts beset met ver= scheyden Redouten die voort eerst van hout werden gemaect/ ende hier naer weder vermaect sijn van aerde wercken ende rijs/ 'twelc sijn tijt most hebben/ ende nochtans so voortginck/ dattet scheen onmogelijck te wesen dat men menschen handen sodanighen wech/ so diep onder water leggende/ in so corten tijt soude connen ghemaect werden: dese wech werde genoemt den Hollandtschen dijck/ ende werde in sulcker voegen ende haeste gemaect met verwonderinge van alle de geene die het ghe= sien hebben/ datmen daer af wel seggen mach:

*Daert onlancks als een Zee met water lach beslagen,
Daer gaetmen nu te voet, te Peerdt, ende te waghen:
Dus alles doenlick is, (selfs 'tgeen onmog'lijck schijnt)
Daer menichte van volck, sich tot den arbeyt pijnt.*

Daer naer heeft sijn Excellentie den voorsz. Dijck die eerst door de

191

veelheyt der wateren smal most geleyt sijn/ allencxkens met het sacken van 't water allenskens doen verbreden/ verhogen ende verswaren/ ge= lijk oock de Redouten ende andere wercken/ die om de haest van het beslyuten ende verseeckeringe voor een haestighe overval eerst van hout gemaect waren: de selve daer na so verseeckert ende bewaert ende aen den anderen gehecht/ dat sijn Excellentie getroost ende beraden was den vyant met alle sijne macht aldaer te verwachten: doende evenwel op eenige plaetsen noch veel nieuwe wercken ende corps de guarden ende Hoornwercken besteden/ so tegen des vyants Schantsen als anders: Het Maes water dat groot geworden was vermeerderde ooc de costen der wercken/ sulcx dat alles een ongelooflick gelt gecost heeft/ ende niet teghenstaende de Provintien aen ende aen gelt int Leger sonden/ so en werden by naer geene oft seer weynige brieven geschreven uyt het Le= ger aende Heeren Staten Generael of aen de Heeren Staten van Hol= landt/ ende Gecommitteerde Raden/ of sy versochten al ghestadich om meer gelts te seynden/ om altijt gelt in voorraet te mogen hebben/ wat oock overcomen soude mogen: doch is het somtijts wel ghebeurt dat de Casse int Leger wel seer benaut is gheweest/ doch niet lange ende noyt sonder eenich provisie van gelt/ d'welck evenwel niet te verwonderen en is voor de geene die ghesien hebben de groote sware ende menichful= dighe wercken die daer gemaect sijn gheworden/ maer is seer te ver= wonderen hoe de Vereenichde Provintien sonder eenich secours/ hulpe ofte subsidie van eenighe uytheemsche Potentaten ofte republijcken/ oock mette Vereenichde Provintien gealieert sijnde/ sodanigen swaren beleg/ ende alles wat daer toe behoeft heeft/ ende vorders daer aen de= pendeerde naer gevolcht is/ heeft connen uytstaen: want de Vereenichde Provintien so lange sy in dese sware Oorloge geweest sijn/ noyt so veele volcx in haren dienst gehadt/ noch so sware lasten ende oncosten gedra= gen en hebben/ gelijk uyt het vervolch van dese naerder verstaen sal

<p>De Rivieren Dommel ende Aa worden ghe= stopt/ ende buyten om de wercken van tLeger geleyt/ tot bevrijdinge van tselve.</p> <p>De Stadt van den Bosch is seer vast besloten.</p> <p>Een man willende brieven aen Grobben= donck bren= gen/ ver= drenckt.</p>	<p>connen werden: Sijn Excellentie reedt dagelicx uyt om de wercken te besichtighen/ ende te beter te doen vorderen/ gheen arbeyt noch moeyte sparende.</p> <p>Die vande Stadt en deden niet minder dan alle haer neersticheydt om de swackste plaetsen te voorsien/ so wel binnen de Stadt als aende buytenwercken/ want sy sagen nu dattet ernst was/ ende datmen haer meende/ maer d'onse waren seer verwondert dat die vande Stadt het wercken ende naerderen vande onse niet meer en beletten/ d'welck sy in het beginsel seer wel met schieten soudén hebben connen doen: De Gouverneur ende Magistraet stelden oock eenige ordre van binnen/ de= den verbieden dat alle honichvercopers ende Meebranders gheen ho= nich meer en soudén mogen versieden/ nochte de Koeckebackers ver= backen/ op een peene van 100. Daelders te verbeuren by de geene die in faute bevonden werden/ ende dit gheschiede deur oorsaecke dat de boter seer dier daer binnen was/ ende datmen de honich op broot soude mo=</p> <p>192</p> <p>ghen eeten. Oock werde verboden dat niemant eenige boomen of hout op sijn eygen erf en soude mogen afhouden op een groote pene te ver= beuren/ op datmen de selve inde wercken vande wallen soude moghen gebruycken: Den 22. Mey heeft de Gouverneur ende Magistraet alle de huysen doen visiteren ende opschrijven alle het Coorn datter inde Stadt was/ mitsgaders oock hoe veele leevendighe menschen zielen daer in waren/ dan werde secreet gehouden/ ende alleen geseyt datter provian= de ghenoech was. De eerste veerthien dagen van de Meymaent wert meestendeel by sijn Excellentie int Leger deurgebracht met arbeyden/ ende wercken/ so tegen de aencomste vanden vyant van buyten als te= gen die vande Stadt: Den twaelfden Mey heeft sijn Excellentie den Dommel besteet te stoppen ende toe te dammen met eenen dam van tweehondert roeden/ 'twelck den 28. Mey ghestopt wesende begon men het water buyten om het Leger te leyden: Desgelijcx wert oock de Rivier A gestopt/ ende 'twater mede buyten om de wercken geleyt/ so dat het Leger van buyten seer voorsien was: De Ruyterye van Breda waren dickwils uyt op hasart ende hielden de wech onveylich.</p> <p>Het Leger nu aen allen sijden wel besloten sijnde/ so heeft sijn Excel= lentie goet gevonden datmen soude beginnen Bateryen te maecken om op de Stadt ende Forten te schieten/want totten 20. toe en dede de Prince noch op de Stadt niet schieten/ maer werden niet dan nieuwe wercken/ Schansen/ Redouten/ Hoornwercken ende Trenseen ghe= maeckt/ die telkens noch versterckt/ verbreet ende verhooght werden/ waer deur die belegerde veroorsaectt waren te roepen of wy met gheen gheschut en waren voorsien/ sy wilden ons by faute van ghebreck wel eenige stucken by setten: vorder dat de Stadt so bedolven ende beslo= ten/ datter niemant in noch uyt en mochte/ hoe wel 'tselve noch al besocht werde/ want den 22. Mey meenden die vande Stadt twee Boden naer Bruyssel uyt te seynden/ die haer beste deden om deur te co= men/ dan siende het over al so beset/ keerden wederom/ ende en hadden geen moet om deur te geraecken. Den 26. Mey is seecker manspersoon met brieven vande Infante gecomen/ meende die inde Stadt te bren= gen/ dan deur 'twater moetende gaen/ schijnt het padt ghemist te heb= ben/ ende is also verdroncken: Ende sijn hoet op 'twater drijvende daer in eenige brieven ghevonden vande Infante van date den 17. Mey/ hou= dende aenden Heere van Grobbendonck/ inhoudende dat alle preparatie gereet gemaectt worde tot ontset/ ende al wast dat het ontset wat lang= saem quam/dat hy sijn devoir doen soude gelijk hem toebetrouw wer= de/ dat het ontset te seeckerder ende met meerder effect soude wesen.</p>
--	--

De meeste
Huysluyden
die om de hae=
sticheyt aende
wercken ghe=
bruyckt wae=
ren/ werden
gelicentieert.

Men begint
te schieten
naer de Stadt
ende Forten/
ende dat inde
maent van
Mey.

Wtvallen by
die vande
Stadt gedaen
inde maent
van Mey.

De Ritmee=
ster Smelt=
sing sterf van
sieckte.

Daer was oock een brief by vanden Marquis Spinola uyt Madril aen Grobbendonck/ niet bysonders inhoudende dan dat hy verstaen hadde van Grobbendoncx vertreck naer 'sHertogenbosch/ ende dat de Co=
ninck gelt soude seynden/ &c. want hy van het belegh niet en wist.

193

Den 17. Mey als de wercken meest al in defentie waren gebracht/ ende dat sijn Excellentie van meeninge was de verhoginge ende verswarin=
ge der wercken voorts by bestedingen te doen doen/ so heeft hy geconsen=
teert datmen de meeste Huysluyden soude mogen licentieren/ alleenlijck
de nombre van omtrent hondert aende hant te houden/ met de tweehon=
dert arbeyders met Hoocheersen/ die daer gecomen waren uytte Dort=
sche weert/ die meestendeel gebruyckt ende geemployeert souden wor=
den inde bestede wercken.

Op den 22. Mey zijn uyt 't Quartier van Graef Willem van Nassau tot Orten 7. Canon schooten ghedaen van 7. pont yzers naer eenige Visschers die uyt de Stadt quamen te visschen met een schuyte/
maer sy retireerden dadelijck wederom inde Stadt/ ende daer en werde
niemant getreft. Op den 24.25.26.27.28. ende 29. zijn uyt 'tvoorsz.
quartier verscheyden scheuten gedaen sonder groot voordeel te doen.

Den 28. Mey heeft sijn Genade Graef Ernst van Nassau de Stadt oock beginnen te beschieten met eene baterye van drie halve Canons ende drie Camerstucken van 12. pont yzers: Ende sijn Genade Grave Willem uyt sijn quartier de Stadt mede beginnen te beschieten den 30. Mey met stucken van drie halve Canons ende drie Camerstucken van 6. pondt. Ende op den lesten Mey heeft de Heere van Brederode op de Petler Schants beginnen te spelen met twee Camerstucken van 6. ponden yzers/ ende worden desen dach uytte andere quartieren wel hondert ende tien scheuten met halve Canons gedaen/ waer van eenige Borgers huysen ende des Bisschops huys beschadicht werden: oock wasser den 30. een scheut deur den toorn van Sint Jans Kerck ende Toren aenden boom gecomen: Doch en sijn binnen de maent van Mey met Canon niet dan eenen man/ namentlijck Capiteyn Ruyter/ doot=
geschoten/ ende eenen Timmerman gequetst.

Inde selve maent van Mey hebben die vande Stadt oock eenighe uytvallen gedaen/ als namentlijck den 12. Mey snachts sijn die vande Stadt met twee Chalouppen uytgecommen op het Quartier van sijn Genade Grave Ernst/ meenende eenige Voerluyden te lichten/ dan werden so wellecom geheeten/ dat haer den lust haest verginc/ ende spoe=
den haer seer om wederom te keeren/ daer op die vande Stadt 7. ofte acht scheuten met Canon deden/ treffende 2. ofte 3. Soldaten. Den 15. Mey hebben sy insgelijckx eenen uytval gedaen uyt eenige Chaloupen op het Quartier van Grave Ernst van Nassau/ maer en rechten niet uyt/ want werden terstont weder te rugghe gedreven/ ende veele vande haere sprongen int water om haer te salveren/ ende werde eene vande hunne door den arm gheschoten. Den 18. Mey sijn die vande Stadt wederom uytghevallen op't Quartier vanden heere van Brederode met 4. chalouppen vol volcx/ maer werden terstont so ontfangen/ datse met verlies van eenighe mosten te rugghe keeren: daer op die bele=
gerde den selfden dach/ als oock daechs te vooren eetelijcke schooten

194

hebben ghedaen/ doch niet mede uytgherecht.

Op den achtsten dach Mey is de Ritmeester Nicolaes Smeltsinck int Leger voor 'sHertogenbosch overleden/ des snachts omtrent 12. uren/ hebbende maer 2. oft drie dagen sieck gheweest/ sat noch des sa=
vonts in sijn stoel als hy midder nacht daer naer storf. Zijne Excellentie

ende d'ander Graven ende Heeren waren seer rouwich om hem/ heb=
bende 36. jarenlange Ritmeester alhier te lande geweest/ was van ge=
boorte uyt Oostenrijck/ was out als hy storf omtrent 68. jaren: hy
was een nuchteren man/ hadde van sijn jeucht aen tot sijn sterfdach toe
noyt anders dan water gedroncken/ niet van wegen eenighe belofte oft
ongeluck oft om eenige andere saecke/ so hem eenige tegen de waerheyd
hebben naer gegeven: maer vrywillich ende van natuyren tot gheen an=
der dranck genegen/ sulcx dat hy 'tselve deur quellinge van ander wil=
lende beproeven/ hem daer niet wel by en bevondt: heeft het landt lange
diensten gedaen/ heeft oock bedient den staet van Lieutenant Gouver=
neur van sijn Excellentie over de Steden van Over-Ijssel/ ende Presi=
dent vanden Crijchsraet: Het lichaem is gevoert naer Heusden/beleyt
sijnde by sijn Excellentie/ Graven Ernst ende Willem van Nassau/
ende de Ritmeesteren ende Officiers buyten 'tleger/ ende wert tot
Heusden eerlijck inde Kercke begraven/ int Graf daer de Heere Olivier
vanden Tempel Heere van Corbeeck/ die oock President vanden
Crijchsraedt was geweest in October 1603. (beyde de beenen afgescho=
ten sijnde) in begraven was geweest.

Jaerdicht op des selfs overlijden/

*NICoLaes sMeLtsIng In d'oorLoge erVaren/
heeft desen staet gedlent zes ende dertICH Iaren/
Sterf Van sieCkte Voor 'sHertogenbosCh In eeren/
Ende Leeft nV bl God den Heere der Heeren.*

In sijn plaetse is tot President vanden Crijchsraet ghecommitteert
den Heere Wits/ Sergeant Major van't Leger/ een cloeck ende erva=
ren Soldaet vande landen wel gemeriteert.

Den lesten Mey waren d'approches op de groote Vuchter Schans
Isabella genaemt/ so verre geavanceert datmen op hondert ende vijf=
tich passen na ghecomen was aende buytenwercken vande voorsz.
Schantse/ sulcx datmen voorts sapperen soude moeten/ ende naer de
cleyne Schantse/ daer't landt vol waters was/ wert oock van tijt tot tijt
voortgegaen/ dan waren noch so verre niet gecomen. Tusschen beyde
Aproches was een baterye van ses stucken geschuts besteeft/ die des an=
deren daechs soude veerdich wesen om de verder wercken te favoriseren.
Wt het quartier vande Heere van Brederode werde oock geapprocheert
naer de Petler Schants met goet succes. Inde Quartieren vande Gra=

195

ven Ernst ende Willem van Nassau conde noch geen vorder Aproches
gedaen werden/ vermits het hooge water daer aen sy gecomen waren
ende hare bateryen gestelt hadden/ ofte welcke nu ende dan gheschoten
werden.

Daer werde aen sijn Excellentie geschreven dat alreede int Graef=
schap vanden Berge ghecomen waren 10. regimenten van de Keyser=
sche/ met 30. Compagnyen Ruyteren om haer na dese landen te ver=
voegen/ hebbende die regeringe van Munster/ daer door sy wilden pas=
seeren/ haer tegen gesonden/ om door heur landt niet te passeeren: Wes=
halven sijn Excellentie aende Heeren Staten van Hollandt versocht
dat de lichte van ses duysent waertgelders mocht werden gheaccele=
reert/ ende wilden wel dat de provincien die alrede haer consent daer toe
hadden gedragen/ voorts tot de lichte wilden procederen om gheen
tijt te verliesen.

Ende alsomen van goeder handt onderricht werde dat tot Bruyssel
ende Antwerpen 4. ofte 5. tegen een geweddet werde/ dat sijn Excellentie

Sijn Excel=
lentie begint
te approche=
ren naer des
vyants for=
ten.

Sijn Excel=
lentie vordert
aende Heeren
Staten Ge=
nerael datter
6000. waert=
gelders sou=
den gelicht
worden.

Tot Bruys=

sel ende Antwerpen wort geweddet dat de Prince van Oraengien inden jare 1529.^[sic] doot oft ghevanghen in Brabant soude ghebracht worden.

Wtval uyt de Vuchter Schantse op de France.

Die vanden Bosch cregen een brief van Bruyssel binnen.

Sijn Excellentie besichticht de wercken.

Daer wert aen beyde syden dapper geschoten/ ende d'ap=

proches worden seer ghevordert: aen beyden syden doet elck zijn beste.

de Prince van Oraengien van desen jaere 1629. doot oft ghevangen in Brabant gebracht soude worden/ so werde deur de Heeren Staten Generael last gegeven datmen de Capiteynen vande Gardens soude belasten/ sorchvudelic te letten/ op de vreemde persoonen die by/ aen/ ende omtrent sijn Excellentie so nu so dan comen soudent: hebben oock den Major Wits belast nauwe regart te nemen/ ende scherpe ordre dienengaende te stellen.

Den 1. Junij is de vyant met 200. Soldaten uytte Vuchter-Schans gevallen op de France Batterye/ daer over vijf ofte ses met een Capiteyn van de Walen doot gebleven sijn: sy hebben d'onse uyt hare wercken niet connen slaen/ ende die van binnen hebben veel doden met haer gesleept. Des naer middaechs isser noch een Soldaet doot gebleven.

Den tweeden Junij hebben die vande Stadt een Bode van Bruysel binnen gecregen/ niet teghenstaende de groote ende scherpe toesicht ende besetten van alle plaetsen: men wist niet waer hy door ghecomen was/ des nachts wert geviert/ tot een teecken dat de selve Bode wel overgecomen was/ het vier driemaels ophalende ende nederlatende.

Den selven dage heeft de Heere Prince van Oraengien met alle den Adel alle de wercken gaen besichtigen/ gevende den Arbeyders ende Soldaten goeden moet/ de selve vriendelic aenspreekende/ sodat de Pioniers met schup ende spae op den hals so vrolijk totten arbeyt gingen als of sy te bruyloft gaen soudent/ also dattet een lust was om te sien/ ende waren de Soldaten vol couragie/ niet anders wenshende dan dat sy haer tegen de vyanden soudent mogen oeffenen.

Den derden Junij wesende Pincxterdach/ heeft sijn Excellentie de stadt van 'sHertogenbosch ende beyde Vuchter Schantsen begonnen te beschieten met een Batterye van ses halve Canons/ welcke Batterye de Pincxterblom genoemt werde om dat het Pincxterdach was/ ende

196

begon des middaechs ten 12. uren/ ende des anderen daechs schoot sijn Excellentie wel 80. schoten op de Stadt: doch die belegerde antwoorden den vierden lustich met Cogels van 12.16. ende 24. ponden. Daer werde een Soldaet die van 'tLeger na de Batery quam/ gheheel 'thooft wech ghenomen. Opten derden Junij voorsz. heeft den Commijs Jacob Franchoys van Bockhoven gehaelt van Creveceur ses halve Canons/ elck versien met 110. schooten/ ende de selve gebracht in 't quartier van sijn Excellentie. Van dese tijt voortaan hebben so wel de beleggers als belegerde/ so uyt de Stadt als Schantsen seer tegen den anderen geschooten/ so met grof Geschut als met musquetten/ als oock met haecken uyt de Stadt ende Petler Schantse/ midlertijt so gingen d'approches seer voort/ ende was den Dommel den 4. Junij t'eenemaal gestopt/ ende verspreyde het water sich over 'tlandt/ gelijck een Zee/ ende werde geraemt eenen Dijck door te steecken/ om also het selve water in twee grachten/ die daer toe gegraven werden/ voorts rontsomme het Leger te leyden. Den derden werde een kijckert van Heusden op de Battery staende/ doot geschoten. De Engelsche ende Franschen waren den vijfdien Junij al 60. passen met hare loopgraven genaerdert/ ende isser altemet eenen geschoten inde loopgraven/ desgelijcx isser oock altemet eenen geschooten inde Stadt. Om dit Leger te besichtigen/ quam dagelijcx seer veel volcx uyt de Vereenichde Provincien/ alles was nu vast in seer goede ordre gebracht/ ende spijs ende dranck in overvloed/ ende goet coop; de wegen gerepareert/ wagenen/ schuyten/ ende schepen tot elcx gerief genoeg te becomen: De Heere van Chastillon is oock uyt Vranckrijck int Leger gecomen/ die hem geduyrende de selve belegering seer wel gequeten heeft/ rapporteerde datter wel 300. Edelen uyt Vranckrijck quamen om tLeger

Lijste vande metalen stuc= ken die ghe= bruyckt sijn geweest inde belegeringhe voor de stadt van 'sHerto= genbosch.

Tijdinge van des vy= ants comste.

te besichtigen/ die haer oock goetwillich wilden laten ghebruycken: daer eenighe onder waren/ die voorgaven datse de doot vanden Heere Breaute/ die tegen alle Crijchsordre lelick omgebracht ende vermoort was/ dachten te wrecken: daerentusschen werden de aproches meer ende meer van tijt tot tijt gevordert: De Ingenieur Perseval was met sijn linie (den 7. Juny) ghecomen op't contrescharpe vande groote Schantse/ ende d'Ingenieur Jan vanden Bosch mette zijne/ naer by de cleyne Schantse: daer werden noch twee bateryen boven de voorgaen= de ghemaect/ ende den Commijs Boeckhoven hadde tot Creveceur 9. halve Canons gehaelt/ yder voorsien met 110. schoten/ daer van 6. ggebracht werden int Quartier van den Prince van Oraengien/ ende d'ander drie int Quartier van sijn Genade Grave Ernst/ ende werden int Quartier van sijn Excellentie den achtsten noch vier mortieren/ ende den negenden noch acht Veltstukken/ ende daer noch den 26. Junij 10. Camerstucken van 12. pont yzers/ elck met 110. schooten ggebracht: De reste van't gheschut is daer naer oock al ghehaelt ende verdeelt inde quartieren/ sulcx dat de Heeren Staten Generael in dese belegeringe

197

voor 'sHertogenbosch ghehadt hebben hondert sestien metalen stucken/ behalven de mortiers ende het geschut dat opte pleyten was. De voorsz. metalen stucken waren:

7 Heele Canons, schietende 48. pont yzers,	} t'samen 116. stucken.
28 Halve Canons, schietende 24. pont yzers,	
8 Lange Veltstukken, schietende 12. pont yzers.	
3 Veltstukken, schietende 6. pont yzers,	
6 Camerstucken, schietende 24. pont yzers.	
16 Camerstucken, schietende 12. pont yzers.	
24 Draecken oft Camerstucken, schietende 6. pont yzers,	
Ende noch 24. Draecken oft Camerstucken, schietende drie pont yzers.	

De 7. heele Canons sijn eerst den 15. Julij met 110. schoten int quartier van sijn Genade Grave Ernst ggebracht/ ende den 17. der sel= ver maent d'eerste schoten daer mede gedaen.

Den 8. junij kreech sijn Excellentie advijs dat Grave Henrick vanden Berge/ die vercoren was tot Veltheer Generael/ een groot Le= ger by den anderen hadde vergadert/ ende dat sijn meeninge was te co= men logeren inde Langestate/ met intentie omme de Hemertsche ende Bommelrewaerden te invaderen: Daer teghen sijn Excellentie voorghenomen hadde 3. oft 4. Compaengnyen Ruyteren inde Bom= melreweerdte te doen gaen/ ende versocht 200. maetrosen aenghenomen oft ten minsten aende handt 'ghehouden te worden/ om de selve in cas van noot geemployeert te worden op 'slants Chaloupen/ doende de sel= ve continueerlick de Mase op ende af roeyen om te behinderen d'over= comste des vyants met zijne schuyten/ die hy met menichte soude heb= doen marcheren/ ende versoect sijn Excellentie oock dat de lichtin= ge vande waertgelders gevordert werde so veele doenlick is.

Den 9. Junij/ De Sergiant Maior van een Frans Regiment Voetvolck/ is dien mergen met een Musquet-Cogel int hoofd gescho= ten/ die daer naer aldaer overleden is. Wt schrijven vanden 13. Junij aen den Rade van State geschreven/ verstontmen dat de belegerde de Con= trescharpe van 'tHoornerck selfs verlaten hadden: naer 'tseggen van een overloper die den 12. gecomen was/ soude de vyant ses Mijnen int Hoornerck ghemaect hebben/ ende oock 'tvorder forte onder ghemi=

Granaten
inde groote
ende cleyne
Schanse ghe=
worpen/ ende
wat operatie
die ghedaen
hebben.

Graef Hen=
rick vanden
Berch verga=
dert zijn volck
om 'sHerto=
genbosch te
ontsetten.

Wtval by
de belegerde
gedaen.

Advertentie
vande verga=
deringe ende
voornemen

neert: dan ons volck liepen 'tHoornwerck (wesende lanck 40. roeden) voorby/ om te comen opte Contrescharpe van't Fort selfs/ daer voor sy een gracht vonden van 28. voeten breed/ op de cante vande welcke dien nacht een Corteguarde besteet werde/ om onder 'tfaveur vande selve daer deur te gaen: Voor de Contrescharpe van't cleyne fort/ was by den vyant een travers gemaect/ ondertusschen warender twee Mor=

198

tieren inde loopgraven gebrocht/ om met d'eene int groote Fort/ ende met d'andere int cleyne fort eenige granaten te werpen/ welcke vier= wercken men verstont goede operatie ghedaen te hebben/ want int groote Fort scheen eene gevallen te sijn/ of in een Magasijn/ of in een Corps de garde daer in eenich cruyt/ musquetten oft handtgranaten waren geweest/ dewijl men neffens een groot gecrijt heeft sien opgaen een grooten damp/ ende hooren los gaen verscheyden scheuten/ d'welck= men presumeerde geweest te sijn eenige granaten ofte musquetten/ doch in het journael dat binnen de Stadt gehouden is/ staet: Dat mette gra= naten des Capiteyns huys in brant geschoten werde met 4. tonnen bus= poeder/ ende omtrent 100. granaten/ verstaet hant-granaten. Int cley= ne Fort sachmen oock eenige dampen opgaen/ doch so groot niet/ ende 'tvolck daer uyt loopen. Den selven nacht hebben die vande Stadt we= derom van des Stadts toorn/ driemael gheviert/ 'twelck een signael moet sijn geweest van receptie van eenige brieven/ alsomen verstont datter een inde Stadt gecomen was/ ende de brieven diemen daer naer geintercipieert oft gecregen heeft/ brenghen mede dat sy seder den xiii geen brieven en hadden gecregen.

Graef Henrick vanden Berch was den 13. Junij uyt Bruyssel ge= scheyden/ hebbende sijn rendezvous geordonneert tot Tournhout. Bin= nen Breda verstontmen datmen voor 'tLeger begon te backen/ waerom sijn Excellentie begeerde/ dat de Heeren Staten Generael/ souden willen accelereren de lichtinge vande waertgelders/ ende dat hem de na= men vande Capiteynen waer de lichtinge gedaen werde/ soude overge= schreven worden/ om in tijden ende wijlen patenten aende selve te con= nen seynden/ ende datse by de respective provincien sulck devoir wilden doen/ dat sulcx naerghecomen mochte worden. Ende also de tijdingen oock continueerden vande comste des Keyzers volck herwaerts/ ende dat alrede 7. Regimenten souden gecomen wesen int Sticht van Pade= borne/ so was sijn Excellentie van meeninge een goede troupe Ruyteren onder een Hooft-Officier/ met eenich Voetvolck na boven te seynden/ so haest 'tselve volck soude beginnen te marceren/ ende soude by provisie een Colonel naer d'Yssel seynden/ om vande bovenquartieren die Com= paengnyen aldaer sijnde byden anderen te connen rucken/ by aldien de noot sulcx mochte vereysshen.

Den 15. Junij meenden ons volck de voorleden nacht de grachte voor de Contrescharpe van 'tcleyne Fort te vullen: Dan die van binnen beletten sulcx/ ende hadden het rijs daer inne gebracht/ daer wederomme uyt gehaelt/ ende also haer werck inutijl gemaect: hebben boven dien een uytval gedaen ende sloegen wel 30. van ons volck doot/ ende veele ghe= quetst/ hebbende de Capiteyn vande garde van sijn Excellentie een scheut int hooft gecregen/ boven sijn slincker oogge/ seer periculeus/ daer den Doctor niet veele hoops toe en hadde om te genesen: Dan is daer naer noch tegen hope gecureert/ ende daer bleven weynige vanden vyant doot.

199

Den 16. Junij creech sijn Excellentie tydinge dat de Keyzersche al waren gecomen int landt vander Merck/ waeromme sijn Excellentie den Heere vander Dussen ende den Tresorier Goch aende Heeren Sta=

<p>der vyanden.</p> <p>De belegerden doen ooc haer devoir in alles dat tot haer defentie diende.</p> <p>Pieter Pietersz. Heyn/ Admirael van Hollandt dootgeschoeten.</p>	<p>ten Generael sont om acceleratie vanden waertgelders te doen vorderen ende eenige andere saecken aen te dienen. Werde oock de Here Eysinga gesonden naer Vrieslandt/ Stadt ende Ommelanden/ om te versoecken dat vijf Compaengnyen uyt Vrieslandt naer Swol mochten gesonden worden/ ende noch in plaetse vande waertgelders 4. Compaengnyen uyt Vrieslant ende twee uyt de Stadt ende landen.</p> <p>Den 18. Junij bequam sijn Excellentie seecker advijsen uyt het rapport van eenen Lieutenant/ die de selve hadde sien marcheren als oock van elders/ dat het gheheele Leger van Graef Henrick vanden Berch den 17. omtrent den middach gecomen was tot out Tournhout/ hadde by sich 54. Cornetten paerden/ ende souden haer daer noch by voegen de 12. Cornetten uyt Breda: Doch hoe sterck hy van voetvolck was en was/ noch geen seeckerheyt: Middelretijt deden die belegerde oock haer beste/ vielen altemet uyt ende schermutseerden tegen ons volc/ ende blevender altemet eenige van beyde syden doot ende sommige ghequetst. Inde cleyne Schants werde oock wederom 2. ofte drie grana= den geworpen: Die belegerde wierpen oock altemet met handtgrana= ten ende deden in alles blijcken haer devoir/ ende dattet Soldaten waren die goede couragie hadden/ in voegen/ dat aen beyde sijden gedaen werde dat Soldaten met eeren betaemt: Sijn Excellentie liet sich met goede couragie over al vinden/ dan inde loopgraven/ dan opte Bateryen/ an= nimerende 'tvolck ende d'arbeyders/ ende daer hy eenich ghebreck sach 'tselve doende verbeteren ende remedieren/ reedt rontsom het Leger/ stellende over al goede ordre/ ende pericliteerde sijn selve dickwils al te lichtelijck ende te veele/ 'twelck van een Veltoverste daer aen so veele ge= legen is/ ende op wien alle de sorge ende den last des gheheelen Legers staet/ wel wat spaerlicker mocht ghedaen wordene: Dan sijn yver ende Couragie was so groot dat hy sulcx niet en conde laten/ hoewel hy des dickwils vermaent werde/ soo byde Ghecommitteerde vande Heeren Staten Generael int Leger/ als by verscheyden Hooft-Officieren.</p> <p>De Heeren Raden tot assistentie van sijn Excellentie deden oock haer devoir in alles/ droeghen sorge om de penningen tot de legerkosten te versorgen/ van tijt tot tijt gelt ontbiedende/ om alles buyten confusie te houden.</p> <p>Den wel ervaren Manhaftigen ende onvertsaechde Zeehelt Pieter Pietersz. Heyn/ die in qualite als Lieutenant Admirael van Hollandt den 28. Mey met seven Oorlochschepen ende een Jacht in Zee gelopen was/ wel gedelibereert om zijn leven voor 'tVaderlandt/ tegen 'sLants vyanden de Duynkerckers/ tot bevrijdinghe vande Zee/ te wagen/ is opten 18. Junij deses Jaers/ int vervolgen van drie Duyn= kerckers/ die hy den gantschen nacht vervolcht/ ende inden morgen=</p> <p>199 [sic=200]</p> <p>stont achterhaelt hadde/ ende hen gevolcht hebbende/ tusschen den Admiraal ende Viceadmiraal van Duynkercken/ is met een Cogel van een grof Geschut/ staende boven op het schip/ door sijn schouderblat geschoten/ dat hy op staende voet doot bleef: doch vochten de zijne noch so cloeckelick/ dat sy beyde dese schepen veroverden/ ende op den Admiraal alles dootsloegen/ ende Capiteyn Jacob Volckersz. Vinck/ nam het derde Duynkercker schip/ ende bracht het in.</p> <p style="text-align: center;"><i>Jaerdicht op Pieter Pietersz. Heyns sterfdach:</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Pieter Pietersz. HeIn/ den erVaren ZeehelT/ VVan de SpaensChe SILVer-Vloot deVr geVVelt/ ZIInde AdMiraal ter Zee/ VVert deVr een schoot/ Voor 'tVaderLant strIdende geVelt ter doot.</i></p>
--	---

<p>Eerlijke be= graefnisse van Pieter Pieterssz. Heyn binnen Delft.</p> <p>Weder kee= rende tot de belegeringhe van 'sHerto= genbosch.</p> <p>D'engelsche approcheren wel.</p> <p>De Fran= sche van ghe= lijcken.</p> <p>Des vyants volck wert gemunstert/ ende krijcht eenich gelt.</p> <p>Bestedinge der Gaelde= ryen.</p>	<p>Den vierden Julij is de voorsz. Pieter Pietersz. Heyns lichaem binnen Delff seer eerlick begraven: voor 'tLijck gingen twee Com= paengnyen Burgers gewapent inden rou/ te weten haer Kolders met swerte linten/ 'tVaendel met swert opgeborden/ de Trommels met swert laken overtrocken/ de Musquetten onder d'armen/ de pijcken naslepnde. Het wapentuych ende krijchsgereetschappe droegen alle Zee-Capiteynen uyt de Nederlantsche Provintien/ daer op volchde 'tLijck/ gedragen vande Zee Capiteynen/ daer na volchde sijn susters soontgen/ ende zijne bloetverwanten/ voorts de Bewinthebbers van= de Westindische Compaengnye/ de Heeren gedeputeerden ter Admi= raliteyt/ de Heeren Staten generael/ de Heeren gedeputeerde der Sta= ten der Provintien/ den Raedt van State/ de Magistraet der Stadt Delf/ ende daer na twee Compaengnyen Burgeren van Delf onge= wapent inden rouwe/ bestaende het gevolge int getal van 585. paren/ 'tLijck inde Kercke gebracht zijnde/ wert in een Tombe geset/ ende de wapenen ter eeuwiger memorien opgehangen. Dit is het eynde geweest van dien cloecken Zeehelt/ de welcke/ soo 't Godt gelieft had= de/ wel langer leven van alle liefhebberen des Vaderlants toegewenscht is geweest/ op 't groot vertrouwen datmen op hem hadde/ dat hy de Zee beter soude ghesuyvert hebben vande Duynkerckers ende andere Rovers/ dan tot noch toe is gheschiet/ dan ten heeft de Heere niet be= lieft hem langer int leven te laten.</p> <p>De Engelsche hebben tusschen den 18. ende 19. snachts de gracht vande cleyne Schantse meer dan de helft gedempt/ ende op de kant 7. Schantscorven gebracht/ ende met aerde gevult/ tot bescherminge vande werckluyden/ daer op de belegerden den geheelen nacht dapper schoo= ten/ viere ende hantgranaten worpen: maer de onse gingen evenwel voort/ sonder dat de belegerde ons eenige sonderlinghe schade deden. Den 20. snachts vierden de belegerden driemael opten tooren.</p> <p>201</p> <p>De Franchoyzen die te vooren schade geleden hadden/ sochten die oock te hervatten/ ende hebben oock de grachten eensdeels ghevult/ ende de gaelderye beginnen over te brengen: De graven Ernst ende Willem van Nassau deden oock haer beste/ sulcx oock dede de Heere van Brede= rode/ elcx in haer quartieren naer de gelegentheyt om de belegerde te matteren.</p> <p>Den 25. is des vyants Leger gemunstert/ ende quamen tot Loon opt Sant ende te Sprangen/ ende daer omtrent/ sy cregen hier oock eenich gelt. Daer wert geseyt dat hy sterck was omtrent 7000. Ruy= teren/ tusschen de 20. ende 25000. voetvolck/ ende 60. stucken gheschuts.</p> <p>Op desen dach is den Coninc van Bohemen int Leger gecomen om 'tselve te besichtighen: sijn Excellentie ging met hem inde loopgraven/ ende over al/ toonde hem alle de wercken/ ende sijn Majesteyt bleef ettelijcke daghen aldaer. Den selven dach ende des daechs daer naer wasmen doende mette bestecken te maecken/ ende de Gaelderyen te besteden op seeckere hoochte/ breette ende swaerte/ die teghen 'tCanon schutvry souden sijn/ ende binnen 2. maenden op te leveren: doch werde geinsisteert opte verminderinghe vanden tijt van d'opleveringhe/ ende meenden datmen om 33. oft 34. gulden besteden soude connen/ maer daer werde gheyscht boven de leverantie vande materialen/ ende den dienst vande wagens 65000. gulden/ ende difficulteerden corter te stel= len/ hebbende daerom met advijs van sijne Excellentie het besteck een ander Ingenieur soude worden inhanden ghestelt: die oordeelde dat als het lant de wagens bestelde/ ende de materialen daer toe leverde/ dat= men het soude connen maecken in drie weecken voor 25000. guldens/</p>
--	---

'Svyants
aencomste.

ende datse wat behoorden te hebben voor het perijckel; op welck advijs de Heeren Gecommitteerden met goetvinden van sijn Excellentie re= solveerden het werck te laten voortgaen by dachgelden/ mits dat Ver= voort/ Slijp/ ende Alleman/ oft een derde het opsicht ende directie vant selve souden hebben/ ende van smorgens tot t'savonts daer by souden moeten wesen tot savonts laet/ ende dan een ander tot smorgens ten 4. uren/ ende een Commissaris daer by pertinent notitie houdende vande arbeyders ende wercken/ ende die betalen.

Omtrent den avont quam de tijdinge dat den vyandt vande Lange= strate/ als Waelwijck/ Druynen/ Sprangen/ Loon opt sant/ ende an= der plaetsen daer omtrent op brack/ ende quam na Vlijmen/ waerom= me het geheele Statische Leger in wapenen gheraecte/ ende alle den nacht inde wapenen bleef om het ooge opten vyandt te houden: sijn Excellentie metten Coninck van Bohemen ende den Adel/ hielden hen desen nacht/ by de drie Schantsen diemen de drie Susters noemden/ zijnde de Zuytwest-uyterste zijde onser wercken naer Cromvoort: daer de vyant hem onthielt. Den 28. vertoonde hem de vyandt by Cromvoort/ hebbende te vooren ingenomen het Huys te Boxel met 25. man beset/ van die welck aftogen met sack ende pack ende quamen

202

int Leger. De vyant leyde daer 60. man op in besettinge: Voorts heeft Graef Henrick vanden Berge de brugge over den Dommel te Boxel gelegen/ die by ordre van sijn Excellentie afghebroocken was/ weder doen repareren/ als mede de brugge tot Heeswijck/ daer over hy den pas naer Hintum conde hebben. Sijn Excellentie is sedert dat den vyandt so na by gecomen was/ alle nachten met het meestedeel van 'tLeger in wapenen gheweest/ verwachtende d'aencomste des vyants met goede couragie/ maer also hy weynich vordel sach te doen/ heeft hy niet dorven attenteren. Inder nacht te elf uren/ begaf haer een partye vanden vyant/ onder de drie Schantsen/ de Susters ghenaeft/ aen de kandt vanden Hollantschen dijck: d'onse haer gewaer wordende losten eenige Cogels op haer/ dies sy terstont retireerden/ met verlies van eenige weynige: voorts tooch hy herwärts ende derwärts om alle ghele= gentheydt te bespieden/ ende advontagie te soecken om de Stadt te ont= setten.

De Colonel
Fama stert
van een schoot
vanden vy=
ant gecregen.

Den 1. Julij de Colonel Louijs de Lavin/ Heere van Fama/ heb= bende de wacht gehadt/ ende des avonts verlost werdende/ ende gevende instructie vande wachten aen sijn successeur: Ende aftreckende/ wert met een loot inden rugge geschoten by de schouder in: het loopt wert des a= vonts te acht uren daer wederom uytgesneden/ doch hy wert al crancker/ sulcx dat hy met goede kennisse ende verstant des selven nachts naer een uren vande selve quetsure ghestorven is/ begeerende begraven te wesen tot Heusden/ ghelijck den 8. Julij hier naer gheschiede/ ende werde het Lijck op een Koetse geset met swart laecken behangen/ ende by sijn Ex= cellentie Prince van Oraengien/ den Coninck van Bohemen/ ende met groote statie van meest alle de Crijchsoversten gheleydet tot buyten de Trencheen/ ende voorts met een grooten treyn ende ghevolch naer Heusden ghevoert/ alwaer hy begraven wert by sijnen Vader ende Broeder.

Jaerdicht op sijn overlijden.

*Die Colonel Fama is als een Cloeck Soldaet gestorven/
Naer Latende groote eere/ die hi hadde VerVVorVen.*

Des naermiddachs quam de vyant met een deel volcx te voet ende

Wat Graef
Henrick van=
den Berch
vorder uyt=
recht.

te peerde tot Vlijmen achter 'tgeboomte/ daer hy veele voeragie hael=
de/ ende ettelijcke peerden attrappeerde/ ende creech omtrent 100.
peerden/ so bidets als voerluyden peerden/ de reste quamen weder int
Leger/ medebrenge vanden vyant 2. gevangen.

Den tweeden Julij is de vyant te voet ende te paerde voor 'tquartier
te Vucht geweest/ ende schermutseerde mette wacht/ naer eenige Ca=
nonaden trock weder af: Des naernoens omtrent 3. uren heeft hem
den vyant wederom verthoont byde Susters Schantse: Maer also 12.

203

scheuten met halve Canons/ ende 7. scheuten met langhe velstucken
naer hem ghedaen werde/ ende datter eenige doot vande peerde vielen/
sijn sy weder getireert: Ten selven dage ende 'sdaechs daer naer qua=
men verscheyden overlopers vande vyandt/ meest Bourgongnons:
dese claechden van grooten honger ende dierte in s'vyants Leger/ sey=
den dat de boter aldaer goude 12. stuyvers 'tpont/ de kaes 'tpont 10.
stuyvers/ een kanne biers velmaete 8. stuyvers: Daer werden eenighe
onder de Waelen aengenomen/ d'andere werden pascedels gegeven.

Den derden Julij nachts heeft den vyandt op verscheyden oorden
fause alarmen ghemaect/ ende op ons leger 2. essentielle assauten ghe=
daen/ d'eene int quartier tot Vucht daer sy met een groote bravade ende
alarm aen quamen/ menende aldaer door te breecken: daer teghen sijn
Excellentie terstont ordre stelde/ ende daer op uytvielen/ ende tegen scher=
mutseerden: het geschut werde oock op heurluyden gestelt. Sijn Excel=
lentie ende den Coninck van Bohemen op de naeste Bateriae staende
om dit te aenschouwen/ gaf last aen den Hertoge van Bouillon die
met een gros van onse Ruyteryen op de heyde stont/ dat wanneer de
vyant eenige Ruyters van achter de Duynen uytsond/ dat hy desgelijcx
doen soude om met des vyants Cavallerie te schermutseeren: de vyant
sond terstont tien ofte twaelf Ruyters uyt/ daer op d'onse terstont
Chargeerden. Dese schermutsinge vermeerderde/ also den vyandt daer
op meer Ruyters uytsond: so oock den Hertoghe van Bouillon desge=
lijcken dede/ de welcke Monsieur Mauve/ Capiteyn van een Fransche
Compaengnye Ruyteren uytsond/ de welcke met groote Couragie den
vyant chargeerde/ so verde dat sijn paert onder sijn lijf dootgheschoten
werde/ uyt d'Embuscade die den vyandt des nachts geleyt hadde ach=
ter een hegge ende boomen. De Hertoge siende dat Monsieur Mauve ge=
vangen werde/ chargeerde selfs met sijne Ruyters/ ende dede des vyants
Ruyteren retireren/ de welcke merckende datse Mauve niet te voet en
conden wech brengen/ hebben hem gepostileert/ ende den Hertoge sijn
dode lichaem laten afbrengen. Aen des vyants sijde is oock doot geble=
ven/ den Ritmeester Vereycken/ soone vanden Audiencier Vereycken:
Daerentusschen donderde ons Canon op de vyant/ ende schoot op haer
Ruyters. De vyant siende dat hy geen voordeel conde doen/ vertrock
ende tooch wech. D'ander assault geschiede tusschen 'tquartier van sijn
Genade Grave Ernst ende des Heeren van Brederode/ maer sijn so
welcom gehieten datse met groote disordre retireerden/ met verlies van
veel volcx ende wapenen: Daerentusschen was de vyandt oock doende
om onder 'tbeleyt van eenighe Boeren den dam vande Dommel deur
te steecken: de Guides d'welck de Boeren waren/ brochtense lanx de
Kadijck die van Boxtel loopt op ons Leger aen/ ende also het claer
maenschijn was/ sagen des Generael Cicils tenten/ die eenige daghen
te vooren uyt oorsaecke vanden brandt in sijn quartier geweest zijnde/
aldaer waren opgeset: De Boeren hierdeur geabuseert sijnde/ meenden

204

datse op een verkeerden wech waren/ retireerden: daer werter 16 ghe=

<p>Der Staten Ruyteren op hasert uyt geweest sijn= de/ brengen eenige peer= den tot buyt inne.</p> <p>2 Boeren in sijn Excellen= tie quartier opgehangen.</p> <p>Missive van de Heeren Staten Ge= nerael aen sijn Excellentie.</p>	<p>vangen daer onder 2. Burgongnons waren: Hier naer heeft den vyant eenige dagen continueerlick stil ghelegen sonder yet te attenteren: Doch liet sich met ses oft 7000. te voet ende paerde den 7. tot Vlymen sien/ sonder dat hy iet int werck stelde: Die van 'sHertoghenbosch/ als Grave Henrick vanden Berge/ daer omtrent eerst ghecome was/ toonden haer seer verblijt/ meenden haer verlossinge was nu voor de handt/ schooten seer met haer Grof geschut op onse wercken: maer als sy sagen dat haer hoope faelgeerde/ begonnen sy den moet wederom te laten vallen/ ende hebben snachts den vierden wederom driemaal van den tooren geviert: of het een signael is geweest/ of dattet eenighe noot beduyde/ wistmen niet.</p> <p>Den vijfdien Julij hebben onse Ruyteren die op hasart uytgheweest waren/ binnen gebracht 40. schoone bequame Ruyters peerden: daer voor sy een goet stuck gelts bequamen. Ten selven dage hebben wy eenighe granaten inde cleyne Schants geworpen/ ende waren d'onse oock cloeck doende om de grachten vande groote Schantse te vullen: d'Engelsche avanceerden oock hare wercken seer.</p> <p>Int quartier van Hintem quamen des nachts 4. van des vyants Soldaten uyt de Stadt/ ende hebben drie oft vier ledighe schanskorven aen brande gesteecken aende aproches/ 'twelck een grooten allarm veroorsaecte/ ende wert dapper uyt de Stadt geschoten.</p> <p>Den 7. Julij sijn twee Boeren die der vyanden leytslyuden waren geweest/ des middachs in sijn Excellentie quartier opgehangen tot exempel van anderen.</p> <p>De Heeren Staten Generael veradverteert sijnde dat sijn Excellen= tie hem veel te seer haserdeerde/ so op de Bateryen als inde loopgraven/ ende alomme/ sijn daer inne niet wel tevreden gheweest/ considererende wat aende persoon van sijn Excellentie gelegen was/ in dese conjuncture des tijts/ ende hoewel sy hem tot verscheyden tijden by hare gecommiteerde hadden doen vermanen op sijnen persoon doch te willen letten ende niet so lichtelijck te hasarderen/ ende datse verstonden dat sijn cora= gie so groot was/ dat hy dies niettemin sich overal te seer haserdeerde/ so hebben syluyden hem desen naervolgenden brief gesonden/ ende hebben daer van oock een dubbel ghesonden aen hare Gecommitteerde: de selve belastende die aen sijn Excellentie te leveren/ ende daer by ernstelijck te willen vermanen/ dat hy haerluyder ernstelijck begeerte doch wilde naercommen.</p> <p><i>Deurluchtige Hoochgebooren Vorst ende Heere,</i></p> <p><i>Wy hebben niet sonder groote becommernisse verstaen, dat uwe Excellentie na sijnen gewoonlijcken yver, couragie ende sorchvulci- hey, sich aen ende aen vertoont in d'approches, ter plaetsen het mee-</i></p> <p>205 <i>ste perijckel ende gevaer is, tot visitatie ende bevorderinge vande wercken: Derhalven hebben wy voor den meesten dienst vant landt hooch- nodich gheacht u Excellentie by desen te versoecken ende recom- manderen, dat de selve sijn persoon wil mesnageren, ende op de conser- vatie van dien letten, wel wetende hoe veel voor desen Staet, daer aen is gelegen, stellen uwe Excellentie in bedencken of de selve niet goet en soude gelieven te vinden, de visitatie der voorsz. periculeuse wercken te laten doen door een vertrouut ende ervaren Militaer Officier, die van sijn bevinden levendich ende naer de waerheytt rapport soude doen, &c. Desen brief was gedateert den 2. Iulij, 1629.</i></p> <p>Den tienden Julij hebben de voorsz. Gecommitteerde sijn Excel=</p>
--	---

<p>Antwoorde van sijn Excellentie.</p> <p>Wtvallen der belegerde uyt de groote Schantse.</p> <p>Kapiteyn Caulier ghestorven. Een Frans Capiteyn doot gheschoten. Wtval.</p> <p>Advisen die sijn Excellentie crijcht vanden vyant/ ende van de Keyzersche troupen die tot ondiens van dese landen op de aencomste waren.</p>	<p>lentie ten hoogsten gerecommandeert/ ende versocht dat de selve/ volgende het ernstich begeeren vande Hooggemelte Heeren Staten Generael/ sijn persoon doch te willen mesnageren ende op zijne conservatie letten/ ende hebben daer by gevoecht alle redenen ende motiven die sy luyden oordeelden daer toe te dienen: Sijn Excellentie antwoorde daer op dat hy haere Hooch Mo. bedanckte van weghen de goede affectie: seggende daer by/ gelijk voor desen/ dat het alles op rapport van anderen niet en conde staen/ ende dat hy sich oock so seer niet en hasardeerde als wel geseyt werde/ &c.</p> <p>Tusschen den sevenden ende achtsten Julij snachts/ hebben die vande groote Schantse eenen vaillanten uytval gedaen op onse Aproches/ die de Franchoyzen lustich met piecken handt tegen handt te ruggen dreven/ ende sijn elf dooden/ 2. gevangens/ ende drie gequetste vande hare inde Gaelderye ghevonden: Vande onse bleven twee doot/ ende drie werden ghequetst.</p> <p>Den 8. Julij is Capiteyn Caulier/ wesende van het Regiment vande Heere van Brederode/ des snachts overleden van sieckte.</p> <p>Den 9. smorgens werde een Frans Capiteyn inde aprochen doot gheschoten.</p> <p>Des anderen daechs den 8. hebbense uyt de groote Schantse een uytval gedaen met twee troupen elcx van 50. man/ ende onse Gaelderye tot 2. mael toe in brande gesteecken/ dan werde t'elckens wedeer uytgeblust: hadden al een van onse Corteguarden inghewonnen/ ende behieldense omtrent een quartier: Doch werden daer weder uytgheslagen/ tien vande hare in onse wercken latende leggen/ daer onder een Vendrich was/ behalven de geene die buyten onse wercken dootgeschoten ende gequetst sijn/ van d'onse sijnder 2. ghebleven/ een Vendrich van Allert/ ende daerenboven eenige gequetst.</p> <p>Sijn Excellentie crijcht seecker advijs dat Graef Henrick vanden Berge desen dach met sijn gantsche Leger is opgetrocken/ ende comen logeeren aen deser syde Bocxtel op de Bocxtelsche Heyde.</p> <p>Den 9. Julij creech sijn Excellentie seecker advijs van alle quartie=</p> <p>206</p> <p>ren als dat de Keyzersche met ettelijcke duysenden op den aentocht waren naer onse quartieren/ ende datter noch meer souden volgen: Ende also de selve op de Leger mede souden aencomen/ oft by diversie op onse rivieren ende Moerassen yet souden attentereen/ so heeft sijn Excellentie niet alleen dienstich/ maer oock nodich geacht/ dat de Heeren Ghecommitteerde by hem sijnde/ de Hooch Mo. Heeren Staten Generael souden laten weten den grooten noot/ daer in men soude connen comen te vallen/ by aldien men gheen meerder volck by een en sage te krijghen/ ende noch een goet Leger sage te formeren/ 'twelck bestant mocht sijn om den vyant het hoofd te bieden/ hebbende 'tooge gehadt op Morgan/ Ferants ende andere/ tot het ghetal toe van 6000. daer van hy hare Hooch Mog. deur den Heere vander Dussen ende Olphert Barentsz. hadde doen aendien: Ende dewijle die noch verre sijn/ ofmen niet met het volck dat in Oost-Vrieslant tot dienst vande Majesteyt van Sweden wort aenghenomen/ niet voor drie ofte vier corte maenden soude connen aennemen/ ende comen met sijne troepen in dienst van 'tlandt/ doende voorslach datse ten dienste van sijn Majesteyt teghen oft inden winter ses seven oft 8. duysent mannen weder in dese landen souden connen lichten ende transporteren/ derwerths het sijne Majesteyt soude ghelieven/ sonder op ditmael verder te gaen als te sonderen ende sich wachten om eeniger maten in te laten/ maer sijn Excellentie van 'tantwoort ende alle ghelegentheydt dienen/ diemen daer soude becomen by expresse.</p>
---	--

<p>De Prince in groot pe= rijckel.</p> <p>Sorchvul= dichey van zijn Excel= lentie voor slants wel= vaert.</p> <p>Het Hoorn= werck van= de groote Schantse by de Franchoy= sen ingeno= men.</p> <p>Op't ver= soeck vanden Comman= deur van Gennip= weert aldaer.</p> <p>Gelegent= heyt ende ge= steltenis ons Legers ende d'aprochen.</p>	<p>De Prince van Oraengien leggende inde Aprochen/ by den Inge= nieur Parceval/ wert een Cogel op een hantbreet na by 'thoof ghe= schoten.</p> <p>Des s'anderen daechs heeft sijne Excellentie tegen de voorsz. Heeren Gecommitteerde noch verclaert/ dat hy ten hoochsten becommert was met d'avijzen die hy van boven creech/ medebrenge de continuatie van= de Keyzersche tot etlijcke duysenden toe/ sonder dat hy noch vernam van eenige resolutie op het stuck vande reneuten noch op nieuwe lichtin= ge/ also ons Leger dagelick verswackte/ oock so datmen van hier wey= nich oft geen volck en soude connen lichten/ om het tweede Leger van den vyant ofte de Keyzersche teghen te staen/ ende dat het lichten vande waertgelders daer toe niet suffisant en was: Daeromme sijn Excel= lentie noch ten derdenmale begeerde/ syluyden soudon doch aende Hee= ren Staten Generael recommanderen de gheseyde reneuten ende nieu= we lichtinge/ ten eynde dat hare hooch Mo. daer op soudon mogen re= solveren so haest mogelijck is/ op dat by faute van goede ende haestige resolutie/ de landen in geen ongeval soudon comen te geraecken: 'Twelc de voorsz. Heeren Gecommitteerde terstont aen hare Hooch Mo. o= vergeschreven ende gecommandeert hebben/ daer by vorders voegende dat des vyants Leger noch lach opte Boxtelsche Heyde stil/ ende dat d'aprochen/ Gode lof/ op beyde de Schantsen wel vorderen/ ende dat</p> <p>207</p> <p>men nu wat meer soude haesten/ vermits de Fransche gisteren het Hoornerck vande selve hadden ingenomen/ ende nu teghenwoordich daer logeerden.</p> <p>Den 12. Julij hebben de Gecommitteerde voorsz. dienstich ghe= vonden met goetvinden van sijn Excellentie/ te versoecken de Heeren Nobel van Tienhoven ende Hersolte/ te seynden naer haere Hooch Mo. omme de selve voor te draghen 'tghene daer aen den dienst van 'tlandt ten hoochsten was gelegen/ versochten op der selver voorgeven/ sodani= ge prompte ende spoedige resolutie te nemen/ als de selve naer impor= tantien soudon bevinden te behoren.</p> <p>Den voorsz. 12. Julij hebben de voorsz. Heeren Gecommitteerde aen= de Heeren Rade van Staten gesonden seeckere Missive vanden Com= mandeur Moulert: de welcke sy met sijn Excellentie gecommuniceert hebbende/ goet gevonden hadden een vierwercker van daer na Gennip te senden/ om de granaten aldaer te vernieuwen/ die sy acte soudon ge= van aenden Commijs aldaer/ om het Cruyt daer toe nodich hem te le= veren/ ende dat haere E. Mog. voorts mochten believe op de reste des briefs te disponeren/ so de selve soudon goet vinden/ tot welcken eynde sy= luyden den selven daer benefens oversenden: Schrijven vorder aldus:</p> <p><i>"Onse Aprochen avanceren nu tamelijck wel: de Gaelderye over de grachte van 'tgroote Fort/ hooptmen dat binnen een oft twee daghen overghebracht sal connen werden/ dewijle den vyandt uyt sijne Faucebray ofte oock uyt het fort selfs met gheschut niet en verhindert. Aen 'tcleyn Fort ismen ghecomen aen den bedeckten wech vande Contrescharpe/ so datmen nu begint de Gaelderye al= daer mede te prepareren door de grachte. De vyant heeft een uyt= val ghedaen op de Fransche Trencheen/ ende ingecregen een Corps de garde/ en is voorts wederom daer uyt gedreven met verlies van 15. man aen des vyants sijde/ ende een Vendrich met een Soldaet ghevanghen sijnde: van onser zijde maer een gebleven. Van buyten hout (de vyant) hem noch tot Boxtel/ beginnende hem aldaer te re= trencheren/ heeft een Brugge gemaect tot Eest/ over een waterken dat inde Dommel loopt/ waer deur hy in een half uyre hier opt Quartier can aencomen: zijnde so na hier by legghende/ dat wy</i></p>
--	---

7 Heele Canons int Le=ger gebracht/ int quartier van Graef Ernst/ daer mede den 17. Julij d'eerste scheuten ghe=daen sijn.

sijne tenten genoegsaem connen sien: sijn Excellentie wil nu mede doen lossen de geheele Canons om int quartier van Grave Ernst van Nassau te ghebruycken/ daer over dat de Commijs Bockhoven ons versocht heeft U.E. Mog. te willen vermanen datter sorghe mach ghedraghen worden/ ten eynde geen manquement van cruyt mach vallen/ d'welck door de heele Canons vele wert gheconsu=meert/ &c."

Op den 15. Julij heeft de Commijs Bockhoven van Creveceur ghehaelt de seven heele Canons/ ende de selve ghebracht int quartier van sijn Ghenade Graef Ernst/ yder versien met hondert schooten/

208

ende sijn den 17. dito d'eerste schoten daer mede ghedaen.

Den 9. Junij ende den 26. Junij te voren hadde de voorsz. Bockhoven int quartier van sijn Excellentie noch ghebracht acht Veltstukken/ ende 10. Camerstucken/ schietende elcx 12. pont yzers/ ende elck voorsien met 110. schoten.

Ende den 23. Julij hier na/ heeft den Oversten Pinsen de Stadt oock beginnen te beschieten met twee Camerstucken van 12. pondt yzers/ staende inde Redoute de Kelder: Sulckx dat daer mede alle het geschut dat sijn Excellentie mede voor hem hadde ghebracht/ so over lande ('twelc den 28. April is geschiet geweest) als te water/ ende nu inde respective quartieren verdeylt was/ bedragende in als ghelijck wy hier vooren verhaelt hebben/ hondert sestien metalen stucken geschuts/ daer mede tot nu toe/ ende voorts geduyrende het geheele belegge/ geschoten sijn/ so opte Stadt als opte drie Forten/ als volcht:

met	<table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td style="width: 60%;">heele Canons,</td> <td style="text-align: right;">1931</td> </tr> <tr> <td>halve Canons,</td> <td style="text-align: right;">18790</td> </tr> <tr> <td>Camerstukken van 24. pont,</td> <td style="text-align: right;">559</td> </tr> <tr> <td>Veltstukken van 12. pont,</td> <td style="text-align: right;">459</td> </tr> <tr> <td>Camerstukken van 12. pont,</td> <td style="text-align: right;">5130</td> </tr> <tr> <td>Veltstukken van 6. pont,</td> <td style="text-align: right;">23</td> </tr> <tr> <td>Camerstukken van 6. pont,</td> <td style="text-align: right;">1425</td> </tr> <tr> <td>Camerstukken van 3. pont,</td> <td style="text-align: right;">200</td> </tr> </table>	heele Canons,	1931	halve Canons,	18790	Camerstukken van 24. pont,	559	Veltstukken van 12. pont,	459	Camerstukken van 12. pont,	5130	Veltstukken van 6. pont,	23	Camerstukken van 6. pont,	1425	Camerstukken van 3. pont,	200	} Somma t'samen 28517 schoten.
heele Canons,	1931																	
halve Canons,	18790																	
Camerstukken van 24. pont,	559																	
Veltstukken van 12. pont,	459																	
Camerstukken van 12. pont,	5130																	
Veltstukken van 6. pont,	23																	
Camerstukken van 6. pont,	1425																	
Camerstukken van 3. pont,	200																	

Behalven het geschut dat vande Pleyten ghenomen ende mede ghebruyckt is geweest.

Den 14. Julij sedert het vertreck vande Heeren Nobel van Tienhoven ende Hersolte/ hadde sijn Excellentie verstaen uyt Vrieslant/ dat op de advijsen inde selve provintien ghecome vande aencomste des Keysers volck/ die vande Stadt ende Landen haere Compaengnyen op de Yssel gesonden/ alreede hadden gerevoceert. Versoekende die van Vrieslant by hare Missive/ dat sijn Excellentie aen hunne Compaengnyen patenten wilde seynden/ om van gelijcken wederom te keeren naer Vrieslandt/ 'twelck sijn Excellentie seer bedenckelick vont/ dewijle inder selver plaetse ander volck aldaer soude dienen bestelt te worden of 'tander quartier/ daer op de Keysersche soudon mogen aencommen: Daeromme hebben de Gecommitteerde by sijn Excellentie met goetvinden van sijne voornomde Excellentie versocht de Heeren Eysinga ende Iensema aende Heeren Staten Generael 'tselve te willen voordragen: ten eynde de selve daer op soudon willen resolveren/ sulcx ten dienste vanden lande bevonden soude werden te behooren/ dewijle de voorsz. comste vande Keysersche van verscheidene plaetsen werde gheconfermeert.

209

Hierentusschen gingen de Aproches uyt alle de quartieren gestadich

Sijn Excellentie seynt de Heeren Eysinga ende Iensema aende Heeren Staten Generael.

Aenslach

des vyants
op 't huys te
Gennip.

Brandt int
logys vande
Grave van=
den Berch.

„ Geinter=
cipieerde
„ brief vanden
Drost van
„ Gelder aen
Graef
„ Henrick
vanden Berch.

voort: Sijn excellentie creech ooc advertentie/ dat den vyant een aen=
slach hadde ghehad op 'thuys te Gennip/ leggende boven de Stadt
vande Grave/ dan was gefaelgeert/ ende waren met verlies van ettelijc=
ke persoonen afgeslagen ende wederom vertrocken.

Sijn Excellentie heeft het Colonnelschap dat wijlen de Heere van
Fama gehad heeft/ gegeven aen Graef Maurits van Nassau.

Den 16. 'tsavonts is de groote Gaelderye deur de grachte vant groote
Fort gebracht aen den barm vande faucebray/ sulcx dat de Sappeurs
ende Mineurs nu int werck sijn gestelt. De Gaelderye over de grach=
te van't cleyne Fort advanceert nu mede wel: gisteren is seeckere tra=
vers by den vyandt opte contrescharpe van't selve Fort gemaect/ door
de onse ingenomen/ 'twelck den overganck vande voorsz. Gaelderye te
minder diffijl maect. Den vyandt bleef noch al te Boxtel leggen:
in ons Leger waren advisen gheweest dat hy wilde optrecken/ ende
men meende op gisteren dat sulcx gheschiede/ dewijle men een grooten
brandt in sijn quartier conde sien/ dan men verstont dat Saterdag te
vooren waren uytghesonnen 1000. Soldaten met vierroers/ ende 12.
Compaengnyen Ruyteren met vijf of ses schuyten op wagens/ heb=
bende by haer Capiteyn Pleuren/ ende nemende haren wech op Eynd=
hoven/ van waer de voorsz. Pleuren voorts met eenich volck waren ge=
marceert naer Venlo/ sijnde de reste tot Eyndhoven gebleven.

Den voorsz. brandt was geweest int logement vanden Grave van=
den Berch/ niet sonder perijckel van sijn eygen persoon/ want daer veel
van des Graven meubelen verbranden/ ja het Pavillioen boven sijn hoofd/
so eenige Ruyters overgecomen rapporteerden. D'advijzen die uyt de bo=
venste quartieren quamen/ continueerden als noch vande stercke aen=
comste des Keyzers volck. Seeckere geintercipieerden brief van eenen
Brempt/ Drost van Gelder/ aenden gemelten Graef Henrick vanden
Berch gheschreven: hout inne/ dat de wagens ende barques van sijn
quartier/ die hem tot laste waren geleyt op te brengen den 26. deses ge=
reet souden wesen: Daer uyt te presummeren stont/ dat de vyandt in=
de bovenquartieren noch wel yet notabels soude moghen voornemen/
sonderlinge so wanneer de Keyzersche aldaer souden wesen gearriveert:
waeromme sijn Excellentie die Gecommitteerde noch vraechde of de
Heeren Staten Generael noch gheen resolutie en hadden ghenomen
opte lichtighe vande versochte 6000. mannen/ 'tselve wederom ten
hoogsten recommenderende.

Graef Henrick vanden Berch tot tienmael ofte meer versocht heb=
bende of hy ergens deur soude hebben connen breecken/ om de Stadt
van 'sHertogenbosch te ontsetten/ ofte daer inne eenich volck ende cruyt
te seynden/ hebbende vast geswerft dan hier dan daer: maer vindende
het overal so besloten/ dat hy canse en sach om eenichsins deur te
gheraecken: mochte oock om sijn Excellentie de victualie af te connen

210

snijden/ hebbende selfs van alles in sijnen Leger gebreck/ ende groote
dierte/ verlopende oock sijn volck waer sy conden ende mochten: heeft
resolutie genomen om op te breecken ende wat anders voor te nemen/
om te sien of hy door diversie yet soude connen uytrechten/ende heb=
bende de Eertshertoginne van alles verwitticht ende antwoorde ont=
fangen/ heeft sich ghereet ghemaect om met sijn Leger te vertrecken/
hebbende eerst ende alvoren uyt sijn Leger te Boxtel geschreven aen den
Heere van Grobbendonck Gouverneur van 'sHertogenbosch/ den
naervolgenden brief/ die wy uytten Franchoyse getranslateert/ hier by=
gevoecht hebben.

Brief van
Graef Hen=
rick vanden
Berch/ aen
Grobben=
donck Gou=
verneur van
sHertogen=
bosch.

‘tLeger van
Graef Hen=
rick vanden
Berch breect
op van Box=
tel/ ende ver=
treckt.

Voorsichtic=
heydt ende
naersticheydt
van sijn Ex=
cellentie om
op alles or=
dre te stellen.

Mijn Heere,

Siende dattet onmogelijck is den Vyandt in sijne wercken te overweldigen, met het volck dat ick by der hant hebbe, om dat hy sonderling ende boven gewoonte vast versterckt ley; Soo vinde ick goet ende geraden van hier op te breecken, ende my te voeghen by het Keyzers volck, die nu alreede in wapenen zijn, ende in groote menichte na Wessel trecken, soo Ruyterye als voetvolck, hopende soo een merckelijck stuck voor te nemen, dat den vyandt sal ghedwongen wesen met ons te slaen, ende dat Godt ons in dat geval de overwinninge sal doen behouden, ende de Stadt daer mede sal comen ontset te worden, midts dat ghy de selve noch voor een tijdt cont houden: ‘twelck ick u mits desen wel hebbe willen bekent maken; biddende soo wanneer ghy desen sult ontfangen hebben, dat ghy dan terstont in den nacht een groot vyer op den toren van St. Ians Kercke wilt maecken, het selve dickmaels bewegende ende roerende, ende des anderen daechs eenen grooten roock op den selven toren, waer uyt ick sal bekennen dat dese brief u behandicht is; ende wanneer dese bode wederom met antwoorde sal vertrecken, sult ghy desgelijcken den volgenden nacht het selvige teecken met vyer geven, ende des daechs wederom met roock eenen langen tijt. Ondertusschen blijve ick,

Mijn Heere/

V seer toegedaen ende vertrouden vriend,

Henrick, Grave vanden Bergh.

Wt het Leger van Boxtel, den 16. Iulij 1629.

Het opschrift was:

Mijn Heer, mijn Heer, Baron van Grobbendoncq, Ridder vande ordre van St. Iacob, Colonel van een Regiment Walen, Gouverneur van sHertogen-bosch.

211

Maer desen brief die een Boer meende te bestellen/ is ghevallen in handen van sijn Excellentie/ die de selve daer naer ghesonden heeft aen de Heeren Staten Generael der vereenichde Nederlantsche Provin=
tien/ met sijn advijs wat ordre men tegen den vyants desseyne soude mo=
gen stellen. Den Boer die den brief meende aen Grobbendonck te
brengen is gevangen/ ende Graef Henrick vanden Berch heeft ten vijf
ure/ savonts de Avantgarde/ bestaende in twee Regimenten/ doen marche=
ren/ staende het Canon veerdich om ‘tselve te volgen/ maer also de tenten
noch bleven staen/ meendemen in ons Leger dat eene andere partye op=
getrocken ende ghevolcht was: maer den 17. smorgens is het gheheele
Leger voortgetogen/ nemende den wech naer Vechel ende Erp/ daer
het selve dien avont soude logeren/latende het huys te Boxtel met ee=
nich volck beset. D’opinie van sijn Excellentie was dat hy het op de
Grave gemunt hadde/ hoewel den selven wech den vyant op Gennip/
Ravesteyn ende noch hoger leyden can/ ende het ooc niet sonder bedenc=
ken was/ dat de schuyten die hy met hem nam ende elders gereet doen
houden hadde/ als uyt den geintercipieerden brief vanden Drost van
Gelder af te nemen was/ hem tot het passeeren der rivieren dienen
conde. Sijn Excellentie heeft datelijck patenten ghepasseert voor vijf
Compaengnyen om haer te begeven naer Ravesteyn/ ende door den
Colonnel Varick boven drie stercke Compaengnyen binnen Gennip
gesonden/ noch een van sijne onderhebbende troupen/ ghelijck oock een
van dien na Thiel gesonden/ ende op ander advenuen oock ordre ghestelt
is: Sijnde de meeninghe van sijn Hooch gedachte Excellentie Grave

De Staten
van Hollant
seynden naer
de Stede
vande Grave
duysent ton=
nen Meel/
daer 500. ton=
nen van bin=
nen comen.

Willem van Nassau mette 20. Compaengnyen daer met de Hemert=
sche ende Bommelsche Weerden beset sijn gheweest/ wederom naer
Creveceur ende 'tLeger te doen comen/ ende den Gouverneur Haul=
teyn met sijn ghecommandeert volck voor eenighe tijt in sijn plaetse te
seynden/ ende oock so wanneer des vyants desseyen volcomentlijck be=
kent/ de selve hem ergens neder geslegen ende geheelijck vanden Leger
gewendt soude hebben/ groote quantiteyt van Compaengnyen tot ver=
hinderinge van sijn voorhebbende desseyen te seynden/ ende Aproches
vande Stadt/ vande bywachten ende vreesse des vyants bevrijt sijnde/
met meerder macht aen te tasten/ hebbende de voorsz. Heeren Gecom=
mitteerde oock by die occasie vermaent om noch eenmael aende Hooch=
Mo. Heeren Staten Generael te recommanderen de prompte lichtin=
ge van het nieu volck.

De stede vande Grave daer op sijn Excellentie meende dat het de
vyant soude gemunt hebben/ is ghelegen vier groote mijlen van 'sHer=
togenbosch/ wesende niet alleen seer sterck van gelegentheyd/ maer was
noch veele stercker gemaect met Bolwercken/ Ravelijns ende Con=
trescharpen/ so datse wel is te gelijcken by een vande sterckste steden van
de Vereenichde Nederlandsche Provintien: is de Hooftstadt van 'tlandt
van Cuyck/ ende behoort den Prince van Oraengien toe. De Heeren

212

Staten van Hollandt oock geloovende dat des vyants meyninge was/
om naer de Grave te gaen/ hebben inder haeste ordre ghestelt om daer
binnen te seynden duysent tonnen meel aen twee partyen/ d'eerste par=
tye gheconvoyeert wesende met eenige Soldaten/ daer op ende by we=
sende eene vande ordinaris Staten-Boden/ ghenoeemt Ravensbergh/
die last hadde om 'tselve meel te bestellen binnen de Grave/ so raecte
het selve schip vast tusschen weggen. Eene vande soldaten die op't
voorsz. schip mede tot convoy was/ verloor sich alhier: daer deur de
Schipper ende den Bode suspitie cregen/ dat de voorsz. verlooren Sol=
daet/ wel wat quaets inden sin mochte hebben/ ende den vyant adverte=
ren vande gelegentheyd ende comste vanden voorsz. Schepe met Meel/
waeromme syluyden gheraden vonden/ henluyden seer te haesten om
het voorsz. Meel te lichten/ ende in cleyne schuytgens te brengen bin=
nen de Grave/ ende so het principael Schip vlot te maecken/ 'twelck sy
tot groot geluck volbrachten/ want henluyden vermoeden niet te ver=
geefs en was gheweest/ also den vyandt geen twee uren daer naer met
een goet deel volcx quam om het Schip met meel te becomen: maer hy
quam te laete: maer alsomen daer naer verstont sijn meeninghe noch
desseyen niet te wesen om naer de Grave te comen/ so is het ander schip
met Meel opgehouden/ ende elders daert nodich was/ bestelt.

Den 17. Julij hebben de Fransche onder den Hertoge van Can=
dale/ haer Gaelderye met geweld overgebracht tot inde fraucebray/ die
den vyant verliet/ slepende hare dooden mede: De Franchoyzen verlo=
ren 2. Sergeanten ende 5. Soldaten ende 4. gequetst.

Den voorsz. 17. Julij hebben de Engelsche haere Gaelderye tegen
den wil van die vant Fort van Sint Antonis oock overgebracht met
seer goeden spoet ende veerdicheydt/ met verlies alleen van twee man=
nen/ ende eenen dootelijk gequetst: Hebbende goet gevonden de gracht
niet met plancken ende gebinten/ maer met simpele rijs ende aerde aen
het eynde over te gaen/ om datse gewaer werden datmense met schieten
weynich beschadichde/ ende met steen van boven alleen meest ghewor=
pen werde.

Den 18. dito/ de Heere van Dieden Gouverneur van Emmerick/
hebbende snachts de wachte/ dede des morgens vroech te drie uren een
man climmen op 'tgrote Fort/ om te vernemen oft de vyandt sterck

<p>Veroveringe van het Fort Isabella/ oft het groote Fort.</p> <p>Het cleyne Fort/ byden vyant verlaten/ wort van d'onse inghenomen.</p> <p>Wat vorder na tveroveren deser Schantsen voorgenomen werdt.</p> <p>Den Heere Ridder Roo Ambassadeur vanden Coninck van Groot Brittaengien comt int Leger voor sHertogenbosch.</p>	<p>van volck daer in mocht wesen dan niet: de vyant hem vernemende/ ende meenende dat de gantsche trouw daer was/ dede voorts sijn Mijne onder 't bolwerck springen/ die een vande Mineurs ombracht/ ende een ander so bedolf dat hy een langen tijt bedeckt bleef/ doch eyntlijck uytgehaelt zijnde/ werde noch levendich bevonden ende wech geleyt/ is daer naer noch becomen. Deur 'tspringen van dese Mijne is niemant van d'onse beschadicht/ maer de passagie voor ons geopent wesende/ heeft de Heere van Dieden daer op een assaut met 60. musquettiers gedaen/ daer tegens die vanden vyant maer eene salve gave/ ende liepen voorts</p> <p>213</p> <p>wech uyt het Fort/ sonder dat vanden onsen yemant beschadicht werde/ anders als dat twee van onse Mineurs/ acht ofte tien Soldaten met aerde overstolpt sijn geweest/ die t'samen daer uyt ghecregen sijn gheweest/ dan het voorseyde Bolwerck werde bevonden sulcx afghesneden te sijn/ dat de vyant de reste noch wel een tijt lanck hadde connen defenderen/ sonderlinge noch desen nacht/ dewijle een jongen Soldaet die men slapende int voorsz. Fort vondt/ verclaerde datter 4. Compagnyen inne waren geweest: dan Godt heeft de Victorie ghegeven/ die daer van gedanckt moet sijn. Int voorsz. Fort sijn bevonden noch eenige Oxhoofden Wijns/ ende eenige tonnen biers/ ende daer by broot ende speck/ ende in een vierkante kelder ijs met stroo bedeckt/ oock veel gheweers/ datse deur het haestich vluchten daer gelaten hadden.</p> <p>Den 19. smorgens vroeck te 3. uren heeft den vyandt selfs een Mijne laten springen int cleyne Fort/ die daer op 't Fort voorts verlaten ende wech geloopt sijn naer de Stadt/ vreesende overvallen te sullen werden/ daer op d'onse ingelopen sijn/ sonder eenich tegenweer/ oft dat door de Mijne yemant gequetst is gheworden: vorders sijn d'onse een wegnich daer na getrocken naer het travers voor 't selve Fort/ onlanx ghemaeckt/ 'twelck de vyant siende/ hebben 't selve mede verlaten/ sulcx dat nu beyde de Forten deur Godes genade veroverd sijn.</p> <p>Naer 'tveroveren van beyde de Forten heeft sijn Excellentie d'approches voorts doen continueren naer d'ander wercken/ by den vyant tusschen de Vuchter-Poort ende d'ander Forten gemaect: heeft noch concepten van andere Approches/ daer van den 21. Julij drie Redouten besteed werden/ ende liet oock sijn Excellentie Bateryen op beyde de Schantsen maecken/ naementlijck op beyde de punten die na de Stadt toelagen/ ten eynde de selve souden spelen op de Tenaille/ de Vuchter-Poorte/ ende de halve Mane daer buyten.</p> <p>Den 21. Julij hebben de Heeren Ghecommitteerde by sijn Excellentie aende Hooch Mo. Heeren Staten Generael gheschreven/ dat in het Leger voor 'sHertogenbosch ghearriveert was den Heere Ridder Roo/ Ambassadeur vanden Coninck van Groot Brittaengien/ de welke den 19. aldaer ghecomen/ ende den 20. aen henlyuden audientie versocht hadde/ verclarende last van sijnen Coninck te hebben/ om henlieden te openen den last die hy hadde totte pacificatie vande Oorloge in Pruyssen/ veylinge vande Oost-Zee/ ende liberteyt vande Hansse Steden/ versoeckende daer op te hebben onse consideratie. Waer op de voorsz. Heeren Ghecommitteerde na behoerlicke complementen verclaert hebben/ tot sodanige deliberatien niet gecommiteert/ noch op't subject van sijne Ambassade van hare Hooch Mo. zijne prompte expeditie/ ende de vruchtbare resolutie/ op saecken daer den staet van hare Hooch Mo. so seer aen ghelegen was/ souden willen recommanderen: Ende also sy verstonden dat den selven Heere Ambassadeur na den</p> <p>214</p> <p>Hage soude vertrecken/ en hadden sy 't selve niet willen differeren/</p>
---	---

Overcomste
der vyanden
op de Veluwe.

versochten derhalven dat hare Hooch Mo. daer op sulcx wilden resollen/ als de selve na hare hooge ende gewoonlijcke wijsheyt ende Importantie vande saecke souden bevinden te behooren.

Graef Henrick vanden Berge heeft by Mook een brugge geslegen/ daer over hy met sijn troupen de Mase gepasseert is. Den 23. Julij smorgens/ heeft hy Dulcken/ ghewesen Gouverneur van Grol/ ende den Gouverneur van Lingen met eenighe troupen voor uyt gesonden/ so vierroers als peerden/ na de Ysselcant toe: dese sijn door hulpe van een Veermans soon/ te Westervoort beneden Yseloort met sloepen (die sy mede gebracht hadden) ende schuytgens de Yssel ghepasseeret/ ende inde Veluwe gecomen. De tijdinge tot Aernhem gecomen zijnde/ sijn een Engels ende Schots Capiteyn metter haest met eenige Soldaten die sy byder handt condon gecrijgen uytghelopen/ om de overcomste te beletten/ dan het was te laet/ want de vyant was al over eer sy daer waren/ ende begon sijn selven te retrencheren/ dies niet teghenstaende hebben sy tegen den vyant geschermtseert/ ende is den Engels Capiteyn genoemt Dablis met eenige andere aldaer doot gebleven. Dese dan over de Yssel gecomen sijnde/ hebben alle mogelijcke devoir gedaen om den pas te mainteneren/ ende deselve goet te maecken/ tot dat meerder machts by haer ghecomen soude sijn. Grave Henrick vanden Berch de tijdinge onfangen hebbende/ die met sijn Leger den Rijn over ghepasseert was by Wesel/ alwaer by hem ghecomen waren de Keyzers troupen die hem tot hulpe gesonden waren/ sont datelick een deel van des Keyzers troupen met eenige andere Soldaten te voet ende te paerde daer naer toe. Het Oorlochschip vande Staten dede eenige schooten op haer/ maer de vyandt hadde aende oversijde twee ofte drie Valconetten/ daer mede hy sijn overvaert/ die hy nam omtrent den Dorck beneden Yseloort/ favoriseerde/ ende het Oorlochschip inde gront schoot: Dese overcomste hadde wel licht te beletten gheweest/ soo de waerschouwinge ende ordre van sijn F.G. geloof ghegeven ende wel gevolcht/ ende gheen merckelick versuym gheweest en ware: maer 'tschijnt wat waerschouwinge sijn Excellentie gedaen/ ende wat ordre hy tegen dese overcomste gegeven hadde/ men en hadde daer op gheen acht geslagen/ want men meende de vyandt en soudet daer niet soecken/ ende oversulcx en begeerdemen daer so veel volcx niet te hebben: maer als men nu de slach so haestich op den hals creech/ so wasser groote verslagentheyt ende vreesse/ ende de middelen om des vyants desseynde sijne overcomste te verhinderen/ quamen wat te late: doe sachmen de faute wel.

Den selven avont quam de tijdinge int Leger voor den Bosch/ van dat de vyant opte Veluwe was gecomen: Sijn Excellentie heeft daer op datelick derwaerts ghesonden den Ritmeester Rantswijck met 7. Compaengnyen peerden/ ende den Heere van Dieden/ met 20. Com-

215

paengnyen te voet/ om neffens 'tvolc onder den Grave Otto Herman van Stirum (voor desen derwaerts gegaen) alles daer teghens te doen/ dat mogelijck ende doenlijck soude wesen/ zijnde den Capiteyn ende Ingenieur vanden Bosch mede derwerts ghegaen. De Grave Otto Herman van Stirum hadde met sijn volck alle neersticheyt gedaen/ om den vyant uyt de Betuwe te houden/ maer verstaende dat den vyandt inde Veluwe ghecomen was/ is hy met 23. Compaengnyen te voet ende eenighe te paerde naer den vyandt toe ghetogen/ om de selve t'attacqueren/ maer den vyandt achter een Rijswaert legghende/ deden groote schade aen henluyden/ soo dat hy niet conde uytrechten/ verloor eenich volck/ ende sloech oock eenige doot/ ende bracht vijftien gevangens inne.

De Heeren
Staten Ge=nerael
crijgen advertentie
van dat de vyandt de Y=sele ghepas=seert was.

Sommarie
inhout van een brief van=
de Ghecom=mitteerden aen
die van Vrie=slandt/ ende
oock Stadt
ende landen.

De Heeren Staten Generael ontvinghen den 25. Julij de eerste ad=vertentien/ so uyt het Leger van haer Gecommitteerden/ als vanden Cancelier ende raden van Gelderlant/ mitsgaders de ghedeputeerde Staten van Utrecht/ dat de vyant de Yssel gepasseert/ ende sich begonnen hadde op de Veluwesche zijde te retranscheren/ waer op by haere Hooch Mo. goet gevonden ende verstaen is/ datmen daer tegen met alle vi=geur ende couragie soude gaen.

Den 24. Julij schreven de Heeren Ghecommitteerden aen die van Vrieslant ende ooc stadt ende landen/ dat de vyant gisteren morgen met eenich volck opte Veluwe waren ghecommen/ ende apparentelijck met sijne geheele macht daer voort op souden volghen/ ende dan sal soecken hare E. Mog. provincien vanden anderen te separeren/ door de occupatie van d'een of d'ander plaetse/ ten ware sulcx by tijts deur Gods genade met alle middelen worde verhindert/ ende hebben met eenen neffens sijn Ex=cellentie versocht den Heere Schaffer om hem in haeste by hare E. Mog. te transporteren/ de selve de noot ende gewichtigheyt vande saec=ke voor te dragen/ ende neffens de Heere Eysinga ende Iensema te vor=deren/ dat niet alleen de resterende Compaengnyen van hare Ed. Mog. repartitie/ maer oock het volck vanden Coninck van Sweden op't al=derspoedichste by daege ende nachte naer Swol mocht gesonden wor=den/ ende dat tot dien eynde het selve volck datelick in dienst mocht werden aengenomen: by aldien sulcx noch niet en was gheschiet/ ende haer E. Mo. by verschot van gelde ende andersints ghesecondeert/ op dat de voorsz. separatie deur gemeene macht voorghecomen/ ende den vyant verhindert mochte worden/ d'eene Provincie voor ende d'ander naer te ruwineeren/ gelijk hy by vorder succes opte Veluwe lichtelijck soude connen doen: versoeckende daeromme dat hare E. Mo. den voornoemden Heere Schaffer daerinne volcomen gheloove te willen geven/ ende so lief als henluyden was de behoudnisse van hare E. Mo. Provincie/ het aennemen ende afseynden van het voorsz. Sweetsche volck te behertigen/ ende haer E. Mo. vordere Compaengnyen sonder eenighe swarigheyt te laten volgen/ sullende de selve te eer wederomme

216

by haer E. Mo. connen sijn ende oock ghesonden worden/ by aldien men soude connen ghewaer worden dat den vyant op Vrieslant ofte haer E. Mo. provincien yet souden willen attenteren/ &c.

Sijn F. Genade advijs becominge/ ende oock beducht wesende dat den vyant vorders innewerts mochte marcheren/ vandt den 25. Julij goet/ dat den Heere Adriaen Ploos Heere van Oudegeyn ende Tien=hoven/ &c. met sijne brieven van credentie een keer naer Utrecht soude doen/ omme aldaer openinghe te doen van sijne Hoochghemelte F. Genade. intentie/ ende in corformite van dien te doen effectureren/ 'tgene den dienst vant landt ende der selver provincie was vereyschende/ by aldien den vyant hem dieper int landt quame te begeven: 'twelck ver=richt hebbende/ is sijn E. den 27. Julij weder int Leger gekeert/ ende aen sijn F.G. rapport ghedaen hebbende vande ordre by de Heeren Staten 'slants van Utrecht tot voorcominge van des vyants vordere invasie ghegeven/ oordeelde sijn Hoochghemelte F. Ghenade seer dien=stich/ dat de voorsz. Heere van Tienhoven/ noch een reyse op Utrecht/ ende van daer opden Hage/ aende Heeren Staten Generael soude doen/ om op eenige dienstige importante saecken resolutie te procureren: Ende is sijn E. noch dien dach verreyt/ ende des sanderen daechs tot Wt=recht sijne commissie verricht hebbende/ hem vorder naer den Hage begeven: Ende is by de Heeren Staten Generael op sijne propositie den 31. Julij goet ghevonden ende verstaen/ datmen volgens d'ordre van sijn Excellentie een goede aental van volck/ die joncx t ghelicht wa=

Sijn Excel= lentie doet versoeck aen= de Heeren Staten Ge= nerael/ dat= men een gros van Crijchs= volck forme= ren soude om het vorder intrecken van den vyant te beletten.

De Com= missaris Kien wert naer Amsterdam gesonden om Rogge te co= pen/ tot pro= visie vande Steden op de Yssele gelegen.

Vry Leger tot Aernhem te publiceren.

ren/ ende noch onder de handt souden moghen aencomen/ soude doen versamelen binnen Utrecht/ ende aldaer een gros formeren/ omme de selve inde Veluwe ende elders daer den noot soude vereyschen te employeren/ ende daer mede het vorder intrecken vanden vyandt te beletten. Waer op den Heere Raetsvelt tot Enckhuysen zijnde/ aengescreven is dat hy die troupes aldaer aengecomen/ wesende onder anderen van een gedeelte vande troupes vanden oversten Morgan/ in alder yle naer Utrecht soude seynden; sijn oock eenighe naer Eemdben gecomitteert omme te bevorderen de troupes vanden Hofmaerschalc Valckenburch/ oock derwaerts gebracht mochten worden: Daeren= boven sijn vijf duysent Soldaten uytte garnisoenen ghelicht/ ende der= waerts gesonden/ ende de selve garnisoenen werde gecomplaceert met gelijk getal van Borgers uyt de respective Steden van Hollant. Oock is op verscheyden plaetsen veel volcx op nieuw geleyt/ in voegen dat binnen corten tijt tot Utrecht geformeert is geweest een gros van tusschen de dertien ende veertienduysent man/ waer over by sijn Excellentie het commandement ghegheven is aen sijn Ghenade den Heere an Brederode.

Den voorsz. 25. schreven de ghecommitteerde van sijn Excellentie aende Heeren Staten Generael/ datse dien morgen met leetwesen verstaen hadden/ uyt het rapport vanden Heere Huygens/ die van Aern=

217

hem daer gecomen was/ om de gelegentheyt te kennen te geven/ dat onse volck den vyant niet en hadden connen repouseren/ sulcx dat den vyant plaets gehouden hadde/ ende apparent was dat hy met sijnen gheheelen Leger d'Yssel paseeren soude/ oock d'eene of d'ander Stadt wel soude mogen aentasten/ ende also sy wisten dat de Steden op de Yssel leggende/ op dit onverwacht accident niet gedacht hebbende/ van alles onvoorsien waren/ sonderlinghe van Vivres/ daer deur sy groot perijckel souden comen te loopen/ soo hadden sy naer Communicatie met sijn Excellentie goet gevonden directelijck van daer te seynden/ om geen tijt te versuymen/naer Amsterdam den Commijs Kien/ om aldaer te coopen voor de voorsz. Steden opte Yssele/ de Rogge voor elcx gespecificeert/ te weten 23. lasten Rogge/ ende vande selve te senden:

naer	{	Dousborch, Sutphen, Deventer, Campen, Swol,	}	elcx 40. last.
naer	{	Hasselt, Hattem,	}	20 last. 10 last.

by aldien hare H. Mo. opt gheproponeerde vanden Raedtsheere Climmer daer op geen ander ordre gestelt hadden. Zijn Excellentie sondt desen nacht noch naer Aernhem sijn Ghenade Grave Ernst van Nassau: met acht Compaengnyen peerden/ ende 55. Compaengnyen te voet: Ende alsomen verstont dat vande troupes van Morgan eenige t'Enckhuysen waren aengecomen/ dat sijn Excellentie geerne sien soude dat de selve voorts aen ende aen ghesonden mochten worden naer haer gedestineerde plaetsen/ ende voorsien met wapenen die t'Utrecht wel soudent becomen sijn/ by aldien de Magasijnen van Hollandt daer van mochten wesen ontbloot.

Schrijven ende versoecken vorders/ dat vermits het vertreck van so veele Compaengnyen uyt het Leger naer boven/ dat haer H. Mo.

Grave Ernst van Nassau ongelimiteerde macht daer boven.

Die vande Compaengnye van West-Indië seynden 1200. man/ tot hulpe van dese Vereenichde Nederlanden.

Nieuwe Schotten comen int Legeer voor 's Hertogenbosch.

gelieven wilde te doen publiceren vry Leger tot Aernhem/ 't selve ver- treck schrijvense/ sal mede eenich retardement geven inde Aproches/ daer mede men van 't cleyne Fort ghecomen was inde grachte van het eerste halve maentgen: Int Quartier van Grave Ernst gingmen so veel voort als men conde: Inde quartieren van Grave Willem ende den Colonnell Pinsen/ hadmen oock beginnen te approcheren/ dan het stont te besorghen (schrijvense) datmen nu voor eenigen tijt daer mede soude moeten ophouden/ door swackheyte van 't volck.

Daer werde oock by een vande Heeren int particulier gheschreven van date den 26. Julij dat Grave Ernst van Nassau t'samen hadde

218

by den anderen 135. Compaengnyen te voet/ ende het meerdeel vande Cavallerye/ ende dat hy ongelimiteerde last hadde omme aldaer alles te mogen doen wat mogelick ende doenlijck wesen soude/ tot dienst ende voordeel vande landen/ ende achterdeel vande vyanden.

Den voorsz. vijf ende twintichsten Julij/ als de vyandt sijn brugge tot Westervoort begon te slaen/ so deden d'onse maecken/ een retrace- ment aen Ysseloot/ senden 10. Vendelen tot Doesburch/ boven de drie Vendelen daer legghende: bestellen rontomme de granen in te halen: Den vyant was te sterck/ connende tegen hem niet retranceren: Key- sers volck lagen noch 20000. man sterck inden Ham ende by Dussel- dorp.

Den 26. Junij werde den Lieutenant Smit gesonden naer En- gelandt/ omme aldaer te lichten voor de drie Regimenten vanden Co- lonnell Veer de geaccordeerde tractementen van 800. man. Desen dach passeerde Graef Henrick vanden Berge tot Ysselburch/ ende veel van sijn volck verliepen van honger/ de dierte in sijn leger wesende: De vyant begon de brugge over Westervoort te slaen/ ende die te retranceeren. Sijn Excellentie heeft ordre gegeven omme van 't volck voor de West- Indische Compaengnye met consent vande Bewinthebberen van dien te lichten 12. hondert mannen/ ende vande Oost-Indische Compaen- gnye 440. matroosen om in dese gelegentheyte mede ten dienst van dese Landen te ghebruycken: Sijn oock ghelicht gheweest sestien nieuwe Schotse Compaengnyen/ onder den Colonnell George Hey/ dewelcke mede den 22. Julij int leger voor 's Hertogenbosch gecomen ende ge- bruyckt sijn/ daer van de namen hier naer volgen/

<i>George Hey Colonnell</i>	<i>198. coppen,</i>
<i>Iohan D'onglis Sergant Major,</i>	<i>112. coppen,</i>
<i>Iems Leslie,</i>	<i>107. coppen,</i>
<i>Willem Hey,</i>	<i>120. coppen,</i>
<i>Iems Cambel,</i>	<i>114. coppen,</i>
<i>Alexander Macnathan</i>	<i>114. coppen,</i>
<i>Iems Dakel,</i>	<i>118. coppen,</i>
<i>David Hinne,</i>	<i>106. coppen,</i>
<i>Willem Stuart Lieutenant Colonnell,</i>	<i>150. coppen,</i>
<i>Herry Acheson,</i>	<i>82. coppen,</i>
<i>David Schramiger,</i>	<i>115. coppen,</i>
<i>Iems Hey,</i>	<i>120. coppen,</i>
<i>Iems Rampsey,</i>	<i>117. coppen,</i>
<i>De Baron Grey,</i>	<i>114. coppen,</i>
<i>Willem Belledeyns,</i>	<i>98. coppen,</i>
<i>Willem Ker,</i>	<i>101. coppen,</i>

T'samen 1886. coppen,

219

die voor vijf maenden aenghenomen/ ende de voornoemde Heeren

Brief van
Grobben=
donck aen de
Grave vanden
Berge: insge=
lijcx aen de
Infante van
den 26. Julij
1629.

Staten Generael ghedient hebben/ ende was seer schoon ende fraey volck.

Sijn Excellentie heeft omtrent desen tijt eenen geintercipieerden brief becomen/ de welcke de Heere van Grobbendonck geschreven heeft aenden Grave vanden Berch/ ende noch eenen ghenoech van gelijcken inhoude aende Eertshertoginne/ in date den 26. Julij 1629. d'inhout aenden Grave vanden Berge was dese naervolgende:

Mijn Heere,

Sedert dat de twee Forten voor de Antwerpsche poorte verlaten sijn, 'twelck geschiet is den 17. ende 18. deser maent, heeft de vyandt loopgraven gemaect, ende beginnen Aprochen te maecten aen twee ander oorden, te weten; aen Sint lans poort, ende aende Poort van Orten, sulcx dat sy dese Stadt aentasten op ses plaetsen, aende Petler-Schants, aende Antwerpsche Poorte, aende Sint lans poorte, ende dreyghen ons mettet sevende, door de weyden aende lincker hant vande Antwerpsche Poorte, sy bevljtigen overal grootlicx heur Aprochen: onse Soldaten houden niet op heur beste te doen om sich wel te weeren. De vyant heeft veel Molens gestelt om het water uyt te malen, aende de zijde van Engelen. Ick heb drie retrenchementen aende Antwerpsche poorte, waer van het eene, 'twelck het verste is, verloren gaet, dagelick verminderende groot getal van Soldaten, 'twelcke uwe Excellentie wel bedencken can, overmits wy aenghetast worden aen so veele oorden, die beschermt moeten sijn: Des vyants Leger is meer dan de helft vermindert, sedert u Excellentie vertreckt uyt dese quartier, hebbende vanden toorn deser Stadt naer Bommel sien vertrecken sedert drie daeghen herwaerts, meer dan drie (ick meene het 53. is dat hy wil schrijven, oft dat int copyeren is gedooft) Compaengnyen voetvolck, ende omtrent 35. compaengnyen peerden, so eenich redelick Leger van ons, althans sich presenteerde om ons te ontsetten, het staet te hopen dat sy lichtelick eenich quartier souden connen overweldigen, ofte den vyant dwingen het belegh gheelick op te breecken, niet waerschijnlick sijnde dat hy ons aen so vele oorden soude connen aentasten ende sijne buytenwercken beschermen: Waer op ick uwe Excellentie seer ootmoedelick bidde te letten, ende te ordineren het nootwendighe remedie om ons in corten te ontsetten om de redenen die ick u Excellentie geschreven hebbe den 24. lunij ende den 19. lulij. niet dervende het pampier meer particulariteyten toe betrouwen. Ick en hebbe van haere Hoocheyt noch van uwe Excellentie geen brieven gehad sedert den 13. lunij, sijnde mijne laetste aen u Excellentie geweest den 19. deser maent. Hier mede, &c. Aen de cante stont noch: Na dato ben ick bedwonghen geweest het verste retrenchement te verlaten, heb oock advijs ghecregen dat Graef Ernst na de Veluwe vertrocken is.

220

De Heeren Eysinga ende Iensema/ wesende Ghecommitteert vande Heeren Staten Generael/ volgende de begeerte van sijne Excellentie/ omme te sien ofse met het Sweetsche volck souden connen handelen/ dat de selve hen voor eenighen tijt van maenden in dienste van dese landen souden willen begeven/ (gelijck verhaelt is) hebben de saecke so verre gebracht/ datse metten Heere Diederick van Valckenburch Conincklicke Majesteyt van Sweeden Hof-maerschalck/ hebben ghe troffen dit naervolgende accoort:

Op huyden den xvij. Iulij, anno 1629. stilo veteri, sijn te samen overcomen ende verdragen, Sijn Conincklicke Majesteyt van Sweeden Hof-Maerschalck Diderich van Valckenburch, uyt den name ende

Accoort by
de Hooch
Mog. Heeren
Staten gene=

rael deur de
Heeren Ey=
singa ende Ien=
sema ghe=
maeck met=
ten Heere
Diedrich van
Valckenburch
uyt den name
ende van wegen
sijn Conincl.
Maj. van
Sweden/ no=
pende het nieu
gheworven
Sweetse
Chrijchsvolc
in Oostvries=
landt leggen=
de/ om te tre=
den in dienste
vande voorsz
Heeren Sta=
ten generael.

van wegen sijn Hoochgedachte Con. Majest. ter eenre, ende de Ed. Mo. Heeren Gecommitteerde van wegen de Ho. Mo. Heeren Staten Generael der geunieerde Provintien ter andere sijden, op navolgende conditien, te weten, dat de gemelte Heer Maerschalck kennende de groote affectie ende sonderlinge genegentheyt die sijne Hoochgedachte Con. Majest. dese vereenichde Nederlanden is toedragende, ende considerende de tegenwoordige macht haerder vyanden, daer sy dese landen van allen canten mede dreygen, met vertrouwen dat hare Ho. Mo. alle tijt sullen genegen sijn, om in gelijcken gevalle hare goede affectie tegen sijn Co. Majest. ende sijne landen te betoonen: So ist dat de ghemelte Heer Maerschalck op het versouck van haer Hooch. Mo. heeft bewillicht ende toegestaen:

- 1. Dat de nieuwe gheworven troupen van sijne Majesteyt, teghenwoordich leggende in Oost-Vrieslant, bestaende in drie Regimenten voetvolck, t'samen sterck ongeveer dree duysent mannen, sullen treden inden dienst van hare Hooch. Mog. voor den tijt van drie maenden, yder maent van 31. dagen, haren aenvanck nemende op maendach lestleden zijnde den 13. Iulij stilo veteri.*
- 2. Het gemelte Chrijsvolck sal sweeren ende beloven hare Hooch Mo. ende sijne Vorstelicke Genade den Prince van Oraengnyen trouw ende wel te dienen, geduyrende den voorsz. tijt, volghende den eedt die hare Ho. Mo. Chrijsvolck gewoon is te doen.*
- 3. Sullen dese troupes blijven onder de Colonnellen ende Officiers die haer geworven hebben, ende daer sy tegenwoordich onder sijn, sonder dat by haere Ho. Mo. daer in eenich veranderingh sal worden gedaen, ende sullen de vaceerders plaetsen by een Heer Maerschalck werden vergeven.*
- 4. Sullen dese troupen in saecken van lustitie, ende commandement getracteert werde, ghelijckmen andere natien in dienst van hare Ho. Mo. ghewoon is te tracteren, ende sal de persoon vande Heer Maerschalck present sijnde, met alle courtosie bejegent worden, ende ghetracteert gelijk andere hoge ende ghequalificeerde Officiers van haere*

221

Ho. Mo. geschiet, ende indien dese troupen al te samen by den anderen zijnde, den Heere Maerschalck een Generael Majeur daer over sal stellen, sal de selfde gelijk d'andere Majeurs vande France ende Engelsche Natien getracteert worden.

5 So het geviel dat eenige Compaengnien in garnisoen werden geleyt in eenighe Steden, die vanden vyandt mochten belegert worden, waer door sy verhindert werden na de expiratie vande voorsz. drie maenden met d'ander Compaengnyen te vertrecken, soo sullen de selve gehouden sijn, als redelicke Officiere ende Soldaten, inden dienst te continueren, so lange den noot sulcx sal vorderen, ende haer Ho. Mo. sullen in plaetse van dien den Heer Maerschalck met andere Compaengnyen versorgen, tot dat dese mogen verlost worden.

6 Hare Hooch Mo. nemen het voorsz. Chrijchsvolck in haren dienst, ende beloven die te betalen voor den tijt van drie voorsz. maenden, alle maenden van xxxj. dagen, op de conditien ende bestelling van sijn Con. Majesteyt van Sweden, volghens de lijste daer van overgegeven, welverstaende dat den heere Maerschalck, sal gehouden sijn dese troupen met behoorlicke wapenen te versien, doch soo eenighe wapenen quamen te breecken, ofte consumeren in dienst van 't Lant, sullen sy van 't Lant met andere voorsien werden.

7 So haest als de Monsteringe sal gedaen sijn, sullen hare Hooch Mog. aen den Heere Maerschalck betalen acht gulden, tot twintich stuyvers elck gulden op elck hoeft.

8 Sullen hare Ho. Mog. aen ghemelte Heere Maerschalck op de Monsteringe oock betalen een Maent Solts, voor al het volck dat op de Monsteringe sal bevonden worden, om onder het Crijchsvolck uytgedeelt te worden, ende de voorsz. Maent daer van onderhouden te worden, sonder vorder molestatie hare Ho. Mog. voor dese Maent te doen.

9 Ende also noch eenige Officieren uyt zijn om meerder werving te doen, so sullen hare Ho. Mog. mede in haren dienst aennemen, alle het volck dat binnen acht dagen na de Monsteringe sal arriveren, daer voor betalende een Maent Solt, ende loopgelt als boven, mits sy niet excederen, in alles het getal van ses hondert man.

10 Maer voor de twee volgende maenden sal 't gemelde Crijchsvolck door haer Ho. Mo. by leeninge worden betaelt, ende 't gene sal resteeren, sal by afdanckcinge ten volsten werden betaelt.

11 Na expiratie van dese drie maenden, sullen haer Ho. Mo. gehouden zijn den Heere Maerschalck ende zijne Troupes met schepen op zijne costen te versien, ende met behoorlick Convoy assisteeren, om na Sweden gevoert te mogen worden.

12 Voor de reste sullen dese troupes in guarnisoen, ende int Velt sijnde, als andere haere Ho. Mo. Crijchsvolck worden getracteert, ende alle behoorlicke commandementen ende monsteringen onderworpen, volgens den eedt aen 't Landt gedaen.

222

13 Beloven de Heeren Gecommitteerde mede den Heere Maerschalck in tijts t'advertieeren vande eerste afdanckinge die by haer Ho. Mo. sal worden gedaen van haer Crijchsvolck, om dat de selve met goede commoditeyt in dienst van sijne Majesteyt van Sweden te connen nemen, ende in geval van noot by haer Hooch-Mog. ende zijn Vorstelicke Genade den Prince van Oraengien haer best te doen: Dat den Heere Maerschalck ende zijn troupen, met een goet Winterquartier op zijn costen mach worden versien.

Aldus geaccordeert ende ghesloten, ende van beyde contrahenten met haer eygen handen onderteykent ende bevestiget met haer signet: Geschiet tot Eembden den 17. Iulij anno 1629. (ende was met drie verscheyden handen, neffens de respective Pitschaften onderteckent,) Diderick van Falckenberch, I. van Eissinga, Rembt Iensema.

Dit accoort aldus gesloten sijnde/ hebben 't selve aende Heeren Staten generael overgesonden/ die 't selve geaprobeert hebben/ niet jegenstaende de seer beswaerlicke conditien/ ende dit ten aensien van het overtrecken vanden vyandt op de Veluwe/ ende den jegenwoorden noot vant Landt/ ende werde dit volck met Patenten van zijn Excellentie naer Utrecht gedestineert. Sijn Genade Graef Ernst van Nassau/ alle de Steden op d'Ysele met garnisoen beset hebbende/ hadde nu noch 90. Compaengnyen te voet/ ende 30. Compaengnyen te Peerde by den anderen.

Omtrent dese tijdt hebben die vande gereformeerde Religie binnen Leyden een Synodus ghehouden van wegen de Kercken van Zuyt-hollandt/ alwaer geresolveert worde dit naervolgende:

Den E. Synodus van Zuythollandt, overwegende dat de Christelijcke Overheyt inde Oorloge diese voert pro aris & focis (dat is voor de Religie ende den Staet) niet so seer te letten heeft op Conquesten van Landen ende Steden, als wel op de uytbreyinge van des Heeren woordt, ende de voortplantinghe van zijn kercke: Heeft gecommitteert, ende committeert by desen den eerweerdigen Godtsaligen ende

De Staten
generael ap=
proberen
tvoorsz ac=
coort.

Commissie
van het Sy=
nodus van
Suythollant
ghegeven op
D. Gisber=
tum Voeti=

um/ Predi-
cant tot Heus=
den/ om hem
te vervoegen
by zijn F.G.
de Prince
van Oraen=
gien int Le=
gher voor
sHertogen=
bosch.

Groote ver=
slagentheyt
binnen Aern=
hem.

Sijn Excel=
lentie schrijft
aen de Staten
van Utrecht.

wel geleerden D. Ghisbertum Voetium Predicant tot Heusden, om hem selven by d'eerste ghelegentheyte met een Predicant by zijn E. te verkiesen uyt den Classe van Gorichem, te vervoegen in het Leger van sijn F.G. voor 'sHertogenbosch, ende by goede occasie sijn F.G. mijn Heere de Prince van Oraengien, ende de E. Heeren Gecommitteerde Staten te versoecken, dat hare E. Mog. believen te bedencken, dat de uytcomsten vande Oorlogen dependeren van God, ende te resolveren, op dat de Heere sijnen segen strecke over hare wapenen, (so den goeden God haer believe te verleenen de victorie) alle afgoderyen ende superstitionen inde Stadt ende Meyerye van 'sHertogenbosch te

223

weeren, de Stadt ende Dorpen met goede ende trouwe Predicanten te becleden, ende de geestelijcke goederen, volgens de generale intentie van d'eerste giften te converteren tot den dienst Gods, & Pios usus, (dat is, tot Godsalich ghebruyck) Versoeckende sijn F.G. ende de E. Heeren Gecommitteerde Staten ende alle andere die desen mochte ver-toont worden, dat haer believe de voorsz. D. Gisbertum Voetium om des Heeren wille inde voorsz. sijne commissie te ontfanghen, ende be-hoorlick gehoor ende gelove te geven: Actum Leyde, Anno 1629. Julij. Onder stont, uyt den Name des Synodi, ende was onderteyckent Isaacus Iunius Praeses, Daniel Gysius Assessor Synodi, ende Ioannes Petreus scriba.

Den 26. Julij werde aen den Raedt van State een lijst gesonden vande vivres/ ende Amonitie ghelicht uyt Rees/ om metter haest te seynden op Nimmegen/ ende die uyt Heusden gelicht/ ende naer Aern=
hem ghesonden waren om de selve wederom te suppleren.

Tot Aernhem was groote verslagentheyt eer Graef Ernst van Nassau daer quam/ want den vyant marcheerde naer Aernhem/ alles afbrandende/ quam dicht voor de Stadt: Daer was sonderlinghe geen geschut op de wallen/ ende verscheydene vande principaelste Bor-geren vluchteden uyt der Stadt/ daer deur de andere Borgeren seer ge=
discourageert waren/ ende aldaer wel eene seer groote disordre soude gecaused hebben/ so daerinne niet by tijts voorsien en ware ghewor=
den: dan mette comste van Graef Ernst van Nassau/ als sy daer een Hooft hadden/ was het quaetste voorby. Die Cancelaer en Raden hadden den Raetsheere Caldenburch van Aernhem af aen sijn Excel=
lentie ghesonden/ ende versocht een Hooft/ volck, vivres ende Amoni=
tie aldaer gesonden te werden/ 'twelck alreede ghedaen was.

Den 27. Julij heeft sijn Excellentie aen de Staten van Utrecht onder anderen gheschreven: Dat hy den Heere van Weerdenburch ge=
schreven hadde/ dat hy met alle 'tvolck in dienst vande West Indische Compaengnye sijnde/ omtrent 1000. oft 1200. man sich naer Utrecht soude hebben te vervoeghen/ daer van hy henluyden wel hadde willen adverteeren/ende met eenen versoecken so wanneer de voorsz. van Weerdenburch met het voorgenoemde volck tot Utrecht soudent co=
men/ datmen de selve inde stadt soudent nemen/ ende met logijs voorsien ende doen accommoderen/ al wast zo datse geen Patenten en hadden: ver=
maent oock dat hyse voor desen hadde gheschreven ende versocht Amers=
foort wel te besetten/ zo en conde hy niet naerlaten haer andermael daer aen te vermanen ende sorch te dragen/ de voorsz. Stadt Amers=
foort met een goet deel Crijchsvolck ende met eenige Compagnyen borgers van Utrecht te voorsien/ om bevrijt te wesen voor surprince/
daer op hy hem was verlatende. Schreef mede onderricht geweest te zijn dat den Rijn soo hooch van Water was/ datmen noch een sluyt

Naerder or=
dre vanden
Raedt van
State opt
leggen vande
Posten.

Posten tus=
schenden Ha=
ge ende Aern=
hem.

224

aen de grift open dede/ dattet water tot by Amersfoort soude comen lopen/ daer mede den vyant den Pas intlant van Utrecht ende Amersf=
soude connen belet worden/ versoeckende yemanden daer toe te com=
mitteren om Inspectie te nemen of tselve practicabel was dan niet/
So ja/ soude hy goet vinden de voorsz. sluyse te openen omme tselve da=
telick in twerck te stellen.

Den Raedt van State hebben oock goet gevonden naerder ordre te stellen opt leggen vande Posten tusschen den Hage ende Aernhem/ oock van Aernhem opt leger van den Bosch/ oock vanden Hage opt voorsz. leger/ om spoedich ende in corten tijt van alle occurrentien tijdinge over ende weder over te mogen hebben: welcke ordre/ wy hier mede hebben willen byvoegen.

*Den Raet van State der vereenighde Nederlanden, noodigh bevin=
dende in dese teghenwoordige gelegentheyt naerdere ordre te stellen
opt leggen vande posten tusschen hier ende Aernhem, om in corten tijt
van alle occurrentien tijdinge over ende weder te mogen hebben, heeft
geordonneert ende ordonneert by desen, dat de postmeesters vande Ge=
neraliteyt, boven het nodige getal van peerden, die sy alhier in den Hage
sullen moeten gereet houden, noch sullen leggen, op elcke der navol=
gende plaetsen drie peerden, als buyten Leyden tot Swammerdam, buyten
Woerden, buyten Vtrecht, tot Doorn, opt Veer te Rhenen, tot Hete=
ren, ende tot Aernhem, tsamen 24. legpeerden, de welcke sullen moeten
wesen goede peerden, ende gevoedert sullen worden met haver, gemengt
met gecapt stroo, machtich de reysen te volbrengen inden tijt als volgt:*

Van den Hage tot buyten Leyden in vijf quartier uysr.

Van buyten Leyden tot Swammerdam in een uyr.

Van Swammerdam tot buyten Woerden in een uyr.

van buyten Woerden tot buyten Vtrecht in anderhalf uyr.

Van buyten Vtrecht tot Doorn in vijf quartier uysr.

Van Doorn op het Veer van Rhenen, oock in vijf quartier uysr.

Van 'tVeer van Rhenen op Heteren, mede in vijf quartier uysr.

*Ende van Heteren tot Aernhem in een uyre. Ende sulcx te sa=
men in negen uysren. Ende ten halve van den Hage tot Aern=
hem, ende in gelijcken tijt van Aernhem tot inden Hage.*

*De voorsz. peerden sullen niet in de weyde mogen gaen, maer altijt
op stal moeten staen, ende aldaer gevonden worden.*

*By elck peert sal moeten wesen een bequame jongen, opt ryden af=
geveerdicht. Sal mede op yedere plaetse altoos een peert gesadelt ende
gereet moeten staen, ende daer by een jongen gelaerst ende gespoort,
sulcx dat als de post aencomt, 'tsy van den Hage of van Aernhem, ende
sijn hoorn opsteect, den selven jonghen overgenomen hebbende de*

225

*brieven, terstont sal hebben op te sitten. Ende sal de eerste aencomen=
de post-jongen op het billet, dat hem, tsy inden Hage, ofte tot Aern=
hem, sal ter handen gestelt sijn (twelck sal inhouden den precisen tijt
ende uyre, wanneer hy afgevaerdicht is) laten teyckenen de uyre, dat
hy de brieven aen den anderen post-jongen overgelevert heeft, ende
dat de selve opteyckeninge van post tot post sal worden gecontinueert.
Welck billet, neffens de brieven 'tsy ter aencomste tot Aernhem oft
inden Hage, sal moeten overgelevert worden, om geexamineert en=
de naegesien te worden, wie vande posten min oft meer devoir sal heb=
ben gedaen, ende om de gene, die in gebreke bevonden sullen worden,*

Posten van
Aernhem opt
Leger voor
sHertogen=
bosch.

Posten geleyt
tusschen den
Haghe ende
tleger voor
sHertogen=
bosch.

te doen straffen nae behooren.

De Postmeesters sullen hebben te letten, dat alle dage hier inden Hage peerden by der hant zijn als voorsz. is.

*Sijnde de meninge, dat boven de depeschen, die in den dach nae gelegentheyt ende noot van saken sullen mogen afgaen, alle avonden precijs so Wt den Hage als van Aernhem, een post sal afrijden. Na welke ordre alle de depeschen, so van hare Ho. Mo. Raet van State, Staten van Hollant, ofte Gecommitteerde Raden, sullen worden gedi-
rigeert.*

Tot welcken eynde de Griffier ende Secretarisen vande respectieve Collegien, ende andere, des van noode sijnde, van desen sullen worden genotificeert, Ende sullen de voorsz. Postmeesters namaels over de voorsz. dienst getracteert worden, sulcx inde redelickheyt bevonden sal worden te behoren.

Ordonnerende eenen yegelijcken, dien desen sal mogen aengaen ende getoont worden, den posten niet alleen geen verhingeringe int reysen over ende weder te doen, maer alle hulpe ende goede bevorderinge, des versocht sijnde, te bewijzen, als waer in 'slants dienste is gelegen. Gedaen in 'sGraven-Hage, den 29. Iulij 1629.

Hebben noch nodich bevonden eenige posten te leggen van Aernhem opten Bosch/ om ooc in corten tijt van alle occurentie tijdinge over ende weder te mogen hebben/ zo is mede geordonneert by den voornoemden Raedt van State:

Dat de Postmeesters vande Generaliteyt, boven het nodighe ghetal van Peerden, die sy int Legher voor den Bosch sullen moeten ghereet houden, noch sullen legghen op elcke der navolghende plaetsen dry Peerden, als tot Aernhem, tot Heusden, inde Betuwe, tot Thiel, ende tot Tuyl, t'samen twaelf legpeerden, dewelcke sullen moeten wesen goede Peerden, ende ghevoedert worden als vooren, machtigh om de reysen te volbrengen inden tijt als volgt:

*Van Aernhem tot Heusden inde Betuwe in vijf quartier uysr.
Van Heusden tot Thiel oock in vijf quartier uysr.*

226

Van Thiel tot Tuyl in een uyre.

Ende van Tuyl int Leger in anderhalf uyre, ende sulcx t'samen in vijf uyren van Aernhem int Leger, ende in ghelijcken tijt van 't Leger tot Aernhem. By elck Peerdt sal moeten wesen een bequame jongen, opt rijden afgheveerdicht, sonder datse de Peerden inde Weyde sullen moghen laten gaen, maer die altyt op stal sullen moeten houden, ende aldaer ghevonden worden: Ende sullen voorts de Postmeesters ende heur longens hun strictelick hebben te reguleren nae de vordere articulen inde schriftelicke ordre opt legghen vande Postpeerden van hier op Aernhem, ende van Aernhem op den Haghe, uytgedruct.

Noch hebben de voorsz. Heeren Raden van State noodich bevonden mede ordre te stellen opt legghen vande Posten/ tusschen den Hage ende het Leger voor 'sHertogenbosch/ te weten/ Dat de Postmeesters vande Generaliteyt/ boven het nodighe getal van Peerden/ die sy inden Haghe sullen moeten ghereet houden/ noch sullen legghen op elcke der naevolghende plaetsen dry peerden/ als tot Soetermeer/ ter Goude/ over 'tVeer van Schoonhoven/ buyten Gorkom/ ende tot Thuyl/ t'samen vijftien leg-peerden/ de welcke sullen moeten wesen goede Peerden/ ende gevoedert worden met haver/ ghemengt met

Naerder Or=
dre op de
Posten

Resolutie by
de Heeren
Staten gene=
rael genomen
om de bele=
geringe voor
'sHertogen=
bosch/ niet
jegenstaende
de overcom=
ste des vy=
ants inde Ve=
luwe/ ende de
aencomste van
alle de For=
cen des Key=
sers/ te con=

ghekapst stroo/ machtich de reysen te volbrengen inden tijt als volght:

Vanden Haghe tot Soetermeer in vijf quartier uysr.

Van Soetermeer ter Goude in een uyr.

Van over 'tVeer van Schoonhoven tot buyten Gorchom in vijf quartier uysr.

Van buyten Gorchom tot Tuyl in anderhalf uyr.

Van Thuyl tot int Legher in gelijcke anderhalf uyr, ende sulcx te samen in acht uyren van den Haghe tot int Leger, ende in ghelijcke tijt vant Leger tot inden Hage. Ende sullen voorts de Postmeesters ende heure longens hun strictelick hebben te reguleren na de vordere articulen in de schriftelicke Ordre opt legghen vande Postpeerden, vanden Haghe op Aernhem, ende van Aernhem op den Haghe, uytgedruct.

Daer naer als de vyant voor Amersfoort was ghecomen/ wert niet raedtsaem ghevonden de Post over Reenen te houden/ maer over de brugh die aende Vaert over de Leck gheleyt was.

Den dertienden Augusti hier naer/ hebben de Heeren Raden van State geresolveert:

Also nu de Posten ten besten doenlick waren geequippeert, om de reysen te doen volgens de nieuwgestelde Ordre, dat van nu voortaan allen avont preciselick te 9. uyren eenen Post vanden Haghe sal rijden

227

nae Arnhem, ende op de selve uyre van Aernhem wederom eenen Post na den Hage. Van gelijcken eenen Post ter selver uyre vanden Hage na 't Leger voor den Bosch, ende van daer na den Hage: oock eenen Post van 't Legher voor den Bosch na Aernhem, ende van daer weder na 't Legher voor den Bosch. Maer alsomen verstaet dat alomme opte Veeren, soo te Schoonhoven, te Rhenen, als te Bommel de beste ordre niet en is, so sal gheschreven worden aende Heeren van Vtrecht, ende aenden Amptman van Bommel, ten eynde daer in versien worde, op dat 'sLants noodige depeschen niet en worden getardeert. Belangende een veer te Schoonhoven, is den Commijs Verhaer ghelast, de Heeren van Hollant te versoecken, ende oock van dese ordre de respective Griffier ende Secretarisen te adverteren, om haer daer nae in haere depeschen te reguleren, ende sullen oock de Ghedeputeerde Heeren, so int Leger als tot Aernhem, hier van geadtverteerr worden, als mede de Secretarisen van zijn Excellentie.

Den 27. Julij savonts quamen uyt Hollant in 'tLeger voor 'sHertogenbosch/ de Heeren Rantwijck/ de Rovere/ vande Camere/ Baers= dorp ende Overlander/ gecommiteert by de Heeren Staten Generael/ om te vernemen wat ordre ghestelt was op de saecke vande overcomste vande vyandt inde Veluwe/ ende vorder ghestelt soude worden/ ende omme zijn Excellentie aen te seggen d'intentie ende resolutie vande Heeren Staten Generael om de belegeringe van 'sHertogenbosch te continueren/ ende niet te verlaten/ ende dat geformeert sijnde een gros by Aernhem te houden: daer op te voeren al deliberatie ghehouden was/ ende met advijs vande Crijchsoversten in conformite van hare Hooch= Mo. geresolveert was.

Hier en tusschen dat de vyandt daer boven doende was met het leggen vande brugge/ ende die aen beyde sijden te verseeckeren/ 'twelck men hem niet en conde beletten/ dan met het afsnijden vande vivres/ uyt Rees/ Emmerick/ ende Brevoort/ soo en lietmen niet de wercken en=

tinueren en=
de niet te
verlaten.

Wat de vy=
anden omtrent
Aernhem ende
elders uyt=
rechten.

Graef Ernst
van Nassau
waerschout
die van Ree=
nen voor den
vyandt.

de approches voor den Bosch te vorderen soo vele doenlick was: Doch d'approchen aen 'tquartier van Pijnsen en ginghen so wel niet voort/ by ghebreck van volck/ als d'andere quartieren. De Traverse aen de Vuchtdijck/ by de vyandt verlaten sijnde/ hebben d'onse inghenomen. De wercken int quartier van Graef Ernst gingen oock temlick voort/ ende souden noch meer gevordert werden als de Molens/ die tot een temlick ghetal opgherecht waren om 'twater uyt te malen/ te degen gaen= de souden wesen: daer wasser alreede een goet deel ghestelt/ daermen goede operatie af sach.

Den 28. Julij heeft den vyandt hem int velt begeven met een partye Peerden ende Voetvolck/ brandende voor voets al af/ ten lesten tsavonts dicht onder Aernhem gecomen/ ende met ons volck geschermutseert/ ende so sy vijf oft ses scheuten deden met een stuck grof geschut

228

sijn daer deur wat geretireert opten Mussenberch/ ende daer gebleven tot over acht uyren toe/ brandende dicht onder de Stadt alles af/ uytghenomen de spijker van zijn genade Graef Ernst/ die gedefendeert werde met omtrent 15. oft 20. Musquettiers: Daer na te acht uyren tooch hy af/ bleef continueren int branden. Des nachts quam tijdin= ge dat hy met acht ofte tien Schaloupen die hy by hem hadde/ pooch= de inde Betuwe te comen/ dan vernemende over al volck/ en dorst niet aencomen. Tot Wesel mosten alle Backers backen/ voor de Key= sersche die daer omtrent mede 20. duysent sterck waren/ met omtrent 20. oft 22. stucken geschuts: Daechs te vooren hadde de Graef vanden Berch ingenomen met appointment Isendoorn/ na dat hy daer twee stucken geschuts voor geplant hadde. De Heere Goltsteyn schreef aende Heeren Staten van Utrecht/ dat de Grave vanden Berch alle de Schouten vande Veluwe by hem ontboden hadde om den brandt af te comen copen/ welcke Schouten rapporteerden/ dat hy haer ghe= eyscht hadde 60000. gulden/ (oft soo by andere gheseyt wert 60000. gulden) daer op hy haer beraet gaf 8. dagen om daer op te antwoor= den: daerentusschen werde gheseyt/ dat hy hem tot Dieren begroef/ ende dat hy oock sijne brugge verseeckerde met vele Trencheen/ Gheschut/ ende Canonaden.

De Heeren Staten van Utrecht hadde opt schrijven van zijn Excellentie gecommiteert Heere Godert van Rede Heere van Amerongen/ etc. omme te reysen naer Reenen ende Wageningen/ omme hem te informeren opte ghelegentheyte vande Grebbe/ ende ofmen die saecke aldaer soo soude bevinden dattet practicabel soude wesen/ dat men met openen van seeckere Sluyse/ in zijn Excellentie schrijven vanden 27. Julij vermelt/ den vyant den pas int Landt van Utrecht ende Amersfoort soude connen beletten ende behinderen: De voornoemde Heere van Amerongen heeft hier op den Heeren Staten van Utrecht gerescribeert uyt Reenen/ als dat zijn Genade Graef Ernst aende Magistraet aldaer by sijne Missive van den 17. Julij/ *stilo veteri*, hadde geadviseert dat de vyandt op de Veluwe aent marceren was/ ende dat hy goet ghevonden hadde de Magistraet daer van te adviseren/ op datse te beter op haer hoede mochten wesen. Dit was de substantie des briefs/ aldaer gebracht van drie Ruyteren/ die hem 'snachts te twaelf uyren hadden tot Aernhem ontfanghen: Hy liet datelick inde grebbe maecken (schrijft hy) 'twelckmen in haeste by provisie sal connen ende mogen te weghe brengen/ maer hen gebrack volck om de plaetse aldaer te defenderen/ versocht een Compaengnye of twee aldaer ghesonden te worden/ hy soude het werck laten defenderen/ ende dan inde Stadt/ die gantsch onversien is van volck doen retireren: anders was het gheschapen/ dat die Stadt soude werden geabandonneert: Schrijft vor=

<p>Brief van= de Heeren Cancelaer ende Raden aen die Heeren Staten van Utrecht/ in= houdende ad= vertentie van des vyants handeling.</p> <p>Groeten donder.</p> <p>Den Over= sten Grenu Gouverneur van Ysendijck gestorven.</p> <p>Geintercipi= eerde brieven van Graef Henrick van den Berge/</p>	<p>ders dat haer E. Mog. die van Amersfoort/ ende die van Wijck sou= den doen adviseren om oock op haer hoede te wesen/ etc.</p> <p>229</p> <p>Den 30. Julij schrijven Cancelaer ende Raden van Gelderlant aen de Heeren Staten van Utrecht/ den naervolgenden brief:</p> <p style="text-align: center;"><i>Edele Mogende Heeren,</i></p> <p><i>Uwe E.M. zijn van ons bericht vant overkommen vanden vyandt inde Veluwe, ende wat gedaen is om hem te doen repouseren: In mid- delerwijl is by hem niet voorghenomen, dan dat hy sijne brugge geleyt, ten beyden sijden versocht. Vergangen saterdach den 28. als oock ge- steren den 29. sijn verscheyden brandingen in Veluwen-zoom, ende voor dese Stadt ghesticht: oock den nacht tusschen den 28. ende 29. eenige Chaloupen inden Rijn tegen over het Berchsche hooft, beginnen te leggen, omme ondersoeck van overvaren inde Betuwe te doen, waer inne hy God lof verhindert is, ende door des selfs genade noch vorder dient verhindert te worden, waer aen u E.Mo. ten besten weten de be- houdenisse van desen Staet te dependeren: ondertusschen soo heeft den vyandt, zijne eyghene troupen, als die vanden Keyser van alle canten verwacht, die ten deele aengecomen, ende noch aencomende sijn, van welckers voornemen u E. Mog. van tijt tot tijt spoedich sal verwit- ticht worden: Bidde God, u</i></p> <p><i>Edele Mogende Heeren te nemen in zijn heylighe bewaringe. uyt Aernhem den 30. Julij 1629. Onder stont, uwe E. Mog. dienst- willige, Cantser ende Raden des Furstendoms Gelre, ende Graef- schaps Zutphen, ter ordinantie vande selve, ende was onderteyc- kent, I. Sluysken.</i></p> <p>Den 30. Julij voorsz. was het betrocken lucht met donder/ des snachts donderde het seer/ soo dat eenighe beesten in Rijswijck doot= gheslagen werden. Den Oversten Paulus de Grenu Gouverneur van Ysendijck wert door een spiegat voor 'sHertogenbosch aende slinc= kersijde een ribbe int lijf ontwee geschooten/ van welke quetsure hy daer naer opten negenden Augusti is gestorven. Inde Aprochen naer de Petler/ is den Lieutenant Doublet gequetst met een Valckenet een stuck vande billen: Item den Vendrich Verdous werde in zijn buyck gheschoten.</p> <p>Den lesten Julij heeft Graef Henrick vanden Berch den voorleden nacht met al zijn Crijchsvolck dat noch op d'ander sijde vande Yssel was/ over de brugge laten comen/ ende heeft 12. halve Cartouwen met Ponten mede doen over halen/ soo dat hy zijn Leger opte Velu= we op heeft laten marcheren/ ende desen middach dede hy zijne brugge op breecken/ ende af voeren: men conde alsdoe niet weten waer hy 't voor hadde: dan het gheruchte liep seer sterck/ dat hy 't op Deventer soude gemunt hebben: Naer middach werden drie goede Compaengnyen gesonden naer Zutphen/ also het garnisoen daer swack was/ ende soo sy daer niet binnen conden comen/ datse haer dan naer Deventer ver=</p> <p>230</p> <p>voegen soudent neffens den Ingenieur Moimekens. Men verstaet oock datter 7. Keyserlicke regimenten tot Hengel ende tZelem int Graefschap van Zutphen waren logerende.</p> <p>Den 31. Julij voorsz. smiddaechs heeftmen eenen geintercipieerden brief van den Grave vanden Berge become/ die met alle zijn volck ende den Grave van Montecuculi over de Isel inde Veluwe was/ mentie maec= kende van des vyants desseyden/ die verscheyden waren/ te weten op</p>
--	--

<p>nopende des vyants des= seynen.</p> <p>Wtval van die van s'Her= togenbosch.</p> <p>De Prince van Dene= marcken comt int Legher voor s'Herto= genbosch. Bededach o= ver al de ver= eenichde Pro= vintien.</p> <p>Propositie vanden Rade van State aen de Hoochmo. Heeren Staten der Veree= nichde Neder= landen.</p>	<p>de Veluwe ende de Stadt van Doesburch/ de Stadt Deventer/ ende wert oock genoemt Utrecht: Een ander Leger nae Vrieslandt/ heb= bende het ooch op Eemdden ende Groeningen: Oock een ander tot Ont= set van s'Hertogenbosch/ zeggende nu in corter tijt een eynde vande Oorloge te sullen maecken. Alle sijn acten ende depeschen spraecken al van meenichte van broot om over al in de Steden ende platte landen voor de Legers te laeten backen: Dat/ ende water daer toe hebbende/ souden haer laten contenteren/ ende dat sy meenen 'tgeheele Lant te over= rompelen ende vermeesteren.</p> <p>Belangende de Belegeringe voor s'Hertogenbosch; den 30. Julij/ sijn de belegerde smorgens vroeck uytgevallen met schuyten ende sloe= pen/ tegens 'tnaerderen vanden Oversten Pijnsen/ meenende d'onse uyt de Approchen te jagen/ maer de schiltwacht haer gewaer wordende/ ende alarm maeckende/ sijn de onse terstont op den vyandt aengevallen/ ende zo dapper met musquetten in hare sloepen geschoten/ datse met verlies van eenige doden in haer sloepen mosten retireren. Vande onse werden twee doot geschoten ende een gequetst. Ondertusschen gingmen met te Approchen aldaer sterck voort. Men heeft uyt 'tselve quartier met Canon geschoten op de werckluyden vande Stadt die aen Sint Jans poorte een nieu bolwerck maeckten.</p> <p>Des selven daechs naer middaechs omtrent 4. uren sijn de beleger= de wederom uytgecomen met 3. schuyten ende 50. mannen/ meenden eenige gevangens te halen/ maer d'onse uyt de grote Schans hebben hun beset/ zo datse de sloupen oft schuyten mosten verlaten/ ende doort wa= ter naer de stadt vluchten: wy cregen een gevangen/ die by sijn Excel= lentie ghebracht zijnde verclaerde datse van alles noch wel voorsien waren.</p> <p>De Prince Ulrich van Denemarcken/ des Conincks van Dene= marcken zoone/ is desen dach in 'tleger gecomen om 'tselve te besich= tigen ende eenige tijt te blyven/ doende sijn Tenten in 'tquartier van sijn Excellentie oprechten.</p> <p>Den Eersten Augusti/ hadden de Heeren Staten Generael eenen Bid= dach ingestelt over alle de vereenighde Nederlanden: omme God al= machtich te bidden dat hem believen wilde de wapenen deser Landen te segenen/ sijn Excellentie victorie te geven ende verleenen/ om de bele= gherde Stadt van s'Hertoghenbosch te veroveren/ ende ons te bescher= men/ tegen de listen/ lagen ende aenslagen der vyanden/ ende synen toor=</p> <p>231</p> <p>ne van ons te wenden/ etc. Grave Henrick vanden Berge legerde sijn geheele leger omtrent Dieren/ tusschen Zutphen ende Dieren/ ende dede sijn brugghe verleggen/ ende weder slaen omtrent Spanckeren teghen thooge.</p> <p>Den tweeden Augusti anno 1629. hebben de E. Mog. Heeren Ra= den van State: naer haer gewoonlicke sorchvuldicheyt voor des Lants welvaren waeckende/ goet gevonden aende Hoochmoghende Heeren Staten der Vereenighde Provintien te doen de naervolgende propositie:</p> <p style="text-align: center;"><i>Hooch-Mogende Heeren,</i></p> <p><i>Wy achten onnodich eenige persuasie te gebruycken, om u Hoochmog. te doen apprehenderen 'tgevaer van den jegenwoordigen stant deses onses gemeynen Vaderlants, want al quamen wy daer inne te dissimuleren, ofte ons devoir te vergheten, so soudent niet te min uwe Hoochmog. van alle canten, ende by maniere van sprecken, uyt de vensteren van hare vergaderingen, den schrick der Provintien over 'sVyants schadelijcken inval inde Veluwe, ende der selver swaricheyt connen sien.</i></p>
--	---

Hier bevorens sijn u Ho. Mo. menichmael met stercke supplicatien ende sommatien ernstelick versocht geworden, om op de behoudenisse der Landen tegens der Vyanden gewelt mette promptste ende bequaemste middelen te willen resolveren, ende hebben sich oock uwe Ho. Mo. daerinne telcken na gelegentheyt van tijdt tot tijdt so wel geeffectueert, dat met Godes hulpe, de Regeringe niet alleen buyten confusie is ghehouden, maer ooc daer benefens met macht ende andere fundamenten onderbout geworden, zulcx dat de reputatie van u Ho. Mo. wijs beleyt, 'tgroot gewelt der vyanden tot noch toe ghestut, ende u Ho. Mo. daer en boven by alle Potentaten van Europa inde hoochste achtginge gebracht heeft: te meer dewijle niet tegenstaende 'tgenerael verloop vande saken van haere geconfedereerde ende anderen in Duytslant, ende elders, 'tsedert weynige jaren herwaerts (waer met allen de naestgesetene met een generale ruwijne gedreycht waren te moeten overvallen worden) u Ho. Mog. Regeringe nochtans onbewegelick by haere ordre, lustre, ende vaste maximen is gebleven.

In sulcke tijden, is mede de meeste questie gevallen, hoemen d'een ofte d'ander plaetse op de Frontieren best soude connen aengrijpen, besetten ofte ontsetten: ten raecte menichmael den staet aen therte niet, echter heben sich u Ho. Mo. altijts willich ende libereael laten vinden, om groote middelen ende beswaernissen met eenicheyt ende eenparicheyt in te willigen, ende also doende geen occasie van Offensie ofte Defensie na der Landen gelegentheyt tegens haere vyanden te versuymen, daer over oock God de Heere u H. Mo. loflijcke regeringe ende aenslagen so seer gesegent heeft tegens eenen so machtigen ambitieusen ende onversoenlicken vyant, die by alle Potentaten met een groote

232

consternatie gevreest ende geviert worde, dattet by alle de werelt voor een mirakel werdt gehouden, dat u Ho. Mo. so lang ende in eenen soo swaren bloedigen oorlogh sonder confusie hebben connen subsisteren. Maer nu teghenwoordich dat den vyandt geheel onverwacht met een schrickelicke groote macht ons op den hals is gecomen (terwijl mijn Heere de Prince van Oraengie, met slants macht elders is ge-engageert) inborende doort overgaen vande Yssel tot midden int herte vant lant, om daer met de Provincien van malcanderen afsnijdende, de selve op verscheyden oorden aen te grijpen, daer toe employerende sijne Keyzers ende des Liques gantsche macht, op hope van eenen rijcken ende gewissen roof.

So dienen u Ho. Mo. om tegendeel nu meer als tijt, haer in goede ende bequame posture te stellen, daer toe bybrengende alle wat te bedencken is, sonder met disputen op formaliteyten, jalousyen, ende diergelijcke reterdementen, den tijt te laten slijten, om den vyant in sijne invasie promptelick met macht ende wijsheyt te stutten, de Provincien by den anderen sonder afsonderinge te behouden, ende om die geene die onder die swaricheyden legghen, mette nodige assistentie by te springen, op dat door versuym van sulcke resolutien sijn Excellentie niet en werde gedwongen 'tloflick beleggen vanden Bosch te moeten verlaten, twelck alreets so veel tijdt, gelt ende bloet gecost heeft, oock in so schoone poincten gebracht is, om binnen corten tijdt veroveret, ende onder u Ho. Mog. auctoriteyt, tot der selver meerder eere ende versekertheyt gebracht te worden: Datte vry al te seer beclagelick soude zijn, van dese hope te vervallen, ende den vyant daerentegen meester te laten worden, vande beneficien ende middelen, daer met God de Heere dese geunieerde landen so rijckelick heeft begenadicht.

Ende dewijle tegens desen inval, een nieuwe ende goede defentie opt alderspoedichste moet besorcht worden, also lief als men heeft de

behoudenisse van't Vaderlant, int generael, ende van yeder een sijn eygen familie int bysonder; So bidden wy u Ho. Mo. dese onse propositie te willen apprehenderen ende behertigen, op dat 'tversocht consent daerop datelick volge ende int werck gestelt worde, also 'tperijckel geen uytstel noch lange deliberatien can lijden, nu den noot te seer perst, die uwe Ho. Mo. genoegh aenwijst datter anders geen middel en is, om svyants voornemen te breecken, als met inwillinge vande nieuwe consenten, want 'tleger dat sijne Excellentie voor den Bosch heeft, is alreets zo seer besneden, als de besettinge vande retranchementen ende de groote buytenwercken, mitsgaders, d'Approchen op de stadt eenichsints heeft kunnen lijden, sulcx dat van daer meer niet en can getrocken worden.

Alle de troupen te voet ende te peerde die daer uyt eerst onder d'Heere Graef van Stierum, ende daer na noch met sijne Ghenade d'Heer Graef Ernst Casimier van Nassau, Stadthouder, &c. na Aernhem ge-

233

sonden sijn, moeten notelick blijven dienen totte bescherminge vande Betuwe, ende vande naestgelegene Steden: oock om den vyant soo veel mogelijk is, in jalousie ende incommoditeyt van Vivres te brengen.

De Frontier-Steden sijn oock overal seer ontbloot van garnisoenen, ende niet stercker beset ghebleven, als om teghens surprinse bevrijt te wesen, maer geensints om een lange belegeringhe te connen uytstaen: waer uyt dan blijktt dat van dier sijde in dit teghenwoordich ghevaer geen ontset, of bystant te verwachten is, alsoose selver meest alle op hulpe roepen.

Vande Burgeryen uyt de Steden te trecken, weten u Ho. Mo. wel hoe beswaerlick ende periculoos het soude sijn, de selve teghens den vyant inde retranchementen, Forten ende passagien te willen brengen, diemen meest gewoon is te verwisselen tegens de Soldaten vande naeste Frontieren, om in hun plaetse de factie te doen, ende also in tijt van noot meerder getal van goet gheoeffent Crijchsvolck te velde te brengen: 'twelck oock ten deele alreets is gheschiet, maer noch niet sufficient en is, om met seeckerheydt den vyant overal 'thooft te connen bieden.

Derhalven wy oock oordelen, dat u Ho. MO. seer wel ende wijselick hebben ghedaen, in desen swaren toestandt te doen handelen metten Maerschalc van Sweden, om sich met sijne onderhebbende troupen, tot ses ende dertich hondert coppen voor eenighe maenden in hunnen dienst te laten gebruycken. Als mede om op redelijcke conditien hier te Landen te arresteren ende aen te nemen noch seventien of achtien hondert Franchoyzen, Engelschen ende Schotten, onder ses wel ghewapende Compaengnyen, onlancks int Vlye uyt Denemercken aengekomen.

Beneffens d'ordre alreets ghegheven, om daerenboven noch ander twee duysent Duytsche Soldaten, onder den Oversten Ferents ofte Menij, die eerst sich sal comen te presenteren, in eedt te nemen.

Gelijck u. Ho. Mo. ooc hebben ontleent 'tgewerfde volck vande West-Indische Compaengye; de Haechsche Compaengye, ende uyt Dordrecht, Amsterdam ende Gorchum, eenighe Borgeren doen lichten. Item noch de twee duysent man die den Coninck van Groot-Bretaignen voor eenighe maenden op sijn costen, onder den Colonneel Morgan geconsenteert heeft in uwe Ho. Mo. dienst t'onderhouden, ende die oock alreets op de Frontieren gebracht ende verdeelt sijn.

Met alle de welcke trouppes ende 'tgeen na gheleghentheyte noch daer by sal comen te vallen, een gros ghemaect werdende, te hoopen staet dat 'svyants verderen inbreuck immers voor een beginsel gestut,

sijne Vivres gheincommodeert, de Belegeringhe vanden Bosch totten uyteynde ghecontinueert, ende alle de Stromen ende Frontieren voor eenen tijt beschermt sullen connen werden, indiense, ghelijckse met ordre aenghenomen, met gelijcke ordre oock op den behoorlijcken

234

tijt van hunne betalinghe besorcht worden.

Waeromme wy ons devoir gheacht hebben, reporterende de sware ende nodige lasten jeghens u. Ho. Mo. cleyne consenten, met de trage opbrenginge der selver, uwe Ho. Mo. te versoecken, te willen sonder uytstel consent draeghen van sesmael hondert duysent gulden, om by provisie ende mette beste mesnage de besoldinghe ende behoeften van dese nieuwe lichtinge daer uyt te vervallen, ende den staet vanden lande buyten confusie te houden, die andersints te periculeus soude sijn, in so verre dese nieuwe vreemde troupes sich buyten credijt ende middelen bevindende, by wanbetalinge, in 'svyants teghenwoordicheyt quamen ghemiscontenteert te worden: 'twelck wy verhoppen dat u. Ho. Mo. met hare ghewoonlijke wijsheyt, ende groote sorchvuldicheyt tot der Landen behoudenis, sullen willen voorkomen: Dit versochte constant niet alleen tijtlick dragende, maer oock datelick ende eenpaerlick in gelt opbrengende, alsoo de saecken andersints niet sullen connen staende gehouden worden, u. Ho. Mo. connen in dese deliberatie overdencken, op hoe veele plaetsen dat den vyandt ons teffens dreycht ofte aengrijpt, dat de macht ende defentie der Landen tegens de zijne ten naesten by moet werden geproportioneert, dat sulcken deliberatie niet vrywillich maer geforceert is, ende daeromme ooc t'excuseren staet, indien wy nae den noodt ende exigentie van saecken uwe Ho. Mo. telcken tottet opbrengen van seer groote ende extraordinarie pertitien sommeeren ende aensoecken: Maer den tegenwoordigen toestant en laet niet toe hier inne met retenue te procederen, om dat s'vyants groote macht door conjunctie vande Duytsche groote Legers, met tegenweer uyt de Landen moet gehouden worden, om die niet gelijckelicken ende ghenoechsaem met eenen slach te sien overvallen, terwijl die van hare geallieerde ende vrunden sonder eenighe assistentie verlaten sijnde, de noodige defentie alleen uyt hunne eygen middelen ende couragieuse resolutien moeten vinden ende besorgen.

Ende al ist schoon dat sijne Majest. van Groot-Bretaignen de troupen onder den Colonnell Morgan voor eenighe maenden consenteert t'onderhouden: So en dient nochtans dese saecke geensins int onseker te blijven, maer sullen u Hooch. Mo. alles noch ten besten genomen int vershot gecondemneert worden, want de Soldaten niet dienen en connen sonder gelt, maer hare betalinge pretenderen sullen op de geene aen wien sy actuelen dienst sijn doende, sonder uytstel/ Oock en hebben wy tot noch toe niet connen vernemen dat in Engelandt eenich gelt in voorraet of ander ordre op dese betalinge ghegeven wort, ende d'experientie heeft u. Ho. Mo. gheleert hoe qualick 'trembousment van verschoten penningen van daer wil volgen, niet jegenstaende de menichfuldige aenmaningen.

Met goede ende prompte betalinghe connen u. Hooch Mo. niet alleen veel onheylen voorkomen, maer oock credijt ende ordre buyten

235

ende binnen behouden, ende der inghesetenen couragie stercken om williger hare lasten op te brengen, wanneerse na behooren beschermt worden. Den vyant ter contrarie sal in sijn vermeten voornemen opgehouden worden, siende dat u. Ho. Mo. onaenghesien sijn schrickelijcke macht ende onverwachte invasie, hem nochtans buyten sijn vermoeden,

<p>Den vyant breeckt zijn brugge op/ om die op een ander plaetse te slaen/ ende volck/ Cruyt ende lonten binnen Does= burch geson= den.</p> <p>Colonnel Hacquet ghe= storven van sieckte.</p> <p>Biesbrug= ge overghe= bracht.</p> <p>De Tanail= lie byde Fran= choysen inge= nomen ende weder verla= ten/ met ver= lies van eeni= ge dooden.</p> <p>De Vyant verleyt zijn brugge over d'Yssel te Spanckeren/ die hy seer fortificeert.</p> <p>Croätyr.</p>	<p><i>met volck, ordre, middelen ende tegenwoordicheyt bejegenen: Godt de Heere wil hier toe sijne Ghenade verleenen, ende dese Landen in hunne vryheyt ende gerechtigheyden tegens alle geweld, ende overval door u. Ho. Mo. wijse regeringhe beschermen: Actum inden Rade van State in s'Graven Hage den 2. Augusti 1629. ende was gearapheert, Willem vander Burch.</i> ^{Vt.} <i>Onder stont: Ter ordonnantie vanden Raedt van State der Vereenichde Nederlandene, ende was onderteyckent, M. Huygens.</i></p> <p>Men creech advertentie dat den vyandt met 12. stucken de Veluwe neerwaerts was getogen: dat hy de brugge die hy gheleyt hadde over de Ysele/ dede opbreecken/ ende op wagens laden/ om die wederom op een ander plaetse te mogen legghen ende slaen/ daer hy min belets ende so niet benaut soude mogen werden. Sijn Genade Grave Ernst Ca= simir van Nassau/ waernemende 'tbreecken vande brugge op de Ysele/ sondt in Doesburch drie Compaengyen ende acht duysent ponden Buspoeder/ met 15. duysent ponden Lonten/ ende eenige duysent gul= dens aen gelt/ dat alles daer wel binnen gecomen is.</p> <p>Den derden Augusti des savonts/ sterf int Quartier van sijn Gena= de Grave Ernst van Nassau voor 'sHertogenbosch/ de Colonnel Hac= quet van sieckte: De Ritmeester Staeckenbrouck heeft 41. ghevange= nen van diversche natien opde Veluwe gecregen/ int Leger ghebracht/ dan en wisten vande intentie vanden vyandt niet te seggen/ anders dan dat de brugge weder op wagens was geladen/ ende datmen die op een ander plaetse weder slaen soude: seyden oock datter groote dierte in hen= luyder Leger was/ ende datter veele verlieden/ hadden in drie oft vier dagen geen broodt gehadt/ ende beholpen hunmet vleesch ende sout: tot Wesel stonden eenige karren/ wachtende naer Convoy.</p> <p>De Mijne inde Tenaelgie wert seer gevordert/ sulcx datmen die den vierden Augusti soude laten springhen: daerentusschen werde de Bies= brugge overgheworpen/ ende daer wert aen beyden sijden met mus= quetten ende Canon dapper gheschooten: Int overbrengen vande voorsz. Biesbrugge isser maer eene vande onse doot gebleven/ ende vier ghequetst.</p> <p>Den vierden Augusti dedemen de Mijne onder de Tanailie sprin= gen/ ende met Granaten daer onder werpen. De Fransche Volun= taires vielen daer op aen met een groote furie/ ende namen de Tanail= lie met stormender handt inne: den vyandt daer uyt drijvende: maer van d'andere niet gevolcht sijnde/ viel de vyant weder op de Fransche/</p> <p>236</p> <p>ende dreven die daer wederom uyt. Daer bleven eenige Franchoysen/ so ghequetste als dooden/ tusschen de 25. ende 30. ende retireerden met disordre. Daer naer heeftmen wederom een nieuwe Mijne begonst: de Engelsche hebben oock den 6. Augusti een vergeefs assault daer op ghedaen.</p> <p>De Vyandt op de Veluwe maecte sijn brugge te Spanckeren over de Ysel/ ende maecte daer een steckade voor/ met een groote Schans/ met een groot ende cleyne Hoornwerck aen beyde de syden/ ende aen het eynde vande brugge maecte hy een Retranchement met acht cleyne punten/ waer in dat ghequartier werde het volck dat Dulcken com= manderde: Ende fortificeerde de brugge/ de selve wel besettende ende voorsiene met geschut: doet seven vanen Crabbaten daer over comen op de Veluwe/ die daer veele quaets deden met branden ende blaecken/ 'twelck etlijcke mette doot hebben moeten becoopen/ alsoo ons volck met cleyne partyen daer dapper achter waren ende aen verscheyden oorden eenige doot sloegen. De vyandt scheen een waeckende ooge opte</p>
---	--

De tanaille
verlaten ende
by de onse
ingenomen.

Een overloo=
per uytte
Stadt int
Leger gheco=
men.

Schrijven
vande gecom=
mitteerde int
Leger/ aende

Betuwe te houden/ om daer in te breecken/ ende van die cant den Bosch te willen ontsetten/ maer en sach daer gheen cans te hebben/ dewijle de Betuwe met 44. Compaengyen te voet ende veele ruyteren beset was. Boven alle de Retranchementen die lancx den Rijncant van Schenc= kenschans af tot tegen over Wageningen toe/ soo door de Boeren als Soldaten ghemaectt waren/ was noch tot Aernhem een taemlick gros so te voet als te paerde. Den Admiraal Dorp hadde daer eenige sloepen ghebracht/ daer van lagender vijf tusschen de voorsz. Schans ende Aernhem/ ende 4. van daer tot Wageningen toe op de wacht. Lancx de Wael was mede gelijcke ordre gestelt daer ooc eenige sloepen op de wacht lagen/ behalven de Oorloeschepen die oock alle goet devoir ende naer= sticheyt deden om den vyandt alle toevoer te beletten. Onse brugge die voor Aernhem hadde gheleghen/ werde voor Schenckenschants ghe= bracht om te geringer met macht te connen overcomen.

Tusschen den 7. ende 8. Augusti als de nieuwe Mijne onder de Tenaille gereet was om te doen springen/ hebben de vyanden de selve verlaten/ ende wert van de onse ingenomen: Ende wert daer een Bateriae op ghe= maectt van 8. stucken/ om daer mede op de Stadts-muyren ende Stadt te spelen: Dese Tenaille was een sterck werck/ opghemaectt van groote boomen in den anderen ghevlochten/ so datmen daer onder met seer groote moeyte hadde moeten Mijneeren.

Den 7. voorsz. is eenen die ghenoeemt werde Capiteyn Compaen= gne/ over comen loopen/ wesende van 'tRegiment vanden Gouverneur Grobbendonck: Dese verclaerde datter weynich Buspoeder meer inde Stadt overich was/ ende datter veel volcx inder Stadt geschoten was/ ende dat de Granaten een groote schrick inde Stadt onder de Borge= rye maectte/ ende dat de selve groote schade deden. Die vande Stadt waren niet wel te vreden van desen overlooper/ also hy alle de secreten

237

der Stadt wiste/ die hy soude aen sijn Excellentie openbaeren. Grob= bendonck nam hier deur oock occasie de Borgerye te vergaderen/ ende sloech voor datmen den Vuchteren dijck soude afgraven/ ende de huy= sen afbreecken/ daer de Borgers onwillich toe waren/ segghende: heeft= men de Schantsen ende Buyten-wercken niet connen houden/ ende connen onse wallen vande Stadt niet teghenhouden/ wat salt sijn als onse Wallen af/ ende wy onse Erven quijt sijn. Eenige daegen daer nae dede den Gouverneur ende de Magistraet de Borgeren weder verga= deren/ ende hielt henluyden voor/ hoe dat Capiteyn Compaengne o= vergelopen sijnde/ den vyanden alle ghelegentheyte voorseker gheopen= baert hadde: waeromme sy meenden noodich te wesen datmen soude kiezen Commissarissen/ eenige uyt de Geestelickheyte/ eenighe uyt den Crijchsraet/ ende eenige uyt de Borgerye selve/ omme te ordonneeren watmen soude maken ende afbreecken tot bescherminge vande Stadt/ ende dat 'tgene de selve soudon ordonneren/ soudemen ghehouden wesen naer te commen. Maer also de Borgeren daer toe niet en wilden ver= staen/ begeerden sy schriftelijcke acte vande Borgeren van't refuys van 'tafgraven van den Vuchteren dijck: Ende aensiende de onwillichheyde der Borgeren/ ende vreesende voor eenige commotie/ lietment daer by blij= ven/ so dat daer af niet en volchde.

Den 7. Augusti kreech den Vyandt een deel van sijn Convoy van Wesel met victualie/ 'twelc sy seer ghebreck hadden/ want daer een seer groote dierte in haerluyder Leger was.

Den 10. Augusti snachts werde vande Gecommitteerde int Leger voor 'sHertogenbosch aende Heeren Staten Generael onder andere geschreven/ Dat den overgecomen uyt de Stadt/ daer van hier vooren is vermaent/ hem qualificeert te wesen Adjudant vanden Major: dat

Heeren Sta=
ten Generael/
nopende de
saecken ende
gelegentheyd
voor 'sHer=
togenbosch.

Bestedinge
vande Gael=
deryen.

Brief van
Grobben=
donck aende
Infante.

de selve so veel finesse onder eenige waarheyden was mengende/ datmen omsach op sijn seggen ende actien/ ende daerom sijn Excellentie hem civilijcken in sijn logement door sijn Trompetters doet bewaren. Dat sijn hoochgeduchte Excellentie hem hadde doen brengen in d'Approchen/ ende doen aenwijzen waermen de Stadt meynde aen te tasten/ om het cortste werck te maecken/ ende datmen had waergenomen dat hy daer tegen sodanige groote swaricheyden gemaect hadde/ diemen daer niet en conde apprehenderen/ ende ter contrarien was radende datmen door seeckere Moerasschen soude gaen naer een hoochte aldaer wel bekend/ maer ongheraden vant om de groote ende lanckwijlighe wercken ende tijt diemen voor al eer daer te commen soude moeten besteden/ daermen nu alreede metten sappe gecomen was tot aende gracht vande Halve-Maen die de Belegerde noch overich was van alle hare Buytenwercken aen dier sijden/ de welcke men ooc van meninge was te laeten leggen aende slinckerhant/ om te logeren ter rechter sijde nae een vande Bolwercken/ vande welcke dese Halve-Maen tusschen beyden leggende/ besteecken wert/ ende was 'tselve also verre geluckt/ datmen eenighe Schanskorven tot

238

op de gracht vande Stadt mede gestelt hadde/ ende terwijle het niet te verwaerloof en is/ dat hy gheseight heeft nopende de hoochte/ so soudet connen sijn/ soo het water so seer daelt/ ghelijck het nu door de Maes ende het malen vande watermolens ghedaen hadde/ datmen die plaetse oock in achtighe nemen soude: hy scheen de ghereetste middel vande Borgerye te bewegen/ te stellen in het ghestadich schieten van't Canon ende werpen van Granaten: seyt andersints datter meer quantiteyt van Buspoeder in is/ so sy het menasgeren gelijkse tot nu toe gheedaen hebben/ dan voor so corten tijt als men gemeent hadde/ bekend echter dat het van het beste niet en is. Wy doen/ schrijvense/ hier weder groote provisie van Rijs/ om de zijden vande Approches diemen naer de Stadt voorby de Halve-Maen gaet doen/ scheutvry te maecken/ ende des Stadts grachten te vullen/ &c.

Den 12. Augusti heeft sijn Excellentie aen Capiteyn Biel aenbesteet voor 8000. gulden binnen den tijt van veertien dagen de Gaelderij aen te brengen tot in de stadt-wallen/ met expresse conditie soo de aennemer 'tselve in minder tijt can gedoen/ dat hy voor elcken dach vijf hondert gulden boven sijn loon sal genieten/ ende vonden den selven Capiteyn so gheanimeert dat hy hoopt van dese vereeringe genot te become/ mits dat hem gheen stoffen en ghebreecken: daer toe de Gecommitteerde/ alle behoorlijcke ordre gestelt hadden.

Sijn Excellentie bequam tusschen den 10. ende 11. snachts/ drie brieven uyt den Bosch gekomen/ die incijffer ende characteren gheschreven waren: waren rontom met peck ende een wassen cleet bewaert/ d'eene was een brief van Grobbendonck aende Infante/ ontcijffert sijnde/ wert bevonden vanden naervolgenden inhoud:

Me Vrouwe,

Ic en hebbe anders geen tijdinge van u l. gehad, dan van den 13. Iunij. De vyant perst ons heftich aen ses sijden, gelijk ick te vooren geschreven hebbe, ende meest aende Graefschce, Sint lans, ende Antwerpsche Poorten, alwaer hy ghekomen is op 50. passen nae aende principae Grachte vande Stadt; sijnde bedwongen gheweest te doen verlaeten het tweede Retrenchement, nae datmen daer twee stormen op uytghestaan hadde, met merckelijck verlies des vyants, ende eenich der onse; ende de bressen vande Mijnen gerepareert; ende dat ter oorsaecke dat sy daer ons volck van tersijden ende van achteren beschooten van twee Bate-

Brief van=
den Bisschop
van den
Bosch/ den
Abt van
Bern/ ende
den Deken:
aende In=
fante.

ryen van vijf ende drie stucken, die sy in eene nacht maeckten. Ick heb mijn volck noch buyten legghen in eene Halve-Maene tusschen de bastioenen vande Antwerpsche poorte, daer de vyant schijnt sijn grootste ghewelt te willen doen, met kracht beschietende twee Ravelijnen vande Stadt, ende naerderende de principale gracht ende de Halve-Maene. Aende Graefschsche Poorte vullen sy de gracht vant Hoorn-

239

werck, ende int Maras werpen sy veele rijsbossen om dat te vullen, ende sich te vorderen. Wy trachten tot onser weere te doen alles wat menschelicken ende moghelick is. Maer ick en kan uwe Hoocheydt niet verberghen, dat indien sy gheen middel en vint, met Godes gratie, om haest het so nodige secours te senden, ende eenich quartier des vyants op te slaen, wy nootsaeckelijck sullen moeten verlooren gaen in weynich daghen, om verscheyden oorsaecken. Daer en is gheen apparen-tie dat de vyant ons wil laten varen, wat diversie men oock soude mogen versoecken; perssende ons althans meer dan te vooren, werpende oock vele Granaten inde Stadt. Sy maelen het water uyt met 15, oft 17. Molens. Ick bidde uwe Hoocheyt seer ootmoedelick te letten in wat staet wy ons vinden, ende dattet haer believe, soo't mogelick is, dese so getrouwe ende Catholijcke Stadt te salveren. Hier mede, &c. In 'sHertogenbosch den 10. Augusti s'avonts ten 10. uyren.

Drie daghen gheleden is by de vyant overgheloopen de Capiteyn de Campaigne/ van mijn regiment/ een lichtveerdigh ghesel/ groot leugenaer/ ende kleyn van moet/ maer eergierich. Hy neemt subject datmen hem een Vendel geweygert heeft.

Den tweeden brief was geschreven by den Bisschop van Brugge [sic]/ den Abt van Berne/ ende den Deecken: Ende was vanden naervol-genden inhoude:

Doorluchtichste Princesse, Den Gouverneur deser Stede, ende de Magistraet hebben verscheydenmael aen uwe Doorluchtichste Hoocheyt geschreven, van het seer groote gevaer deser Stadt, ende de nootsake-lickheydt van secours. Ende also sy in twee maenden herwaerts ghene antwoord ofte vertroostinge van uwe doorluchtichste Hoocheyt gehad hebben, ende dat althans ondeckt is de verraderye ende boosheydt van den Capiteyn de Campaigne, die seer groote correspondentie met de vyant hadde, ende sekerlick te vermoeden staet dat hy den vyant alle de secreten der Stadt ontdeckt, ende hem alle onse boden met de brie-ven verraden sal hebben: Wy zijnde in uytterste ghevaer ende noot, ende in alle hoochste benautheyt, senden desen, biddende om ontset in aller ijl, ende sonder eenigh marren of vertoeven: Want de vyant in-genomen hebbende alle onse Schansen ende Stercten, stelt aen twee zijden sijn voet onder de Stadts muyren, ende beschiet die met aller macht met het Gheschut: Ende so wy metter haest gheen bystant ende ontset en krijgen, soo sijn wy verlooren. Want wy kunnen des vyants gewelt niet meer wederstaen, mits 'tghebreck van vele nootsakelicke dinghen die ons ontbrecken. Hier mede smekende uwe Doorluch-tichste Hoocheydt daer in te doen versien met aller spoet, bidden Godt haer goet succes te gheven in alle haere saecken. Ten Bosch den 10. Augusti, 1629. Ende was onderteyckent, F. Michael, Bisschop van-

240

den Bosch. E^r. Iohannes, Abt van Berne, Iohannes Harmans, Deken.

Den derden brief was/ vanden Schepenen ende Raedt vanden Bosch/

Brief vande
Schepenen
ende Raedt
der Stadt van
sHertogen=
bosch/ aende
Infante/ van=
den 9. Augu=
sti/ 1629.

De Vyant
opte Veluwe
deylt haer in
drie troupen.

Gelegenthey
der Stadt A=
mersfoort/
als de Vyant
op de Velu=
we quam.

aende voornoemde Infante/ van desen inhoudt:

Me Vrouwe,

'Tis by na vier Maenden dat het beleggh ons perst, ende meer dan twee maenden, dat wy geen tijdinghe ghehadt hebben van het so gewenschte hoochnodighe ontset, niet tegenstaende soo vele onse brieven, die wy niet en weten ofse ontvangen sijn of niet: waerom wy uwe Hoocheyt bidden, dattet haer believe het voorsz. secours te doen vorderen, sonder langer uytstel, want sonder dien sijn wy verloren, ghemerct den vyandt des Stadts grachten approcheert, niet teghenstaende allen gedanen ende menschlicker wijze doenlicker wederstant, waer door wy in ghevaer sullen wesen van door de scherpte des sweerts te passeren, ende gheplondert te werden: het welcke God verhoede, dien wy bidden daer in te willen voorsien: Hier mede, &c.

Dewijle dese saecken vanden Bosch geschieden/ lach den vyandt tot Spanckeren ende daer omtrent noch stil/ wachtende op zijn Convoy van Wesel/ 'twelck becomen hebbende/ maeckte hem gereet om neerwaerts te trecken. De Keyzersche onder den Grave van Montecuculi mede over de brugge ende Veluwe ghecomen sijnde/ neffens al het ander volck/ 30 Crabbaten als ander wilt wreedt ende onghedisciplineert volck/ die op moorden ende roven ghewent waren/ deylden sy hen aen drie partyen. De eene partye is deur laste van Grave Henrick vanden Berge/ Generael Veltheer/ getrocken met vijf regimenten voetvolck sterck omtrent 10000. ofte 11000. man/ ende 30. Cornetten peerden/ ende 10. of 11. stucken geschuts/ onder 'tcommandament van Ernst/ Grave van Montecuculi/ hem intitulerende/ Roomsche Keyserlicke Majesteits Hooft Crijghsraedt/ Overste Crijghsraet over Duysent Curasiers/ Commandeur der Keyserlicke Armade in dese Landen naer Amersfoort. De tweede partye daer over commandeerde de Grave van Salasart/ ende Dulcken/ ende waren mede sterck omtrent thien duysent mannen/ soo te voet als te paerde/ ende hadden by haer negen stukken geschuts: dese sijn regelrecht getrocken deur bevel van den Grave Henrick vanden Berge/ Generael Veltheer/ naer Hattum/ in meeninghe zijnde dat de selve Stadt als weynich ghefortificeert/ te vermeesteren. De derde troupe is gebleven tot bewaringe vande brugghe/ die sy seer sterck ghefortificeert/ ende met volck ende geschut beset hielden.

Soo haest den vyant over den Yselstroom op de Veluwe was ghecomen/ gelijk verhaelt is/ so waren die Regeerders van Amersfoort seer beducht/ dat de vyandt het ooge wel op hare Stadt soude mogen nemen/ dewijle haere Stadt swack ende ongefortificeert was/ so van

241

Poorten/ daer van eenighe gheen Valbruggen en hadden: De Wallen wel groot in conferentie van omtrent drie-quarter-uyrs gaens/ maer seer onsterck/ op vele plaetsen de Muyren door de swaerte vande aerde vande binnenwallen overgedrongen ende overhangende/ ende op houte ende ysere anckers rustende ende steunende sonder flankering/ ende voor desen by merckelijcke vacken van selfs omghestort ende ongherepareert leggende: Sijnde de Cingelen beneden de Wallen geapproeiert tot Hoven. Waerom de voorsz. Regeerders/ bevindende groote alteratie onder hare Burgerye/ gecommiteert hebben Peter de Goyer/ ende Adriaen van Westrenen/ oude Burgemeesteren der selver Stede/ omme te reysen tot Utrecht aende ordinaris Gedeputeerde der Heeren Staten van Utrecht aen te dienen de ghelegentheyte ende noot van hare Stadt/ ende in alder yle te versoecken assistentie.

Dese Gecommitteerde sijn op woonsdage den 15. Julij stilo veteri

Die van Amersfoort ge= ven hare ge= legentheyte ende swaricheyt te kennen/ ende versoecken assistentie.

naer middage ghecompareert inde vergaderinghe der selver ordinaris Gedeputeerden/ ende hebben naer aanbiedinghe der selver dienst ende groetenisse voorgedragen de alteratie waer inne haerlyuder gemeente was/ om dat den vyant met sijn volck de Ysselstroom was gepasseert: mitsdien seer instantelick versoeckende in alrehaest gheassisteert te werden met 12. oft 14. Compaengyen Soldaten/ oock Geschut ende Ammonitie van Oorloge naer behooren: daer mede sy alsdan geresolveert waren het uysterste te wagen ende uyt te staen. Daer beneffens oock versoeckende datter twee Compaengyen ghesonden mochten worden opt Huys ter Eem: Also die van Amersfoort ten reguarde vande verseckeringhe harer passagie daer aen ten hoochsten was gelegen. Op welke versoecken gelet ende gedelibereert wesende/ is naer onderlinghe vordere communicatie eyntelick geresolveert datmen de voornoemde out-Burgemeesteren aenstonts by dese vergaderinge soude doen geven Missive van Credents aen sijn F.G. mijn Heere den Prince van Oraengien/ omme sulcx als vooren op hare E. Mog. Naeme aen de selve te remonstreren ende te versoecken: Welcke brief van credentie terstont beworpen ende gearresteert wert.

Dan also de voorsz. Gecommitteerde uyt eenighe/ comende uyt den Legere voor 'sHertogenbosch/ verstonde/ datter weynich apparentie was om volck van daer te sullen connen becomen/ deur dien sijn Excellentie soo vele volcx uyt het Leger voor den Bosch ghesonden hadde nae de quartieren van Gelderlandt/ tot resistentie vanden Vyant opte Veluwe/ besettinghe vande Betuwe/ om den Vyant aldaer te keeren/ ende alle plaetsen te bewaren/ soo vonden sy voor eerst gheraden te reysen op Amsterdam/ ende aldaer by provisie te versoecken eenighe assistentie van volck/ om voor eenen subijten overval beschermt te moghen worden. Op welck versoeck de E. Heeren Magistraten aldaer/ datelick gesonden hebben het Vendel van Capiteyn Arnout de Vries: doch waren daer te vooren vijftich man van gesonden naer Elburch. Daer

242

naer wederom tot Amersfoort ghecomen sijnde/ ende haer rapport gedaen hebbende/ sijn gecommandeert gheweest de Burgemeester Mr Willem van Dam/ ende den voorsz. de Goyher/ om te trecken int Leger voor 'sHertogenbosch/ ende aldaer aen sijn F.G. den noot/ ghelegentheyte/ ende groote swaerheyt der selver Stadt te kennen te geven/ overleverende tot dien eynde hare credentie-brief/ ende versoeckende hulp ende assistentie van volck/ Geschut/ Ammonitie/ ende alle andere Crijchsbehoeften tot defensie der Stadt noodich/ ende hielden voornamelick aen om voorsien te worden van ghenoechsaem volck te mogen becomen/ omme de wachten wel te mogen besetten: dewijle sy wel gecourageert waren/ voorsien zijnde alsvooren/ het uytterste te wagen/ lijf goet ende bloet daer by op te setten/ ende datse wel hoope hadden de plaetse alsdan te connen beschermen ende te houden/ ten minsten tot dat sijn F.G. de Stadt van 'sHertogenbosch veroverte hebbende/ middel soude hebben hare Stadt te ontsetten: maer hoe groote instantie de voorsz. Gecommitteerde deden/ en hebben ghenen troost om volck te becomen/ connen gecrijgen: dan werden wederom gerenvoyeert aende de Staten van Utrecht. Oock schreef sijn Excellentie aende de Staten van Hollandt/ dat omme meer volcx van daer uyt het Leger te seyn den/ sy wel wisten sich t'errineren/ dat sy voor desen selfs gheoordeelt hadden dat hy al te veel volcx van daer naer de quartieren van Gelderlant gheschickt hadde/ te gheswijgen dat hy om de approchen te bevorderen/ het volck hoe langer hoe meer van doen hadde/ behalven dat hy oock advijsen hadde becomen/ van dat de Vyant vergaderinge maecte by Herentals/ ontwijfelick omme yet wes op het Legher aldaer

Sijn Excell.
recomman=
deert dat de
wercken aende
Grebbe sou=
den werden
gevordert.

te attenteren/ ende dewijle daer alreede een deel Soldaten aengecomen waren/ ende datter noch meer by comen soude/ vermaende zijn Excellentie die Staten van Utrecht sorghe te dragen om de Stadt van Amersfoort wel te besetten met Crijchsvolck voor een surprinse. De voorsz. Gecommitteerde genen naderen troost becomen hebbende/ zijn wederom gekeert/ ende hebben noch ter instantie vande Heeren Gecommitteerde vande Staten van Utrecht een vande West-Indische Compaengyen van Amsterdam binnen Amersfoort becomen/ de welcke daer naer wederom van daer vertrock.

Ende alsoo zijn Excellentie (gelijck voren verhaelt is) oock goet gevonden hadde om de wercken aende Grebbe te vorderen/ daer mede men den Vyandt soude connen beletten den pas int landt van Utrecht ende Amersfoort: Soo hebben de voorsz. Regeerders van Amersfoort seer aenghehouden ende gesolliciteert/ dat 'tselfe int werck ghestelt ende ten effecte ghebracht soude mogen werden: Dan alsoo de Heeren Staten van Utrecht daer van of cleyne apprehentie hadden/ of anders niet goet en vonden: Soo heeft nochtans de importantie vande saecke soo vele geopereert/ dat by zijn Excellentie/ (door diversche Remonstrantien aen hem ghedaen) hy 'tselfe werck hielt voor gerecomman=

243

deert ende gepouseert. Sulcx dat de Heere Overlander/ ende de Burgemeester Baersdorp gecommitteert zijn gheworden om te gaen aende Grif by Renen/ ten eynde de wercken aldaer souden mogen werden vervordert/ ende de Fortgens ende Retrenchementen die daer vereyscht worden tot afkeeringhe vanden Vyant in alre ijle ghevordert. Tot Reenen zijn diversche persoonen by henluyden geweest/ kennisse van die quartieren hebbende/ die staende hielden dat den Vyandt aldaer wel te stuyten was. Daer zijn oock gesonden geweest twee Ingenieurs/ als Capiteyn Jan vanden Bosch/ ende van Tye/ die vanden Rijn af tot aende Zee die gelegentheyt vande Landen ende passagien gevisiteert hebbende/ refereerden dattet heel noodich was/ ende wel conde ghemaect worden in corten tijt in sodanighe defensie/ datmen daer niet veel quaets vande vyanden en souden hebben te verwachten/ by soo verre maer veel volckx van Huysluyden ende anders connen te weech ghebracht werden/ onder benefitie van Crijchsvolck/ die haer voor subijten overval beschermen condon. De voorsz. Overlander ende Baersdorp vonden aldaer oock de Heeren van Amerongen ende Broeckhuysen gecommitteert vande Heeren Staten van Utrecht/ die henluyden verhaelden dat de Heeren Staten van Utrecht eenich aental van Huysluyden tot bevorderinge van 'twerck aldaer souden seynden. die van Amersfoort hebben oock den vijfdien Augusti door eenen Expressse/ schrijven gesonden aende gecommitteerde van Utrecht aldaer/ medebrengeende van dat sy besich waren om door ordre vande Heeren Staten van Utrecht eenige Huysluyden te pressen/ versoeckende dat tot dien eynde by de Ingenieurs (de welcke aldaer waren ofte verwacht werden) op alles sodanige ordre mocht werden ghestelt/ ende de werken so verre mochten geprepareert werden/ datse comende 'tvolck overal int werck mochten vinden/ (soo't aen 'tvolck/ ende Soldaten tot haer bescherminghe niet en ghebrack:) Doch is 'tselfe niet geffectueert gheworden/ deur dien de resolutie te laet was ghecomen/ of vermits ghebreck van volck/ ende cortheyt des tijts/ want den 8. Augusti noch geen Huysluyden aende Grebbe en waren ghecomen.

Eenighe dagen te vooren/ namentlick den 21. Julij stilo vetri, nae middach/ was by de Gedeputeerde vande Heeren Staten van Utrecht in hare vergaderinghe ghecompareert den Burgemeester Mr Willem van Dam/ als gecommitteerde vande E. Regierders der Stadt

Die van Amersfoort urgeeren dat het Retranchement aende Grebbe soude werden ghevordert/ twelck uytgesteld wort.

De Retranchementen vande Vecht ende Vaertschen Rijn werden ghearresteert.

'tRetranchement nae de Grebbe te laet begonnen.

Amersfoort/ ende inden namen vande selve by monde int langhe verhalende de redenen ende motiven waerom sy hadden verhoopt datmen by den tegenwoordigen loop der saken de gelegentheyte van hare Stadt meer ter herten ghenomen soude hebben sonder haer te verlaten/ ende alleene op 'svyants genade te stellen: niettemin alsnoch met ernstighe instantie aenhoudende ende versoekende/ dat de eerste resolutie roerende het maecken van een retranchement inde Grebbe genomen/ eerst haer effecte hebben ende hervat mochte werden voor het retranche-

244

ment vande Vecht (daer van wy terstont hier nae sullen spreeken) ten minsten beyde ghelijck: soo oock om te mogen hebben acte voor den Capiteyn Huygens met eene der West-Indische Compaengyen aldaer in garnisoen ghecomen. Op dese propositie rijpeliclyc gelet/ gedeelibereert/ ende omvraege gedaen sijnde/ werde verstaen/ hoe wel de versoekte wercken aende Grebbe tot conservatie van desen Gestichte souden diensteliclyc wesen/ indien de selve daer nu lagen. Nochtans reguard nemende, op de swaricheyden ende periculen diemen teghenwoordeliclyc daer in was vindende/ deur dien den Vyant nu met sijn macht ghecomen was opte Veluwe/ so wert gheresolveert met het maecken vande selve wercken te supersederen/ volgens 'tgene voormiddacht was gheresolveert: doch daer by voorts verstaen/ by aldien den Vyant met een notabel beleghe hem voor een vande Steden vande Yselstroom quame te ingageren/ datmen alsdan de voorsz. wercken met alle mogelijcke macht ende middelen soude doen maecken ende verhaesten: mitsgaders datmen die vande Stadt Amsterdam versoeken soude in alre haest te willen schicken twee Compaengyen binnen Amersfoort/ ende de selve aldaer gecomen wesende/ alsdan die vande West-Indische in plaetse van dien uyt Amersfoort trecken/ ende binnen Utrecht comen souden/ omme aldaer/ volgens de Patente van sijn Excellentie/ gheemployeert te werden/ nevens d'andere vande West-Indische Compaengnye ten meesten dienste vanden Lande.

Den voornoemden Burgemeester van Dam insisterde van dese vergaderinghe te moghen verstaen wat die van Amersfoort in cas vanden uystersten noot souden moghen doen/ protesterende in allen ghewalle genegen te wesen het uytterste te willen wagen met het opsetten van goet ende bloet/ ende haer ontschuldich te houden voor alle het geemen aldaer naer constitutie van tijt en saecken uyt hoochdringende noot soude mogen doen.

Middelertijt is goet ghevonden langes de Vecht vande Hinderdam af/ ende den Vaertschen Rijn totte Vaert toe/ eenige wercken van fortificatie ende retranchementen tot defensie van het Nedersticht ende Hollandt te maecken/ twelck die van Amersfoort seer urgeerden/ dat van Amersfoort nade Grebbe behoorde ghemaect te worden/ sustinerende dattet aldaer bequamelijcker ende voor de Landen diensteliclyc conde geschieden/ seer t'onvreden wesende dat syluyden buyten de ghemeente wercken tot defensie/ afghesloten ende afgesneden worden/ ende daerenboven van volck ende 'tgene tot haer defensie nodich was/ onvoorsien bleven.

Eyntlick is evenwel naer verscheyden instantien van die van Amersfoort mede/ doch te laet/ ses dagen voor de belegeringhe goet ghevonden ende begonnen 'tetranchementen van Amersfoort nae de Grebbe toe: ende sijn voorts mede binnen Amersfoort ghecomen drie Seeusche Compaengyen/ ende twee Duytsche oft Sweetsche Compaengyen/

245

diemen Swertrocken noemt/ die mede 'tvolck aende landtweer oft re-

<p>Wat de Comman=deur ende Crijchsraet binnen Amersfoort tot nodige defen= sie goet von= den gheeffec= tueert te worden.</p> <p>Apostillen. Sal ghedaen werden als ^twerck ghebracht is in defensie. Met Capiteyn de Vries te communiceren.</p> <p>Fiat.</p> <p>Fiat.</p> <p>Fiat.</p> <p>Fiat</p> <p>Fiat.</p> <p>Fiat.</p> <p>Fiat.</p> <p>Fiat, Com= missie op</p>	<p>tranchement arbeydende souden defendeeren/ waer van twee hondert man gecommandeert ende ghesonden werden op de Schanse te Wou= denburch/ die oock gherepareert soude worden: Ende de Vane van den Ritmeester Thomas Chiese quam daer mede binnen/ die met sijn Ruyterye daer te vooren ooc lange in garnisoen gelegen hadde. Maer also middelertijt die Vyandt daer na toe quam/ sijn de Huysluyden die daer begonden te wercken/ verlopen/ ende verlieten oock die 200. man de voorsz. Schanse vande Woudenburch/ ende quamen mede binnen Amersfoort. Over het volck daer binnen legghende hadde last te com= manderen Joncheer Tertullianus van Dorp.</p> <p><i>Den Commandeur ende Crijchsraet binnen Amersfoort, mitsgaders de Capiteynen vande Borgers ende Majoors, hun gheinformeert hebbende op de gelegentheyte vande selve Stadt Amersfoort, ende wat tot nodige defensie vande selve soude moghen dienen ende nodich sijn, hebben goet gevonden 'tgene volcht, omme metten aldereersten ghe-effectueert te werden.</i></p> <p><i>Eerstelick dat d'voorsz. Stadt met seeckere quantiteyt van handtgranaten werde voorsien.</i></p> <p><i>Dat alle de Stadts-poorten met Steenstukken versien ende beset werden.</i></p> <p><i>Dat een Corpsdegarde ende Cintnelhuysken met een stuck Gheschut gestelt werde in het werc buyten de Camppoorte, ende dat alle de boomen tusschen de Camppoorte ende Iacobgen Paetsen huys werden omgehouden.</i></p> <p><i>Dat de Stadt versien werde van bequame Constapels.</i></p> <p><i>Dat de namen der geener die van buyten binnen Amersfoort comen te vernachten, naer behooren werden aengebracht inde wacht opt Stadthuys.</i></p> <p><i>Dat op het bolwerck van Davids-hof ghestelt werden bequame borstweringe: Ende dat alle ruychte ende houtgewas, onder aenden voet van 'tselve Bolwerck staende, werde afgehouden ende afghemaeyt tot de doorne-vrede toe: Ende dat de Corpsduguarde op 'tselve Bolwerck werde gerepareert, ende noch een Cintnelhuysken daer by gestelt.</i></p> <p><i>Dat op de schultbalcken staende byde bleyck van Lambert Iansz. trompetter, gestelt werden ysere naghelen, ende de elsen daer omtrent staende werden omgehouden.</i></p> <p><i>Dat op de wal inden houck vande selve schuttinghe responderende gestelt werde een Cintnelhuysken.</i></p> <p><i>Dat de staeckettinge staende onder de wal by Lambert Iansz. trompetter, ten halven beginnende vande wal af, werde geamoveert.</i></p> <p><i>Dat het cleyne Coppertpoorts bruggeken tot een Valbrugge werde ghemaect.</i></p> <p>246</p> <p><i>Dat vande schuttinge af tot in het diep vande Eem toeghestelt worden Scheurbroucken langes door het water, om het doorlopen te belletten.</i></p> <p><i>Dat de brugge vande groote Coppelpoort een stuck weges werde afgebroocken ende de plancken van dien des avonts binnen ghebracht ende dat de selve poorte by provisie teghens den avont ende nacht van binnen met wagens werde beset, ende dat daer na binnen de selve poorte Vriessche Ruyters ende Scheurbroucken worden gestelt, ende dat metten aldereersten messen aende selve poorte worden ghebracht.</i></p> <p><i>Dat den Dam op de oude Eem met Scheurbroucken werde beset.</i></p> <p><i>Dat de willigen daer omtrent onder de wal, ende de willigen aen d'ander sijde, also op de waterkant vande Moeshof staende werden ge-</i></p>
---	--

Cotenberch ende Duverden. Vt supra.	snoeyt. <i>Dat mede de boomen staende op het Taback landt by de Camp-poort werden opgesnoeyt.</i>
Fiat.	<i>Dat in voorraedt steenen rontsom de wallen gebracht werden.</i>
Fiat.	<i>Dat alle de boomen staende tusschen de huysinghe vande weduwe van Ian Bode ende den hof van Looch Woutersz. werden omghehouwen.</i>
Fiat.	<i>Dat het water voor Munnickendam worde gesloten met een Elsenboom becleet met vuyre Haeckgens, ende boven versien met ysere pinnen aen d'een sijde te draeyen, ende aen d'ander sijde met een slot ende keten te sluyten.</i>
Fiat.	<i>Dat de buytenste Raempten staende op de buytenwal tusschen de Slijck-Poort ende d'Vtrechtsche Poort werden gearmoveert.</i> <i>Dat de aerde vande buytenwal aende Slijck-Poorts brugge werde opgegraven ende de selve wal met een Pallessade tot een roede voor in de Gracht vande voorsz. brugge werde afghesloten, ende voor de selve Pallessade gestelt werden Vriessche Ruyters ofte Scheurbroucken.</i>
Fiat.	<i>Dat de Hameyde buyten de Slijck-Poort ghemaect werde datse wel sluyt, ende niemant onder oft besijden door en mach.</i> <i>Item dat tusschen de Slijck-Poort ghemaect werde een swaere stackettinghe die met twee deuren op en toe gaet.</i> <i>Aldus gedaen ende goet gevonden op den 30. lulij 1629. oude stijle, in kennisse van my, was onderteyckent, I. Hamel, Onder volchde noch: Naderhant is byden Heere Commandeur goet gevonden, daet aen de Poorten ghestelt werden Valbruggentgens diemen op ende neder laet, omme by nacht des noot sijnde ingelaten te worden, den geenen die expresselick naer Amersfoort gesonden sullen sijn, sonder datmen de gheheele Poorten sal behoeven te openen. Onder stont:</i> <i>Gecollationeert jegens sijn originele by my ondergheschreven als Schrijver vanden Crijchsrade t'Amersfoort, door last vande Heere Commandeur ende Crijchsrade t'Amersfoort inghestelt, ende op den lesten lulij 1629. oude stijle aende Re-</i>
	247 <i>gierders der Stadt Amersfoort geexhibeert wesende, daer na byde handt vande Burgemeester Hardevelt gheappostilleert, als in margine op yder poinct ghestelt is, ende accordeert daer mede. Oirconden my, Ende was gheteyckent, I. Noll.</i>
	<i>Des saterdaechs den 1. Augusti stilo veteri, naer de middach/ sijn seeckere Ghecommitteerde vande Staten van Hollandt ende Utrecht binnen Amersfoort ghecomen/ haer aendienende ende versoeckende dat het Cooren ende goederen daer binnen wesende/ mocht verbracht werden naer Amsterdam/ van waer men tot dien eynde eenighe Schepen soude seynden/ ten eynde den vyant/ aengesien de Stadt niet te defenderen en was/ 'tselve niet tot ondienste ende nadeel vanden Lande en soude comen te genieten.</i>
	<i>Ende of wel die van Amersfoort seer urgeerden dat sy met middelen van defensie mochten werden geassisteert/ ende de voornoemde greynen en goederen (welckers vervoeringe de Borgers niet wel en souden willen ghedogen/ als die daer uyt souden beducht wesen dat ingevalle sy mochten worden veroverd/ ende Hollandt alsdan voor haer ghesloten ende de platte Landen bedorven sijnde/ syluyden t'samen in perijckel werden gestelt om met wijf ende kinderen van honger ende commer te sullen moeten vergaen) met haer Stadt mocht werden gedefendeert ende bewaert/ haer seer beclagende dat sy so verlaten wierden/ presenterende haer uyterste devoir met het opsetten van goet ende bloet voor</i>

'tLant te willen aanwenden/ indien sy met behoorlicke assistentie van volck ende andere nootdruften mochten worden voorsien. So hadde een vande voorsz. Gecommitteerde daer op voor antwoord ghegeven/ dat de Stadt/ in voegen die alsdoe was/ met geen vier oft vijf duysent man en conde worden ghehouden oft gedefendeert. Sulckx hebben de voorsz. Regeerders tot het versenden der granen ende goederen ghere= solveert/ ende 'tselfe toegestaen/ ghelijck syluyden by hare missive van= den 1. Augusti stilo veteri, eenen Ghecommitteerde vande Heeren Staten van Utrecht hebben aengheschreven ende versocht assistentie vande Gecommitteerde vande Staten/ ten eynde 'tselfe met meerder auctoriteyt ende sonder confusie mochte gheschieden/ ten aensien men vreesde sulcx by de borgeren niet wel toeghelaten soude worden. Ten welcken eynde de Heeren Berck ende Bommel ghecommitteert ende den aenvolgenden dach tegens den avont aldaer gecomen sijnde/ hebben de selve onverrichter saecken wederom moeten vertrecken/ alsoo den Vyant alreede tot Barneveldt gecomen was. Sulcx dat het uytzenden der granen om de cortheyt des tijts/ ende dat de Schepen van Amsterdam niet so haest en conden aencomen/ geen voortganc en conde hebben/ want de vyant des morgens de Stadt berunde/ gelijc hier na geseyt sal werden.

De Heeren Staten Generael verstaen hebbende dat Grave Jan van Nassau mede op de Veluwe by de Keyzersche troupen gecomen

248

was/ ende dat met duysent peerden/ so gheseyt werde/ hebben geresol= veert den Oversten Morgan met een goede partye volckx binnen A= mersfoort te senden/ om den Vyant te resisteren/ ende sonden daeromme den selven Oversten Morgan naer Utrecht: schreven oock aende Staten van Utrecht/ dat henluyden vrent was voorgecomen dat aldaer was in bedencken ghenomen/ datmen de vivres soude dienen te lichten uyt der Stadt Amersfoort/ op dat in cas van overval den Vyant daer me= de niet en soude werden gedient. Doch de Heeren Staten van Utrecht verstaende dat den Vyant de Stadt berunt hadden/ ende aldaer seer sterck voor was ghecomen/ hebben den Oversten Morgan opgehou= den/ ende aende Heeren Staten Generael geschreven/ dat sy/ nopende het vervoeren vande granen/ hadden voorgheslagen met advijs ende goet= vinden van sijn Excellentie: dat oock de Vyandt de Stadt sedert giste= ren so nau hadde beset/ dat sy gheen middel en wisten om daer uyt ofte in eenighe advertentie te becomen: het welcke haer moveerde de Heere Oversten Morgans vertreck te houden in suspens/ also sy meynden dat den selven in Amersfoort niet soude connen comen sonder groot ghe= vaer vanden Vyandt gheslagen te worden/ ende sy gheen middel en wi= sten om volck ende Ammonitie derwärts te schicken/ om redenen bre= der in haer Missive verhaelt. Schrijven voorts/ datse voor desen eenige Compaengyen binnen Amersfoort hadden ghesonden/ sulcx datter in waren ses Compaengyen te voet ende 1. te peerdt/ met 5000. pondt Pulver/ Loot ende Lonten naer advenant: Ende datse sijne F.D. vande aencomste des voornomden Oversten Morgan by Missive hadden veradvertteert/ mitsgaders vande redenen die haerluyden hadden gemo= veert den selven aldaer op te houden/ tot dat sy sijn F.D. goede geliefte daer af souden hebben verstaen/ &c.

De saecken in desen state staende binnen Amersfoort/ so is de Gra= ve van Montecuculi mette eerste troupe volcx die ghedestineert was om naer Amersfoort te trecken/ den 3. Augusti stilo veteri, gecomen om= trent Amersfoort/ ende heeft sich des morghens omtrent ses uren laten sien aen 'thangen vanden Berch/ omtrent de Galge/ ende so voorts na den Birckt. De Ruyterye vande Stadt vielen uyt ende schermutseer= den daer teghen/ daerentusschen quam het voetvolck allenskens aen/

De Vyant
comt voor
Amersfoort.

Missive
van Graef
Henrick van
den Bergh
aen Burge-
meesteren ende
Raedt der
Stadt Amers-
foort.

rontom de Stadt vande Camp-Poort/ tot aende Coppel Poort/
haer couperende oock eenich volck buyten de Bloemendaelsche-Poort:
de Grave sijn Logijs nemende op Rambroeck/ ende den Witten=
berch. Teghen middach sondt den Vyandt een Trompetter aende
Magistraet/ dan en creech gheen ghehoor. Naer de middach heeft
de Graef van Montecuculi het Gheschut op sommige plaetsen doen
planten/ ende de Stadt doen beschieten met Cogels van twaelf pon=
den ende grooter/ oock van 24. ponden: De Borghers ende Sol=
daten daer weder naer toe schietende. Naer middach omtrent drie uren

249

is weder een Trompetter aende Stadt ghecomen/ met een brief van
Graef Henrick vanden Berge/ van desen inhoudt:

Copie.

*Ehrentveste, Welachtbare, Wijse, Voirnehme ende seer discrete in-
sonders goede Vrunden:*

*Naedemael sijne Conincklicke Majesteyt aldergenadichst ghedient
gheweest is ons te confereren het commando ende charge van dessel-
ven Veldt-Leger in dese Nederlanden, als oock van het geene sich
van sijne Keyserlicke Majesteyt onder het beleyt vanden Welghebo-
ren Grave van Montecuculi by ons gejungeert heeft, omme Hoochst-
gedachte sijne Conincklicke Majesteys Vyanden by alle moghelicke
middelen ende Crijchs-procedure, alwaermen het op't bequaemlickste
soude mogen bevinden, afbreucke te doen: gelijk wwy ons tot onderda-
nich ende gehoorsaemlick acquit van alsulcke aenbevolene charge met
beyde de voorsz. Legers inde Veluwe bevinden ende aldaer passagie
genohmen: vinden voorders te consisteren inden dienst van sijne
Conincklicke Majesteyt, den voorsz. Grave van Montecuculi met
sijn onderhebbende Leger naer uwe Stadt te doen marcheren, ende die
selve te redigeren onder de subjectie van haren natuerlicken Coninck,
met expressen last, tegens u in alle beleeftheyte te handelen, goede con-
ditiën te treffen, omme by V. alleenlicken guarnisoen te legghen, son-
der yemanden boven redenen in het eene ofte andere te molesteren,
maer vrye ende vranck te laten wonen; in so verry ghy het ghewelt
niet en verwacht; in welcken val wy wijders niet en souden hebben te
disponeren, maer mochte den voorsz. Grave teghens V. met alsulcken
rigueur procederen als hem soude goetduncken, streckende tot uwe
en der Burgerye gantsche ruwijne, ende jaemmerlick geklaech van yder
menlicken. 'Twelck wy nochtans uyt aengeboorne affectie, soo wy te-
gens deser Landen onderdanen sijn dragende, liever verhuiddt ende ge-
praevenieert sien souden. Waer van wy V. hier mede wel hebben wil-
len verstendighen; ten eynde ghy sulckx wel rijplicken delibereert
ende in consideratie neemt, ende vorders resolveert als naer uwen
goetduncken, tot der Stadt best ende der Burger welvaert soude mo-
gen tenderen, met bevelonghe Godes. Datum int Leger tot Dieren
den 11. Augusti 1629. Onder stont: Vwen toegedaenen vrundt: Ende was
onderteyckent, Henrick Graef zu den Bergh. In Fronte Marginis stont: Re-
cepta den 3. Augusti 1629. stilo veteri.*

Die superscriptie was:

*Den Ehrentvesten, Welachtbaren, Wijsen, ende Voir-
nehmen Borgermeesteren ende Raedt der Stadt Amersfoort,*

De Solda=
ten vallen
uyt Amers=
foort/ ende
drijven de
Vyant vande
Poort ende
branden de
huysen buy=
ten de Poort
af.

250

onse insonders goede vrunden. Ende was gecachetteert met een Seghel in Rooden VVassche.

Gecollationeert jegens sijne principale. Ghedateert, onderteyckent ende ghecachetteert als boven, ende ac-cordeert, By My

Iohan Hamel.

Den Trompetter is op het Stadthuys ghebracht/ ende heeft daer een tijt verbleven/ ende men heeft hem een Dilatoir antwoorde ghegeven/ vermeldende/ also dit een saecke was van seer grooten ghewichte/ datse daer opvergaderen/ ende metten Crijchsraedt delibereren/ ende metten eersten antwoorden souden.

Middelretijt gingh den Vyant al voort/ ende quam tot opde grachten aende Berchs sijde/ ende selfs in een huys/ staende aende Hameye vande Utrechtsche Poorte/ daer sy daer naer vande soldaten die uyt de Stadt vielen/ weder uytghedreven werden/ ende 'tselve huys met meer anderen buyten de voorsz. Utrechtsche Poorte aenghesteecken ende verbrant werde: Ende onder anderen verbrande mede een eeck ofte run=Molen met een Schuyr vol eeck ofte run/ wordende de schade wel geestimeert op 14000. gulden voor een Borger die de Molen ende Schuyt toequam/ genaemt Ghijsbert Jacobssz. Emmenesser. Dan dit gheschiede deur het Crijchsvolck vande Stadt/ tot groot leetwesen vande Magistraet ende Borgers. Evenwel bleven sy noch dicht op de grachten/ die van binnen seer met desordre op haer schietende/ so dat het Cruyt op dien avond wel gemindert was tot omtrent op seven ofte acht ende dertich hondert ponden. De Vyandt hadde oock twee stucken ghesplant/ daer mede hy op de Stadt schoot: onder andere die gheschooten werden/ wert een ingevlucht Huysman beyde sijn beenen afgheschoten inde Hellestraet/ in voegen dat hy den vierden dach daer na storf/ ende mette selve scheut werden oock twee peerden vande selve Huysman hertsteecken doot gheschoten met een kogel van 24. ponden.

De buytenwal tusschen de Utrechtsche ende Coppel-Poort was met Burgers beset- de welcke geheel ongerepareert was/ sulcx datmen daer wel met peerden teghen op conde rijden/ behalven datter oock een groot rack eenige roeden langh gants geen wal en was/ daer de Borgers maer een borstweringe van Croowagens ende anders ghemaect hadden. Daerenboven conde oock den Vyant de gracht aende Berchsijde daer voor leggende/ genoechaem drooch doen lopen/ waer door de Vyant de voorsz. buytenwal lichtelijck soude hebben connen innemen/ ende alsoo onder de muyren vande Stadt zijnde/ daer van niet hebben connen beschadicht worden: alwaer oock eenige roeden vande Utrechtsche Poort af geen aerde teghen lach/ staende alleen op bogen/ ende tusschen de bogen maer een paer steen dick sijnde.

251

De Borgers bestonden in drie Compaengyen/ de welcke sedert dat de Vyandt op de Veluwe ghecome was/ alle nachten seer sterck gheswaecht hadden/ ende waren nachten ende dagen inde wapenen geweest/ ende waren wel ghecourageert om den Vyandt te resisteren/ so sy garnisoen ende nootdrift van Oorlochs-ghereetschap ende ammonitie genoech ghehadt hadden/ ende waren al seer gematteert/ ende hoeft voor hoeft in wapenen sijnde/ neffens het sobere Garnisoen/ waren niet suffisant om de wachten naer behooren te setten: hadden binnen de Stadt niet meer dan 4. Metale stucxkens/ waer van het eene geborsten was/ hadden oock niet eenen Constapel binnen de Stadt: Ende had=

de den Vyant haer gheschut op vier plaetsen gheplant/ schietende met verscheyden stucken/ ende sijn op sommige plaetsen so na onder de wal gecomen dat sy de selve met Musquetten waren beschietende.

De Regierders dan hebbende den Commandeur ende de Officiere van het Garnisoen by haer op het Stadthuys ontboden om met haer te communiceren watmen best doen soude/ ende de selve afghevraecht wat haer docht/ of de Stadt defensibel was/ dan niet. Hebben versocht datmen haer soude doen sien de provisie van 'tCruyt ende Amonitie/ 'twelck by henluyden besichticht ende ander ghelegentheyte ende defecten vande Stadt geconsidereert hebbende/ verclaerden dat de Stadt niet defensibel noch houbaer en was/ ende wilde 'tselve oock geen 24. uren/ ja oock dien nacht niet verseeckeren/ 'twelck by d'andere Officiere mede toegestaen ende niet tegengesproocken en wert: Ende also eenighe Officiere vande Burgerye/ te weten/ twee Lieutenanten namentlijck Laurens van Stellingwerf/ ende Wouter Jansz. by de Magistraet op't Stadthuys ontboden sijnde/ ende verstonden datmen met de Vyandt soude sien te composeren/ om de geheele ruwine vander Stadt ende Burgerye te voorcomen/ toonden haer daer inne niet wel te vreden te sijne/ seyden de burgemeester van Dam datse soude gaen naer de Commandeur/ ende hem vragen wat raedt datter was/ wildemen vechten/ dat hy mede wilde vechten: waeromme sy ghegaen sijn na den Commandeur/ ende de selve ghevonden hebbende omtrent den Doelen/ hebben hem gevraecht ofmen de Stadt so soude Overgeven. Daer op hy seyde: Ja/ ghy hebt oude verrotte muiren die met anckers gehecht sijn/ daer en is gheen middel om de Stadt te houden: oversulcx is by de volle Magistraet/ neffens sestien vande ghequalificeerste Borgers daer toe geroepen/ gelijkmen volgens haer oude ordonnantie/ Rechten ende gewoonten in swaerwichtighe saecken/ gewoon is aldaer te doen. Ende d'Officiere van't Garnisoen verstaende dat de Stadt ende inwoonders vandien tegens ghewelt/ overrompelinghe ende massacre niet en was te defenderen/ ende dat binnen weynich tijts d'Ammunitie van oorloghe ontbreecken soude: so is den Commandeur ende Officiere van het Crijchsvolck op hen versoeck verleent dese naervolgende Acte/ die te vooren inden Rade opentlick opgelesen was/ ende was luydende aldus:

252

De Heeren Regeerders der Stadt Amersfoort, insiende de teghwoordige constitutie van dese Stadts belegeringhe, hebben de Heeren Chrijs-Oversten gecommuniceert dat syluyden verscheyden malen, so van de Heeren Staten van Vtrecht, als noch lestmael vande Heeren Gecommitteerden, Overlander van Purmerlandt, Oetgens, van Nederhorst, ende Golsteyn, gewaerschout sijn de gelegentheyte van hare Stadt sulcx te zijn, datse tegen des Vyants ghewelt niet en can ghedefendeert werden, ende oversulcx geraetsaemst voor haer soude sijn alleen tegens een subijten overval te defenderen, ende in cas van belegeringhe een goet accoort soecken te bevorderen, in conformite van 'twelcke sijn Excellentie oock met der selver Stadts Gecommitteerde gesproocken hadde, ende dat sy oversulcx nu alrede tweemaal ghesommeert sijnde, ende des Vyants ghewelt ende Canon verwacht hebbende, van Conscientie wegghen ghehouden sijn haere goede ghemeente niet langher te laten in hazard van overval, vindende derhalven gheraden met den Vyant te accorderen op het aenschrijven vanden Grave vanden Berghe, te meer dewijle gheen ontset noch assistentie voorhanden, ende 'tinleggende Garnisoen ende Ammunitie van Oorloge seer weynich is, ja niet voor 12 uyren, van welcke verclaringhe d'Heeren Crijchs-Oversten schriftelicke acte versocht hebben, welcke is desen. Actum den 3. Augusti (dat is den 13. nae de nieuwe stijl) 1629. Onderstont, Ter ordon-

Acte den
Comman=
deur ende
Crijchsover=
sten binnen
Amersfoort
gegeven.

<p>Articulen daer op Amersfoort aen de Vyandt wort overgegeven.</p>	<p><i>nantie vande Regeerders, geteyckent, Iohan Hamel.</i></p> <p>Ende also den Trompetter een dilatoir antwoorde was ghegheven/ gelijk verhaelt is/ so werde raetsaem gevonden/ om dien nacht niet o= vervallen te worden/ datmen een briefken van excuse aen den Grave van Montecuculi soude senden met Lambert den Trompetter van= de Ritmeester Thomas Chiese: Dan also den selven Trompetter by eenige Borgers opgehouden werde ende niet en conde uytgeraecken/ so sijn daer na de Predicanten Wassenberch ende Oortcamp op het Stadthuys gecomen/ om na de ghelegentheyte vande Stadt te verne= men/ ende afgegaen sijnde/ hebben soo veele als doenlick was/ de onge= ruste Borgeren tot eenicheyt ende vrede vermaent/ so dat de ongerusti= ge ter neder geset sijnde/ den Trompetter uytghelaten is/ sonder vor= der tegensprecken.</p> <p>Den 14. Augusti heeft den Vyandt ten derden reyse een Trompet= ter ghesonden aenden Commandeur alleen/ segghende dat hy niet meer mette Stadt te doen en hadde: maer den Commandeur afvraghende cort antwoordt/ of hy de Stadt wilde overgeven/ oft niet?</p> <p>Den 4. Augusti stilo veteri, hebben de Regierders ghecommitteert Mr. Willem van Dam Burgemeester/ om als Gijsselaer van we= ghen de Stadt te gaen int Leger vanden Grave van Montecuculi/ ende aldaer metten Grave in accoort te treden/ volgens d'instructie hem mede gegeven: hem is bygevoecht van wegen het Garnisoen Thomas</p> <p>253</p> <p>Chiese. Daer teghen sijn voor Ostagiens binnen der Stadt gecomen den Heere van Werckendam/ ende noch eenen/ wiens naem ick niet hebbe connen vernemen. Ende is eyntelick het Accoort beslooten in forme als hier naer volcht:</p> <p>Op huyden den 14. Augusti 1629. <i>stilo novo</i>, is beraemt een Ac= coort tusschen den Hooch-Wel-gebooren Heere Ernst Grave van Mon= tecuculi, Roomsche Keyserl. Majesteyts Hooft-Krijghs-raet/ Over= ste Krijghs-raet over duysent Curassiers/ Commandeur der Keyser= lijcke Armade in dese Landen/ Inden name van wegen de Coninckl. Majesteyt van Spaengnyen/ ende de Door: Hoog-gheboorne In= fante van Spaengien/ ter eender zijde; ende Mr. Willem van Dam Burgermeester der Stadt van Amersfoort van wegen de selve Stadt/ ter anderen zijde.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Dat niemant, Geestl. off Wereltlijck, van wat Religie hy sy, aen goet ofte bloedt beschadicht sal worden.</i> 2. <i>Dat een yghelijck vry staen sal, te moghen blijven, ofte ver= trecken uytter Stadt ter plaetsen daer't hem sal believen, ende een half laer respijt hebben om hem dies te beraden.</i> 3. <i>Dat de ghene die uytter Stadt vertrecken willen, sullen een laer langh tijt hebben, om haer goederen in ende buyten de jurisdictie deser Stede te vercoopen, ende andersints daer van te disponeren, niet tegen= staende hy woonachtich sy inde gheunieerde Provintien, ende dat het hem dies niet tegenstaende vry sal staen 'tsijner believen middelertijt tot Amersfoort ofte daer omtrent 'tsy alleen ofte met zijn Familie te komen, ende weder vertrecken, sonder eenich beletsel ofte verhinde= ringe, mits dat hy zijn name sal doen aengheven aenden Gouverneur vande Stadt drie ofte 4. daghen te voren, in welck hy sonder consent te verwachten sal mogen in komen.</i> 4. <i>Dat niemant die in bedieninghe zijn gheweest, sullen ghecauseert worden van eenighe hare voorgaende Acten, pretenderende de Re=</i>
---	--

gieringhe.

5. Dat vryheyt van Conscientie ende Oeffeninghe vande Ghereformeerde Religie in een publijcque Kercke sal werden vergunt, ende dien volgens, dat niemant ter saecke van Religie sal worden ghemolesteert.

6. Dat alle Contracten by de Regierders gemaect, in waerden blijven sullen.

7. Dat alle Persoonen in dese Stadt ghevlucht, ofte te vooren ghecomen wesende, met haer goet ofte Vee, van wat qualiteyt die sijn, in dit Accoort mede sullen begrepen wesen, als oock Commandeur, Officieren, Soldaten, hare Vrouwen ende kinderen van guarnisoenen hier vooren inde Stadt ghelegen hebbende, mede hare goederen.

8. Dat de Stadt niet meer sal beswaert worden met Guarnisoen dan

254

van duysent Manne, van't beste ghedisciplineerde volck, 'twelck geen overlast aende Burghers sal doen, ende alles buyten costen ende lasten vande Gemeente, ende op haer eygen Service.

9. Dat de Schepen hier leggende, mede sullen mogen uytvaren met haer goet ende Burghers, die oock tot dien eynde noch andere schepen sullen moghen senden gins ende weder, tot verbrenge van 'tgoet.

10. Ende dat hy tot behoefte vande Burgers sal doen bestellen soo vele wagens als van noode sullen sijn, met behoorlijck Convoy tot Amsterdam ofte Vtrecht toe.

11. Dat sijn Ghenade desen avont sal sijn meester vande Poorten met de sleutels, midts datter gheen Soldaten inde Stadt sullen moghen komen voor morgen avont.

12. Dat alle Privilegien, Coustumen ende heerkomsten, sullen blijven, sonder dat die int minste gevioleert sullen worden.

13. Dat alle de boecken, Registers, Landt-rechten, Raet ende Jurisdictione, Costumen, Domeynen ende andere Incomsten, sullen blijven by de Officiers daer sy by sijn, mits overgevinge van dadelijcke specificatie ende aenwijsinghe der selver, om die selve te gheven die sijne Majesteyt daer toe committeren sal.

14. Dat van dit alles is de Intentie van sijn Excellentie vanden Berge, als Generael vande Armade van sijne Majesteyt van Spaengien, gelijk als sijn Genade hier van de ratificatie sal bevorderen.

15. De Huysluyden inde Jurisdictione van Amersfoort ende daer omtrent legghende Dorpen woonende, sullen hebben sauvegarde, om met haer goederen ende Vee by haer huysen vry ende ongemolesteert te moghen comen ende blijven, mits haer stellende onder de ghehoorsaemheyte van sijne Majesteyt.

Vvas onderteyckent,

Ernst Grave van Montecuculi.

Dit Accoort also ghesloten sijnde/ is de voorsz. Burgemeester van Dam wederom binnen gecomen op het Stadthuys/ ende rapport gedaen sijnde/ werde by eenige swaricheyt gemaect op het elfde articule/ inhoudende dat sijn Ghenade dien avont soude wesen Meester vande Poorten ende sleutelen/ dewijle het laet op den avont viel/ ende dat daer uyt wel eenige confusie ende swaricheyt mochte ontstaen: Ende alhoe= wel de Burgemeester verclaerde dat hy niet anders en hadde connen vercrijgen/ maer dat hy belooft hadde gheen volck inde Stadt en souden mogen commen voor sanderen daechs savonts: so is hy wederom buyten ghetogen/ omme den Grave te kennen te gheven/ dat de Magistraet swaricheydt maeckte om de sleutelen dien nacht in handen van sijn Genade te leveren/ oft hem Meester vande Poorten te maecken: tot welcken eynde oock Johan Carremans Hopman vande Borgerye

De Grave van Monte= cuculi han= delt tegen het ghemaecte accoort.

De Borge= ren werden ontwapent.

De Heeren Staten Ge= nerael schrij= ven aen Graef Henrick van= den Berge den 14. Au= gusti.

mede naer buyten gesonden werde/ om dese swaricheyden te remonstre=

255

ren/ dan en hebben niet anders connen vercrijgen dan datter geen volck binnen der Stadt comen en soude/ ende maer alleen inde Poorten. De voorsz. Johan Carremans wederom binnen der Stadt comende/ sijn hem een groote troupe volcx vanden Vyant ghevolcht/ de welke tot= ten Poortier seyden dat sy de Ameyde ende Poorte openen souden oft souden het selfs doen/ ende quamen also noch dien avont inde Stadt/ te= gen het accoort/ omtrent 1500. man. Den Lieutenant van't Nassau= sche Regiment gingen inde Doelen ende andere plaetsen: De Coninc= sche de Marckt innemende/ ende door de Stadt ronde doende.

Dese ende de voorleden nacht wasmen seer bevreest voor brant ende plonderinge van het inlegghende Garnisoen: sommighe meenen dat de Vyandt vreesse ghehadt heeft/ dat het inlegghende Garnisoen de Stadt souden mogen verbrant hebben/ oft Poppen geleyt om te verbranden/ om de Conincksche alle behoeften ende vivres af te snijden.

Des anderen daechs is het Staten Garnisoen daer uyt getogen/ ende gheconvoyeert naer Utrecht/ ende sijn met het Garnisoen oock veele Borgeren uytghetogen/ die haer daer niet vertrouwen en wilden: het Garnisoen uytgetogen sijnde/ wert het Accoort gepubliceert.

Des selven daechs werde daer een Publicatie gedaen/ daer by de Burgerye belast wert haer geweer over te geven ende op't Stedehuus te brengen/ ghelijck veele ghedaen hebben/ die haer halfgheweer aldaer brachten/ behoudende haer zijt-geweer/ 'twelck sy des anderen daechs/ volgende nieuwe Publicatie/ ooc overleveren mosten. De Pastoor ende andere sochten dit te verbidden/ maer vergeefs: men dreychde de huysen te visiteren/ 'twelck groote swaricheyt soude hebben ghecauseert int ontdekken vande Huysluyden ende borgers goederen/ dan is noch achter wegen gebleven. Dit afnemen der wapenen is geschiet overmits vreesse van muysterie/ off eenige feytelijke oppositie teghens 'tgewelt dat de Officieren ende Soldaten den Borgers aen deden.

Daer waren veele Borgeren die volghende het Accoort/ met haere meubele goederen vertrecken wilden/ dan en wert hen niet toeghe= laten: doch twee oft drie daghen daer na wert sulcx toeghelaten/ mits nemende een Pascedulle/ daer voor moetende betalen aende Secretaris/ de sommige tien/ de sommige twaelf Rijcx-daelders.

De voorsz. 14. Augusti hebben de Hooch Mog. Heeren Staten Generael/ van alle canten ghehoort hebbende de clachten vande groote moetwillicheyden/ branden/ blaecken/ berovinge ende plonderinghen die het Crijchsvolck onder het generale commandement van Grave Henrick vanden Berge staende/ overal ende bysonder int Graefschap van Sutpheen bedreven/ oock tegen die geene die onder Sauvegarde van haere Hoocheyt ende onder contributie saten/ hebben aen Grave Henrick vanden Berge gheschreven in effecte dit naervolgende:

Ons comen van tijt tot tijt te vooren, overgroote ende ondrach-

256

lijcke clachten van 'tgewelt, foulen ende exercitie by het volck van u l. commandement int Graefschap van Sutphen geperpetreert, tegens den opgesetenen ten platten Lande, onder de Sauvegarde van hare Hooch= heyt contributie betalende, ende dien volgens tegens publijck accoort: derhalven hebben niet connen onderlaten u l. by desen te verclaeren, dat wy hier uyt wel licht oorsaecke souden scheppen om tot sijnder tijt ende ghelegentheyte van onser zijde van ghelijcken te laten doen, ende u l. hier neffens verclaren: dat evenverre de selve in alsulcke onver-

De Grave van Montecuculi comt binnen Amersfoort/ ende wat hy daer wil hebben.

Oude ende nieuwe Magistraet van Amersfoort.

wachte proceduren soude laten continueren, dat wy ghemeynt sijn by retorsie teghens u. l. particuliere goederen te laten procederen, &c.

De Grave van Montecuculi binnen Amersfoort met sijn suite gecomen sijnde/ begeerde dat de oude Magistraet het Garnisoen soude billetteeren/ ende op alles goede ordre stellen. De Magistraet sustineerde dat sy/ mits het overgaen vande Stadt/ van haeren eede ontslaghen waren/ ende derhalven gheen ordre in eenige saecken en condon stellen: Dat daerom sijn Ghenade een nieuwe Magistraet soude ordonneren. De Grave en nam dit niet wel/ ende was desen dach niet te beweghen om een nieu Magistraet te stellen/ wilde eerst reeckeninghe hebben van des Coninx domeynen ende incomen van excijsen ende imposten/ ende wilde weten wat gelt daer by de beurse was. Hem werde verthoont met veele redenen dat de Magistraet hier in niet en was gehouden/ dan en wildet voor dien dach niet verstaen. Heeft hem oock in andere saecken verthoont seer malcontent over den ouden Magistraet/ hem niet Welcommende met eenighe beschenckinghen/ sulckx dat de selve Magistraet oock een misnoeghen daer in hadden/ vreesende dat hy oorsaecke socht om te plonderen.

Ten selven daghe hebben de Crijchs-Oversten versocht een groote quantiteyt broots voor het Crijchsvolck/ meer als te becomen was/ also dat de oude Magistraet dede omroepen dat een yeder huysghesin een broot most brenghen op het Stadthuys/ tot spijsinge van het Crijchsvolck.

De Graef noch zijnde op het Stadthuys/ heeft gecommandeert dat de Magistraet alle daech most besorghen 12000. brooden/ het stuck van 3. pont. Hier over heeft de Magistraet doen vergaderen alle de Backers/ om een yder af te vraghen/ hoe veel sy connen backen/ hebbende meel tot haer contentement: Ende naer dat een yder gehoort was/ bevontmen datse niet meer en condon backen als 3000. brooden ende een weynich meer van 6. ponden 'tstuck/ waer van mosten leven de Borigers ende Soldaten inde Stadt/ de reste soude sijn voor het Leger. Dit is de Graef gheremonstreert: die sustineerde dat belooft was soo veel duysenden op te brengen/ begeerende sodanich getal te hebben. Dit en maecte gheen cleyne benautheyt aende Magistraet/ siende sulcke incivile proceduren/ werdende oock geen ordre ghestelt aende Meulens om

257

de Backers haer Coorn aende Meulens te brengen/ ende haer meel af te voeren/ so datse qualijck meel condon becomen: men riep evenwel ende even hardt het moet daer wesen.

Den 6. Augusti stilo veteri, is de Grave wederom inde Stadt gecomen/ ende is alsdoen beweecht geworden om een nieu Magistraet te stellen/ die wy hier mede verhalen sullen/ ende stellen benefens de oude Magistraet die te voeren in dienst was eer de Vyandt voor Amersfoort quam.

Oude Magistraet by syn Excellentie ghestelt.

Schout.
Walraven van Arckel.

Burgemeesters.
Willem van Hardevelt.
Mr. Willem van Dam.

Nieuve Magistraet by den Grave van Montecuculi gestelt.

Schout.
De Heere van Werckendam.

Burgemeesters.
Ioncker Adriaen van Suylen van Nivelte.
Mr. Pieter van Schadjick.

Schepenen.

*Peter de Goyer.
Steven Corenberch.
Henrick Renselaer.
Iohan van Wijnbergen.
Henrick van Hattem.
Arnoult van Duverden.
Adriaen van West-Reenen.
Goort van Sneul.
Willem van Schayck.
Iohan Carremans.
Iohan Sael uytten Engh.
Henrick Evertsz.*

Raden.

*Gillis de Ridder van Lunenburch.
Henrick Estvelt.
Dirck Camp.
Do. Herman Renselaer.
Matheus van Langelaers.*

258

*Evert Butselaer.
Ottho van Bladel.
Willem van Duverden.
Goort van Isendoorn.
Iacob Pieterssz. van Hoorn.
Ernst van Diest.
Henrick van Brouckhorst.*

Cameraer.

Rijck van Diest.

Wees-Meesters.

Henrick Sael uytten Engh.

Schepenen.

*Iacob van Dam.
Iacob van West-Reenen.
Dirck van Lemmetsum.
Henrick van Sevender.
Cornelis Lienlaer, noyt present.
Mr. loost van Vanevelt.
Iacob van Dolree.
Gerrit Aertssz.
Mr. Iacob Hooft.
Dirck van Rijnsteyn.
Frans Iacobssz.
Casijn Bor.*

Raden.

*Pauwels Henricxsz.
Dirck van West-Reenen. noyt present.
Cornelis van Zijl.
Thyman Henricxsz.
Iohan Carmans. van d'oude Magistraet*

*Willem van Lielaer.
Willem Moy.
Steven Bode.
Wouter Buys.
Elias Verhaer.
Clements Gerritsz.
Evert Symonsz. van Velssen.*

*Secretaris, in plaetse van Mr.
Ian Hamel.*

Mr. Lodewijck van Mulenberch.

Cameraer.

Peter Bor.

*Kerckmeesters van onser L.
Vrouwen Capel.
Otto van Eessel Boeckhouder.
Claes Symonsz. }
Henrick van Dolre. } adjuncten*

*Kerckmeesters van St. Ioris
Kerck.*

*Gerrit Aertsz. Boeckhouder.
Thomas Iacobsz. }
Arent Goortsz. } adjuncten.*

Majoors.

*Ian van Dolre.
Willem Iansz. Schade.*

Wees-Meesters.

Henrick Sael.

	<p><i>Henrick van Cotenberch. Iohan Mom.</i></p>	<p><i>Ian van Dasheeft. Dirck van Duverden.</i></p> <p><i>Aldus ghedaen ende ghearresteert van wegghen Co. Majest. van Hispanien, ende de Serenissime Infante, alles by provisie, ende op Aggreatie van sijn Excellentie Graef Henrick vanden Berch, binnen Amersfoort op den 16. Augusti stilo novo. Ende was onderteyckent, E.G. van Montecuculi</i></p> <p>259</p> <p>Op desen selven dach heeft de Pastoor door begeerte van veelen seer ootmoedelick aen den Grave van Montecuculi ghesolliciteert voor de gevangenen dier vele waren in getal/ werdende meest seer qualick ghe= tracteert. Hem werde vanden Grave geantwoort: hy mocht hem be= commeren met sijn Brevier. Den Pastoor repicerende/ seyde sijn offitie te sijn/ het eene so wel alst andere/ ende de intercessie oft voorbiddinghe een werck van bermherticheydt te wesen: dan en heeft niet connen uytrecthen.</p> <p>Tegen den avont is den Grave met veel Crijchsvolck so te voet als te peerde getogen naer 'thuys ter Eem/ alwaer Jan Woutersz. Cloeck/ Sergeant vande Compaengye van Capiteyn de Vries/ opghesonden was met een deel soldaten om 'tselve tegen den Vyandt te beschermen: maer also sy meenden niet genoeg voorsien en waren van Pulver/ soo heeft de Grave 'tselve sonder slach ofte stoot veroverd.</p> <p>Op den wech sijnde gelijck oock op de Veluwe ende om Amersfoort/ hebben sy de dorpen geplondert/ de Huysluyden gevangen/ gestoten/ geslagen/ gelt afgeparst/ ende een Barbarische wreetheydt teghen veele vande selve gebruyckende. Sommige over spijckers doen gaen: de som= mige opgehangen om veel te doen loven: sommige oock gedoot/ eenige neusen ende ooren afgesneden: Haer quartieren saten vol gevangens die= men in eenige dagen naulix yet te eeten en gaf/ het Vee van Ossen/ Scha= pen/ Verckens/ Koeyen/ aen allen hoecken rovende/ ende 'tCoren vernie= lende: het branden ooc niet vergetende. Tot Heversum een Dorp/ Volck= rijck ende meest Catholijck/ heeftmen de Kercke ende eenige huysen afge= brant/ syluyden doende eenige wederstant. Desgelijcx 'tSoest brandende oock etlijke huysen: Item in Veenendael ende meer andere plaetsen.</p> <p>Om wederom te keeren totte Stadt/ de Gouverneur Montecuculi is de nieu Magistraet gestelt sijnde/ gecomen inde selve Magistraet/ be= geerende men soude sijn volck billetten ende onder helpen. Daer op hem ghevraecht sijnde voor hoe veel personen? Antwoorde voor 1500. personen/ ende voor 5. Capiteyns/ 5. Lieutenanten/ ende 5. Vaendraghers/ 5. Velt-Weyfels/ 5. Vuerdiers/ 5. ghemeene Feibels/ Provoost/ Scherp rechter/ ende een Paep/ &c. waer o= ver gheseyt werde dat sulckx was teghens de ghedaen beloften ende gemaectt accoort/ ende dat 'tselve den Grave vanden Berghe niet en soude aenghenaem sijn: hem vragende oversulcx waer sijn Patent was van 1500. man. Daer op de selve in toornigen moede antwoorde: Mijn Patent leydt daer op de Marckt ende aende Poorten: sulstu my naer mijn Patent vragen? tastende naer sijn rappier: hy en hadde/ seyde hy metten Grave vanden Berge niet te schaffen: sy waren Keysers Sol= daten/ hy wist wat hy doen most: Begeerende oversulcx de Heeren wil= len sijne Soldaten metter haest alle onder helpen/ of hy solt maecken datse onder quamen. Waer over de Stadts Fourier sijn uyterste de= voir dede met schrijven vande Billetten/ ende bycants den gheheelen</p> <p>260</p> <p>nacht over doende was.</p> <p>Den 7/17 smorghens sijn de respective Fouriers gecomen inde ver=</p>
--	--	--

De Grave van Montecuculi neemt het Huys ter Eem inne.

Groote wreetheydt van het Crijchsvolck teghen de Huysluyden.

De Grave van Montecuculi handelt tegen het ghemaeckt Accoort.

gaderinghe vande regierders/ sonder consent/ blijvende so lange/ dat sy den Fourierder de billetten afdrongen: Ende na dat de Heeren ghescheyden waren/ hare helbaerden settende tegens de deuren vande Raetkamer/ willende niemants in hebben/ voor sy hare billetten hadden: Ende overmits vele Huysen inde Stadt ledich stonden/ daer de Borgers uytghevlucht waren/ ende wilden de Soldaten gelogeert wesen in Huysen daer Borgers in waren/ om aldaer de cost te mogen hebben: soo hebben de Foeriers alle dage/ soo voor/ als naer de middage nieuwe billetten willen hebben/ den Fourier de selve afdringhende/ ende houdende daerenboven eenighe Huysen voor haer/ daer sy schatten op stelden/ ende 'tselve den luyden met dreyghementen afpersende. Men conde de selve qualick onderbrengen door de groote menichte ende grooten aenhang van vrouwen ende kinderen/ alsoo dat meenich ghemeen Borger in zijn Huys most logeren 4. 5. ende 6. personen/ ende die daer mede niet te vreden en waren datmense huysvestinghe gaf/ volgende het gemaecte Accoort/ spraken sy niet dan van essen ende vressen/ stootende ende slaende de Borgers die dat weygerden/ ja en ontsaghen hen niet selfs inde Pastoors huys alle moettwille te bedrijven: Ende ofmen schoon riep ofte clachde/ daer en was gheen audientie/ te min den Gouverneur niet Catholijck en was/ waerom hy geen/ ofte weynich respecte droech totten Pastoor oft Priester: Den Borgeren die men vryheyt toegheseyt hadde om te mogen vertrecken daert hen believen soude/ heeftmen tegen het Accoort groot gelt afgheperst/ voor een Pascedulle/ sommige twaelf/ sommige tien Rijcxdalers/ sommige ses/ vijf/ ende vier/ naer het den Secretaris van den Grave beliefde: Ende al hoe wel aen den Grave over soo groote exactien geclaecht werde/ ende dat de Grave seyde dat sulcx tegen zijnen last was/ soo en is daerinne nochtans niet geremedieert.

Op den selven dach tegen den avont/ is de generael Quartiermeester op het Raedthuys ghecommen/ ende heeft met groote hardicheyt ende dreygementen broot voor het Leger versocht/ 'tselve op der daet willende hebben. De Magistraet soeckende te voorkomen alle swaricheyt ende onheyl/ hebben de Backers ontboden/ ende haer belast alle den gantschen nacht te backen/ om smorgens broot voor het Leger te hebben. Daer is ghecomen een Proviandmeester van Graef Henrick vanden Berge/ die de Magistraet van dese swaricheyt wat heeft ontlast/ besorgende broot voor het Crijchsvolck/ belovende het Coren te betalen: maer is niet gheschiet/ gelijk oock gene betalinge en is gheschiet van het broot aen het Leger of Garnisoen geleverd/ niet jeghenstaende 'tselve belast was.

Den 18. Augusti bemerckende de Magistraet d'eene swaricheyt voor/ ende d'andere naer/ ende wat clachte men dede datter niet in en

261

werde geremedieert/ houdende oock de Huysluyden inde Stadt besloten tegen het Accoort/ soo hebben de Heeren Magistraten geresolveert int Leger eenige gecommiteerde/ so Geestelick als Wereltlick te seyn den aenden Grave/ om te verbidden haere gemeente/ hem alle swaricheyden/ remonstrerende ende hem te presenteren eene vereeringhe ofte propijn van penninghen/ naer haere cleyne macht ende soberen staet. Dit gheschiede deur het ingeven van den Schout de Heere van Wercendam/ ende andere Heeren/ die haer seyden/ dat de Stadt gene ontlastinge nocte verlichtinge en hadden te verwachten/ voor dit en ware eerst gheschiet/ derhalven hebben sy gecommiteert neffens den Heere van Werckendam vier personen/ die des naer middachs by den Grave op Rambroeck ghecomen zijn/ ende hebben met alle ootmoedicheyt geremonstreert de groote swaricheyden van hare gemeente/ met pre=

Geintercipi=
eerden brief
aen Grave
Henrick van=
den Berge
uyt Amers=
foort geschre=
ven.

sentatie van een propijn van penningen/ om den Grave te bewegen tot ontlastinge ende verlichtinge van hare gemeente: maer die somme was hem te cleyn ende niet ghenoech/ niettemin hy gaf eenige hope/ beloofde des sondaechs inde Stadt te comen om naerder metten anderen te spreken/ ende soude daerentusschen de voorgestelde swaricheyden sien wat te remedieren: Daer mede de Gecommitteerde weder inde Stadt ghekeert zijn/ de gemeente met goede hope vertroostende/ maer daer is niet naer gevolcht.

Inder nacht tusschen tien ende elf uren zijn inde Stadt gecomen eenige Gecommitteerde van Graef Henrick vanden Berge/ ende mette selve is mede gecommen Pater Tempel/ medebrengeende groote be=lofte van alles te willen onderhouden wat inde Capitulatie beloofd was: Dit gaf wel eenige verquickinge aende bedroefde gemoederen/ maer bleef alles ydel. Pater Tempel dede in onser Vrouwen Kercke son= dach den 19. den solemnelen dienst op de Roomsche maniere/ ende pre= dicke aldaer in presentie vanden Grave/ ende daer naer zijn wederom de clachten vernieuw/ doch bleef als te vooren/ ende is de Grave we= derom naer het Leger verreyt.

Daer naer is aen Pater Tempel geremonstreert alle de swarichey= den vande desolate Stadt/ ende in wat poincten men dede tegen het Ac= coort/ tot groten ondienst vanden Coninck/ ende schandael vande Catho= ijcke Religie: Pater Tempel nam de clachten aen/ ende soude de selve aen Graef Henrick vanden Berge vertonen/ seyde dat hy hoopte Gra= ve Henrick te bewegen om self persoonlick inder Stadt te comen/ ende dat die alles remedieren soude: daer mede men die ghemeente vertroo= stede/ ende daer mede vertooch Pater Tempel wederom teghen den avont naer Grave Henrick vanden Berge.

Hier naer volgen drie geintercipieerde brieven uyt Amersfoort geschre= ven by eenen die onderteyckende: *J. Micault Dindovelde*, aen Graef Hen= rick vanden Berge/ ende sijnen Secretaris/ waer van den eersten geinter= cipieerden brief uytte fransche tale getranslateert was/ luydende aldus:

262

Mijn Heere,

Alsmen doende was om het Accoort te maecken met die vande Stadt Amersfoort, en was ick daer niet gheroepen; waerom ick gheheel ver= gramt, nae mijn hutte gingh; waer door de Grave van Montecuculi mij= ne ontroertheyt siende, dede my seer instantelick te rugge roepen, om weder by hem te komen, ende over het voorsz. Accoort te staen, doe het byna besloten was: VVaerom ick daer byghevoeght hebbe eenighe poincten om te conserveren de auctoriteyt van u. Excellentie, ghelijck de selve wel gesien sal hebben; Ende hoewel dat ghepasseert wiert, seyde hy my geen ordre te hebben van my ergens in te hooren, maer dat uwe Excellentie my aen hem gerecommandeert hadde gelijck een particu= lier persoon, my in sijne conversatie te houden, ende dat ick van goe= den huysse was, die t'avont oft morgen sullen mogen erkennen de obli= gatie die sy hem souden schuldigh wesen. Ick bekenne hy tracteert my seer beleefdelick: maer u. Excellentie weet hoe haer Hoocheyt my aen hem gesonden heeft met credentie-brieven, ende met instructie van uwe excellentie, die ick voldaan ende van poinct tot poinct naegheko= men hebbe; sonder dat ic hoopte dat de devoiren, die ick in dese com= missie gedaen hadde, so onaengenaem souden geweest sijn, dat de selve voor my gheprefereert soude hebben Monsieur de Werckendam, de= welcke ter interventie vanden voorsz. Grave ghenomineert is om hem alleenlick by te staen, ende uwe Excellentie en heeft my noyt hier van openinge ghedaen, maer beval my, goede correspondentie te houden met den voorsz. Werckendam, gelijck ick dede, ende logeerde by hem;

jae tot meerder bevestinge gaf hy my brieven, onder een vliegent Cachet, om te senden in Steden diemen belegeren soude: het welcke ick punctelick volbracht hebbe: Het welcke my goet ghedocht heeft uwe Excellentie te verwittigen, om sijne resolutie daer op te verstaen, ende in sulcken gevalle liever te vettrecken, dan hier te blijven, ende te doen 'tgene daer mijn ampten my toe verbinden, ofte oock in 'tgene daer u. Excellentie my bequaem toe acht. Ick en derve my nergens mede bemoeyen, ende ondertusschen sie ick dat Monsieur de Werckendam seer aenhout om Magistraten ende Officiers te stellen; ende hoewel ick my daer teghen sette om dat aen u. Excellentie te stellen, nochtans soo heeft den voorsz. Monsieur de Werckendam van den voorsz. Grave het Schout-ampt verkregen, ende heeft by provisie eene nominatie van Magistraet gedaen; in alle 'twelcke ick niet remedieren kan, nochte tegenstaen, naedemael u. Excellentie niet gheresolveert en is my te laten genieten mijne eerste Commissie, ende noch weyniger het ampt van Super-Intendent, in conformité van 'tgene haere Hoocheyt geschreven heeft aen u. Excellentie: Ende ick hebbe liever dwaes te wesen in deser werelt, dat uwer Excellentie quade gracie te hebben, 'twelck my doet patienteren in alles dat my wedervaert. Ick ben grotelicx ghehouden

263

aen mijn Heere de Montecuculi, voor de Caressen die hy my doet, ende nu meer dan te voren: maer hier te wesen als een 0 int cijffer, ick hope dat u Excellentie dat niet en sal willen gehengen: Ende hier mede kusse ick seer ootmoedelick desselfs handen, ende blijve alle mijn leven mijn Heere, uwer Excellentie seer ootmoedighe ende seer ghehoorsame dienaer, Ende was onderteyckent: I. Mirault d'Indovelde. uyt Amersfoort den 16. Augusti 1629 Het opschrift was: Aen sijn Excellentie den Grave vanden Berge, Velt-Overste des Conincx in dese Nederlanden.

Den tweeden brief wesende aen des voorsz. Grave Secretaris: ende was vanden inhoude als volcht:

Ander gein=
tercipieerden
brief aenden
Secretaris
van Grave
Henrick van=
den Berge.

Mijn Heere, Ick heb u gisteren geschreven, hoe dat de Stadt sich by Accoort opgegeven heeft in 24. uyren, ende dat wy daer in ghevonden hebben 6. Compaengyen voetvolcx, ende eene te peert, die gisteren uytgetogen sijn: Ende also ick desen seynde tot een dubbel, soo en kan ick niet laten u noch te segghen, hoe dat ick in colere een brief aen sijn Excellentie geschreven hebbe, overmits hy den Heere van Werckendam voor my gheprefereert heeft by den Grave van Montecuculi, jae my alleenlick gerecommandeert in particulier faveur als sijn cameraet. Siet daer de vergeldinghe der ghetrouwe diensten die ick hem ghedaen hebbe; ende dit affront van yemant sijn commissie te benemen, terwijl den dat de bedieninghe van het selve ampt noch duyr; ende oock is dat wel anders dan 'tgene hy my t'sijnen vertreck geseyt hadde. Nochtans sal ick my ontlasten, ende en hebbe my niet kunnen employeren in dit Accoort vande Stadt, dan alleenlick door requisitie van courtosie; waer over sijn Excellentie sulck ghenoege niet en sal hebben als hy denckt, ende hy heeft daer groot interest by. Ick hebbe liever dat hy my ordre sendt om te vertrecken, dan hier te blijven als een 0 int cijffer; ende ick hebbe andere ampten te bedienen. Ick bidde u de hant te houden, dat hy my antwoorde met bringer deses, ende soo't mogelick is, dat hy aende Grave van Montecuculi schrijve, dat sijn intentie altoos geweest is, my te laten blijven by mijne eerste Commissie, om het te assisteren, als kennisse hebbende vande saken van't Lant. Ende wat my aengaet, ick sal goede correspondentie houden metten voorsz. Heere van Werckendam, in conformité van 'tgene sijn Excellentie my bevolen heeft.

Derde gein=
tercipieerden
brief aen
Grave Hen=
rick vanden
Berge.

Missive
van een van=
de Heeren
Raeden van=

de Cancelrye
van Gelder=
landt aende
Ghecommit=
teerde vanden

Hier mede salmen redresseren de weldaet die haer Hoocheydt ende sijn Excellentie my gedaen hebben. Ende hier mede kusse ick u ende alle goede vrunden de handen. Ick blijve uwen seer ootmoedigen dienaar. Vvas onderteyckent: I. Mirault d'Indovelde, uyt Amersfoort den 16. Augusti, 1629.

Het opschrift was: Aen mijn Heere mijn Heere Wiers, Secretaris van sijn Excellentie Grave Henrick vanden Berge, int Leger.

264

Den derden brief was aenden voorsz. Grave vanden Berghe/ ende was luydende als volcht:

Mijn Heere,

Ick heb eergisteren uwe Excellentie verwitticht, hoe de stadt van Amersfoort begon te Parlementeren, ende dien selven avont is ons Garnisoen van 1000. man daer binnen getrocken, ende die vande Vyant sijn gisteren uytghetogen: Ende wy hebben die bevonden te wesen ses Compaengyen voetvolcx, die over de 700. man sterck sijn, ende eene te peert. Ende alsoo ick de plaetse besien hebbe, ende bevonden dat die versien is met een dobbele wal ende gracht, is het te verwonderen dat de Vyant geen grooter weer ghedaen en heeft, ende wy mogen dit geluck wijten de disordre die daer was inde Stadt, alwaer ick veele Catholijcken vinde, die een uytterste verlangen hebben om de persoon van u. Excellentie hier te sien, ende datter liever Garnisoen vanden Coninck binnen was dan dit. De Stadt is seer fraey, ende soo groot als de stadt van Wesel, hebbende een canael dat door de Stadt loopt, het welke alsoo groote schuyten draecht als den Rhijn; ende is versien met een groote menichte van water ende Wint-Molens, ende oock Hant-Molens, mits 'twelcke den Proveedoor Generael lichtelick sijn ghemack kan hebben. Ick sie dat voor dese plaetse van noode is datmen het huys ter Eem inneme, 'twelcke aen het voorsz. Canael leydt, ende datmen te Bunschoten een Fort maecke, om de Zeevaert vry te houden. Aengaende het voorsz. huys ter Eem[sic]: De Grave van Montecuculi heeft alreede gheresolveert dat in te nemen, hebbende omtrent 100. man derwaerts ghesonden. Men verwacht met devotie de resolutie van u. Excellentie, blijve ick alle mijn leven: Mijn Heere, uwer Excellentie seer ootmoedighe ende seer ghehoorsame dienaar, Ende was onderteyckent: I. Nicault d'Indovelde.

Wt Amersfoort den 16. Augusti, 1629. Het opschrift was: Aen sijn Excellentie mijn Heere Grave Henrick vanden Berge, Velt-Overste Generael des Coninx in dese Landen. Int Leger.

Seeckere Raedts-Heere vande Cancelrye van Gelderlandt schreef den 6. oude stijl uyt Sutphen/ van des Vyants handel op de Veluwe/ aende Heeren Ghecommitteerde Raden van State int Leger voor 'sHertogenbosch onder andere aldus:

Als ick nae 'tverrichten van mijne commissie in Over-Yssel, 'savonts te Zutphen quam, was de Vyandt smorgens op de Veluwe ghecome, teghens welcken onversienen val sijnde dese Stadt niet gerepareert, heb

265

ick op alle voorsieninge, so veele ordre helpen stellen, so van wercken, wachten, ende provisien, als my mogelick is geweest, ende ben ick sedert vande Heeren vanden Rade versocht, hier noch een tijt langh te willen blijven, waer in ghevolcht hebbende, is dit malheur opgecomen dat den Vyandt de Schanse te Veesse heeft ingenomen, &c. Vorders,

Rade van
State int Le=
ger vanden
Bosch

Schrijven
van Don
Martini
d'Idiaquis
aen Don Pe=
dro de San
Juan/ Secre=
taris des Co=
nincx/ van
date den 16.
Augusti 1629.
uyt het Leger
op de Ve=
luwe.

den Vyandt doet inde Graefschap ende Veluwe ongelooflijke schade, brandt alles inde Veluwe omtrent Zutphen, ende maeckt prijs alle Peerden, Beesten, Huyslyuden, soo wel inde Graefschap als Veluwe, houwende ende slaende die vant platte Landt met ongehoorde cruantes van Neusen ende ooren af te snijden, sommige vrouwen forcerende, sommige de borsten afsnijdende. De Grave van Salasar is voorleden maendach voor Hattem ghecomen met veele Spaengiaerts ende ander gecommandeert volck, ende negen stucken gheschuts, daer onder eenighe halve Cortouwen waren. De Schans te Veessen heeft hy beset met twee Compaengyen Soldaten, de drie Schepen, die hy tot Wolssem vermeestert hadde, sijn hem byden Wtlegger ende die van Swolle weder ontweldicht: Ende is den Grave van Montecuculi voor Amersfoort ghekomen, daer hy sich na by de Stadt ghelogeert heeft, daer op schietende Kanon om die in brandt te brenghen. Van dese nacht is de meeste Ruyterye uyt 'sVyants quartier ende Yssel opghetrocken, ende was de spraeck datse na Brabandt souden: Doch sijn eenige Cornetten inde Veluwe getrocken. By verscheyden occasien van convoyen, als by de verdeylde uyttocht deser Graven is 'tQuartier aende Yssel slecht ghestelt, soo datter wel voordeel op te doen ware met vermeesteringe van de Brugge, die van 38. kleyne Schuyten is, waer voor ick verstaer, datse nu Palen willen doen Heyen met Vlotten, op dat die teghens doorbreken mach bevrijt sijn; ende maeckt de Vyant preparatie om op de Veluwe voet te houden, soo dattet sich vry wat suyr laet aensien: Godt de Heere wil alles ten besten stuyren: den vyandt in sijn Desseyn beletten, ende de ghewenschte victorie vanden Bosch verleenen, die ick bidde, Eedele &c. u. E. te bewaren in sijn H. protectie ende by goede gesontheyt, Sutphen 6/16 Augusti, 1629.

Wy sullen hier by voegen het Notabelste van 'tghene by verscheyden persoonen uyt des Vyandts Leger ghesonden was/ gheschreven uyt eenighe gheintercipieerde brieven by den Commandeur Hessels tot Emmerick becommen/ daer van d'Originelen aen sijn Excellencie ghesonden sijn/ ende daer uyt men van eenighe van des Vyandts desseyn can oordeelen.

Wt de Neutrale Landen hebben wy gheen Vivres te verwachten, mits de extraordinaire neersticheydt, die de Vyandt alle daghe doet, breeckende de Brouketels, ende met vuyr ende swaert dreygende de gheene die ons het minste bystant doen. Hier is so weynich Crijchs-

266

ammunitie, dat de Grave (Henrick vanden Berghe) claecht oft seght soo veel niet te hebben, dat hy acht daghen soude connen schieten, soo hy eenighe Stadt wilde belegeren, daer voor dit jaer gheen aparentie toe en is.

Indien men opte Vivres niet en voorsiet, vreesse ick dat eenigen onsaligen toeval ons gantsch confuys sal maecken.

Ende om te voorcomen so veele andere inconvenienten, behoorden van deser uren af een goede quantiteyt Crijchs-munitie tot Wesel te doen brenghen. Dit Leger alhier, ende 'tvolck, 'twelcke de Prince van Barbanson voert, sijn t'samen sterck 20000. Soldaten te voet, ende 4000. effective Peerden.

De Keysersche sijn sterck 10000. man te voet, ende 3000. effective Peerden.

Aengaende 'tsecours van 'sHertoghenbos, soude ick Diesdorf met 5000. voetknechten, ende 4000. peerden, de royale Forten ende de Passagie op d'Yssel laten bewaren, ende mette reste van 'tvolck soude

Don Phi=
lippes de
Perres aenden
Marquis de
Celaden/ van
den 9. Augu=
sti 1629.

Don d'E=
strada schrijft
uyt Bruyssel
den ...Julij
1629.

Vorder ver=
hael van des
Graven van
Montecucu=
li handel
binnen A=
mersfoort.

Placcaet
vande Heeren
Staten Ge=
nerael/ inhou=
dende verbot

ick my legeren by den Bosch, logerende de helft te Vliemen, ende d'andere helft te Hintum, ende houden also des Vyants Legher dach ende nacht in alarm, ende soude dat in sulcker voegen matteeren, dat wy middels genoeg souden hebben om de Mase te passeeren, ende op Bommelreweert te raecken, waer deur de Stadt ontset soude sijn: want sy connent niet alles bewaren.

Amersfoort ende Hattum te willen voor ons houden dat is onmogelick: wy moeten den Pas over de Yssel bewaren, ende 'sHertogenbosch oock ontsetten.

Soo haer Hoocheyt den Grave niet meer en perst om de Stadt t'ontsetten, houde ick die voor verlooren, &c.

De diversie die wy doen is met bestant om 'tbeleg van Bosch te doen opbrecken, u verseeckerende dat al maeckten wy ons meester van geheel Hollandt, ende verloren 'sHertogenbosch, wy onse reputatie door de geheele Werelt sullen verliesen, ende dat des Coninx Legers in cleynachinghe comen souden.

Dat in Hollandt twee Capucynen waren, de Vaders Philips ende Holopolitus, om van een Pais ende Treves mette Staten te handelen, &c.

Wederkeerende tot Amersfoort: De Gouverneur Grave van Montecuculi versocht den 10/20 Augusti datmen sijn volck verlegghen ende nieu Billetten maecken soude/ ende dat de Soldaten van yder Compaengye in een quartier souden geleyt werden/ om door de selve veranderinghe/ soo't schijnt/ te beter haer personagie te spelen: waer over de Forier weder een dach oft twee besich sijnde/ hebben de Fouriers van Montecuculi inde Secretarie den Fourier vande Stadt sulcx gheparst ende ghedwongen/ seggende sy wilden datelick de Billetten hebben/ of de Soldaten selfs logeeren/ sulcx dat hy uyt vreesse van dootgeslagen te

267

werden/ de Borgers meer heeft moeten beswaren/ alst wel behoorde.

Den 10/20 Augusti des smaendaechs is gheresolveert weder eenighe totten Grave te seynden/ met penninghen ende versoeck als boven/ te weten/ om alle swaricheyden te remedieren/ tot welken eynde de principaelste Borgers op een somme gelts ghestelt waren op te brenghen/ ende ooc die Gilden tot leeninge/ also de gantsche Stadt bloot was van gelde: Ende sijn tot dien eynde eenighe des naermiddaechs met gelt aenden Grave van Montecuculi ghesonden/ met belofte van hem t'sijner tijt de vorder penninghen te sullen bestellen: Men heeft wederom ghebeden voor de gemeente/ ende dat de Grave op alles soude ghelieven ordre te stellen/ ende alle swaricheyden te remedieren. De Grave heeft de penningen ontfanghen/ ende groote belofte ghedaen van in alles ordre te sullen stellen. Int Leger comende was daer tijdinghe ghecomen van te sullen optrecken/ maer men conde niet hooren waer heenen/ ende comende wederom inde Stadt/ was daer tijdinghe dat de stad Wesel verrasschelijck vande Staten volck was ingenomen/ 'twelc een groote verslagentheyt onder het Crijchsvolck veroorsaecte/ maer men wildet voor eerst niet gheloooven: maer weynich daer naer verstontmen dattet seecker was.

Den voorsz. 20. Augusti hebben de Heeren Staten Generael een Placcaet uytghegheven/ inhoudende verbot van commertie ende correspondentie met die van Amersfoort/ luydende als volcht:

De Staten Generael der Vereenichde Nederlanden. Allen den ghenen die dese sullen sien ofte hooren lesen, Salut. Doen te weten, alsoo de Stadt van Amersfoort vanden Vyandt bemachticht is, ende dat hy mitsdien by alle wegghen ende middelen sal trachten deerwaerts te trec-

van commer= tie ende Cor= respondentie met die van Amersfoort.

ken ende te doen brengen allerhande eedtwaren, munitie van oorloch, Crijchs-gereetschappen, ende materialen, om des te harder d'Inghesetenen van desen staet d'Oorloch ende ghewelt aen te doen, waer toe hem voorderlick soude sijn de continuatie vande commercie ende correspondentie die bevorens tusschen die van Amersfoort ende d'andere Inghesetenen deser Landen is gheweest, Soo hebben wy, om 'tselfde te voorkomen, by advijs des Raedts van State na voorgaende rijpe deliberratie goet gevonden, af te snijden de voorsz. commertien ende correspondentien, ende dien volgens te verbieden, gelijk wy verbieden mitsdesen, wel uytdruckelijck allen ende yegelijck persoon van wat qualiteyt ende wie sy oock sijn, egeenderhande eedtwaren, amunitie, materialen, instrumenten, oft eenighe andere goederen hoe die ghenamemt souden mogen wesen, te voeren of draghen in eeniger manieren, 'tsy te VVater of te Lande naer de voorsz. Stadt Amersfoort, ofte Leger vanden Coninck van Spaighen daer ontrent, op pene van als Vyanden voor goeden prijs aenghetast, aengehouden, ende aen Persoon ende goederen metter daet overvallen ende ghetracteert te worden, sonder

268

eenige simulatie ofte verdrach: Ende dat oock nu ende naemaels t'zinder tijdt die selve toevoerende ofte toedraghende Persoonen daer over noch sullen vervolcht, nagetracht, achterhaelt ende ghevangen ghenomen worden, oock op heure Peroon ende goederen strengelijck ende als Vyanden gheprocedeert. Ende op dat niemandt hier van ignorantie hebbe te pretenderen: Ontbieden ende versoecken de Heeren Staten, Stadthouderen, Ghecommitteerde Raden ende Ghedeputeerde Staten vande Provincien respective, van Gelderlandt, 'tGraefschap Zutphen, Hollandt ende VVest-Vrieslandt, Zeelandt, Vtrecht, Vrieslandt, Overyssele ende Stadt Groeningen ende Ommelanden, ende allen anderen Iusticierien ende Officierien, dat sy dese onse Ordonnantie van stonden aen alomme doen verkondigen, uyt roepen, publiceren ende affigeren in allen plaetsen van dese Landen, daermen ghewoon is dusdanighe uytroepinghe, publicatie ende affixie te doen. Lasten ende bevelen voorts de Raden ter Admiraliteyt, Capiteynen, Officierien, ende Bevelhebberen, dese onse Ordonnantie t'achtervolghen, Procederende ende doende procederen jegens de contraventeurs ende overtreders van dien, sonder gratie, oochluyckinge, faveur, dissimulatie, ofte verdrach, want wy sulcx ten dienste vanden Lande hebben bevonden te behooren. Gegeven binnen Vtrecht in onse vergaderinge onder onsen contrezegel, Paraphure ende Signature van onsen Griffier den 20. Augusti 1629. stilo novo. VVas gheparapheert, G. van Vosbergen Vt. Onder stont, Ter ordonnantie vande Hooch-ghemelte Heeren Staten Generael. Geteekent, Corn. Musch.

Dan also de tijdinghe quam dat de Vyandt Amersfoort weder verlaten hadde/ so werde verstaen datmen de publicatie van het selve Placcaet voort ophouden soude.

So haest Amersfoort ingenomen was/ werde in alle diligentie twee Compaengyen voetvolcx ghesonden binnen Naerden/ ende oock Compaengyen binnen Wijck/ ende werde op alle andere saecken terstont goede ordre ghestelt/ om des Vyants vorder Desseynen ende inval te beletten.

Dijnsdach den 11/21 Augusti heeft Grave Henrick vanden Berch een brief aen die van Amersfoort gesonden/ inhoudende dat hy verstaen hadde haerluyder Gravamina ende swaricheyden/ ende dat hy bereyt was geweest daer te comen om daer in te remedieren: maer also Wesel ingenomen was/ soo en conde hy nu niet comen/ maer soude Grave

Graef Henrick vanden Berch schrijft aen die van Amersfoort.

Rambroeck
buyten Amersfoort
daer de Grave van Montecuculi gelogeert was afgebrandt.

Het Garnison binnen Amersfoort maect gereetschap om te vertrecken/ ende wat daer over geschiet.

Jan van Nassau Overste over des Keyzers troupen/ daer comen/ die op alles soude letten ende ordre stellen. Dat alle de articulen van het Accoord punctuelijck souden worden onderhouden/ tot ontlastinge ende solaes vande gemeente/ maer daer is niet naer ghevolcht. Ten selven daghe hebben sommighe uyt medelijden ende liefde verscheyden gevangenen/

269

die in drie ende vier dagen niet en hadden gegeten/ ghelost ende vry ghecost/ ende heeftmen den gheheelen dach deur/ groote swaricheyden ghadt/ deur de onbeleefttheyt vande Capiteynen/ om dat die penninghen tot rantsoen belooft/ so qualick waren te becomen: Ja hebben silvere Beeckers ende ander Silverwerck in plaetse van gelt aangewegen/ in afcortinge vande beloofde somme/ ende en mocht desen dach ende nacht niemant uyt der Stadt vertrecken/ al wast datse Pascedullen hadden. Den Gouverneur heeft sijn Bagagie/ oock eenighe boter hem vereert/ wech ghesonden/ voorts door vreesen sijn Logement verandert: uyt Sint Jans Clooster hem begeven in een herberge by andere Crijchs-Oversten ende Soldaten: Ende men heeft hem daghelijcx een groote somme moeten toelagghen den tijt van sijn residentie/ ende is op desen dach Rambroeck/ daer de Grave van Montecuculi gelogeert gheweest hadde/ afgebrandt.

Des anderen daechs hebben de Foriers de Billetten weder verandert willen hebben/ doch de Magistraet heeft voor dien dach de veranderinghe afgehoort: Maer ten lesten heeftmense moeten believen/ cauenserende groote confusie. Op desen dach is in onser Vrouwen-Kercke een Capiteyn die van een scheut ghequetst ende ghestorven was/ begraven. In dese tijt begon inde Stadt te ontbreecken Wijn/ Bier/ Sout/ Kaes/ Abberdaen/ Stockvis/ &c. Den 23. sijn een groot deel Borgen vertrocken met Pascedullen.

Den 14/24 Augusti smorgens begonmen te mompelen van te vertrecken ende de Stadt te verlaten: De Pastoor is daer overgegaen byden Gouverneur/ om den selven te verbidden/ dat de Ghemeente niet en mocht beschadicht werden deur eenich disordre int uyttrecken/ het welck hem werde belooft. Omtrent 7. uyren is de Magistraet aengheseyt: datse tegens negen uren hun 40. wagens met peerden mosten ghereet doen hebben om de siecken te vervoeren: hier over ontboden sy die Schouten van Gelderlant ende Sticht/ om hare neersticheydt te doen om dese te bestellen/ wantmen anders dreychde die te nemen. Dit is met vlijticheyt gedaen/ niet tegenstaende heeftmen alle peerden/ uyt Hoven/ Stallen/ ende waerse te becomen waren/ gerooft. Daer waren een Compagnie Cruaten/ ende twee Compagnyen Harquebusiers binnen Amersfoort gecomen uyt het Leger te Lunteren: Men heeft de Magistraet oock aen doen seggen/ dat so sy wilden verhoeden de plonderinge/ datmen den Gouverneur most doen vereeringhe van een somme gelts/ datmen oock most laten opsoecken al't meel dat inde Stadt was/ oock ettelijcke vaten Wijns om mede te nemen: 'twelck geschiede/ aengaende het meel/ dan Wijn heeftmen so veel gedaen als te becommen was/ om alle quaet te voorkomen. Wat de vereeringe aenginck: De Magistraet wert vergadert/ oock de sestiene om advijs/ oock van eenighe Heeren van d'oude Magistraet/ ervaren in saecke van regeringe. Eenpaerlick werde gheresolveert/ wesende de Stadt int uysterste dangier/ ende

270

datter noch in gecomen waren 3. oft 4. vanen Cruaten/ Godloos ende Barbarisch volck: Oock groote menichte van wagens ende karren/ causerende een groote schrick (niet sonder reden) inden Magistraet ende geheele Borgerye vande Stadt/ vreesende eene generale plonderinge/

De Grave van Monte= cuculi breeckt zijn been.

Plonderinge binnen A= mersfoort by de Vyandt ghedaen.

De Vyant treckt uyt A= mersfoort.

moort ende brandt/ datmen van twee quaden het minste soude kiesen/ ende deden hier over alle devoir om penninghen op te brenghen ende te vergaderen/ die qualick te becommen waren. Middelertijt beginnen de Crouaten hier ende daer inde huysen te vallen ende te plonderen: daer werdender twee uytte Magistraet aenden Gouverneur gecommiteert die hem een somme van penninghen toegheseyt hebben/ biddende met schreyenden oogen voor de Ghemeente: Hy belooft alle neersticheydt te doen/ om alle quaet te verhoeden: maer het eene ongeval volcht het andere: want de Gouverneur hem willende stellen tegens de Crouaten/ volgens sijn beloften/ comt te struyckelen ende breeckt sijn been.

Hier na opden middach neffens de Crouaten/ begint oock het Garnisoen (bestaende meest van Godlose ende eerlose menschen) haer eygen Logementen aen te tasten/ vallen oock in andere huysen/ sommige werden met gelt afghechocht/ ende andere nemen alles wat haer gadinge was/ kisten ende kassen met ghewelt opslaende/ sommige dwingen de Borgers haer cleederen uyt te trecken/ ende nemen die mede. Die Huyslyuden inde Stadt met haer goederen gevlucht sijnde/ werden alle 'thare berooft/ 'tgheschrey ende 'tgecarm hoordemen aen alle canten: De Crouaten tierende/ ende de Soldaten loopende door de Stadt/ niemant bynaer achtende/ ghelijck of het al Vyandt gheweest ware/ daer nochtans nu de selve Stadt ghekent behoorde te wesen als vrient/ volgende 'tAccoort metten Grave van Montecuculi gemaect: 'teerste artikel claelick mede brenghende/ dat niemant Geestelick of waerlick/ van wat Religie hy sy/ aen goet ofte bloet en soude beschadicht werden. Men seynt wederom aenden Gouverneur: die de Capiteyns belast het plonderen te beletten/ ende de Borgers huysen te bevrijden/ van de welke eenige haer devoir wel deden. Den Gouverneur na 'tontfangen van sijn gelt door sijn Secretaris/ begeeft hem buyten de Stadt. Hier door gaen de Soldaten weder vrylick voort met plonderen/ slaen ende stooten het volck/ sonder onderscheyt van personen. De clachten commen aende Magistraet van verscheyden hoecken/ maer connent niet remedieren: sommige van haer selfs niet vrygaende opde Camp: Item sommige vande voornoemde Cingel ende muyr-huysen/ by na huys by huys/ werden gheplondert: de Geestelijcke personen sijn niet vry gegaen/ noch oock de Goodthuysen. Een Huysman wert swaerlick ter doot toe gequetst/ die daer aen gestorven is. Vrouwen-craecht en weetmen niet dat gheschiet is: doch was sulcx te bevreesen gheweest/ hadmen den Grave so niet ghesmeeckt/ gebeden/ ende met vereeringhe vermorwet/ so dat de plonderinge die nu gheschiede deur disordre ende

271

moetwil der soldaten/ hier ende daer alsdan generael soude hebben gheschiet van huys tot huys: De schade vande plonderinge/ volgende den aenbrengh belooft omtrent 70000. guldens. Aen Capiteynen ende Officiers deur noot vereert 7385. gulden waeren/ aen Crijchsvolck geleverd 3562. guldens.

De Soldaten uytghetrocken sijnde/ 'twelck was omtrent 7. uren t'savonts/ hebben twee Gecommitteerde die aende Camp-Poort stonden/ de sleutelen wederom ontfangen ende op het Stadthuys gebracht: Int overlangen van de sleutelen/ seyden den overlangers/ sy souden de Stadt wel bewaren voor den Coninck: Ende in noot souden sy die comen ontsetten.

De Poorten ghesloten sijnde/ is de oude ende nieuwe Magistraet op't Raethuys gecomen/ om t'samen te beraetslaghen wat hen nu te doen stont/ ende is by beyde de Magistraten goet ghevonden haer wederom te stellen onder de gehoorsaemheyte der Heeren Staten/ ende deden aende Heeren Staten van Utrecht een brief schrijven vanden naer=

Missive
vande oude
ende nieuwe
Magistraet
der stad A=
mersfoort
aende Heeren
Staten van
Utrecht.

volgenden inhoud:

Edele mogende Heeren,

Dewijle op huyden na den middach het Keyzersche Garnisoen, dese Stadt inde naem des Conincklike Majesteyts van Hispanien hebbende verheert, daer uyt is vertogen sonder eenighe besettinghe te laten, ende dat onse Burgerye, sijnde gedisarmeert geweest vande voorsz. Garnisoene, derhalven niet suffisant is, dese Stadt te bewaren voor eenighe hostile invasie, d'welcke weder voorghenomen soude moghen werden. Soo is mitsdesen het vrunt ende dienstich versouck, so vande voorgaende Magistraet, voor soo veele niet uytgeweecken sijn, als de welcke geduyrende dese troubles vercoren is gheweest, mitsgaders vande geheele Ghemeente: Dat u E. Moog. met advijs, ende communicatie van sijn Genade van Brederode believeu ordre te stellen op't spoedichste, dat dese Stadt met eenighe besettinghe van Garnisoen voor nieuwe hostile invasie, met toedoen ende behulp der gheblevene Burgerye mach werden verseeckert, alsoo noch eenighe Keyzersche troupes tot Lunteren ende daer omtrent leggende sijn: Ende dese tot gheenen anderen fijne dienende, bidden Godt:

Edele, &c. VVt Amersfoort desen 14. Augusti ouden stijl 1629. Onder stont: u E. Mog. goede vrunden d'oude ende nieuwe Magistraet mitsgaders Ghemeente der Stadt Amersfoort, Inden naem vande selve geteekent, Iohan Hamel.

*Het opschrift was:
Aende Heeren Staten van Vtrecht.*

272

De Borgeren werden daer naer haer gheweer/ soo hals als sijt gheweer wederom ghelevert: Doch de Vyandt hadde op vijf hondert wagens (die daer meest ghesonden waren) daer sy den siecken ende den Buyt op gheladen hadden/ oock mede genomen: De drie metale stucxkens Gheschut/ oock Lonten/ Pulver/ Amunitie/ ende eenich gheweer vande Borgers/ ende oock het loot dat gedestineert was tot het decken vande Kercke ende Raethuys/ ende de Stadt van alles ontbloot/ de drie ysere stucxkens/ ende het gheborsten stucxken daer latende: De Ca=vaillerye soude haer te Lunteren verwachten/ om t'samen na de Yssel te trecken/ ende dan voorts naer Wesel/ so sy lieten luyden: Daer werde geseyt dat de Vyant vertrocken sijnde/ wel een ure oft langer ghereet stonden/ om wederom te keeren in een generale plonderinghe oft rantsoeninghe deur medeneminghe vande principaelste Borgeren te doen/ dan dat Grave Jan van Nassau henluyden ophiel.

De vyanden op t'huys ter Eem legghende/ hebben 'tselve Huys oock verlaten.

Op den middach quamen binnen Amersfoort een Regiment Sweet=sche Soldaten/ genaemt het Sweetsche swerte Regiment/ om datse altemael swerte rocken hadden met wit ghevoedert/ bestaende in acht Compaengyen/ sterck omtrent 1200. man: De Colonnell daer over was gheenaemt Claes Dirckxsz./ dan 't voorsz. volck soude ghecommandeert worden by Ernst Erent Ruyter/ soon vanden Comman=deur tot Eembden/ die de reputatie heeft van een braef Soldaet te wesen. Met henluyden quam aldaer mede de Heere Berck/ gecommiteert vande Heeren Staten Generael.

Ende also de kontschappen daer alle op liepen/ dat alle de machten vanden Keyser ende Graef Henrick vanden Berch de Stadt Wesel wilden gaen belegeren/ ende dat den Vyant door de Riviere vande We=

Statenvolck
commen bin=
nen Amers=
foort.

De oude
ende nieuwe
Magistraet
van Amers-
foort/ werden
naer Utrecht
gevoert.

ser grooten toevoer conde becomen/ so werde goet gevonden/ de Riviere te sluyten totten x^{en}. der toecomende maent Septembris.

Op den middach is de oude ende nieuwe Magistraet op sware pee=ne belast te vergaderen/ ende haer wert aengeseyt datse tot Utrecht sou=den werden gevoert/ om aldaer gehoort ende geexamineert te worden. Men heeft niemant toegelaten eens aen sijn huys te moghen gaen/ om vrou of kinderen te mogen spreekken of yet te halen. Teghen den avont sijn sy op ses wagens gheset/ yder waghen beset met 4. musquettiers 2. voor ende 2. achter/ ende 2. Ruyters tersijden/ aen elke sijde een/ ende sijn also deur de Stadt ghepasseert. Buyten de Poorte comende/ heb=ben haer de Musquettiers verlaten: de Ruyters daer by blijvende tot bewaringhe/ ende sijn also t'Utrecht ghebracht: Daer binnen comende werden met scheltwoorden vande sommige gewelcomt/ ende sijn voort vande Poorte tot het Stadthuys gheleyt/ ende daer in een Camer by malcanderen geleyt/ daerse int eerste niet scherpelick bewaert wierden/ sijn aldaer eenige dagen gebleven eermen haer heeft geexamineert.

273

De Burgermeesteren Willem van Hardenvelt/ ende Mr. Willem van Dam/ mitsgaders Peter de Goyer Out-Burgemeester/ ende doen ter tijt Schepen/ waren eenige daghen te vooren uyt Amersfoort vertroc=ken naer Amsterdam/ ende sonder inde Stadt te comen/ vermits groot rumoer van 'tgemeen volck/ sijn in een ander Schip overghegaen/ ende t'Utrecht gecomen inden Herberge ghenoeemt het Poortgen/ van daer syluyden niet jegenstaende hare protestatien werden ghehaelt/ deur den Schout vander Goude/ als Fiscael in dese saecke ghecoren/ ende ghe=bracht inde Stadts gevanckenisse. Den Raedt van State hadde last haer te doen examineren/ als oock den Commandeur ende Crijchs-Ca=piteynen ende Officieren/ deur wiens last ende ordre de overgevinge geschiet was. Wat vorders naer hare examinatie geschiet is/ sullen wy ter gelegender plaetsen hier naer verhalen.

Terwijle de Heeren Staten Generael verstonden dat de Vyandt Amersfoort hadde inghenomen/ soo hebben so wel de Heeren Staten Generael als sijn F. Genade op hare saecken sorchvuldelick acht ghe=slagen om haer voorgenomen belegeringe van 'sHertogenbosch te con=tinueren totte veroveringe toe/ ende oock ordre te stellen om des Vyants desseyen van vorder inbreck te beletten/ mits den Vyandt aen allen sijden de victualie af te snijden/ de Steden ende Forten te voorsien met Garnisoen/ Victualie/ ende Ammonitie van Oorloge/ ende boven dien een gros van Oorlochsvolck byde handt te hebben om den Vyandt 'thoof te bieden: Werde oock goet ghevonden dat de Collegien vande Heeren Staten Generael ende Raedt van State die haer residentie hielden inden Haghe/ souden trecken tot Utrecht/ om te naerder byde hant te sijn/ ende op alle voorvallende saecken ende de swaricheydt terstont ordre te mogen stellen. Sy sijn den 14. Augusti uyt den Hage geschey=den/ ende t'Utrecht gecomen/ alwaer sy hare eerste vergaderinghe den 15. naer middach inden Hulck hielden: doch werde daer naer ordre ge=stelt/ datse inde Staten Camer van Utrecht vergaderden. Sonden den Oversten Morgan naer de Stadt van Naerden/ om die te bescher=men ende te bewaren; die aldaer op alles goede ordre stelde.

Sijn F. Genade heeft daer naer den 30. Augusti eene nieuwe Ma=gistraet binnen Amersfoort gestelt/ dese naervolgende:

Tot Borgemeesters:

Iohan Sael, ende Rijck van Diest.

Nieu Ma=
gistraet van
Amersfoort

by sijn Excel= lentie gestelt.

Tot Schepenen:

Steven Cotenberch, Goort van Sneul, Henrick van Renselaer, VVillem van Schayck, Arnoudt van Duverden, Ioncker Gillis de

274

Ridder van Lunenborch, Otto van Bladel, Iohan van Dael, Iohan Mom, Guert van Isendoorn, Mathijs van Langelaer, Iohan de Ridder.

Tot Raden:

VVillem van Deuverden, Henrick van Hattem, Henrick Pieterssz. Both, loost Bijls, Gerraert Thiens, Rijck Aertssz., Gerrit Henricxsz., Cornelis Cornelissz. Brouwer, Evert Butselaer.

Tot Cameraer:

Henrick Both den ouden.

Tot Wees-Meesteren:

Henrick Sael uytten Engh, Rutger Evertsz., ende Henrick Colenberch.

Aldus ghedaen int Leger voor 'sHertogenbosch, den dertichsten Augusti 1629.

Onderteyckent:

Fredrick Henrick de Nassau, &c.

Eer wy tottet verhael vande veroveringe der Stadt Wesel comen/ sullen wy noch eenighe voorghevallen saecken verhalen/ ende nament= lijk oock wat de tweede troupe vanden Grave vanden Berge/ on= der Grave van Salasart/ ende den Oversten Dulcken/ uytghe= recht heeft.

De Grave Henrick vanden Berge/ hebbende de Grave van Mon= tecuculi ghesonden met een Leger naer Amersfoort/ welke Stadt hy dede opeysschen. Sendende aldaer met een Trompetter seeckere sijne Missive van date den 11. Augusti/ die wy hier vooren pag. 249. van woorde te woorde geinsereert hebben: Ende also hy ten selven tijde noch eenen gelijcken brief gedateert/ onderteyckent/ ende van eenen inhouden genoeg van woorde te woorde expedieerde/ uytgenomen dat het opschrift houdende aen die van Amersfoort/ was houdende aldus: Den Erentfesten/ Fursichtighe und Weisen Heeren Burghemeesteren unde Raedt der Stadt Harderwijck zu handen.

Dese Missive hebben die van Harderwijck ontfanghen deur eenen Trompetter opten 7/17 Augusti. Waer op de Magistraet van Harder=

275

wijck vergadert ende gedelibereert hebbende/ goet ghevonden hebben aldus te antwoorden:

Hoochgheboorne ghenadich Heer: Den brief van uwer Excellentie van dato den 11. Augusti door een Trompetter aen ons gesonden, hebben wy geopent, ontfangen, ende den inhoud daer van verstaen, dient daer op ter goetlicker antwoorde: Also ons dese Stadt van die Hoge Mog. Heeren Staten Generael, ende den Doorluchtigen Prince van Oraengien onse geboorlijcke Overheyt bevolen is, so ist dat wy na genomene communicatie ende deliberatie vande Crijchs-Raedt alhier, uwe Excellentie begeeren ende eysch voor alsnoch daer in int minste

De Grave Henrick vanden Berghe schrijft aen Burgemeesteren/ Schepenen ende Raedt der Stadt Harderwijck.

Antwoorde van de Magistraet van Harderwijck aen Graef Henrick vanden Berch.

Die van
Harderwijk
schrijven aen
sijn Genade
Grave Ernst
van Nassau.

niet connen accorderen, ofte Keyser oder Konincklicker Majesteyt in desen kennen: Dan gedencken ende sijn gheresolvert dese onse Stadt voor Hoochgemelte Heeren Staten ende sijn Princelicke Excellentie ten uyttersten te holden ende bewaren. 'twelck wy u Excellentie ter antwoort niet hebben willen verholden, bevelende de selve hier mede Godes protectie, den 7. Augusti 1629. Onder stont aldus: Vwer Excellentie goede vrunden, Burgemeesteren, Schepenen, ende Raedt der Stadt Harderwijk: Ter Ordonnantie vande selve, Ende was onderteyckent: Ottho Scraffert. Het opschrift was: Aen sijn Excellentie Hendrick Graef zu den Berch, ende met des Stadts Secreet Segel toegesegelt.

De voorsz. Burgemeesteren/ Schepen ende Raedt van Harderwijk hebben oock ten selven dage gheschreven aen Grave Ernst Casimyr van Nassau: Ende den selven overgesonden Copie vande voorsz. Missive vanden Graef vanden Berge: mitsgaders verhaelt wat antwoorde sy hem gheschreven hebben: Schrijven vorders aen sijn Genade aldus:

Dewijl nochtans dese Stadt tamelick groot van begrijp, ende weynich met Garnisoen ende amonitie van Oorloch voorsien is, ende dat de avantgarde des Vyants alrede een uyr gaens van hier is, om ons te comen belegeren: So is ons gantsch dienstich ende onderdanich versoeck ende begeeren, u Genade ghelieven ons noch eenige Compaengyen Soldaten te laten toecomen, ende daer by te helpen bevorderen, dat wy met een goet Commandeur ende eenighe Ingenieurs moghen voorsien worden: ten welcken eynde wy oock aende Ho. Mo. Heeren Staten Generael gheschreven hebben, op de voorsz. onse manlicke ende couragieuse resolutie niet geretardeert, maer gestijft ende gesterct mach worden, ende dese Stadt tot dienst vanden Lande, ende welvaert vande geunieerde Provintien bewaert moge wordene. ende ons deses in desen hogen ende uyttersten noot tot u Genade verlatende, sullen Godt almachtich bidden,

Hoochgeboorne genadichste Heer, u Genade in gelucksalige ende

276

voorspoedige regeringe, lange welvarende te erholden. In Harderwijk den 7/17. Augusti 1629. Onder stont: u Genades onderdanige ende trouwe dienaren, Burgemeester, Schepenen ende Raedt der Stadt Harderwijk. Ter ordre van de selve, onderteeckent: Otto Scraffert. Het opschrift was aldus: Hoochgeboorne Heere, Heere Ernst Casimir, Grave van Nassau, Catzenelleboge, &c. Stadthouder van Vrieslant, Groeningen, &c. Velt-Maerschalcck, &c. Onsen Genadigen Heere, ofte in sijn Genade absentie, aenden Commandeur Morgan tot Naerden.

Op dit schrijvens is aldaer gesonden de Compaengye van Arnout de Vries/ ende Joncker Reynier Goltsteyn/ om aldaer te Commanderen; die oock het commandement ende defensie der Stadt aengenomen heeft.

Den 14. Augusti schrijven die vander Elburch aende Burgemeesteren van Enckhuysen ofte Hoorn/ daer de Schipper eerst aencomen soude/ dat sy niet alleen deur kontschap/ maer oock deur het continueel schieten van grof Geschut ende Musquetten vernomen/ dat Hattum vanden Vyant geweldich aengetast wert: versoecken/ also sy maer een Compaengye Soldaten binnen hebben/ met meer assistentie van volck versien te worden: oock eenighe lichte stucken Geschuts met 50. Musquetten/ ende 150. Spiessen. Daer op de Gecommitteerde Raden van het Noorderquartier/ aldaer hebben ghesonden omtrent 70. West-

Die vander
Elburch ver=
soecken meer
volcks ende
Geschut.

Indische Soldaten/ ende 3. ofte 4. lichte stucxkens Geschut.

Als de vyant eerst over de Yssele op de Veluwe gecomen was/ ende daer vele moetwillicheyden met neusen ende ooren af te snijden/ branden/ blaecken/ rooven/ slaen/ stooten/ ende grouwelijcke tirannye te bedrijven ende over het arme weerloose Landtvolck was gebruyckende/ be=toonende datmen van haer wel seggen mocht/ het oude spreekwoord:

Nulla fides pietasque viris qui castra sequuntur.

Dat is:

*Wat soeckt ghy in de Krijgh Godsalicheyt en Trou?
Ay my! ghy sijt verdooft: het volckjen is te rou.*

Ende dat daer naer oock volchde het veroveren van Amersfoort/ daer=men dit oock waerachtelick bevont/ als verhaelt is/ so begonden de quade patriotten onder ons wesende/ die de welvaert van desen Staet/ ende consequentelick oock haer eyghen welvaert/ hoe wel sy sulcx niet en willen weten/ of deur partijdicheyt so verblint sijn/ dat sijt niet en connen sien noch bemercken) haere hoofden op te steecken/ ende haere tongen/ die sy dus lange wat inden toom gehouden hadden/ de breydels los te maecken/ De Regeringhe deser Landen/ de groote vlijticheydt

277

ende neerstige voorsichticheyt ende 't cloeck beleyt van sijne Furstelicke Genade te lasteren/ segghende datmen om den Bosch te veroveren/ die wy doch niet en souden vercrijgen/ 'tgeheele Landt te vooren gaf/ ende den Vyant/ die voor desen niet dan hier ende daer een Frontier-plaetse aentaste/ nu midden int Landt gehaelt ende doen comen hadden: wast/ meenden ende seyden sy/ nu niet wel ghemaect? Men hoorde oock andere uyt slappicheyt ende flauherticheyt 't selve oft diergelijcke seggen/ 't gene d'eerste uyt moetwillige boosheyt ende haet tegen desen Staet ende 't Lants welvaert/ hier ende daer uytbulderden. Maer de vrome patriotten/ die de goetheyt Godes so dickwils ondervonden ende beproeft hadden/ als wy inde grootste noden waren/ en verflauden hier deur niet/ hoe suyr het sich liet aensien/ baden/ betrouden ende stelden hare hope op Godt almachtich: De voorsichticheyt ende 't wijs beleyt van hare Overheydt/ ende het waeckende oog van sijne Furstelicke Genade (die van sijne kintsche jaren inde kennisse van s'Landts saecken opgevoet was/ des Vyants groote macht/ ghewelt/ wreetheyt ende trotsmoedicheydt kende/ ende dat hy dese saecke niet aengevangen en hadde/ sonder alle de grootwichtighe swaricheyden te vooren wel overwoghen ende overleyt te hebben) twijfelden niet of Godt soude een goede uytcomste geven: der Heeren Staten ende sijne F. Genade voornemen segenen/ ende des Vyants desseyden ende quaet voornemen breecken/ ter nederstorten/ ende te niet doen: daer op sy met verlangen waren verwachtende.

Als Grave Henrick vanden Berge op den 23. Julij de Ysele was gepasseert/ ende op de Veluwe gecomen/ so hebben de Furstelicke Phalts Nieuburchsche Raden eenen brief gheschreven in date den 28. Julij aen den voornoemden Graef vanden Berch/ daer by sy den selven Graeve congratuleren over sijne overcomste op de Veluwe/ met toewenschinghe van verder Progres: Welcken brief geintercipieert/ ende de Heeren Staten Generael toeghesonden/ ende den 4. Augusti 1629. in hare vergaderinge gelesen. Waer op gedelibereert sijnde/ werde goet ghevonden ende verstaen/ datmen den voorsz. gheintercipieerden brief soude bewaren om te dienen daer't behoort. Dienvolgende den 6. Augu=

Missive/
daer by de
Furstelicke
Nieuburch=
sche Raden
congratuleren
Graef Hen=
rick vanden
Berch van
sijn overcom=
ste op de Ve=
luwe/ met toe=

wenschinghe
van vorder
Progres.

sti inde vergaderinge der Heeren Staten Generael gecompareert sijn=
de de Heere Baron van Spierinck/ Ghesant vande voorsz. Furst van
Nieuburch/ is hem de voorsz. Missive ghecommuniceert: De welck
verclaerde dat hy de selve Missive niet en conde billicken/ sustinerende
oock dat de voorsz. Missive alleenlick gheschreven soude sijn by eenighe
weynich Raden/ ende versocht daer van Copie/ die hem gheacordeert
wierde.

Naer dat de Vyandt de Stadt van Amersfoort veroverd hadde/
wasser een generale verslagentheyd onder het gemeen volck inde plaet=
sen ende Steden aende Veluwe ende Yselstroom palende: welcke ver=
slagentheydt te meer was deur dien eenige luyden van faetsoene/ oock

278

eenige selfs noch jongh inde regieringe sijnde/ ende in lange in die quar=
tieren sonderlinge geen groote swaricheyt van Oorloge gehadt hebbende/
ende oversulcx de grootste swaricheyden daer in ons Vaderlandt ghe=
steecken hadde/ ende het geene hare voorouderen uytgestaen hadden/ niet
wel en wisten/ verstaende dat de Heeren Staten Generael ende sijn
F. Genade die niettemin vastelick geresolveert bleven de belegeringhe
voor 'sHertogenbosch te continueren/ ghelijck wy alrede hier vooren
geseyt hebben/ eenige van hare goederen waren vluchtende/ gelijkmen
so tot Aernhem/ Utrecht ende andere plaetsen ghesien heeft: maer soo
haest de collegien vande Heeren Staten Generael hen hadden getrans=
porteert binnen Utrecht/ ende dat sijn F. Genade (die de voornaemste
oorsake van dese soo swaerwichtighe oorsaecke ende belegeringhe was/
ende daerom te meer besorcht was sulcx wel uyt te voeren) ordre ghe=
stelt hadde datter een gros van volck boven tot Aernhem/ daer sijn
Genade Grave Ernst van Nassau over Commandeerde/ ende oock
tot Utrecht/ daer sijn Ghenade de Heere van Brederode Commande=
ment over hadde/ geformeert was/ gelijk verhaelt is/ ende dat door sijne
cloecke voorsichticheyt op alles ordre gestelt werde/ dat de Steden ende
Forten rontom wel beset waren/ ende dat de Vyandt over al 'thooft
geboden/ ende so veele mogelick was de victualie afghesneden wert/ soo
was die meeste vreesse so wel onder d'eene als d'andere/ haest over ende
vergaen/ naer 'tspreckwoort:

*Wanneer d'eerste vreesse is vergaen,
So is de vreesse meest al ghedaen.*

Want sijn F. Ghenade hadde een waeckende ooge: was overal ende
en ruste niet: maer lette op alle saecken/ ende sijn voorsorghe die hy
droech was groot. Den 14. Augusti schreef hy aende Heeren Staten
van Hollandt/ dat hy verstont dat de inghesetenen ten platten Lande
van Goylandt niet apprehenderende dat de Vyandt haer subijtelick
conde overvallen ende beroven van alle haer koorn/ suyvel ende andere
eetwaren/ die sy voor alsnoch by haer hadden behouden/ sonder te vluch=
ten: Ende indient gebeuren mochte dat de Vyant dieper int Lant qua=
me te marcheren/ so was wel te presumeren/ dat hy sich soude begeven
naer de quartieren daer hy de meeste provisie van vivres soude weten
te vinden om sijn Leger te connen onderhouden/ waeromme ende also
het nodich was dat de voorsz. provisie by tijts ghevoert werde in een
vaste ende verseeckerde plaetse/ hy hare E. Groot-Mog. wel hadde
willen versoecken dit stuck naer sijne gewichticheyt t'overwegen/ ende
ordre te gheven ten eynde een yder in Goylandt/ alle sijn provisie van
Coorn/ suyvel ende andere eetwaren/ datelick soude hebben te brenghen
in een plaetse daer de selve voor den Vyandt verseeckert ende bevrijt
conden blijven. De Vyandt om dit te beletten/ dede daer tegen publi=

Sijn Excel=
lentie schrijft
aende Heeren
Staten van
Hollandt.

Men crijcht
advertentie
dat de Vyant
het Hooft
naer Hattem
heeft.

Missive
van Grave
Ernst van
Nassau/ aen
die van Hat=
tum.

279

ceren dat alle de Huysluyden op haer goederen souden moghen blijven/ sonder beschadicht te werden: dan hy en stelde sodanige ordre niet datse onbeschadicht bleven. Het Retrenchement vande Vecht worde goet gevonden datmen met duysent man besetten soude op alle avontuyr. De Heeren van Amsterdam/ die haer in dese gelegentheiden seer wel waren quijtende/ sonden oock op den Hinderdam twee ysere Stucken/ met een Constapel ende 40. Soldaten/ tot bewaringhe van 't Fort op den Hinderdam opgheworpen. De Heere Burgemeester Warmont van Leyden/ was gedeputeert om naer Amsterdam te gaen/ ende te versorgen dat op de Eems mocht geleyt worden een Schip van Oorloge: als mede voor Bunschoten. Oock dat de Sloupen opde Vecht mochten promptelick versorcht worden met Bootsvolck/ (want sijn Excellentie geschreven hadde datmen de Vecht met 15. oft 16. Chaloupen of Roeyjachten oft meer bevaren soude. Daer werde oock ordre gestelt/ dat de Sluysen/ so vande Vecht als vande Vaert gheopent werden/ om de Landen aende Oost-sijde soo veel als moghelick was/ onder water te setten.

Ghelijck de Prince van Oraengien alle uytterste devoir ende neersticheyt dede omme die Stadt van 'sHertogenbosch te veroveren/ ende overal ordre te stellen/ omme den Vyandt 'thooft te bieden/ ende sijne Desseynen te beletten ende te verhinderen/ ende hem alle Victualie af te snijden: Soo dede Graef Henrick vanden Berge/ generael Velt-Heer vanden Coninck van Spaengien aen d'andere zijde/ alle neersticheydt ende devoir om de Nederlanden ende d'ingesetenen van dien te crencken/ ende te overvallen: hebbende gestadich oochmerck op de Betuwe/ omme daer in te vallen/ ende also de Stadt van 'sHertogenbosch te ontsetten. Maer de goede ordre die sijn F. Genade gestelt hadde op de besettinge ende bewaringe van dien/ was sulckx/ dat hy aldaer niet en dorst ofte en conde bestaen/ alleen 'tversuym dat de ordre van sijn Excellentie op't bewaren vande Yselstroom ghestelt hadde dat die niet en was ghevolcht/ veroorsaecte alle de swaricheyden: Ende het scheen dat hy deur de Veluwe meende alle de Steden daer op palende/ in sijn geweld te brengen/ met hulpe vande Keysersche troupen. Hy hadde sijnen Leger ghedeylt in drie deelen/ ende het eene deel met den Grave van Montecuculi ghesonden naer Amersfoort/ ende 'tselve veroveret/ ghelijck wy verhaelt hebben. Het tweede deel heeft hy mette troupen vanden Grave van Salasart/ ende den Oversten Dulcken gesonden naer Hattem/ in meeninge omme de selve Stadt/ als weynich gefortificeert sijnde/ in te nemen. Graef Ernst Casimir van Nassau/ daer van kennisse gecregen hebbende/ uyt verscheyden geintercipieerde brieven: heeft sijn Genade/ als oock de Gecommitteerde vande Heeren Staten Generael/ de Heeren Magistraten der Stadt Hattem/ daer van ghewaerschout/ mettet naervolgende briefken:

280

Erentfeste Voorsienige L. besondere: Wt verscheyden afgeworpen brieven vanden Vyandt ons ter handen ghecommen, connen wy duydelyck afnemen, dat op huynen of ten lancxten morghen, die Keyserliche omtrent die brugge vande Ysel legghende, voor hebben na Hat-tum te trecken, om, so sy connen, de seelve Stadt te vermeesteren: derhalve hebben wy niet willen ledich staen, u E. by desen daer van te verwittigen, op de selve op haer hoede mogen wesen. Hier mede bevelen wy u E. inde protectie des Alderhoogsten. uyt Aernhem den 2/12 Augusti 1629. Onder stont: u E. goede vrundt, Onderteyckent: Ernst Casimir, Grave tho Nassau. Leger stont noch aldus: Ick heb hier nevens

Namen van
de Magi=
straet van
Hattum.

Couragieu=
se resolutie
vande Magi=
straet der
stadt Hat=
tem.

gheschreven aenden Commandeur ende Magistraet der stad Swolle, ende de selve serieustelick versocht om u luyden met eenich volck te willen assisteren, niet twijfelende of sullen sulcx naercommen. 'tOpschrift was: Erentfeste Voorsienighe lieve besondere Burgemeesteren, Schepenen ende Raedt der stad Hattum.

Hattum is gelegen aende slincker zijde vande Riviere Yssel/ twee mijlen van Elburch. Is een redelijcke maer ongefortificeerde Stadt/ behoorende onder het Hertochdom van Gelderlant: heeft een Casteel/ 'twelck den Drost Lodewijck van Montfoort inden jare 1581 ghe=duyrende het beleggh van Steenwijck/ aen den Vyandt overleverde: waeromme hy daer naer/ als het selve weder gegregen werde/ met sijnen soone tot Aernhem ghequartiert werden. De stad van Swol leyt maer een mijle van daer: Campen twee mijlen: Herderwijck vier mijlen/ ende Deventer van gelijcken vier mijlen. sulcx dat het een bequame Stede is/ gelegen om die boven bynabuyrde Steden vande benedenste af te snijden: de vaert vande Yssel tot inde Zuyder-Zee toe te niet te maecken: Ende oock de gheheele Veluwe vorders geheel onvry/ als oock het Sticht van Utrecht ende de Betuwe/ onder contributie te brengen/ ende die daer inleggende Steden tot groote besettinge te constringeren. De Magistraet van Hattum bestaende doen ter tijt in 7. personen/ Namentlick/ de Heeren Henrick van Heusen/ Asswier van Apelteren/ Ghijsbert Greve/ Jacob Cruymer/ Dirck van Heerde/ Henrick Scraffert/ ende Gerrit van Galen/ dese advertentien ghecregen heb= bende/ sijn by den anderen op't Raedthuys vergadert/ ende hebben met eene goede couragie eene eenparige resolutie genomen/ hare Stadt (hoe= wel onsterck ende met weynich Canon ende Amunitie van Oorloge voorsien) als eerlievende Patriotten/ ten dienste vande Ho. Mo. Hee= ren Staten Generael ende sijn Princelicke Excellentie haeren Stadt= houder/ daer van haer de selve vertrout was/ ten uystersten toe te hou= den ende te bewaren/ teghen alle 'tghewelt des Vyants: belovende mal= canderen getrou te sijn tot inder doot: lijf/ goet/ ende bloet/ daer by te wil= len opsetten. Ende op dat die daer binnen sijnde/ te meerder mochten ge= animeert werden/ soo hebben de Magistraet sich vermenght onder d

281

diensten ende wacht en van hare Borgers ende Crijchsluyden/ die sich oock seer couragieuselick betoonden/ vermanende de selve/ hoe wel sy weynich/ maer voor die cleyne plaetse ghenoech waren/ dat sy maecken souden dat hare vroomheydt ende dapperheyt by de Ho. Mo. Heeren Staten Generael ende sijn Princelicke Excellentie/ ende alle liefhebbers des Vaderlants/ in eeren mochten gehouden worden/ ende also achter= volghen het loffelick exempel haerder voorouderen/ daer van den seer geleerden Historischrijver Lambertus Hortensius van Montfoort in sijne Historie vande Utrechtse Oorloge ende geschiedenis getuycht in sijn seste boeck/ fol. 212. ende 223. alwaer hy wijtlopich verhaelt datse by haren Heere ende Hertoge/ van wegghen hare vroomheydt ende couragie in eeren ghehouden sijn/ en in plaetse dat andere nabuyrighe Steden aen die Bourgondische die sleutels tegen brachten/ die menich= fuldige furieuse assaults ende stormen van drie machtige Legers/ ende 'tgeduyrich donderen van 50. grove stucken Geschuts daer teffens op spelende/ die Bourgondische/ met een onverdrotene arbeyt manhaftich hebben gepocheert.

Ende op dat sy sodanige genomene resolutie des te beter mochten int werck stellen/ so heeft de Magistraet terstont bedacht gheweest op so= danighe middelen als sy om haer selfs/ mitsgaders om hare goede na=

De Magi=
straet van Hat=
tem schrijft,
aen de Na=
buyr-Steden
van Harder=
wijck/ El=
burch ende
Campen.

Die van
Hattum pre=
pareren haer/
om de Stadt
te defenderen.

Die van
Hattum seyn=
den Joncker
Henrick
Schraffer aen
de Magi=
straet van
Amsterdam
om gesecon=
deert te sijn
met Amuni=
tie van Oor=
loge/ Vivres
ende anders.

buyren ende Bontgenoten voor haer Vyanden overval te preserveren/
nodich waren achtende. Sy hebben oock haere nabuyr-Steden gewaer=
schout/ om mede op haere hoede te sijn/ ende aen die steden van Harder=
wijck/ Elburch ende Campen geschreven: Hoe dat sy van sijn Genade,,
Grave ernst van Nassau/ als van andere/ schrijvens hadden beco=,,
men/ dat het voornemen des vyandts was de Stadt van Hat=,,
tem met ghewelt aen te tgasten/ ende so doenlick te vermeesteren/ ghe=,,
lijck uyt bylegghende copyen duydelick was af te nemen: Ende also,,
sy seer wel ghemoet sijnde/ gheresolveert waren dese haer Stadt/,,
ten dienste van haer Hooch Mog. de Heeren Staten Generael ende,,
sijn Excellentie totten lesten man toe ten uystersten te bewaren/ ende,,
dat sy besich waeren haer in postuere van defensie te stellen/ om,,
den Vyandt 'thoof te bieden/ verhopende de selve met eene man=,,
lijcke couragie te repouseren/ 'twelck syluyden haer E. tot waer=,,
schouwinghen om mede op haer hoede te sijn/ niet en hadden con=,,
nen nalaten te verhalen. ,,

Voorts hebben hebben sy elck haeren last ghegeven/ sommighe om Garni=
soen ende Crijchsvolck te solliciteren by de Magistraet van Swolle/
die naer menichfuldige instantien eyntelijck Capiteyn Sincler/ by sich
hebbende een Compaengye Schotten van omtrent vierdalf hondert
man sterck/ met 140. gecommandeerde Musquettiers/ boven de Vrie=
sche Compaengye van 174. copen van Capiteyn Slijp/ van sijn
Genade Grave Ernst van Nassau aldaer gheschickt/ daer binnen ghe=

282

sonden/ sommighe om Bier/ Broot/ Coorn ende vivres binnen te halen/
ende sommighe om Peck/ Teer/ Manden/ Schuppen/ Piecken/
Schanskorven ende alle Ammunitie van Oorloge aen te brengen: som=
mige om die Borstweeringen ende Fortificatien van Hattum/ neffens
de Ingenieurs/ aldaer tot dien eynde van hare Ho. Mog. ghedeputeer=
de tot Aernhem gesonden/ te helpen bevorderen/ ende de Stadt deur het
opwerpen van eene Tenaelge voor de Houvertse/ een Halve-Mane
voor de Dorp/ ende een aerden Redoute voor de Dijckpoorte/ soo veel
eenichsins doenlick was in defentie te doen brengen.

Ende also de Stadt Hattum met weynich Coorn/ Constapels/
Musquetten ende alderhande ammunitie van Oorloge voorsien was/ so
heeft de Magistraet goet ghevonden haeren mede-Raetsvrunt Henrick
Schraffer/ mede Litmaet ende Gecommitteerde inden Collegio van=
de Ho. Mo. Heeren Staten Generael/ af te veerdighen/ om in alder yle
dienthalven een keer te doen naer Amsterdam. Die sijne reyse ghekeert
hebbende/ goede devoir byde Magistraet aldaer gedaen heeft/ ten eynde
de Stadt Hattum als een Frontierplaetse van merckelijcke impor=
tantie/ daer het den Vyandt op gemuntet hadde/ promptelick met al=
lerhande provisie ende ammunitie van Oorloge mocht worden ghe=
secundeert.

Ende op dat die E. Magistraet van Amsterdam/ tot excuse bybren=
gende dat sy de Steden van Utrecht/ Harderwijck/ Elburch/ Neerden/
ende andere Frontier-plaetsen ende Steden van merckelijcke impor=
tantie/ op het expres goetvinden ende versoeck vande Heeren Staten
Generael/ sijn Excellentie ende Raden van State met stucken ende al=
les anders hadden moeten voorsien/ ende daer deur haere Stadt te seer
ontbloot hadden/ soo was de selve haere ghedeputeerde belast/ dies niet
jegenstaende alle goet devoir te doen/ ende de importantie vande Stadt
Hattum te vertoonnen/ ende te exhiberen verschedene favorable apostil=
len/ tot dien eynde hem voor date van desen op haere vertoonningen ghe=
geven. Als mede seeckere Missive van sijne Princelijcke Excellentie op

Missive
van den Prin=
ce van O=
raengien aen
de Magi=
straet van
Hattem.

Die van
Amsterdam
accorderen
ende voorsien
die van Hat=
tem met grof
Geschut/ ende
alle ander
munitie van
Oorloge.

sodanich versoeck aende Magistraet van Hattem al voor drie maenden
expresselick gedepescheert/ luydende van woorde tot woorde als volcht:

*De Prince van Oraengien, Grave van Nassau, Marquis
vander Veer.*

*Edele Erentfeste ende discrete besondere goede vrunden. De Heere
Burgemeester Henrick Schraffer, heeft ons pertinentelick vertoont de
jegenwoordige constitutie vande Stadt Hattum, ende daer toe versocht
dat wy souden willen ordre stellen, dat die wallen behoorlick ghere-
pareert ende in defentie ghebracht, oock met eenich Gheschut versien
mochten werden.*

Of wy nu wel 'tvoorsz. versoeck dienlick achten, ende daeromme

283

*geneycht sijn 'tselve te favoriseren. Dewijle nochtans by dese der saec-
ken gelegentheyt, 'tselve niet wel en can int werck gestelt werden: noch
ooc wel eenich uytstel can lijden, sonder nadeel vande Stadt, So hebben
wy den voorsz. Heer Borgemeester Schraffer tot antwoord ghegheven,
gelijck wy u E. oock doen mitsdesen, dat wy uyt het Velt-Legher we-
derom comende op't voorsz. versoeck naerder letten, ende de handt
daer aen houden sullen, dat u E. daerinne gheaccomodeert moghen
werden, voor soo veele men bevinden sal den dienst vanden Lande,
ende den noot van u E. Stadt te vereysschen. Deselve hier mede:*

*Edele Erentfeste ende Discrete besondere goede vrunden, den Almo-
genden bevelende. Wt s'Graven-Hage den 5. Aprilis 1629. Onder stont:
u E. Goetwillighe vrundt, Ende was onderteyckent: Fred. Henrick de Nassau,
Het opschrift was: Den Edelen Erentfesten Wijsen ende Discreten onsen be-
sonderen goeden vrunden, Burgermeesters, Schepenen ende Raedt der
Stadt Hattum. Ende was gesloten geweest met sijn Excellentie pitsier in
Roden Wasse.*

De Magistraet der stad Amsterdam gehoort hebbende 'tversoeck
vande gecommiteerde van Hattem/ ende op alles naer behoren ghelet
hebbende/ ende principalick regardt nemende/ dat by sijn voorsz. Prin=
celicke Excellentie schrijven was blijkende/ dat het versoeck van Ghe=
schut by die van Hattum ghedaen/ hoochnodich ende dienlick bevonden
was/ lange te voorens/ eer den Vyandt de Yselstroom was gepasseert/
ende voor dat uyt sodanige afgeworpene brieven was af te nemen/ dat
hy't op Hattum gemunt hadde/ oft dat de voorsz. Stadt nergens na so
vele perijckelen en was onderworpen als nu/ ghelijck de voorsz. Ghe=
commiteerde van Hattum wijtlopich was deducerende: Hebben de
voorsz. Ghecommiteerde van Hattum niet onghetroost laeten gaen/
ende niet alleen etlijcke stucken Canon/ ende 100. Musquetten/ voorts
Polver ende Canoniers/ volgende sijn versoeck/ laten volgen: Maer
hebben den selven oock noch daerenboven/ met menichte van Cogels/
Lonten/ ende alle andere amunitie van Oorloge/ tot een gheheel Schip
vol toe doen voorsien. 'Twelck ick tot lof vanden E. Magistraet der
Stadt Amsterdam verhael/ die niet alleen in desen hoochdringenden
noot/ die van Hattem/ maer oock de andere Steden opte Ysel/ ende an=
dere uyt haren goeden yver totten dienst ende welvaert van 'tghemeen
Vaderlandt:/ ende crenckinge der Vyanden betoont hebben: Dat sy daer
over groot lof ende eere behaelt hebben/ ende te meer/ datse daer inne so
yverich waren dat dit voorsz. Schip met alle de voorsz. provisie/ even
te vooren/ eer den Vyandt sich voor Hattem Campeerde/ aldaer was
garriveert: 'twelck die van Hattem soo wel te passe quam/ dattet een
vande principaelste oorsaecke was van hare behoudnisse/ ende dat des

<p>Die van Hattum branden de huysen ende Berghen met Coorn/ inde nieu of Voorstadt af.</p> <p>De Vyandt comt voor Hattum.</p> <p>Ordre by de Magistraet van Hattem/ inde Stadt gestelt.</p>	<p>Vyants entreprinse op Hattem geen effect en conde sorteren. Die vande Magistraet van Hattum hebben oock doen afpubliceren</p> <p>284 dat een yegelijk sijn boomgaerden ende Lust-Hoven/ voorts huysen ende bergen rontom de Stadt staende/ souden doen afhouden/ afbreecken ende t'huysalen/ op dat den Vyandt daer door des te beter soude ondeckt worden/ ende hem d'occasie benomen/ om sich daer achter te verbergen. Daer toe de Borgers haer goetwillich toonden: Doch also de Vyant subijtelick aequam/ soo en heeftmen niet tijts ghenoech gehadt/ om 'tselfe alles int werck te stellen. Sulcx dat de Crijchsraet/ daer binnen vreesende dat de Vyandt inde voorsz. huysen ende berghen souden comen logeren/ gheresolveert heeft alle die huysen ende bergen met Coorn inde Nieuw-Stadt staende/ af te branden. Welcke resolutie tot groote schade ende bedroeffenisse vande eygenaers/ alleene om die Stadt te conserveren ter executie gestelt is: 'twelck seer vreeselick ende jammerlick was om aen te sien.</p> <p>De Grave van Sallasardt metten Oversten Dulcken op den tocht sijnde na Hattum met sijn gantsche Leger (bestaende meest in Spaengaerden/ Italianen/ Walen ende Duytschen) heeft eenen Joncheer van Ysendoorn/ by hem gevangen sijnde/ over de gelegentheyt vande Stadt Hattum gheexamineert/ vragende hem onder anderen/ of die van Hattum die couragie wel souden hebben/ om haer teghens so een machtich Leger/ als hy by sich hadde/ in posture van defensie te stellen. Daer op de voorsz. Joncheer van Ysendoorn antwoorde: Dat hy meende ja/ ten ware sy ten eenemale denegereerden. So sijn/ seyde de Grave van Salasart/ sy alle om hals. Doch hy bevont in weynich uren daer na het contrarie van dien/ want als hy opten 3/13 Augusti des naermiddachs omtrent 4. uren met sijn gheheele Leger sterck omtrent 10000. man so te voet als te peerde/ met menichte van overdeckte wagens ende karren quam aen marcheren/ deden die vande Stadt verscheyden grove stukken op hun lossen: waer de Ruyterye hebbende die avantgaerde/ terstont tersijden uytweeck/ met verlies van eenige die daer doot bleven: ende het voetvolck campeerde sich achter den langen berch/ om vry van het Canon te mogen sijn: maer conden sich deur het furieus schieten van die van binnen/ duyrende tot inden duysteren nacht toe/ naulickx scheutvry verbergen/ ende dat deur het meesterlick spelen vande Canonniers van Amsterdam daer binnen gecomen sijnde.</p> <p>De Magistraet van Hattum/ hebben datelick ordre ghestelt/ so opte bressen die opte swackste plaetsen als opten brandt/ die van wegghen de menichte van ongedorst Coorn ende Hoy/ daer binnen mocht geschooten worden: lastende de borgerye om alle de afgehoudene willigen inde Stadt te halen/ om ter noot daer mede de Bressen te vullen/ ende dat een yegelijk drie Lanteernen ende twee emmeren water voor sijn deur/ voort leeren ende emmers mosten gereet stellen. Ende worde by elcke putte een Brouketel vol waters geput/ met ettelijcke leeren-emmers gereet geset ende vol waters geput: Oock mede werden de vrouwen belast om waeter ende alle behoeften aen te brengen/ ende eenighe duysenden peckcran-</p> <p>285 sen te maecken/ daer toe sy seer willich waren: Ende de Huysluyden daer binnen ghevluht/ werde aengheseyt dat sy neffens de Burgerye sich tot het blusschen vanden brandt souden ghereet houden/ ende werden die Joffrouwen ende kinderen alsdoen toegelaten uyt de Stadt te mogen vertrecken.</p> <p>Teghen den avont dede de Grave van Salasart alle de passagien rontom de Stadt besetten/ ende approcheren met haer armee op de ad-</p>
---	--

De Vyant
wil den Wt=
legger van
Hattem ver=
drijven ofte
overweldigen.

Wat de Vy=
andt teghens
die van Hat=
tum uyt=
recht.

venuen/ doch en attendeerde hy dien volgende nacht niet besonders.

Den 4/14 quamen de Yselstroom af twee turfpotten met 500. Musquettiers bemant/ om den Wtlegger van die van Hattem te overweldigen/ oft ten minsten te verdrijven: maer den Wtlegger gheassisteert met ettelijcke honderden musquettiers van Swolle/ gaven dapper vuyr. Ende also die van Hattem bemerckten ende op hare wallen staende conden sien/ dat eenich volck so te voet als te paerde vande principaelste armee/ onder 'tCanon van Hattem quamen marcheren om de turfpotten te secouren/ so resolveerden die van Hattem seeckere brugge/ die den Vyant om byde Potten te geraecken moste passeeren/ door eenige gecommandeerde Soldaten/ by sich hebbende verscheyden volontaire Borgers/ in brandt te steecken/ ende daer deur de musquettiers inde Potten legghende alle secours af te snijden. Doch en geluckte niet wel/ deur dien het peck ende teer op de gemelte brugge gegoten/ so haest niet en conde doordringen op de plancken/ van wegen de vuylicheyt daer op leggende/ of den Vyant quam subijtelick op hen aen: Ende werden aldaer int selve gevecht ghehouden eenighe van hare Ruyters/ ende drie vande Soldaten vande Stadt geschoten/ ende deur het uytinement aendringen van verscheydene Troupes des Vyants/ vijf Soldaten ende een Borger van Hattum gevangen/ ende salveerden sich de reste mette vlucht: doch werden die twee Turfpotten veroverd/ ende den Vyandt daer uyt verdreven/ blijvende eenighe van de hare doot/ d'andere mette vlucht haer in haer leger salverende.

Des middachs quamen eenige honderden vierroers/ onder het gheboomte/ meenende de Halve-Mane voor de Dorp-Poorte met surprinse te vermeesteren: dan werden deur het continueel schieten van die vander Stadt/ ende 'tlossen van haer Canon gerepouseert. Des avonts dede den Grave van Sallasart alle preparatie maecken om te stormen/ het Geschut ende Mortiers planten/ het Crijchsvolck achter het gheboomte approcheren/ ende eenighe vande buyten-wachten van die van binnen (die hare Stadt rontsomme hadden beset/ ende met eene sonderlinge couragie ende lust den gantschen nacht van ogenblick tot ogenblick een assault verwachtende/ in continueel alarm waren) overvalen ende ghevanckelick nemen: waer by onder anderen mede was een seecker Schots Edelman/ ghenaeamt N. Grun: De welcke by den Grave van Sallasart ghebracht sijnde/ op alle de ghelegentheyten vande Stadt scherpelick geexamineert werde. Ende onder anderen gevraecht

286

sijnde/ hoe veel volcx daer effen te voorens omtrent tien of elf uren 'tsavonts laet/ waer van sy de Lonten gesien hadden/ was ingecomen. Daer op hy om den Grave te abuseren seyde: (in plaetse van 80. deur den Burgemeester Ghijsbrecht Greve inder nacht binnen gebracht) dat ter 600. musquettiers tot secours binnen ghecomen waren. Ende den Grave tot hem seggende: dat hy geluckich was dat hy sijn ghevangen was geworden: want ick (seyde hy) de stad van Hattem met ghewelt aentasten ende vermeesteren sal. Daer op Grun wederom seyde/ dat sijn Genade sich daer in soude abuseren: Ende ick (seyde hy) acht my t'eenmael ongeluckich/ dat ick die eere niet en mach hebben/ om die couragie van die van binnen/ by te woenen/ ende met behulp vande selve eenighe vande uwe den beck te helpen breecken. Waer op de Grave toornich wordende/ dreychde hem te doen hangen.

De andere gevangens ende sijne Contschappers geexamineert hebbende/ ende verstaende dat daer een Schip vol Canons ende amunitie van Oorloge van Amsterdam binnen was gecomen/ dat alle de muyren wel waren beset/ ende dat die van binnen wel gheresolveert waren lijf/ goet ende bloet te hasarderden/ ende totten uystersten man toe te hou=

<p>De Grave brandt tot Oldebroeck de Kercke.</p>	<p>den/ sich niet ontsiende/ al wast dat de Vyandt by naer op de grachte was ghecomen/ so by dage als by nachte ghedyrichlick te arbeyden/ ende deur uytvallen ende geduyrich furieus schieten van haere Wallen ende Toornen (die rontom met vliegende Vaendels verciert waren) So heeft den Vyant den moet verlooren ghegeven/ ende buyten alle hoope ende apparentie van voordeel te sullen doen/ met schande sijn volck (alre= de op de voet vande grachte om een assault te doen gereet leggende) doen retireren/ achterlatende niet alleen veel dooden/ghequetste ende ghevan= gens/ maer oock die voorsz. twee geroofde Turfpotten.</p> <p>Den 5/15. Augusti werden eenige gevangens ende ghequetste vanden Vyandt binnen Hattum gebracht/ die daer na deur een Trompetter by hem hebbende een Pascedulle/ gedateert in des Coninckx Velt-Le= ger voor Hattum/ wederom gerantsonneert werden. Ende seeckere Gra= ve mede onder d'armee sijnde/ dede deur den selven Trompetter aende Magistraet versoecken/ datse hem die courtosie wilden doen/ ende laten hem een vlessche Wijns toecomen/ met presentatie van een van hun ge= vangens/ die des snachts te vooren vande buytenwacht gecregen was/ te willen sonder rantsoen relaxeren. 'Twelc by haer Eersaemheyte geac= cordeert werde/ die daer by uyt courtosie/ daer noch by deden een cruyc= ke biers/ ende eenich weynich wittebroot. Waer voor hy den gevangen relaxeerde.</p> <p>Den 6/16. trock de voornoemde Grave mette Ruyterye na het Olde= broeck/ brandende aldaer die Kercke/ ende het meestendeel van het selve ampt/ ende quamen omtrent den avont wederom voor Hattum/ al= waer die van binnen sich even couragieus betoonden: 'twelck de Gra= ve vernemende/ ende merckende dat hy gheen voordeel met entreprinse</p>
<p>Het meeste Legher ver= treckt van Hattum.</p>	<p>287</p> <p>en conde gedoen/ dan alleen een deel volcx te spillen/ sijnde sijn Leger niet voorsien om eenige belegeringe te doen/ so is hy eyntlick met sijnen meesten Leger verrocken. Waer op die van binnen seer heftich van haere Wallen ende Toornen schooten/ ende tot een foye menichte ter aer= den wierpen. Sy sijn opwaerts ghemarcheert na Heerde/ ende van daer na Apeldoren/ alwaer sy seer schrickelick brandt stichten/ ende eenige tijt stille gelegen hebbende/ ende Graef Henrick vanden Berch eenige honderden wagens met Vivres/ Geschut/ ende allerhande am= munitie van Oorloge by sich hebbende/ gheconvoyeert tot Veesen/ al= waer hy selfs in persoon de Schanse/ te voorens by den Grave van Sallasart inghenomen/ proviandeerde/ niet van meeninghe sijnde de Stadt Hattum (soo 't scheen) noch te quiteren/ maer die Schantsen ende Forten rontsom Hattum legghende/ van alle nootdruft/ om daer mede een Leger voor Hattum te spijsighen ende voorsien te hebben/ de selve met meerder ghewelt ende macht van volck/ als hebbende nu de Keyzersche gevoecht byde Spaensche/ aen te tasten.</p> <p>'Twelck sijn Ghenade Grave Ernst van Nassau ende de Heeren Gecommitteerde van hare Hooch. Mo. vernomen hebbende/ datelick aende Heeren Staten Generael deur Missive hebben verwitticht/ luy= dende de selve Missive als volcht:</p>
<p>Missive van sijn Ge= nade Grave Ernst van Nassau/ ende Gecommit= teerde der Heeren Sta= ten Generael tot Aernhem</p>	<p><i>Hooge Mogende Heeren: De Vyant laet gerucht loopen, dat hy met= te Vivres binnen Amersfoort gecregen, twee Legers een tijt langh can spijsighen. Wy en vernemen noch niet werwaerts de Keyzersche sijn ver= trocken, of wat by hun sedert is voorgenomen. Conte de Salasart ende Dulcken hebben Hattum belegert: hoe verre sy daer mede geavanceert sijn, hebben wy noch niet connen vernemen. Voor de nacht hebben wy na Doesburch gesonden een schip met 90. tonnen Polver, ende 4000. pont Lonten, 'twelck daer binnen is gesonden.</i></p>

wesende/ aen
de Heeren
Staten Ge=
nerael.

Missive
vande Hee=
ren Staten
Generael/
aende Magi=
straet van
Hattum.

Missive
vande Ma=
gistraet van
Hattum aen=
de Heeren
Staten Ge=
nerael.

Hiermede,

*Hooge Mo. Heeren, uwe Ho. Mo. inde bescherminge van Godt al-
machtich bevelende. Wt Aernhem den 6/16. Augusti 1629. Onder stont:
u Ho. Mo. dienstwillige, Onderteyckent: Ernst Casimyr Graef zu Nassau.
Hen. van Essen, R. Huygens, Ian vande Camer, I. Veltdriel, I. van Goch,
'tOpschrift was: Ho. Mo. Heeren, de Heeren Staten Generael over de ver-
eenichde Nederlanden, Onder stont: Afgeveerdicht den 6/16. Augusti des
avonts de clocke elf uren.*

De Heeren Staten Generael/hebben oock aende Magistraet van
Hattum geschreven de naervolgende Missive.

Erentfeste, &c.

Also wy int seecker bericht sijn, dat die stadt van Amersfoort ontijde-

288

*lijck ende sonder geforceert te sijn, ghevallen is in handen vanden Vy-
andt, so en hebben wy niet willen onderlaten u I. by desen daer van te
adverteren om op u. I. hoede te sijn, ende de selve te verseeckeren, dat wy
op de gelegentheyt van heure Stadt een wacker ooch sullen laten gaen,
ende met alle mogelicke middelen by-wesen, om des Vyants uytghe-
stroyde groot gewelt van voorder progressen te stutten: 'twelck inder
daet sulcx niet en wort bevonden, als den roep daer van gaet. Actum
den 15. Augusti 1629. stilo novo. V goede vrunden, de Staten Gene-
rael der Vereenichde Nederelanden, Onderteyckent: Musch.*

Hier op hebben de Magistraet van Hattum gheantwoort dit naer=
volghende:

Hooch Mo. Heeren,

*Vwe Ho. Mo. Missive vanden 15. Augusti stilo novo is ons wel ver-
waersaemt ter handen ghecomen, waer uyt wy met groote droefnisse
die overleveringe der stadt Amersfoort hebben verstaen, wes halven wy
seer onderdanichlick versoecken uwe Ho. Mo. willen, reguarderende
aen de eene sijde die swackheyte van onse Stadt, ende aen d'ander sijde
de importantie der selve, als sijnde ons verlies de stadt van Swolle seer
schadelick, ende bequaem om den Yselstroom daer door mede te sluy-
ten, ons met alle nootwendighe Fortificatien, Garnisoen ende andere
middelen ende nootwendicheden, so tot defentie eenes Stadts worden
gerequireert, willen na genomene door uwe Gecommitteerden oculaire
inspectie opt spoedichste tho assisteren, ten eynde wy (voornemens
zijnde ons goet ende bloet voor die beschereminghe van onse Stadt op
te setten) niet van onse wreede Vyanden moghen worden overvallen.
Ende desen tot geen anderen fine dienende, bevelen uwe Ho. Mo. die
protexie des Alderhoochsten. Actum Hattum den 8. Augusti stilo ve-
teri, Onder stont: Vwe Ho. MO. dienstwillige Burgemeesteren, Schepe-
nen ende Raedt der stadt Hattum. Ter Ordonnantie vande selve, Onder-
teyckent: C. Cruyver, Secretaris, &c. Noch lager stont: Post datum wor-
den wy gheadviseert van die van Deventer, dat Graef Henrick vanden
Berch, daer in persooen is by ghecomen, ende dat sy meenen dat het op
Hattum ghemunt is, weshalven wy op allerspoedichste uwe Ho. Mo.
assistentie sijn versoeckende. 'tOpschrift was: Aende Ho. Mo. Heeren, de
Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, Onse ghebie-
dende Heeren, jegenwoordich tot Vtrecht.*

Missive
vande Heeren
Staten Ge=
nerael aen die
van Hattum.

Antwoorde
vande Ma=
gistraet van
Hattum/ aen=
de Heeren
Staten Ge=
nerael.

Corte ende
Generale de=
ductie van
die gelegent=
heyt der stadt
Hattum/
ende tgene

De Heeren Staten Generael hebben daer nae aende Magistraet
van Hattum gheschreven dit naervolgende:

Also wy voor den dienst vanden Lande nodich ghevonden hebben,

289

te weten, de quantiteyt ende qualiteyt vande Compaengyen, so te peerde als te voet, binnen uwe Stadt ende vande Fortificatien ende wercken daer onder resorterende: So versoecken wy u l. mitsdesen dat de selve ons een pertinente lijste daer van in aller yle sullen laten toecomen met die namen der Capiteynen sijnde daer aen voor den dienst van't Landt int gemeyn, ende u l. Stadt int perticulier ten hoochsten gelegen. Actum binnen Vtrecht den 19. Augusti 1629.

Hier op hebben die Magistraet van Hattum wederom geantwoort
in naervolgende manieren:

Hoge Mogende Heeren,

Vwer Hoochmogentheden Missive den 19. Augusti gedateert, is ons wel gheworden: Ende dient daer op ter goetlijcker antwoordt: als dat wy jeghenwoordich een Compaengye Infanterye, ongheweer sterck 174. koppen van Capiteyn Slijp: als oock een Compaengye Schotten, ongeveerlijck 340. koppen, onder het commando van Capiteyn Sincler, tot besettinghe binnen onse Stadt sijn hebbende: Belangende onse Fortificatie-wercken, de selve sijn geene, buyten de geene die in dese bedroefde constitutie onses Vaderlants inder ijl sijn gemaectt, te weten, een Tanalie besteeet ende by na gheeffectueert, door ordre van Capiteyn vanden Busch voor 700. gulden, een cley Half-Maentgen, besteeet door Capiteyn Brandt, voor de somme van 200. gulden, ende nu op huyden weder een oude Redoute voor 1300. gulden, door den Ingenieur Bronckhorst: Ende so ons de tijt niet ontbreeckt, sijn wy van meeninghe met een Linie van onse Stadt te loopen tot op de Ysel, soo verre uwe Ho. Mo. daer inne ghelieve ordre te stellen, ende dien volgens met drie ofte vier Compaengyen te besetten, als oock met eenighe Stucken ende amunitie van Oorloch ons te secunderen: ten eynde wy, in dese conjecture met nootwendige middelen van defensie, geassisteert sijnde, meer ende meer couragie moghen hebben tot welvaren vande stadt Hattum, ons van uwe Hoochmogentheyte toevertrout, het uysterste te tenteeren ende te verwachten. Ende desen uwe Hooch-Mogentheden vastelick toe betrouwende, bevelen uwe Hooch Mo. de protectie des Alderhoochsten. Actum Hattum den .... Augusti 1629. Onder stont: Vwe Hooch-Mogentheden dienstwillige Burgemeesteren, Schepenen ende Raedt der Stadt Hattum, 'tOpschrift: Aen die ed. Hooch Mogenden Heeren, die Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden; Onse ghebiedende Heeren.

Hier by was noch ghevoecht ende inneghesloten dese naervolgende deductie:

290

Voor eerst staet te considereren dat de Vyandt soude connen met macht van volck oock in corten tijt die Stadt Hattum also Fortificeren, ende met een Vaert ende Tranchee op den Yselstroom brengen, dat daer door die boven genabuyrde Steden van die benedenste souden genoechsaem wesen afgesneden, ende die Vaert vande Ysel wes in Zee verdorven ende te niet gemaectt, die gheheele Veluwe met het Sticht

tot conserva=
tie van dien/
volgens van=
de Veluwe ende
den Yselstroom
can strecken.

van Vtrecht ende Betuwe onder contributie ghebracht. Item dat dese Stadt alsdan, onder anderen de steden Deventer, Swol, Campen, Elburch, Harderwijck, ende by veroveringhe van Amersfoort, Wageningen, Reenen, Wijck, Vtrecht soude dringen ende persen tot groote besettinge, ende houden in continuele vrees, ende moeyte der Coopluyden reys van Amsterdam, Vtrecht, ende anders op die Geldersche Steden by na t'eenemaal beletten: ja stont te besorgen dat de Vyant in dese Stadt sijnde, soude gaen na Elburch ende Harderwijck, swacke Steden, ende daer deur een genoechsamer voet in Gelderlandt krijgen, geswegen de Vivres so jegenwoordich in Stadt is. Waer by comt dat de selve Stadt dan niet lichtelick soude connen werden weder veroverd, ten ware dan met behulp van drie Legers, een boven die Stadt, een onder, ende een over die Riviere om het secours te beletten. Ick wil swijgen dat de selve also met Vivres ende amunitie van Oorloch soude connen wesen voorsien, dat de selve een Somers belegeringhe soude connen uytstaen, ende als door Winter-water connen ontset worden.

Welcke consideratien den Vyant immers so wel bekend is als ons: op dat mochten worden voorgedragen, dienen byder hant ghenomen alle middelen in dese conjecture dienlick om 'tinnemen van Hattum voor te comen. Voor al sal om voorsz. redenen hier namaels de voorsz. Stadt in dese conjecture, also het onmogelick is in eenige dagen wel ende bequaemlick die Stadt te Fortificeren, soude nochtans (onder correctie) raetsaem vinden noch een werck te leggen voor de Dijck-Poorte, ende de voorsz. Stadt wat beter met Amunitie van Oorloch te voorsien, als welcke niet meerder dan seven stucken Geschuts, ende daer onder drie cleyne in heeft, met weynich Cruyt ende Loot.

Ten tweeden, daer door mijnes erachtens de belegeringhe t'eenemaal koste werden voorgedragen, datmen boven des Stadts Vaert wes aende Ysel met een simpelde dubbelde Trenchee liep vande Stadt wes op den Ysel, ende de selve by de minste suspitie van des Vyants comste met vier oft vijf Compaengyen besette, om alsoo den pas tusschen den Ysel ende die Stadt te verhinderen, ende aende Ysel een open uyt ende incomste te houden, waer door men die Stadt belegert sijnde, van Swol inder ijl met so veel troupen soude connen seconderen, datse souffisant soude wesen, oock simpellick begraven sijnde, een Leger te wederstaen. Gelijckmen dan mede in bedencken can nemen, dewijl hier namaels de Stadt Hattum nootwendelick dient in forma gefortificeert, of niet mogelick soude sijn van die stad van Hattum ende Swolle te maecken

291

eene onverwinlicke plaetse, ende als den sleutel ende sterckte van Gelderlandt ende Overysel, oock met geringe costen, indien men op die daer toe van natueren, bequaeme hoochte tusschen die Stadt ende Ysele eene Schantse, beyde omme den pas tusschen die Ysel ende Stadt open te houden, ende daer teghens van op die ander sijde vande Ysel van Swol met eene Linie van omtrent 300. Roeden te ghemoete quamen: ghelijck daer toe uytter naturen onuyspreekelicke bequaemheydt is, ende dat also dese Steden malcanderen ten allen tijden conden seconderen, ende een open in ende uytcomste hebbende, consequentelick niet conden belegert worden.

Aldus opt versouck van die E. Heeren der Stadt Hattum, onder correctie, geadviseert, ende den Heere Sweer van Harsolte, Gecommitteerde vande Ho. Mo. Heeren Staten Generael geremonstreert, Ende was ondertheyckent: N. Bronckhorst.

Den 16. Augusti hebben de Heeren Staten Generael oock gheschreven aende Provincien van Vrieslandt/ ende Stadt ende Lan=

Brief van de Heeren Staten Generael aende Provintien van Vrieslant ende Stadt ende Landen.

Brief van de Heeren Staten Generael/ aende Heeren Burgemeesteren van Amsterdam.

Pointen geproponiert ter vergaderinge vande Hooch Mo. Heeren Staten Generael der Vereenichden Nederlanden/ by de Heeren Gedeputeerde vanden Hove des Furstendoms Gelre/ ende Graefschap Zutphen/ op den

den van Groeningen ende Omme-Landen/ in effecte dit naevolghende:

Alsoo den Vyandt op de Veluwe sich verdeelt heeft in drie machtighe troupes, treckende met d'eene de Veluwe in, onder 'tbeleyt van Montecuculi, die oock al bereyts veroverd heeft de stadt van Amersfoort. De tweede onder 'tcommandement vanden Gouverneur Dulcken, marcherende naer Hattum, niet sonder vreesse van de selve veroverd sijnde, 'twelck seer swack is, dat hy 'tooch soude moghen werpen op de stadt Campen, die onvoorsien is van genoegsaem Garnisoen: blijven de vorders mette derde troupe leggen tot besettinge van sijne Brugghe ende passagie opte Veluwe. 'Twelck by ons overwogen sijnde, ende aenmerckende die vorder swaricheyt, daer in den staet deser Landen soude mogen comen te geraecken, in ghevalle den Vyandt de voorsz. Stadt Campen soude comen te bemachtigen: Soo hebben wy hoochnodich gheacht daer inne te voorsien. V Ed. Mo. by desen vruntlick ende ernstlick versoeckende ende biddende, dat de selve drie ofte vier Compaengyen vande Sweetsche lichtighe, boven de genige daerom sijne Excellentie te bevorens heeft geschreven, inde voorsz. stadt Campen in aller ijle wille stuyren, op dat de Stadt buyten gevaer ghehouden mach werden: waer toe wy ons gansch verlaten. Actum Vtrecht den 16. Augusti stilo novo.

Sy hebben oock aende Heeren Burgemeesteren ende Regierders der,, stadt van Amsterdam geschreven den 18. Augusti/ ende versocht datse in,, de stadt Campen noch een Compaengye Soldaten souden willen,, seynden/ in cas dat den Vyandt 't ooch op Campen soude mogen,,

292

„slaen/ 'twelck sy niet wel en connen aennemen dat hy doen sal/ in gevalle die stadt Hattum sich wel ende coragieuselick heeft ghequeten/ „ende aen dese sijde is ghebleven: doch in alle gevalle/ seggense/ dient „ in cas van noot voor de stadt Campen sorge ghedraghen/ so veel menschelickerwijse sal mogelick wesen/ &c.

Ten selven daghe hebben de Ghedeputeerde vanden Hove des Furstendoms Gelre ende Graefschap Zutphen/ aende Heeren Staten Generael de naevolgende poincten geproponiert/ met versoek dat haer Hooch Mogentheyd op de hoochwichlicheydt der saecke naer der selver wijsheyt daer op promptelick willen resolveren.

De voornoemde Ghecommitteerde, uyt last van haer E. commissie hebben haere Ho. Mo. voorgedragen, dat haere principaalen met groote bedroeffnisse verstaen hebbende, de subijte ende schandelicke overgevinge vande stadt van Amersfoort, waer over haer E. beducht sijn geweest, dat den Vyandt sijne desseynen voorder sal soecken te pousseeren, te meer, also den selven door het overgheven van Amersfoort, van vivres ende andere behoeften versien is geworden. Inghelijcken de voornoemde ed. Heeren vanden Hove advijs hebbende, soo door publike als secreete advertentien, dat den Vyandt principalijck het ooge is hebbende, om met geweld den Rhijn te passeeren, ende sich meester te maecken vande Betuwe, lichtelijck oorsaek soude nemen yet wes op de stadt van Wijck te Duerstede te attentieren, dewijle d'selve plaetse ten naesten by op het Oever vanden Rhijn is legghende, groot behulp soude wesen inde Betuwe deur te breecken: weshalven versocht wort, dat haere Ho. Mo. d'selve stadt van Wijck te Duerstede gonstelick in consideratie willen nemen, ende dermaten met volck van Oorloge

18. Augusti
1629. stilo
novo.

besetten, datse voor eenen subijten harden aanloop mach verseeckert blijven: Oock eenige retrenchementen ofte afsnijdinge voor de Vtrechtsche-Poort der selver Stede: Als mede een afsnijdinge vanden Dijck van boven Amerongen afcommende; ende dat op sulcken grootte ende forme als hare Ho. Mo. sullen raetsaem achten.

Wort mede haere Ho. Mo. in bedencken gestelt, of niet ten hoogsten nodich in alle voorvallende saecken, een Retrenchement diende gemaect op het Veer, tegen over de Stadt van Wijck, aende Betusche sijde, om in val van noot met musquetten de sijde vande Stadt, op het water responderende, van dier sijde te defenderen, ende te secoureren met Canon ende musquetten, nae dat den noot ende gelegentheyt soude mogen vereyssen.

Ten tweeden wert versocht, als ten hoogsten nodich, dat hare Ho. Mo. met volck van Oorloghe doen voorsien den Rhijnstroom aende Betuwsche sijde van Wijck nederwaerts af, tot aende Vaert ofte Vyannen: Ende ten minsten de principaelste advenuen of sulcke plaetsen,

293

daer den Vyandt met weynich moeyten sijne Chaloupen soude connen te water setten, ende inder haest sijn volck overbrenghe, ende dat met sulcke besettinge van Crijchsvolck als uwe Ho. Mo. sullen nodich vinden.

Haere Ho. Mo. is vande voornoemde Ghedeputeerden oock gheremonstreert, dat alle de troupen voor ende na gecomen sijnde tot Aernhem, onder 'tcommando vanden Hooch ende Welghebooren Heere, Graef Ernst Casimir van Nassau, &c. dermaten alreets sijn gedissipeert, so tot besettinge vande Frontier-Steden op d'Ysel ghelegen; namentlick van Doesburch af tot Swol toe: als oock de steden Wageningen ende Rheenen: Daerbeneffens is vande selve troupen mede beset de Waelstroom vanden dwersdijc af, de stroom opwaerts tot aen Schenkenschans, ende wederom van daer den Rhijn nederwaerts tot de stadt van Wijck toe. Sulcks dat haere Ho. Mo. gunstelick ende discretelick sullen gelieven te oordeelen, dat van dier sijde, ofte uyt de selve troupen geene Compaengyen sullen connen gelicht worden, dan met het uytterste gevaer van eenige plaetsen te ontblooten, waer door de Betuwe gheinvadeert soude connen worden, dewijle verscheyden Compaengyen boven aenden stroom, albereets groote distantie ende wijtte vanden anderen sijn legghende. Dit is 'tgene de voorsz. Heeren Ghecommitteerden vanden Hove van Gelderlandt ende Graefschap Zutphen, serieuselick in conformite van haere commissie hebben voorgedragen: dienstelick versoeckende hier op so prompten resolutie, als haere Ho. Mo. sullen oordelen naer der selver Wijsheydt, de hoochwichtheyt vande saecke te vereyssen.

De Vyandt
leyt noch stil/
ende doet sijn
troupen al=
lenskens ne=
dersacken.

Hierentusschen bleef den Vyandt noch tot Apeldoorn/ Deesen/ Derwijhe/ Helde/ ende omtrent de Brugghe legghen: Ende 'tscheen of hy aldaer een Magasijn wilde maecken: 'twelck die Magistraet van Hatsum verstaende/ hebben op nieu wederomme alle goede ordre gestelt/ so op de Wachten als anders/ om den Vyandt/ soo hy wederom mocht comen/ alle tegenweer te doen. Ende is te verwonderen gheweest/ met wat vlijt/ couragye ende yver de vrouwen aldaer doende gheweest sijn/ om menichte van Peck-kransen/ om indien de Vyandt eenighe aenval ofte storm mochte aenbrenghe/ de selve daer mede te croonen ende te Welcomen. Terwijlen nu de saecken also stonden/ ende dat de Vyandt allenskens sijne troupes dede nedersacken/ ende sich aenstelde als of hy't alles wilde afbranden/ ende met ghewelt aflopen watter was/ ende dat hy een groot exploict voorhanden hadde/ want Grave Johan van

Tijdinghe
van het inne=
men van
Wesel.

Missive
van den Hee=
re van Dyden
aen zijne Ex=
cellentie.

Hoe de in=
neminge van
de stadt We=
sel toeghe=
gaen is.

Nassau met noch 1000. Ruyters by henluyden ghecomen was: so is deur Godes bestieringe seer subijtelick de tijdinge gecomen van 'tverlies der stadt van Wesel: 'twelck van wegghen de Heeren Staten Generael/ ende sijn Excellentie met een entreprinse ingenomen was. Dit heeft niet alleen haeren vorderen aenslach op Hattum te niet gemaect/

294

maer oock alle haere voorghenomen desseyen in een ander postur gestelt. Dese tijdinge heeft den Vyant seer verbaest ghemaect/ maer en heeft het int eerste geen gheloof willen geven. oock en heeftmen in vele plaetsen vande Vereenichde Provintien geen gelove gegeven/ voor ende aeler dat sijn Excellentie uyt het Leger voor den Bosch inden Haage over sont Copie vanden Brief/ die de welgeboren Heere Ottho van Gent ende Oyen/ Heere van Dijden aen sijn Excellentie den Prince van Oraengien geschreven hadde/ luydende als volcht:

Mijn Heere, Den bringer deses mijn Cousijn Merode, comt u Excellentie raporteren, het goet succes van't innemen der Stadt Wesel. Den Vyandt heeft ter selver instantie verlaten die twee Forten ofte Schantzen, sonder een scheut geschoten te hebben: Sy hebben haer Oorlogschip inde gront geboort. Ende hebbende eenige Ponten op den Rijn soo hebbe ick eene partye, daer van die niet en dochten, doen verbranden. Alhier bevint sich eene menichte van geschut, ende 13. oft 14. Schuyten op Wagens geset. Ick hebbe om te beter de Stadt te verseeckeren, aende de Commandeurs van Rees ende Emmerick ontboden, datse my eenighe Compaengyen Voetvolck willen toesenden. Ende Soo't u excellentie goet vint, soude ick noch wel meer volcx begeeren Waer mede, &c.

*Mijn Heere,
Vwe Excellentie ootmoedichstge ende gehoorsame,
Ottho van Gent ende Oyen.*

*Tot Wesel den 19. Augusti 1629. met haest des morgens
tusschen vier ende vijf uren.*

Maer om dese inneminge wat naerder ende particulierder te beschrijven/ hoe de selve toegegaen is/ So sal den goetwilligen Leser weten:

De welgeboren Gestrenghen ende Manhaften Heere Otto van Gent/ Heere tot Dijden/ heeft twee jaren herwaerts/ den tijt over dat hy Gouverneur is geweest binnen de Stadt van Emmerick/ getracht/ de stadt van Wesel by surprinse te mogen emporteren: Ende heeft daer toe yeder tijt ghebruyckt/ Hendrick van Meschede/ Substitut Major aldaer/ ende Antoni Tendel/ Lieutenant onder Capiteyn Jan Hessels/ ende seeckere andere secrete personen: Eyndelicke als den Prince van Oragnien gingh beleggen de stadt van 'sHertogenbossche/ is oock gheemployeert Peter Muller/ ingebooren Borger binnen Wesel/ seggende binnen de Stadt te hebben sijnen Broeder ende Swager/ die hem souden assisteren. Ende alsoo verscheyden middelen by den Heere van Dijden wierden voorghenomen om dese surprinse te effectueren/ sijn

295

de selve by Hoochghedachte sijne Princelicke Excellentie wel goet bevonden/ doch gedilajeert geworden: Tot dat eyndelicken gheschiet is/ dat des Spaenschen Gouverneur tot Wesel/ Francisco Lozano, heeft doen afbrecken seeckeren steenen Tooren/ staende aenden Wal/ tusschen de Deemsche ende de Bruynsche Poorte/ den Roelincxwerts-

Quaet van
Wickraedt.

tooren ghe-naemt/ ende inde plaetse heeft aenghevangen te legghen een nieuw Bolwerck/ 'twelck werck bleef seer onghemaect/ wordende met weynich volcx daer aen gearbeyt/ tot dat des Coninx Leger inde Veluwe quaem.

Den Heere van Dijden sijnde int Leger voor 'sHertogenbosch/ is door Hoochgedachte sijne Excellentie gecommandeert geworden/ hoo=ger aen naer de Veluwe te gaen met eenige troupes. 'Twelcke geschiet is/ ende heeft sijn quartier becomen inde Betouwe/ om te beletten dat den Vyandt de riviere niet soude passeren.

Peter Muller is wederom gecomen byden Heere van Dijden/ ende geseght: Dattet nieu Bolwerck onghemaect ende open bleef legghen. Waer over hy wederom een mael ofte twee te rugge gesonden is/ om alles pertinentelick te besien/ 'twelck hy ghedaen heeft/ ende heeft van alles gherapporteert/ oock vande Wachten/ ende wat meer noodigh was.

Den Heere van Dijden hier van verseeckert zijnde/ heeft niet willen aenvanghen/ sonder te vooren ordre ende last te hebben van Hoochgedachte sijne Princelicke Excellentie: Ende heeft tot dien eynde twee vande Heeren Ghecommitteerde Staten tot Aernhem wesende/ versocht: Dat haer gheliefde by sijn Princelicke Excellentie int Legher te gaen/ ende hier over consent te versoecken/ ghelijck den Heere van Dijden 'tselve voor desen eenige reysen versocht hadde: 'twelcke also geschiet is/ ende hebbende van daer ordre ende consent van hoochgedachte sijn Excellentie te rugge gebrocht. De selve ghecomen sijnde/ heeft den Heere van Dijden overslach ghemaect/ waermen het volck/ tottet Exploit nodich/ soude becomen/ konnende sijne Princelicke Excellentie gheen Volck uyttet Leger missen/ ende heeft het selve ghelicht/ uyt de Compangyen die hy inde Betouwe onder sijn commandement hadde/ ende voorts uytte omlegghende Garnisoenen: Ende heeft alsoo in Godes naeme aengevangen: Die daer toe geluck ende seggen verleent heeft.

Den 17. Augusti marcheerde den Heere van Dijden uyt sijn Quartier/ sijnde de Betouwe: Ende is s'avonts gecomen aen Schencken-Schans/ medebrengende eenighe Capiteynen ende Lieutenants/ ende omtrent twee hondert man te voet/ die sonder roers waeren/ ende aldaer met halve pijquen gearmeert wierden/ blijvende aldaer tot des anderen daechs middaghs/ 'twelcke noodigh was/ om bedeckter s'nachts te marcheren. Ende voeghden sich alhier bye enige troupes/ comende uytte Garnisoenen van Nimmeghen/ Grave/ Gennep/ ende Ravensteyn.

296

Den 18. s'middachs naer twaelf uyren/ marcheerde den Heere van Dijden tot Schencken-Schans over den Rhijn/ gaende langhs Emmerick ende Rees/ nemende van daer oock mede die Soldaten/ die aldaer gecommandeert waeren om mede te gaen. Ende die Cavallerye sijnde acht Compangyen ghecommandeert door den Colonnell ende Ritmeester Quadt van Wichraidt, sijn eene uyre ofte twee naerghemen/ hebbende ordre vanden Heere van Dijden/ om te volghen/ tot aen seekere plaetse die haer genoemt was/ by een te comen.

s'Avonts comende de troupes boven het Dorp van Millingen/ wierden de selve gedeelt in vijf deelen/ yder sterck hondert vijftich mannen/ gecommandeert yder troupe door eenen Capiteyn/ sijnde daer by eene Avantgarde van Pontgasten/ Matrosen/ ende uytghelesene Soldaten/ sterck omtrent tnegentich mannen/ gecommandeert door den Lieutenant Tendel/ om by den eersten inval die palessaden te breecken/ ende de Poorten te openen/ om de Ruyterye in te laten.

s'Nachts/ door dien het seer doncker was/ sijn de troupes eenighe

Lauwijck.

reysen van een gedwaelt/ waer door veel tijts verlooren wierdt/ ende was het vier uyren s'morgens als sy aende Stadt quaemen.

De Major Henrick Mescheden/ den Lieutenant Tindel/ ende die voorsz. Matrosen ende Soldaten sijn eerst aenghevallen/ ende vinghen aen die paelessaden/ staende boven op den Wal aende borstweringhe/ wegh te breecken/ maer mosten retireren/ also den Vyandt aldaer eene Corps de garde hadde/ ende goede resistentie dede: Maer gesecondeert door d'andere troupes/ hebben den Vyandt wegh gheslagen/ ende sijn so voort ingevallen inde Deemsche Poorte/ aldaer des Vyants Corps= de garde oock overvallende/ ende bleef aldaer den Lieutenant van Capiteyn Christoffel van *Lauijck* doot. Ende een andere troupe van ons Volck gaende naer de Bruynsche Poorte/ hebben de Corpsdegarde aldaer mede overvallen/ alwaer eenen Capiteyn vanden Vyant doot bleef/ sijnde een Spaengaert.

Den Heere van Dijden aende Wallen ordre ghegeven hebbende/ is met een gedeelte van de troupes inde Stadt ingegaen/ ende wierden ondertusschen die Poorten gheopent/ ende is de Cavallerye inghecomen. Den Colonel Quadt/ die de selve commandeerde/ by den Heere van Dyden comende/ heeft d'Heere van Dyden aen hem begeert by hem te willen blijven/ ende sijn soo dwars door de Stadt gheghaen naer den Steenwech ('twelcke de Voor-Stadt is) ende comende aende Steen= Poorte/ hebben den Spaenschen Gouverneur Lozano gevonden/ sich aldaer houdende met eenige Soldaten/ die gechargeert heeft/ ende is Lozano voortsz. aldaer gevangen/ ende eenige mede van haer doot ghe= bleven.

Ende voorts marcherende naer de Rhijn-Poorte/ is aldaer oock eenighe resistentie gheschiet/ maer hebben haer mede ghevanghen ghegeven.

297

Inde Stadt werde resistentie ghedaen aen twee Middel-Poorten/ sijnde het Gevangen-Huys/ ende bleven aldaer doot twee Capiteyn= nen vande Vyant/ sijnde Spaignaerts.

Een weynich naer vijf uyren/ was de Stadt t'eenemaal veroverd/ ende quam tijdinghe dat eenigh volck vande Vyandt van buyten aen= quam naer de Deemsche Poorte/ waer over men die Valbrugghe op= trock: so wierde bevonden/ dat het die troupen waeren vanden Gouverneur van Bredevort/ Wolf Mislich/ sijnde omtrent ses hondert man/ uyt de omleggende Garnisoen aldaer ghelichtg: de welke ter bestemder tijt omtrent de Stadt hebben ghewacht/ ende niet verne= mende d'aencomste vanden Heere van Dijden/ ende dat den dach be= gonde aen te breecken/ een cleyne halve uyre afgheweecken waeren/ ende het alarm hoorende naer de Stadt aenquamen.

De Soldaten vanden Vyandt op de twee Forten legghende/ hebben het cleyne Fort/ dat op de Lippe leght/ verlaten/ ende sijn te samen ge= weecken op't groote Fort: Ende wordende opgeeycht/ hebben versocht met haer geweer af te trecken: Ende als daer op verwacht wiert d'or= dre vanden Heere van Dijden/ is den Colonnell Quaedt ende den Gouverneur Wolf/ aldaer ghecomen/ met eenighe weynighe Soldaten/ de welke haer weygerden also af te trecken: wordende ondertusschen eenighe schoten ghedaen mettet Canon uyt de Stadt op haer/ soo hebben sy sich aen de selve gevangen gegeven.

Den Capiteyn die op't Schip van Oorloghe voor de Stadt op de wachte lagh/ heeft het selve inden gront geboort. De Brugh-gasten

Dooden aen
beyde zijden
binnen Wesel.

Getal der
gevangenen.

Hoe veel
Vendels daer
veroverd zijn.

hebben een gevack vande Schipbrugge die over den Rhijn gheslaghen lagh/ afgeworpen/ ende sijn soo gevluht.

Van ons sijn dootgebleven/ eenen Lieutenant/ ende achtien Soldaten/ so doot als ghequetste. Vande Vyandt bleven doot/ drie Capiteynen/ Spaignaerts/ ende hondert ende acht Soldaten/ alle Spaignaerts/ ende daer onder eenige weynige Walen.

Die gevangenen waren/ den Gouverneur Francisco Lozano/ den Sergeant Major/ twee Lieutenants-Colonnels/ drie Ritmeesteren/ Vierthien Capiteynen te voet/ ende eenige Lege Officieren/ ende omtrent derthienhondert Soldaten. Het Garnisoen was sterck 6. Compangyen te voet/ sonder eenige Ruyterye te hebben.

Daer sijn veroverd vierthien Vaendelens.

298

Hier naer volghen de namen vande Ritmeesteren ende Capiteynen die den 19. Augusti 1629. by 'texploit van Wesel sijn gheweest:

De welghebooren Heere Otto van Gent ende Oyen, Heere van Dyden, Gouverneur van Emmerick.

Cavallerye,
De Collonel Quaedt van Wickraet.
Ritmeester Yselsteyn.
Ritmeester Ketzgen.
Ritmeester Kinderen.
Ritmeester Consens.
Ritmeester Marlot.
Lieutenant vanden Gouverneur Monsieur de Nassau.
Lieutenant vanden Commandeur Starckenburch.
Aen Officieren ende Soldaten omtrent,
Ende te Peerde,
De Gouverneur Wolff troupes omtrent,

Infanterye,
Capiteyn Theodore Huygen.
Capiteyn Christoffel van Lauwijck.
Capiteyn Monsieur de Marquette.
Capiteyn Thomas van Lauwijck.
Capiteyn ..... Zael.
Capiteyn Lieutenant Kaerl van Lennep.
Gouverneur van Brevoort, Wolf Mislick.
Capiteyn ..... den Ouden.
Capiteyn ..... Hachten.
900. man.
600. man.
600. man.

Te voet, *1500. man.*
Ende te Peerde, *600. man.*

Wy hebben hier voor 'tghetal der gevangenen int gros gestelt: dan hebben goet gevonden de namen van dien by specye te stellen: Sulckx de selve aende Heeren Staten overgesonden sijn geweest:

Namen van
de Capiteynen
ende Officieren/
die binnen
Wesel gevangen
becommen
sijn.

Den Gouverneur Francisco Lozano,
Den Oversten Lieutenant Ketteritz,
Baron de Liques,
Capiteyn la Crous,
Capiteyn Bourgos,
Capiteyn Ventos,
Overste Lieutenant Bour,
Capiteyn Bour,
Capiteyn Nieuburgh,

<p>Staet vande Ammunitie van Oorloge binnen Wesel bevonden.</p>	<p><i>Capiteyn la Court, Capiteyn Darimont, Capiteyn Kruyt, Capiteyn Velasco, Capiteyn Dorioy, Capiteyn Reforme Pircij,</i></p> <p>299</p> <p><i>Sergeant Major de la place Galleron Capiteyn la Noy, Capiteyn de Cavallerie Caro, L'auditeur Rotelli, Doctor van 'thospital tot Rijnberck l'Pincho, Vaendrager Calardt, Lieutenant Boitelle, Vaendrager Ketteritz, Vaendrager Charles de Roy, Annibal Hemoretti, Sergeant Major Reformato, Hubert Walschard, Commissaris vande Monsteringe, Iean de Rucaro, Commissaris vande Monsteringe, Ferdinandus de Wichel Monster-Commissaris, Christiaen Bollaert, Commissaris vande vivres, Hierosme van Dries, Commissaris vande vivres, Antonio Ninfa, Vaendrager gereformeert, Guan Teruino, Alfero reforme, Guan Saudino Alfero reforme, Guan Contisedo gereformeerde Vaendrager, Francisci Pelo, Provoost by provisie, Fijl Bout, Vaendrager, Lieutenant vande Velde, Pedro Devanverci, Officiael van 'tMajor Domo, Lucur Ancre, Ingenieur, Mathijs Tijssz. Lieutenant vanden Ritmeester Strovri, Henrida Court, Vaendrager, Charles Wattel, Lieutenant Reforme, Benedict Iacob, Lieutenant vande Compaengie van Velasco Antonio Belco, Vaendrager, Nicolaes Stevens, Commijs vande Commissaris vande vivres Carpentier Commissaris vande vivres, Schmith, Commissaris vande Vivres, Nicolaes Berger, Commissaris vande Vivres, Gabriel Souvelle, Regiment Schultis, Balthazar Morer, Vaendrager,</i></p> <p><i>Ses heele Kanons, met het wapen van Spaengien, Veertien halve Kanons met de wapens van Spaengien, daer onder met het wapen van haer Hooch. Mo. Negen Veltstucken ende Draken, Drie Mortieren sonder affuyten, Een groote quantiteyt Kanon-Kogels, Een groote quantiteyt Musquet-Kogels, Twee ende 'tnegentich groote Granaden geprepareert,</i></p> <p>300</p> <p><i>Noch twee tonnen ende een mande met Handt-Granaden gheprepareert. Eenighe Musquetten ende Piecken, Een groote Solder met Lonten ongebonden, Noch drie ende twintich tonnen met Lonten,</i></p>
---	--

<p>Coren in de Stadt Wesel bevonden.</p> <p>Sout.</p> <p>Goede Buyt voor de soldaten binnen Wesel becomen.</p>	<p><i>Seven Petarsen geprepareert, een ongeprepareert, Ses nieuwe Affuyten, Hondert twintich groote Granaden ongeprepareert, Vijf tonnen met ysere Pinnen, Vijf tonnen met Hackmessen, oock eenige Houweelen ende Schoppen, Vijf hondert vijftien tonnen Pulvers, hier onder eenige groote tonnen, Een deel Deelen, Een groote quantiteyt Eycken Balcken ende plancken, daer een Koopman op pretendeert.</i></p> <p><i>Op de Hooge Schole op 3. Solders soo bericht is, 1099 mulder Op't Raedthuys so bericht is, 779 mulder Int Brueren Klooster, 317 mulder Tot Steve-Kerck, 160 mulder Inde Galeye, 52 mulder Tot Soly gemeten, 57¼ mulder Gemeten Erweten, 25 mulder Tot Sander van Santhen, 137½ mulder Meel <u>100 sacken</u> 2727¼</i></p> <p><i>Inde Augustijnen gevonden, een kas met Sout, naer gissinge is daer over de 100. loop Souts Noch hier opgedaen uyt twee Schepen, dat betaelt moet werden, 588. loop Souts.</i></p> <p>Den buyt die de Soldaten aldaer creghen/ daer van en wort by my gheen mentie af ghemaect/ soomen niet ghewoon is daer van specificatie te maecken/ alsomen daer van reeckeninghe doet op een Blaesbalck/ somen ghemeenlick seyt/ maer 'tis seer ghelooft dat die groot gheweest is/ want alhoewel henlyden alleen prijs ghegheven was/ de Huysen der geenre die aen 'sConinckx volck verhuurt ofte bewoont waren/ so sijn al de Winckelen die om de Marckt stonden/ geplondert/ desghelijckx de Jodenhuysen. Den Ontfanger die inde Galeye op den</p> <p>301</p> <p>Caldenberch woont/ werde al uytgerooft datse daer vonden: De huysen der Capiteynen die dootgebleven waren/ de Jesujten inde Reep: Item Carpentier/ den Majoor/ den Auditeur/ Otto van Halmerhuysen/ den Gouverneur/ ende voorts alle de Capiteynen/ Vaendragers/ oock alle de Cloosters/ als oock de witte Monnicken/ op Juckens huys/ Sint Jans Clooster/ den Brueren/ den Augustijnen/ het Fratrer-Clooster/ al de Beelden inde Kercken werden ontstucken ghesmeten. Het Huys van Jan Berckers inde Schilt/ wierde ooc geplondert: Somma de Soldaten creghen een ongheloofticke buyt/ want in dese Stadt was oock de principaelste bagage van Graef Henrick vanden Berch/ het gereetste vanden Grave van Montecuculi ende andere Colonnellen/ Ritmeesters ende Capiteynen/ ende vanden roof die de Keyzersche ende Crabaten alomme gherooft/ ende de goede luyden afghedwongen hadden/ sulcx datmen den buyt niet en can waerdeeren/ ende 'twas hier met onse Soldaten:</p> <p><i>Somtijts oock op een plaets, daer sulcx niet en was verwacht, Men wel een kanse krijcht, en d'avontuyr toelacht.</i></p>
--	--

Brief van
de Heeren
Staten Ge=
nerael/ aende
Heeren Sta=
ten van Hol=
lant/ ende in
gelijcker for=
me aende an=
dere Provin=
tien.

Vanwegen dese heerlicke ende onverwachte Victorie/ heeftmen al= omme inde Steden der Vereenichde Provintien groote teecken en van blijtschappe ghe-toont: want deur het innemen van dese Stadt/ heeft Godt almachtich alle des Vyandts dessey n/ dat hy tot onser alder verderf voorgenomen hadde/ gebroocken ende te niet ghedaen/ soo datse in groote confusie gheraect sijn. Waeromme oock de Heeren Staten Generael goet gevonden hebben/ aende Provintien brieven te schrijven/ van desen inhouden:

Edele Mogende Heeren, Also het Godt den Heere belieft heeft, uyt sijne oneyntlicke genade ende bermherticheyt, de Stadt van Wesel te geven in handen ende macht van desen staet, tot bevrydinghe van soo vele goede ende vroom e ingesetenen der selver stede, van 't Spaensche lock ende tirannye, daer over sy so vele jaren hebben ghesucht, ende dat Godt de Heere te gelijckelick in desen beswaerlick en ende gevaerlick en toestant der saecken, hel ende claer, als met den vinger heeft aenghewesen, dat noch Ruyteren noch Knechten, nocte wagenen, nocte paerden, dese Landen en connen beschermen, ten sy dat Godes Seghen daer over come, ende dat hy voor de selve strijt: So hebben wy goet gevonden ende geacht ons devoir te sijn, alle de Geunieerde Provintien, Lantschappen, Steden ende Leden van dien aen te schrijven ende te versoecken, gelijck wy u E. mogen heden sijn doende by desen, datse inden haren ordre willen stellen, dat in alle de publicque, Duytsche, Fransche, ende Engelsche Kercken, Godt Almachtich voor so groote overvloedighe ghenade ende weldaden, van gantscher herten ende gemoet werde gedanckt, ende de gemeente vermaent, om sich voor

302

sijne Godlijcke Majesteyt te verootmoedighen, ende vierichlick te bidden, dat het hem believe, niet aen te sien de ondanckbaerheden ende sonden van sijn volck, die so groot ende menichfuldich sijn, oock ghemeriteert hebben niet weyniger, dan eer meerder als andere Landen gestraft ende uytgeroeyt te werden, ende dat de Candelaer van sijn Woort ende schijnende licht van hun werde wechgenomen: maer dattet hem believe uyt sijne grondelose genade ende bermherticheyt dese Landen tot hem te bekeeren, tot beteringhe ende afstant van sonden, ende dienvolgens, de genade te vercrijgen, dat sy mogen blijven by haeren vorigen welstant, ende door sijne Godlijcke macht bewaert worden van alle listighe practijcken, aenslagen, ende groot geweld vanden algemeenen Vyandt, so te Water als te Lande, ende dat alle de selvige door de crachtige handt Godes tot sijn eygen verderf gewendet moghen werden, tot grootmaeckinge van sijnen Heyligen Naem. Vorder hebben oock goet gevonden, dat alomme binnen de welgemelte Provintien, geassocieerde Lantschappen, Steden ende Leden van dien, teecken en van blijtschap, over de voorsz. groote onverwachte ende wonderbaerlicke Victorie sullen werden ghe-toont, met recommandatie daermen onder anderen ghewoon is Canon te lossen, dattet selve geschiede met de beste mesnagie van Buspoeder, vermits de jeghenwoordige schaersheyt van dien. Hier mede Edele Mogende Heeren, bevelen u E. Mogentheydt inde protexie des Alderhoochsten. Wt Vtrecht den 22. Augusti 1629. stilo novo: VVas gearapheert, G. van Vosbergen V^t. Lager stont: V.E. Mog. goede vrunden, De Staten Generael der Vereenichde Nederlanden. Ter Ordonnantie vande selve; Cornelis Musch. 'tOpschrift was: Edele Mogende Heeren, Die Staten van Hollandt, ofte haer Ed. Mo. Gedeputeerde, onse besondere goede vrunden.

Publijcke
Danckseg=
ginge/ Tri=
umphe ende
vieringhe in
alle de Pro=
vintien ende
Steden/ als
oock int Le=
ger voor den
Bosch.

De Heeren
Huygens/ van
de Camer/ ende
Veldtdriel/
worden tot
Wesel geson=
den/ om op
alles goede
ordre te hel=
pen stellen/
ende wat sy
aldaer gedaen
hebben.

Dienvolgende sijn in alle de publijcke/ Duytsche/ Fransche/ ende En=
gelsche Kercken vande Vereenichde Nederlanden/ publijcque Danck=
segginge ghedaen/ met groot gehoor vanden Volcke: Voorts sijn teec=
kenen van blijschappe ghetoot/ met Luyden van Clocken/ Vieren ende
branden van Pecktonnen/ Heerpannen/ ende op sommige plaetsen
met afschieten van grof Geschut ende anders. Desgelijcken heeftmen
int Leger voor 'sHertoghenbosch/ oock seer heerlick ende lustich ghe=
viert. Sijn Excellentie heeft eene genereale Dancksegginge laten doen/
den 23. Augusti: waer naer des 'savonts de vieringhe ende Triumphe
op Legers-gewijse gedaen is. Men begonst eerst het Signael te doen
in het Jacht van sijn Excellentie voor Creveceur: In het Fort van
Creveceur schootmen met 18. stucken/ ende in de Redouten langhs de
Bossche-sloot: int Quartier van Pinsen: inde Quartieren van sijn
Excellentie: Ende voorts 'tgheheele Leger door. De Pieckeniers ende
Ruyters Jonghens liepen met bosschen bepeckt stroy aen spiessen/
piecken ende stocken/ diese al brandende om hoog staecken: 'twelck

303

seer lustich by den donckeren om sien was/ ende 'tscheen of het gheheele
Leger in vlam ende vyer stont: De Musquettiers ende Roers schoten
elck ses mael los: Ende 'tGrof-Geschut werde oock met goede ordre
afgheschoten: daer werden oock eenige Granaten inde Stadt ghewor=
pen. Des anderen daechs nae de vieringhe/ werden eenige vande ver=
overde Vendels van Wesel int Leger ten toone gestelt/ soo datse die van
'sHertoghenbosch sien conden: Ende is alles sonder ongeluck af=
ghelopen.

Daer werden naer Wesel gesonden/ drie Canoniers/ ende den In=
genieur Block/ met een Acte/ om uyt Schencken-Schans/ Emme=
rick ende Rees/ sodanige materialen van Schuppen/ Spaden/ Corde=
wagens/ ende diergelijcke te lichten/ als hy tot Wesel comende soude be=
vinden nodich te wesen: Oock tien Compaengyen / omme de plaetsen
van Emmerick ende Rees te vullen/ ende d'andere binnen Wesel te
brengen. Oock werden den Ontfanger Ommeren derwaerts gesonden/
omme een Lijste van alle de Vivres ende Amunitie te maecken/ ende
een overslach vande Vivres/ onder de Borgerye sijnde/ ende in cas van
gebreck/ was den selven Ommeren ghelast/ datelick van Beneden alle
provisie aen te laeten comen.

Den 23. werde naer Wesel ghesonden de Heeren Huygens/ van we=
gen de Provincie van Gelderlandt: Jan vande Camer/ van wegen de
Provincie van Hollandt/ ende Veldtdriel van wegen de Provincie van
Vrieslandt/ omme op alles de voorsz. Stadt concernerende/ te hel=
pen ordre stellen/ ende dat alle confusie soude mogen gheweert worden/
ende de Stadt voor hare Ho. Mo. ende sijne Furstelicke Deurluchtich=
heyt den Prince van Oraengyen/ versekert blijven. Bysonderlick/ also
de Graven vanden Berch ende van Isenburch/ met 2. groote mach=
tige Legers/ op de tijdinge van 'tverlies van Wesel/ derwerths aento=
gen. De voorsz. Heeren sijn aldaer met groote blijschappe vande
Borgerye ghecomen/ hebben op alles goede ordre helpen stellen/ oock
eenighe nieuwe wercken tot fortificatie vande Stadt aenbesteet/ ende
sijn aldaer over de 14. dagen gebleven. Sy vonden daer eerst seer groote
onordeninge/ die deur het ghecommandeert volck ghemaect werde/ die
sy alles weder na haer Garnisoen sonden/ daer deur de ordre goet wer=
de/ ende waren daer naer daer binnen 29. Compangyen te voet/ ende
2. te Peerde: Daer mede de Stadt ende de twee Schantsen op de Lip/
ende den Rijn/ met alle de buytenwercken: die uyttermaten veel ende
groot sijn/ wel 2. uren int ommegaen/ tamelick beset sijn: doch niet ge=
noech/ overmits daer veel sieck volck onder was/ die gantsch gheen

Seecker presentatie byde Magistraet van Wesel/ aende voorsz. Heeren Ge= committeer= de overghege= ven/ nopende de Wacht van de Bor= gerye.

dienst en condon doen: De Borgers als oock de Soldaten/ waren alle nachten sterck op de wachte/ vreesende voor eenige surprinse/ overmits de grachten op vele plaetsen drooch lagen/ ende dat de Poorten onsterck/ ende de wercken seer vervallen waren/ so datse de selve deden repareren ende daer by eenighe nieuwe ende gantsnodighe wercken besteden: Ende

304

bedroeghen omtrent 20000. gulden. De Magistraet ende Burgery toonden hen seer tot desen staet ghenegen te wesen: doch hadden noch eenige speculatiën op de Neutraliteyt/ ende hielden sich noch wat te rug= ge/ om in alles niet publijck ende omgemaescreet te gaen. Dese Heeren hadden geerne gesien/ dat de borgers onder Capiteynen waren verdeelt geworden/ ende aende Poorten/ ende opte Wallen mede hadden ghe= waect: Dan men conde de Magistraet daer toe niet disponeren: maer wel datse onder Corporaelschappen opt Stadt-Huys/ ende op de Ma= thena/ beleyt van een Raedtspersoon/ by nacht ende by dage aende Poor= ten souden waecten/ volghende seeckere presentatie/ die sy by geschrifte overgaven/ in deser vormen:

Eerstelick, dat de gantsche Borgerye, gelijk van outs ghewoonlick in 12. Compaengyen, yeder Compaengye in vier Korporaelschappen afgedeylt (daer onder de jongegesellen oock souden sorteeren) ende soude over yder Compangye een vande Magistraet, in forme eens Kapiteyns het commando hebben.

Ten tweeden, dat uyt de Hooft-wacht vant Stadthuys, inde Stadt vier ofte ses ghewapende Borgers te gelijk de ronde door alle straten inde Stadt, tegens den ander gaen, ende houden: De schiltwachten oock op bequame plaetsen gestelt werden, 'twelck insghelijcx uyt de Hooft-wacht op de Mathena geschieden soude.

In tijt van ooploop, alarm, ofte sonsten, souden die Korporaelschappen voor 'tLogement des Raets-verwanten commandeeren, die over hunlyden te commandeeren heeft.

Ende wanneer op eenighe plaetsen eenighe noot voor handen, oock sulcx de Borgerye ghenotificeert worde: Soo soude althans, nae gheleghentheyte der ghevaer, een, twee, ofte meer versamelde Borgers-troupen nae die plaetse, alwaer sy van node souden sijn, gevoert worden.

Op dat oock sulcke wacht met goede ordre ghehouden worde, soo soude de Heere Gouverneur ghelieven, door den Sergeant Major, het woordt de Heere Burgemeester Brecht, alle avont te laten gheven, by den welcken, die vande Magistraet, die de wacht soude hebben, sulck woort afvorderen soude.

Dat alle avont om 10. uren inde Somer, ende inde Winter om 9. uren, de Klocke geluyt worde, ten eynde dat nade luydinge geen Borger noch Soldaet, hem op de straten soude vinden laten, ten waer saecke dat de Predigers, of vrienden ende verwanten, krancken oft Kraemvrouwen visiteren mochten.

Soude oock de Dach-wacht aende Poorten, soo dagelicx gheopent worden, met sommighe Borgers, na gheleghentheyte der tijt ende er= eyschender noot, beset worden, de welcke op alle ende yder passanten ende repassanten goet regard nemen, haeres handels ende doen, ende latens, hier tot Wesel, als oock waer sy gelogeert sijn ende vernachten

305

willen, vlijtich aenteyckenen, oock sulcx den Heere Gouverneur ende tijdtlick den Burgemeester altemael notificeren.

De Heeren Staten Generael/ vonden goet/ de Burgemeesteren te

Beloninge
aende drie
Borgers/ die
den aenslach
hebben hel=
pen beleyden.

ontbieden/ omme op sommige poincten in communicatie te treden. De voorsz. Heeren Ghecommitteerde sijn daer naer wederom/ den achtsten Septembris 'tsavonts/ tot Aernhem aenghecomen/ ende sijn daer naer op Utrecht/ ende van daer voorts naer 'tLeger/ om hare Ho. Mo. ende sijne Excellentie van alles mondelinge rapport te doen/ ende werden van hare besoeingne bedanckt/ ende quamen omtrent die tijt int Leger/ datmen met die van 'sHertogenbosch (daer wy hier naer van spreekken sullen) in handelingh begonden te treden/ daer toe de voorsz. ghemelte drie Heeren/ beneffens andere Heeren/ van wegen de Ho. Mo. Heeren Staten Generael mede gebruyckt werden.

Die drie Borgeren van Wesel/ die den aenslach hadden helpen be=leyden/ ende metten Heere van Dyden de correspondentie gehouden/ is elcx toegeleyt/ duysent gulden/ ende een Medalie/ ende elcx een pensioen van ses hondert guldens jaerlickx/ te betalen by den geenen/ aen wien het Comptoir van Wesel soude vallen.

Jaerdicht op 't veroveren van Wesel:

*Als de SpaensChen/ KelsersChe ons heeL soChten te VersLinden/
Heeft ons Godes MaChtlge hant VVeseL doen VVInnen.*

Een ander:

*Als PrIns HendrIck 'sHertogenbosCh beLeIide:
De HVIIIsLVIIIden op de VeLVVVVe sChreIide/
En Amersfoort door ons Vlanden Is Verheert/
So Ist door 't VVInnen Van VVesel haest ten besten gekeert.*

Een ander:

*Die Vlant bLoetglerICh/ VVreet/ bltter en feL/
MeInden ons te VernleLen en VerderVen sneL/
Dan God die den stoVten hler stort ter neder/
Gaf ons onVerVVaChT de Stadt VVeseL Cort VVeder.*

De vyand
deur het in=
nemen van
Wesel/ seer
perplex.

Dit innemen van Wesel heeft den Vyandt soo perplex ghemaect/ ende in sulcke posture ghestelt/ dat hy niet en wist wat hy aenvanghen soude/ want alle sijne voorgenomen desseyne waren hier mede uyt. Men creech advertentie datter noch meer volcx vande Keyzersche af=quamen/ ende datse alreede int Lant vanden Berch waren ghecomen: Maer wat wast/ daer was weynich gelts by/ ende wisten niet waer

306

syluyden van genoechsamer victualie ende vivres soudon connen werden voorsien/ want daer was groot ghebreck van Broot onder des Vyants volck: Den roep ging wel/ dat sy van meeninge waren/ of Wesel we=derom te recupereren/ ofte met geweld deur te bersten inde Betuwe/ al soudet met verlies van veel volcx geschieden/ ende also te comen tot ont=set van den Bosch/ 'twelck het principaelste oochmerck was/ dat de Vyant hadde/ maer niet connende eenich beleggh voor Wesel maecken/ deur dien hem de victualie niet en conde volghen: Dat Wesel oock al=rede so ghesterckt/ ghefortificeert/ oock met Volck/ Vivres/ ende Amu=nitie van Oorloge was voorsien/ so en sach hy gheen cansse/ omme daer veel uyt te connen rechten: Hoe wel de Spaensche hare reeckeninghe buyten haer Weert maecken/ de selve Stadt binnen een maent te con=nen wedercrijgen: Maer Graef Henrick vanden Berch/ beter ervaren in d'Oorloge hier te Lande/ merckende dat d'onse hem soudon soecken

Advertentien van des Vyandts voornemen.

De Dorpen vande Veluwe verboden/ haer onder geen contributie vanden Vyant te be=

de Vivres af te snijden/ hadde al gheleert de belegeringe van sodanighe Stadt niet te beginnen. So oock Polibius seyt:

*Sonder eerst en voor al wel voorsien te wesen,
Van Proviand'en lijftocht, of datmen most vreesen,
Datse niet soude sijn geluckich noch langduyrich,
Maer daer weer af moeten wijcken met schanden truyrich.*

Van gelijcken was de Betuwe so beset/ met Volck ende met Tren= seen/ Redouten ende Schantsen so voorsien/ dat hy niet en wist waer hy't beginnen soude om deur te breecken: oock verliep sijn volck seer/ deur gebreck van Vivres: hy trock dan herwaerts/ dan derwaerts/ om ons volck te abuseren/ om te sien of hy so eenighe ghelegentheyte soude connen vinden/ om eenich voordeel/ ende ons eenich afbreck te mo= ghen doen.

Sijn Excellentie/ die nu voor den Bosch seer aprocheerde/ creech verscheyden advertentien/ dat de Vyandt van meeninghe was sijn Ar= mee in twee deelen te verdeylen: Het eene daer van te laten inde quar= tieren vande Veluwe ende daer omtrent/ ende mettet andere naer 'tLe= ger van sijn Excellentie aen te comen: Waeromme sijn Excellentie schreef/ dat daer op in tijts diende gelet ende ordre gestelt/ om alst noot wa= re/ niet verlegen te sijn: Schreef daeromme aende Heeren Staten Gene= rael/ datse souden willen overleggen/ hoe veel Compaengyen men hem in sulcken ghevalle uyt het Garnisoen van Utrecht soude connen laten volgen/ ende datmen hem daer van een Lijst senden soude/ op dat hy alst tijt soude wesen/ de selve soude moghen ontbieden/ 'twelck hy noch= tans niet eer doen en soude/ dan als de noot soude vereyschen/ ende hy soude weten/ dat den Vyandt den Rijn ghepasseert sijnde/ na de Mase sijn pas soude nemen. Sijn Excellentie hadde ooc een dach ofte twee te vooren advertentie ghehad/ dat inden Hage by Breda omtrent 7000.

307

man vanden Vyandt byden anderen waren/ om yet onversiens op't Eylant van Willemstadt oft de Cluyndert te attenteeren/ versocht daer= omme aende de Heeren Staten Generael/ datse terstont derwärts noch een hondert man souden seynden/ Burgery oft Matrosen/ ende over= sulckx by d'een oft d'ander middel daer in te versien in alder diligentie/ also sy wel connen verstaen acceleratie van dien ten hoogsten nodich te wesen. Die van Willemstadt van ghelijcken advertentie ontfanghen hebbende/ seynden Heyndrick Glint Burgemeester/ ende Jan Dio= nijssz. Verscholen aende Staten Generael/ Raedt van State/ Admira= liteyt/ ende aende Heeren Burghemeesters ende Regeerders van Dor= drecht/ om van Crijchsvolck ende Canon voorsien te werden/ ghelijck geschiet is.

Den 26. Augusti werde tot Utrecht vande Staten van Hollant ge= schreven/ dat de Keysersche troupen noch tot Lunteren ende Barneveldt la= gen/ ende daer omtrent/ brandende rontsom/ voornamentlick inde Reenen= sche Veenen: Hadden haer verthoont voor Wageningen/ eenighe bou= huysen ende bergen/ den Heere Eck tot Herselo (die tot Wageningen commandeerde) toecomende/ in brant gesteecken: maer sijn principael huys Harselo/ en hebben sy niet connen becomen/ overmits de defentie die daer uyt gedaen werde/ ende hebben daer 7. doden voor laten leggen: Ende niet jegenstaende den Vyant opde Veluwe so veele moetwils be= dreven/ soo hebben sy de dorpen onder geene contributie connen bren= ghen/ dewijle 'tselve van onse sijde verboden was/ als strijdende teghen de Hoocheyt ende 'trespeckt van 'tLant.

Den Oversten Ferens is omtrent desen tijt int Landt ghecomen/

<p>geven.</p> <p>Werving van meerder Volck/ voor de Heeren Staten Ge= nerael.</p> <p>Olphert Barentsz. van Hoorn wort gecom= mitteert/ om provisie van Coorn voor tLeger te coopen.</p> <p>Wtstroyin= ge der gepas= sioneerde Pa= pisten ende Spaensghe= sinde Fran= choysen.</p> <p>Princesse van Conde overleden.</p> <p>Advijzen van des volcx desseynde voornemen.</p>	<p>met 3000. man/ wel gheoeffende Soldaten/ die meestendeel al tot Utrecht gheinquartiert werden/ ende daer naer int Legher ghesonden zijn gheweest.</p> <p>Oock hebben die van Vrieslandt/ Stadt ende Landen/ tot behoef vande Heeren Staten Generael aenghenomen 3000. man/ de penningen daer toe verschietende. Ende hebben de Heeren Rade van State in handelingeweest/ metten Oversten Solck/ dat hy 2000. man te voet/ metten eersten herwerts soude doen commen.</p> <p>Sijn Excellentie ende Gecommitteerde/ neffens hem sijnde int Leger voor 'sHertogenbosch/ hebben goet gevonden/ Olphert Barentsz. out Borgemeester van Hoorn/ te committeren/ om naer Amsterdam te reysen/ om aldaer voor het Legers onderhoud te copen 400. Lasten Rogge/ ende die te doen malen/ soo daer gheen Meel en is/ ende van tijt tot tijt/ naer 't Leger te seynden/ om tegen alle swaricheyden/ 'tsy vande Betuwe ofte Bommelreweert aldaer verseeckert te wesen van broot: vande reste werden de soetelaers geinsinueert haer te provideren. De voorsz. Olphert Barentsz. quam op maendach den 20. Augusti binnen Utrecht/ aldaer hy de Heeren Staten Generael seer verblijft vont/ van wegen de veroveringe der stad Wesel/ ende heeft noch dien avont</p> <p>308</p> <p>sijnen last gheopenbaert/ die hem datelick brieven van credentie aende Heeren Burghemeesteren van Amsterdam mede ghegeven hebben/ ende is daer mede in alder diligentie naer Amsterdam ghereyst/ ende sich voor eerst gheadresseert aende Bewinthebberen vande Oost ende West-Indische Compangyen/ die hem datelick hebben verclaert/ waer mede sy het Landt condon assisteren/namentlick/ die Oost-Indische Compangye met 8000. ponden broot: De West-Indische Compangye met hondert duysent ponden broot/ met 7. last Meels: heeft noch becommen by Schepen Roetert Ernst 800. tonnen Meel/ die al geladen werden/ om naer het Leger te seynden/ heeft voorts datelick met hulpe vanden selven Schepen/ die goede kennisse van Rogge hadde/ gecocht hondert 'tseventich last Rogge/ die terstont nade Molens werde ghesonden om te malen/ ende wat ghereet was/ werde terstont in tonnen ghepackt/ ende voorts naer 'tLeger gesonden. Daer is noch verscheyden ander Oorlochsvolck aengenomen/ behalven de Waertgelders ende de Borgeren/ dewelcke in Frontier-plaetsen gheleyt werden/ sulcx alles hier na sal verhaelt werden byde generale Lijste van alle 'tvolck in desen jare 1629. in 'sLants dienst geweest sijnde.</p> <p>De Heere van Langerack/ Ambassadeur vande Heeren Staten Generael/ schrijft uyt Vranckrijck/ dat de ghepassioneerde Papisten/ ende Spaensgesinde Franchoyzen aldaer int Hof uytstroyden: dat int innemen van Wesel/ alle de Jesuïten ende gheestelijcke personen/ mitsgaders alle de Spaensche Soldaten wreedelick vermoort soudensijn: Derhalven hy versochte daer van onderricht te werden/ ende van weecke te weecke met wijtlopige ende particuliere advijzen soude mogen gedient werde/ op dat hy deur sulck middel t'elckes ende door alle occasie d'actien van Hare Hooch- Mo. soude mogen justificeren ende verdedigen.</p> <p>Schrijft mede dat Mevrouw de Princesse van Conde/ eerste Princesse vant bloet/ Vrouwemoeder van Mijn Heere de Prince van Conde op den 28. Augusti deser Werelt overleden was/ waer over 'tgantsche Hof den rou soude aennemen.</p> <p>Den 26. Augusti creechmen advertentie/ dat Graef Henrick vanden Berge met geweld inde Betuwe meynde te commen: Derhalven sijn daer noch eenige Compangyen naer toe gesonden/ so veele men naer ghelegentheyte heeft geconnen/ daer mede sijn voornemen gestuyt bleef. Daer vielen veele speculatiën/ waeromme den Vyandt Amersfoort</p>
--	--

verlaten hadde/ willende op de Veluwe ende daer omtrent blijven: Ten selven daghe waren uytte Veluwe ghemarcheert 16. Compangyen te voet/ ende 8. te peerde. Graef Henrick vanden Berch was met sijn byhebbent Crijchsvolck oock over de Brugge ghemarcheert/ nemende sijnen wech na beneden/ lanckx de Ysele/ ende was een mijl ghevordert/ hebbende haer victualie inde groote Schantse daer by gebracht. Graef Jan van Nassau/ met Keyzers volck/ in ende omtrent Amersfoort gecomen/ hebben gelegen byde Empelbrugge/ onder Sutphen/ mits

309

de Paelbrugge nu volmaeckt moet sijn. Die van Lochum moeten voor 't Leger van Graef Henrick vanden Berch opbrengen 200. malder Meel: van ghelijcken andere diergelijcke doen mosten. Onder de Keyzersche werde groten honger geleden.

Den 28. Augusti werde aende Heeren Ghecommitteerde Raden vande Staten van Hollandt gheschreven/ dat Graef Henrick vanden Berge wederom opte Veluwe was gecomen/ ende voortgingh met het maken vande Brugge ende twee royale Forten: Sijn desseyne/ ende daer sijn reputatie meest mede geengageert is/ was om de stadt van 'sHer= togenbosch te ontsetten: Daerom hy noch een tocht naer der Staten Leger meende te doen/ ende op twee plaetsen eenen geduyrigen alarm te geven/ ende 'tLeger so te matteren/ dat hy daerentusschen op een ander/ of door een andere oort/ een hoop volcx inde Stadt meende te werpen/ gelijk uyt eenige sijne geintercipieerde brieven te sien was. Maer dien wackeren Crijchshelt (den Prince van Oraengie) die nemmermeer en ruste/ versach so op alles/ ende ging dies niettemin met sijne approchen voort/ dat hy niet en dorst yet attenteren. D'advisen hielden mede/ dat den Grave van Ysenburch/ met veel volcx weder nae den Rijn was/ met 93. Compangyen te voet/ ende 35. Cornetten te Peerde/ ende 8. stucken Geschuts. Dat den Grave van Montecuculi/ mede na den Rijn was/ latende drie duysent man van sijn volck aende Brugghe: die siende/ dat Graef Henrick vanden Berch die Schip-brugge/ die hy op Wagens hadde doen stellen/ met hem nam/ hem lieten weten: dat die stantbrugge op stijlen gemaeckt/ niet en dochte: Datse mede wilden volgen/ ende d'Ysele verlaten: daeromme die Schip-brugghe/ die al boven Keppel gevoert was/ wederom naer de Ysele werde gevoert. D'advijzen hielden mede/ dat Graef Henrick met sijn volck den 30. Augusti was gecomen tot Silvolde/ ende voor sijn persoon op sijn Huys tot Ulft: Dat noch al den wech naer Emmerick is: dies den 1. Septembris gheschreven werde/ aen Graef Ernst van Nassau/ ende de Heeren Ghedeputeerden/ om hun wel te informeren op de Papen ende Jesuiten van Emmerick ende Rees/ ende daer dan te removeren den geenen/ daer suspitie op viel/ ten minsten voor een tijt/ ende so lange de Vyandt daer omtrent leyt en swermt.

Den lesten Augusti is gerelateert/ by een seecker vertrouwt persoon/ wesende een Predicant/ dat hy 'tvolck vanden Grave van Ysenburch voor eenighe dagen opwaerts marcherende/ getelt hadde te wesen 35. Cornette peerden/ sommige van 28. 30. 35. ende geen oft weynich van 50. Paerden: Dattet Voetvolck was 93. Compangyen/ qualick over 3000. man sterck/ meest Bourgoignons ende Duytschen: hebbende 25. oft 30. Vendelen int marcheren by elckanderen/ ende 'tvolck doende in troupen lopen/ om niet ghetelt te worden. Dat Graef Henrick vanden Berch den 30. Augusti van Hummel was opghetrocken/ met 106. Compangyen te voet/ verdeelt in acht Regimenten/ sterck 4320.

310

min oft meer koppen/ ende 13. Cornetten Peerden/ t'samen omtrent

<p>Aenval op Burick/ niet geluckt.</p> <p>Mutinatie onder 'tvolck van Ferents/ maer terstont gestilt.</p> <p>Schrijven vande Ghe= committeer= de der Heeren Staten Ge= nerael aende Staten van Hollant.</p>	<p>440. oft 450. Ruyters: Datter by geweest sijn 2000. wagens/ ende ettelijcke karren/ daer onder 115. met krancken: Dat Graef Henrick vanden Berch mede ghenomen hadde/ achtien groote ende 4. cleyne Stucken: Dat de Grave van Ysenburch mede ghenomen hadde acht Stucken: Sulcx datter ghepresumeert wert/ datter niet meer als ses stucxkens inde Veluwe en waren gebleven/ also daer niet meer als 36. gebracht waren: 'tgetal vande voorsz. Compaengyen hadde de voorsz. persoon met noch twee andere Liefhebbers aengheteeckent/ als mede 'tGeschut. Den meesten roep gingh/ datse naer Brabant wilden.</p> <p>'Snachts tusschen den 29. ende dertichsten Augusti/ waren Graef Henrick/ Graef Jan van Nassau/ ende <i>Montecuculi</i> wederom by den anderen/ by de Yselbrugge.</p> <p>De Statische meenden den 29. Burick/ tegen over Wesel/ te ver= meesteren: dan also sy deur Ontset/ dat van Berck quam marcheren/ merckten/ geen meester van 'tCasteel souden worden/ hoe wel sy hadden beginnen te Parlementeren/ so haddense nochtans voor die tijt moeten retireren/ met haer brengende inde 270. ghevanges/ meenende 'tselve haest weder te vervatten/ also voor Wesel niet een Schip vry sal mogen leggen/ sonder van Burick meester te sijn. Ten wedersijden waren weynich gebleven.</p> <p>Den ersten ende tweeden Septembris/ is binnen Utrecht wat moeytens gheweest/ mettet volck vanden Oversten Ferens/ dat seer fraey ende sterck volck is/ maer slechtelick ghewapent: De welcke dees Saterdaghs beroofden/ een Craem met Cleederen/ ende eenige Vivres/ dan werde ghestilt/ mits eenich gelt gevende. Des anderen daechs onder de Predicatie mutineerden sy weder/ wilden een volle maent gagie hebben/ die haer belooft was/ dan haer was maer een halve ghegeven: een Vendel ruckte voor het Stedehuys/ de reste op't velt van Vrede= borch. De Magistraet worde uytte Kercke ghehaelt: De Borgerye dit siende/ quamen terstont mede inde wapenen/ ende togen naer haer toe/ daer op sy vreemt toesaghen/ ende gaven beter coop: Daer werden vier vande principaelste Belhalmels ghevangen/ ende wert voorts ghestilt/ mits gelt gevende. Ende worde by sijn Excellentie/ daer na/ goet gevonden/ datmen de selve naer 'tLeger soude seynden/ met noch eenige Compangyen van daer.</p> <p><i>Den vijfdan September, hebben de Ghecommitteerde uyt Aernhem aen de Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslandt gheschreven: Dat de Keysersche op gisteren van d'Empel-brugge, by Zutphen, naer hare Brugge tot Brummen, aen d'Ysele, onder Doesburch ghecomen waren, ende datse haer Ruyter-quartier in brandt hadden ghesteecken, ende datse met fortse genoehsaem inde Veluwe gesloten worden ghehouden, souden andersints van honger verlopen, hebbende eenighe in</i></p> <p>311</p> <p><i>dagen geen Broot ghegeten: Dan het scheen datter nu een Convoy van Boeckholt commen mochte. Grave Henrick vanden Berge, hadde uyt het Sticht van Munster alle het Coorn dat hy conde becommen, onder belofte van vergoedinghe, by een versamelt, dede sterck Backen ende Brouwen. De Graef van Yselburch was noch ghelogeert by het Hamerken, omtrent Wesel: hadde ses Compaengyen Ruyters ghesonden, met oock eenich voetvolck, tot besettinghe van Berck, Orsoy ende andere plaetsen. Wt eenen gheintercipieerden brief, van Grave Henrick vanden Bergh, geschreven aen Graef Jan van Nassau, verstontmen, dat hy tot sijne Ghenade discretie stelde, met het Keysersche Crijchsvolck weder na Brummen, aende Ysele te commen, hem dienende alleen vande Paelbrugge leggende: het scheen daer noch geen seeker beesluyt</i></p>
---	--

by haer en was, ende datse alleen sochten, ghelegentheynt om haer te onderhouden, so met Fouragie als Vivres.

Deur dit swermen ende trecken van d'een plaetse op d'andere/ sonder veel uyt te rechten/ quam Graef Henrick vanden Berch in groote opspraecke/ by de Vyanden selve/ so in Brabant als in Vlaenderen/ so onder 'tghemeen volck als onder de groote/ deur het verlies van Wesel/ ende 'tverlaten van Amersfoort/ meenende te voeren datse het al gewonnen hadden: daer over de Rijcke lieden ende de Geestelickheydt een groote somme gelts hadden opgebracht/ ende daer quamen geen reitouten uyt Spaengyen/ daer deur men vreesde voor eene generale muterie ende revolte. De Spaensgesinde ende andere/ die den selven Graeve de eere van over 'tghewehele Leger des Coninckx te commanderen/ niet en gunden/ ende daer van eersten aen seer teghen gheweest waren/ spraecten nu seer vileynich van hem achter rugghe/ leyden de schult al meest opten selven Grave: andere verdedichden hem wederom. Daer werden Pasquillen ende andere fameuse libellen tegen hem gestroyt ende uytgegeven: andere defendeerden sijn saecke/ ende leyden de schult op den Spaenschen Gouverneur van Wesel/ Don Francisco Lozano, ende dat deur sijn quade Wachte ende versuym/ Wesel verloren/ ende daer deur alle dese confusie gecomen was. Onder andere werter tot Bruysel op den derden Septembris een seer oproerich Pasquil gestroyt/ dat seer verde sach/ ende daerom groote moeyte ghedaen werde/ om d'Authours ende stroyers te achterhalen: maer te vergeefs/ ende was 'tselve eensdeels in proose/ ende eensdeels in onconstich Rym ghemaect/ ende luydende aldus/ eerst in prosa:

Pasquil gestroyt tot Brussel/ den derden Septembris 1629.

O ghy kloecke Nederlanders, die het Roomsche Gheloof, ende den Koningh, ende het Vaderlandt bemindt: Ghy die noyt en hebt gevreesd groote Heyscharen, vreesd ghy nu vier ofte vijf Dieven? die den jonghen Koningh abuseeren, oft arm maecken, onse Landen kael scheeren, jae op eeten: Slae de handt aen 'twerck, helpt die Mon-

312

sters uyt het Landt, ofte van kant, ende beschermt het Landt voor uwen Koningh.

Het Geldt dat ghy liberalijck voor de arme soldaten hebt gheordonneert, willen sy onder hunluyden verdeelen, den Landt-verrader van Wesel willen sy verschoonen, die misdaet op onsen Veldt-Heer legghen. In somma het Landt is verkocht, haest u of sy sullen leveren.

*Ghy kloecke, moedighe, ghetrouwe Neerlanders,
Die desen droeven Staet wel gaerne saghet anders,
En die het Roomsche gheloof en den Koningh beminnen
Siet wat Verraders dat u Vaderlandt heeft binnen!
Die noyt en hebt gevreesd seer machtige Heyscharen
Vreesd ghy nu dese Dieven? wat is u wedervaren?
Die onsen longhen Koningh soo deerlijck abuseren,
En ons trouw Nederlandt willen tyranniseren?
Sy maecken oock ons Landt kael, arm ende beroyt,
Slaet handen aen het werck en slaet die Dieven doot.
Maeckt u die Monsters quijt, en helptse vande kant,
Of jaechtse al ghelijck uyt onse Nederlant.
Weest goet Rooms Catholijck, en dient u Heer, u Godt,
Zijt u Koningh ghetrouw, dit is het eyndt, en slodt.
Het Geldt dat ghy onlanck liberalijck hebt gegeven*

*Om u Soldaten daer int Veldt te doen leven,
 Dat hadden dese Dieven gaerne in hare maghe,
 Maer in plaets van dat gelt geeft haer de huyl vol slagen.
 Het Verraders feyt van Wesel willen sy excuseren,
 En onsen Generael aldaer met accuseren.
 Sy zijn oorsaeck den Bosch verlooren gaet in rouwen,
 En het arm Nederlandt soucken sy kael te houwen;
 Kael, heel arm, en beroyt, ghelijck sy't houwen noch,
 En voor het Magazijn van haer krijgh en oorloch.
 So ghy niet toe en siet, ick en seght niet verholen
 So gaet het Nederlandt voort t'eenemael verloren.*

Grave Henrick vanden Berge/ oock wel wetende/ dat hy vele Vyanden hadde onder de Spaensche ende Italiaensche/ ende andere Hovelingen/ oock mede dat den ghemeenen man meest oordeelt naer d'uytcomste der saecke/ heeft goet ghevonden/ eenighen tijt hier naer int corte te doen beschrijven de gelegentheyt vanden Velt-Leger des Coninx van Spaengien van desen jaere/ ende de geschiedenissen die onder sijn commandement toegedragen/ tot justificatie van sijn doen/ ende wederlegginge vande lasteringe diemen hem achter rugge naer gaf/ daer van dit naer volgende in effecte den inhoud was: de welcke wy de Leser ten goede hier

313

hebben willen by voegen/ als inhoudende vele merckelijcke saecken/ daer wel op te letten staet: Doch moet ghelesen ende verstaen sijn met discretie/ als comende van des Vyants sijde:

Cort verhael van t'Velt-Leger des Coninx van Spaengien/ van den Jare 1629. ghecommandeert by Graef Henrick vanden Berge/ Generael Velt-Heer over tselve Leger/ ende wat by tselve uytgericht is: beschreven van wegen den selven Graeve.

„ Daer wert voor eerst verhaelt/ hoe dat hy den xiiij. Junij t'savonts „ten ses uren sijn Oorlof ghenomen heeft van haer Hoocheydt tot „Bruyssel/ ende aldaer ontvingh sijn leste bevelen/ te gaen naer het Leger/ om daer mede te marcheeren na 'sHertogenbosch/ ende proeve te doen van tselve te ontsetten/ ende gingh hem daer by voeghen tot Lichtaert/ ende daer mede by voegen het Voetvolck van Liere/ ende logeerde na by Turnhout op het velt: doende mette selfde gelegentheyt Convoy van t'gelt/ tot betalinge van t' Leger geordonneert. Den 23. werde een generale Monsteringe gedaen/ vanden geheelen Leger/ ende werde sterck bevonden/ omtrent dertich duysent vechtende mannen/ ende wel voorsien van alle behoeften ende nootlickheyden/soo van Geschut/ Vivres/ ende genoechsamenichte van amunitie tot alsulcken Leger/ so heerlick ghefourneert/ van node zijnde/ behalven een genoechsamenichte van amunitie/ om eenige belegeringe byde handt te nemen/ ofte eenige aenvallen ofte slach te doen/ daer lanckheyt van tijt toe van noode soude sijn. Naer dat de Monsteringe ghedaen was/ gheschiede de betalinghe/ ende weder ordre gegeven/ om te marcheren recht op na Sprang, sonder tijt te verliesen: Alwaer op den 26. ooc aengecomen sijn de troupen van Breda. Den 27. vertrock het Leger/ ende quam tot Haren, alwaermen heeft ghetraecteert van diverse manieren/ tot het secours: oock controversse slaghen/ om datmen niet gelogeert en hadde tot Druynen/ gelijk als d'ordre gegeven was/ om voorts tot Vlijmen plaetse te begripen: D'eenen sustineerde het voordeel van dit hier/ ende d'andere de gelegentheyt van dit daer: Maer also de Heere Graef Henrick/ die met advijs van velen sustineerde Haren te wesen de beste gelegentheyt: hadde verandert de eerste ordre op Dreunen/ ende resolveerde niet te veranderen van sijn plaetse/ ende van daer een prouve te doen/ naer bequaemheyt diemen hem daer voorstelde. Ordonneerde tot dien eynde den Colonnell of Maistre del Campo (so sy aende Spaensche sijde genoemt werden) Dis-

dorf genaemt/ om den aenval te doen met 3000. man uytgelesen volck/ ende eenige Petardiers vanden Grave van Hoorne/ toegerust met Granaden: Ende om die te beschermen/ ginck Graef Henrick in persooone metten meesten hoop van 'tLeger. Den voorsz. Maistre del Campo marcheerde deur het water na Vucht/ alwaer het Quartier was vanden Prince van Oraengien/ om te connen passeeren deur het water int gesichte van den Prince van Oraengien/ ende te breecken ofte slaen de partye die haer meest hinderlick soude sijn/ ten eynde om het cleyne Fort te becomen/ het welcke die van 'sHertogenbosch noch inhielden: maer also door luttel advijs

314

drie dagen passeerden sonder yet te doen/ ende dat ondertusschen de Spyen van d'eene sijde als d'andere liepen: d'onse (de Conincksche) om de wegghen te bekennen/ ende sommighe om haer te begheven binnen de Stadt/ om aen den Heere Grobbendonck t'advijseren van het desseyne van den Prince van Oraengien/ van welcke eenige ghevangen sijn geworden vanden Vyandt (de Statistische:) so dat niet een inde Stadt conde comen. Van d'ander sijde die van den Prince van Oraengien bespieden in onse (Coninckx) Leger/ om te verhooren 'tvertreck van ons Leger/ in somma comende ten effecte/ de vyandt (Prince van Oraengien) bevont sich in volcomen geregeld defentie/ ende hadde den wech afghesneden in verscheyden deelen/ in voegen dat in plaetse van drie voet waters (somen seyde/ het diepste te sijn) is bevonden/ dat comende na by het Quartier van Vucht/ na dat sy deur het water ghemarcheert hadden/ van tien uren des avonts/ tot drie uren inde morgen/ de diepte was meerdere als eene Mans lengde/ ende is so 't Leger deur de voorsz. afsnijdinghen/ als deur een Dijck/ de welcke deur onwetenheit vanden Raedt deurgesneden was/ op hope van het water te doen vallen/ heeft ter contrarie de dijcken ghebrooken/ die het water plachten te houden/ also dat het meer als drie voeten was gehoocht/ waer deur is bevonden/ deur desen wech niet te connen aencomen. Den selven Heere Disdorf/ met advijs van d'andere Capiteynen die hem volchden (alrede deur den dach overvallen) is gedwongen geweest te vertrecken/ onder de ghenade vanden Prince van Oraengien/ diese alle hadde connen afsnijden ende slaen. Maer hy haeste hem seer om te becomen de passagie/ vande welcke hy was verwitticht/ die hy doch niet meende te becomen/ maer hieltse onseker: Ende de Heere Graef Henrick/ siende den dach so hooch/ ende dat hy niet langer conde blijven int ghesichte van des Vyants Retrenchementen/ de welcke hy op hope van diversie hadde aenghevallen/ den gantschen nacht gheduyrende/ met vele schermutsinghen ende andere veynsingen in sulcx nodich/ om de macht die haer tegenstont te verkeeren: Doch hem vindende seer gequelt ende gediscommodeert/ deur menichte van Canonades/ die hy niet conde beletten/ resolveerde (denckende dat alles wel was geluckt/ noch horende gheen tijdinge contrarie) om te vertrecken in sijn Quartier/ in het welcke hy alleen hadde ghelaten twee of drie duysent mannen/ ende ten selven stonde Monsieur Vereycken/ Capiteyn van een Compaengye Curassiers/ die voor datmael hadde d'Avantgarde/ gesonden sijnde (ghecondeert daer na vanden Baron de Sillij) om te doen retireren eenige nombre Ruyters/ die op de schermutsinghe waren metten Vyandt/ gesecondeert met drie troupen van hare Ruyteren/ die hy seer coragieuslick te rugghe dreef/ tot tweemaal toe den zijnen daer van ontlastende/ creech last om te doen blasen den aftocht/ ende te marcheren: het welck doende/ wilden int aftrecken sijn volck stellen in goede

315

ordre/ settende het hoofd aende sijde na den Vyandt/ om een volcomen aftocht te doen met sijn geheele Compaengye/ alwaer hy worde ghe=raeckt van een Canonschoot/ die hem 'thooft wech nam/ tot groot hertenleet van het gantsche Leger/ ende groot interest van den dienst des Conincx/ die daer verloor een vande vailjantste/ yverichste/ ende den aldervoorsichtichsten Soldaet van sijnen Leger. Boven hem waren oock noch gebleven/ alleenlick eenighe Ruyters/ met vijftien ofte twintich Soldaten te voet: Ende den Vyandt verloor een Franchoys Capiteyn te Peerde/ een man van qualite/ gheheeten de Heere Move/ ende eenige Soldaten. Als nu den Leger hem hadde ghereti=reert/ gelijk als gheseyt is/ een yegelijck was verwondert te sien/ den voorsz. Disdorf wederom te sijn ghecome sonder eenich mensche verlooren te hebben/ ende principalick de Heere Grave Henrick/ de welcke na dat hy hadde den aftocht geordonneert/ verstaen heeft/ dat hy geluckelick gepasseert was.

Na dat een yegelijck naer sijn Logijs was ghegaen/ heeftmen beginnen te raetslagen op nieuwe advijsen/ ende sien ofmen den slach op een andermael soude connen hervatten/ nochtans niet tegenstaende alle andere redenen waren ter contrarie: Is ordre ghegheven aende Heere Grobbendonck/ om te doen uytcommen met sulcke menichte van Chaloupen als hy mochte/ ende hem laten vinden ter plaetse noch sijnde: oock om te doen een teecken vanden ontfanck deser tijdin=ge/ het welcke niet en geluckte: soo dat alle dese handelinghe ter selver tijt in advijs quam van 'tghene daer noch te doen stonde. De Heere Grave Henrick advijs vragende den geenen die het meest aenginck/ hebben niet seeckers connen besluyten. Den Baron de Beauvoys/ Colonnell/ oft Maistro del Campo (naderhandt gestorven deur sieck=te int Leger by Ringelberge) nam vooren te gaen ter plaetse/ om te sien watter geschieden mochte/ ende vertrock den derden Julij met drie duysent mannen/ om te commen ter plaetse daer de Chaloupen verwacht werden/ om daer mede te doen overbrenghen/ so veel volckx als mogelick soude sijn/ onder een vleugel van 'tLegher van mijn Heere Grave Henrick vanden Berch/ die persoonlick met een goet deel van 'tselve Leger hem by alle middelen favoriseerden/ behalven het behulp/ 'twelck hem soude doen den Grave van Salazar: Maer die vanden Bosch niet comende/ want sy niet gheadverteert waren/ somen meende/ ende het desseyen gants onmogelijck bevonden sijnde/ sonder dese correspondentie/ verginck den gantschen dach sonder ghe=vecht/ ende genoehsaem sonder alarm/ also dat alle dingen van deser sijde gevonden worde sonder hope van eenich goet succes. Het Leger is vertrocken naer Boxtel/ alwaer de Grave Henrick vol begeert om sijne Majesteyt te doen desen dienst ende eere te vercrijghen die hy verwachte/ was dach ende nacht int werck/ ende hoorde/ gebruyck=te alle soorten van personen die hy tot sulckx bequaem achte: oock

316

deur Spyen (aende welcke hy gheen gelt en spaerde) aen personen aen hem ghetrou/ vande welcke hy vertroude te sullen trecken een goet advijs ende raedt/ om deur de sorge van sijne menichvuldighe vergaderinge van sijne Colonnels ende luyden vanden Crijchsrade haer bequaem te maecten tot sijn voornemen/ ende haere gevoelen te hooren: Boven dien en faelgeerde hy niet nacht ende dach te paerde te sitten/ 'tsy om op alles te letten/ ofte sorge te dragen op de Quartieren van sijn Leger om die wel te verseeckeren: Heeft ondertusschen doen innemen het Casteel van Boxtel/ 'twelck overghegeven sijnde/ sonder

schoot daer op te verwachten/ ordonneerde hy terstont tot maeckinge van Ovens/ voor Broot ende Munitie/ het welcke daer bleef tot groot gerief van het Leger/ dewijl dat dit secours duyrde/ ende men nieuwe middelen socht om de Stadt te secoureren: tot welke saecke gheen voorgevers ofte raetsluyden (gelijck het gemeenlick geschiet) en mancken/ die haer advijs daer toe voorwenden/ om het ontset te doen deur Swemmers/ waer over notitie ghedaen is van alle de Swemmers/ van het Leger/ ende eyntelick dit voornemen gevonden sijnde/ ydel ende sonder fundament/ is de saecke blijven hanghen: Maer men heeft beraetslaecht vande Veluwe/ ende sijn gelijckelick verrocken. Eenige troupes onder 'tbeleyt vanden Heere N. Lieutenant Colonel van Foucar/ geaccompangeert vande Capiteyn Pleuren/ ende den Lieutenant vande Curassiers vanden Grave van Hornes met sijn volck/ ende eenige wagenen met Amunitie ende wercken van Oorlogge/ om sich te voegen by Lucas Cayro/ die haer verwachte op geene sijde des Rijns/ ten eynde sy souden mogen de Ysel passeeren/ om int Eylandt vande Veluwe te comen: Ende de Veedor Generael verrock mete dese selve troupen/ so om haer te doen geloven/ dat sy alleenlick waren toegerust tot sijn convoy/ als onder pretext te comen inde bequaemste plaetse/ om te comen tot Brussel/ daer hy van node was/ om te helpen in d'ordre van penninghen te fourneren/ tot continuatie van t'onderhout van het Legher/ van daer hy de selve troupen den wech voorts dede nemen met sommige Commissarissen/ die gingen omtrent Rijnberck: over de Riviere vanden Rijn/ by het volck: 'twelck de selve Lucas Cayro by een hadde/ tot het voorgheseyde effect. Ondertusschen passeerde den tijt tot Boxtel tot den 17. des selven maents Julij/ alwaer elck sijn tijtverdrif soeckende/ spraecken na haer verstant/ vande oorsaecken die het secours hadden belet. De meesten hoop ende partye beschuldichden mijn Heere Graef Henrick dat hy die faute gedaen hadde/ om dat hy niet en hadde behouden sijne eerste resolutie/ van recht te gaen logeeren terstont sonder verreck tot Vlijmen/ alwaer de Vyandt sich gefortificeert hadde/ maer en waren de wercken noch niet volrocken/ noch in state om te konnen beletten/ of men hadde lichtelick een Fort connen winnen op den ommeloop/ genaemt Groenendael/ ende connen setten op den Weert

317

tot Hedickhuysen vijf oft ses stucken Gheschuts/ om te beletten die vivres die in des Vyants Legher comen deur de Mase vande sijde af/ alwaermen na haer seggen/ soude hebben connen doen maecken een Brugge/ om te comen in Bommelreweerd/ ende van daer te comen op de Wale/ het welcke van Vlijmen alle wel soude hebben ghesecouert worden/ ende geholpen van alle behouften in allen ghelegentheden/ so deur den ouden wech de Bossche-sloot/ als de Vlijmens-veen/ ende deur den Dijcke van Vlijmen/ ende so te comen omtrent Crevekeur/ niet tegenstaende de drie Oorlochscheppen op de Diese legghende/ de welke soude connen belet worden met weder te keeren inde Mase/ ende dat daerentegen den Vyandt also aengetast sijnde/ insonderheydt vande sijde van Cromvoort ende de halve Galge/ sijnen Legher niet soude connen ghesecoureert worden/ dan alleenlick deur den Hollantschen Dijck/ onlanckx ghemaect van Rijs/ ofte hy soude moeten sijnen wech nemen onder 'tGeschut van 'sHertogenbosch. Alle dese redenen schijnen te hebben eenich fundament/ om te worpen het quaet op den geenen die sy meenden te hebben misdaen: Maer uyt desen is te merken/ dat mijn Heere de Grave Henrick/ is verrocken van Bruyssel (aenghesien de bereydinghe van sijne toerustin=

ghe/ niet alleen om te gaen ontsetten 'sHertoghenbosch/ maer naer ghedaen hebbende/ sijn uytterste macht om te volbrengen sijne voya=gie op de Veluwe/ ende dat haer Hoocheydt/ siende dat den Prince van Oraengie doe al ghelaten was in rust/ den tijt van ses weec=ken/ om hem te fortificeeren/ ende voorsien van alle behoeften tot sijn Beleggh: Hielt voor onmoghelijck de Stadt te secouereen ofte te Ontsetten/ deur het waghen van heur Legher/ met eenen gheheelen Veldtslach: Maer sy dachte dat het eenich middel was de Stadt te Ontsetten deur eenighe ghevoechlijcke divertie des Vy=andts/ vande welcke dese wierdt gheoordeelt te wesen eene die min=ste faelgeeren const/ ende van sulcken importantie/ dat deur dien middel den Prince van Oraengien soude ghedwonghen sijn om te laten sijne proye die hy nae jaechde (van welcke uytcomste hem totten uyteynde toe onseecker was) om te gaen bewaren 'tghene hem van te vooren alreede toequam/ ende het welck men hem conde afnemen met meerder voordeel van den Coninck/ ende meerder schade voor hem/ als alle 'tprofijt het welck hy verwachte van sijne Beleghe=ringhe. Het welcke ontwijffelijk soude gheschiet hebben/ ten wa=re om eenighe redenen/ die welcke hier nae sullen verhaelt werden/ hem niet meer hadden inde wech gheweest: Soo dattet ghenoech was/ dat mijn Heere de Grave Henrick sijn uytterste vermoo=ghen dede/ om dese plaetse te secouereen/ sonder nochtans eeni=ghe onmoghelickheydt byder handt te nemen/ het welcke de andere middelen soude hebben te niet ghemaect/ ende particulierlick dese/ daeromme het logeeren tot Drunen ende Vlijmen/ ghelegghen sijnde

318

recht tusschen de Stadt van Heusden ende het Retrenchement des belegghs/ was gants contrarie om de Stadt op die maniere te ontset=ten. Want genomen het Fort van Groenendael hadde geweest by gewelt ingenomen/ ende datmen Canon gheplant hadde op de Mase om te beletten de victualie/ soude ons ghenootsaect hebben van daer eenige vasticheyt te maecken/ ende den Vyandt van hem te defende=ren/ die hem ongetwijffelt soude gelogeert hebben recht teghen ons o=ver/ ende daer hem die vande Compaengye niet soude hebben connen geweert worden/ ende dat voor tien stucken/ die wy aldaer hadden mogen setten/ hy soude daer hebben connen stellen twintich met be=tere gelegentheyte. Met gelijcke redenen de Brugghe/ om te passeeren inde Bommelreweert/ soude ghevonden hebben de selve teghenwer=pinge/ als oock den wech totte Wale/ ende dat om aen te vallen vande sijde van Cromvoort nade halve galge/ men moste passeeren door de Bosscher-sloot/ 'twelck niet conde gheschieden sonder groote swaric=heyte/ ende datmen daer na het Hooft soude bieden tegens Crevekeur, ende passeeren over een ontellicke meenichte afghesneden aerde ende Mourassen/ alwaer de Oorloeschepen des Vyandts opte Rivieve de Diese leggende/ niet soudent gheslapen nochte vergeten hebben den Cop te breecken die daer meenden plaetse te nemen/ maer van daer te jaghen ter plaetse daer sy mochten blijven/ onder 'tfaveur vanden Schans van Crevekeur/ alwaer nootwendich van doene soude sijn geweest 'tgantsche Leger/ Amunitie ende Artillerye/ daer mede het voorsien was: dewelcke met voorsichticheyt niet mochten uytgedeylt werden/ tot dat werck alleen/ ende sonder profijt om die te bewaren/ also dattet nodich was te trecken tot divertie voorsz. Boven dien dat de uytcomste der Oorlogen gemeenlick ordinaris sijn twijfelachtig/ ende dat niet jegenstaende eenige avantagie/ die wy daer soudent mo=gen hebben: Niettemin het hooft van desen Leger considererende wes dat hy te doen hadde met een Leger vanden Vyant/ sterck ende mach=

tich getrencheert aen sijn rechter sijde/ ende eene Stadt aen sijn slinckersijde: De welcke plaetse condon geven tot duysent middelen om sijnen Leger te incommoderen/ hebbende voor hem het Eylant van Bommelreweert/ het Fort van Crevekeur tersijden/ ende in somma het gantsche Landt teghen/ so dat sonder beletsel dese aenval niet soude hebben connen geschieden/ sonder het geheele te vele te hasardeeren/ ende hem selven te stellen in perijckel van Culpabel te sijn van reprochee: So dattet wel staet te disputeren/ of de Legeringhe tot Haren ende Boxtel/ opte doenlickheydt vande voorgeslegene saecken niet apparenster was als d'andere/ het welcke meer voor onmogelick soude connen gehouden worden als dese twijfelachtich.

Ondertusschen dat die tijt so passeerde tot Boxtel/ ende dat de Vyandt vast acht nam op onse contentantien/ so maecte Lucas Cayro sich gereet met groote neersticheyt/ om te volbrenghe 'tghene hem

319

was belast: Ende de Heere Grave Henrick die de ordre wiste die hem daer toe ghegeven was/ niet vergetende sijne ordinaire diligentie/ ende aengesien hy niets en conde yets aldaer vorderen/ na 'toordeel van alle Colonnellen ende luyden vanden Crijchsrade/ de welke het voor onmogelick hielden/ de Stadt op die maniere te ontsetten/ maer te volgen het Excempel van Hanibal/ de welke ghesocht hebbende door alle middelen Capone (belegert door de Romeynen) te ontsetten/ teghens de welke hy Oorloch voerde/ ende niet connende comen tot sijn voornemen/ is met sijn gantsche Leger ghetrocken op een mijl ende half na Romen/ om also de Romeynen deur verschrikinge te dwingen van daer te doen vertrecken haren Leger/ ghelijck geschiede. Tot welcken insicht is hy met sijn Legher van Boxtel vertrocken den 17. Julij/ om sich te vinden op de passagie/ so wel de gelegentheyt vanden tijt waernemende/ als het van node ghedaen was/ ende quam ten selven dage logeeren tot Vechel/ den 18. in het Dorp op Zeelandt/ den 19. op het Velt/ een ure gaens vande stadt Grave/ op het Dorp genaemt de Wyel: Hy ordonneerde de Prince van Barbanzon om hem lancx de Mase een wijle tijts te onthouden met ses duysent man/ om den Vyandt te houden in twijffel van sijn voornemen/ ende daer naer hem te begheven ter plaetse daer hy soude mogen tegenstant doen/ 'tghene den Prince van Oraengien op nieuwsoude willen attenteren/ alles achtervolgende de ordre hem van hare Hoocheyt gegeven. Ondertusschen heeftmen gearbeyt aende Brugge om de Mase te passeeren omtrent Moock/ alwaer wy ghebleven sijn den 20./ ende den 22. gecomen ende ghelogeert op het Velt/ omtrent Cranenburch: Ende den selven nacht heeft den Grave van Ysenburch alarme gemaect voor Nimmegen/ ende wy quamen den 23. omtrent het Clooster Marienboom/ alwaer inden nacht alsulcken extraordinaris onweder op quam/ 'twelc omtrent een ure duyrde/ dattet scheen de Werelt soude hebben vergaen. Aldaer heeft de Heere Graef Henrick tijdinge becomen van 'tsucces vande passagie/ het welck hem uytermaten goet ghenoege gaf/ also hy verclaerde aen den geenen die hy dit advijs mede deylde. Ende continuerende sijnen yver/ so passeerde hy den selven dach den 24. de stadt Zanthen/ ende ten deele den Rijn/ over de Brugge die geleyt was tusschen Buirick ende Wesel met sijn gantsche Leger ende toebehoorten van dien/ ende ginck logeren in een Dorp aen geen sijde de Riviere/ gheenaemt Minckel/ een ure van het Casteel Ringelsberch/ alwaer ghepasseert was de Grave van Hennijn/ die om den wech te openen ghesonden was met een partye voetvolcx/ om den Rijn te traverseeren: van waer hy sijn wech genomen heeft den 25. op Boeckholt: 'Tgheheele gros

*Wesel gepasseert sijnde/ ende tersijden Boeckholt gelaten hebbende/
ginck logeren op het Velt/ van waer wy des avonts vertrocken/ ende
bleven den gantschen nacht op de been/ tot inden morgenstont tusschen*

320

*drie ende vier uren/ doe begonsten wy te marcheren/ wederom ke=
rende by 'tvolck dat te Bouckholt lach/ deur dien bevonden worde/
dat dit gheraetsamer was als 'tghene wy hadden begonnen te doen.
Den 26. waren wy na by het Dorp genaemt te Borch/ ende den 27.
op den Dijck van d'Ysel/ dicht by Zevenaer/ ende een mijle vanden
wech die opden 23. was ingenomen by Lucas Cayro/ ende ten nae=
sten by gesterckt sijnde om eenighe defentie te connen doen/ alwaer hy
hem seer vromelick heeft gequeten/ tot dat hy daer werde ghequetst:
gelijck oock de Heere van Starets/ Lieutenant Colonne van Fou=
car/ den Lieutenant van Wijlen den Heere Vereycken/ Jan van
Weert/ teghenwoordich Capiteyn/ die sijnen tijt waernemende in dit
gevecht/ aentasten een gros vande Ruyterye des Vyandts/ omtrent
tusschen twee oft drie hondert peerden/ met vijftich peerden die ghe=
passeert waren: ende heeftse verslaghen. Ende het gantsche voetvolck
vande Vyandt verschrickt sijnde vande resistentie die haer ontmoe=
tende/ ende van dat ghevecht teghens de Ruyterie/ is vertrocken in
grootte disordre/ met verlies van een merckelijcke partye volcx. Ende
de Heere Grave Henrick heeft hem bevonden op den 28. over Aern=
hem ende Doesburch/ ghenaemt sijnde de selve plaetse in eygener
naem Tunck/ na by Lanten/ een Dorp ghelegen op d'Ysel/ op d'an=
der sijde vant water/ tegen over Westervoorde/ alwaer hy de Brugge
gereet gemaect hebbende totte passagie/ is d'Avantgarde gepasseert
den 30. inde Veluwe/ ende den 31. volchde den Hindertocht/ waerom
hy de selve Brugghe afbrack/ om de selve te brenghen omtrent een
half ure vande Stadt Dousburch/ beneden een Dorp genaemt Die=
ren/ alwaer hy hem vindt met alle sijnen Leger/ ende Legerden hem
den tweeden Augusti onder den blaewen Hemel: voort treckende tot
recht over daer de Brugge herleyt was/ hebbende van te vooren inge=
creghen het Huys te Middachten: ende den eersten der selver maent
trock hy persoonlick naer een Fort op de Riviere streckende naer De=
venter/ een halve mijle vande selve Brugghe/ seer bequaemlick ghele=
gen. Ende niet tegenstaende 'tselve Fort seer goet was/ ende ordente=
lick ghesterckt/ int viercant/ met een seer goet ende welghevoechde
Contrescharpe/ heeft sich overgegeven/ sonder een schoot te schieten/
anders niet begerende dan te sien den persoon vanden Grave/ die
welcke op die tijt daer meester van is geworden/ ende heeftter Gar=
nisoen in gheleyt.*

*Hebbende dan Grave Henrick (ghelijck gheseyt is/ dan den twee=
den) sijn logement int selve Dorp van Dieren/ int ghesichte vande
stadt van Doesburch genomen/ alwaer hy sijnen Leger ordonneerde
soo 't behoorde: Doe werden voorgehaelt vele ontallijcke dingen/ ende
begonden vele te murmureren op den handel vanden Leytsman des
Legers/ die dicht passeerde byde stadt Aernhem/ ofmen die niet en
soude connen innemen: Waer deur Rees ende Emmerick mochten*

321

*onbequaem gemaect worden voor den Vyandt/ ende de Passagie
van dit Eylandt verseeckert/ om terstont daer na de troupen te doen
marcheren naer de Steden Wageningen ende Rheenen/ licht om in
te nemen/ ghelegen twee ofte drie mijlen beneden de stadt van Aern=
hem/ op een arm vanden Rijn/ die haer scheyt vande Riviere de Wa=
le/ aende point van Schencken-Schans/ alder naest ghelegghen het*

Eylandt de Betuwe/ in het welke hy hadde connen comen/ hadde hy genomen de bovengheschreven logementen die nu achterghelaten sijn tot seer groot nadeel des diensts vanden Coninck/ als sijnde den eenighen middel om te ontsetten die van 'sHertoghenbosch/ ende daer te passeeren int Eylandt van Bommelreweerd: De andere sustineerden datmen behoorde Dousburch te belegghen/ Deventer ofte Zutphen/ in plaetse van datmen nu niet sonderlinx en doet om de Vyant te ruwijneren: Dat oock het weynich volck datter was (principalijck binnen der stadt Doesburch) de verbaestheyt vande Burgerye/ ende 'tgebreck van Ammunitie/ ons de selve soude hebben doen winnen in weynich dagen/ ende dat daer aen gelegen was de gantsche behoudnisse van dese conqueste/ tot welcke saecke de uytstellinge vanden tijt/ niet anders conde strecken dan tot groot achterdeel. Vele andere concludeerden tot branden ende Roven/ hielden voor seecker/ dat deur dit branden ende roven men in 't Lant so seer soude crijten voor de Staten van Hollandt om geholpen te wesen/ datse niet souden connen laten den Prince van Oraengien te rugge te ontbieden/ ende doen verlaten het belegh/ daerom men doende was: De andere die verder wilden sien/ ende met dieper redenen/ seyden: men moeste gaen aentasten de Steden gheleghen aende Zuyder-Zee/ ende beginnen van Amersfoort ende Harderwijck/ ende van daer nae Naerden ende Utrecht/ ende dat daer door Amsterdam soude gebracht worden in sulcken verschrieken: datse genade souden versoecken/ om dat deur Harderwijck/ ende het water comende uytte ZuyderZee tot Amersfoort/ men conde se cours becomen/ ende communicatie houden met die van Duynkercken: ende ware van node (om te maken dit voornemen volcomen) te hebben over d'Yssel ende aengelegen plaetsen/ eene passagie naer Vrieslandt/ waer deur groote dingen soude connen gheschieden/ soo wel om de Vivres van die plaetsen comende/ als om daer ooc een voet te hebben. Ende daeromme moeste men aentasten de stadt Hattem (ende die innen) om also te comen tottet Hooft van dit groot werck: voorwaer bequaem om te doen een wonderlick ghedruysch/ om een Notabel Kerck te vervullen: Maer om dit in practijcke te stellen/ is men onderworpen vele ghebreecken/ ende onmogelickheyden/ die hier naer gheseyt sullen worden.

De Heere Grave Henrick (doende ghelijck Alexander/ Antiocheus/ Pirus Coninck van Epiroten/ ende vele andere Deurluchtighe manne/ die welcke horende onrecht van haer sprecken/ verdroeghen

318 [sic=322]

de sommige met sachtmoedicheyt/ d'andere deur consideratie) adviseerde daerentusschen vande saecken die hem dochten nodichste te sijn/ ende besonder om te voorkomen het ghebreck van vivres/ ende den honger/ die hy sach in sijn Legher/ 'tsedert den negen ofte tienden dach van sijne comste in dit quartier/ oock soo groot/ dattet niet meer en mochte wesen/ denckende ooc om 'tgerief van sijn passagie/ tot het welke het Fort hier vooren genoemt/ seer wel te passe quam: recht teghen welck over hy dede maecken een Brugghe van houtbalcken/ maer by faute van gelegenthey (soot is te ghelooven) veel te leegh om te dienen by tijde van hooch water. Ende om de Brugge te verseecken/ dede sijne Fortificatie van dit Fort vergrooten/ waer by was gelogeert de Heere Tourlandt/ Lieutenant Colonnell vande Prince van Chimay H.M. (die storf vande loop-sieckte in het Legher by Deutecom inde maent van augusto/ naelatende een seer groote bedroeftheyt over den gantschen Leger) ende aende andere zijde dede hy maecken een Trenchement/ daer hy oock logeerde den Maistre del Campo/ Disdorf met eenige troupen/ hoe wel de wateren comende

tot hare volcomene hoochte/ hy daer niet conde geduyren om de leech=
te der plaetse genomen/ deur nootsaeckelickheyte vande ghelegentheyte
op den Oever vande Riviere/ onderworpen alle jaerlixen inundatie des
waters/ de welke behoorde (so de gelegentheyte sulcx hadde gheweest
om te doen) geheyte te sijn/ ten eynde sy vry soudén mogen geweest heb=
ben vande accidenten/ die nu niet en condén geremedieert werden son=
der dat middel/ niettemin wasser gemaectt voor de Vivres een cleyne
sterckte/ raeckende 'tvoorsz. retrenchement: maer veel hoogher ende
buyten perijckel vande overloop des waters. Ggelijck oock binnen int
Landt was hy oock gheheel sorchvuldich om te doen setten seeckere
menichte van Wint-Molens ende Rosmolens/ conform het advijs
vande Ingenieurs/ de welke/ om de waerheyte te segghen/ niet wel
en waren ervaren in die conste/ ghelijck aen het werck bleeck/ hoe wel
de quantiteyt vande cleyne die verdeelt waren onder de Ruyters ende
haer/ ondertusschen dienden den tijt sy Coren vonden: ende het Amu=
nitie-broot dede hy partinent uytdeelen elck wat/ daer inne de Grave
van Jentilli (die doe ter tijt was Generael vande Vivres) hem seer
wel queet in sijn devoir. De eerste acht ofte tien dagen/ also de saecken
noch alles niet wel gheschickt en waren/ ende de Convoyen noch niet
gingen/ ende het Broot ontbrack/ so bleef het Leger gheheel ontbloot/
van Broot also wel als van alle andere dingen/ het welke hy daer na
hier sijnde/ met goede ordre bequaem. De Grave van Hornes/ bo=
ven alle 'tgene boven verhaelt is/ was ghecommandeert te dienen on=
der 'tbevel van Graef Henrick vanden Berch/ ende also hy sterck van
volck/ Equippage ende Vivres was/ souffisant om d'een of d'ander
entreprinse te doen/ importuneerde hy Graef Henrick seer om eenigen
dienst te mogen doen/ ende tot yet wes geemployeert te werden: daer

319 [sic=323]

toe voor den dach brenghende den Interesse van 'sConinckx dienst/
ende oock sijne particuliere/ alsose sijne eere betrefte. Ondertusschen
quam aen den Grave van Montecuculi met 14000. man te voet/
ende tusschen de twee ende drie duysent peerden/ die eenighe daghen
noch over de Ysel niet en quamen; maer bleven ghelogeert tersijden
de Riviere/ recht teghen over de Schip-Brugghe/ treckende voorts
omtrent Dousburch/ de welke geinformeert sijnde vande voorslach
des desseyens hier te vooren geroert/ drongh seer hert sonder ophou=
den om daer toe gebruyckt te worden/ ende te nemen sijnen wech nae
de Zuyder-Zee/ naer dat hy alvoren gepresenteert hadde met gewelt
ende openbaer macht met sijn volck alleen de Sstadt van Doesburch
te overvallen/ mits daer vooren te genieten de Pilleeringe ende profijt
vanden buyt. So dat de Heere Graef Henrick beslommert met soo
vele propositien/ ende siende dat sijn affairen anders ginghen dan hy
wel begeerde/ heeft den voorsz. Grave Montecuculi met het volck
in sijnen dienst sijnde/ met eenige stucken Geschuts hem medeghege=
ven/ onder 'tbeleyt van S^r. de Heze/ een vande Lieutenants vande
Artillerye des Coninckx/ ende sijne Staten van herwärts over toe=
gelaten om te trecken in het Landt/ ende te marcheren recht op A=
mersfoort/ gelijk hy dede. Aen d'ander sijde heeft hy gesonden den
Grave van Salasar mette Spaensche ende Walsche troupen/ ende
eenige stucken Geschuts/ onder 'tbeleyt van Pascuael de Arenas/ ooc
Lieutenant vande Artillerye/ om te soecken de stadt Hattem in te ne=
men/ tot sulcken eynde als boven geseyt is/ niettemin gheresolveert
sijnde/ voorsach hy veel ongelegentheyden (alhoewel hy oordeelde op
een ander maniere beter gedaen te wesen) de welke so van d'eenen ofte
andere sijde soude connen wedervaren/ waer van het succes hier na
geseyt sal werden.

Ten desen tijde quam daer mede aen Graef Jan van Nassau op den 17. Augusti/ met omtrent 8000. oft 10000. man van des Keyzers troupen/ met hem brengende Patente om te commandeeren als Generael van den Keyser over de selve troupen/ het welcke heeft gegeven een weynich jalousie: maer nochtans altijts met groote discretie ende eerbiedinge/ sonder datmen conde segghen dat van wegen de Heere Grave Henrick/ noch vanden sijnen heeft ghebleecken de minste saecke die prejuditie soude connen doen tot den dienst daer d'een of d'ander in gheobligeert was. Den 18. verreysde de Heere Grave Henrick om te besichtighen watmen int Landt dede tot executie van dit desseyne/ ende nemende sijnen wech na de sijde vanden Grave van Zalar/ ende wederkeerende langhs de Yssel passeerende na by Deventer/ worden aengegrepen van een uytval van drie oft 400. mannen den 19. des s'avonts/ alwaer hy sich in perijckel stelde met dienstelicke couragie/ als een simpel Soldaet soude connen doen/ alwaer hy so wel gesecondeert werde/ datse desen uytval geslagen hebben blij-

324

vende vele dooden op de plaetse: ende was dit selve ghevecht so heet/ dat den selven avont twijfelachtighe tijdinge in het Leger quam/ dat Graef Henrick doot oft gevangen was: ende des naermiddachs omtrent 4. uren waren de tijdinghen ghecomen van het innemen van Wesel. Maer Godt wilde/ dat van dese twee quade tijdingen maer eene waer was/ de welcke niettemin bestant ghenoech was om in het Leger te geven een groote verslagentheyte/ ende inder daet een mes was/ 'twelck afsneet den draet van alrehande middelen/ om te volbrengen met profijt alle de voorbedochte desseynen ten dienste vanden Coninck/ ende tot afbreuck vanden vyandt/ de welcke hier deur ghetrocken waren uyt alle schrick ende verbaestheyte/ daer mede sy deur desen intocht inde Veluwe benaut waren/ ende noch meer souden becommert gheweest hebben/ so de saecken gegaen hadden gheweest op een aensienlijcker voet.

Waeromme so my dunckt alle de bovengescreven poincten ghenomen na haere ordre/ ende beginnende van het eerste als te beleggen Aernhem/ het was onmogelijck sonder te doen eene merckelijcke faulte/ deur oorsaecke dat het Canon niet en conde comen deur den wech alrede ingenomen/ dan onder de genade vanden Vyandt/ die in diverse plaetsen condon afsnijden den wech na sijn goetduncken/ ende met alle soorten van advantagie: boven dien waren sy ghenootsaeckt te comen omtrent Zevenaer op den Dijck/ onder de genade vande Musquetten ende het Geschut vanden Vyandt/ 'twelck bewaert was met het uytbreyden van haere Retrenchementen/ gelijk als de experientie 'tselve naderhandt heeft doen blijcken als wy daer passeerden/ ende daer menschen ende paerden worden dootgheslagen: Ende noch is te bemercken/ dat Graef Ernst van Nassau daer was ghecomen met vijf duysent man/ ende alrede begonste hem so binnen sijne Retrenchementen als daer buyten/ aen te stellen/ dat dese plaetse niet en was te verwinnen/ dan met een belegh ende waginge des geheelen Legers/ 'twelck op andere plaetsen oock te doen hadde/ soo tot haerder als 'sLants conservatie/ ten eynde van divertie/ 'twelckmen pretendeerde: ende consequentelick soude daer veel minder apparentie gheweest sijn/ om te passeeren nae Wageninge ende Rhenen.

Belangende het tweede poinct: Het is waer/ dat Dousburch was seer weynich voorsien van Volck ende Amunitie/ ende dat de Borgerye ineen groot verschricken waren/ gelijk als oock de Steden hier boven genoemt: Maer hier aen is te sien/ dat tot dit werck men tijt van doen hadde/ die in dese ghelegentheydt merckelick verliep/

jae met duysent accidenten/ daermen niet op soude ghedacht heb= ben: boven dien most het Leger geretrencheert hebben gheweest/ ende gelegert gelijk een belegeringe vereyscht/ ende het Canon most oock bequaemlick gestelt wesen/ 'tsy om ons te defenderen/ of om een formele Bateria te schieten/ tot het welcke veel Amunitie van Oorloge

325

van doen was: waer van het Leger so schaers voorsien was/ dat de Musquettiers daer inbegrepen d'artilrye/ gheen drie weecken ofte een maent soude connen hebben voorsien gheweest/ ende het Leger soude so gebleven hebben ontbloot van alle middelen van defentie/ tot schande vande gene die 'tselve soude commandeeren/ ende groot achterdeel van den dienst des Conincx. Ende boven al is te bemercken dat de Brugge most bewaert worden seecker ende vry/ ende de Poorte open/ om uyt ende in de Veluwe te mogen trecken/ daer toe hy dan moste in dien tijt volharden in sijn werck/ ende daer toe ghebruycken een groot deel van sijn Leger/ ende alle de gereede penningen/ niet sufficient sijnde om d'eene of d'andere te voldoen/ die nootwendich mosten versorget sijn by esgual portien/ door dien dat Grave Ernst van Nassau daer byde hant sijnde/ niet anders en soude ghesocht hebben als te secoureren die belegerde plaetsen/ ende sich te herstellen in gerustige possessie van dit Eylandt/ 'twelc alleen te doen was van sich meester te maecken vande passagie der Riviere/ ende soude het lichtelick hebben connen doen/ tegen een Leger dus geempesscheert sijnde met acht ofte tien duysent mannen/ die hy conde by den anderen brengen/ sonder genootsaect te sijn den Leger te lichten voor 'sHertogenbosch: Ick segghe als de nootwendighe behoeften aldaer hadden ontbroocken/ ghelijck sonder twijffel soude gheschiet hebben/ noch gheen middelen byder handt hebbende om te vervallen de onkosten van een beleg/ principalick so als dit soude moeten wesen: dat meer is de behoefte ofte ghebreck van vivres ende het gelt 'twelck aen 'tvoetvolck ontbrack/ waren eenen wech om alles te brengen tot een onverwinlijcken val. Maer waer deur dese gebreekelickheyden sijn toeghecomen en weet ick niet/ noch en gaet my oock niet aen om daer af te sprecken/ ende ick en twijffel niet/ of alle de Werelt weet het/ wie oorsaecke sijn geweest van dese so schandelicke faulte.

Op het derde/ 'tis seer qualick te gheloven/ dat dese divertie soude hebben connen geschieden deur brandstichterij ende rovinge/ gelijk seer wel conde bemercken Grave Henrick vanden Berch/ die sulckx wel soude belet hebben/ so hy so punctuelick gehoorsaemt ware gheweest/ gelijk sijn last ende auctoriteyt wel vereyschte/ want oock den Vyant niet en conde also genootdruckt worden om op te breecken van sijn belegeringe voor 'sHertogenbosch/ door sulck een rovinge/ die in een oft twee jaren tijts conde ghebetert ende gherepareert worden: daerom het spreekwoort waer is/ 'twelck seyt: dat een geruwijneert Landt, veel beter is dan een verloren Landt.

Men moste in alle manieren doen blijcken/ te willen voor altijts bewaren het geene men vercregen heeft/ ende arbeyden altoos ten besten/ het welck niet can gheschieden met branden ende rooven: Want 'tgene men bewaren wil/ salmen altijt soecken geheel te conserveren/ ende 'tghene men bevint niet te connen bewaert werden/ ordinaerlick

322 [sic=326]

daer geen andere remedie toe gebruyckt werde dan d'extremiteyt van 'tverderf/ waer toe men deur Crijchs-insichten can gedrongen worden om de handt moede te maecken aen 'tgewelt. Agesilaus/ om Phanasus uyt Prige te verdrijven/ bedurf het gantsche Landt hem be=

nemende de ghelegentheynt om daer te mogen blijven: Maer sijne conquesten van Asia/ die hy wilde bewaren/ dat dede hy met soeticheynt ende sonder bloetstortinghe noch bannissement/ jae selfs niet tot eene vande Officiers vant Landt die dat versocht. Also dan om wel te doen in dese actie sijn van noode twee principale dingen: eerstelick 'tgetuychenisse van een groote goedertierenheynt/ teghens d'inwoonders van 'tLandt van allerley soorte van qualite/ ende een liberale toelatinghe van alle den geenen die in hare domicilie wilden blijven/ datse dat seckerlijck mochten doen/ ghelijck Graef Henrick verclaerde daer toe gantsch begerich te sijn/ op dat deur desen wech den Vyandt niet mochte hopen eene verlossinghe/ maer ter contrarie indien wy furieuus selick ghebrant hadden/ het welcke naer ghewoonte niet langer can duyren als de moedicheynt ofte het dessein dat toelaet: dat oock het Leeger niet en hadde connen krijgen eenich secours van vivres ende andere ontbrekende notelickheyden/ 'twelck niet was te becomen/ also het vluchtende volck met hem neemt 'tgene hem behulpelick is/ ende niet achter en laet dan dinghen die hem onnut sijn/ ende niet wech can voeren.

Ten tweeden/ dat veynsende te willen ontladen het Landt van groote overlast/ moste binnen houden alleen de troupen daer toe noedich tot bewaringhe vande passagie/ houdende de reste buyten ende by der handt/ arbejdende neerstelick tot verseeckertheynt der weghen/ sonder verder te trecken/ om de vivres ende andere behoeften met bescheidenheynt te krijgen/ ende so veel het doenlick was vanden bodem des Vyandts daer omtrent/ die hem costen schade doen in sulcx/ als mede die van Wesel/ daer de stapel van alle nootwendige dingen was ten behoeve vant Leger/ ende daer de Conqueste conde bewaert worden: Ende dat ten eynde de Prince van Oraengien opheweckt sijnde deur dese maniere van procederen/ (de welcke hem voor die tijt meer te vreesen dan te remedieren stont) de Heeren Staten van Hollandt van dit Lant/ waer deur haer ruwijne soude mogen toecomen mettertijt/ en is niet te gelooven/ dat om een machtich Leger dat verde is te slaen soude ghelicht hebben/ om te voorcomen het quaet/ 'twelck al evenwel dan niet geheel gerepareert soude wesen. Hier in staet oock te remarqueren dat het sonder reden was hem te dringen om te verlaten sijn Beleggh/ om hem te setten teghens so grooten ghewelt/ 'twelck hy wel connende gelooven hem onmogelick te wesen om te boven te comen/ om dat dit geloove van onmogelickheynt hem mocht brengen in consideratie/ dat van twee quaden men hem voor het quaetste moet wachten/ ende gelooven dat in alle manieren 'sHertoghenbosch over=

323 [sic=327]

wonnen/ ende de Veluwe verloren/ veel beter is te verlaten 'tgene int eynde vercrijghelick is/ dan te lopen tot een daer niet aen te comen is: ghedenckende aen Agesilaus/ die na sijn gecregen quetsure inden slach die hy ghewan teghens die van Theben ende Argiens/ hy viel in een groote sieckte tot groot achterdeel vande Lacedemonianen. Die Thebanen wederom couragie nemende/ hebben gesonden Epimanundas in Liconie om dat te verderven met so groot gewelt/ dat Agesilaus niet en dorste trecken van Sparta om hem 'thoofte te bieden/ als hem gevoelende te swack. Met de selve reden is het wel contrarie te willen sijnen Vyandt locken uyt een plaetse daermen hem can hebben (veynsende hem te vreesen) ofte denckende hem van daer te locken/ hem latende sien een macht die deur de sijne niet conde geslagen worden/ ende capabel om hem vreesen aen te jaghen/ gelijk als over al opte Veluwe te sien is/ soo heeft hem oock dese groote menichte van Crijchsvolck genodicht te blijven daer hy was gelogeeert/ ghelijck Agesilaus/ om te

blijven in Sparta. De maniere van doen in dit Eylandt/ dede hem claelick sien/ dat dit quaet vele te heftich was om te mogen duyren/ ende dat den tijt ende patientie alleenlick remedie conde sijn/ sonder dat van node was eenich groot geweld. Maer dit alles is van so grooten effecte niet gheweest/ om dat hy de voorgaende maximen ghevolcht heeft/ 'twelck hy anders niet en soude gedaen hebben.

Ten vierden/ het is waer dat alles was wel gediscoureert/ so d'uyt= comste so licht gheweest ware als de woorden/ ende hadden wel be= docht 'tgunt men uytrechten soude hebben connen: maer vergaten te dencken dat een Armee oft Leger niet leven en can byde Lucht/ noch de Soldaten vechten sonder eeten/ ende dat de ghelegenthey niet wert gevonden in een Landt uytgegeven ten rove/ ende daer het volck den tijt hadde meer als te veel om te vertrecken met alle hare gelegenthey= den in een plaets van verseeckertheydt/ ende uyt de handen der gener die hier overliepen. Het is evenwel waer datmen noch eenige dingen mocht becommen/ maer 'twelck opt honderste deel niet conde ghe= noech sijn voor soo grooten ghetal/ die niet voor acht ofte tien daghen moeten leven/ maer altijt/ ende principalick als men yet groots byder handt grijpt/ want anders soudet niet bequaem sijn om te dienen/ noch eenich onghemack te lijden: ende daerenboven wat fundament souden sy connen nemen om redenen te vinden/ te trecken in het bin= nenste van een Landt/ daer de Poorten naulicx open sijnde/ men hem begaf tot een beleghe of bloedighe slaghen/ sijnde 12. oft 13. mijlen int Landt/ ende so verre van haer passagie/ deur welcke nootwendelick mosten comen de behouften van Vivres ende andere dingen/ ordi= nairlick in sulcken saecke nodich/ ten ware alles deur inbeeldinge daer conde gebracht worden sonder eenige tegenstant/ ende dat alle de We= relt haer soude comen buygen de knyen/ ende alles ghebracht worden inden mont. Wat apparentie isser oock datmen in dese conjecture sich

328

gaet imagineren de haestige inneminghe van soo veel plaetsen van im= portantie/ ende bysonder van Utrecht/ so na byde handt/ ende van soo grooten consequentie in dese ghelegenthey/ sonder acht te nemen/ dat de Staten veel eer haer desen bril op den neuse te laten setten/ souden connen daer toe gedrongen sijnde/ gelijk sy souden geweest sijn (so de saecken voort hadden gegaen) sulcke groote resistentie doen/ dat wijse niet en souden hebben connen vermeesteren/ noch den Vyandt daer deur genootsaecht sijn/ sijne belegeringe van 'sHertogenbosch op te breecken: De verbaesthey diemen seyde die van Amsterdam te sullen hebben als wy daer omtrent souden comen/was suffisant daer toe/ om dat sy haer also geparst/ ende so na by hare Stadt siende/ men van haere Cooplyden/ onder dat pretext soude ghetoghen hebben soo veel gelts als sy souden gewenscht hebben/ ende deur desen middel sulcken succes als men ghewilt soude hebben: maer ondertusschen waer sou= demen van geleeft hebben? Waer soudemen munitie van Oorloge ge= haelt hebben om te vechten/ sonder voor 'tConinckx Leger (int welck alle dingen so schaers was/ dat naulicx 'tgene daer was genoegh koste wesen) een goede partye volcx af te nemen om vivres ende munitie van Oorloch te gaen halen (ghelijck het sonder twijffel nootsaekelick soude geweest sijn) hoe soudemen acht genomen hebben op de passa= gie vande Brugghe (die voor al most bewaert sijn) ende wat middel om te leven in desen gevolge/ naer een gheheel verderf vande menichte ofte troupen die voor uyt waren? ende dat archste is/ alles t'samen gevoecht sijnde/ wat soude men connen doen om te onderhouden eene soo groote menichte/ sijnde so verre verscheyden van alle gelegenthey/ dependende alleenlick in hulpe van een Brugghe die seer lichtelick

conde verbrandt worden/ sijnde ontbloot van hare behoerlijcke mach=te: Ende hier na vrage ick of den gantschen Leger niet soude connen verloren gaen/ sonder dat de Vyandt anders soude van doen hebben dan hem te houden op sijne defentie/ ende laten toe den honger diese alle soude hebben verslonden. Graef Jan van Nassau die hier na marcheerde mette reste van sijne troupen/ heeft dat alles wel be=proeft/ ende dit voornemen nochte innemen van Amersfoort heeft nergens toe ghedient dan alleenlick toe te laten de rovinge van eenighe Soldaten/ die in prejuditie ende contrarie seeckere gemaecte Capitu=latie/ willende verlaten dese plaetse/ om dat sy die niet houden conden/ hebben haer begeven tot pilleeringe/ tot grooten intrest vanden dienst vanden Coninc: want hoewel het waren de troupen vanden Keyser/ niettemin den Vyandt leyt het op den rugge van 'tvolck van den Co=ninck van Spaengien/ om de welcke te assisteren datse hier gheco=men waren. Ende datmen soude seggen dat om alsulcken geweld als 'tseljde was/ den Prince van Oraengien 'sHertoghenbosch soude verlaten/ dat is gheheel abusijf/ want de Staten wijs wesen=de in haere affairen/ ende hy (de Prince) gheexperimenteert in sijne

329

professie/ conden claerlick sien d'onvoorsichticheydt in desen aenslach/ ende dat alle 'tghene Graef Henrick conde ghedoen tot sijnen meesten voordeel/ ende verbaestheyt vanden Vyandt/ nu te niet was/ alsomen uyt 'tprogres van deser saken men wel van het eynde conde jugeeren/ gelijk aen 'tquaet eynde van desen impertinenten aenslach genoegh te mercken is: waer deur dat Graef Jan met alle sijne macht genoot=saeckt is geweest sich te rugge te keeren sonder yet uyt te rechten/ ende de Grave van Salasart te laten Hattem met vreden.

Van te allegeeren/ dat somen vorders hadde getrocken in het Lant/ volgens d'ordre die den Grave van Montecuculi hadde becomeen van Grave Henrick/ men soude gevonden hebben so vele Vivres tot ghe=noegen/ 'twelck (onder correctie) is impertinent: want genomen met=te stadt Amersfoort/ alle de cleyne plaetskens streckende na Utrecht (vande sterckste men niet en moet spreekken) ende dat 'tgeheele Landt ware ghebleven bewoont met sijne inwoonders met haere ghele=gentheyden/ men soude niet connen gehadt hebben provisie voor vijf=thien daghen tot onderhoud van desen Legher/ hebbende gheen ordre gestelt ghelijck het behoorde/ om te hebben waer van te leven: daer naer/ want om te connen gheholpen worden van buyten/ was wey=nich apparentie/ want vele werden bevonden uytgeput ende onmach=tich de Oorloge te onderhouden. Den Prince van Oraengien over=leden/ de welcke by na deur ghelijcke werck als dit vande Veluwe quam logeeren omtrent Firlmont int jaer 1602. seggende te willen in=trecken int herte vant Landt/ om te dwinghen sijn Hoocheydt van Deurluchtige ende Ho. M. te verlaten het beleg van Oostende om hem tegen te trekken/ is genootsaeckt geworden deur gebreck van Vi=vres (al hoe wel hy was in een Landt daer hy eenighe Steden qua=lick gefortificeert conde vercrijgen/ ja de Stadt van Firlmont groot ende breet/ ende dat hy oock conde genieten verscheyden commoditey=ten/ die hy daer conde ghevinden met de hulpe die hy conde ghetrekken uyt het Landt van Luyck) te verlaten sijn voornemen/ ende wederom te gaen nemen sijnen wech na de Rivieren/ alwaer hy conde becomeen alles tot sijnen behouwe/ welck was oorsaeck als mistrouwende van sijn desseynen/ ende te bedecken sijn faulte/ hem heeft begeven voor de Grave/ aensiende den tijt dat den Admirant van Arragon/ sonder daer op te dencken/ hem geabuseert hadde.

Belangende de Entreprinsen voorgeslagen met alle manieren van

Nota.
Desen Naem
en heb ick in
de Chaerte
niet kennen
vinden: soo
dat ick niet
en weet offer
in gedoolt is
of niet.
[= Tienen]

instantien byden Heere Grave van Hoorn/ die inder daet mochten (co=
mende tot weloverwegen) ghesuppleert worden totte principale ghe=
breecken/ hier voren gheseyt: Grave Henrick qualick bericht sijnde
vande handelinghe die als schoone saecken werden voorghestelt/ ende
verscheydelick gheraden sijnde van sommige die 't alles na haren sin
wilden hebben: hy Vyandt sijnde van alsulcke heete danssen/ daer an=
dere hem aen rieden/ voelde wel die onmoghelick te wesen/ ende

330

anders niet dan ydelheyt/ so/ 'tsy hier deur achtergehouden sijnde/om
niet byde handt/ als yet met goede ghelegentheyte/ ende wel denckende
dat de Vyantlicke plaetsen/ siende den Leger voor haer Poorten/ haer
so niet souden opgeven/ so heeft hy in alles grote difficulteyt ende de aen=
vallen onmogelick gevonden. Ende als het waer is dat sodanige aen=
slagen vereyschen eene verrassinghe/ ende dattet onmogelick was voor
den Grave van Hoorn te vertrecken met eenich volck ende ghereet=
schap uyttet Leger (alwaer gemeenlick een hope Spyons gevonden
worden) of dat de plaetsen die hy soude verrasschen/ souden al verad=
verteert sijn/ 'tsy deur de Spyons ofte den gemeenen alarm/ die daer
dicht by het gheheele Landt deur was/ hy proposeerde daer na dat
wesende ghesonden met vijftien hondert mannen te voet/ ende 300.
paerden met sijn toebehoorte in een plaetse verre van daer/ ende al=
waer vry wat notabels uyt te rechten ware/ de plaetse sijnde ontbloomt
van Soldaten/ representeerde/ so hy het Legher verswackte van soo
veel volckx als hy begheerde/ dat hy 'tselve wederom soude stercken/
'tware deur d'executie van eene plaetse van importantie/ ofte deur be=
letsel van te doen eenighe toesendinge van des Vyandts volck om hem
daer tegens te setten/ op dat de plaetsen niet wel en souden connen be=
set werden met Crijchsvolck/ 'twelck diverie soude veroorsaect heb=
ben tot profijt van den dienst van den Coninck/ ende voordeel vande
aenslagen van sijn Legher: waer op hy oock niet heeft connen obtine=
ren/ om redenen gereserveert aen Grave Henrick.

Alles wel geconsiderereert sijnde/ Soo is dat het verlies van Wesel
dede terstont seynden den Grave van Ysenburch/ met verswackinghe
des Legers van vijf of ses duysent man (alrede seer ghemindert deur
de sieckte/ ende 'twechlopen der Soldaten/ so na den Vyant als ande=
re wegen) om te logeeren na by Rijnberck/ om den Vyandt te houden
in den dwanc: Ende d'ervarentheyte van alle voorverhaelde gebreecken
geeft genoeg te oordeelen/ dat het beter waer geweest/ datmen anders
daer in gehandelt hadde/ ende in plaetse van te willen de vruchten
plucken voor haren tijt/ ende sich begheven verre int Landt sonder
omme te sien/ gelijk alst wel behoorde/ ende soot noot ware geweest
te gebruycken den gantschen Leger (aengemerckt de importantheydt
vande vercreghen saecke/ ende het verlies/ 'twelck ons soude moghen
comen vande rebellen) om die incomsten/ diemen daer hadde/ soo ver=
seeckeert te maecken/ dattet onmogelick soude gheweest hebben voor
den Hollanders die te niet te doen/ gelijk het inder daet conde geschie=
den/ indien men gedacht hadde/ dat om te doen een conqueste van im=
portantie gelijk als dese: datmen most voor al eerst ende al voren sich
verseekeren vanden inganck/ ten eynde hier deur tot profijt soude
mogen ghebracht worden so veel moeyten/ costen/ ende arbeyt/ diemen
daer toe hadde gedaen/ 's Hertogenbosch ontset/ ende Wesel bewaert/
'twelck genoeg soude gheweest hebben voor dat saysoen/ ende soo my

331

dunckt/ soude veel eerlicker ende profitabelder gheweest sijn dese con=
servatie (ja al hadde den Bosch verloren geweest/ ghelijck hy al even

wel is) als te quiteeren datmen van te vooren besat/ deur faute van daer in niet te hebben voorsien so als het behoorde/ ende verquist den tijt ende Amunitien: 'twelck niet en behoefden/ ende gheen tijt meer en was te seggen van te willen ghenieten de vruchten van het Landt/ eer datment geheelick heeft vercregen ende hem daer meester van gemaect. Maer ter contrarie mostmen hem veynsen het volck te willen gelt gheven om hem daer mede te ghewinnen/ eer als haer te eyschen sonder daer toe verobligeert te sijn om te gheven/ ende soude oock van node geweest sijn naer den tijt te segghen: datmen haer daer voor soude inde toecomende Lenten een erkentnisse doen. Alsdan souden wy treffelijcker ende heerlijcker daet by de handt ghenomen hebben/ indien wy het volck op dese manier gewonnen hadden. Souden oock dies te beter den Vyandt aenghevallen hebben/ die ondertusschen tweedrachtich sijne/ scheuringen soude ghemaect hebben/ als hy ons voornemen/ sijnde soo avantagieus voor ons/ ende schadelick voor sich selven ghesien hadde: Sy souden sich oock machteloos bevonden hebben om ons te resisteeren/ ende wederom te winnen 'tgene sy alreede verlooren hadden/ ende dat van wegen de generale schrick/ die het gheheele Landt door soude sijn/ ende doort verliesen vanden goeden wil van 'tmeeste van haer volck/ die rontom/ jae omtrent de Veluwe woonen: ende dan vol vreesse/ bevende/ ende half ghewonnen sijnde/ souden/ (eer als door eenich geweld sich te laten onderbrenghen) sich tot eenighe peys begeven hebben/ ofte pardon versoecken/ als te contribuieren voor de Staten/ ofte op den Oorloch te dencken/ ten eynde sy geen perijckel soude loopen/ van hare vryheydt te verliesen/ voor de welcke sy segghen/ te vechten: Maer 'tghene verre hier van daen is/ soo is Graef Hendrick/ (den welcke met sijn byhebbende volck men van doen hadde in Brabant/ om sich te voegen by de troupen daer al ghereet sijnde/ onder het commandement van den Baron van Balanson/ om yetwes voor te nemen teghen den Vyandt/ ende sijn voornemen te stutten) te rugge geroepen/ ende sijnde buyten hooppe van yet daer uyt te rechten/ is ghenootsaect geweest teghens sijne hoope ende meeninge de Veluwe te verlaten/ ende dat sonder profijit/ ende te sien Wesel ende 'sHertogenbosch verlooren/ ende sijn volck soo afgement/ ende gans van anderen sin sijnde (het welck geen gelt 'tse= dert inde Heyde by Turnhoudt ontfanghen hadde) dat het niet hooger en koste. So is hy dan (na dat hy op alles so goeden ordre gestelt hadde als hy koste: hebbende de Brugge gesterct/ ende met anckers vast ghemaect/ ende de fortificatien diese bewaerden/ versien/ na dat de tijt ende de plaetse het toeliet) vertroocken met de troupen die hem noch reesterde. Den lesten Augusti/ hebbende om redenen (vande welcke my niet aengaet te sprecken) gelaten Graef Jan van Nassau/ met de

332

sijne/ ende Keysersche troupen/ over de welcke hy commandeerde/ alleenlick tot de bewaringhe van de Brugghe; Ende willende de sijne voorsien van Vivres/ voor so veel/ als het menschelijck koste geschieden/ heeft sich met sijn Legher bevonden den tweeden September dicht by Bouckhout/ alwaer hy bleef/ tot den negenden toe: Ondertusschen sont hy wech met Convoy/ alle het geene hy daer hadde konnen bekomen/ soo van amunitiebroot/ als andere nootsaeckelickheden/ streckende tot vertroostinghe van de Soldaten die by de Brugge ghebleven waren: niet teghenstaende het soo weynich te beduyen hadde/ datse daer van haer niet langh kosten onderhouden. Daer nae is hy daer vandaen getrocken/ ende bevont sich den 10. op een mijl nae by Rijnberck/ dicht by 'tquartier vanden Graef van Ysenburch/ alwaer hy sich hielt tot den 23. Ondertusschen arriveerde den Vehedor Ge=

nerael met gelt tot betalinge van het Crijchsvolck/ die welcke mon= steringe doen doen hebbende ende ordre gestelt/ dat het gelt den Soldaten mocht uytgereyckt werden/ is verrocken met de munitie ende ander gereetschap/ dat tot de Veluwe gedestineert was/ alwaer sijn uytter= ste beste/ volghens sijne charge ende het gelt overghelevert hebbende/ heeft sich comen voegen by mijn Heer Graef Hendrick/ op dees sijde van den Rijn die te Rijnberck met sijn Legher ghepasseert was/ alsoo hier vooren gheseyt is/ ende is komen logeeren inde Heyde/ dicht by Sint Anne Cappelleke/ waer vandaen hy verrocken is den 25. ende passeerende dicht by Sonsbeeck/ is comen logeeren te Winmekendonc/ waer vandaen hy verrock den 12. ende tooch over de Brugghe die over de Mase gemaect was/ na Arsen/ ende den 28. quam het Le= ger slaen te Lebetum/ een half uyre vande voorgeschreven Brugghe/ ende bleef daer tot den 3. October/ vast acht nemende op 'tghene de Vyandt noch mochte in den sin hebben/ of hy na het winnen van 'sHertogenbosch niet verder in Brabant ofte yet anders soude soec= ken t'attenteeren. De tijt/ ende eenige redenen/ hebben hem doen ver= anderen sijn eerste desseyne/ streckende tot een notable afbreuck des Vyants/ ende alsoo dat niet hadde willen gelucken/ wilde ten minsten in dese gelegentheyt van tijt/ eene verdere inval des Vyandts soecken te weeren/ ende om dese oorsaecke heeft hy sich begeven wat dieper in het Landt/ te eynde als voorschreven is: Alwaer geïnformeert sijn= de vande retracte vanden Vyandt/ heeft sijn Leger geheelick gesepa= reert/ het volck op verscheyden oorden in Garnisoen leggende: Ende hy/ na dat hy heeft wesen vinden hare Hoocheyt/ ende Haer reeckeninge gedaen van 'tghene hy uytgherecht hadde/ is wederom ghekeert in sijn Gouvernement van het Hertochdom van Geldre.

Ende belangende dat de Veluwe gants verlaten is/ en spreekke ick niet/ om dieswil dat ick daer niet en was/ als oock my rapporteren= de/ aen 'tgene ick te vooren geseyt hebbe/ het welck claerlijck genoeg bewijst/ dat om dieswil men aldaer op sulcken voet heeft voortghe=

333

gaen/ het onmogelijck was die te mainteneren: ghelijck ick het oock voorseyde aende Heere Grave Jan van Nassau/ ende aende Colonel ofte Maistre del Campo Disdorf voor mijn vertreck: ende dat ale= veneens gelijck het gheschiet is/ met clare reeckeninghe des tijts/ diese daer noch souden hebben connen blijven/ nae het vertreck vande Heere Graef Henrick/ dewelcke my (dit is de schrijver van dese Apologie) commandeerde van hem te volgen.

Het is niet dan al te waer/ als dat dewijl wy daer noch waren/ wy niet eer broot costen krijgen (gelijckmen seyde) ofte het moste een Ca= nonschoot gelden: Ick soude vele exempelen tot ghetuyghenisse van diergelijcke saken connen voortbrenghe/ ende vele Leghers connen voorstellen diemen heeft sien te niet raecken door noot van Vivres/ al= hoewel sy dickwils in een Lant waren dat vruchtbaer genouch was/ ende daer anders genoeg te bekomen soude sijn: Want de vluchtende luyden/ al dat sy connen/ mede nemen/ ende niet en laten dan 'tgheen van geender waerde ende niet te beduyden heeft.

Dus verre de verantwoordinge van Graef Henrick vanden Berch/ de welcke uyt den Franchoysche/ (wesende niet alleen wat incorrect geschreven/maer oock gheen goet Franchoys/ met verscheyen Walsche woorden daer onder gemenght) ghetranslateert/ sulcx best moghelijk is geweest om des schrijvers meeninge uytte drucken. Den schrijver wort geseyt gheweest te sijn/ de geene die hem begeven heeft byde Vyanden van onsen staet/ ende sich noch laet noemen Grave van Hoorn/ hoewel

Vervolch
vande belege=
ringhe voor
sHertogen=
bosch.

ick/ om redenen niet can gheloven dat hy't selve is/ doch 'tsy wie het is/
'tis waerachtich/ dat het aen d'ander sijde ghedaen is tot voorstandt van
Graef Henrick vanden Berge.

Wy willen nu wederom keeren totte Belegeringe van 'sHertogen=
bosch/ daer van wy een wijle geswegen hebben: Hiervooren pag. 238.
hebben wy verhaelt dat sijn Excellentie aen Capiteyn Biel aenbesteed
hadde seeckere Gaelderye om die binnen 14. daghen te brenghen in des
Stadts Wallen/ hebbe oock verhaelt dat sijn Excellentie becomen had=
de drie geintercipieerde brieven uyt 'sHertogenbosch geschreven byden
Gouverneur Grobbendonck/ den Bisschop van 'sHertoghenbosch/
metten Abt van Berne/ ende Deken/ t'samen wesende dese beyde vanden
10./ ende den derden van Schepenen ende Raden der voorsz. Stadt/
van date den neghenden Augusti/ mettet volcomen inhoud der selver
Missiven/ uyt de welcke ende uyt seeckere persoonen daer uyt gecomen/
sijn Princelicke Excellent de ghelegentheydt der selver Stadt van
binnen eensdeels wel conde verstaen: ende niet jeghenstaende alle 'tghene
de Vyandt so opte Veluwe als elders teghen den staet van dese Landen
te wercke stelde/ so tot divertie van dese belegeringe/ als tot verwoestin=
ge van verscheyden quartieren der Vereenichde Nederlanden/ soo bleef
sijne Excellentie continueren de voorsz. belegeringe met eene ongelooft

334

lijcke couragie- stellende alomme goede ordre/ (dienende tot behoudinge
vande Provintien ende 'tgene men vercregen hadde/ als tot winninghe
van 'tghene men begeerde) ende voortgaende mette approchen so vele
mogelijck was: Schietende oock met het Canon op des Stadts For=
tificatien/ ende dede vele Granaten inde Stadt schieten/ die aen Huysen/
Kercken ende Menschen groote schade deden: ruwijneerde eenige huy=
sen genoegsaem int gheheel/ sommighe de huysen ende daecken gheheel
schadeloos maeckende/ soo dat oock de menschen op de straten qualick
conden ghedyren/ ende dat de Cruysbroederen haer Clooster mosten
verlaten/ ende gingen byde Minrebroeders wonen/ slapen ende haren
dienst doen. De ghestelde Molens ende de andere die met Peerden om=
me ghedreven werden/ deden oock goet offitie/ so dat het water den 15.
Augusti wel 14. duymen was ghevallen/ 'twelck seer wel quam om
d'Approchen te avanceren/ ende werde alle devoiren ende middelen aenge=
went omme tijt (die hier seer costelick was) te winnen: Want sijn Ex=
cellentie oordelende/ dat het voordeel van desen geheelen handel/ voor een
groot deel ghelegghen was/ so hy sich haest Meester van dese Stadt ende
plaetse conde maecken/ ten eynde hy de handen vry hebbende/ met sijn
geheelen Leger den Vyandt tegen mochte trecken/ omme alle des selfs
desseynen (die nu deur veele geintercipieerde brieven genoegsaem ont=
deckt waren) te beletten ende te niet te maecken/ waeromme hy sich
haeste/ hem dach ende nacht aende wercken ende inde Approchen ver=
toonende. De Officieren/ Soldaten ende Werckklyuden ende eenen ye=
ghelijcken animerende ende vermanende/ dat sy niet en souden verflau=
wen/ noch verdrietich werden inden arbeyt: maer sulcx geduldich lijden
haer assurerende dat hy met Godes hulpe seer haest Meester vande
Stadt wesen soude. Den 16. Augusti waren inde Loopgraven byde
Vuchter-Poort 10. gebinten gerecht/ maeckende 2. Roeden inde grach=
te vande Stadt. De Groote Galerye van Graef Ernst was doen
noch 10. Roeden uytgelopen: De Cleyne aent Hoornwerck was over
dan men wachte daer mede om verscheyden redenen. Dien avont wer=
den verscheyden Granaten inde Stadt geworpen: De groote Baterye
op het Tanaelge was gereet/ ende soude des anderen daechs met 8. hal=
ve Cartouwen spelen/ om die vande Stadt wat wacker te houden: ende om
op verscheyden oorden 'tgewelt vande Stadt meer te diverteeren/ wer=

Den Lieu=
tenandt Co=
lonel Veer
gheschoten.

D'approchen
werden seer
gevorder te=
gen de Stadt/
die daer je=
gens groote
teghenweer
doen.

den meer andere wercken ende approchen gemaect. Den 18. s'avonts haddemen een groot Combat ghehadt inde ghespronghen Mijne vant Hoornwerck/ daer de onse uytgheslaghen werden met verlies van een Schots Capiteyn ende een Lieutenant/ met noch eenige Soldaten doot ende ghequetst.

De Lieutenant Colonel S^r. Eduwaert Veer hebbende de wacht inde Approchen den 19. wesende Sondach/ is sijn Excellentie een weynich tijts te voren eer hy soude verlost worden/ aldaer (sijn persoon hasarderende) gecomen om de wercken ende Galerye te besichtighen/ ende met sijn

335

Excellentie geweest sijnde om hem de blinde ende Sap te toonen/ ende daer naer sijn afscheyt genomen hebbende/ begaf sich om af te trecken/ so wert hy met een ongeluckige Keugel door de blinde van achteren int hoofd geschoten/ so dat hy plat neder viel: hy werde in sijn Quartier in sijn Logement gedragen/ alwaer hy vier dagen daer naer met een goede resolutie Godtvruchtelick ghestorven is. Hy was een man van seer goede couragie/ beleyt/ ende dapperheydt/ ende werde seer beclaecht/ soo wel van sijn Excellentie als van alle andere Crijchs-Oversten/ hy werde tot Bommel seer eerlick begraven/ het Lijck vereert sijnde mette presentie vanden Generael Veer/ de Grave van Oxford/ verscheyden Capiteynen/ Officieren/ Voluntiers ende Adelborsten van qualiteyt.

Ten voorsz. tijden als de voornoemde Veer bleef/ soo blevender oock inde Approchen van Graef Ernst twee Ingenieurs/ so dat het ghetal vande Ingenieurs in dat Quartier cleyn werde.

Den 22. Augusti werde op het langhe ghedisputeerde Hoornwerck aende Hintummer-Poorte wederom een aenval gedaen/ ende sijn d'onse daer binnen blijven logeeren/ maeckende een Baterye tegen des Vyandts afsnijdinghe int selve Hoornwerck ende des Vyandts meenichvuldige Musquetten. Den 27. werde by eenige vande Raden uyt het Leger geschreven. Des Vyants volc disputeerden elcke voet/ ende vochten dapper/ toonende oock datse wel Cruyt hadden om te schieten/ want schooten eenighe dagen seer furieuselick met Canon ende Musquetten op onse Approchen ende Galeryen dach ende nacht/ so datmen met het aen stucken schieten van eenighe ghebinten/ ende verlies van volck genootsaecht was de Galerye vande Vuchter-Poorte a la preuve te maecken/ ende een Baterye om te moghen onder des selfs faveur voort gaen: Dat inde Galerye voor de Hintummer-Poorte d'onse neffens den Vyandt int Hoornwerck logeerden/ ende datter gheen vier voet aerde tusschen beyden en was/ daermen om disputeerde/ liepen nu met de spade besijden haer heen: Van ghelijcken krabbeldemen oock voor de Vuchter-Poorte 'travers dat buyten de Halve-Mane lach/ oock de Grootte Galerye van Graef Ernst/ die met Traversen recht opte Stadt aenginck: daer schoot de Vyandt schrickelick in/ daer deur die oock te lancksamer voort ginck/ ende werde een groot gelt geconsu-meert/ deur dien het so heet was/ ende mosten al waech-halsen met 6. acht ende 10. dubbel gelt daer toe gecocht zijnde/ die van elcke roe sapperens 120. gulden bedongen. Pinsens Approchen en conden also per faute van volck niet wel vermant wordene/ so door vertreck als verminderinge van volck deur sieckte.

Den 28. Augusti stonden al 58. ghebinten/ ende was het resterende vande gracht noch 8. roeden wijt/ daer van vier Roeden omtrent een knye diep/ ende de resterende 4. Roeden naest de wallen noch drie ende vierdhalve voet diep waren/ 'twelc men sonder eenich merckelick ongeluc in vijf of ses dagen hoopten over te gaen: De Galerye van corresponden-

336

tie gingh nu oock voort/ maer was wat heet/ deshalven werdt een Bateria ghemaeckt/ onder welck faueur sy wercken soude moghen/ ende men meenden dien nacht gereet soudent sijn: daer werden op dien dach twee man doot geschoten ende een gequetst/ die vande Stadt schoten op dese ende andere Gaelderyen seer furieus/ gelijck oock gestadich gedaen werde op de groote ende cleyne Gaelderye van mijn ghenade Heere Grave Ernst van Nassau: een stuck vant Hoornwerck wesende afgesneden met een travers/ omtrent van 4. voeten dick/ werde noch ghedisputeert/ ghelijck oock ghedisputeert werde het Contrescherp voor de Half-Maen/ voor de Vuchter-Poort/ ende furieus om gevochten hant tegens handt.

Den 30. Augusti gingen d'Aprochen noch naer ghelegentheydt wel voort/ niet jegenstaende die vande Stadt schrickelick daer op schooten/ ende maeckten altemet een deel gebinten ende volck aen stucken: De Bateria die tot bescherminghe vande Gaelderye van versche aerde ghemaeckt *à la preuve de Canon*, na ghewoonlicke fortse/ daer schoten sy met goet Cruyt deur/ al oft door boter geweest ware/ so datse daer naer 4. voeten verswaert werden/ ende werde dien nacht daer op drie halve Cartouwen geplant/ om de Gaelderye te verschoonen/ ende de Bateria int Bolwerck te schieten/ ende des Vyants Stucken te demonteerren/ als oock haer wercken te beletten. Sijn Excellentie dit ordinair gaen te langh vallende/ dede de Gracht die noch resteerde deur te gaen/ pertinentelick peylen/ ende hadde 't bolwerck ende 'sVyants werck van daer binnen daer teghens door 't beclimmen van haer Wallen van twee Soldaten doen besichtighen: ende soo bevonden/ dat hy ordre stelde om de naestleste nacht soo veel Sousijsen ende Rijs uyt te brenghen alst mogelick was/ om de gracht mede te vollen/ ende met een Blinde van Seyldoeck daer toe ghemaeckt in spijt vande Vyandt over te gaen ende die Mineurs over te brengen/ ende int werck te stellen. Sijn Excellentie/ niet jegenstaende de vermaningen die hem dagelicx deur last vande Heeren Staten ghedaen werden/ bleef al continueren met een groote couragie/ alle daghe uyren lanck te gaen int uysterste vande Aprochen/ daer menich man bleef: ende als men hem badt ende vermaende/ volgens der Heeren Staten bevel ende begeeren/ antwoorde hy: dat hy sich selven inde bewaringe ende bescherminge van godt Almachtich bevolen hadde/ ende bedanckte de Heeren hartelijck seer van haere goede jonste tot hem/ daer mede waren hare vermaningen uyt. Ick hebbe verscheyden brieven gesien byde Heeren Raden int Leger sijnde hem toegevoecht/ die mentie maeckten van dat sy grotelijck beducht waren voor sijn Excellentie persoon/ ende hoewel sy/ soo wel van wegen de Heeren Staten Generael/ als oock van wegghen die van Hollandt/ als mede van haer selfs wegghen waren aenhoudende/ dat hy sijn persoon soo niet en soude pericliteeren/ so creghen sy wel (schrijvense) goede antwoorde/ maer geen effect/ derhalven sy Godt almachtich/ dagelicx waren bid-

337

de voor de conservatie van sijn persoon. Vorders al werckende metten overganck/ gingmen evenwel mette bedeckte Gaelderye voort/ daer dien morgen 61. ghebinten af staen soudent/ ende de nieuwe correspondenten warender 6. gestelt/ met het toedammen van het resteerende waren achter een blinde van Seylwerck ghemaeckt/ om in spijt vande Vyandt over te gaen aen de Stadts wallen/ was wel begonnen: maer door 'tschrickelijck schieten ende verlies van des aennemers volck worde sulcx belet/ dan werde wederom by 8. avontueriers die het aengenomen hadden des nachts voltrocken/ met verlies van eenen man alleen/ sulckx datmen niet conde mette Gaelderye haestich voortgaen/ ende middeltijt die Mineurs int werck onder de wallen alles prepareren dat doen=

De Baron van Cortumer gequetst met een scheut van een Musquet daer hy van sterft.

Eyndhoven ingenomen.

lick was/ ondertusschen gingen d'ander Approchen al mede voort.

Den 29. sijn eenighe Officieren ende Soldaten gebleven/ ende onder andere werde oock den Baron van Cortumere Colonel van een Regiment Franchoyzen met een Musquet deur sijn slincker arm ende 'tbuytenste deel van sijnen vetten buyck geschoten/ so datmen meende dat d'inwendighe partyen niet gheraeckt en waren/ is diesniettemin den 2. Septembris snachts overleden.

Jaerdicht op des selfs overlijden.

*Den Baron de Cortumer Franchois Colonel/
Vvert gheschoten daer hii af sterf sonder Langh VVtstel.*

Die vande Stadt hebben dese twee nachten langhe gheviert/ men meende dattet was om 'tLeger van Graef Henrick vanden Berch/ de welck dat noch een aenval op ons Legher meende te doen/ soo de advertentien liepen/ teecken te geven.

Den eersten Septembris heeft sijn Excellentie een goet getal Ruysen uyt elcke Compangye onder 'tcommandement vanden Lieutenant Generael van de Ruyterye Staectenbroec/ ende den Hertoge van Bouillon met eenige Vuyrroers uytgesonden om te attacqueren eenige Keurlingen van des Vyants volck/ die heur onthielden tot Eyndhoven op't Huys ende int Clooster/ de welcke den derden werdercommende rapporteerden dat sy die opt Huys lagen tot omtrent 60. oft 70. toe hen opgevende hadden laten gaen/ ende d'andere tot omtrent 250. die hen op den wech hadden begeven om naer Breda te gaen/ hadden geattacqueert: naer eenige weynich recontre/ 16. aen des Vyandts/ ende 2. aen onse sijde waren gebleven: hebben hen opgegeven/ in voegen dat sy die naer 'tafnemen van 'tgeweer ghevangen genomen hadden/ ende door 'tmedelyden van eenighe vande principaelste rantsoenabel hadden gestelt/ hebbende op't Huys 60. man tot besettinge gelaten.

Den tweeden September des nachts hebben de Mineurs int bolwerck aende Mijne begonst te wercken/ ende bleven daer in continue-

338

rende. Aende Halve-Mane voor 'tBolwerck was de Biesbrugge overgebracht/ so datmen inde selve mede was minerende. De Galerye was gebracht tot 76. gebinten/ so datter noch resteerden omtrent 12. gebinten: de Mineurs continueerden inde Mijne/ 2. ende 2. malcanderen verposende. Sijn Excellentie was den derden nacht savonts laet inde Approchen. De sieckte int Leger vermeerderden seer/ soo datter alomme inde Steden ende inde Gasthuysen gesonden werden/ om haer te verquicken/ ververschen ende genesen/ maer vindende het daer beter als int Leger/ so datse al gereconvalesceert sijnde/ geen haest en hadden om naer 'tLeger te keeren/ daer deur men hier naer ghenootsaeckt is geweest ordre te stellen/ ende aende Magistraeten te schrijven/ dat volghende d'intentie van sijn Excellentie/ sy souden procureren dat de ghecureerde Soldaten/ so uytte Gasthuysen als andersints souden mogen worden gelicht/ ende na 'tLegher in alre haest weder toeghesonden. De Galeryen int Quartier van sijn Ghenade Graef Ernst van Nassau werden met cracht van gelt/ tegen des Vyants geweldich schieten wel ghevordert/ ende men meende datmen het die weecke seer verde brengen soude.

Men hadde tot die tijt toe al over de 25000. schoten geschoten/ ende de Comijs Bockhoven hadde de Heeren vanden Raden van sijn Excellentie int Leger al over eenighe dagen daer van veradverteert dattet Cruyt seer schaers werde: ende desen dach is hy wedereom byde voernoemde Heeren gecomen/ seggende dat met het geweldich schieten dat

De Halve=
Mane leg=
gende voor't
Bolwerck
aende Hin=
tummer=
Poort in=
genomen.

nu dagelicx gedaen werde/ het geschapen was dattet nu noch eerst soude aengaen/ ende dattet Cruyt cleyn wert/ ende somen niet tijdelick goude partyen aldaer en sont/ dattet Leger wel in ongelegentheyte soude comen te vervallen. Waeromme de voornoemde Heeren Raden terstont gheschreven ende ordre gestelt hebben dat het Magasijn met genoegsaem buscruyt voorsien is geweest. In de Mijne in des Stadt bolwerck waren 2. Mineurs den 3. Septembris des nachts in gebleven/ doch men soude wederom voortgaen/ dan daer wilde qualick yemant wederom inne/ want syluyden wilden daer quaalick aen/ of daer most een blint aen 'teynde vande Galerye gemaectt werden: niettemin daer waren drie Engelsche Soldaten van mijn Heer Veers Compaengye/ die in Engelandt het Mineeren geleert hadden/ ende Coolputten te ondersetten/ die dit werck aennamen/ ende hebben eyntlick volbracht/ so dat haere Mijne gesprongen sijnde/ goede operatie dede. Mette groote Galerye van Graef Ernst wert oock goet devoir gedaen om op eenen tijt over te wesen/ sulcx dat by aldien die belegerde de Stadt disputeeren wilden/ so soudemen op eenen tijt met alle 'tgewelt connen ghereet wesen om alles teffens int werck te mogen stellen. Wtte Stadt werde nu dapper mettet Canon gheschoten/ ende principalick int Quartier van Graef Ernst/ niet alleen in onse Approches/ maer selfs oock int Quartier.

Den vijfdens nachts wasmen inde wercken voor de Hintummer=

339

Poort so verde gheavanceert dat d'onse de halve Mane ghelegen voor 'tBolwerck vande selve Poorte/ hebben inghenomen/ ende wasmen van meeninghe aldaer aende zijde te laeten legghen de vordere buytenwercken/ bestaende in een Contrescharp ende cleyn Half-Maenken/ ende mette Approches te gaen int Bolwerck selfs/ hoe wel eenige meenden dat de selve Buytenwercken souden moghen doen die offensien/ die aen 'tBolwerck vande Vucht de Half-Mane ghedaen hadde: De selve nacht haddemen aende Vucht mede doen springhen de Mijne inde halve Mane/ doch overmits de selve achter uyt sprongh/ en was de operatie van 'tmeeste effect niet geweest/ sulcx dat wederom nieuwe Mijne heeft moeten ghemaectt werden.

De sieckte vant Legher continueerde noch al/ maer storven niet soo veel als voor desen: Die Contrerolleur vander Mijlen/ sieck ghelegen hebbende vande Legersieckte ende Roo loop/ beterde wederom/ daer men blijde om was. Sijn Excellentie was seer verlegghen om goede Mineurs/ dewijle daer verscheyden ghebleven waren/ daeromme de wercken so veel niet condon werden gevordert/ als men wel geernehadt hadde/ ende ismen ghenootsaectt gheweest om naer Luyck te schrijven/ ende aldaer Mineurs vandaen te ghecrijghen/ middelertijt mostmen roeyen mette Riemen diemen hadde: Alle dese wercken costen een onghelooflick gelt/ in voegghen/ dat hoe vele gelts daer aen ende aen toeghesonden werde/ men dagelicx om nieu provisie most schrijven/ of men soude lichtelick gebreck daer by gehadt hebben: want hoe seer men socht te menageren het was te vergeefs/ want seyden dat sy haer in peijckel haers lijfs 'tselve niet anders en wilden aennemen. De eerste Galerye was den sesten Septembris ghebracht tot 87 gebinten/ soo dat de selve haest sijn volcomen lenghte hebben soude/ om niet deur onse Mijne beschadicht te werden. De nieuwe Galerye en was tot die tijt toe niet seer geadvanceert/ vermits die door de Halve-Mane te seer gequelt ende geinfesteert was/ ende dat de spijsse so moerassich was/ dat men door de dicke van achtien voeten aerde conde penetreren/ wesende alsdoe daer inne niet meer gericht dan 12. gebinten/ doch na 'tveroveren vande Halve-Mane verhoopten die Mineurs 'twerck in weynich da=

De Halve=
Maen aende
Vuchter-
Poorte inge=
nomen ende
gehouden.

gen seer te vorderen. De Mijne int Bolwerck was by die van binnen dese nacht gedecouvreert/ so dat de Mineurs malcanderen recontreren= de byden arm ghehadt/ ende den hoet van 'thoof genomen hebben/ ende dat vermits de weynich aerde die int Bolwerck was/ soo datmen vorder uyt most lopen/ om wat meerder dicke van 'tBolwerck te hebben.

Den 8. Septembris is 'tvolck vanden Oversten Ferens int Le= ger ghecomen/ ende men hadde hoope (als sy souden onder sijn) dattet beteren soude om t'avanceren int Quartier van mijn Heere Grave Ernst. Na dat sijn Excellentie den 9. savonts inde Approchien (onder het commandement vanden Lieutenant Colonel S^r. Jan Aschley/

340

die het sijn wacht was) ordre hadde ghestelt/ ende de ordinaris wacht met gecommandeert volck vant selve Regiment hadde verdubbelt/ is hy omtrent te twaelf uren inde nacht wederom aldaer ghecomen/ ende ordre gestelt hebbende om de Mijne inde Halve-Maen te laten sprin= gen/ ende daer na t'overvallen/ 'twelck aldus geschiet is: De Mijne is ghespronghen voor omtrent een uren/ als oock des Vyants twee cleyne Mijnkens/ maer weynich of geen schade gedaen/ ende eer avantagieu= ser voor ons als voor haer opereerden. D'onse ghesprongen sijnde/ isser een partye volcx aengevallen/ ende haer verdeelt aen wedersijden op de twee vleugels/ daer na sijn aangedrongen 40. ofte 50. vierroers/ ende hebben d'avantgarde vanden Vyandt ghedreven over 'travers/ ende daer na overvallen/ ende voorts vechtenderhandt ingenomen/ ende be= houden. Van ons sijn omtrent acht oft tien dooden ende so veel gequetst. Wat vande Vyant gebleven is wistmen niet/ dan meenden datter meer gebleven sijn. Sijn Excellentie aldaer byde wercken sijnde heeft ordre inde Half-Maen gestelt/ dat het opgeworpen Travers werde overge= worpen/ ende een corps de garde daer in ghemaect voor 200. man/ om des selven avonts in volcomen defentie te mogen wesen. Die van= de Stadt hebben wederom de Mijne int Bolwerck ghemaect/ ont= deckt: De Galerye was so goet als over/ ghebrack maer een ghebint oft twee aen. De tweede connende van 'sVyants Geschut nu niet of weynich bestreecken werden/ was over de helft/ ende gingh nu naer wenschen voort/ doch comende over beyde die Rijsdammen inde Stadts Wallen/ haer werck werde t'elckens ontdeckt/ deur de weynich spijs die int Bolwerck was: hebben nu wat inwerts begonnen/ wilt daer niet wesen/ so moetmen na de Cortinen toe/ of Batery ende bresse schieten.

Daerentusschen gaen d'ander Galeryen int Quartier van Graef Ernst mede wel voort/ ende souden die van die weck al verde brengen. De belegerde hebben dese drie vier daghen/ dapper met Canon ende Musquetten gheschoten/ maer desen morgen so stil gheweest als kinde= ren die in slaepe gewiecht sijn. Gisteren nacht de belegerde roepende om Taback/ was Capiteyn Roset aldaer/ maeckende een groet op sijn hau= trevers voor Grol/ seggende dat hy oock was een Catholijck/ ende dien= volgende Christenen metten anderen: dat mijn Heere de Prince van Oraengien/ van mijn Heere den Gouverneur ende sijn Crijchsvolck sprack als van Soldaten de Honneur/ die haer in alles treffelick hadden ghequeten/ ende daarom naer sijne ghewoonlijcke goedertiertheydt/ ende datse nu van hem een goede ghewenschte conditie ofte appointe= ment souden connen bedingen/ ofte dierghelijcke affabelwoorden meer/ daer op niemant en antwoorde. Desen voornacht maeckte den Heere Major Wijts een praetgen met een Trevis van een oogenblick/ so dat= ter een Capiteyn ende ander/ boven op vry met malcanderen spraecken: ende onder andere ghebruyckte de voorsz. Major oock ghelijcke vrunt=

De vyandt
soeckt te Par=
lementeren.

341

lijcke redenen ende propoosten/ daer op den Capiteyn niet en antwoorde/ maer aftredende riep alleen/ tiere tiere/ ende anders niet/ ende daer mede waren weder inde Oorloch.

Den 11. Septembris smorgens sprongh int groote Bolwerck aen= de Vuchter-Poorte een Mijne/ de welcke goet effect nam/ ende werp op veel aerde/ steenen/ sparren ende stof inde lucht/ ontramponerende oock onse Galerye meer dan een roede/ ende maecte bresse datmen daer op gemakelick climmen coste: Dienvolgende heeft den Lieutenant Colonel Herry Herbert ofte Herbourt/ hebbende de wacht inde Approches ende Halve-Maen/ belast aende Sergant van Capiteyn Abrials/ dat hy met 15. Musquettiers eerst op de Bresse soude aen= vallen/ ende dat de Lieutenant van Capiteyn Nelson met noch 30. musquettiers den Sergeant souden seconderen: oock dat Capiteyn Goudwel/ als outste Capiteyn de Spiessen soude aenleyden: Daer op soo vielen sy cloeckelick aen ende gaven vyer met haer Musquetten/ ende het Canon ende Stucken donderden van alle Bateryen: soo dat de Vyandt retireerden van het Bolwerck over de Trenches daer het afghesneden was lancx de borstweeringhe naer de Vuchter-Poort toe: ende hoe wel ons volck daer na retireerden/ volgende de ordre die haer ghegeven was tot ofte binnen onse Galerye/ 'twelck de Vyandt siende quam hy daer wederom op/ ende heeft inde bresse een kleyn borstweringsken tot defentie opgheworpen/ daer op onse twee halve Cartouwen die aen het rechter eynde van onse Galerye stonden/ so schooten/ dat haer aerde ende rijs inde lucht vlogen: dit causeerde sulcken schrickelicken alarm ende verslagentheynt inde Stadt ende Borgerye/ datse riepen om te parlementeren. In dit gevecht bleef den voornoemden Sergant als hy aenginck: ende waer wert door sijn dye gheschoten een vailliant Edelman ghe= naemt Monsieur Broune/ van Capiteyn Herberts Compangye/ de welcke daer van omtrent drie weecken daer naer binnen 'sHertoghenbosch sterf: Capiteyn Roset wederom by occasie van 'topsoecken van doden/ sprack wederom als te vooren/ daer op Oppermont/ de Swager van Grobbendonck seyde: soo verre sijn Excellentie ghesint soude wesen die vande Geestelickheydt ende Burgerye te geven redelijcke conditien/ dat sijn Excellentie dan twee Capiteynen inde Stadt soude seyn= den/ sy souden daer wederom twee uytte Stadt int Leger seynden om te handelen. Waer op sijn Excellentie te vreden was dat sy aen haer sijde twee souden nomineren/ so hy oock aen sijn sijde soude doen. Daer op sijn Excellentie aldaer ghesonden heeft den Ritmeester Brochum/ ende den Sergeant Major Carty Engelsman. Van wegen den Gouverneur Grobbendonck is uytghecomen de voornoemde Oppermont/ Capiteyn vande Ruyterye ende Capiteyn Appelman/ de welcke versochten naer eenige handelingen vijftien dagen tijt/ om te seynden aende Hoocheyt vande Infante tot Bruyssel om haren wil te verstaen/ of sy haer binnen dien tijt souden connen ontsetten: het welck haer absolute=

342

lick is geweygert/ ende afgeslagen/ ende naer eenighe propoosten sijn sy eyntelick wederom ghekeert naer de Stadt/ met belofte van des middaechs wederom te keeren/ omme 'taccoort te sluyten/ ondertusschen sijn alle daden van Vyantschappe/ als oock van wercken opgheschort. Des naermiddaechs en mochten de Ghedeputeerde vande Stadt niet gereet werden om te comen/ dan souden des sanderen daechs te 7. uren comen mette Ghedeputeerde vande Geestelijcke ende Burgerye/ als oock van het Crijchsvolck: Daer op Brochem ende Carey op 'twoort *à la bonne foy* inder Stadt sijn gebleven. Daerentusschen heeft sijn

Excellentie tijdinge gecregen ende oock de Heeren/ dat de Vyandt mar=cheerde met alle sijn macht vande Veluwe/ ende 'tLeger vanden Gra=ve vanden Berch naer Dorsten/ ende dat tot Berck een Brugge ghe=maeckt werde ende soo naer ons Legher soude aencomen: men presu=meerde dat de belegerde daer kennisse van hadden/ als ooc vande swack=heyte van dit Leger/ ende dat sy dit speeltgen meenden te continueren ende met contracteeren drie ofte vier dagen toe te brengen: Daer tegen was sijn Ex=cellentie meeninge/ dat de partyen des s'anderen daechs ende ge=hoort sijnde/ datment cort afsnijden soude ende geen tijt geven. Middelertijt heeft sijn Excellentie so veel volcx ontboden als men over al eenichsins missen conde/ omme op alles op sijn hoede te wesen/ eenighe vande Hee=ren hebben opte Bresse geweest/ ende bevonden datmen met 20. int ge=lit op eene plaetse (behalven d'ander daermen oock met weynige op co=men cond) wel marcheeren conde/alwaert oock met twee wagens ende peerden besyden malcanderen. Aent Quartier van Graef Ernst als=men omtrent anderhalve roede deur het water gingh tot de knye toe/ datmen daer oock te voet ende te peerde in rijden ende gaen conde/ sulcx datmen meende/ datse des anderen daechs sonder redelick accoort niet scheyden en souden. Des anderen daechs voor de middach sijn uyt de Stadt ghecomen twee van wegen de Geestelickheyte/ twee van weghe de Militie/ ende ses van wegen de Stadt/ exhiberende hare pointen ende articulen/ waer op sy ghesint waren hare Stadt aende Hooch Mo. Heeren Staten Generael ende sijn Princelicke Excellentie over te leveren. De pointen raeckende de Militie waren van sulcken na=tuere/ dat daer inne haest ghedisponeert ende geantwoort soude hebben connen worden: Maer mette articulen byde Geestelickheyde ende die vander Stadt conjunctim inghestelt/ waren so int stuck vande vryheyte der Religie/ exercitie van ceremonien/ mitsgaders in het stuck raeckende de Hoocheyte vande regeringe vande Stadt soo binnen als buyten/ soo seer exorbiterende/ datmen by nae alle de selve articulen tot 43. in getale aen henluyden simpelick soude hebben gherestitueert/ om te ontgaen d'apprehentie diemen hadde/ van dat het die vande Stadt nergens an=ders om te doen en was/ als om tijt te winnen/ ende middelertijt noch te verwachten op hoope van ontset. Doch niet te min om te toonen datmen eerlijck wilde handelen/ so sijn eenige pointen uyt de overghe=

343

leverde toeghestaen/ eenighe afgheslagen/ ende eenige verandert: ende in plaetse van dien ghestelt/ die die vande Stadt des avonts omtrent de clock tien uren sijn behandicht/ met dien verstande dat sy daer op den 13. voormiddachs souden hebben te seggen/ 'tghene hun goetdunc=ken soude/ omme alsoo een corte afcomste van dit parlementeeren te maecken.

Den 13. September ismen so verre gecomen dat mette Geestelick=heyte/ Militie ende Magistraet van 'sHertoghenbosch gheconcludeert is/ datse de Stadt van 'sHertoghenbosch in handen van hare Hooch Mo. ende sijn Princelicke Excellentie souden overleveren op de poinc=ten ende articulen/ die met kennisse ende resolutie van hare Hooch Mo. (die daer in corps den 12. t'savonts ghearriveert waren) henluyden werden geconsenteert. De pointen waren veel in ghetale/ doch naer 'toordeel vande Heeren niet prejudicerende den staet. De Militie souden maendach daer naer uyttrecken/ by naer op de selve conditien als aen die van Breda waren geaccordeert/ wesende sijn Princelicke Excellen=tie gesint daer in te toonen sijn Furstelicke benevolentie ende prompti=tude: de Gheestelijcke souden daer oock alle uyt moeten trekken/ doch eenige tijt daer na/ mits van dien dach af cesseerende van alle publijcke oeffeninge van religie ende ceremonien: De pointen waren noch niet

Missive
vande Heere
Henrick Nobel/
aende Heeren
Ghecommitterde
Raden van
Hollandt
ende West-
Vrieslandt.

gheteckent/ doch aengenomen des anderen daechs voor middach gheteyckent te sullen worden.

De Heere Henrick Nobel out Burgemeester van Rotterdam/ heeft aende E. Heeren ghecommitterde Raden vande Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt den 13. Septembris/ hier van gheschreven in dese manieren:

Edele Mogende Heeren,

Op gisteren omtrent te elf uren is uytte Stadt gecomen den Abt van Bern, den Deecken van 'tCapittel vande Geestelickheit: Van wegghen het Crijchsvolck, Capiteyn Perkius, ende Capiteyn Appelman: Van wegen de Magistraet den Pensionaris vande Velde: Een Schepen met twee Vroetschappen of Raden by haer genoemt, ende drie Borgers van wegen de gilden: Hebbende den Pensionaris eerst, ende daer na den Deecken hare credentien verthoont: Dat gedaen hebbende, hebben haer versoeck ofte appointement gestelt by geschrifte, lanck sijnde by de 50. Articulen, gelesen ende overgelevert: Waer in vervatet was eerst lanc ende breet 'tversoeck vande Geestelicheyt, bestaende in continuele vryheydt vande exercitie vande Catholijcke Roomsche Religie, inde groote Kercke, Cloosteren, Cappellen, ende allen aenleven van dien, gelijk syluyden die tegenwoordich sijn hebben, haer incomen, renten ende habijten, sonder dat yemant in haere Kercken souden moghen comen dan met behoorlijcke Ceremonie ende respect: Voorts reysen, keeren,

344

frequenteren alle de quartieren neutrael sijnde: voor de Stadt ende Borgers vande Stadt vrye Godsdienst als voren, haer oude rechten, wetten ende privilegien intgeheel, so inde regeringe vande Stadt, die alle inde Stadt moeten gebooren ofte haer doop ontfangen hebben. Item sy wesende een Hooft-Stadt van Brabant, datse oock inde regeringhe vande Geunieerde Provintien gelijk recht moeten hebben, als comende van 'tHertochdom van Brabant, in alle hoge ende minder Collegien, cessie ende d'eerste plaetse, ende voorts in alles de volcommen auctoriteyt, die sy van ouden tijden voor d'oorloghe hebben ghehad: datmen die Stadt oock niet meer en sal beswaren, als andere Steden van Brabant met ons geunieert: dat den Raedt van Brabant nu wesende inden Hage, alhier inde Stadt sullen comen resideeren, of andere inde plaetse verkiezen: ende 7. jaren tijt om hare goederen te vercoopen, ende met ordre te vertrecken. Dit sijn naer mijn onthout wel de fundamentaelste poincten, 'tcrijchsvolck uyt te trecken met d'alderhoochste eere, die V.E.M. weten wat die is: met 6. stucken Gheschuts ende drie Mortiers met alle amunitie daer toe dienende, ende Convoy tot Diest toe. Hier op is den geheelen dach met sijn Excellentie gebesoingeert. D'exercitie ende wat die ceremeonie aengaet plat afgeslagen, alle geestelijcke personen te vertrecken uytte Stadt, latende alle geestelicke goederen, uytghesondert alleen datmen haer soude toestaen in plaetse van redelick onderhout, de helft van alle de Geestelicke goederen die buyten die Stadt gelegen sijn ende verder niet: dat de Borgers sullen in hare conscientien niet werden gemolesteert: dat volgens hare rechten ende privilegien inde regeringe haer sullen werden toegestaen, mits dat haer Hooch Mog. oock yemant sullen moghen naturaliseren ende inde regeringhe brengen. Vande eerste plaetse ende wat daer aen dependeert, geroyeert ende voorby gegaen. Datmen de Stadt niet anders en sal beswaren als andere Gheunieerde: datse sullen hebben tijt van twee jaren tot haer vertreck: voorts alles wat naer preminentie ende auctoriteyt strict oft raect, is een clause by ghevoecht: sommighe als het niet en strijt jehghens de unie:

sommige als het niet en strijt tegen den staet ende regeringe vant Lant: andere vande algemeene middelen, ende so voorts. Dit is haer gister avont toegesonden by geschrift, ende hebben aenghenomen nu desen dach te tien uren antwoord in te brenghen, houdende binnen middeler-tijt Brochum ende Care. Daer teghens sijn gecomen twee van hare Capiteynen, wat sy brenghen sullen leert den tijt, d'opinion lopen divers, eenige meenen 'tis onmogelick dat sijt langer konnen houden (doch al presuntie) ende sullent doen: andere arguweeren dat sy disputerende tijt sullen winnen, ende van binnen datmen niet sien en can wercken, ende datse wel weten vande comste van Graef Henrick, die herwerts aen marcerende comt, op hoope van ontset noch eenighe daghen sullen willen houden ende onse force afwachten. Sy segghen met assureantie (hoe wel men dat ghelooft met discretie) datmen daer uyt sal sien trec-

345

ken noch 2000. ghewapende mannen in ordre. Dit is 'tghene ick uwer E. Mog. voor desen morghengift can toesenden, sullen met patientie voorts afwachten, wat de goede Godt ons verder sal willen geven:

Den selven,

Edele Mogende Heeren, bidde ick u E. Mo. altoos wil behouden in sijn Godlijcke protectie, ende in een lanckduyrige geluckige regieringhe, ende ick mach blijven die ick ben:

V.E. Mog. Dienstbereyde Medebroeder, Onderteyckent:
Henrick Nobel.

Int Legher te Vucht, donderdach smorgens te 7. uyren, den 13. Septemberis 1629. Onder daer aen stont noch aldus:

Gisteren avont sijn hier aen gecomen alle de Staten Generael, sonder mijn Heer van Noortwijck, tot Griffier ende Clercken incluys.

Godt geve haer wijsheyt ende couragie: Den Vyandt daer tegen een vertsaecht herte, op dat sy deur haer hertneckicheyt niet en comen te vervallen inde uysterste extremiteyt, ende ons een ongeveynsde vrede tot welstandt vande Christenheyt, ende ons lieve Vaderlandt int bysonder.

Volcht noch een ander Missive vanden selven Heere Nobel:

Edele Mogende Heeren,

Gister avont ten 7. uren (na dat wy met 'tCrijchsvolck smiddaechs met approbatie van haer principalen, gesloten hadden) is mette Geestelickheyt ende Burgerye volcomentlick gheaccordeert ende gheslooten, ende sullen nu alles dese morgen te tien uren reciproquelick geteyckent worden: Ende sullen uyt der Stadt trecken maendach smorgens vroeck, alle de Papen ende Gheestelicke manspersoonen binnen twee maenden: die Borgers hebben drie jaren haer goederen te vercoopen. * Wy hoopen op maendach inde Kercke van Sint Ian, Godt Almachtich over dese heerlicke Victorie te dancken ende te loven.

Graef Henrick vanden Berch marcheert: Is op Dijnsdach voorleden met alle sijn volck te voet ende te peerde, als oock 'tGheschut over den Rijn tot Rijnberck ghepasseert. Sijn Excellentie heeft om veel volcx gheschreven, hoopte tijts ghenoech hier wesen sullen om den Vyandt 'thoof te bieden. Hier naer breder, na de tijt leert.

Edele Moghende Heeren, &c. smorghens voor den dach den 14.

Ander
Missive van
den selven
aende voor=
noemde
Heeren.

Nota.
* Dit conde
doe noch niet
gheschieden
overmits sy
de Kercke
selfs so seer
ontrampo=
neert hadden
datse eerst
most gherey=
nicht ende

schoon ghe=
maeckt wor=
den.

Poincten
aende Gee=
stelickheydt/
Magistraet
ende Borge=
rye vande
Stadt van
sHertogen=
bosch gheac=
cordeert.

Septembris 1629.

Naer eenighe disputen/ tusschen haer Hooch. Mo. ende de Beleger=
de sijn eyntelick de contracten ghesloten/ ende rontom gheteyckent na
behooren. Wt de familiare propoosten/ na de onderteyckeninghe ghe=

346

houden/ seyde de Bisschop Ophovius/ dat die van Breda/ by faute
van Broot/ ende dat die van 'sHertoghenbosch by faute van Buscruyt
haer hadden moeten overgeven. Den Commijs vant Magasijn sey=
de: als ick levere twaelf scheuten voor de ses Stucken die sijn Excel=
lentie ons vergunt heeft uyt te brenghen/ ende eenighe scheuten voor de
Musquettiers/ soo is mijn reeckeninghe van 'tCruyt ghenoech ghe=
sloten/ &c.

Hier naer volghen de Poincten ende Articulen by sijn Princelicke
Excellentie ende de Ghedeputeerden vande Ho. Mo. Heeren Staten
Generael der Vereenichde Provintien/ aende Geestelickheydt/ Magi=
straet ende Borgerye vande stadt van 'sHertoghenbosch geaccordeert:

*Inden eersten, Dat alle offentien, injurien ende alle feytelijcke acten
tusschen dese Stadt ende die vande Geunieerde Provintien gedaen, ge=
schiet ende volbracht, soo van het begin deser Inlantscher Troublen,
ende beroerten ofte Oorlogen, als oock ghedyurende dese belegeringe,
op wat plaetsen, ende in wat manieren het oock sy, in 'tgenerael ende
particulier, soo binnen als buyten, sullen wesen, sijn ende blijven verge=
ven, ende vergeten, ende gehouden als niet gheschiet, sulcx dat tot gee=
nen tijde eenigh vermaen, mentie, molestatie, actie, ofte ondersoek, in
Recht ofte daer buyten ter cause voorsz. teghens de Levenden, ofte den
Erfgenamen der Dooden, noch der selver respective goederen, gedaen,
gemaect noch ten last gheleyt en sal mogen worden.*

*2. Dat d'Ingesetenen van dese Stadt hun sullen moeten draeghen vol=
ghens de Placcaten vanden Lande, midts ghenietende de vryheydt van
Conscientie, ghelijck sulcx alomme werdt ghedaen, ende dat alle Gee=
stelijcke ende Religieuse Mans Persoonen, sullen uytte Stadt vertrec=
ken binnen den tijdt van twee Maenden, midts middeler-tijdt haer ghe=
dragende naer de Placcaten vanden Landen, ende sullen met haer mo=
ghen nemen hare Meublen, Beelden, Schilderijen, ende andere Kerc=
kelijcke Ornamenten.*

*3. De selve Gheestelijcke ende Religieuse Persoonen, sullen ghenie=
ten haer leven langh geduyrende, alle den inkomen ende vruchten
van haerluyder goederen, ghelegen op plaetsen al waer men contributie
betaeldt: Welverstaende dat de Kerckelijcke ende Pastorye-goederen
sullen volgen aende Ho. Mo. Heeren Staten Generael, om daer van, so
ten behouwe vande Stadt, als anders te disponeren.*

*4. Alle Nonnen ende andere Gheestelijcke Vrouw-persoonen, sul=
len binnen de Stadt moghen blijven, ende haer leven lanck ghealimen=
teert worden uytten inkomen van hare respective Convents-goederen,
blijvende ter dispositie vande Ho. Mo. Heeren Staten Generael, of de
selve inde Conventen, ofte met andere Wooningen sullen worden ge=
accomodeert.*

347

*5. Item dat aen alle d'Ingesetenen deser Stadt, soo Geestelijcke Re=
ligieuse als wereltlijcke Persoonen, ghevluchte ende andere, wie dat het
sy, in Officie, dienst, eedt ende regeringhe van sijne Maj. Militair, of*

andersints, Staten van Brabandt, ofte deser Stadt respectivelick zijnde, ofte niet, sal worden gheconserveert lijf ende goet, soo int generael als particulier, voor soo veel 'tselve niet en contrarieert 'tvoorgaende articul.

6. Item dat dese Stadt met haer Borgers ende inghesetenen voorsz. soo Gheestelijcke als Wereltlijcke by de Ho. Mo. Heeren Staten Generael der Geunieerde Provincien, ende sijn Princelicke Excellentie ontfangen ende ghetracteert sal, ende sullen worden in alle soeticheydt ende goedertierentheydt, om voorts aen in alle vruntschappe ende eendrachticheydt met de andere Geunieerde Provintien ende Steden te leven, t'samen te handelen ende te Koopmanschappen, op haren ouden vrydom naer behooren.

7. Dat de voorsz. Hooch Mo. Heeren Staten Generael ende sijn Princelijcke Excellentie inde voorsz. Stadt, vrydom, ende Meyerye voor soo veel die aende Stadt annex sullen ghebruycken ende exerceren, soodanighe Jurisdictione ende gherechticheydt als de Hartogen ende Hartoginnen van Brabant daer inne tot noch toe hebben ghehadt, ende dese Stadt in alles daer in tracteren, soo ende ghelijck de Hooft-Steden van Brabandt sijn gehouden ende getracteert.

8. Item dat dese Stadt, Borgers, ende Inghesetenen van dien, ende van het vrydom der selver Stadt, sullen behouden alle haere rechten, ende heerkomen, coustumen, vryheden, exemptien ende alle andere privilegien, soo generael als particulier, die sy van oudts ende voor het begin deser Oorloghen genooten ende ghehadt hebben, te Water ende te Lande, inde Stadt ende daer buyten, in Brabandt, Gelderlandt, Hollandt, Zeelandt, opten Rijn ende andere Provincien, plaetsen ende stroomen, soo aengaende de tollen, houtschat, inghebodt, stapel van d'Ossen ende andere egeen uytgescheyden, voor so veel als sy in deuchdelijcke possessie sijn gheweest.

9. Item dat de Regieringe vande Stadt soo in rechts-vorderinghe, als politicque saecken sal blijven aende de Magistraet ende de drie Leeden der selver Stadt respective, ende dat daer toe geen andere Persoonen en sullen ghepromoveert noch gheassumeert worden, als die ghene inde voorsz. Stadt ghebooren, of het Heylich Doopsel aldaer ontfanghen hebbende, ofte sodanige andere die de Ho. Mo. Heeren Staten Generael daer toe goet sullen vinden te naturaliseren, ende qualificeren, mits dat voor dese reyse absolutelijck by sijn Excellentie ende de Gedeputeerde van haer Ho. Mo. de Regieringe in Justitie ende Policie, soo in Hooge als Subalterne Magistraten, Officieren, Regenten, ende andere Ministers sullen werden geconstitueert.

10. Item dat dese Stadt sal behouden, tot hare dispositie ende regie-

348

ringhe, alle hare ghemeene Erf-goederen, recht van Impositie, Visscherijen, Wech ende Craen-maet, ende de Maendt-ghelden, ende alle andere heure rechten ende Inkomen, soo ende ghelijck sy daer van tot noch toe de dispositie ende regeringhe heeft ghehadt, voor soo veel de selve daer toe is gherechticht, ende midts niet prejudicerende andere Leeden vande Gheunieerde Provincien.

11. Item dat dese Stadt oock sal behouden hare eyghen resteerende provisie van Vivres, Materialen, ende alle andere hare ghemeyne ghereede ende onghereede goederen, om tot profijte ende ontlastinge deser Stadt gheadministreert, verkocht ende behouden te worden ter dispositie der voorsz. drie Leden, uytghesondert van 'tGeschut, Wapenen ende andere Munitien die ten behoeve vande Stadt onverkocht ghelaten sullen moeten worden.

12. Item dat alle Confraterniteyten, Schutterijen, Ambachten, ende

Gilden teghenwoordelick binnen de voorsz. Stadt wesende, sullen blijven in esse, ende behouden hare respective Caerten, Ordonnantien ende Privilegien, mitsgaders alle hare goederen, soo ghereede als ongereede, tot wat eynde die oock aende selve Confraterniteyten, Ambachten ende Gilden, mochten sijn beset, ofte by de selve ghekocht, ofte verkregghen, om by de Provoosten, Oversten, ende Regierders van dien, ten gemeynen profijte der selver geregiert, ende daer van gedisponeert te worden naer hunnen gheliefte.

13. Dat inden Lande van Hollandt ende andere Gheunieerde Provincien, by niemanden meer naegheslagghen noch ghecontrefeyt sullen worden deser Stadts Boomwapenen, noch teeckenenvande Ambachten, ofte Ambachts-luyden deser Stadt, als van Messe-maeckers, Nestel-maeckers, ende meer andere Manufacturen, maer dat elck sal sijn eyghen, ende sijner Stadtsteycken, daer de wercken ghemaectt worden moeten houden, ende ghebruycken, ende dat alle dierghelijcke Ambachten ende Manufacturen, mitsgaders de Verwerye ende nieuwe laer-marcten, geduyrende dese Troublen, verkregghen inde Meyerije deser Stadt, sullen cesseeren, ten ware die vande Meyerije daer op ghehoort, by hare Ho. Mo. in rechtmatichedyt anders op 'tstuck vande laer-marcten werde gedisponeert.

14. Sullen d'Ingesetenen van 'sHertogen-bossche, ende die ten platten Lande onder contributie sitten, worden getracteert als andere goede Inghesetenen vande Vereenichde Provincien, soo inde Steden als ten platten Lande woonende.

15. Ende wat aengaet alle de renten ende wettighe schulden byde drie Leden deser Stadt ofte hare Ghecommitteerde, mitsgaders byde Magistraet gheconstitjueert ofte ghemaectt, ofte aenghenomen te betalen, soo gheduerende dese belegeringhe als te voorens, weder die sijn bebrieft ende besegheldt ofte niet, daer van sal de Magistraet van 'sHertoghen-bossche leveren pertinente staet, omme daer op nae-

349

maels by haere Ho. Mo. in alle billichedyt gedisponeert te worden.

16. Ende tot betalinge van dien, ende alle andere toekomende Stadts lasten, sullen de teghenwoordighe Axcijnsen, Imposten ende middelen vande Stadt haren gewoonlijcken loop houden: ende byde voorsz. drie Ledenen, volghende hare privilegien ende herkomen, moghen verhooght, vermeerdert ende vermindert worden, midts dat het selve niet en prejudicere de middelen diemen tot profijte vande ghemeene saecke sal moeten heffen.

17. Dat alle acten, resolutien, decreten of ordonnantien by de voorsz. drie Leden ofte Magistraten ghemaectt, voor so veel de selve den Staet ofte welstandt der vereenichde Provincien niet en contrarieren, mitsgaders de sententien die gegaen sijn in krachte van gewijsde by de Schepenen ghegheven, eensamentlijck alle evictien van goederen, 'tzy binnen of buyten deser Stadt gelegen, behoorlijck ghesolemniseert, sullen blijven in haren kracht ende vigeur, onvermindert partye geinteresseerde nochtans heur recht van appel ofte reformatie inghevalle hen sulcx competeert.

18. Item dat die ghene die vande Magistraet nu sijn, ofte eertijds sijn gheweest, over d'acten ofte ordonnantien by hen tot het uyt-reycken ofte tellen van eenige der Stadts penningen, ofte provisie gegeven, noch de Rentmeesteren over het tellen ofte betalen der selver penningen, ende provisien, noch over 'tghene daer van sy hebben gereeckent ende verantwoord, niet en sullen becommert, ofte gheinquiteert worden, ende dat de ghedane reeckeninghen der voorsz. Rentmeesteren ende anderen deser Stadts Gecommitteerden, gheen revisie ofte recher-

che en sullen subject sijn, ghelijck oock alle gedane reeckeningen, vande Rentmeesteren vande Domeynen, Staten van Brabant, Ontfangers vande Licenten, Contributien ende Fortificatien sullen blijven ghesloten sonder recerche.

19. Item dat de Regieringhe der Taeffel vanden Heylighen Gheest grooten Gasthuys, Fabrijske der Kercken, Weeshuysen, Leproosen, Vondeling-huysen, Sinneloosen-huysen, ende alle andere particuliere Fondatien van Mannen ofte Vrouwen-Gasthuysen, ende het stellen vande Provisoors ende Rectoors van dien, sullen by de drie Ledenen gedaen ende geconfereert worden, soo ende gelijk tot noch toe in gevolg vande oude Privilegien der selver Stadt is gheplogen.

20. Item dat oock de Eygenaren van alle Wint, Ros ende Oly-Molens binnen dese Stadt ende 'tvrydom van dien, gheduyrende dit beleggh, ende by voorgaende Oorlogen afgebroocken, ommegeschooten, of andersints ghedemolieert, sullen vermoghen de selve op hun Werven ofte Gonden wederom te erigeren, sonder dat van noode sal wesen daer toe eenighe nieuwe acte ofte consenten te verwerven, ofte eenighe andere gherechtigheden te betalen, dan daer in de selve Meulens voor het afbrecken ofte demolitie voorsz. sijn gehouden geweest,

350

ten ware die tot dienst vanden Lande waren gheemployeert.

21. Dat oock een yeghelijck Wereltlijcke, van wat conditie hy zy, in eedt ende dienst van sijne Majest. van Spaignien ofte deser Stadt wesende, ofte niet, vry ende gheoorloft sal wesen uyt dese Stadt met sijne familie ende goederen terstondt nae het overgaen te vertrecken, ende daer toe Wagens ende Karren, Schepen, of Schuyten te ontbieden, 'tzy uyt Brabantsche, Hollandtsche of Neutrale Steden ofte plaetsen, sonder dat hare persoonen of goederen, ofte de Voeders van dien, in 'tgaen ende wederkeeren by de Soldaten, Fiscalen, ofte yemanden anders sullen belet, ghemoeyt, beschadicht ofte geturbeert mogen worden, sonder daer toe oock ander consent ofte Paspoort te derven verwerven.

22. Dat voorts de Borghers uytte Stadt verrocken zijnde, mitsgaders oock die gheene binnen de voorsz. Stadt alnoch begeeren te blijven, weder die in eedt ofte dienst van sijne Majest. Militair oft andersints sijn gheweest, ofte niet, ende heure respective erfghenamen, sullen hebben den tijt van drie eerstkomende laren, om daerentusschen hare goederen alomme soo binnen de Stadt, vrydom ende Meyerie der selver gelegen, te mogen verkoopen, verwisselen ende andersints verhandlichten, gelijk sy goet sullen vinden, of de selve te doen ontfanghen ende administreren, door soodanige als sy sullen goet vinden, ende komende te sterven buyten of binnen de Stadt, gheduerende den voorsz. tijt, met Testament of sonder ghetesteert te hebben, in sulcken ghevalle sullen hare goederen volghen hare geinstitueerde erfghenamen ofte naeste vrunden respective.

23. Ende die geene die middelertijt ende geduerende de voorsz. drie laren, sullen willen gaen inde Provincien ende Steden, onder de ghehoorsaemheydt van sijne Majest. behoorende, om hare particuliere affairen, sullen 'tselve vryelijck moghen doen viermael 'slaers met voorgaende kennisse vanden Gouverneur, vanden welcken sy gehouden sullen sijn te nemen Paspoort, de welcke hy haer ghehouden sal sijn te geven, ten ware hy eenighe wettelijcke redenen hadde ter contrarie, ende t'eynde de voorsz. drie laren hare woon-plaetse nemen binnen dese Stadt, ofte in Neutrale, ofte andere plaetsen, daermen contributie is betalende, alwaer sy sullen genieten de voorsz. vryheydt, om te moghen gaen, passeeren, ende traffiqueren alomme, mitsgaders 'tvorder effect vanden tegenwoordigen Tractaet.

24. Item dat over dese Stadt geenen anderen Gouverneur noch substituyt van dien en sal worden ghestelt, dan eenen vanden huysen van Nassau, oft andere Nederlantsche Heeren oft Lantsaten.

25. Dat de Garnisoenen gheen exemptien in eenighe vande Stadts middelen ende Impositien en sullen hebben noch ghenieten, maer alle lasten mede helpen dragen als andere Ingesetenen.

26. Item dat onder dit tractaet mede sullen gecomprenheert ende begrepen wesen alle absente Poorteren, Borgheren, ende Inwoonderen,

351

oock Huysvrouwen ende Kinderen, mitsgaders alle andere Geestelijcke ende Wereltlijcke Persoonen ghevlucht zijnde.

27. Dat alle siecken ofte ghequetsten, teghenwoordich int groot Gast-huys ofte andere Huysen wesende, 'tzy Soldaten ofte andere, daer inne sullen blijven tot dat sy volcomentlijck sijn ghecureert, ende daer naer moghen vertrecken ofte blijven daert hen believen sal, ende datmen de selve alsdan oock sal assisteren met Waghens, ofte Karren, om hare Bagagie te vervoeren, sonder beletsel van yemandt.

Alle welcke Articulen by sijne Princelicke Excellentie ende de Heeren Ghedeputeerden vande Ho. Mo. Heeren Staten Generael, aende Geestelijckheit, Magistraet, ende Borgherye der voorsz. Stede sijn toegestaen ende geaccordeert, ende by de selve geaccepteert in krachte van hare respective Procuratien. Des ten oorkonde desen gheteeckent tot Vucht int Legher voor 'sHertoghen-bosch, den veerthienden Septembris 1629.

Ende was onderteekent:

F. Henri de Nassau.

Fr. Michael Episcopus Boscoducq.

F. Ioannes Moors, Abbas Bernensis

Ioannes Hermans Decanus Buscoducq.

R. van Voorn. I. van Velde.

R. van Grineven.

B. Loeff vanden Sloot.

Hendrick Somers.

Pieter Huyberts Herialthuvel.

Volcht d'approbatie vande Heeren Staten Generael op't voorsz. accoort luydende aldus:

De Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, gehoort het rapport van hare Gecommitteerden, hebben naer visie, lecture ende examinatie vande boven-geschreven Poincten ende Articulen, de selve met rijpe deliberatie van Rade, gheapprobeert ende gheadvoueert, gheelijck hare Ho. Mo. die approberen ende advoueren mits desen, belovende de selve naer haer forme ende inhoud te achtervolghen ende doen achtervolghen. Ghedaen in't Legher voor 'sHertoghen-bosch, den 14. September 1629. Stylo novo, Vvas gheparapheert Hen. Ter Cuylen V^t. Onder stont: Ter Ordonnantie vande Hooch-ghemelte Heeren Staten Generael. Geteekent Corn. Musch. Ende ghecachetteert mettet Cachet van hare Ho. Mo.

352

De Articulen by sijn Excellentie mijn Heere de Prince van Oraengien gheaccordeert/ aen den Gouverneur der stadt 'sHertoghenbosch/

Articulen
geaccordeert
by mijn Heer
den Prince
van Oraen=
gien aen den
Gouverneur
Capiteynen
ende volck
van Oorloge
binnen
sHertogen-
bosch.

ende aen de Capiteynen ende volck van Oorloge daer binnen wesende/
waren luydende als volcht:

1. *Dat den Gouverneur van 'sHertoghenbosch, met alle Officieren van Oorloghe ende Soldaten, van wat qualiteyt ende conditie de selve zijn, soo te Paert als te Voet, ghene uytgesondert, al waert schoon datse hadden verlaten den dienst vande Heeren Staten, ende hun begheven aende selve vanden Koninck van Spangien, sullen uyt de Stadt trecken sonder eenighe veranderinghe oft empechement, met Wapenen ende Bagagie: De Ruyterye met blasende Trompetten, vliegende Vlagghe, met volle Wapenen, 'tgheweyr inde hant: 'tVoet-volck met slaende Trommelen, vliegende Vendels, brandende Lonten aen beyde d'eynden, met Koghels inde mont, in sulcken ordre ende forme als sy gewoon sijn te marcheren in Bataille, met behoudenisse van hun goet ende leven, tot de stadt van Diest toe.*

2. *Sullen mede voeren datelijck ses stucken Gheschuts ende twee Mortieren, tot keure vanden Gouverneur, met alle heur ghevolch ende toerustinghe, mede munitie van Oorloghe, suffisant om met elck twaelf schoten te doen.*

3. *Sullen werden bestelt Paerden ende Waghens met Conducteurs, bequaem omme 'tvoornoemde Geschut, Mortiers, met alle 'tghevolch ende Ammunitie te voeren naer de stadt van Diest.*

4. *Alle Ammonitie van Oorloghe ende van Lijf-tocht, toebehoorende den Koninck van Spaengien, sullen ghelevert werden, sonder eenigh bedrogh, aen soodanigen die sijn Excellentie ordonneren sal tot dien eynde, uytghesondert 'tghene vande voornoemde Lijf-tocht verkocht is voor den 12. van dese Maent, wannermen heeft beginnen te tracteren, 'twelck wel verkocht sal blijven, sonder dat te dier oorsake yemant daer over sal moghen werden ondersocht, ofte hinder aen ghe-daen die 'tselve gekocht hebben.*

5. *Alle Officieren ende Soldaten, so siecken als gequetsten, sullen in 'tGasthuys oft elders mogen verblijven ter tijt ende wijlen toe heur gesontheyt toelaten sal hun op de wegh te begeven, hun alsdan gevende vry gheleydt ende gelegentheyd, omme hare wapenen ende Bagagie te voeren tot Diest oft Breda.*

6. *Een volcomen getal van Paerden ende Wagens, als den Gouverneur sal versoecken, so voor sijn eygen dienst, als voor alle andere Officieren ende Soldaten, sal hem toegestaen worden, omme te voeren alle het Tuych ende Bagagie tot Diest toe, daer inne begrepen alle Wapenen, selver vande Soldaten van dese Stadt, absent, doot, sieck, ghequetst, oft wech-gheloopen sijnde, ende dat in geender manieren de selve Wagens sullen mogen werden besocht.*

353

7. *Aen den ghenen die begeeren sullen haer Tuych ende Bagagie te voeren naer Antwerpen, sullen buyten hunlieder kosten Schepen bestelt worden, om hun derwaerts te gheleyden deur Hollandt, vry van alle Tollen ende andere Impositien, hun toe latende dat sy daer by volck sullen mogen stellen, tot bewaringhe vande voorsz. Bagagie, de welcke niet en sullen mogen werden gevisiteert oft gearresteert in eenige plaetsen, onder wat decksel oft schijn 'tselve soude moghen wesen, maer sullen varen tot Antwerpen, sonder te verschepen.*

8. *De Gouverneur, Hoofden, Officieren, Krijghs-Raden, Soldaten, ende alle andere, genietende de soldye vanden Koninck van Spangien, soo wel Kerckelijcke als Wereltlijcke, geene uytgesondert, gelijk mede de Weduwen ende Kinders vande selve, die hebben oft besitten inde selve Stadt eenige Huysen, Erfenissen oft Renten op de Staten van Bra-*

bant in dat Quartier, oft de Stadt, oft op particuliere Huysen ende Erven, oock roerende ende onroerende Goederen, sullen hebben den tijt ende loop van twee laeren naer het teyckenen van dit Tractaet, om naer heure wille te transporteeren, verkoopen, verpanden, of andersints disponeren van heure geseyde Goederen: ende geduerende den selven tijt, sullen genieten de selve Renten, Huyren van Huysen, Vruchten ende Goederen, verkregen oft te verkrijgen, van sodanigen nature ende conditie als die souden mogen wesen.

9. Dat d'Officieren ende Soldaten, van wat qualiteyt oft conditie die zijn, sullen vermogen inde Stadt te laten hare Vrouwen ende Kinderen, ende dat sy geduerende den tijt van twee laren, sullen moghen disponeren van hunne roerende ende onroerende Goederen, gheleghen inde voorsz. Stadt, oft elders, egeene uytgesondert, sonder dat confiscatie oft aentastinge plaets hebben sal.

10. Dat de voornoemde Officieren ende Soldaten, verlatende hunlieder last ende dienst binnen den gheseyden tijt van twee laren, vryelijck sullen moghen wederkeeren inde selve Stadt, ende ghenieten het Tractaet ghelijck andere Burgeren ende Inwoonderen, midts dat sy alvooren hun sullen bekent maken aen sijn Excellentie, oft die Gouverneur vande Stadt wesen sal.

11. Men sal alhier niet mogen vast houden oft bekommeren eenigh Officier oft Soldaet, nocte heur Bagagie, om eenigerhande schulden, 'tzy dat hy uyttrect met het Garnisoen, oft sieck oft gequetst zijnde, uyt-treckende als hy sal sijn genesen.

12. De Gevangenen ten weder-zijden, van wat conditie de selve souden mogen wesen, sullen in vrydom ghestelt werden, sonder Rantsoen te betalen, maer alleenlick heur verteerde kosten, volghende den taxst daer op gestelt.

13. Dat alle den Buyt die gemaect is geweest by die vande Stadt, so voor als naer de Belegeringe, van hun-lieden niet en sal mogen werden geeyst, maer aen hun verblijven.

354

14. Naer dat d'Artijckelen van dese Compositie sullen wesen gheteyckent, sal't den Gouverneur van den Bosch vry staen te senden een expressen aen de Serenissime Infante van Spaengien, met vry gheleydt ende verseeckertheyt, omme haer t'adviseren van 'tgepasseerde, 'twelck men verstaet dat den Gouverneur sal mogen doen den selven dagh alst Tractaet sal zijn gheteyckent.

15. De voornoemde conditien gearresteert zijnde, sal tijt ghegeven werden ten minsten van twee dagen aen den Gouverneur, ende alle het volck van Oorloge, omme hun tot het vertreck gereet te maken.

16. Welcken gesetten tijt geexpireert sijnde, den voornoemden Gouverneur ende Officieren vanden Garnisoene beloven te sullen vertrecken, te weten op Maendagh toekomende, des morgens vroegh, dat wesen sal den 17. van dese Maent September.

17. Wel-verstaende dat geduerende de geseyde tijt van twee dagen, geene personen uyt de Stadt sullen mogen komen inden Leger, noch die van desen Leger inde voorsejde Stadt, ende dat om ongeregeltheyt te schouwen, maer dat ondertusschen yeder een hem sal houden binnen sijn Geveste ende Stercten, sonder dat toe-gelaten wert eenige naederlinge te doen, noch te thoonen eenigh werck van Vyantschap: tot verseeckertheyt van 'twelcke Ostagiers oft Pant-lieden van weder-zijden sullen werden gegeven.

18. Dat al-vooren 'tGarnisoen vertrect, gegeven sullen werden by sijn Excellentie twee suffisante Ostagiers oft Pant-lieden, de welke sullen trecken met het voornoemde Garnisoen, Wapenen ende Bagagie tot

Diest toe, ghelijck in mangelinghe twee by den Gouverneur, die welcke sullen verblijven ter tijt toe de voornoemde Ostagijs van sijn Excellentie ende Wagens weder sullen ghekeert sijn, als wanneer alsdan oock sijn Excellentie wederomme sal senden de gheseyde Ostagijs, met vry geleydt ende verseeckertheyt tot Diest.

19. D'Officieren, Capiteynen ende anderen, begrepen in't eerste Artijckel van dit tegenwoordige Tractaet, hebbende eenighe Wapenen, Booten, Schuyten, ofte enige gereetschappen van Oorloge, hun eyghen toe-behoorende, sullen de selve mogen verkoopen ende over-draghen, sonder dat daer over sullen mogen werden achterhaelt die geene, die de koop hebben aen-gegaen, oft overdracht hebben.

20. Daer en sal geen restitutie oft weder-gevinghe gheschieden van eenige Paerden, Wapenen, Koopmanschappen, Waren, verkocht ende gehouden voor Buyt: oock en sullen geenige persoonen daer over werden achterhaelt.

21. Die vanden Garnisoene van Breda, wesende inde voornoemde Stadt, soo Officieren als particuliere Soldaten, sullen moghen met lijf ende goet vry weder-keeren tot Breda: Ghelijck aen hun-lieden oock sal ghegeven werden bequaem ende noodigh ghetal van Wagens ende Paerden, omme hunne Goederen ende Bagagie te voeren, benefpens een

355

Ostagier ende Convoy, om hun-lieden tot daer toe te gheleyden in alle seeckerheydt, op de maniere van 'teerste Artijckel, als daer inne begrepen zijnde. Ghedaen in't Leger voor 'sHertogenbosch, desen 14. September, 1629. Vvas geteekent: F. Henri de Nassou. A. de Grobbendoncq. Leeger stont gheschreven: Ter Ordonnantie van sijn Excellentie. Gheteyckent: I. Iunius. Ende ghesegelt met het Zeghel oft Cachet van sijn Excellentie.

Middelretijt dat de uyttocht van het Oorlochsvolck uyt 'sHertogenbosch verwacht werde/ dede sijn Excellentie in sijn Legher comen alle het Crijchsvolck 'twelck hy mocht lichten uyt de nabuyrige Garnisoenen/ ende dede de selve voor so weynich tijts logeeren op de nootwendichste aencomsten: Insgelijcx dede hy oock verdubbeleren alle de wachten/ 'twelck hy continueerde tot dat den Vyandt uytte Stadt getrocken was. Hy sondt 1200. Waghene binnen de Stadt/ omme de Bagagie der Soldaten ende d'Officieren te voeren/ gelijck als gheconditioneert was: insgelijcx oock een getal van Paerden/ genoegsaem om de ses stucken Geschuts te trecken/ die hier int voorsz. accoort toegestaen waren.

De tijdinge in Hollandt ende andere Provintien gecomen sijnde van het overgheven deser plaetse/ als oock den dach wanneer den Vyandt daer soude uyttrecken/ quam daer alsulcken overvloet van volck in ons Leger/ datse niet en conden logeeren in onse quartieren/ ende liepen met sulcken menichte om de approchen ende de Galeryen te besien/ dattet onse Wachten haer niet en conden beletten/ alhoewel sy daer toe last hadden: De Wagenaers ende Schippers wonnen groot gelt/ veel menschen mosten onder den Blauwen Hemel/ andere op ende onder Waghens/ Carren ende inde Schepen slapen ende logeeren: De Herberghen binnen Gorcum/ Bommel/ Heusden ende andere plaetsen waren vol/ ende als d'eene partye vertooch/ waren terstont vervult van andere die nieuwlicx aenquamen: so datmen soude by naer ghevraecht hebben/ offer wel soo veele volcx in Hollandt geweest ware/ so nieuwigierich was een yeder om dese so vermaerde Belegeringhe ende Stadt te sien/ die de veereenichde Provintien/ so groten gelt ende schat gecost hadde/ ende so vele bloets voor vergoten/ ende soo meenich redelick ervaren Oversten/ Ca=

Wttocht
van het Co=
ninck Garni=
soen uyt
sHertoghen=
bosch.

piteynen ende Soldaten voor ghebleven/ ende haer leven ghelaten hadden.

Den 17. Septembris was den dach dat het Garnisoen uyt 'sHer= togenbosch soude vertrecken. Sijn Excellentie hadde s'daechs te vorens de Wagens met eenige Karren tot 12. oft 1300. toe binnen 'sHerto= genbosch gesonden/ de welcke alle eerst gevisiteert sijn geworden (so ge= seyt ende by eenige geschreven wert) of sy in plaets van voeder voor de paerden/ geen polver gheladen hadden: d'welck ick niet can gheloven de meeninge te sijn geweest. Den 17. Septembris seer vroeck begonden

356

sy daer uyt te trecken. De Prince van Oraengien hadde belast datmen een goet deel van ons Voetvolck in wapenen soude doen stellen/ lanck het Retrenchement/ ten eynde men mocht beletten datter gheen ongheluck en gheschiede int uytcomen/ ende dat de conditien wel onderhouden soudou worden: De Ruyterye stelden haer op de Heyde buyten de trencheen ten selven eynde: De Capiteyn vande Guarde van sijn Excellentie hadde last om met ses Collonels-Compaengnyen/ ende ses Wael= sche die vande wacht waren inde Approchen/ in de Stadt te trecken deur de Bressche/ op ghelijcken tijt als die van buyten daer soudou uyt= trecken/ ende so sorghe draghen datter gheen disordre en ontstonde inde Stadt/ soo aende Borgerye/ als aende geestelijcke ende religieusen. De Coninck van Bohemen/ de Princesse van Oraengien/ met een menichte van Joffrouwen/ vonden sich oock om het Guarnisoen te sien uytcomen: de welcke waren ghestelt in een groote Tent/ die hierom op een hoge Bateriae gestelt was/ waer voorby men most passeeren. De Prince van Oraengien was vergheselschapt metten voorsz. Coninck van Bohemen: Den Prince van Denemercken/ neffens inde veertich/ so Hertogen/ Graven/ Baroenen/ Ridderen ende Edelen (daer van seer veele van buyten/ so uyt Vranckrijck/ Engelandt als anders gecomen waren om dit Leger te besichtigen) daer die uytter Stadt alle voorby mosten trecken.

Eerst quam uyt een Compaengnye Ruyters Harquebusiers te Peerde/ sterck omtrent 50. oft 60. ende eenighe ghecommandeerde Mannen te voet/ sterck omtrent alsvooren/ alwaer de Compangye van sijn Excellentie voor aen gereden is/ haerluyden den wech wijsende die sy trecken soudou. Hier op volchde een groote menichte van Wagenen/ geladen mette Bagagie/ ende voorts siecke ende ghequetste soldaten/ Vrouwen ende Kinderen/ ende oock eenige gesonden/ mitsgaders oock veel Geestelickheit/ Jesuijten ende Minnebroeders. Tusschen de Wagens hier ende daer gingen oock eenighe Soldaten/ somtijts tien twaelf ende twintich/ sommige twee ende drie/ eenige met/ ende eenige sonder gheweer. De Gouverneur Grobbendoncks Huysvrouw/ maer drie weecken out int Kinderbedt/ sat in een Koetswagen/ mette Huysvrouw van Oppermont: ende de Minne met het Kindeken op haer schoot/ saten int voorste deel vande coetswagen. Den Generael Morgan/ ende andere Fransche ende Duytsche Heeren hielden haer voor sijn Excellentie-Tente een weynich tijts op/ tot dat hy van sijn maeltijt wederkeerde/ ende doen quam sijn Excellentie haer begroeten/ ende soo reedt sy voort. Achter haer volchde alle het Voetvolck/ verdeelt in drie hoopen/ fraeye Mannen ende wel in ordre/ met ontwondene Vendelen/ ende slaende Trommen/ sy waren omtrent 1500. Soldaten: De Gouverneur Grobbendonck marcheerde int midden tusschen d'eerste ende tweede batalie/ hy sat op een wit Paert/ hadde aen een doncker laecken Casack ende Broeck/met een Root Cruys inde slincker sijde van sijn

357

Casack: hadde een swerten hogen hoet op; hy saluteerde den Prince ende Heeren/ ende die hem wederom: Naer eenigh vriendelic grespreck prees de Prince het comportement vanden Gouverneur/ geduyrende dese belegeringe/ ende scheyden also van malcanderen met veel Courtosye. Op ten achtertocht van het Voetvolck so volchden de drie andere Compagnyen Ruyteren/ de Helmetten op't Hooft/ ende Pistolen inde hant/ met Roode Charpen: De ses stucken Gheschuts ende Mortieren waeren buyten gevoert/ maer en conden niet voort/ also sy te swaer waren/ moesten op't Velt blijven staen/ ende werden des anderen daechs/ de wech met rijs ende aerde vermaeckt sijnde/ wederom naer de Stadt ghebracht/ ende van daer te Scheep gedaen/ ende naer Antwerpen ghevoert: Op dese maniere is het Guarnisoen uytgetrocken/ die lancx alle onse troupen marcheerden in Bataillie/ ende namen haeren wech recht naer Diest toe/ hebbende twee van onse Capiteynen voor Leytslyuden/ twee vande hare bleven in Ostagie in ons Legher/ tot het wederkeeren van onse Wagens diemen haer hadde geleent: Sy mochten omtrent sterck wesen naer gissinghe over twee duysent ghesonde Soldaten inde Wapenen mette Ruyterye/ ende aen siecken ende ghequetste omtrent acht hondert man: Eenighe Borgeren vande Stadt verclaerden/ datse geduyrende de belegeringe aen Officiers ende Soldaten verlooren hadden omtrent tusschen tien ende twaelf hondert man/ so dootgeschoten als van quetsuren ende sieckte gestorven; Andere seyden van meer/ andere van minder: rechte seeckerheydt en heb ick daer niet van connen ghecrijgen.

Jaerdicht op het veroveren van 'sHertogenbosch:

*In de Herfst-Maent VoorVvaer/
Is 'sHertogenbosCh Claer/
Van de SpaensChe Tiranni VerLost/
Dan 'theeft geLt en bLoet gheCost.*

Een ander:

*FrederiCk HenriCk PrIns Van Orangen
Een Vreese Voor Spaengen/
Heeft door Godes groote MaCht/
Die Van 'sHertogenbosCh VerCraCht.*

Een ander:

*FredriCk HenriCk Met die VereeniChde Generael Staten/
DVVonghen GrobbendonCk de Stadt Van 'sHertoghenbosCh
te VerLaten.*

358

Een ander Chronisticon bestelt by een goet Heere/ ten tijde als Wesel vande Heer van Dijden was verrast/ daer van de letter D. beduyt vijf hondert:

*Den VVeseL Los/
En 'sHertoChs-bosCh/
OoCk steLLen VrII/
De VeLV BLII.*

Daer sijn noch veele verscheyden andere Jaerdichten ghemaect tot memorie van dese heerlijcke Victorie/ by verscheyden Liefhebberen

des Vaderlants/ in verscheyden talen/ eenighe ghedruckt/ andere niet.

Alsoo is ten eynde ghebracht dese groote ende sware Belegeringhe/ ende de Stadt gebracht onder de ghehoorsaemheyde vande Heeren Staten Generael/ door de deucht/ sorge/ neersticheyt/ groote voorsichticheyt/ ende Wijs beleyt vanden seer Deurluchtighen Prince van Oraengien als Velt-Heer Generael: De cloeckheyde vande Officieren/ ende door de couragie ende ghestadige arbeyt vande Soldaten/ niet jeghenstaende dat twee so machtighe Princen van Europa/ als sijnde de Keyser ende de Coninck van Spaengien met alle heure macht sulcx sochten te beletten/ ende hoe wel het de Vereenichde Landen wel swaer gevallen is/ sodanighe machtighe Legers (die haer aen allen canten besochten/ ende int midden des Lants waren bespringende met sodanigen grooten geweld/ daer mede sy meenden haer gheheel te ruyneren ende t'onder te brengen) soo hebben de voorsz. Heeren Generale Staten dit alles sonder hulpe ofte bystandt van eenighe Potentaten ofte Princen: Maer alleen deur haer eyghen macht van dese staet/ die ghedyurende alle dese actie gheen ander toevlucht en hebben ghehad/ als tot Godt/ die haer merkelycken sijne groote genade/ desen tijt ghedyurende/ medeghedeylt heeft. Dese voorsz. Belegeringe is met groote redene geacht gheweest de remercabelste die daer geweest is alle dese Oorloghe ghedyurende int Nederlandt: want indienmen aenmerckt die ghelegentheyde der Stadt/ der selver sterckte/ het machtich Garnisoen daer in geweest sijnde/ ghecommandeert deur een seer treffelijck ervaren ende vermaert Gouverneur/ wel versien van Canon/ te weten 34. gegoten Stucken/ alderhande nootwendighe Amunitie ende Vivres die de selve Stadt hadde/ wie en soude die niet gheacht hebben onverwinlick? Indienmen oock overlegge de wercken de welcke wy nootwendich hebben moeten doen/ ende dobbele rontsomme besettinghe van buyten/ van omtrent 50000. passen inden omtreck/ die teghen de Stadt was/ een weynich minder/ sonder daer onder te begrijpen de Redouten ende andere Buytenwerken/ de welcke de twee Rivieren oock hebben haren cours doen veranderen/ ende haren loop nemen rontsom de Trenseen/ ende heeft het groot deel van 'tLandt daer omtrent int water gheset/ twee Dijcken

359

van ses voeten hooch/ boven het water veertich voeten breed/ de eene van 1500. passen inde lengte/ de andere van 3000. ghemaect sijnde dwers door drie diepe morassen/ de aentastinghe van twee Forten seer swaerlick om te genaken/ als oock daer naer Meester vande selve sijnde hoe dat de aencomste vande selve Stadt/ soo enge ende ongerieflick waren/ hebbende maer dertich passen breedte/ de andere door de Morassen seer onghemackelijck/ de lengte vande Gaelderye te passeeren/ alle de dinghen int ghesichte van het Leger des Coninx van Spaengien/ die het selve niet en heeft connen verhinderen/ noch deur ghewelt/ noch by diversie: Wie isser die dit niet achten sal een van het waerdichste dinck der ghedachtenisse alsser oyt in Europa is gheschiet van vele Jaeren herwerts? wie en sal niet prijsen den gheenen die het byder hant ghenomen heeft/ door voorsichticheyt ende goet beleyt/ ende heeftet tot soo een gheluckich eynde gebracht?

Een Bootsgheselle toonende den yver ende 'tgoet herte dat hy droech tot sijn Excellentie/ heeft opte weerhaen van sint Jans Kercke een Oraenge Vlagge geset/ die seer lustich woey.

Den neghentienden Septembris/ naer dat de groote Kercke van Sint Jan wat gesuyvert was/ heeft Conrardus Markinius/ die voor desen Predicant geweest was tot Emmerick/ ende nu het ampt alhier int Leger voor sijn Excellentie ende Heeren bedient hadde/ de eerste

<p>Eerste Predicatie binnen 's Hertogenbosch nae de veroveringhe.</p>	<p>Predicatie aldaer gedaen/ ende Godt Almachtich ghedanckt ende ghe=looft/ ende nam sijnen tekst uyt het 45. Capittel van den Propheet Esaie int beginsel de ses oft seven eerste Veersen/ ende werde voor de Predicatie ghesongen den Psalm 98. ende naer de Predicatie de 2. leste Veersen vanden 24. Psalm. Den Deurluchtigen Prince van Oraengien/ sijn Majest. van Bohemen/ neffens den Prince van Denemercken ende meer andere Heeren/ Edelen ende Officiers waren mede inde Predicatie/ ende daer werden drie kinderen ten Doope ghepresenteert/ daer de voorsz. drie eerste Potentaten Peters van geweest zijn.</p> <p>Daer naer is by de Heeren Staten goet ghevonden/ de Stadt voor eerst by leeninghe/ met Predicanten te voorsien/ tot welcken eynde de Heeren Staten Generael gheschreven hebben aen die van Utrecht/ Gorcum/ Heusden ende Bommel/ datse deur hare respective Kercke-Raden wilden procureren/ dat aldaer binnen 's Hertogenbosch mochten ghesonden worden voor eenen corten tijt neffens Conrardus Marquinium Predicant vande Heeren Staten Generael ende sijn Excellentie/ om aldaer in alle modestie op te queecken een nieuwe Gemeente/ te weten uyt Utrecht D. Bernardus Bushof/ uyt Gorcum Johannes Spilgardus/ uyt Heusden D. Ghisbertus Voetius/ ende uyt Bommel D.N. Moringius/ de welcke daer nae mette Ghemeente vercooren de naervolgende Ouderlingen ende Diaconen/ te weten:</p>
<p>Ouderlingen naer de veroveringhe van 's Hertogenbosch.</p>	<p>360</p> <p><i>David De Weert,</i> <i>Herman Bitter,</i> <i>Adriaen Ploos,</i> <i>laques Essing,</i> <i>Ian Mertenssz.</i></p> <p>} die mede Schepenen sijn.</p>
<p>Diaconen.</p>	<p><i>Ende tot Diaconen:</i></p> <p><i>Den Advocaet ende Schepen-Meester Cornelis Baccaert,</i> <i>Meester Lasarus Soust mede Pensionaris.</i> <i>Symon Govertsz.</i> <i>Cornelis van Yssen.</i></p> <p>Naer het vertreck van het Garnisoen hebben de Heeren Staten Generael doen een staet maecken van 'tGeschut 'twelck binnen den Bosch gebleven is/ ende is bevonden datter ghebleven sijn in alles 28. Metalen Stucken/ te weten:</p>
<p>Hoe veel Gheschuts ende Cruyt naer het overgaen binnen 's Hertogenbosch gebleven is.</p>	<p><i>Halve Canons schietende 24. pondt,</i> 5. <i>Veltstucken schietende 10. pondt,</i> 7. <i>Veltstucken schietende 6. pondt,</i> 6. <i>Metale Stucken schietende 5. pondt,</i> 4. <i>Een Metale Stuck schietende 4. pondt,</i> 1. <i>Een Metale Stuck schietende 3. pondt,</i> 1. <i>Metale Stucken schietende 2½. pondt,</i> 3. <i>Metale Stuck schietende 1¾. yser,</i> 1. <i>Noch 10. ysere Stucken, schietende ... pont. ende verscheyden Calibers.</i> <i>Noch eenige ysere Stucken als Camerstucken die niet veel en dogen.</i> <i>ende noch isser ghebleven boven het Cruyt datse mede namen volgende het accoort, omtrent 3000. pondt.</i></p>
<p>Comman deur over het Crijchsvolck, by provisie</p>	<p>Voorts heeft sijn Excellentie by provisie tot Commandeur over het Garnisoen binnen den Bosch ghestelt voor den tijt van drie maenden/ Joncheer Philips van Thienen/ Lieutenant Colonnell van het Regiment vanden welgeboren Heere van Brederode: De welcke seecker</p>

<p>ghestelt.</p> <p>Verbot van den Commandeur/ aen het Crijchs volck aldaer in Garnisoen leggende.</p> <p>Commissie van het Hoochschoutampt van</p> <p>Schepenen van 's Hertogenbosch/ representerende de het eerste lit.</p> <p>Pensionarissen/ Griffier ende Secretarissen.</p> <p>Raden der Stadt van 's Hertogenbosch/ representerende het tweede lith.</p>	<p>gedrukt Billet alomme binnen der Stadt heeft doen aenslaen/ luyden= de als volcht:</p> <p><i>Ioncker Philips van Thienen, Lieutenant Colonnell van het Regiment van de Ed. Heere van Brederode, Commanderende over het Garnisoen binnen 's Hertogenbosch, &c. Laet van wegghen de Hooch Mog. Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, ende sijne Princelike Excellentie wel expresselick verbieden, dat geene Soldaten, van wat conditien datse soude moghen wesen, sich sullen vervorderen om</i></p> <p>361</p> <p><i>aen eenighe Cloosters, Kercken ofte Geestelijcke goederen, ofte aen hare persoonen, als mede aende borgerye van dese Stadt eenige schade ofte schimp te doen, op peene van aen den lijve, een ander tot exempel, gestraft te worden, D'een segget d'ander voort.</i></p> <p>Tot Hooch-Schout is aldaer ghecommitteert de Ritmeester Brochum/ maer 'tselve niet langh bedient hebbende/ 'tsy of hy hem niet wel tot een Politijcke staet en conde begeven/ oft dat hem eenige andere oorzaak daer toe beweecht heeft/ heeft hy 'tselve wederom geresigneert aende Heeren Staten Generael/ ende also is daer naer in sijne plaetse ghestelt den Ritmeester ..... Bergange/ om 'tselve te bedienen/ volghende de Rechten ende Privilegien/ als van outs ghewoonlick is.</p> <p>Vorders so hebben de Ghecommitteerde vande Heeren Staten Generael/ neffens sijn Excellentie int Leger/ uyt crachte van hare autorisatie geconstitueert ende gestelt tot Schepenen van 's Hertogenbosch/ de naervolgende persoonen/ te weten:</p> <p><i>Henrick Cuysten President, M^r. Robbrecht van Voorn, M^r. Iohan Pelgrom, Ioris van Bernagien,</i> } <i>uytte oude Schepenen.</i></p> <p><i>Ioncheer Ghijsbrecht Pieck van Tienhoven, David Sweerts de Weerdt, Herman de Bittere. M^r. Cornelis Baccart, ende M^r. Iohan vander Meulen.</i></p> <p><i>Dese representeeren het eerste Lidt.</i></p> <p>Tot Primier Pensionaris M^r. <i>Iohan Gans</i>, ende tot den 2. M^r. <i>Lazarus van Sonst</i>: De Pensionaris vander Velde was versocht in sijn ampt te continueren: maer hadde 'tselve afgeslagen ende gheweygert/ ende den anderen heeft niet begeert te blijven/ overmits sijnen seer hoghen ouderdom. Tot Griffier is gestelt <i>Mathijs vanden Ancker</i>, te voren Secretaris. De Secretarissen <i>Dirck van Kessel</i>, ende <i>Geerlich Ruysch</i>, sijn ghecontinueert: Ende op nieuws sijn ghecommitteert M^r. <i>Willem Ploos</i>, ende <i>Ian Dreyschoir</i>.</p> <p>De voorsz. Gecommitteerde vande Hooch Mog. Heeren Staten Generael hebben oock tot Raden vande stad van 's Hertogenbosch gestelt/ de naervolgende persoonen:</p> <p><i>Henrick Vladeracken, M^r. Andries du Fresne, M^r. Lazarus van Sonst, wesende oock tweede Pensionaris,</i></p>
---	---

<p>Eedt vande Raden of Vroetschap= pen.</p> <p>Daer wert ordre ghestelt op verschey= den andere saecken bin= nen [†]Herto= genbosch.</p> <p>Wat de Prince van Oraengien voor neemt te doen/ ende den last die hy Graef Ernst van</p>	<p>362 <i>Adriaen Ploos, Rutger Tullekens, Iacob van Casteren, Ian Vloots,</i> Rogier van Griesven of Grienken ende Peter van Gestel/ werde het ghepresenteert: maer hebben de Cherche geweygert aen te nemen/ ende den Eedt te doen. <i>Marten van Horenbeeck, Isack vande Graef, Ghijsbrecht Harincx,</i> Hier naer is oock tot Raedt ghestelt: <i>Meester Iohan Gans, Premier Pensionaris, Pauwels Pels, M^r. Antoni van Out-Heusden.</i></p> <p>Dese representeeren het tweede Lith: Alle saecken van Justitie worden alleen by Schepenen uytgherecht/ ende de saecken van Politie by Schepenen ende Raden t'samen.</p> <p>Den Eedt die de Heeren Raden voorghehouden is ende gedaen hebben/ was luydende aldus:</p> <p><i>Wy beloven ende sweeren den Heeren Staten Generael der Vereenichde Provintien ghehou ende getrou te wesen, de seeckerheydt ende conservatie van der selver Staet, mitsgaders van dese Stadt onder haere gehoorsaemheydt te helpen bevorderen, ende al wat daer tegen is te helpen afweeren: Oock soo tot onse kennissie yet comt, dat tot nadeel vande selve soude moghen ghepractiseert of voorgenomen worden, 'tselve te sullen openbaren. Ende voorts in ons bevolen ampt der Stadts rechten, vryheden, privilegien, nut ende welvaren, volgens de Capitulatie, te helpen voorstaen ende bevorderen, gelijk een getrou Raetsman toestaet ende behoort te doen, &c.</i></p> <p>Voorts hebben de Gecommitteerde metten Hooch-Schout/ Schepenen ende Raden gehandelt op't doen vanden Eedt vande Borgers/ Conincx Tol/ Domeynen/ Gheestelijcke goederen ende anders: sijn oock twee Ontfangers ghestelt. Daerentusschen gingh de demolitie vande wercken/ binnen Retrenchementen inden gheheelen Leger/ 'topmaecken ende repareren vande Schantsen/ 'twechnemen vande Galeryen/ ende reparatie vande Stadts wallen rontom/ ende het repareren der Bressen in het Stadts-Bolwerck. Voort 'tGeschut ende Amunitie werde ghescheept/ 'tvolck ten deele versonden/ de Stadt gheprovideert/ de Soetelaers Cramen op: alles met seer goede ordre: De demolitie wert alles aende Soldaten besteet (uytghesondert dat eenighe Boeren</p> <p>363 hier ende daer slechten) tot 'twelck noch een groote somme gelts nodich was. Mijne Heere de Prince van Oraengien heeft sedert den 28. Septembris soo veel moghelic was van alle canten doen marcheeren naer Aernhem. 'tGeschut ende Amunitie was voorgescheept. Sijn Excellentie heeft oock vier uytte Gecommitteerde van haere Hooch Mo. gecommitteert/ om den lesten Septembris naer Aernhem te gaen/ om met mijn Heere Graef Ernst van Nassau ende andere Crijchs-Oversten 'tSlants saecken naer vermogen in acht te nemen.</p> <p>Den 28. Septembris hebben de Hooch-Schout/ den President ende alle de Schepenen/ uytgenomen Bernaige/ inde vergadering van=</p>
---	--

<p>Nassau geeft.</p> <p>Memorie by Schepenen overgelevert inde vergaderinge vande Ghecommitteerde van hare Hooch Mog.</p> <p>Andere Memorie ten voorsz. dage overgegeven aende voorsz. Ghecommitteerde.</p>	<p>de Gecommitteerden van hare Hooch Mo. gehouden int Convent vande Jesuijten binnen 'sHertogenbosch overgelevert/ dese nabeschreven memorie om sijn Excellentie voor te houden:</p> <p><i>Eerst de swaricheyden ende de inconvenienten, daer uyt resulterende datmen de nieuwe aengenomen Schepenen alleen te laste soude leggen de heele Regeringe ende Administratie der Stadt, daer nochtans de selve Regeringe ende Administratie consisteert van ouden tijden inde drie Leden, des oock by de Capitulatie is geaccordeert also te moeten gheschieden.</i></p> <p><i>Dat om te verweeren allen scrupule, alles can geremedieert werden met vernieuweinghe vanden Eedt van ghetrouwicheyt, ghelijck by den nieuwen Magistraet is gepresteert.</i></p> <p><i>Datter oock diversche persoonen sijn onder de Ambachten die sijn vande professie vande Ghereformeerde Religie, de welcke mede moghen tot Dekenen ende Ghesworens respectie worden gheassumeert.</i></p> <p><i>Dat by aldien de tegenwoordige Schepenen de geheele Regeringhe over hen allen namen, sonder interventie vande andere Leden, dat alsdan de selvighe vele opspraecke souden onderworpen wesen.</i></p> <p><i>Dat niettemin de voorsz. Schepenen werden voor dese reyse ende sonder prejuditie gepermitteert des Stadts ampten die laerlicx vervallens als Rentmeesteren ende dierghelijcke, vande Schepenen dependeren te stellen.</i></p> <p><i>Dat oock sijne Excellentie gelieve de voorsz. Stadt in conformiteyt vanden tractate te doen vry houden vande vreemde lasten, ende de selve niet verder te beswaren als de Hooft-Steden ende andere Steden van Brabant, ghelijck alle 'tselve expresselick is gheaccordeert.</i></p> <p><i>Dat oock ten insien vande sware schade ende lasten vande belegeringe de voorsz. Stadt eenichsints vande lasten mach werden gesubleveert.</i></p> <p>Een ander Memorie by de selve Magistraet aende voorsz. Ghecommitteerde overgelevert:</p> <p><i>Hooch Mogende Heeren, De Magistraet der stadt van 'sHertogenbossche verstaen hebbende dat uwe Hooch Mog. hebben doen affigeren de Billetten om binnen de voorsz. Stadt eerstdaechs te doen verpachten de ghemeyne Landts middelen op de voet van Hollandt, en hebben niet connen onderlaten in acquijt van haer devoir uwe Hooch Mog. voor te houden, hoe dat dese Stadt is een Hooft-Stadt van Brabant, ende dat by den Tractate ende Articulen van accoorde uwe Ho. Mo. hebben toegestaan dat de selve Stadt als eene hooft-Stadt van Brabant in alles soude werden getracteert, welcken volgende, want oock de cleyne Steden van Brabant, als Bergen opten Zoom, Grave ende andere, niet en worden belast op den Hollantschen voet, maer met mindere lasten: Soo soude verduncken (onder ootmoedighe correctie) dat dese Stadt den swaren last van belegeringhe gheleden hebbende, niet en behoorde te wesen van arghere conditie als de voorsz. cleyne Steden: Maer wel eer soude behooren noch meerder gratie ende verlichtinghe te ghenieten: Bidden derhalven dat uwe Ho. Mog. 'tghene voorsz. is, te nemen in favorable consideratie, ende dese Stadt ten minsten niet hoger als de cleyne Steden van Brabant ende andere Frontieren van Gelderlandt ende Over-Ysel te belasten, ende dit al by provisie ende tot naerder ordre, 'twelck doende, &c.</i></p> <p>Op dese memorien en is niet anders ghedaen- dan dat verstaen is- dat de meeninghe der Heeren Staten Generael is volcomentlick te</p>
---	--

Schermut=
singhe.

.Tschrijven
vande Heeren
Staten van

achtervolgen ende naer te comen de Capitulatie/ ende dat oversulx de Schepenen wesende het 1. Lit- als voor desen haer sullen alles hebben te reguleren- ende alles uyt te rechten de saecken vande Justitie belangende- ende de saecken van Politie by Schepenen ende Raden- als re- presenterende het tweede lit t'samen. Ende wat belanght het derde lit- bestaende uyt 16. Ambachten- te weten 38. Dekens ende 53. Geswo- rens/ maeckende t'samen 91. persoonen/ volgens de nieuwe ordonnantie vande Eertshertoghen/ hier vooren folio 161. verhaelt/ dat de selve sullen geformeert werden ende gheroepen worden over sulcke saken als inde voorsz. ordonnantie is vermeldt ende die voorvallen sullen.

Ende belangende de tweede Memorie/ alsoo de Billetten vande verpachtinge alreede gestelt sijn conform den wille van hare Hooch Mog. daerinne en conden de Gecommitteerde geene veranderinge maecken/ maer moste de verpachtinge sijnen voortganck hebben/ mits dat by de Magistraten aldaer aen hare Ho. Mo. sullen mogen gedaen worden alsulcke remonstrantie als sy sullen goet vinden/ ende sullen hare Hooch Mo. daer op disponeren sulcx in redelickheydt sal bevonden werden te behooren.

Middelertijt hoordemen weynich vande Vyanden/ alleen dat de Brugghe omtrent Rijnberck was gheleyt: Dat Graef Henrick vanden Berch was te Gelder/ Stralen ende daer omtrent: Dat Graef Jan van Nassau met een deel vande Keyzersche troupen sich noch hielt aen de Brugghe opte Ysel ende inde Buytenwercken aldaer/ ende de

365

andere Keyserlijcke troupen tusschen Zutphen ende de voorsz. Schant- sen. Daerentusschen nam de Leger-sieckte in ons Leger noch al meer ende meer toe/ soo datter seer vele siecken waren/ diemen vast alomme inde Gasthuysen schickte: ende hoe wel de Soldaten seer ghematteert waren deur den grooten arbeyt ende gestadige travaillie/ ende datse beter ruste van doen souden gehadt hebben/ dan langer int Velt te blijven/ nochtans dewijle men verstont dat den Vyandt sich noch al byden anderen hielt/ ende niet van meeninghe scheen om de Veluwe te verlaten: Soo sont de Prince last aen Graef Ernst Casimir van Nassau/ dat hy met het volck dat hy hem toeghesonden hadde/ ende mette troupen die hy soude vergaderen/ ende hier ende daer inde naeste Garnisoen verscheyden lagen: als oock de geene die langhs den Rijn laghen om de Betuwe te bewaren/ ende oock so vele als hy conde lichten uyt Utrecht ende andere Steden daer by/ die t'samen ghevoecht/ mochten bedragen omtrent tien duysent te voet/ ende drie ende dertich Compaengyen peerden/ sich souden gaen logeeren tusschen Doesburch ende Kappel op een uyre gaens vanden wech de Stendare ghenaemt/ daer het Keyzers volck ghelogeert was geweest. Graef Ernst dan volgende de ordre die hem ghegeven was/ trock op van Aernhem met dese voorsz. Armade/ passeerende de Ysele by Yseloort op de Scheepsbrugghe: Den tweeden dach marcheerde hy lancx Doesburch/ ende arriveerde ter plaetse/ daer hy in sin was te comen. Ondertusschen dat hy besich was om de quartier te maecken/ quam Graef Jan van Nassau met het meestendeel van sijn Ruyterye ende een deel voetvolcx hem aldaer presenteren/ alwaer een cleyne schermutsinghe ontstont/ inde welcke aen beyde sijden weynighe bleven: ende die een cleyne tijt gheduyrt hebbende/ ende siende dat hy geen cans en hadde/ is hy wederom vertrocken in sijn Quartier/ ende Graef Ernst volbracht op sijn gemack aldaer te logeeren/ ende sich te Retrancheren.

Hierentusschen hadden de Heeren Staten van Hollandt aen sijn Excellentie gheschreven seeckere Missive van date den 29. Septembris: „Daer by de selve versochten dat sijn gemelte Excellentie soude ghe-

Hollant aen
zijn Excellen=
tie.

Het dessey
van zijn Ex=
cellentie.

„lieven ordre te stellen/ dat het nieu aenghenomen Crijchsvolck soude
„moghen afdanckct worden/ om de Provintien te subleveren vande
„seer groote extraordinaris lasten. Dit schrijven en behaechde sijn
Excellentie niet ten besten/ overmits sijn dessey was/ dat so wanneer
Graef Ernst wel soude wesen ghelogeert/ dat hy alsdan van 'sHerto=
genbosch soude trecken/ ende commen met sijn Leger ende het Crijchs=
volck leggen/ tusschen Zutphen/ ende dat van Graef Jan van Nassau/
ende dat de Armade vanden voorsz. Graef Jan soude besloten wesen
tusschen beyde onse Leghers/ het welcke deur desen middel veel onghe=
macx soude hebben comen te lijden/ soo van vivres als van voeragie/
ende veelicht so naer sijnde/ mochte sich eenige occasie ghegeven wor=
den haer op het vorderlicxte aen te tasten/ waeromme hy de Ghecom=

366

mitteerde vande Heeren Staten Generael by hem sijnde/ desen brief
heeft gecommuniceert/ ende sijn bedencken ende voornemen eenichsins
ondeckt ende te kennen ghegeven/ want by aldien men met het voorsz.
afdancken/ immers soude willen voortgaen/ soo en sach hy niet dat het
mogelick was een bestendich Leger te Velde te brenghen/ om den Vy=
andt inde Veluwe te attacqueren ende uyt de Veluwe te slaen/ want
vermits de groote meenichte van siecke Soldaten soudemen het Leger
moeten opbreecken/ ende de Militie in garnisoen logeeren/ ende alsoo
occasie geven dat de Vyandt op de Veluwe soude blijven logeeren/ ende
hen aldaer sulckx verstercken/ ende ordre op sijn saecken stellen/ dat hy
qualijcken daer naer daer af soude wesen te krijgen. Ooc hadde het nieu=
we aengenomene volck sedert sy in dienste van dese Landen waren ge=
comen/ noch seer weynich gebruyckt geweest/ ende waren sulcx niet ge=
matteert/ sulcx dat het selve wesende fris ende ghesont/ daer van eene
Compaengye so sterck was/ als sommighe tien oft 12. andere. Sijn
Excellentie sach wel dat het schrijven vande Heeren Staten van Hol=
landt ghefundeert was op de schaersicheydt van 'tgelt/ ende wist oock
wel dat het de Provintien swaer viel/ sodanighe extraordinaris lasten
alleene sonder hulpe van eenige Potentaten die met henluyden gheuni=
eert waren/ vande welcke sy in alle dese swaricheyden geene bystant met
allen en hadden ontfangen/ hoe wel/ wel eenighe schoone woorden son=
der effect: Maer wederom insiende/ den extremen aenstaenden noot
diemen vanden Vyandt opte Veluwe ende foulen (indien hy daer bleef
leggen/ ende dat hy in sijne saecken/ tijt hebbende/ versaghe/ ende volco=
men kennissie vande ghelegentheydt/ onsterckte/ ende swackheydt van
onsen Legher crege) hadde te verwachten opte gantsche Veluwe/
Sticht van utrecht/ ende ooc in de capitale stucken vande Betuwe/ He=
mert/ Bommelre ende Tielreweerden: So meende de selve sijne Ex=
cellentie datmen in dese ghelegentheydt behoorde den Vyandt met alle
mogelijcke middelen vande Veluwe te verdrijven/ ende dat de Heeren
Staten in dese ghelegentheydt haer daer toe behoorden te evertueren:
'twelck de voorsz. Ghecommitteerde vande Heeren Staten Generael
benefpens hem sijnde/ naer gehoudene communicatie oock also verston=
den: derhalven vier vande selve Heeren Gecommitteerde uyt den Bosch
wesende uyt de Provintie van Hollandt aldaer (als namentlick de Hee=
ren Niclaes van Boeckhorst/ Popeus de Rovere/ Ewout vander
Dussen/ ende Henrick Nobel/ aende Heeren Staten van Hollandt ende
West-Vrieslandt/ den 1. Octobris schreven/ ende de redenen hier voo=
ren eensdeels verhaelt/ remonstreerden/ versoeckende dat de selve die
naer haere wijze discretie wilden overleggen/ oft niet beter en ware voor
alsnoch voor dese tijt in eenen suyren appel (somen by ghelijckenisse in
onse tale voor een spreekwoord/ seyt:) te bijten/ ende 'tvoorsz. nieu ghe=
licht volck voor den tijt van twee maenden te continueren/ op dat het

De Vyant
verlaet de
Veluwe ende
alle sijne
Schantsen
ende forten.

lieve Vaderlandt/ van alle vorder ongheluck/ ende groote vreesse/ die sy

367

inde antwoorden/ so tot Utrecht als andere plaetsen/ niet dan te vele en hadden verstaen/ mochten werden bevrijt: sy en hadden voor haer opnie niet anders connen advijseeren/ dan dat de continuatie van 'tnieuw ge= licht volck voor den tijt van twee maenden/ nootsaeckelick diende ghe= daen/ want sonder 'tnieuwe volck te velde te nemen/ was het niet ghe= raden/ of souden per avontuyre in meerder swaricheyt mogen vervallen/ alsomen vreesde alsdan niet bestant te sullen sijn den Vyandt 'thoofte bieden/ ende 'tvolck mits de groote sieckte in Garnisoen te doen leg= ghen/ &c.

Maer God/ die in alle desen handel wonderbaerlic hadde gewerckt/ oversulckx oock die alleene de eere daer van tgoecomt/ heeft dit op een andere wijze uytgevoert/ sulckx dat hy Grave Johan van Nassau een vreesse int herte ghegeven heeft/ dat hy overweghende het perijckel daer inne hy mocht comen te gheraecken/ by aldien sijn Excellentie metten Legers derwärts quame/ dat hy hier niet langer dervende vertoeven/ vertrocken is den 13. Octobris/ ende alle sijn quartieren heeft verla= ten: ghelijck oock dat van Diesdorf met de voorsz. Brugghe ende het Fort daer tegens over gelegen/ ende de geheele Veluwe/ ende was door ghemarcheert hoger aen/ hebbende sijnen tocht ghenomen naer Rijn= berck/ alwaer ghecomen sijnde/ passeerde een partye van sijne troupen den Rijn/ het welcke sich gingh logeeren int Landt van Gulich/ 'tan= der bleef logeeren int Landt vanden Berch.

Capiteyn Wijnberghen is van Zutphen met een partye volcx inde gemelte Forten ende wercken ghetrocken: ende werde Capiteyn Haest en oock derwert ghesonden.

Jaerdicht op't verlaten vande Veluwe:

*Die Vllanden VVierden Met Vreesse gesLagen/
So dat sll haer tegen den PrinCe nlet dorsten VVagen/
VLLedende VVt die VeLVVVe ongelaeCht/
Daer Sll die onnoseLe hadden gepLaeCht.*

Grave Ernst ende de Gecommitteerde neffens hem/ hebben dit alles met aller neersticheyt den Prince van Oraengien verwitticht: Van ge= lijcken oock de groote sieckten die hy onder sijn volc hadde/ ende begeerde advijs ende ordre watmen nu vorder met dat Leger soude doen/ of= men 'tselve voor alsnoch byden anderen soude houden/ dan ofmen daer mede hoger aen of elders soude marcheren/ dan ofmen 'tselve provisio= nelick inde naestgheleghen Steden in Garnisoen soude legghen/ ende de swacke/ crancke Soldaten accommoderen: daer op de Prince hen ont= boot/ dat hyse wederom soude seynden na haer Garnisoenen.

De Vyanden aldus onverjaecht/ van selfs verlopen sijnde/ is het nieuw volck noch op haer behoerlijcken tijt afghedanckt/ ende uyt het Landt

368

versonden/ ende 'tlandt een weynich verlicht van die groote extraordi= naris kosten.

Ondertusschen dat alle dese saecken verliepen/ soo waren de Magi= straten/ Burgermeesters ende Schepenen ende andere inde Regieringe der stadt Amersfoort geweest zijnde/ ooc eenige vande Capiteynen ende Officiers aldaer in garnisoen gelegen hebbende ten tijde als den Grave van Montecuculi daer voor quam/ ende de stadt inne nam/ naer dat die Stede wederom onder de Heeren Staten ghecomen was/ ghevangen

Sententie
jegens Capi-
teyn Tertul-
lianus van
Dorp.

genomen/ beschuldicht ende verdacht gemaect zijnde/ als dat sy haer niet wel ghequeten en hadden in haer devoir/ den Capiteyn Joncker Tertulliaen van dorp die aldaer binnen met zijn Compaengye in garnisoen gesonden was ende gelegen hadde/ met last omme aldaer te commandeeren/ was ghehoort gheweest in zijn defentie: maer also hy hem niet en betroude om zijn saecke wel te sullen kunnen uytvoeren/ deur dien hy eenige blodicheyt in zijn selven bevonden hadde/ siende de Stadt so onsterck/ ende den vyandt daer voor soo machtigh/ dat hy gheen moet hadde om de plaetse te houde/ hadde geconsenteert int overgheven van dien/ hopende hem mette acte/ die de Heeren Regeerders der selver Stadt/ op den derden Augusti 1629. op haer versoek gepasseert hadden/ hier voren pag. 252. verhaelt/ genoeg te sullen connen excuseeren: maer verstaende dat de sake zo hoge genomen werde dat hy daer mede niet soude connen volstaen/ was Wt vreesse vertrocken uyt Utrecht/ ende hadde hem eenigen tijt secretelick gehouden/ om te sien hoe de saecke afloopen soude/ ende daer naer verstaende dat jegens sijn persoon gecerceert was apprehentie/ hielt hem geheel uytten wege: ende also zijn saecke ende de saecke vande andere gevangene zo Magistraten als andere byde Heeren Staten Generael gestelt was tot Kennisse vande Heeren Raden van State/ So hebben de selve Heeren daer naer opten vijften Octobris 1629. stilo novo uytgesproocken tegens de voorsz. van Dorp ende Magistraten/ ende is de sententie van den voorsz. schreven Rade tegen den voorsz. *Tertulliaen van Dorp*, luydende als volcht:

Alsoo den Rade van State der Vereenighde Nederlanden, gebleken is, dat Capiteyn Tertullianus van Dorp, (by Tromslach inghedaeght, ende niet te min latiterende) binnen de Stadt Amersfoort met sijn Compaignye gelegen hebbende, doen de selve Staedt aenden Vyandt overgegeven wierde, ende last ghehadt hebbende om aldaer te commandeeren, in 'tselve sijn commandement hem niet gedragen ende gequeten heeft, soo als hy Eer ende Eedts-halven schuldich was te doen; Als namentlick dat hy de besettinghe ende bewaringhe vande Poorten vande Stadt gheeytscht hebbende, ende de selve hem gheweygert sijnde, daer teghen sulcken devoir niet ghedaen, noch oock sulcx daer toe aenghehouden heeft, als hy behoorde, Noch oock vande weygeringhe der Poorten

369

advertentie heeft ghedaen: Waer uyt dan gevolght sijn gheweest sodanighe faulten ende misbruycken, datter Trompetters vanden Vyandt, komende de Stadt opeysschen, teghen alle ordre, buyten kennisse van hem Commandeur, ende Krijghs-Officieren, niet alleen inde Stadt gelaten, maer oock aldaer vereert, ende ghetracteert sijn gheweest; Ende dat oock aenden Generael van 'sVyandts Legher, al metten eersten Trompetter, door ordre van Borghemeesters, Wijn is ghesonden. Dat hy soo langhe als hy binnen Amersfoort ghecommandeert heeft, soo veel ordre niet ghestelt en heeft, dat oyt eens formelijck Krijghs-raedt is ghehouden gheweest. Dat hy oock present geweest zijnde, als Articulen van Accoordt byde Magistraet sijn gedelibereert, ende gheconcipeert gheweest, hem nae behooren niet daer tegen gestelt en heeft, Al hoe wel datter doen ter tijdt noch gantsch geenen noodt en was, alsoo noch nauwelijcx op de Stadt gheschoten, veel min eenighe bressche ghemaect, noch oock niet en was gheapprocheert. Hebbende mede goedt ghevonden, dat Ostagiens binnen de Stadt komen soudent. Dat hy hem oock benefens den Schout, ende Burghemeesteren op de strate begheven heeft, om met autoriteyt uyt te helpen den Trompetter vanden Ritmeester Chiese, die met eenen Brief nae buyten byden Vy-

andt soude gaen, niet teghenstaende de Ghemeente ende Soldaten niet en wilden ghedooghen, dat hy uytghelaten soude worden, ende 'tsel-ve metter daedt resisteerden, roepende de selve Ghemeente ende Soldaten, dat sy de Stadt soo niet en wilden overgegeven hebben. Doende hy Dorp, benefens den voorsz. Schout, ende eenighe andere, alle mogelijcke devoir om den voorsz. Trompetter uyt te helpen, ghebruyckende syluyden daer toe onder andere redenen van inductie, Dat het niet en was om de Stadt over te gheven, maer alleen om seckeren Brief te beantwoorden, Daer het nochtans inder waerheydt gedaen wierde, om Ostagiers binnen te krijghen, ghelijck hem Dorp wel bekend was. Dat hy by de Magistraet ghevraecht sijnde, of daer middel was om de Stadt te defenderen, in plaetse vande selve te encourageren, ghelijck hy behoorde, het contrarie ghedaen heeft, segghende dat hy heur dien nacht niet en konde verseeckeren. Dat hy mede heeft helpen goedt-vinden, des daeghs nae dat de Vyandt voor de Stadt ghekomen was, dat de Articulen van Accoordt gearresteert geworden sijn. Ende dat op den naem van hem Commandeur ende de Krijghs-Officieren voor Ostagiers ghecommitteert ende uyt-ghesonden gheweest sijn, den Ritmeester Chiese, metten Ingenieur van Thye, om de handelinghe metten Vyandt te voltrecken, on-aenghesien dat nae visitatie noch seven of acht-en-dertich Tonnen Polver inde Stadt ghevonden sijn gheweest. Latende voorts hy Dorp hem contenteeren met seeckere Acte van discharge, de welcke aen hem, ende andere Krijghs-Officieren ghelevert zijnde, by eenige weynige persoonen vande Magistraet, hy wel behoorde te weten, dat hem vande voorsz. sijne faulten,

370

onachtsaemheyte ende sorgheloosheydt niet en konde excuseeren, noch hem ontlasten, vande schande, ende welverdiende straffe die hy daer mede op sijnen hals was halende, sonderling de selve Acte accepteerde, opten eersten ende selven dach als de Vyandt voor de Stadt ghekomen was; Waer deur alsoo niet alleen de goede Stadt van Amersfoort, tot ghenoechsaem bederf van de selve, ende totale ruwijne van vele goede Borgheren ende Inghesetenen in handen vanden Vyandt ghevalen is, Maer dat oock daer deur den gantschen Staet vanden Lande in groot ghevaer is gestelt geworden, 'twelck verhoedt hadde kunnen worden, indien de voorsz. Stadt eenige weynige dagen gedefendeert hadde geworden, gelijk de Borgers ende gemeene Soldaten geerne hadden gesien. SOO IST, dat den voorsz. Raedt van State alle 'tgene voorsz. is, overwoghen ende op alles met rijpe deliberatie ghelet hebbende, daer op eenichsins te letten stondt, Bevindende alle 'tselve te wesen saecken van seer quaden exemple, ende consequentie, de welcke over-sulcx geenssints en behooren geleden, maer anderen ten exempele gestraft te worden, Doende recht van wegghen de Ho. Mo. Heeren Staten Generael, den voors. Tertulliaen van Dorp ghecasseert heeft, ende casseert hem mits dese van sijne Compaignie, Hem voorts bannende uyt de Vereenichde Provincien, Geassocieerde Landtschappen ende Steden van dien, sijn leven langh geduyrende, Met last om daer uyt te vertrecken binnen den tijdt van thien dagen nae date deses, sonder emmermeer weder daer inne te mogen komen, op pene van aen den lijve ghestraff te worden: Ende hem condemnende inde kosten ende misen van lustitie. Aldus ghedaen ende ghesententieert inden voorsz. Rade van State, ende publijcquelijck ghepronuncieert binnen Vtrecht den vijfdien Octobris 1629. stylo novo.

I. van Berchem V[†].

Ter Ordonnantie vanden Raedt van State,

M. Huygens.

Sententie
jegens Wil=
lem van Har=
develt/ eerste
ende Presi=
derende Bur=
gemeester
binnen A=
mersfoort.

De sententie jegens Willem van Herdevelt, eerste ende presideren=
de Burgemeester gheweest zijnde binnen Amersfoort doen de selve
Stadt aen den Vyandt wierde overgelevert/ was luydende aldus:

Alsoo den Raede van State der Vereenichde Nederlanden, ghebleken is dat VVillem van Hardeveldt, eerste ende presiderende Burgemeester gheweest zijnde binnen de Stadt Amersfoort, doen de selve Stadt aende Vyandt wierde overghegeven, ende jegenwoordich ghevangen op den huuse van Hasenberch alhier binnen Vtrecht, ten tijde als de Vyandt over d'Yssel op de Veluwe ghekomen was, soodanich devoir niet ghedaen en heeft alst behoorde, om de selve Stadt van Amersfoort van Polver, Loodt, Lonten ende ander Ammunitie van Oorloghe by tijds

371

te doen versien, dewijle de Capiteyn de Vries binnen Amersfoort in Garnisoen komende, meer als veerthien dagen te vooren, ende eer dat de Vyandt voor de Stadt quam, ende van wegghen de Heeren van Amsterdam de Magistraet van Amersfoort gepresenteert ende aengeboden hebbende, soo veel meer Polver ende andere Ammunitie van Oorloghe te seynden als sy van doen souden hebben, even-wel daerom nochtans niet gheschreven en is, voor dattet te laet was, soo dat het Schip met Ammunitie gheladen van Amsterdam komende, binnen Amersfoort niet en konde gheraken. Dat hy oock in het bevorderen der reparatien vande defecten deur den Commandeur ende andere Krijgh-Officieren by monde ende by gheschrijfte aenghewesen, sulcke ordre niet en heeft helpen stellen als wel behoorde. Dat hy niet alleen niet daer tegen gheweest is, ende simpelick ghedoocht heeft, dat VVillem van Dam, ende Peter de Goyer, in het rapport van heure Commissie om de gelegentheyte vande Stadt te kennen te geven, ende secours te versoecken, de goede meeninghe van zijn Excellentie, der Edele Mogende Heeren Staten van Vtrecht, ende der Heeren Gedeputeerden uyt Hollandt ende Vtrecht, sulcx hebben misduydt, als of de Stadt van Amersfoort gantsch desperaet ende voor verlaten ghehouden wierde, sonder dat hun op heur versoeck van secours eenighe hoope ghegeven soude zijn, Maer dat hy oock soodanige sinistre rapporten, soo nu als dan ter presentatie vande Krijghs-Officieren, ende oock doen de Sesthiene ontboden waren, als men de Articulen van het accordt instellen soude, sulcx heeft ghesecondeert ende gevoedet, als of die nae waerheydt hadden gedaen geweest, daer hy nochtans het contrarie wel konde afnemen, dewijle ses Compagnien te Voet, ende eene Compagnie te Peerde binnen Amersfoort al ghesonden waren, om de Stadt te defenderen. Dat hy oock heeft helpen manteneren, immers niet teghen ghesproken heeft, dat aen Capiteyn Dorp die met zijne Compagnie naer Amersfoort gesonden zijnde, aldaer last gekregen hadde om daer binnen te commanderen, de bewaringe ende besettinghe vande Poorte nae behooren niet vertrouwt gheweest en is, waer deur soodanige faulten ende misbruycen zijn veroorsaecht gheweest, datter Trompetters vande Vyandt komende de Stadt opeysschen, teghen alle ordre buyten kennisse vanden Commandeur ende Krijghs-Officieren, niet alleen inde Stadt ghelaten, maer oock aldaer vereert ende getracteert zijn geweest, ende dat oock aen den Generael van 'sVyandts Leger, al metten eersten Trompetter door ordre van Borghemeesters Wijn is ghesonden gheweest. Dat hy Ghevangen oock ghedoocht ende toegestaen, jae zelfs mede gevoedet heeft, dat de voornoemde van Dam, ende de Goyer de Krijghs-Officieren, gheduyrende den tijdt vande handelinghe metten Vyandt, deur vele redenen van inductie totte handelinghe hebben gepersuadeert, soo

mettet segghen datter niet voor twaelf uyren Polver meer inde stadt was, daer doch nae ghedane visitatie, noch wel seven of acht en der-

372

tich Tonnen Polvers ghevonden wierden, als mede in het voorgheven dat sy last van sijn Excellentie hadden, geen geweld uyt te staen, of Canon te verwachten, ende dat de Soldaten inde Stadt waren alleen teghen eenen subijten overval, ende om tot een goet accoort te komen: Den Krijghs-Officieren voorhoudende, dat sy oorsaecke sijn souden van het bloedt datter ghestort soude worden, indien de handelinghe niet voort en gingh. Ende alsoo voorts mede goet vindende, datmen met den Vyandt in handelinghe treden, articulen instellen, ende Ostagiers uytzenden soude, niet teghenstaende den noodt daer toe niet en drongh, ende de Stadt ten minsten voor eenige daghen noch wel te defenderen was, sonder het uytterste ghevaer te verwachten. Dat niet teghenstaende des anderen daeghs de ghemeente ende soldaten niet en wilden ghedooghen dat den Trompetter vanden Ritmeester Chiese uytgelaten soude worden, om met eenen Brief nae buyten bydenVyandt te gaen, maer 't selve metter daet resisteerden, roepende de selve Ghemeente ende Soldaten, dat sy de Stadt soo niet en wilden overgegeven hebben. Hy Gevangen beneffens den Commandeur, den Schout ende eenige andere, alle mogelijke devoir heeft helpen aenwenden, om den voorsz. Trompetter uyt te helpen, Ghebruyckende daer toe onder andere redenen van inductie, dattet niet en was om de Stadt over te geven, maer alleen om seeckeren Brief te beantwoorden, daer het nochtans inder waerheyt ghedaen wierde om Ostagiers binnen te krijghen. Deur alle welcke quade proceduyren ende precipitante handelinghe, alsoo niet alleen de goede Stadt Amersfoort, tot ghenoechsaem bederf vande selve, ende totale ruwijne van vele goede Burgeren ende Ingesetenen, inhanden vanden Vyandt ghevalen is: maer dat oock daer deur den gantschen Staet vanden Lande in groot ghevaer gestelt is gheweest, 'twelck verhoedt hadde kunnen worden, indien de voorsz. Stadt eenige weynige dagen gedefendeert hadde geworden, gelijk de Burgers ende gemeene Soldaten geerne hadden ghesien. SOO IST, dat den voorsz. Rade van State der Vereenighde Nederlanden, alle 'tghene voorsz. is overwogen, ende op alles met rijpe deliberatie gelet hebbende, daer op eenichsints te letten stondt, Bevindende alle 't selve te wesen saken van seer quaden exemple ende consequentie, de welcke oversulcx geensints en behooren geleden, maer anderen ten exemple ghestraft te worden. Doende recht van wegghen de Hooghe ende Moghende Heeren Staten Generael, den voorsz. VVillem van Hardevelt verklaert heeft, ende verklaert hem midts dese, te sijn incapabel om voort-aen eenich Magistraets-ampt te bedienen inde Vereenichde Provincien, ende condemneert hem inde kosten ende misen van lustitie. Aldus gedaen ende gesententieert inden voorsz. Rade van State, ende publijcquelijck gepronuncieert binnen Vtrecht, den vijfdem Octobris 1629. Stilo novo.

I. van Berchem V^t. Ter Ordonnantie vanden Raedt van State.

M. Huygens.

373

De Sententie teghens Willem van Dam was luydende aldus:
Alsoo den Rade van State der Vereenichde Nederlanden ghebleecken is, dat VVillem van Dam, Burgermeester inder tijdt gheweest zijnde binnen de stadt Amersfoort, doen de selve Stadt aen den Vyandt wierde over-ghegheven, ende jegenwoordigh ghevanghen opten Huyse van Hasenbergh alhier binnen Vtrecht, in verscheyden poincten, soo voor, als ten tijde vande handelinghe van het overgheven der selver Stadt aen

Sententie
ten laste van
Willem van
Dam/ Bur=
gemeester in=
der tijt ghe=
weest sijnde
van Amers=
foort.

den Vyandt, soodanighe goede devoiren niet ghedaen en heeft als hy schuldich was, ende behoorde te doen: Maer dat hy ter contrarien inde rapporten van 'tghene hem benefens Pieter de Goyer in heure Commissie, om de ghelegentheyte vande stadt te kennen te geven, ende secours daer voor te versoeken, was wedervaren, soo by sijne Excellentie, als de Ed. Mo. Heeren Staten van Vtrecht, midtsgaders by eenighe Heeren Gedeputeerden uyt Hollant ende Vtrecht, onlangs voor het over-gaen vande stadt aldaer gheweest zijnde, de goede meeninge van sijne Excellentie, de Heeren Staten van Vtrecht, ende der voorsz. Gedeputeerden respectivelijck, in dier voegen heeft helpen dirigeren ende misduyden, als oftmen hun op heur versoeck van secours gantsch gheen hoope gegeven hadde: maer datmen de stadt van Amersfoort ghelijck als gheabandonneert ende verlaten ghestelt hadde: Daer nochtans de meeninghe, noch van sijne Excellentie, noch der Ed. Mo. Heeren Staten van Vtrecht, noch vanden voorsz. Heeren Ghedeputeerden sulcks geensints en is gheweest, alsoo ter contrarie tot defensie vande stadt van Amersfoort ses Compagnyen te voet, ende eene Compagnye te Peert, gesonden sijn gheweest, ende noch meer ghesonden soudent sijn gheworden, ten ware sy het overgheven vande Stadt te seer hadden verhaest, hebbende door soodanighe onrechte rapporten, eene groote verbaestheydt ende confusie inde Stadt helpen veroorsaecken. Dat hy oock altijd om Polver ende andere Amunitien van Oorloghe te bekomen, soodanigh devoir niet en heeft helpen doen als wel behoorde, dewijl Capiteyn de Vries binnen Amersfoort in Garnisoen komende, meer als veerthien dagen te voren, ende eer dat den Vyandt voor de Stadt quam, ende van weghe de Heeren van Amsterdam den Magistraet van Amersfoort ghepresenteert ende aengheboden hebbende, soo veel meer Polver ende andere Amunitien van Oorloghe te senden, als sy van doen soudent hebben: evenwel nochtans daeromme niet gheschreven en is, voor dat het te laet was: soo dat het Schip mette Amunitien gheladen van Amsterdam komende, binnen Amersfoort niet en konde geraken. Dat hy oock heeft helpen teghenhouden, dat aen Capiteyn Dorp, die met sijne Compagnye naer Amersfoort ghesonden sijnde, aldaer last ghekreghen hadde om daer binnen te commanderen, de bewaringhe ende besettinghe vande Poorte na behooren niet vertrouwt gheweest en is: Waer door soodanighe fouten ende misbruycken sijn veroorsaecht gheweest, datter Trompetters vanden Vyandt, komende de Stadt op-eyschen, tegen

374

alle ordre, buyten kennisse vanden Commandeur ende Krijghs-Officieren, niet alleen inde Stadt ghelaten, maer oock aldaer vereert ende ghetraecteert sijn gheweest: ende dat oock aen den Generael van 's Vyandts Legher, al metten eersten Trompetter, door ordre van Burgemeesters, Wijn is gesonden. Dat hy oock in het bevorderen der reparatien vande defecten, door den Commandeur ende andere Krijghs-Officieren, by monde ende by gheschifte aen-ghewesen, sulcke ordre niet en heeft helpen stellen als wel behoorde. Dat hy mede voor ende inde handelinghe, ende 'tmaken van het Accoort metten Vyandt, hem niet en heeft gedragen ende gequeten als een goet getrou Burgermeester van een Stadt, tot voorstant van sijne Ghemeente, schuldigh was te doen: maer de saecke daer toe heeft helpen beleyden, dat voorts metten Vyandt in accoort mochte werden ghetreden: ghelijck oock sulckx al ten selven daghe gheschiedt soude sijn geweest, niet teghenstaende den Vyandt eerst des morgens daer voor was ghekomen, geen bressche geschooten, assault gedaen, ofte yets op de Stadt met graven ofte andersints gevordert hadde, daer over met reden yets te vreesen stonde: Ten ware eene vande Schepenen, die opte deliberatie niet present was gheweest,

daer inne een misnoegen hadde getoont, daer over dat oock den Trompetter, die al gereet was om de Ostagijs te gaen versoecken, noch dien avont wierde op-gehouden: hebbende tot sulcken eynde hy van Dam, neffens andere vande Magistraet, sonder kennisse, veel weynigher bywesen vanden Commandeur ende Krijghs-Officieren, alleene gheresolveert, dat sy op de Missive van Graef Henrick vanden Berghe, dilatorie soudent antwoorden: Ende dese resolutie ghenomen zijnde, is 'tantwoort mette resolutie den Commandeur ende Krijghs-Officieren simpelick ghecommuniqueert: Ende voorts daer na noch verder ghegaen sijnde, ende gheresolveert hebbende noch dien avont een Trompetter uyt te senden, om te fonderen wat conditien den Vyandt soude moghen presenteren: hebben van ghelijcken, sulcks gheresolveert hebbende, den Commandeur ende Krijghs-Officieren dat ghecommuniqueert: Maer als de selve daer inne niet en wilden consenteren, heeft hy van Dam, neffens andere, alle middelen van inductie, ende persuasive redenen helpen ghebruycken, om den Commandeur ende Krijghs-Officieren daer toe te bewegen, verhalende dat sy last ende ordre van sijne Excellentie ende de Heeren Staten hadden, van gheen ghewelt uyt te staen, of Canon te verwachten, dat de Soldaten inde Stadt waren alleen voor een subijten overval, ende om een goet appointement te maken, dat de Krijghs-Officieren oorsake sijn soudent, van het bloedt datter ghestort soude worden, indien de handelinghe niet voort en gingh, dewijle sy selver de swackheydt van heure Stadt best kenden, ende die in een bloedt-badt niet en wilden laten vervallen: Met die ende diergelijcke woorden meer. Eynelijck hy van Dam met sijn eyghen hant concipierende, ende nevens Pieter de Goyer aen den Commandeur ende Krijghs-Officieren oock noch den

375

selven ende eersten avont vande aenkomste des Vyandts over-leverende, buyten kennisse ghenoechsaem vande gantsche Magistraet, uytgenomen eenighe weynige, aen de welcke sulcks is ghecommuniqueert geweest, een acte van decharge: onder anderen mede daer inne stellende, datter maer voor twaelf uren Kruyts was, daer nochtans by visitatie ende ondersoek daer na ghedaen, bevonden wierden noch 37. ofte 38. Tonnen Kruyts in't Magazijn te wesen. Hebbende daerenboven gheseght, dat hy des te meer tottet appointeren metten Vyandt is ghenegeen gheweest, om het Krijghs-volck voor 'sLants dienst niet onnut te maken. Vsurperende alsoo, ende hem attribuerende alle de authoriteyt over het Krijghs-volck, ende ghesagh van 'tover-gheven ofte bewaringhe vande Stadt, als of daer gheen Garnisoen van wegens 'tLant inde Stadt en ware geweest. Dat niet tegenstaende des anderen daeghs de ghemeente ende Soldaten niet en wilden gedoogen, dat den Trompetter vanden Ridtmeester Chieze uyt-ghelaten soude worden, om met eenen Brief na buyten by den Vyandt te gaen, maer 'tselve metter daet resisteerden: roepende de selve Ghemeente ende Soldaten, dat sy de Stadt so niet en wilden over-gegeven hebben: Hy Gevangen, beneffens den Commandeur, de Schout, ende eenighe andere, alle mogelijck devoir heeft helpen aenwenden, om den voorsz. Trompetter uyt te helpen, gebruyckende daer toe onder andere redenen van inductie, dat het niet en was om de Stadt over te geven, maer alleen om seeckeren Brief te beantwoorden: Daer het nochtans inder waerheyt ghedaen wierde, om Ostagijs binnen te krijgen. Dat hy daerenboven hem noch soo verre vergheten heeft, dat hy buyten resolutie, last ende ordre vanden Magistraet, Commandeur ende Krijghs-Officieren, gheschreven heeft een ongeteyckent Briefken van excuse, om neffens den voorsz. Brief met den selven Trompetter aen den Generael van des Vyants Legher, den Grave van Monte Cuculi gesonden te worden, houdende dat de oor-

sake van het retardement vanden voorsz. Brief geweest was, dat eenige quaetwillige het uytgaen vanden Trompetter feytelijck hadden ghere-sisteert, niet teghenstaende den Schout ende Burgermeesteren heur au-thoriteyt sochten te interponeren, ende dat derhalven hem believen soude hun te excuseren. Door welck Briefken aenden Vyandt soude kenbaer gemaectt sijn geworden, de oneenigheydt die inde Stadt was, ende de groote ghenegentheydt vande Magistraet om te handelen, tot grooten ondienst ende perijckel van de selve stad, ende tot merckelijck voordeel vanden Vyandt. Dat hy door de Magistraet als Ostagier buyten gesonden sijnde, met seeckere Articulen, hem dienende tot in-structie, om volgens de selve Articulen metten Vyandt te handelen: Hy hem niet ontsien en heeft boven dien den Vyandt toe te staen ende te accorderen, dat hy noch dien avont Meester vande Sleutels ende Poor-ten wesen soude, zijnde 'tselve inghevoeght tusschen beyde de Articulen die hem mede gegeven waren. Op welcke handeling, al-hoe-wel

376

hy Gevangen gedaen hadde teghens sijnen last, evenwel weder binnen ende op het Stadthuys gekomen sijnde, hy gherapporteert heeft, dat hy meer hadde verkregen als men begeert hadde: doende 'tselve rapport wel precipetantelijck alleen aen eenighe vanden Raedt, die daer noch vergadert waren, ende van dewelcke hy genoegsaem approbatie van het Accoort hadde weten te bekomen, al-eer dat VVillem van Hardevelt, presiderende Burgermeester, boven quam, daer nochtans om hem ge-sonden was: Ende dewelcke boven komende, ende het voorsz. inghe-klampte Article lesende, daer over gheheel verschrickt ende verbaest wierde, seggende datmen sulcks geensints en mochte toestaen, maer dat het selve Article moste verandert worden, dewijle daer uyt al te grooten confusie ende swaricheydt te vreesen was, om dat het laet op den avont was, gelijk oock hem daer inne terstont volghden meest al-le de andere noch inde Raedt-kamer sijnde: in der voeghen dat hem Gevangen gelast wierde, wederom na buyten by den Grave van Monte-Cuculi te gaen, ende ront uyt te segghen, dat het de Magistraet niet en wilde lijden, noch geensints en konden ghedooghen. Dat hy daer over wederom na buyten ghegaen sijnde, ende alvorens buyten kennisse vande Magistraet, ende tegens alle ghewoonelijcke ordre, den Portier belast hebbende de sleutels by de Poorte te houden, in plaetse van aen-den Grave van Montecuculi te verklaren, dat sijne Principalen niet en kon-den ofte wilden goet vinden, dat de sleutelen vande Poorten noch dien avont in sijne handen soudent gestelt worden, alleenlijck ghesecht heeft, dat de Magistraet het contract wel gevallen soude, maer dat sy geerne sien soudent dat het Krijghs-volck noch dien avont buyten de Poorten bleve, dat hy daer op aende Magistraet ontboden hebbende, dat hy 'tselve niet en konde obtineren, eenen lohan Carremans, Schepen ende Burger-Hopman daer over mede nae buyten is gesonden geweest, met expressen last om hem Gevangen aen te seggen, hy mochte sien hoe hy het maeckte, ende hy maecktent hoe hy het maeckte, dat de Magi-straet niet en soude gedoogen, dat de Vyant noch dien avondt Meester vande Sleutels ende Poorten wesen soude. Dat daer op den voorsz. Carremans, op 'tversoeck van hem Ghevangen mede by Montecuculi ghe-gaen zijnde, ende op sijn aenhouden eyntelijck voor antwoord ghekre-gen hebbende, dat sijn Volck voor dien avont, niet verder en soudent komen, als voor inde Poorten, ende niemandt en soude beschadicht worden. Ende den selven Carremans van Montecuculi naer de Stadt toe gaende, om aende Magistraet rapport te doen, hem terstont gevolght is een groote Troupe van des Vyandts volck, de welcke metten voorsz. Carremans de Stadt introcken, naer dat hy Carremans door den

Portier (dien, als voorsz. is, hy Gevangen belast hadde, de sleutels byde Poorte te houden) de Hameye, sonder last ende kennisse vande Magistraet hadde laten openen. Dat door de voorsz. ongehoorde maniere van doen, ende precipitante handelinghe van hem Gevangen, de gant-

377

sche Stadt ende Burgherije, insonderheyt het Garnisoen, gegeven sijnde ten roof ende proye vanden Vyandt, in wiens macht ende vermoegen alles ghestelt werde, hy Ghevanghen middeler-tijdt, ende voorts den gheheelen volghenden nacht in 'tLeger vanden vyandt ghebleven is, wachtende op het Accoordt, 'twelck alsdoen noch niet gheapprobeert, noch oock geteyckent was, ende gaende des avonts by den Gra van Montecuccoly eeten, tot dat hy des anderen daeghs s'morghens komende metten gemelten Grave naer de Stadt toe rijden, aende Poorte sijn afscheyt nemende, ende binnen de Stadt komende, hy by eenighe Soldaten ende burgers, de welcke over sijne handelinghe ende subijt over-gheven vande Stadt, qualick te vreden waren, sulcx naer geroepen ende bejeghent is geweest, dervende hun groot misnoughen opentlijck thoonen, niet teghenstaende den Vyandt alreede Meester vande Stadt was, dat hy het in een Smidts-huys ontvluchten moste, om sijn lijf te salveeren. Deur alle welcke quade proceduyren, alsoo niet alleen de goede Stadt van Amersfoort, tot ghenouchsaem bederf vande selve, ende tot alle ruwyne van vele goede Burgheren ende Inghesetenen, in handen vanden Vyandt ghevallen is, Maer dat oock daer deur den gantschen Staet vanden Lande in groot ghevaer is ghestelt gheworden, 'twelck verhoedt hadde kunnen worden, indien de voorsz. Stadt eenighe weynighe daghen gedefendeert hadde geworden, ghelijck de Burgers ende ghemeene Soldaten geerne hadden ghesien. SOO IST, dat den voorsz. Rade van State der Vereenighde Nederlanden, alle 'tgene voorsz. is overwogen, ende op alles met rijpe deliberatie ghelet hebbende, daer op eenichsints te letten stontd, Bevinde alle 'tselve te wesen saecken van seer quaden exemple ende consequentie, de welcke over-sulcx geensints en behooren gheleden, maer enderen ten exemple ghestraft te worden, Doende recht van wegghen de Hooch Mogende Heeren Staten Generael, den voors. Willem van Dam verklaert heeft, ende verklaert hem mits dese, te sijn inhabijl om voort-aen eenigen Staet ofte officie te moghen bedienen, Bannende den selven uyt de Vereenighde Provincien, Gheassocieerde Landtschappen ende Steden van dien, sijn leven langh gheduyrende, Met last omme daer uyt te vertrecken binnen den tijdt van thien daghen naer date deses, sonder emmermeer weder daer inne te moghen komen, op pene van aende lijve ghestraft te worden, Ende hem condemnerende inde kosten ende misen van lustitie. Aldus ghedaen ende ghesententieert inden voorsz. Rade van State, ende publijcquelijck gepronuncieert binnen Vtrecht, den vijftden Octobris 1629. Stylo novo.

I. van Berchem V^t.

Ter Ordonnantie vanden Raedt van State,

M. Huygens.

378

De Sententie jegens Pieter de Goyer/ oudt Burgemeester/ was van den naervolghenden inhouden:

Alsoo den Rade van State der Vereenighde Nederlanden ghebleecken is, dat Pieter de Goyer, Oudt-Burgemeester, ende Schepen inder tijdt gheweest zijnde binnen de Stadt Amersfoort, doen de selve Stadt aen den Vyandt wierde over-ghegeven, ende teghenwoordich ghevangen

Sententie
tot laste van
Pieter de
Goyer/ oudt

Burgermee=
ster ende
Schepen in-
der tijt van
Amersfoort.

opten huuse van Hasenberch alhier binnen Vtrecht, in vele deelen, soo voor, als ten tijde vande handelinghe van het overgeven vande selve Stadt, hem in sijn officie soo niet en heeft ghequeten alst betaemt, ende hy schuldich was ende behoorde te doen, Maer dat hy ter contrarien inde rapporten van 'tgene hem, beneffens den Burgemeester Willem van Dam, in heure commissie, om de ghelegentheyte vande Stadt te kennen te gheven, ende secours daer voor te versoecken, was wedervaren, soo by sijne Excellentie als de ed. Mog. Heeren Staten van Vtrecht, midtsgaders by eenighe Heeren Ghedeputeerden uyt Hollandt ende Vtrecht, onlanghs voor het overgaen vande Stadt aldaer gheweest sijnde, de goede meeninghen van sijne Excellentie, de Heeren Staten van Vtrecht, ende der voorsz. Ghedeputeerden respectelijck, in dier voeghen heeft helpen dirigeren ende misduyden, als ofmen hun op heur versoeck van secours, gantsch geen hope gegeven hadde, maer datmen de stadt van Amersfoort, ghelijck als gheabandonneert ende verlaten ghestelt hadde, daer nochtans de meeninge noch van sijne Excellentie, noch der Ed. Mo. Heeren Staten van Vtrecht, noch vande voorsz. Heeren Gedeputeerden sulcx geensins en is geweest, also ter contrarie, tot defensie vande stadt van Amersfoort, ses Compaignien te Voet, ende eene Compaignie te Peert, ghesonden sijn gheweest, ende noch meer gesonden soudent zijn geworden, ten ware sy het overgeven vande Stadt te seer hadden verhaest, hebbende door soodanighe onrechte rapporten, eene groote verbaestheyte ende confusie inde Stadt helpen veroorsaecken. Dat hy oock altijd om Polver ende ander ammunitien van Oorloge te bekomen, soodanich devoir niet en heeft helpen doen als wel behoorde, dewijl Capiteyn de Vries binnen Amersfoort in Garnisoen komende, meer als veerthien daghen te vooren, ende eer dat den Vyandt voor de Stadt quaam, ende van wegen de Heeren van Amsterdam den Magistraet van Amersfoort gepresenteert ende aengheboden hebbende, soo veel meer Polver ende andere Amunitien van Oorloge te senden als sy van doen soudent hebben, even-wel nochtans daeromme niet gheschreven en is, voor dat het te laet was, soo dat het Schip mette ammunitien geladen van Amsterdam komende, binnen Amersfoort niet en konde geraken. Dat hy oock heeft helpen teghen houden dat aen Capiteyn Dorp, die met sijne Compaignie naer Amersfoort ghesonden zijnde, aldaer last gekregen hadde om daer binnen te commanderen, de bewaringe ende besettinghe vande Poorte nae behooren

379

niet vertrouwt gheweest en is, waer door soodanighe faulten ende misbruycken zijn veroorsaecht gheweest, datter Trompetters vanden Vyandt, komende de stadt opeysschen teghen alle ordre, buyten kennisse vanden Commandeur ende Krijghs-Officieren, niet alleen inde Stadt ghelaten, maer oock aldaer vereert ende getracteert sijn gheweest: ende dat oock aenden Generael van 'sVyandts Legher, al metten eersten Trompetter, door ordre vande Burgemeesters Wijn is gesonden. Dat hy mede voor ende inde handelinghe ende 'tmaecken van het accoort metten Vyandt hem niet en heeft ghedraghen ende ghequeten als een goet ghetrouw Schepen van een Stadt, tot voorstant van sijne gemeente schuldich was te doen, maer de saecke daer toe heeft helpen beleyden dat voorts metten Vyandt in accoort mochte werden ghetreden, gelijk oock sulcx al ten selven daghe gheschiet soude sijn geweest, niet tegenstaende den Vyandt eerst des morgens daer voor was ghekomen, gheen bressche geschoten, assault gedaen, ofte yets op de Stadt met graven ofte andersints gevordert hadde, daer over met reden yets te vreesen stonden, ten ware eene vande Schepenen, die op de deliberatie niet present was geweest, daer inne een misnoegen hadde getoont, daer over

dat oock den Trompetter, die al ghereet was om de Ostagijs te gaen versoecken, noch dien avont wierde opgehouden, hebbende tot sulcken eynde hy de Goyer neffens andere vande Magistraet, sonder kennisse, veel weynigher by-wesen vande Krijgs-Officieren, alleene helpen resolveren, dat sy op de missive van Graef Heyndrick vanden Berge, dilatoire souden Antwoorden: Ende dese resolutie genomen zijnde, is 't Antwoort mette resolutie den Commandeur ende Krijgs-Officieren simpelijck ghecommuniqueert. Ende voorts daer na noch verder ge-gaen sijnde, ende geresolveert hebbende noch dien avondt een Trompetter uyt te senden, om te sondeeren wat conditien den Vyandt soude moghen presenteren, hebben van ghelijcken, sulcks gheresolveert hebbende, den Commandeur ende Krijgs-Officieren dat ghecommuniqueert, maer als de selve daer inne niet en wilden consenteren, heeft hy de Goyer ende andere, alle middelen van inductie ende persuasive redenen helpen gebruycken, om den Commandeur ende Krijgs-Officieren daer toe te beweghen, verhalende dat sy last ende ordre van sijn Excellentie ende de Heeren Staten hadden, van gheen ghewelt uyt te staen, of Canon te verwachten: Dat de soldaten inde Stadt waren alleen voor een subijten overval, ende om een goet appointement te maken: Dat de Krijgs-Officieren oorsaecke sijn souden van het bloedt datter gestort soude worden, indien de handelinghe niet voort en gingh, dewijle sy selver de swackheydt van heure Stadt best kenden, ende die in een bloedt-badt niet en wilden laten vervallen, met die ende diergelijcke woorden meer. Dat hy ghevangen hem en boven soo verre vergeten heeft, dat hy benefens Willem van Dam aende Commandeur ende Krijgs-Officieren noch den selven eersten avondt vande

380

aenkomste des Vyandts, heeft helpen leveren seeckere acte, die sy begerden tot heurder ontlastinge, zijnde de selve acte geheel breedt ge-extendeert, ende geschreven by de eygen handt vanden voorsz. van Dam, buyten kennisse genoechaem vande gantsche Magistraet, uytgenomen eenige weynige, aende welcke sulcx is gecommuniqueert geweest, onder andere mede daer inne ghestelt zijnde, datter maer voor twaelf uren kruyts was, daer nochtans by visitatie ende ondersoek daer nae gedaen, bevonden wierde noch 37. of 38. tonnen kruyts in 't Magasijn te wesen, usurperende alsoo ende hun attribuerende alle de autoriteyt ende ghesach van 'tovergheven ofte bewaringe vande Stadt, als of daer gheen Garnisoen van wegens 'tLant in de stad en ware gheweest. Dat hy mede kennisse gehadt heeft, dat deur den voorsz. van Dam geschreven is, buyten resolutie, last ende ordre vande Magistraet, Commandeur, Krijgs-officieren, seecker ongeteekent briefken van excuse, om neffens den brief die den Trompetter vanden Ritmeester Chiese soude dragen aenden Generael van des Vyandts Legher, den Grave van Montecuculy, medeghesonden te worden, houdende, dat de oorsaecke van het retardement vanden voorsz. Brief geweest was, dat eenige quaedt-willige het uytgaen vanden Trompetter feytelijck hadden gheresisteert, niet tegenstaende den Schout ende Burgemeesteren heur autoriteyt sochten te interponeren, ende dat derhalven hem believen soude hun te excuseren, door welck briefken aenden Vyandt soude kenbaer ghemaect zijn gheworden, de oneenicheyt die inde Stadt was, ende de groote gheneghentheyte vande Magistraet om te handelen, tot grooten ondiens ende perijckel van de selve Stadt, ende tot merckelijck voordeel vanden Vyandt. Alle welcke quade maniere van procederen, hy Ghevanghen voor soo veel in hem gheweest is, heeft helpen bevorderen met seer groote animositeyt, daer hy nochtans alleenlijck Schepen ende gheen Burgemeeter zijnde, 'tselve wel

hadde kunnen ende oock behooren te excuseren, ende hem soo niet te bemoeyen in een werck daer deur niet alleen de goede Stadt van Amersfoort, tot ghenoechsaem bederf vande selve, ende totale ruwijne van vele goede Burgeren ende ingesetenen, in handen vanden vyandt ghevallen is: maer waer deur oock den gantschen Staet vanden Lande in groot ghevaer is gestelt gheworden, 'twelck verhoedt hadde kunnen worden, indien de voorsz. Stadt eenige weynige daghen ghedefendeert hadde geworden, gelijk de Burgers ende gemeene Soldaten geerne hadden ghesien. SOO IST, dat den voorsz. Rade van State alle 't gene voorsz. is overwogen, ende op alles met rijpe deliberatie gelet hebbende, daer op eenichsints te letten stondt, Bevindende alle 't selve te wesen saken van seer quaden exemple ende consequentie, de welcke over sulcx geensints en behooren geleden, maer anderen ten exemple ghestraft te worden. Doende recht van wegghen de Ho. ende Mo. Heeren Staten Generael, den voorsz. Pieter de Goyer verklaert heeft, ende verklaert

381

hem midts dese, te sijn inhabijl om voort-aen eenighen staet of officie te moghen bedienen, Bannende den selven uyt de Vereenichde Provincien, Gheassocieerde Landtschappen ende Steden van dien, den tijdt van ses eerstkomende laren, met last om daer uyt te vertrecken binnen den tijdt van thien daghen na date deser, sonder binnen de voorsz. ses laren weder daer inne te mogen comen, op pene van aen den lijve ghestraft te worden, Ende hem condemneerende inde kosten ende misen van lustitie. Aldus gedaen ende gesententieert inden voorsz. Rade van State, ende publijcquelijck gepronuncieert binnen Vtrecht, den vijfdien Octobris 1629. Stilo novo.

I. van Berchem V^t.

Ter Ordonnantie vanden Raedt van State,

M. Huygens.

Tegen Iohan Carremans, Schepen ende Burger-Hopman/
werde de naervolgende Sentencie uytgesproken:

Alsoo den Rade van State der Vereenighde Nederlanden ghebleecken is, dat Iohan Carremans, Schepen ende Burger-Hopman binnen der Stadt Amersfoort geweest zijnde, doe de selve Stadt aen den Vyandt overghegeven wierde, ende jeghenwoordich ghevangen opten huys van Hasenberch alhier tot Vtrecht, des Dijnxdaechs nae den mid-dagh, als de voorsz. Stadt Amersfoort noch dien selven dagh den Vyandt overghegeven wierde, met Willem van Dam, doen Burgemeester, soo als de selve wierde uytghelaten om als Ostagier te gaen handelen, noopende het overgeven van de Stadt, hy ghegaen is gheweest buyten de Poorte, tot ontrent het tweede afghebrande Huys, alwaer sylieden met eenighe van des Vyandts volck spraken, ende aen de welcke hy ghevanghen daer na liet brengen Bier ende Witte-btoot. Dat hy ghevanghen daer nae uytghesonden gheweest sijnde, met expressen last om aende voorsz. van Dam te segghen, dat hy niet toelaten soude, dat van dien avondt de Vyandt meester vande Sleutels ende Poorte wesen soude, ende om 't selve te helpen bevorderen, daer nae weder-komende, ende oock wel wetende dat de Clincquetten vande binne-poorte open waren, even wel hem vervordert heeft, daer eene groote troupe van des Vyandts volck, tot voor de Poorte hem ghevolght was, de hameye deur den Poortier te doen openen, buyten last ende voor-weten vande Magistraet, Comman-deur, ende Crijghs-Officieren, ende anders alvooren van sijn weder-

Sententie
tot laste van
Johan Car=
remans/
Schepen ende
Burgher-
Hopman.

varen rapport ghedaen te hebben, Latende alsoo het volck vanden Vyandt binnen trecken, niet alleen tot inde buyten Wercken, maer voort tot binnen de Stadt op de Merckt voor het Stadt-Huys. Deur welcke quade

382

procedures, alsoo niet alleen de goede Stadt van Amersfoort, tot ghe-noechnaem bederf van de selve, ende totale ruwijne van vele goede Borgheren ende Inghesetenen in handen vanden Vyandt ghevallen is. Maer dat oock daer deur den gantschen Staet vanden Lande in groot ghevaer is gestelt geworden. SOO IST, dat den voorsz. Raedt van State der Vereenichde Nederelanden, alle 'tgene voorsz. is overwogen, ende op alles met rijpe deliberatie ghelet hebbende, daer op eenichsints te letten stontd, Bevindende alle 'tselve te wesen saecken van seer quaden exemple, ende consequentie, de welcke over-sulcx geensints en behooren geleden, maer anderen ten exempele gestraft te worden, Doende recht van wegghen de Ho. Mo. Heeren Staten Generael, den voorsz. Iohan Carremans verklaert heeft, ende verclaert hem mits dese, te sijn incapabel, om voortaan eenich Magistraets-ampt, of Commandement inde Schutterije te bedienen, ende comdemneert hem inde kosten ende misen van lustitie. Aldus gedaen ende gesententieert inden voorsz. Rade van State, ende publijcquelyck ghepronuncieert binnen Vtrecht den vijfdem Octobris 1629. stylo novo.

I. van Berchem V^t.

Ter Ordonnantie vanden Raedt van State,

M. Huygens.

Tegen Jan Woutersz. Cloeck/ Sergiant vande Compangye van Capiteyn de Vries/ die op 'thuys te Eem gelegen hadde/ is de naervolgende Sententie gegeven:

Also den Raede van State der Vereenichde Nederlanden, gebleken is dat Ian VVoutersz. Cloeck, Sergiant vande Compagnie van Capiteyn de Vries, gevangen alhier binnen Vtrecht, met 20. Soldaten vande selve Compagnie op het Huys ter Eem ghesonden gheweest sijnde, om 'tselve teghen den Vyandt te bewaren ende defenderen, daer inne geensints soodanich devoir ghedaen heeft, als hy eer, ende eets-halven schuldich was te doen, maer dat hy ter contrarien, nae sijne meeninghe niet ghenoech van Polver versien zijnde, daeromme 'tselve Huys met sijn Soldaten verlaten heeft, sonder daer toe by den Vyandt ghesommeert te sijn. SOO IST, dat den voorsz. Raedt, op alles rijpelyck ghelet hebbende, ende bevindende 'tghene voorsz. is te sijn saecken van seer quaden exemple, ende consequentie, de welcke over sulcx geensints gheleden, maer anderen ten exemple ghestrafte behooren te worden, Doende recht van wegghen de Ho. Mo. Heeren Staten Generael, den voorsz. Ian VVoutersz. Cloeck ghecasseert heeft, ende casseert hem mits desen van sijn Sergiants-ampt, ende verklaert hem daer be-neffens inhabijl te sijn, om eenich militair ampt te bedienen, hem voorts comdemnerende inde kosten ende misen van lustitie. Aldus ge-

383

daen ende ghesententieert inden voorsz. Rade van State, ende publijckelijck ghepronuncieert binnen Vtrecht, den vijfdem Octobris 1629. Stilo novo.

I. van Berchem V^t.

Ter Ordonnantie vanden Raedt van State,

M. Huygens.

Sententie
tot laste van
Jan Pie-
tersz. Cloeck/
Sergiant van
Capiteyn de
Vries.

Walraven van Arckel/ Schout van Amersfoort wert verclaert vervallen te sijn van sijn Offitie.

Sententie tegen 21. personen/ die hen inden Eedt vanden Vyandt/ ende als Magistraet ende anders hadden laten gebruycken.

Hoe vele penningen die van Amersfoort aen den vyandt hebben gegeven.

Walraven van Arckel Schout gheweest sijnde binnen Amersfoort ten tijde voorsz. is by sententie vanden Rade voorsz. verclaert vervallen te sijn van sijn Offitie, ende gecondemneert inde costen ende misen van lustitie.

Teghen dese naervolgende personen die meest byden Vyanden in de Magistraet gestelt waren/ namentlijk: *Adriaen van Suylen van Nyevelt, Iacob van Dam, Iacob van Westrenen, Dirck Lommitsum, Hendrick van Zevender, loost van Vanevelt, Casijn Bor, Pouwels Henricxsz. Cornelis van Sijl, Elias Verhaer, Wouter Buys, Pieter van Schadijck, Iacob van Dolre, Gerrit Aertsz, Dirck van Renesteyn, Frans Iacobsz, Willem van Lielaer, Steven Gerritsz, Thyman Henricxsz, Clement Gerritsz. ende evert Symonsz. maeckende t'samen 21 personen, hebben sententie ghecreghen in effecte dat alsoo sy naer het overgheven vande Stadt Amersfoort aenden Vyandt, niet alleen hun hadden laten ghebruycken inden Eedt ofte dienst vanden Vyandt, tot de Magistraets-ampten, als Burghemeesters, Schepen ende Raden vande selve Stadt, Maer dat sy daer en boven hun niet ontsien en hebben aende de Burgherie Geldt af te perssen, om daer mede des Vyandts Generael, Commandeur ende Officieren te vereeren, hoe wel sy daer toe by accoordt niet ghehouden waren, ende dat sy daer nae, dat de Vyandt de stad van Amersfoort verlaten heeft, ghebleven sijnde inden Eedt vanden Vyandt, sonder eenighe voorgaende abolitie, gevallen sijn in handen van desen Staet, waer deur sy verdient hadden als Vyanden ghetraecteert te worden. SOO IST, dat den voorsz. Raedt van State op alles rijpelijk ghelet hebbende, Doende recht van wegen de Hooche Mo. Heeren Staten Generael, alle de voorsz. Personen ghecondemneert heeft, ende condemneert mits dese, tot reparatie van 'tghene voorsz. is, t'samen op te brengen 'tghene sy als voorsz. is, de Burgerie afgheperst ende aen 'sVyandts Officieren vereert hebben, naer de repartitie daer van onder hunluyden byde Regeerders der stad Amersfoort te doen, om daer naer aende voorsz. Burgherie gherestitueert te worden, midtsgaders inde kosten van heure detensie. Verstaende ende verklarende voorts, dat de voorsz. Personen, ende een yder van hun in't bysonder, sullen ghehouden sijn den behoorlijcken Eedt van ghetrouwicheyt aen handen vande Magistraet van Amersfoort te doen:*

384

Ende soo verre yemandt ware van henluyden, die weygerich mochte sijn den voorsz. Eedt te doen, dat aen sodanighe de Vereenichde Provincien mettet gebiedt der selver ontseghet sullen worden, soo hun de selve ontseghet worden midts dese. Aldus gedaen, gesententieert, ende ghepronuncieert inden voorsz. Rade van State binnen Vtrecht, den vijfdien Octobris seshien-hondert negen ende twintich, Stylo novo.

I. van Berchem V^t.

Ter Ordonnantie vanden Raedt van State,

M. Huygens.

Ende dewijle in dese Sententie verhaelt wert van gelt de Borgerye afgeperst/ ende aen svyants Officieren vereert/ zo sal het hier niet quack te passe comen (dewijle het voor vergheten is te stellen/ dat ick hier verhael/ wat gelt dat den Grave van Montecuculi belooft/ ende eensdeels gegeven is/ als hy Amersfoort ingenomen hadde/ Soo heeft de Grave van Montecuculi terstont gehandelt tegen de Capitulatie/ ende scheen niet dan oorsaecke te soecken om een groote somme gelts te becomen/ ofte andersints de soldaten alle moetwillicheyt toe te laten. En=

de de Heere van Werckendam die aldaer by den Grave tot Schout gestelt was/ 'tsy of hy 't uyt zijn selve ofte deur last vanden Grave dede/ verclaerde aende Magistraten datse geene verlichtinge en hadden te verwachten ten ware syluyden den Grave een Propijn van penningen presenteerden/ gelijk hier voren pag. 261. ende 267. eensdeels verhaelt is: maer alsoo de propijne penningen gepresenteert/ hem te cleyn was/ zijn sy daer naer met hem overcomen/ dat sy hem tot een vereeringe souden gheven drie duysent Rijcxdalers/ daer op sy hem ter goeder reeckeninge ghegeven hebben 5500. gulden/ met belofte van hem de reste oock te sullen geven/ hebben noch aenden Heere van Werckendam als Schout ghegeven tot een vereeringhe/ ende voor dat hy henlyuyden behulpich hadde gheweest omme tot accoort te comen of tanders/ twee hondert vijftich guldens: Daer naer als de tijdinge ghecomen was dat Wesel inghenomen was/ ende dat sy souden vertrecken/ hebben noch aenden voorsz. Grave ghegeven duysent gulden/ om het plonderen te beletten/ ende dat hy de sleutelen vander Stadt soude restitueren. Den generael vande Artillerye/ sustinerende dat aen hem vervallen/ ende hy gherechticht was totte groote clocke vande Stadt/ hebben hem voor trantsoen vande selve gegeven ses hondert gulden/ ende noch aen eenighe Officiers eenige cleyn vereeringe/ bedragende ongeveerlijck 30. of 40. gulden/ soo datse t'samen hadden aen den Vyandt betaelt omtrent seven duysent drie hondert vijftich guldens.

Thomas Chiese Ritmeester met zijn compaengnye peerden binnen

385

Amersfoort ghelegen hebbende/ heeft dese naervolghende sententie ghecreghen:

Alsoo den Rade van State der Vereenichde Nederlanden ghebleecken is, dat de Ritmeester Thomas Chiese, met zijne Compaignie Peerden binnen Amersfoort ghelegen hebbende, ten tijde als de selve Stadt aen den Vyandt overghegheven is gheweest, ende jegenwoordigh ghevanghen opten Huuse van Hasenbergh alhier binnen Vtrecht, soo voor, als nae, terwijlen de Vyandt voor de stadt gheweest is, sodanich de-voir niet ghedaen en heeft, als hy Eer ende Eedts-halven schuldich was te doen, ende dat hy namentlick niet en heeft helpen bevordren, dat oyt formelijck Krijghs-raedt gehouden soude worden. Dat hy ooc geen debvoir nae behooren ghedaen en heeft, om de precipitante handelinghe met den Vyandt op het overgheven vande stadt te beletten, Ende dat hy daer en boven oock hem als Ostagier tot de handelinghe ende accordt heeft laten ghebruycken. SOO IST, dat den Raedt op alles rijpelijck ghelet hebbende, ende bevinden 'tgene voorsz. is, te zijn saecken van seer quaden exemple ende consequentie, de welke over sulcx gheensints gheleden, maer anderen ten exemple gestraft behooren te worden, Doende recht van weghe de Ho. Mo. Heeren Staten Generael, den voorsz. Ritmeester Thomas Chiese ghesuspendeert heeft, ende suspendeert hem midts dese van sijn Ritmeester-ampt den tijdt van twaelf Heeren Maenden, ende condemneert hem inde kosten ende misen van Iustitie. Aldus gedaen, gesententieert ende gepronuncieert inden voorsz. Rade van State binnen Vtrecht, den vijfdien Octobris seshien-hondert negen ende twintich, stylo novo.

I. van Berchem V^t.

Ter Ordonnantie vanden Raedt van State,
M. Huygens.

Sententie te
gens Tho=
mas Chiese
Ritmeester
van een com=
paengnye
peerden.

Jaques van
Gershoven
wert vier He=
ren maenden

gesuspendeert/
van zijn Ca=
pitynschap.
Capiteyn
Arnout de
Vries wert
van gelijcken
vier maenden
van zijn Ca=
pitynschap
gesuspendeert.
Gillis Cab=
beljau wert
van zijn Lieu=
tenantschap
gesuspendeert
een Heeren
maent.

Mr. Willem
van Dam ende
Pieter de
Goyer appel=
leren van
tvonnisse te=
gen haer ghe=
wesen.

laques van Gershoven Capiteyn mede met sijn Compaengie binnen Amersfoort ghelegen hebbende, ende sittende oock ghevangen binnen Vtrecht opten huysen van Hasenberch, is by sententie vanden Rade van State gesuspendeert van sijn Capiteynschap den tijt van vier Heeren maenden, ende gecondemneert inde costen ende misen van lustitie.

Arnout de Vries mede Capiteyn binnen Amersfoort, ghelegen ende gevangen alsvooren, wert mede den tijt van vier Heeren Maenden van sijn staet ende officie van sijn Capiteynschap ghesuspendeert ende gecondemneert alsvooren.

Ende Gillis Cabbeljau Lieutenant vande Compaengnye van Capiteyn Maregnau is van sijn Lieutenantschap ghesuspendeert den tijt van een Heere maent, ende voorts gecondemneert alsvooren.

386

Op de sententien uytgesproocken ten laste van Willem van Dam ende Pieter de Goyer, is by henlyuden eerst voor Notaris ende getuygen/ den 30. September oude/ dat is den 10. October nieuwe stijl/ ende daer na aen den Heeren Staten generael geappelleert/ ende tot dien eynde hebben zijt requeste aen haere Hoochmogende gepresenteert/ by de welcke zyluyden te kennen gaven: de voorsz. Willem van Dam dat hy by sententie vanden Rade van State in date den 5. Octobris 1629. was verclaert Inhabijl/ om voortaan eenige staet of officie te mogen bedienen/ ende gebannen uytte vereenichde Provintien/ geassocieerde landtschappen ende steden van dien/ sijn leven lanck geduyrende/ met last omme daer uyt te vertrecken binnen den tijt van tien daeghen/ na den voorsz. date/ sonder immermeer daer weder inne te comen/ op peene van aen den lijve gestraft te werden/ ende gecondemneert inde costen ende misen van Justitie. Ende de voorsz. de Goyer dat hy ghebanen was den tijt van zes Jaren/ alles alsvooren. By welcke sententien de supplianten hen bevoelende ten alderhoochsten beswaert/ so ten regarde vande middelen/ waer op de sententien sijn gefondeert/ die meestendeel buyten der supplianten confessie waren gaende/ ende den rechten geenoech sijnde/ niet bewesen en conden werden/ als oock van wegen de beswaerlijcke condemnatie/ de welcke niet alleen de supplianten/ maer oock hare posteriteyt met een eeuwighe schantvlecke soude besmetten/ te meer also het een ongehoorde saecke is in dese landen dat burgerlijke Magistraets personen/ die haer selver geene schult bewust en zijn/ sullen worden gestraft van wegen het overgeven eener stadt/ welckers bewaringe den Commandeur ende soldaten/ die daer in lagen/ bevolen was/ ende by haer te verantwoorden stont/ So hebben de supplianten te rade gevonden/ vande selve sententie te appelleren/ gelijk sy deden mits dien aen hare Hooch Mogende: als de welcke gewoon sijn de appellatie vande sententien vanden Rade van State aen haer geinterjecteert/ in saecken van eeniger gewichten te admitteren: Sonder dat de supplianten conne obsteren dat dit een Criminele sake is waer van geen appellatie soude moghen vallen/ dewijle het selve zo naer beschreven rechten als de practijcke deser landen geen plaets en can hebben/ blijkende by de advijsen vande rechtsgeleerden hier onder staende/ (welcke advijsen van rechtsgeleerden/ by negen Advocaten vanden Hage onderteyckent waren) ende nopende de beschreven Roomsche wetten/ is notoir dat daer by d'appellatie in alle Criminele saecken toeghelaten werdt/ 'twelck met verscheyden passagien van rechten bewesen werde/ ende was oock conform de Canonijcke rechten/ gelijk daer toe oock eenige passagien aangewesen werden: Doch werde by de voorsz. rechten eene exceptie bygevoecht/ dat namentlijck in Criminele saecken

niet en mach gheappelleert werden by den geenen die niet alleen van het delict overtuyght is/ maer oock het selve bekent heeft/ daer van de redene is: Dat een die yet geconfesseert heeft/ sijn eygen sententie met

387

hem brengt/ *Et quodadmodo suo voce damnatur*, mits welcken het niet vreemt en is/ dat hy soo int Civijl als Crimineel niet en can gehoort werden.

Belangende de practijcke deser landen/ de selve accordeert oock mette voorsz. beschreven Rechten/ als sijnde daer by bekent/ twee manieren van sententien in Criminele saecken/ d'eene op ordinaris/ d'ander op extraordinaris proceduren gewesen: Ordinaris proceduren werden daer uyt principalick bekent/ datmen niet en insisteert op de Confessie vande Delinquanten/ maer haerluyden met ghetuyghen ende ander= sints poocht te convinceren/ ende heeft daerin Appel notoirlick plaets: Extraordinaris proceduren tenderen om te comen tot bekentnisse van= de gevangens/ het zy vrijwillige of pijnlicke/ de welcke becommen sijn= de/ de sententie wert gewesen/ waer van om redenen voorsz. geen Appel en valt/ ende sijn daerom alle sententien op extraordinaris proceduren gewesen/ inhoudende dat de ghevangens buyten pijn ende banden van yserre hebben bekent de feyten inde selve sententien geinsereert/ waer op hare condemnatie is slaende: waer uyt dan notoirlick volgen moet/ dat yemant die op sijn confessie niet en is gecondemneert/ het recht om te mogen appelleren/ niet en is benomen/ als blijktt by de 47. decisie van= den hove van Hollant/ ende wert het selve oock geconfirmeert by Jo= annes Wamesius een professor tot Loven/ de welcke siende op de costu= men deser landen/ ende reden gevende van het onghebruyck vande Ap= pellatione in Criminele saecken/ seer wel seydt/ *Invaluit hoc ideo quia iisdem moribus nemo supplicio addicitur, nisi qui proprio ore crimen sit confessus, vel ultro vel per tormenta*. Nu en sal in de sententie vanden Rade van State vooren ver= melt niet bevonden worden/ dat de supplianten op hare bekentnisse ge= condemneert sijn/ also de selve alleenlick sijn medebrengende: Dat by den selven Rade recht gedaen is op 'tgene haere Edele Mogende is ge= bleecken/ niet uyt Confessie vande supplianten/ waer van de sententien geen mentie en maecken/ ende waer toe haer de supplianten in vele poincten sijn refererende: Maer uyt eenige andere bewijsen ende ghe= tuychnissen/ mits welcken die vanden voornoemden Rade verstaen moeten worden/ ordinarie ende niet extraordinarie tegen de supplianten geproce= deert te hebben/ ende is hen sulcx den wech van Appellatione open staen= de/ te meer dewijle sy oock niet en connen gehouden worden voor con= victo/ also de supplianten noyt nominatie van getuygen/ die tegen hen souden hebben gedeposeert/ nochte openinge harer getuychnisse/ veel min tijt om hare defentien ende reprochen daer tegens te doen/ hebben ghehadt/ 'twelck nochtans *ad perficiendam legitimum probationem* na rech= ten gerequireert werdt. (Hier werden weder verscheyden passa= gien van rechten aengewesen.) Ende genomen dat het al eenichsins duy= ster of twijfelachtich soude mogen sijn/ of den supplianten het voorsz. be= nefitie van appellatione souden mogen genieten (twelck nochtans in desen notoir is/ om de voorverhaelde redenen) zo wert nochtans by alle de rechtsgeleerden eenparichlijck verclaert/ datmen in sulcken gevalle de

388

selve appellatione moet toestaen/ *quia in dubio appellatione est deferendum*. Hier werden weder vele passagien van rechten aengewesen. En= de also dienvolgende de voorsz. Sententien appellabel sijn/ ende de sup= plianten daer by ten hoochsten sijn gegraveert/ So versoeken de sup= plianten uwe Hooch Mogende/ Mandament in cas van relif d'Appel in *ordinaria forma* op welcke requeste is geappostileert/ aldus: Alvo=

<p>Missive van de gedeputeerde vande Staten van Utrecht aen de Heeren Staten generael.</p> <p>Vast ende Bededach over alle de Vereenichde Provincien.</p>	<p>rens te disponeren is goetgevonden/ ende verstaen dat dese requeste gestelt sal werden in handen van den Rade van State om bericht/ Actum den 1^{en}. Decembris 1629. Was onderteyckent <i>Cornelis Musch</i>.</p> <p>De voorsz. hare requeste becleet met vele passagien van rechten daer van wy hier maer eenige aenwijzinge af gedaen hebben/ is op haer versoek deur de Heeren gedeputeerde vande Staten van Utrecht aen de Heeren Staten generael overgesonden/ neffens seeckere missive luyden=de als volgt:</p> <p style="text-align: center;"><i>Hoge ende Mog. Heeren,</i></p> <p><i>Peter de Goyer ende M^r. Willem van Dam, hebben ons doen presenteren d'ingheslotene requeste, ende versocht om redenen daer by verhaelt onse ernstige brieven van recommandatie aen u Hooch. Mog. Ten eynde sy supplianten in appel souden mogen worden ontfangen, in reguart vande Sententie byden Heeren Raden van State jegens hen luyden gepronuncieert, het welcke wy den supplianten niet connende weygeren mede te delen, nadien sy gheweest sijn Ledematen van onse vergaderinghe, ende ons bekent is wat goede debvoiren de selve ten dienste vanden Lande hebben gedaen, so haest den Vyandt op de Veluwe gecomen was, om met middele van defentie gheassisteert te werden: So versoecken wy u Hog. ende Mog. by desen ernstelijck op der supplianten voorsz. versoek sulcx ghelieven te letten ende disponeren als de selve sullen bevinden te behooren, emmers sulcx dat de supplianten alle redenen van clachten mogen werden benomen. Hier mede,</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Hooge ende Mogende Heeren, &c.</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Den 4. Decembris 1629.</i></p> <p>De voorsz. Heeren Staten ofte hare Ghedeputeerde/ hebben oock geschreven aende Gecommitteerde vande Heeren Staten van Utrecht inde vergaderinghe vande Heeren Staten Generael/ dat sy de voorsz. saecke souden helpen ten besten dirigeren/ dat op der supplianten requeste favorabelick mocht werden ghedisponereert naer behooren/ op dat alle redenen van clachten mochten cessereren/ &c.</p> <p>Voorts hebben sy oock aen sijn Princelicke Excellentie requeste gepresenteert/ ende daer by versocht dat sijn Excellentie om de redenen inde selve requeste verhaelt/ gelieve dese saecke by hare Hooch. Mog.</p> <p>389</p> <p>so te dirigeren ende te recommanderen/ dat sy supplianten in Appel ontfangen mogen werden/ met inhibitie jegens de executie vande gewesene Sententien. Middelretijt dat sy de saecke vervolghden/ hebben sy op haer versoek vande Heeren Staten van Utrecht (als haere wettelijke Souvereynen/ die van hare comportementen ende ghedane devoiren de beste kennisse sijn hebbende) staetsghewijse vergadert/ gheobtimeert datse by provisie haer inde selve Provincien vry ende onghemoeyt mogen onthouden.</p> <p>Naer dat de stadt van 'sHertoghenbosch in handen vande Heeren Staten Generael ende sijn Princelicke Excellentie gecomen was/ gelijk wy hier vooren verhaelt hebben: Soo hadden de Heeren Staten Generael/ bekenende dat dese groote Victorien alleene vanden Genedighen God quamen/ geresolveert eenen Generalen Vast ende Bededach uyt te schrijven/ tegen den tienden Octobris/ om God almachtich van gantscher herten te dancken ende te loven over sijne groote onverdiende weldaden van dat hem belieft hadde sijne genade ende barmherticheyt over dese Landen soo verre uyt te strecken/ dat hy niet alleen=</p>
---	--

Acte daer
by de Ghe=
committeer=
de van de
Hooch. Mo.
Heeren Sta=
ten Gene=
rael bevelen
allen den Pa=
storen ende
Capellanen
vande respec=
tive Dorpen
inde Meye=
rye vanden
Bosch te
ruymen/
ende quiteren
de publijcke
Kercken van=
de Meyerye
voorsz./ son=
der daer in
eenighen
dienst meer
te doen.

lick gestuyt heeft die groote Crijchsmacht vanden Vyandt/ daer mede hy na alle apparentie doorgheborsten soude hebben tottet binnenste van 'thert van ons Landt/ met berovinge van goet ende bloet der Inghesetenen/ mitsgaders vande ware Christelijcke gereformeerde Religie/ als oock vande vryheyt/ rechten ende privilegien: maer dat hy daerenboven den staet deser Landen grotelick ghesegent heeft mette veroveringe der Steden Wesel ende 'sHertogenbosch/ tot voortplantinge van sijn Heylich woort/ ende verlossinghe van veele die onder 'tghebiet van Spaengien veele Jaren hebben moeten suchten: ende hem vierichlijck te bidden/ dat hy d'Inghesetenen van 'sHertoghenbosch wil geven de ware kennisse sijns H. Evangeliums/ ende tot dien eynde uytseynden oprechte Dienaers die de selve hare gaven/ in liefde/ discretie ende sachtmoedicheyt mogen mede deelen: Dat oock Godt Almachtich/ mettet Legher van desen staet/ als een Heer der Heercrachten wil optrecken om uyt de Palen des Lants den Vyandt te verdrijven/ ende sijn genade over ons te continueren: Oock sijn Excellentie den Prince van Oraengien metten Geest des Wijsheyts ende voorsichticheyts te becrachtighen/ ende sijn persoon mettet gantsche Leger by ghesontheyt te conserveren/ tot grootmaeckinge van sijn Heyligen naem/ ende voortplantinghe van sijn Heyligh woort. De voorsz. Vast ende Bededach wert oock vlijtich onderhouden/ ende de Ghemeente hebben den selven met goede Christelicke Oeffeningen/ Gebeden/ ende danckseggingen/ overgebracht/ ghelijck de reden wel was vereyschende/ deur de sonderlinge groote genade die Godt Almachtich dese Landen gedaen hadde.

De voorsz. Ghecommitteerde van hare Hooch-Mogentheyte tot 'sHertogenbosch hebben vast op alle saecken so binnen als buyten der

390

Stadt terstont ordre beginnen te stellen op alle nodighe saecken: ende onder ander hebben sy oock geordonneert/ ghelast/ ende doen insinueren aen alle de Pastoren ende Cappellanen vande respective Dorpen vande de Meyerie van 'sHertogenbosch/ dese naervolgende acte:

Also de stadt van 'sHertogenbosch gereduceert is onder de gehoorsaemheyt vande Hooch Mogende Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlande, ende mitsdien byde selve hare Hooch Mog. geresolveert is de Kercken vande respective Dorpen inde Meyerye van 'sHertogenbosch gelegen, te voorsien met goede ende bequame Predicanten, Soo hebben de Ghecommitteerde vande Raden van State der Vereenichde Nederlanden ghelast ende geordonneert, lasten ende ordonneren by desen, volgens haere Hooch Mog. bevel, alle Pastoren ende Cappellanen ende andere, haren dienst vertredende, hoe die ghe-naemt souden moghen werden, dat sy de publijcque kercken vande Meyerye voorsz. sullen hebben te ruymen ende quiteeren: sonder daer inne voortaan eenigen dienst te mogen doen, maer daer mede te laten gewerden den geenen, die daer toe by ende van hare Ho. Mog. sullen werden ghestelt: Consenterende niettemin dat sy alle Kerckelijcke ornamenten, ende voorders niet, daer uyt sullen mogen lichten, ende naer haer nemen. Ordonneerende mede dat sy binnen den tijt van acht dagen nade insinuatie van desen, sullen hebben over te brenghen elck inden sijnen, aen handen vande voorsz. Ghecommitteerde hier binnen 'sHertogenbosch, ofte die daer toe sullen sijn gestelt, eenen pertinenten staet van alle de goederen ende incommen tot een yder Kercke behorende, sonder des te blijven in gebreecke; alsoo het selve hare Hooch Mog. ernstighe meeninghe ende bevel is. Actum in 'sHertogenbosch desen 20. Octobris 1629. Onder stont: Ter Ordonnantie vande

<p>Placcaet opten naem vanden Coninck van Spaengien</p> <p>binnen Bruysel uytgegeven/ tegen de bevelen ghedaen aende Pastoren ende Kappelanen vande Dorpen vande Meyerye van 's Hertogenbosch.</p>	<p>voorsz. Gecommitteerde, Ende was onderteckent: C. de longhe.</p> <p>Teghen dese acte ende insinuatie is opten naem vanden Coninck/ in forme van Placcate binnen Bruysel een ander Placcaet uytgegaen/ 'twelck alomme inde Dorpen vande voorsz. Meyerye ghesonden is/ wesende van date den 25. October 1629. ende gedrukt binnen Bruysel by Hubrecht Antoon gesworen boeckdrucker vanden Hove/ woonende inden Gulden Arent by 'tHof 1629. luydende van woorde tot woorde als volcht:</p> <p style="text-align: center;">By den Coninck:</p> <p><i>Het is ghecomen t'onser kennisse, dat van wegen die Gecommitteerde vanden Raede van State vande afgeweken Provincien op den twintichsten deser jegenwoordiger Maendt van October soude uytgegeven ende ghesonden sijn aen onse ghetrouwe Gheestelijcke ondersaten ten</i></p> <p>391</p> <p><i>platten Lande onder de Meyerye van 'sHertogenbossche geseten, seekere Ordonnantie, daer by aen alle Pastoren der selver Cappellaenen ende andere haeren dienst verthoonende, soude wesen belast dat sy de Publijcke kercken die sy tot noch toe hebben bedient inde voorsz. Meyerye, souden hebben te ruymen, sonder daer inne eenigen dienst voortaan te moghen doen, maer daer mede te laten geworden den geenen die daer toe byde voorsz. afgeweken Staeten souden worden ghestelt, met ordonnantie van binnen acht daghen naer d'insinuatie over te brenghen in handen vande voorsz. Gecommitteerden binnen 'sHertogenbosch, oft die daer toe soude worden ghestelt, pertinenten staet van alle de goederen yder Kercke toebehoorende: Ende ghemerckt dese nieuwicheyt is streckende niet alleen teghens d'exercitie vande Catholijcke, Apostolicque Roomsche Religie, maer oock ten achterdeel van onse Overheyte, gemeyne ruste ende welvaert van onse goede ondersaten, Inwoonderen vanden quartieren van Oisterwijck, Peelant, Kempelandt, ende Maeslandt, ende 'tghene soo aldaer als elders in sulcken cas ten platten Lande onder de Contributie is gheploeghen. Soo ist dat wy ordonneren ende bevelen by desen aen alle de voorsz. Gheestelijcke Pastoors, Cappellaenen ende anderen totten Gheestelijcken dienst geemployeert, hoe die souden mogen genoemt worden, dat sy de voorsz. Ordonnantie vande voorsz. afgewecken Staten, niet en sullen hebben t'obedieren, op pene van saisissement van heure temporele goederen: Ordonnerende voorts wel expresselijck aen alle onse ende onser vassalen Officieren onder de voorsz. vier Quartieren gheseten, dat sy de voorsz. Pastoors, Cappellaenen ende andere totten Geestelijcken dienst geemployeert, sullen hebben voor te staen, ende te belletten dat hun int doen van hunnen dienst, naer de voorsz. Catholicque, Apostolicque ende Roomsche Religie geen stoot ofte hinder en worde gedaen, ende dat sy niet en worden bedwongen tot het overbrengen vande voorsz. Geestelijcke goederen: Bevelende voorts aen alle onse goede Ondersaten, Ingesetene der voorsz. Quartieren, ende elck van hun int particulier, dat sy aende voorsz. Staten, ten eynde inde voorsz. ordonnantie vanden twintichsten deser begrepen, geene hulpe ofte bystant en doen noch en ghedoogen, d'executie der selver, op pene van onse indignatie, privatie vande Officien die sy souden moghen besitten ende arbitrale correctie. Ordonnerende tot dien eynde aen onsen Procureur Generael van Brabandt ende sijne subsituyten te procederen tot vervolgh ende straffe vande Contraventeurs, sonder eenige dissimulatie oft faveur: Bevelende tot dien oock aende Schoutetten vande</i></p>
--	---

Hoe hooch de gemeen mid= delen binnen 'sHertogen= bosch voort eerste half Jaer sijn ver= pacht ghe= weest.

Placcaet op= ten naem van den Coninck van Spaen= gien/ tegen de verpachtinge vande gemeene middelen/ die de gecommiteerde vande Heeren Staten gene= rael over de Meyerye van meninge waren te doen.

voorsz. vier Quartieren, dese terstont ende sonder vertreck te publiceren, t'allen plaetsen daermen gewoon is publicatie te doen: Want ons alsoo ghelieft. Ghedaen tot Bruyssele onder onsen Contresegel, hier onder ghedruckt in placcate den vijftwintichsten October, in't laer ons Heeren duysent sesse hondert negenentwintich: ende van onse

392

Rijcken het neghenste. Vvas gheparagrapheert, Boiss. v^t. Onderteyckent: Steenhuysse.

De voorsz. Ghecommitteerde van hare Hooch Mog. hebben oock binnen de voorsz. Stadt van 'sHertogenbosche verpacht de ghemeene middelen voort eerste half Jaer/ opten voet van Hollandt/ de welcke int voorsz. eerste halve Jaer t'samen uytghebrocht hebben omtrent hondert ende 'tseventich duysent guldens/ doch daer en is so veele niet van gecomen/ deur verscheyden doleantien/ clachten ende pretensien die de Pachtters gedaen hebben.

Vorders hebben de voorsz. Gecommitteerde oock van wegen hare Hooch Mog. van meeninge geweest de voorsz. ghemeene middelen te verpachten over 'tLandt vande Meyerye van 'sHertogenbosch: dan alsoo daer jehgens een Placcaet opten naem vanden Coninck/ binnen Bruyssele is uytghegheven in date den 29. October 1629. Ghedruckt by den voorsz. Drucker/ ende aldaer inde voorsz. Dorpen gesonden/ luydende als volcht:

By den Coninck:

Aengesien dat tot onser kennisse gecomen is, dat de Gecommitteerde vande afghewekene Staten haere residentie houden inde stadt van 'sHertogenbosche onder het decxsele vande veroveringhe vande selve Stadt, hebben op den twintichsten deser jegenwoordiger Maent van October, die middelen op de consumptie ghepretendeert te verpachten onder die Schouteth-ampten van Oosterwijck, Peelandt, Maeslandt, ende Kempenlandt, boven die groote ende kleyne bede, streckende directelijck tegens het oude gebruyck ter contrarien altoos onderhouden ten respecte vande voorsejde vier Quartieren die notoirlijck noyt en sijn geunieert gheweest met die stadt van 'sHertogenbosche, maer daer van altijd sijn ghescheyden gheweest. SOO IST, dat wy ordonneren ende bevelen aen alle onse Ondersaten vande voorsejde vier Quartieren, dat sy aende voorsz. ordonnantie van onse afghewekene Staten niet en sullen hebben t'obedieren, op pene van onse indignatie ende vordere correctie, Ordonnerende onsen Lieven ende getrouwen Procureur Generael van Brabant ende sijne substituyten, te procederen metter daet teghens de Contraventeurs van dese onse ordonnantie by deportement van hunne Officien soo verre sy eenighe hebben, ende andersints by arbitrale straffe. Bevelende voorts aende Schoutetten vande voorsz. vier Quartieren, dat sy dese jegenwoordige onse ordonnantie, sonder eenigen uytstel sullen hebben te publiceren, daermen gewoonlijck is Publicatie te doen: Want ons alsoo ghelieft. Ghegeven in onser stadt van Brusselle den neghenentwintichsten dach der Maent van October, vanden laere ons Heeren duysent sesse hondert negen-

393

twintich, van onse Rijcken 'tnegenste. Boiss. v^t. Onderteyckent: I. Cools.

So is raetsaem gevonden datmen voor 'teerste half Jaer datmen de

<p>Wat de Dorpen vande Meyerye van 'sHertogenbosch voor het eerste halve Jaer aende Generaliteyt/ geven.</p> <p>Sijn Excellentie breeckt het Legher voor 'sHertogenbosch op.</p> <p>De Casteelen van Ringelberch ende Ysselberch ingenomen.</p> <p>Burick ingenomen.</p>	<p>Schouten vande Dorpen soude ontbieden/ ende is mette selve gheacordeert datse de verpachtinge souden redimeren/ ende in plaetse dat de Dorpen vande Meyerye hadden voor desen ter maent opgebracht tot behoef vande Generaliteyt/ de somme van dertien duysent/ seven hondert drie ende tachtig gulden/ sy souden voor't half jaer/ so ten respecte vande groote beschadichtheden in dese belegeringhe geleden/ als andere consideratien/ opbrengen hondert tien duysent ende hondert gulden.</p> <p>De Vyandt vande Veluwe vertrocken oft ghevlucht sijnde/ ende dat zijn Excellentie op alles ordre omtrent 'sHertogenbosch gestelt hadde/ ende dattet oock vast quaet weder begon te werden/ ende in consideratie van den grooten arbeyt die het Crijchsvolck gheduyrende dese belegeringe uytgestaen hadden: Soo heeft de selve goet gevonden het Legher voor 'sHertogenbosch op te breecken den 16. ende 17. Octobris/ seyndende de Compangyen hier ende daer inde Steden des Lants om haer te ververschen/ latende binnen 'sHertoghenbosch den voornoemden Lieutenant Colonnell Joncheer Philips van Thienen met veertich Compangyen te voet/ ende seven te Peerde/ daer hy over commandeerde. Den Dam inde Diese geleyt/ was eenige dagen te vooren opghenomen/ door de welcke het water met sulcken cracht uytte Mase quam gelopen/ dat het rontsomme de Stadt weder als een Zee ghe worden was. Zijn Excellentie is voor zijn persoon naer Aernhem vertoogen/ om de Frontier-plaetsen te besichtighen/ van waer hy naer Wesel passeerde/ aldaer hy ordre stelde in alle 'tgene nodich was/ gheduyrende welcke reyse hy den Colonnell Haulterive met omtrent 4000. man te voet/ twaelf Compaengyen te paerde/ ende vier halve Cartouwen sont om de Casteelen van Yselburch/ ende Ringelberch in te nemen: Die welcke voor Ringelberch gecomen sijnde/ heeft hy daer voor twee stucken gheplant/ ende des daechs daer naer doen beschieten/ ende na datse eenige scheuten verwacht hadden/ hebben sy 'tselve by accoort overgegeven/ ende zijn met sack ende pack ende volle geweer afgetoghen/ gelijk oock weynich daer naer oock die van Ysselburch gedaen hebben/ 'twelck ghedaen sijnde/ heeft sijne troupen wederom naer haer Garnison ghesonden.</p> <p>Sijn Excellentie heeft oock den Oversten Staeckenbroeck met ettelijcke Compangyen ruyters/ ende omtrent duysent man te voet gesonden om Burick/ een Stedeken legghende over Wesel aen d'ander sijde vanden Rijn/ in te nemen/ in 'twelcke twee Compangyen laghen/ de welcke naer datter eenighe schooten met grof Gheschut op geschooten waren/ haer overgegeven hebben/ uyttreckende omtrent 200. sterck met haer volle gheweer ende Bagagie/ ende hebbende 'tselve met</p> <p>394</p> <p>eenich volck beset/ is wederom vertrocken.</p> <p>De Prince van Oraengien eenige dagen binnen Weesel vertoeft hebbende/ om ordre te geven tot het geene daer noodich was/ is 'tschepe gegaen op den Rijn/ omme wederom te keeren naer den Hage/ alwaer hy den derden Novembris/ zes maenden ende eenige dagen naer dat hy van daer vertrocken was/ gecomen is tot groot genoeghen niet alleen van alle Heeren/ maer oock van alle de Inwoonderen. Daer zijn vele ende verscheyden Eer ende Lofdichten van onse Nederlantsche <i>Poëten</i>, liefhebbers des Vaderlands/ om te toonen haeren yver/ ende goede genegentheyt/ die sy den Prince toedroegen/ gemaect over de voortreffelijcke victorien der Steden/ Weesel ende Shertogenbosch/ daer van Jacob Pietersz. Wachter tot Amsterdam een gheheel boeck by den anderen heeft doen drucken/ hoe wel daer ongelijck veel meer andere zijn naderhant aenden dach gecomen/ elck om 'tbest/ die int voorsz. boeck niet en zijn verhaelt: Onder dewelcke my zeer wel behaecht heeft/</p>
--	---

'tgene ick van den zeer gheleerden ende Constrijcken Poët, de Heere P. Scriverius gesien hebbe/ luydende aldus:

LOF-DICHT,

Van den Delfschen Bos-dwingher.

*Den Bos, die haer beroemt een oude Maeghd te wesen
En heel onwinbaer scheen, en 'tgantsche landt dee vreesen,
Die vyer en vlamme spooch, wanneer sy vyandt sagh,
Die uyttermaten starck in haer beschermingh lagh,
Daer Grobbendonck de wacht sorchvuldelick bestelde,
En daermen strijd-baer volck, en veel soldaten telde,
Bebolwerckt en bewalt, en trotsigh op 'tMoeras,
en moedigh oock om dat de Stadt drie-scharich was;
Is evenwel vercracht, en aen den Prins gekomen:
Hoe kloecken Held hy was, is daer te vroeck vernomen,
Geluckich! voor den welck den Hemel selve vecht:
Die met de Spae soo veel als met het Swaerd tuytrecht,
Ses mijlen in het rondt lagh daer den Prins bedolven,
Daer nu het voetvolck gaet, daer swalpten water-golven:
Daer 't Landt was, is nu Zee: de Dommel word' gestuyt
Wie isser, die een Stadt zo wonderlick besluyt?
Beleggen, Stormen, Slaen, en op 'tCanon te spelen,
Dat wistmen wel van outs: maer 'twater zo te stelen,
En zo te DELVEN, niet. Godt geef hem een goet laer,
En dat langh leven magh den grooten DELVENAER.
P. Scriverius.*

Delf is sijn
geboortstadt.

395

Inde Capitulatie aende Geestelickheit/ Magistraten ende borgerye/ is onder andere de zelve vergunt drie Jaeren/ om daerentusschen hare goederen alomme zo binnen der stad/ vrydom/ ende Meyerye der selver/ te mogen vercopen verwisselen ende andersints verhandlichten/ gelijk sy goet sullen vinden. Ende die middelertijt ende geduyrende de voorsz. Jaeren/ sullen willen gaen inde Provincien ende steden/ onder de ghe=hoorsaemheyte van sijne Majesteyt behoorende/ om haer particuliere af=fairen/ sullen tselve vryelick moghen doen viermael tjaers/ met voor=gaende kennisse vanden Gouverneur/ etc. Hier op hebben eenige bor=geren van sHertogenbosch by requeste oock Paspooorte versocht aende Eertshertoginne/ ten fine voorsz. die haere Hoocheydt in dese forme is verleenende.

Isabella Clara Eugenia, by der Gratie Gods Infante van Spaengien, &c.

Aen alle Lieutenants, Gouverneurs, Oversten, Capiteynen ende Krijghsluyden, so te voet als te peerde, mitsgaders allen anderen lusticieren, Officieren ende ondersaten vanden Coninck, Mijn Heer ende Neve, dien dit aengaen sal, ende dese tegenwoordighe ghetoot sullen worden, Saluyt. Also wy in ghevolgh van sekere verklaringhe, by ons ghegeven op de Requeste, die ons gepresenteert is by de Gedepu=teerden der Stadt van 'sHertogenbosch, in date den 17. deser maent, ghegeven hebben, ende geven by desen verloff ende toelatinghe aen N.N. Burgers der voorsz. Stadt, om te mogen passeeren ende repasseeren, resideeren, hanteeren ende verkeeren inde Steden, Sterckten ende Provintien vande ghehoorsaemheyte van sijn Majesteyt, als oock inde plaetsen ende landen die neutrael sijn ofte contributie betalen, ende van ghelijcken in de ghene die ghehouden worden by de Staten der geuni=

Forme van
Paspooorte
die d'Infan=
te verleent
op 't versoeck
van de Bor=
ghers van
sHertoghen=
bosch.

	<p><i>eerde Provintien, Soo ontbieden ende belasten wy u luyden, in den name ende van wegen sijne voorsz. Majesteyt, hem over al vry ende vranck te laten gaen, passeeren, repasseeren, ende stil blijven, met sijn huysghesin ende goederen, sonderen hem te doen ofte te geven, ofte te lijdenden dat ghedaen ofte ghegeven werde eenighe quellinghe, hinder, ofte beletsel, maer alle versochte hulpe, gunste ende bystant. Dit teghenwoordige paspoort sal duyren den tijt ende termijn van drie heele laeren, te rekenen van den 14. dach van September laetstleden. Ghedaen te Bruyssel, Ter ordonnantie van haer Hoocheydt, ende was gheteeckent Verreycken. Hebbende een opghedruct Segel van haer Alteze.</i></p>
<p>Placcaet uyt= gegeven by den Heeren</p>	<p>De eerste Presiderende ende andere Raden vanden Leenhove van Brabant/ onder de vereenichde Provintien/ hebben op den zes ende</p>
	<p>396 twintichsten Octobris 1629. een Placcaet laeten uytgaen ende doen publiceren/ Inhoudende in effecte:</p> <p><i>Also de Stadt van Shertogenbosch, mitsgaders de gantsche Meyerije, onder de selve stadt, zo in appel als andersins resorterende, gereduceert sijn onder de unie vande vereenichde Nederlanden, ende dat inde selve sijn verscheyden Heerlichkeiten, Thienden, Landen, Renten, ende andere Leengoeden ende rechten onder desen Leenhove behorende waeromme zy, aen eenen yegelijcken alsulcke goeden besittende, Ordonneren ende bevelen inden naem ende wegen de heeren Staten generael der Vereenichde Nederlantsche Provintien, als de welcke inde voorsz. quartieren presenteren den Hertoge van Brabant dat sy daer van binnen den tijt van zes weecken eerstcomende ingaende den 10. Novembris toecomende, de selve van nieu souden comen verheffen, inden voorsz. Leenhove, ende aen haren handen aende Hoochgemelte Heeren Staten generael, daer van Eedt, hulde ende manschap doen, mitsgaders brieven van investiture ende verlijt ontfangen, naer des Leenhofs stijl, op peene dat tegen de gebreeckelijcke soude geprocedeert worden naer Stijl ende Vsantie vande Leenrechten, &c. ende was onderteyckent ter ordonnantie vanden voornoemden Rade ende Leenhoven, P. Gillis.</i></p> <p>Hier tegen is opten naem vanden Coninck opten 15. Novembris des selven Jaers uytgegeven een ander Placcaet/ inhoudende in effect: Dat onderricht sijnde dat die gepretendeerde Eerste President ende andere vanden Rade ende Leenhove van Brabant onder de afgeweekene Provintien residerende in Sgravenhage/ hen hadden vervordert 'tvoorsz. Placcaet uyt te geven/ so wast dat sy dien aengesien ende gemerckt die vier quartieren/ als Oosterwijck/ Kempelant/ Maeslandt ende Peelandt/ niet gemeyns en hebben mette voorsz. Stadt van Shertogenbosch/ maer daer van gantsch sijn verscheyden/</p>
<p>Contrarie- Placcaet van weghen den Coninck/ ver= biedende eenighe Leenen te verheffen van 't Leenhof in den Hage/ op peene van yerval van 'tselve Leen</p>	<p><i>Dat oock alle Vasallen, Leenen besittende, moeten volgen het Hof, daer onder zy van outs hebben gersorteert, daer van die van 'sHertogenbosch noyt hebben gehadt de minste kennisse ofte lurisdictione, oft dat aldaer oock eenich verhef is gedaen, wy (zeyt het voorsz. Placcaet) hebben geordonneert ende bevolen, ordonneren ende bevelen mitsdesen, allen den geenen, die eenige Heerlichkeiten, thienden, landen, renten ende andere Leengoederen ende rechten tot hier toe in onsen Leenhove van Brabant tot Brussel verheven, besitten, dat sy de selve aldaer continueren te verheffen, ende 'tselve Leenhof in alles des ten Leenrechte van outs heeft behoort als hen overhooft bekennen, ende</i></p>

ten eeuwigen
daghen.

Tweede plac=
caet van de
Heeren Raden
vanden Leen=
hove van
Brabant on=
der de veree=
nichde Ne=
derlanden/ be=
roerende de
Heerlickhey=
den/ Tienden/
Landen/ Ren=
ten ende Lee=
nen.

niet die vanden voorsz. gepretendeerden Leenhove in 'sGravenhaghe, op pene van onse indignatie, ende van t'eeuwigen dage van hunne Leenen te sijn ende blijven vervallen t'onsen behoefte, als van wederspanninge

397

tegen hennen Souvereynen Heere. Want ons also gelieft. Aldus gedaen binnen Bruyssel den 15. Novembris 1629. was gearapheert Boiss. V^t. onderteyckent I. Cools.

De voorsz. eerste presiderende ende andere vanden Rade ende Leenhove van Brabant onder de vereenichde Nederlanden/ hebben daer jegens wederom een tweede placcaet uytgegeven/ luydende als volgt:

*D'eerste Presiderende ende andere vanden Rade ende Leenhove van Brabant, onder de Vereenichde Nederlanden, DOEN TE WEETEN: Alsoo de Stadt 'sHertogenbosch, mitsgaders de gantsche Meyerije, onder de selve Stadt, soo in appel als andersints, resor-terende, ghereduceert sijn onder de Vnie vande Vereenighde Nederlanden, ende dat inde selve sijn verscheyde Heerlickheden, Thienden, Landen, Renten ende andere Leengoederen ende Rechten onder desen Leenhove behoorende, inden Leen-hove tot Bruessel voor desen bekendt ende verheven, Soo hadden wy uyt den name ende van wegen d'hooge ende Moghende Heeren Staten Generael, ontboden ende belast eenen yeghelijcken, die alsulcke Heerlijckheden, Thienden, Landen, Renten ende andere Leen-goederen ende Rechten besitten, ende te leene hebben ontfanghen vanden Leenhove tot Bruessel, dat syluyden binnen den tijdt van ses Weecken, ingaende den thienden Novembris des laers sesthien-hondert negen-en-twintich lestleden, de selve souden komen verheffen, ende in onse handen aende Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael, inde selve quartieren representerende den Hertoge van Brabant, daer van Eedt, Hulde ende Manschap doen, mitsgaders brieven Investiture ende verlijdt ontfangen, Op pene dat tegens de ghebreeckige gheprocedeert soude werden naer stijl ende usantie vande Leen-rechten. Dan alsoo dien niet tegenstaende niemant vande Vasallen, alsulcke Heerlijckheden, Thienden, Landen, Renten, ende andere Leen-goederen ende Rechten onder desen Leenhove behoorch, gelegen inde Meyerije van s'Hertogenbosch possiderende, hen na onse voorsz. bevelen en heeft gereguleert, tot kleyn-achtinge ende krenckinge vande Superioriteyt de Hooch-gemelte heeren Staten Generael inde voorsz. Meyerije competerende, SOO IST, dat wy andermael ordonneren ende bevelen alle de Vasallen, eenighe vande voorsz. Leen-goederen inde Meyerije van 'sHertogenbosch possiderende, dat syluyden binnen den tijdt van alsnoch ses eerstkomen-
de Weecken, ingaende den vijfthienden deses, de selve op een nieuws sullen komen verheffen, ende in onsen handen aende Hooch-gemelte Heeren Staten Generael, daer van Eedt, Hulde ende Manschap doen, mitsgadets brieven Investiture ende verlijdt ontfangen, niet tegenstaende eenich Verboth ofte Placcaten ter contrarie, Op pene van hondert goude Realen te verbeuren aende Hoogh-gemelte Heeren Staten*

398

Generael, Ende dat by de Fiscalen van desen Rade ende Leen-hove geprocedeert sal worden tot commis ofte vervallen vande Leenen. Aldus ghedaen in 'sGraven-Hage inden voorsz. Rade ende Leen-hove, den vijfdien dach inde Maendt van Februario, inden Iare sesthien-hondert dertich.

Ter Ordonnantie vanden voornoemden Rade ende Leen-Hove.

Placcaet daer by die van den Leenhove van Brabant onder de Vereenighde Provincien vintien verbieden allen Notarissen/ Landtmeters ende Deurwaerders in de Meyerie van 's Hertogenbosch wonende/ eenige functie van hen respectieve ampten/ sonder nieuwe commissie van desen Rade.

Tweede Placcaet tegen de Notarissen/ Landtmeters/ ende Deurwaerders.

P. Gillis.

Die van den voorsz. Leenhove hebben noch een Placcaet laten uytgaen tegen de Notarissen/ Landtmeters/ ende Deurwaerders/ inde Meyerie van Shertogenbosch wonende/ luydende als volcht:

D'eerste Presiderende ende andere Raden van Brabant, onder de Vereenighde Provincien; DOEN TE WETEN: Alsoo de Stadt van 's Hertogenbosche, mitsgaders de gantsche Meyerie onder de selve Stadt, soo in Appel als andersints, resorterende, zijn gereduceert onder de Vnie vande Vereenighde Provincien, ende dat dien niet tegenstaende, de Notarissen, Landtmeters, ende Deurwaerders, inde voorsz. Stadt ende Meyerie woonende, hen vervorderen op hunne voorgaende verkregen Commissie ende ghedaenen eedt tot Bruesel, te continueren inde Functie van heurlieder respectieve Ampten van Notarisschap, Landt-meterije, ende Deurwaerderschap; SOO IST dat die vanden voornoemden Rade, Verbieden ende interdiceren alle Notarissen, Landt-meters, ende Deurwaerders, inde voorsz. Stadt ende Meyerie woonende, eenige vordere Functie van hunne respectieve ampten te doen, voor ende al eer dat sy, naer voorgaende attestatie vande Regeerders vande plaetse daer onder sy woonachtich zijn, van heurlieder legaliteyt, vanden voorsz. Rade nieuwe Commissie sullen hebben verkregen, ende gedaen den Eedt daer toe staende, Op pene van hondert goude Realen te verbeuren aen de Hooge ende Mogende Heeren Staten Generael, ende nulliteyt van alle 'tgene sy luyden tegen dese Interdictie sullen hebben gedaen. Aldus gedaen in 'sGraven-Hage in den voornoemden Rade, den sevensten dach inde Maendt van Novembri, inden Iare seshien-hondert negen-en-twintich.

Ter Ordonnantie vanden voornoemden Rade.

P. Gillis.

Ende also hier jegens opten naem van den Coninck een contrarie placcaet schijnt uytgegeven te sijn/ ende dat daer niemant vande voorsz. Notarissen/ Landtmeters/ nochte Deurwaerders nieuwe commissie en hebben versocht aen den voorsz. Leenhove inden Hage: So hebben

399

de voorsz. Raden een tweede Placcaet uytgegeven den 5. Februarij 1630. op gelijcke peene/ ende daerenboven arbitrale correctie/ luydende als volcht:

D'eerste Presiderende ende andere vanden Rade van Brabant, onder de Vereenighde nederlanden, DOEN TE WEETEN: Alsoo de Stadt 's Hertogenbosch, midtsgaders de gantsche Meyerie, onder de selve Stadt, soo in Appel als andersints, resorterende, gereduceert zijn onder de Vnie vande Vereenighde nederlanden, Ende dat dien niet tegenstaende de Notarissen, Landt-meters, ende Deurwaerders, inde voorsz. Stadt ende Meyerie woonende, hen vervorderden op henne voorgaende verkregen Commissie ende ghedaenen eedt tot Bruesel, te continueren inde functie van heurluyder respectieve Ampten van Notarisschap, Landt-meterije ende Deurwaerderschap, Soo hadden wy op den sevensten Novembris seshien-hondert negen-en-twintich Iestleden, by Placcate verboden ende gheinterdiceert, alle Notarissen, Landt-meters ende Deurwaerders, inde voorsz. Stadt ende Meyerie woonende, eenighe vordere functie van hunne respectieve Ampten te excerceren voor ende al eer dat sy, naer voorgaende attestatie

vande Regeerders vande plaetse daer onder sy woonachtich waren van heurluyder legaliteyt, nieuwe Commissie van Ons souden hebben verkregen, ende ghedaen den Eedt daer toe staende, Op peene van hondert goude Realen te verbeuren aende Hooghe ende Moghende Heeren Staten Generael, ende nulliteyt van alle 't ghene sy luyden teghens de onsen voorsz. Interdictie souden hebben ghedaen. Dan alsoo dien niet teghenstaende niemandt van de Notarissen, Landt-meters, ende Deurwaerders, inde voorsz. Meyerije woonende, hen naer onse bevelen ende Interdictie en hebben ghereguleert, tot kleyn-achinghe ende krenckinghe vande Superioriteyt vande Hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael inde voorsz. Meyerije competerende; SOO IST, dat wy andermael verbieden ende interdiceren alle Notarissen, Landt-meters, ende Deurwaerders, inde voorsz. Meyerije woonende, niet teghenstaende eenich Verboth ofte Placcaten ter contrarie, eenighe vordere functie van heure respective Ampten te doen, voor ende al eer dat sy in voughen voorseyt, van Ons nieuwe Commissie sullen hebben verkregen, ende ghedaen den Eedt daer toe staende, op de penen vooren verhaelt, ende daer en boven arbitralijck ghecorrigeert te worden. Aldus ghedaen in 'sGraven-Haghe inden voorsz. Rade, den vijftenden dach inde Maendt van Februario, inden lare seshien-hondert dertich.

Ter Ordonnantie vanden voornoemden Rade.

P. Gillis.

400

Noch hebben die van den Rade van State der vereenichde Nederlanden den 3. Januarij 1630. een Placcaet uytgegeven/ Daer by zij verbieden te ghehoorsamen eenighe Mandamenten bevelen ofte provisien vande Eertshertoginne/ Raden/ Leenhove oft Yemandts anders/ ende ander ordonnantien daer in begrepen/ welck Placcaet is luydende aldus:

Den Raedt van State der Vereenighde nederelanden, Allen den genen die dese sullen sien ofte hooren lesen, Saluyt: DOEN TE WEETEN: Alsoo wy in ervaringe komen, dat van wegens den Koningh van Spaignien, alnoch eenighe Mandamenten ende Bevelen gesonden werden inde Meyerije van 'sHertogenbosch, selfs oock tegens de Placcaten, die wy aldaer, soo aen de Geestelijcke Persoonen, als andersints hebben doen insinueren, ende dat het selve streckende is tegens de Hoocheydt vande Gheunieerde Landen, onder welckers ghehoorsaemheydt de selve Meyerije, soo wel als de Stadt van 'sHertogenbosch, althans is gereduceert. SOO IST, dat wy allen ende een yder Ingesetene vande voorseyde Meyerije, soo Geestelijcke als Wereltijcke, ende een yeder die dese sal aengaen, van wat qualiteyt hy soude moghen wesen, wel scherpelijcken belasten by desen, dat hem voortaan niemandt sal onderstaen, te halen, ontfangen ofte ghehoorsamen eenige Mandamenten, Bevelen, Provisien, ofte Ordonnantien vande Eertz-Hertoginne, Raden, Leenhove, ofte yemandts anders van harent wegen, in saecken van State, Religie, Policye, Criminele, Civile, ofte andere hoedanich die genoemt mogen werden, Maer dat een yeder hem dien aengaende sal addresseren aen Ons, of de ghene die daer toe byde Ho. Mo. Heeren Staten Generael geauthoriseert sijn, ende achtervolghen de bevelen ende Ordonnantien, die alreede ghedaen ende ghegheven sijn: Ende namentlijck aende Pastooren vande respectieve Dorpen, om hun voort-aen t'onthouden van hunne Kerckelijcke diensten, Op pene van confiscatie van hunne particuliere goederen, ende arbitrale correctie. Lasten ende bevelen mede den Schoutetten vande

Placcaet van den Raedt van State verbiedende allen ingesetenen vande Meyerye vanden Bosch/ te ghehoorsamen eenighe placcaten vande Eerts hertoginne/ ende meer andere saken.

Meyerije, Secretarissen vande Dorpen, ende alle andere Officieren, van wat qualiteyt, ende hoe die genaemt souden mogen wesen, Dat sy niet naer en laten te komen binnen de Stadt van 'sHertoghenbosch, teghens den veertienden des toe-komende Maendts Februarij, omme aldaer in handen van onse Ghecommitteerden, te doen den Eedt van Ghetrouwicheyt, by pene daer van ghepriveert, ende noch daer en boven arbitralicken gestraft te worden: Ordonnerende tot dien eynde aen den Fiscael ofte Procureur Generael, te procederen tot vervolch ende straffe vande Contraventeurs, sonder eenige dissimulatie ofte faveur. Ende op dat niemandt hier van ignorantie en hebbe te pretenderen, So sal Publicatie van desen gedaen worden alomme deur de voorsz. Meyerije daer 't behoort. Alsoo alle 't selve ten dienste vanden Lande be-

401

vonden is te behooren. Ghedaen inden Raedt van State in 'sGraven-Hage, den derden Ianuarij 1630. I. Raesvelt V^r. Zijnde op 'tspatium ghedruckt het Cachet vande Generaliteyt, in roden Wassche.

Ter Ordonnantie vanden Raedt van State.

M. Huygens.

De Ghecommitteerde van de Hooch Mog. Heeren Staten gernerael hebben den 3. Januar. 1630. een Placcaet laten uytgaen tegen de geestelijke manspersonen/ die volghens de Capitulatie noch niet waren vertrocken/ luydende als volcht:

De Ghecommitteerde van de Hooge ende Mogende Heeren Staten Generael der vereenichde Nederlanden, hebben volgens der selver resolutie ghelast ende gheordonneert, lasten ende ordonneren by desen, dat alle Geestelijke Mans-persoonen die volgens de capitulatie uyt dese Stadt van s'Hertoghenbosch noch niet en sijn vertrocken, haer daer uyt sullen hebben te begeven binnen den tijt van vier oft uytterlijk vijf dagen, sonder des te blijven in gebreecke, Op pene van metter daet ghehouden te werden ende te sijn van goeden prinse, ten ware dat yemant speciale Acte, om te mogen blijven, mochte hebben becomen, De welcke gehouden sal wesen hem binnen den tijt van twee dagen aen te geven, by de voorsz. Gecommitteerden, omme van de selve te verstaen haer Ho. M. naerder Resolutie, ende hem daer naer te reguleren, op pene als boven. By al dien oock yemandt vande voorsz. Geestelicke mans-persoonen uyt dese Stadt voor desen mochte wesen vertrocken, ende wederom daer inne ghecomen sijn, de selve wert mede ghelast ende gheordonneert, binnen den tijt van xxiiij. uren wederom daer uyt te vertrecken, Op pene als vooren. Ordonnerende voorts by desen wel expresselick, so wanneer yemant vande Geestelijke persoonen buyten de Stadt in de Meyerije, oft onder contributie elders wonende, binnen de selve Stadt tot verrichtinge van sijne affairen sal willen comen, dat hy hem aen de poorten sal hebben aen te geven, ende exprimeren sijne qualiteyt, om dan voorts door yemant uyt de Wacht gheconduiseert te werden, eerst by den Commandeur, ende daer naer ter plaetsen daer hy sijne particuliere affairen sal hebben te verrichten, ende voorts wederom uyt de Stadt vertrecken, sonder daer in te blijven oft oock eenighe vermaninghe, kerckelicke diensten, oft yets te doen dat tegens de capitulatie is strijdende, Alles op pene als boven. Lastende ende bevelende den Hooch-schout van dese Stadt ende der selver Meyerije, hier inne de Hoocheyt vanden lande waer te nemen, ende niet te ghedoghen dat hier tegens ghedaen worde, Procerende ende doende pro-

Placcaet van=
de Ghecom=
mitteerde
vande Hoge
ende Mo=
gende Heeren
Staten Ge=
nerael/ tegens
de geestelicke
mans-perso=
nen die vol=
gens de Ca=
pitulatie
noch niet en
waren verto=
ghen.

De Vrou=
wen-Conven=
ten ende Cloo=
sters worden
in vryheydt
ghestelt om
daer uyt te
mogen gaen/
of in blijven/
mits evenwel
genietende a=
limentatie.

Manifeste
ende Open
Billet binnen
der Stadt van
s'Hertogen=
bosch by de
vier Predican=
ten aldaer je=
genwoordicht
sijnde/ in druc
uytgegeven.

402

*cederen tegens d'Overtredders van dien naer behooren, Actum binnen
'sHertoghenbossche den sesthienden Januarij 1630.*

Den 16. Januarij Anno 1630. is gheordonneert van weghen de Hoochmog. Heeren Staten generael alle Geestelijcke vrous-Conven=
ten ende Cloosteren soude werden aengheseyt: Dat haer Ho. Mo. goet=
gevonden hadden/ elck een in vrydom te stellen/ ende de Conventen te
openen/ toelatende dat yder soude moghen gaen woonen ende blijven
onder het ghebiet van haer Ho. Mo. daer 't haer sal believen/ ghenie=
tende evenwel haer Alementatie: ende by aldien eenighe in haer Con=
venten souden willen blijven/ dat haer 'tselve wert toeghelaten/ mits
haer onthoudende van Publijcque exercitien. Tot welcken eynde oock
de Kercken vande selve gheslooten sullen worden/ geen Misse te doen.
Actum den xvj. Januarij 1630. Onderteyckent A. Bruynincx,
R. Iensema, I. van Goch.

Vier Predicanten vande Gereformeerde Kercke/ die op 't versoek
vande Gereformeerde gemeynte binnen 'sHertogenbosch/ die vande
Ho. Mo. Heeren Staten generael aldaer beschreven waren/ omme
aldaer de Gereformeerde Religie/ naer den Regel van Godes woort te
vercondigen/ bevindende dat de Borgeren ende ingesetenen van 'sHer=
togenbosch/ deur verscheyden leugenen ende lasteringen werden afghe=
schricht van 'tgehoor der Predicatie/ ende dat sy daer deur de vrucht
niet en conden doen/ die sy andersins/ wel verhoopten/ deur Godes
genade te doen/ Hebben goet gevonden met consent vande Hoochschout
ende Schepenen der selver Stadt in druck uyt te geven/ ende publijc=
kelijck te affigeren de naervolgende manifeste ende aenbiedinge/ luyden=
de als volcht:

*Alle den genen die dese letteren sullen sien ofte hooren le=
sen, Ghenaede ende vrede van Godt den Vaedeer, ende
onsen Heere Iesu Christo.*

*Doen te weten de Herders van de Christelijcke Ghereformeerde
Kercke, die (op het versoek vande Ghemeynte Christi alhier) van de
Ho. Mog. Heeren Staten Generael deser Vereenichde Nederlanden
beschreven sijn, om de oprechte ende suyvere Leere der salicheydt,
binnen dese Stadt s'Hertoghenbosch, den Inghesetenen der selver
naer den reghel van Godes woordt te vercondighen, Alsoo sy by er=
vaerendtheydt meer ende meer ghewaer worden, dat de goede Ghe=
meynte binnen de voorsz. Stadt, niet alleene van 't ghehoor, maer
oock van alle behoorlijck ondersoek van het waere Christelijck ghe=
loove (dat sy door Gods genade voorstaen ende predicken) seer jammer=
lijck worden afgheschricht door vele vreemde, onghehoorde ende*

403

*tastelijcke loghenen ende lasteringhen, daer mede de Christelijcke
Ghereformeerde Leere, ende de Leeraers van dien, seer onbehoorlijck
tegen waerheyte ende conscientie, ja teghen alle burgerlijcke rechten
ende natuyrelijcke redelijckheyte ghelastert worden, ende dat achter den
rugge, soo dat de leughen niet bequamelijck en can betrapt noch ach=
terhaelt werden: So ist dat de gemelte Herders, in qualiteydt als vooren,
by dese Manifeste letteren wel expresselijck voor Godt ende den Heere
Iesu Christo, die de levende ende dooden sal oordeelen, in sijne ver=
schijninghe ende Coninckrijcke, midtsgaeders voor alle Christen men=
schen protesteren, datse tot noch toe niet anders gheleerd en hebben,*

noch voortaan niet voor en hebben te leeren, of de goede Inghesetene van dese loffelijcke ende wijtberoemde Stadt in te planten, als het oudt, Apostolisch, Catholijck, Christelijck ghelove, het welck van onsen ghetrouwen Salichmaker, ende oppersten Herder Iesu Christo, door sijne H. Propheten ende Apostelen ons is naghelaten, het welck sy bereyt sijn voor alle de wereldt te belyden, ende teghen een yeghelijck, die yet daer tegen heeft, met goet schriftuerlijck bescheyt in alle vriendelijckheydt ende sachtmoedicheydt te verantwoorden, volvaerdich sijnde voor dat getrouwe woordt dat sy predicken, ende dat met het Bloedt van soo veele H. Martelaeren beseghelt is, haerder sielen salicheyt te pande te stellen, ghelijck sy doen midts desen. Versoecken ende betuyghen dien volghens alle ende een yegelijck, insonderheyt de Priesters ende andere Kerckelijcke Persoonen van de ghewesene Pauselijcke kercke alhier, dat sy voortaan niet meer achter den rugge by den eenvoudigen, de Christelijcke Ghereformeerde Leere (die by publijcke authoritydt van onse Hooghe Overicheydt aengenomen, ende alhier, nevens andere Provintien, Lantschappen, Steden ende Leden van onse Vnie, ingevoert is) en lasteren, maer dat sy haere redenen daertegen, voor de volle Gemeynte, of ten minsten voor den Achtbaeren Magistraet deser Stede, in presentie vande ondergeschreven Predicanten willen voorstellen, dewelcke bereyd staen (als vooren geroert is) door Godts genaede met alle vriendelickheydt, alsulcken antwoorde daer op te geven, dat sy niet en twijffelen, of alle verstandgie godtvruchtige ende onpartijdige Personen, goedt contentement daer aen sullen hebben, om tusschen licht ende duysternisse, waerheydt en leugen, recht te onderscheyden, tot Gods eere, ende haerder sielen salicheyt. Ende by soo verre yemandt gesint waere, met de Predicanten voorsz. in eene openbaere of particuliere vriendelijcke conferentie te comen, so sijn sy van harentwege bereydt, naer te comen alsulcken ordre, tijdt ende plaetse als van den Achtbaeren Magistraet deser Stede sal bestemt worden: ondere verseeckeringhe van de welghemelte Heeren, dat van wegen dese conferentie, geene van beyde partyen, eenige moeyte of swaricheydt sal aengedaen worden. Ende by aldien, dat sich niemant en openbaerd, binnen den tijdt van een maent na date

404

deser, soo protesteren wy ondergheschreven voor Godt ende alle de Ingesetenen deser Stede, insonderheyt de Achtbaere Christelicke overicheydt der selver, dat wy onse consciencien tot verantwoordinghe vande Goddelijcke waerheydt, ende onderrichtinge vande misleyde goede gemeynte alhier, ghelost hebben, ende dat de gemelte Priesters ende andere Paus-ghesinde Persoonen, die binnen dese Stadt als noch in grooten ghetale sijn, niet machtich en sijn haere lasteringen tegens de Christelijcke Ghereformeerde leere, ende haere Leeraers te bewysen. Bidden ondertusschen God den Vader der lichten, dat hy wil verlichten alle die verblindt sijn, op dat sy haer bekeerde de waerheydt bekennen, ende alsoo vergevinge van haere sonden mogen ontfangen, ende deel onder die gheene, die door den gheloove in den Sone Godts gheheylicht sijn. Amen. Actum in s'Hertogenbosch, 16. Meye, 1630. T'oorconden by ons onderteekendt,

Gisbertus Voetius.

Godefridus Vdemans.

Henricus Swalmius.

Samuel Everwijn.

Acte van
consent van=
de Hooch-
Schout ende

Mijn Heeren den Hooch-Schout ende Schepenen der Stadt van 'sHertogenbosch, gesien hebbende de boven gestelde Manifeste, ende ghelet op de redenen daerinne verhaelt, consenteren dat de selvige gedruickt, ende al hier publijckelick geaffigeert sal worden, onder sooda-

Schepenen van 'sHertogenbosch om de voorsz. Manifeste te mogen drucken ende affigieren/ etc.

nigen verseeckeringe als voorsz. staet, wel verstaende dat niemant van buyten en sal mogen dese verseeckeringe genieten, dan die behoorlick consent tot dien fine verkregen sal hebben. Actum op den Raedthuysse deser Stede den xv. Mey, 1630. Ende gedruet by Ian van Turnhout.

*Ter Ordonnantie vande bovengemelte Heeren,
L. Q. van Zonst.*

Hier op is bye enen onbekenden/ sonder naem oft woonplaets te kennen te gheven/ onder de letteren Imp. G.A.A.G. een pasquils-schijn-antwoort in druck uytgegeven/ ende daerom onweerdich geacht eenige antwoorde op te geven: maer den 14. Junij savonts omtrent 8. uren heeft de Heere Philips van Thienen/ Commandeur over de garnisoenen so binnen der Stadt van Shertogenbosch als de omleggende Forten van dien/ aende voorsz. 4. Predicanten/ die de Manifeste voorsz. onderteyckent hebben/ geleverd vier packetten elck met opschriften van haerluyder naeme gedistingueert/ die zijne E. verclaerde dien naer mid- dagede ontfangen te hebben door sekeren trompetter/ met eene missive van den Heere Ritmeester Bousbeke van 'sConincx wegen/ garnisoen houdende binnen Diest/ daerinne hy versocht dat de voorsz. packet-

405

ten souden bestelt werden aende voornoemde Predicanten/ die naer openinge daer inne bevonden drie Cartellen/ in Latijn/ Frans ende Duyts/ ende alle onderteyckent by twee Doctoren/ inde Theologie/ te weten: *Guilhelmus ab Angelis, S. Theologiae Doctor Civis Buscoducusus, ende Professor Regius Lovanij.* De Latijnsche ende Duytsche Copien waeren gedruet/ tot Brussel by Jan Pepermans gesworen drucker vande Stadt/ ende de France tot Loven by Joannen Oliverium ende Cor. Coenestenum/ ende bevonden daer noch by een blaue boecken/ int Latijn ghestelt van *Cornelio Iansenio Leerdamensi*, met desen Tytel: *Alexi Pharmacum civibus Sylvi Ducensibus propinatum, adversus ministrorum suorum fascinum*, ende bevonden dat de Conferentie binnen der Stadt/ ende voor de Burgerie van 'sHertogenbosch plat afgeslagen worden: niet te min dat dese twee Doctoren bereyt waren in dispuyt/ ten platten lande te treden/ op een plaetse tusschen beyde de Frontieren/ die vry is voor beyde de partyen. Hier op hebben de voorsz. Predicanten geantwoort ende int geheel int lange wederleyt de voorsz. Cartellen gedateert den 9. Junij 1630. sparende de Antwoorde van Pharmacum tot een bequamer tijt (zo het te pijn waert is/ seggen zy/) de voorsz. antwoorde is neffens het translaet uyt het Latijn van 'tvoorsz. Cartel gedruet tot 'sHertogenbosch by Jan van Turnhout inden Bijbel/ daer ick den lesers toe wijse/ also het te groot is alhier te insereren: alleen sullen wy het sommarie van het besluit verhalen/ 'twelck is/ dat alhoewel zy eygentlick mette Doctoren van Leuven niet te doen en hebben/ nietemin om te toonen ende condich te maeken voor alle Christen Menschen ende insonderheyt de goede gemeente binnen den Bosch/ dat sy alleenlick niet en ontseggen/ Maer vierich verlangen hebben/ om strijdende te verweeren de oude Catholijcke/ Apostolijcke waerheyt/ de welke zy over xvjC. jaren van onsen I. Salichmaker ende van sijn H. Apostelen ende Evangelisten/ mitsgaders hare rechte nasaten de rechtsinnige Leeraers vande primitive kerke hebben ontfangen/ daer van dat geene belijders ende getrouwe Martelaers in gene eeuwe en hebben ontbroocken: latende daerom *Cornelio Iansenio Leerdamensi*, ende *Guilhelmo ab Angelis*, by desen weten/ dat sy volbereyt ende overbodich sijn/ om met haerluyden in Conferentie comen/ besprekende met meer als 2. Conditien/ die de natuyrlijcke gerechticheyt (zeggense) vereyscht.

Eerst dat onse Conferentie gheschiede int openbaer/ ten aenhooren van alle toehoorders/ zo van hare als onse zijde: waer toe beyde de conferenten ende de toehoorders alsulcke versekeringe souden moeten ghesdaen worden/ als de geestelickheit van den Bosch nu zo veele maenden in dese stadt gegunt is.

Ten tweeden dat de voorsz. Doctoren by hare Hoocheyt souden aenhouden dat tot vorderinge van dese aengeboden conferentie aen onse

406

Hoge Overicheyt (zy meenen de Staten Generael) gheschreven werde/ ten eynde met goet vinden ten wedersyden ordre/ tijt ende plaetse metten eersten mach beraemt worden/ als oock Directeuren gestelt van d'eene ende d'andere zijde/ omme de behoorlicke securiteyt ende orde te doen onderhouden.

Ende wat aengaet de particuliere conditien/ indien zy luyden daerinne niet en condon accorderen/ zy stellen dat volcomentlick in handen van de Heeren Directeuren.

Presenteren boven dit alles noch tot overvloed/ om te toonen dat zy in hare Manifeste de geestelickheit aldaer niet hebben voorgeleyt/ dan 'tgene zy selfs willich souden aennemen/ soo 't haer aengeboden werde/ dat niet alleen zy/ maer oock honderden haren medebroederen tot sodanige conferentien tallen tijden bereet sullen zijn/ selfs binnen Leuven/ Antwerpen/ Gent/ etc. zo dickwils als men op gelijckce occasien ende conditien met diergelijckce Manifestens/ haer daer toe sal versoecken: Indien maer de geestelijcken van dier stadt mette Doctoren van Leuven haer willen versorgen/ dat de Predicanten met sulcken verseeckeringe ende conditien/ inde gemelte steden mogen wonen/ comen ende handelen als de geestelijckce aldaer doen/ die haere vryheyt zo verre ende onbeschreumt gebruycken dat sy haer selven in openbaren druck alsoch laten intituleren: *Capitulum & Clerus Ecclesiae Cathedralis Buscoducensis, in director. ad leg. hoc. Canon. Sylvae Ducis apud Antonium Schefferum, Anno 1630.* Dan soude alles volgens de natuyrlicke gerechticheyt/ gelijckelick gedaen worden/ ende ten wedersijden even schoon staen/ etc. Hier op sullense verwachten een oprechte ende volcoomen antwoord op alles/ Biddende God den Heere/ dat hy de verdwaelde totten rechten wech der salicheyt wil keeren. Gedateert tot s'Hertogenbosch den 24. Junij anno 1630. ende was by de voorsz. vier Predicanten onderteyckent.

Wy willen nu een eynde van desen maecken/ doch sullen eerst int cort een Staet ofte lijst stellen vande Ruyteren ende knechten/ die in den Jaere 1629. in slants dienst geweest zijn/ so te velde als inde garnisoenen/

	<i>Ruyteren</i>	<i>Bidets</i>	<i>Voetvolck</i>
<i>Gelderlandt</i>	200	81	2990
<i>Hollandt</i>	3295	2195	30705
<i>Zeelandt</i>	100	.....	6900
<i>Vtrecht</i>	550	405	2825
<i>Vrieslandt</i>	700	243	8340
<i>Overijssel</i>	500	81	1760
<i>Stadt ende Landen</i>	400	162	3830
<u><i>Drenthe</i></u>	<u>200</u>	<u>81</u>	<u>300</u>
	5945	3248	57650

407

*Noch de 50. Compaengnien voetvolck over de Pro-
vintien gerepartieert zijnde, yder 200. coppen. 10000*
Noch binnen Eemden, 500
Op de Redouten tusschen Gorcum ende Dordrecht, 150

*Noch zijn in dienst vande generaliteyt, voetvolck
voor eenighe maenden gheweest:*

De waertgelders voor 5. Heere maenden, 6000
Tregiment van Morgan voor 3. maenden, 2030
Valckenburg voor 3. maenden, 3600
4. Compangnien van Iarnsey voor 3. maenden, 580
4. Schotse ende 2. Fransche Compaengnien voor 3. maenden. 1600
Ferens voor 3. maenden. 2073
Solck voor 3. maenden. 2161
Rosecrans voor drie maenden. 1100
De Troupes by Aissema gelicht. 800
Vierroers van Soest gecomen. 500
Vierroers vande Heer van Vuers voor 2. maenden. 200
Tvolc vande West-Indische Compaeng. voor 2. maenden. 1200
Matroosen vande Oost-Indische Compaengnie. 440
Haechsche Compaengnie voor 3. maenden. 200
Tvolc van Vrieslant ende Groeningen voor 3. maenden. 3000
Borgers voor 2. maenden. 5000
3. Amsterdamsche Compaengnyen voor twee maenden. 600
*40. Compaengnien versterct van 150. op 300. man voor
vijf maenden. 6000*
21. Duytsche Compaengnien voor 5. maenden: 4200
16. Schotse Compaengnien voor 5. maenden. 2000

*Ruyteren van Ingenieurlant voor
drie maenden. 100. o.*

Somma tsamen Ruyteren 6045. Bidets 3248. voetv. 111584.

Somma totalis tsamen Ruyteren ende voetvolck 120877.

*Behalven de menichte van Schepen/ schuyten/ wagens ende peer=
den/ treckpeerden.*

*Officers by den treyn van d'Artillerye/ ende by de Munitie van
Oorloge/ als Edeluyden van tgeschut/ Canoniers ordinaris ende extraor=
dinaris/ Conducteurs/ Bateryemeesters/ Timmergasten/ Smits/ Ra=
demakers/ Cuypers/ Harinckeurs/ Schanscorfmakers/ Contrerol=
leurs/ Ingenieurs/ ordonnaris ende extraordinaris/ Pioniers ende
Mineurs/ ende meer andere een groote menichte bedragende/*

408

*Ick hebben voor pag. 187. verhaelt dat sijn Excellentie den 28. A=
prilis als tvolck by den anderen opte Mookerheyde was gecomen/
dat totte belegeringe van s'Hertogenbosch was gedestineert/ (uytgeno=
men dat den Colonnell Pinsen met 22. Compaengnien te voet was ge=
laten: om of de vyandt aen dat oort yet wes wilde attenteeeren/ sich daer
tegen te stellen) sijn Excellentie voorts marcheerde naer de Stadt
Grave/ doch soude aldaer de verdeelinghe/ hoe hy die stelde/ daer
mede verhaelt hebben/ dan hadde doe alsnoch daer van geen recht be=
scheyt/ sullen daeromme 'tselvel alhier noch stellen. Hy formeerde drie ho=*

pen vande Ruyterye/ ende insgelijcx oock zo vele vande Infanterye/
De Ruyterye bestont in 56. Compaengnien te peerde/ de welcke in drie troupen verdeelt waeren/ yder bestaende in vijf regementen/ yder regiment hadde onder sich 4. of 5. Compangnien.

De Lieutenant generael vande Compangnie Staeckenbroeck voer= de d'eene troupe.

De Commissaris generael de Grave van Stirum de tweede.

Ende den Hertoge van Bouillon de derde. Doch Commandeerde Staeckenbroeck over die alle.

Het voetvolck was oock gedeelt in drie hopen/ ende geviel op desen dach by lotinghe voor D'avantgarde die by een gestelt waren op 4. regimenten Franchoysen/ een Walsche ende twee Inlantsche/ te weten:

	<i>Compaengnien</i>
<i>'Tregiment van Chastillon.</i>	13
..... <i>van Courtumeer van</i>	11
..... <i>Hauterive van</i>	12
..... <i>Candales van</i>	14
<i>Walen vande Colonneel Fama.</i>	16
<i>Vande Nederlantsche onder den Colonneel den Heere van</i>	
<i>Dijden.</i>	10
<i>Varick.</i>	11

<i>Compaengnien</i>	88

De Bataille bestont in dese navolgende Regimenten:

<i>'Tregiment van Graef Ernst Casimir van Nassau, Duytschen.</i>	14
<i>Graef Willem van Nassau Duytschen</i>	11
<i>Colonneel Brock Schotten</i>	10
..... <i>Hacquet Schotten</i>	9
..... <i>Barchlouch Schotten</i>	9
<i>Vriesen</i>	9
<i>Nieu Compaengnien</i>	5

<i>Compaengnien</i>	67

409

	<i>Compaengnien</i>
Darriergarde bestaende in vier regimenten Engelschen/ te weten:	
<i>Veer</i>	29
<i>Cicil</i>	13
<i>Morgan</i>	13
<i>Herwedt</i>	14
<i>Den welgeboren Heere van Brederode, Nederlanders</i>	14
<i>Seven Extraordinaris Compaengnien</i>	7

<i>Compaengnien</i>	90

Op sulcker wijze was de geheele armade tsamen gevoecht van 245. Compangnien te voet/ ende ses ende vijftich Compangyen te peerde/ so dat de geheele armade bedroech omtrent 24000. mannen te voet ende omtrent 5000. paerden.

Dit zoude ick pag. 187. gestelt hebben/ zo ick alsdoe daer van so wel geïnformeert ware geweest.

ICK hadde pag. 149 geseyt dat ick int derdedeel te passe brenghen

<p>Batavia in OostIndien vande Mataram belegerd.</p> <p>Jan Pietersz. Coen/ gene= rael Gouverneur van Oost Indien gestorven.</p> <p>Epitaphien of Graf= schriften ter eeren van Jan Pietersz. Coen van Hoorn.</p>	<p>soude eenige veranderinghe byde Eertshertoghen binnen s'Hertoghenbosch gedaen by forme van additie: doch ick vonde daarna goet de selve noch int tweededeel te brengen/ met seeckere sententie pag. 161. tot 176. incluys.</p> <p>Wy sullen hier tot een toegift byvoegen tgene my uyt Oost Indien den 14. Novembris 1629. ende daer naer/ gheschreven is/ te weten; dat de Mataram/ wesende een Javaen/ ende geweldich Keyser van 'tmeestendeel des Eylants Java (de welcke inden voorgaenden Jaere/ 'tCasteel vande Stadt Batavia geweldich besprongen/ ende de stadt belegerd hadde/ maer genadelick verlost ende bewaert was/ blijvende meest alles des Matharams macht/ met den Veltoversten Bocaxa/ dat geen 400. levendige mannen van dertich duysent thuys sijn gecomen/ den vyandt ende den Oversten by d'onse geslagen/ sijn leger aen brandt gesteecken/ ende de ontvluchte van honger ende commer des wechs/ meest gestorven) den 21. Augusti des Jaers 1629. wederom voor de Stadt van Batavia gecomen is/ met hondert duysent man/ ende eenige stucken grof geschuts/ Dan niets uytgerecht hebbende/ was wederom vertrocken.</p> <p>Den 20. Septembris des selven Jaers is de Heere generael Jan Pietersz. Coen/ Gouverneur generael van de vereenichde Nederlandtsche Compaengnie in Oost Indien/ seer haestelick gestorven/ overvallen sijnde van een sinckinge daer de Crampe op volchde.</p> <p>410</p> <p>Daechs daer aen den 21. is de Heere Jacques Specx met sijn familie wel gesondt daer ter rede gearriveert/ de welcke naer eenige dagen gecoren ende geauthoriseert is tot Gouverneur generael in des overledens plaetse/ by provisie/ ende dwijle my eenige grachtgeschriften in Oost Indien gemaect ter eeren van den voornoemden Gouverneur gesonden sijn/ heb ick den lesers daer van willen mededeelen.</p> <p>Graftgedicht/ Ter eeren van den Ed. Erentfesten/ vromen ende Manhaften Heere Ian Pietersz. Coen, gheboren Borger van Hoorn, geweest Gouverneur generael vande Nederlandtsche vereenichde Compaengie in Oost-Indien/ ghestorven den twintichsten Septemb. 1629. op Batavia.</p> <p><i>Het Rijck van Iacatra, dat de Heydenen besaten, Heeft Ian Pietersz. Coen, haer heerschappy doen verlaten, Die Stadt Batavia, en het stercke Fort daer by, Heeft hy tot behoef der Nederlantsche Compaengny Doen bouwen, verstercken en met wallen doen vesten Om daer vry handel te drijven in die gewesten: D'Engelsche en Iaponders die deur list en bedroch Hem wilden ombrengen, en 'tFort vermeesteren noch, Zijn deur goede lustitie gestraft geworden: Daer deur veel t'onrecht, tegen hem onverdient morden, Des Matarams groot gewelt hy tweemaal verwan: Maer als hy hem nu tot rust te stellen began Om van sijn verdiende moeyten vrucht te genieten, Comt die felle doodt, die niemant spaert, hem deurschieten, Tot waerschouwing dat de mensch als roock en damp vergaet, Maer die in Christo leeft en sterft, altijd vast bestaet.</i></p> <p>Een ander:</p>
---	--

Jaerdichten
ter gedachte=
nisse van zijn
overlijden.

*Heeft vromicheyt, deucht en recht versinnich-wijs gemoet
Oyt in een mensch geweest, Coen heeftse al gevoet.*

Jaerdicht op sijn overlijden.

*Ian Pletersoon Coen, CLoeCk VerstandICh VerMaert
Wert snel Vande feLL doot nlet gespaert.*

Ander Jaerdicht.

*Ian Pletersoon Coen, CLoeCk en erVaren Van Verstant
Geboren tot Hoorn Int NoordeqVartler Van HoLLandt
Heeft 'trIICk Van IaCatra den Helden en ontogen
BataVla Stadt en Fort geboVt/ 'tbLIICt Voor ogen
D'EngeLsChen VerlaeCht en gestraft dlet WILden fortseeren
Der Barbaren geWeLt tot tWee rells af doen keeren.
Sterf daer na onVerWaCht/ sIIn eer saL nlet Vergaen
En of 'tLIIf hler aL rot/ sIIn Lof dat saL Vaststaen.*

411

Sijnde dan nu gecomen ten eynde van ons voornemen/ 'twelck was/ dat ick voleynt hebbende het vierde deel ofte vijfde stuck vande beschrijvinge der Nederlantsche Oorlogen/ ick tusschen beyden/ eer ick vorder gingh tot het vervolch van dien/ lust creech te beschrijven/ die wijtberoemde belegeringe der Stadt van 'sHertogenbosch/ ende wat vorders in desen Jare 1629. onder 'tbeleyt van den Deurluchtigen ende Hoochgeboren vorst *Frederick Henrick Prince van Oraengien, Grave van Nassau, Catsenelleboge, &c. generael Veltheer van de Hoochmogende Heeren Staten generael*, geschiet is/ ende eenige andere saecken daer aen dependerende: op dat ick oock yet lofweerdichs ende merckelicx vande doorluchtige daden vanden selven Heere Prince (die in sijne tedere jonge Jaren als hy de wapenen noch niet en conde hanteeren/ vreesde/ naer sijn jong verstant/ dat als hy totte Jaeren gecomen soude wesen/ dat hy de wapenen mede soude mogen gebruycken/ niet meer en soude overich wesen/ om sijnen yver te betoonen die hy hadde om het deur= lichtighe bloet van sijnen vader Hooghl. ged. te wreecken/ ende dese landen dienste te doen) zoude mogen by mijnen leven uytgeven: ende om 'tselve wel te doen/ nam ick voor my te besichtigen het voornoemde wijtberoemde Leger voor 'sHertogenbosch: de selve Stadt als sy over= ginck/ ende my aldaer/ als op andere plaetsen te voegen by de gene die my eenige goede informatie ende instructie souden mogen geven/met sekerheyte ende oprechte kennisse van saecken/ om mijn voornemen wel te mogen uytvoeren. Eenige hebben my daerin geanimeert: andere hebbent my afgeraden/ zo dat ick in twijfel was of ick voortgaen ofte ophouden soude/ nochtans den lust die ick daer toe hadde/ dede my voortgaen/ ende int werck sijnde vonde ick meerder swaricheyt ende difficulteyten/ als ick wel gemeynt hadde/ deur dien ick op alles zo goede instructie niet en conde becomen als ick wel gehoopt hadde/ ben nochtans daer mede voortgegaen/ ende hebbe 'tselve/ niet sonder groote moeyte/ gebracht in deser formen als men sien can/ ist niet in zulcke goede ordre alst wel vereyscht/ ende het andere geleerde ende ervaren personen wel souden connen doen/ ick hebbe nochtans mijn uytterste devoir gedaen/ alles naer de waerheyte oprechtelick ende onpartidelick te beschrijven/met die intentie om 'tselve naermaels/ het sy als ick int vervolch der Nederlantsche oorloge (zo ick zo lange come te leven) tot daer toe come/ ofte eerder/ so ick naerder onderrichtinge krijge/ te ver= meerderen/ ende so ick tegens mijn voornemen ergens inne deur gebreck van goede instructie gedoolt hebbe/ te verbeteren: middelretijt versoeck

ick aen alle goede liefhebbers des Vaderlants/ ende der Waerhey/ desen mijnen goetwilligen arbeyt ten besten te willen nemen/ ende de fauten ende dolingen/ die jegens mijn danck/ daer in souden mogen gevonden worden/ ten goeden te excuseren.

Wy hebben voorwaer wel groote oorsaecke ende redenen/ omme God almachtich van sijne groote genade/ ende wonderlijcke onver-

412

hoopte weldaden/ die hy ons onverdiend gedaen ende onder ons uytge= recht heeft/ van geheelder herten grootelicx te dancken/ loven ende prij= sen/ niet alleen ter oorsaecke vande veroveringe der voortreffelijcker ste= den/ ende uytbreyden van onse lantpalen: Maer oock dat hy door zijne almachtige handt/ onse vyanden onse landtpalen heeft doen verlaten/ ende alle zijne groote desseyen/ tot onser aller ruwijne voorgenomen/ te niet gedaen heeft/ ende daerenboven dat de genaemde Roomsche Cato= lijcken soo binnen Amersfoort als elders/ die naer de comste der vy= anden eerst groot verlangen hadden/ nu bevonden hebbende datse geen meerder voordeel en hebben als andere/ ende dat de spaensche Meester zijnde/ zy op tractaten noch beloften en passen/ de spaensche geheel ver= smaden/ ende zo wel wel voor haere vyanden houden als wy/ die wel we= ten datse niet anders dan naer onse verderf ende grontlijcke ruwijne en trachten.

Wy willen desen handel dan eyndigen met dancksegginge tot God/ van sijne genade/ segen/ victorie ende wonderdaden die hy in desen Jae= re ons ten goeden gedaen heeft/ ende seggen metten Conincklijcken Propheet David/ Psalm 105. Vers 1/2/3/4/5: *Dancket den Heere, ende Predicket sijnen Name, Vercondicht sijn doen onder den volcken, Singet van hem ende looft hem, spreek van alle sijne wonderen, Roemet sijnen heyligen Name: Het herte der gener die hem soecken, verheuet hem. Vraget na den Heere ende na sijnder macht, soeckt sijn aengesichte aller wegen. Gedenckt sijner wonder-wercken, die hy gedaen heeft, sijner wonderen ende sijns woorts, &c.*

Ende 106. Vers 1,2. Dancket den Heere, want hy is vriendelick, ende sijner goedertierenhey duert eeuwelick. Wie can de groote daden des Heeren uytspreecken? ende alle sijne loflijcke daden prijsen?

*Vereenicht Neerlants volck, danckt looft en prijst den Heer
Die u uyt grooten noot, verlost heeft, en smeeet neer,
V vyandt fel en stout, vol hoochmoets en boosdadich.
Stelt u betrouwen vast, op Godt, hy is genadich:
Sijt danckbaer zoot behoort, want door sijn stercke handt
Helpt hy u uyt verderf, brengt u vyandt tot schandt:
Hy bevrijt en verlost u van al uwe vyanden
Zijn lof altijt verbreyt, hier en in alle landen.*

Eynde des derde deels.

[413]

DANCKLIEDT:

Op de Voys van den hondert ende derden Psalm.

Mijn Ziele vvilt den heer met Lofsang prijsen.

*1 Ghy Neer'landers, wilt nu den Heere prijsen,
Met danckbaer Herten wilt hem Eer bewijzen,*

*En sijnen heyl'gen Naem loven met vliet,
Vertelt alle sijn groote wonderdaden
Die hy ghewrocht heeft als ghy waert beladen,
En waert in sorgh en angst, vergeet die niet.
2 V Vyanden sochten u te verslinden
Om dat ghy u stout'lijck dorst onderwinden
Te beleg'ren sulcken Stadt in Brabandt
Die voor de aldersterckste was ghehouden,
Daer op sy meer, als op den Heer vertrouden
die sy nu quijt geworden sijn met schant.
3 Dese Stadt is 'sHertogenbosch geheeten
Alwaer God en sijn woordt heel was vergeten,
Sy was haerder gebuyren groot gequel,
Van gelegentheyt groot, sterck ende machtigh,
Versien met Schanssen en bolwercken krachtigh,
Daer uyt sy togen te beschaden snel.
4 Sy hebben vergadert vele Krijghs-hoopen
Meenden ghy sout tegen haer komst verlopen,
Of souden u schantlijck verdrijven haest,
Sy quamen u hier en daer fel bestoocken
Dachten u order sou haest sijn gebroocken:
Maer sy werden selfs verschrickt en verbaest.
5 Ghy hebtse soo onthaelt ende ontfangen
Datse naer u niet meer hadden verlangen,
en bevonden onmog'lijck het Onset:
Dies togen sy wech, gingen haer verkloecken
Om u op andere plaetsen en hoecken
T'overvallen met verderf onbelet.
6 De Graef vanden Berch passeerde de stromen
Is onversiens op de Veluw' gekomen,
Mette de Graef van Montecuculi straf,
Met Keysers volck en veel wreede Soldaten,
Onbetaelde Duytschen, en snoo Croaten,
Plonderden en branden twee Dorpen af.
7 Weerloose menschen sy tyranniseerden,
Vermoorden die haer niet en resisteerden
Sonder onderscheyt van jongh ofte out:
Sy hebben Amersfoort oock ingenomen*

[414]

*Bruyckende haer moetwil over de vromen,
D'eene berooft, end' d'ander seer benout.
8 Hier deur waren seer veel menschen verslagen,
Vluchtende haer goed'ren voor 'svyants lagen
Om haer moordadige wreetheyt t'ontgaen.
Als 'tLandt nu was geraeckt in dese noden
En dat sy 't al fellijck wilden uytroden,
Soo heeft Godt een uytkomst gegeven saen.
9 Dus wilt hem alleen die eere toeschrijven
Die ons Vyanden seer licht kan verdrijven
En ons verlossen uyt alle verdriet:
Sijt danckbaer, wilt hem behoorlijck Lof geven,
die u verlost heeft, en vrolick doet leven,
Want 'tis door sijn krachtige handt geschiet.
10 Hy heeft den Manhaften Heere van Dijden
'tHert gegeven, de vrome te verblijden
Hy nam de stercke stadt van Wesel in,*

*Daer deur waren te niet 'sVyants desseyen
 Want 'tgingh hen al gheheel buyten haer meynen
 Zy verloren hier meer dan haer gewin.
 11 Amstersfoort moesten sy wed'rom verlaten,
 Beroofden veel menschen van alle Staten,
 Mosten weer wech, al waren sy seer bout:
 Daer-en-boven heeft den Prins van Orangen
 (Sijnde een schrick en tegenstandt van Spangen)
 Die van 'sHertogenbosch te meer benout.
 12 Hy heeftse afgenomen hare Schansen
 So datse naer sijn pijpen mosten dansen.
 En hy won oock haer stercke halve Maen:
 Met Granaten, Schieten, Graven, Mineeren,
 Heeft hy haren stouten moedt doen verneeren,
 Soo datse tot reden mosten verstaen.
 13. Sy hebben de Stadt moeten overgeven
 Om te behouden haer goedt, bloedt en leven,
 Aen den goeden Prins van 'tNassausche bloedt:
 diens goedertierenheyt ende med'lijden
 Stellende alle wraeck en straf besijden
 Heeftse ontfangen in genade goet.
 14 Daerom soo looft en danckt nu Godt Almachtich
 Die door sijne helpende handt seer krachtigh
 Ons dees groote Victori heeft verleent,
 Tot verseeck'ringh der vereenighde Landen
 Onser Vyanden confusi en schanden,
 Wiens stoute moet hier deur seer is vercleent.
 15 Ghy Borgers wilt Gods Lof en Eer verbreyden,
 En u herten tot danckbaerheyt bereyden*

[415]

*Want hier in is oock u welvaert gesocht:
 De Prince heeft sijn leven willen wagen,
 Veel moeyten en arbeyts moeten verdragen
 eer hy u vry kreegh van 'tSpaensche gedrocht.
 16 almachtige Prince Heere der Heeren
 Wy willen altijts prijzen looven eeren
 Vwen grooten ende heerlijcken Naem:
 Verleent ons al t'samen danckbare herten,
 Ghy heft ons verlost van veel drucx en smerten
 Ter rechter tijt, alst u docht t'sijn bequaem.*

Dese Fauten sal den goetwilligen Leser aldus gelieven te verbeteren.

Int eerste deel.

Pag. 2. regel 9. leest Metsius. reg. 27. leest Dormale/ Diese/ ende Aa. pag. 6.
 van onderen op regel 2 leest Loon opt sant/ pag. 12. eerste regel van 'tJaerdicht/
 leest aldus: HenrIck (HertoCh GodeVaerts zoon) HertoCh Van Brabant,
 pag. 16. reg. 5. leest Swesteren. pag. 18. op de cant/ reg. 2. leest Schepenen/
 pag. 19. reg. 12. leest stil houdende. pag. 20. reg. 29. leest Haren. pag. 24. reg.
 41. leest Utrecht. pag. 26. leste regel leest Grave van Megen. pag. 28. reg. 31.
 leest Facuez. pag. 30. reg. 7. leest Fauteurs/ pag. 48. reg. 15. leest van.

Int tweede deel.

Pag. 56. regel. 41. leest Loot. pag. 63. reg. 21. leest Sevenaer. pag. 76. regel 30.
 leest laten. pag. 79. reg. I. leest ende van/ noch reg. 7. leest veel/ reg. 37. leest
 Conteler. leste reg. leest alle. pag. 81. reg. 27. leest Foock. pag. 96. reg. 12. leest
 ende die reeckening. pag. 107. reg. 34. leest een Canonier/ pag. 126. reg. 21. leest

voor heen was. leste regel leest gewonnen. pag. 129. reg. 4. leest Loon opt Sant/
pag. 137. reg. 5. *doet uyt*: te hebben. reg. 14. leest Nemours. pag. 142. regel. 27.
doet uyt: mits. pag. 144. reg. 14. leest so geslagen. pag. 149. opte cant reg. 9. leest
doy/ reg. 37. leest de rechten/ pag. 164. reg. 2. leest Gegeven.

Fauten in 't derde deel.

Pag. 178. reg. 17. leest Hendrick Cornelissz. Lonck. pag. 186. reg. 12. 13. leest
Tienhoven. reg. 22. leest opte reg. 34. genomineert. pag. 189. na de 8. reg. voecht
daer by/ Ende de Heere Grave van Solms tot Engelen/ naer Creveceur toe/ daer
de schepen met Amunitie ende vivres lagen. pag. 190. reg. 18. leest de Heeren van
Hemmen/ Zoelen. reg. 19. leest 800. reg. 20. leest/ sulcx dat de/ pag. 191. reg. 1. doet
uyt/ allenxkens. pag. 192. reg. 26. leest vorder was. pag. 201. reg. 22. leest Excellen=
tie goetgevonden dat. leste regel doet uyt/ van. pag. 206. reg. 31. ende 37. leest
recreuten. pag. 222. reg. 37. leest versoecken/ pag. 228. reg. 5. continuerende. pag.
234. reg. 23. leest petition/ pag. 238. reg. 2. leest verwaerlosen. pag. 247. regel 30.
leest aende/ pag. 255. reg. 3. van onderen op doet uyt/ hebben. pag. 262. 263. ende
264. leest d'ondertekeningen/ l. Micault. pag. 272. reg. 12. leest en een/ pag. 282. reg.
15. leest geaccelereert. pag. 284. reg. 5. van onderen op leest eene. pag. 298. leest
ende de Infanterye de vijfde/ Capiteyn Snel. pag. 299. reg. 10. leest Semovetti/
naest de 40. reg. leest sestien ysere stucken meest soonder affuyten. pag. 308. op de
cant. reg. 5. leest vyants. pag. 332. reg. 23. leest Wimmeldonck/ regel 24. leest 27.
pag. 340. reg. 33. leest een praet/ pag. 364. reg. 35. leest daer naer. pag. 377. reg. 17.
leest totale/ reg. 28. leest anderen. pag. 307. reg. 10. leest 480. reg. 28. leest Ingeni=
eulant/ reg. 30. leest 111484. reg. 31. leest 120777.

De reste sullen de goetwillige lesers gelieven selve te corrigeren ende verbeteren
ende alles int goede te nemen.